

اولدوزلار اله نیر

آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین آراشدیرماسی

م. کریمی

سر شناسه : محمدرضا، باغبان کریمی، ۱۳۳۴
عنوان و پدیدآور : اولدوزلار الهنیر: آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین آراشدیرماسی /
محمدرضا کریمی.
مشخصات نشر : تبریز: اختر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۴۵۲ :
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۷۸۵-۸ :
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع : شعر ترکی آذربایجانی -- ایران -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
موضوع : شاعران ایرانی -- قرن ۱۴ -- سرگذشتنامه
رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ۳۴۵/آ۲/۳۱۴ PL
رده بندی دیویی : ۸۹۴/۳۶۱۱۰۸ :
شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۱۸۴۹۶

اولدوزلار الهنیر

آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین آراشدیرماسی

محمدرضا کریمی

ناشر: نشر اختر

چاپ اول ۱۳۹۵ / ۴۵۲ صفحه وزیری / ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۷۸۵-۸

مرکزفروش : تبریز- اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۱۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۳۹۳

قیمت : ۳۵۰۰۰ تومان

ایچینده کیلر:

۷.....	اؤن سؤز.....
۹.....	آذربایجان مدرن ادبیاتی.....
۱۹.....	آذربایجان مدرن ادبیاتی.....
۴۳.....	حبیب ساهر.....
۶۵.....	شهریار.....
۸۶.....	سهند.....
۱۰۹.....	گنجعلی صباحی.....
۱۱۴.....	زهتابی.....
۱۵۵.....	دکتر احمد بیانی.....
۱۵۷.....	مفتون.....
۱۷۰.....	یحیی شیدا.....
۲۷۲.....	ساعدی.....
۱۷۵.....	درفشی.....
۱۸۰.....	آشیق حسین.....
۱۹۰.....	عباس بارز.....
۲۱۳.....	بالاش آذراوغلو.....
۲۰۸.....	دالغا.....
۲۱۸.....	بهزادی.....
۲۲۲.....	صمد بهرنگی.....
۲۳۳.....	اوختای.....
۲۳۹.....	دکتر حسین محمدزاده صدیق.....
۲۵۹.....	ناظر شرفخانه‌ای.....
۲۶۶.....	دکتر حمید نطقی.....

٣٥٢.....	باريشماز.....
٣٤٢.....	سؤنمز.....
٢٨٩.....	حبيب فرشباڤ.....
٣٠٢.....	اولدوز.....
٣١٢.....	چاي اوغلو.....
٣٢٨.....	شهرك.....
٣٧٧.....	عمران صلاحى.....
٤٠٤.....	سحر خانيم.....
٣٨٧.....	فرزانه.....
.....	ترلان.....
.....	حلاج اوغلو.....
.....	ميين.....
٣٣٧.....	اورمودا اولدوزلار اله نير.....
٣٣٨.....	على اورمولو.....
.....	دالغين.....
.....	دده كاتب.....
.....	ياشماق.....
.....	باقر رشادتي.....
.....	ائل اوغلو.....
.....	نگار خياوى.....
.....	ميانا شاعيرلى.....

اولدوزلار الهنیر

اؤن سؤز

اولدوزلار الهنیر عنوانی آلتیندا ۱۳۷۲جی ایلدن امید زنجان هفته لیگینده آذربایجان چاغداش شاعیرلری نین یارادیجیلیغی نی آراشدیرماغا، دوزگون دئییرسم تانیتمی اوچون یایماغا باشلادیم و آز بیر زاماندا اوخوجولار طرفیندن آقیشلاندی. بو سیرا مقاله لر گئنیش صورتده اوخوجولارین خوشونا گله رک باشقا درگیلر ده اونلاری بیر داها یایینلاماغا ال ووردولار. بو سیرا مقاله لرین زنگان – قیزیل آذربایجان شاعیرلرینه باغلانان مقاله لر، بیرینجی جلدده چاپ اولدو و بو ایکینجی جلد، زنگاندان باشقا شاعیرلره عاییددیر. امید ائدیرم بو کتاب دا اوخوجولارین ایسته – یینه جواب وئره بیلسین. آنجاق اوچونجو جلدده، بوگون ادبیاتیمیزا توخونوب و گله جک یولوموزون آچیقلاماسینا باغلی اولاجاقدیر.

بورادا گلن مقاله لر امید زنجاندان علاوه، بهار زنجان، پیک آذر، نوید آذربایجان، ارک، فجر آذربایجان و بیر سیرا مجازی درگیلر و سیتهلرده ده یاییلدی. آنجاق بورادا یاییلما تاریخی ترتیب ایله ساخلانماییدیر. بورادا چالیشدیم چاپ اولان قایناقلاری دا تانیتمیرام. اونا گؤره هر مقاله نین اتک یازیسیندا قایناغا اشاره اولونور. سؤز یوخدور کی اوخوجولارین تنقیدلری یازارین گله جکده داها دوزگون یازیلارینا سبب اولاجاق.

ساغ قالین.

آذربایجانین مدرن شعرى^۱

مدرنیزم ایلک اؤنجه ادبیات لا ایلگیده یارانمیش و مدرن فیکیرلر ادبیاتلا دونیا یا گلیمشدیر. مدرن فیکیر ادبیاتلا باشلانیر و اونون اوصوللاری ادبیات یاردیمی ایله تعریفله‌نیر. ادبیاتدا دا مدرنلیک کلاسیک اوصولونا اعتراض کیمی بیر سنت اولاراق اؤزونو اورتایا قویور. چوخ کئچمه‌دن اؤز وارلیغینی، توپلومسال حرکتلرده گؤسته‌ریر و بوتون یاشاییش ساحه‌لرینده دیرچه‌لیر. آما یئنه ادبیات ساحه‌سینده اؤز وارلیغینا داوام ائدیر. آذربایجان ادبیاتیندا دا بوندان اسیلی اولاراق ایره‌لی گئدیر و ایلک اؤنجه اؤزونو ادبیاتدا گؤستریر.

آذربایجان سربست شعرىنین تمه‌لی مشروطه انقلابیندا قویولدو. شعریمیز اول قده‌ر خالقا یاخین اولوب، کلاسیکدن قیریر کی هم محتوا، هم مضمون یؤنه‌تیندن خالق سؤزلرینی، دردلرینی و توپلومون دورومونو دیله‌ گتیریر. یاشاییش بو شعرلرله ایلگی‌له‌نیر، بو شعر خالقین یاشاییشینا گیریر. بورادا هم محتوا و هم فورمالار ده‌ییشیلیب و یاشاییشا دا ده‌یرلی ائتکی‌لر بوراخیر. سربست شعرى اسکی شعردن آییران جهت، فورم ده‌ییشیک‌لییی یوخ، بلکه ده مضمون ده‌ییشیک‌لیگی‌دیر. بو دؤورون اؤنملی شعر قالیبی طنز‌دیر. طنز قالیبی بو دؤورون دوغرونجول سیلاحی‌دیر. بو باخیش، تکجه شعره یوخ، بلکه نثره ده عاید‌دیر. میرزه

^۱ نوید آذربایجان، سایى ۵۳۹، ۱۳ شهریور ۱۳۹۳.

فتحعلی آخوندزاده، جلیل محمدقلیزاده ادبیاتیمیزا یئنی مضمونلاری گتیرن یازارلاردیلار، بونلارین بوتون یازیلاری، طنز قالیبینده اولور. آخوندزاده اوینلاریندا و حتا مقاله‌لرینده ادبی تنقیدین تملینی طنزله باشلاییر، گئئدیگی یول دا، شرق عالمینده بیرینجی یازار کیمی اولور. شعره گلدیکده، دوشونجه یئنیلشهرک، کئچمیش دوشونجه ایله تام فرقله‌شیر. آنجاق فورما باخیمیندان، هله غزل، مثنوی و باشقا شعر فورمالاری همان سنت‌لره آرخالانیر. مشروطه انقلابی بو یئنی‌لیک و سربست ادبیاتا بؤیوک زمینه یارادیر و ادبیاتلا خالق کوتله-لری باریشیب، خالقین یاشاییش قونولاری ادبیاتا، اؤزه‌للیکله طنز شعرلره داخل اولور.

آنجاق بو دوروم چوخ داوام تاپمیر، اؤزه‌للیکله ایران آذربایجانیندا رضا شاهین استبداد و دیکتاتورلوغو بو آخیمین قیریلماسینا سبب اولور. معجوزدن باشقا بیر شاعیر و یازار بیزده تاپیلیمیر. اوغلو محمدرضا شاه ایش اوسته گله‌رک، آذربایجاندا دموکراتیک فرقه‌سی‌نین حرکتی ایره‌لی گلیر. آنجاق بو زامان شعریمیز دیرچه‌لیر، آمما نه یازیق کی مشروطه انقلابینا تای، شعرله - یاشاییش ایلگیلنمیر. دوزدور یوزلرجه شاعیر میدانا گلیر، اونلارجا دوز یازی یازان یازارلاریمیز اورتایا گلیرلر، آنجاق خالق اؤزونه چکه بیلیمیر. بلکه ده دوشونجه بو زامان آز گئئیشله‌نیر و حرکتین آرادان گئتمه‌سی - ۲۵ مین انسانین اؤلومو و سورگونلویو ده آرادا باتیر - ایتیر؟! شاعیرلریمیز - بالاش، گولگون، حکیمه و باشقالاری میدانا گلیرلر، آمما هئچ بیر صاییر یئرینی توتا بیلیمیر. معجز کیمی خالقین اورهک سؤزلرین یوخ، بلکه فرقه‌نین ایده آلارینی دیله گتیریر.

اوستاد شهریار بؤیوک بیر ترپه‌نیش یارادیر. بونو دا اینامایانلار واردیر! شهریار اینامایانلار اؤزلرینی ده اینانا بیلیمیرلر! شهریارا ائدیلن تنقیدلر، منجه چو خدا دوزگون دئییل؛ او، اؤز امضاسینی ادبیاتیمیزدا آتمیشدیر.

بو زامان شوبه‌ه‌سیز قوزئیده بؤیوک شاعیرلر اورتایا گلیر؛ آنجاق دمیر دووار سیاستی اونلارین شعرینی بیزه چاتماغا قویمور و بیزیم شعریمیز ده اونلارین قولاغینا چاتمیر. ۱۳۴۰ جی ایللر، ایراندا ادبیات دیرچه‌لیر. ادبیات سیاستله برابر بیر - بیرینه سیخ باغلانیر. بوتون شعر، رومان - ادبیات بوتونلوکله حکومتین آجیغی گلن بیر فنومن اولور. بونونلا بئله ادبیات ایره‌لیله‌ییر. یئنی موضوعلار اورتایا گلیر. یئنی باخیشلار، تازا یوللار سینانیر. اوستاد شهریارین درین ائتکیسی آلتیندا حبیب ساهیر تانینماز قالیر. دوغرو دور کی ساهیر بؤیوک بیر شاعیردیر، آنجاق خالق اونو تانیماییر. سهند بؤیوک شاعیر اولاراق، بارماق سایی طرفدار تاپا بیلیر، چونکی تانینماییر.

آما بونو بيلمه‌لی‌ییک حبیب ساهیر، سهند و اوختای ساده بیر شاعیرلر یوخ، بلکه ائتکی بوراخان و مدرن شعریمیزین بینۆره‌سینی قورانلاردیلار. بونلارین الی ایله شعرین وزنی ده- ییشیلیر، قافییه آرادان چیخیر، محتوا عوضله‌نیر. اۆزهل بیچیم‌لر میدانا گلیر، بو بیچیم‌لرین ده‌ییشیلمه‌سینده شهریارین حیدربابایا سلام شعرینین اۆزهل بیر رولو اولموش و گله‌جکده اونون باره‌سینده دانیشماق اولار. شعریمیزده باشقا بیر گئدیش یارانیر. ایماژلار، استعاره‌لر اورتادا معنا تاپیر. شعریمیزین مدرسه‌سی - مکتبی اولمادیغینا باخمایاراق گرامر، صرف و نحو، فونتیکا باشدان باشا ده ییشیلیر.

حبیب ساهیری مدرن شاعیر بيلمه‌سک ده، گۆزهل شعرلرینی اینکار ائده بيلمه‌ریک. اونلاردا اولان محتوا، فورما، ایماژ و استعاره‌لردن ساده‌لیک‌له واز کئچمک اولماز. اسیر ائلرین شاعیریندن ساده کئچمک اولماز، پائیز شاعیری اولدوغونو یئنی باشدان آراشدیرمالی و مدرن ائل‌منتلری آرالامالی‌ییق.

ساهیر، اۆز زامانینا قدر عثمانلی شعرینده ایشلنن وزن‌لری آذربایجاندا دَب اولان عروضا آرتیردی؛ و طبیعت شاعیری اولان احمد هاشیمین شعرینده کی طبیعت رساملیغین، چوخ گۆزل بیر رومان‌تیزمه چولغامیش، آذربایجان شعرینه گتیردی. ساهیر ایلک دفعه اولاراق، آذربایجان شعرینده دونیا ناغیللار و میتولوژی‌سندن فایدالاندی؛ بونا چوخلو شعرلری اؤرنک گتیرمک اولار او جومله‌دن «مهارجه‌نین قیزی»، «آندرو مئدا»، «نیل چایی» بو تشبثلردن بیر نمونه دی.

سونرا سهندین "یاساق" شعریندن واز کئچمک دوز دئییل. اونون شعرلرینده اولان فلسفی باخیشلارلا برابر، ائستتیکا آراشدیرمالی‌دیر. سهندی یاری کلاسیک و یاری مدرن آدلاندیرساق یولوموزو آزمامیشیق. آنجاق بوگون اونون شعر دونیاسی هله ده کی وار دوزگون آراشدیرلما‌لمیشدیر. سهندی بیر سیاسی شاعر تانیماق اولار. کیملیک مسئله‌سینه ده بیر پارا شعرلرینده بو آچیدان یاناشیب، آما "سازیمین سۆزو" ن یازدیقدان سورا، اونون بیر پارا شعرلرینده کیملیک مسئله‌سینه آرتیق یئر وئرلیمیشدی. سهند، «رستم علی‌آف» یازدیغی «ارمغان» شعرینده، اۆز دوشونجه‌سی‌نی میلی سئورلیک آچیسیندان سؤیله‌مک ایستیر. آنجاق ۱۳۴۷جی ایله صمدین اؤلومونه حصر اولونموش یازدیغی "قوربانیمی قبول ائله آراز" شعرین مدرن بیر شعر اولور دئسک یانلیش بیر سۆز دئمهمیشیک.

نه یازیم صمد؟!

دنی خرمینمین یانماسین یازیم؟

سرین سو کوزمین جالانماسین یازیم؟

قیمتلی قاشیغیمین دوشوب سینماسین یازیم؟

من سنه نه یازیم صمد؟

حسرتیم کیمی یاخاجاق؟

گۆز یاشیما کیم باخاجاق؟

آراز یئنه ده آخاجاق

صمد!

بو شعرده یازیلان «دئلی خرمینمین یانماسی»، «سو کۆزهمین جالانماسی» و «قیمتلی قاشمین دوشوب سینماسی» کیمی سیمبوللار، خالقا تانیش سیمبوللار اولموش و یاتاخلی، یئرلی - یئرینده اوتورموشدولار .

ساهیره دؤندوکده، ساهیر شعریمیزی سربستلشدیریر. اونو کلاسیکدن آییراراق، آنجاق تام شکیلده مدرنیزمه یؤنلتمیر. بوگون بیر چوخلو سورغولارا، حتا ساهیر و سهندی یاخشی تانیماغا و دامغالارینی آیرد ائتمه یه آددیم گؤتورمک اوچون، مدرن شعریمیزی آراشدیرمالی و اونون اؤزه للیکلرینی آراییب آیرد ائتمه لی ییک.

تاسوفله مدرن شعریمیزی آراشدیراندا، فارس شعرى ایله توتوشدوروروق؛ او جومله دن حبیب ساهیری، نیما یوشیج ایله، اوختایین رولونو آذربایجان شعرینده، فروغ فرخزادین رولو ایله فارس شعرینده توتوشدوروروق. منجه هئچ بئله بیر مقایسه لره یئر وئرمه مه لی ییک. ملت لرین تاریخی اوخشارلیقلاری اونلارین ادبیاتلارینین اوخشارلیغی نین حتمی اولدوغو چوخ ایناندیریجی دئییل؛ بو توتوشدورما، ساده لیکدن آیری بیر شئی دئییلدیر.

بو گون مدئن شعرى گؤزه للیگی و اؤزه للیگیندن سؤز آچماغیمیز گره کیر. آنجاق نه یازیق کی بو قونودا هله نئچه کتاب دا یازیلما میشدیر. گؤزه للیکلردن دانیشاندا هر کس بیر بوجاغی گؤسته ره بیلیر. دیل گؤزه للیگی، دویغو اینجه للیگی و دوشونجه درینلیگی نین اولماسی ایلك پلاندا دایانیر. آنجاق اؤزه للیکلردن دانیشاندا، یئنه شعرین دیلی ایلك پلاندا گلیر. سونرا ایمگه (تصویر، ایماژ) اونون آرديجا، داها سونرا سیمگه (سمبول)، میتودولوژییه دؤنوش، فورما سربستلیگی و بیر سیرا بدیعی آنلا ییشلار داخیلدیر. بونلاری بیر - بیر آچیقلاما لازیم دیر. بونا یول آچمالیق.

سهند میتولوژییه داخیل اولور، دده قورقودو بیرده باشدان سونونا قدهر روایت اندیر؛ یئنی باشدان یازیر؛ آنجاق اونا ساده باخماقلا کیفایتلنمیر، بلکه اونا فلسفی باخیشلا دا توخونور.

شعریمیزین مدرن حیاتی‌نین بینوره‌لرینی قورور. او، میتولوژیدن علاوه، دیلیمیزین ده ییشیلمه‌سینه چالیشیر، فورمالاری سیندیریر، سربست شعره اوز چئویریر. بدیعی باخیشلاری شعریمیزه ارمان گتیریر. آرتیریر. اونون شعرینی مدرن شعر دئمه‌سک، باشقا آدلا دا آدلاندیرماق اولماز، مدرنیزمدن هئچ بیر نه‌یی اسکیک اولمامیشدیر. اونون شعرلرینده اولان ائستتیکا جهتیندن هئچ بیر آزلیق یوحدور. نئجه اولاییلر اونو مدرن شاعر بیلیمه‌یک؟ سهند، مدرن شعرین ذیره‌سینه چاتماسا دا، مدرن شعرین ایچینده یاشاییر. گۆزه‌لیکلر اوندالغالانیر. سهندسیر، اوختای دا مدرن شعر دییه بیلیمزدی.

ایندی اوختایا گلیمکدن اؤنجه مفتون امینی‌نین شعرلرینه ده بیر باخیشیمیز گرهر. مفتون امینی فارسجا بیر شاعیر اولراق، فارس ادبیاتیندا اؤزونه اوجا بیر یئر تاپمیش و اؤز علاقه‌مندلری و طرفدارلاری واردی. نه گۆزه‌ل کی مفتون تورک شعرینه ده یارادیجیلیغیندا یئر وئرمکله، دوغما شاعیرلریمیز ایچینده یئر تاپدی. آما فارس شعرینی اؤزه‌للیکلرینه وورغون اولراق، بئله اینانیردی کی اونون فارس شعرینه اویغون "آشیقی کاروان" اثری آذربایجان شعرینده بیر دؤنوش نوقطه‌سی اولاجاق. اما بئله اولمادی، سببی ده آپ – آیدین ایدی. تورک ادبیاتی‌نین اؤز دیلی و اؤز روحو وار؛ اؤز سازی و اؤز سؤزو واردیر. بونا گۆره ده خالقیمیز فارس شعریندن بولقلانان شعره اویمادی. آشیقی کاروان بونا گۆره ائکیسیر قالدی. آنجاق مفتون دوشونجه‌لی بیر شاعیردی. اونون دنیا گۆروشو، دنیا یا باخیشی شاعیرانه‌دیر. بو دا اوختایین خوشونا گلدی و مفتونون بیر سیرا شعرلرینی تورکجه‌میزه چئویردی. شوبه‌سیر مفتونون شعر باخیشی، اوختایین باخیشیندا ائتکی سیر اولمامیشدیر. ۱۳۴۰ ایللرینده اولان گلیشمه‌لر تکجه فارس شعرینده قالمادی، بو گرگینلیک بوتون ایران شاعیرلرینده ائتکی قویدو. آذربایجان شعر ده چیچکلنمه‌یه باشلادی بیر زاماندا، چوخلو شاعیرلر قوینوندا بسله‌ییردی. نه یازیق کی بونلارین چوخو سیاسی حرکتلره قاتیلاراق، شعر تحولاتیندان اوزاق دوشدولر و شعریمیز یئتم – یئسیر کیمی قالدی. بو شاعیرلر، همان اوختایین دوستلاری، و یا دوزگون دئسک صمد بهرنگی‌نین تاثیر آلتیندا اولان "قاراقوشلار دسته‌سی" ایدی.

آنجاق اوختایا گلدیکده؛ اونون شعرلری‌نین اؤزه‌للیکلرینی آراماق لازیمدیر. بیلیریک ایلک اؤنجه اونون دنیا گۆروشه اشاره ائتمه‌لی‌یک. اونون دنیا گۆروشو مکمل‌دیر. اؤزونه مخصوص دیل قابلیتی ده وار. دنیا گۆروشو اونون فیکرینده ده اؤزونو گۆسته‌ریر. او، کلاسیک فیکرلری راحتلیقلا قیراغا قویا بیلیر. اوختای ساده سؤزلری بیرده باشدان سؤیله

ییر و دئمک طرزی گؤسته ریر کی بو دؤنه اونون سؤزلری باشقا بیر معنا تاپیر. فولکولوردا آرخالانیر و ان گؤزهل اوشاق شعرلریندن درین و معنالی شعرلر باش قالدیریر. اوختای دونیانین ده بیشمه سی طرفدار ایدی. او دنیا ده بیشمه سینه جان آتیر و سؤزلریله ده بونو ایناندریر. او دونیادا اولان عدالتسیزلیگه قارشى چیخیر، اینانیر کی بو عدالتسیزلیک موعظه و یا نصیحت ایله یئرینی عدالت وئرمه یه جک. بلکه بیر سیلاحلی و قانلی بیر دؤیوشله بو امکان یارانا بیلر. صنیفلرین درین مباریزه سینه اینانان اوختای، چین، کوبا و باشقا اؤلکه لرده اولان مبارزه یوللارینی تانیردی. ایراندا دا بئله بیر گئدیشین یولونو هامبارلاییردی.

عدالت، مباریزه و سئوگی اوختایین ان ایسته دیگی نسنه لر دیرلر. بونلار اوختایین دنیا گؤروشونون نتیجه سی کیمی ده یرلندیریلیر. سهند شعریمیزده بؤیوک ائتکی بوراخدی. آنجاق اوختایین شعرى بام باشقا ایدی. اونون ساده شعرلری ده مدرن سایلا بیلیر. اونون شعرینده کلاسیک قالیبلار سینیر، هیجا و وزن بوتونلوکله قیراغا قویولور؛ آنجاق بو همیشه لیک بیر قانون دئییل، بلکه اوختای گاهدان حتا عروض وزینه ده صادیق قالیر. بس نه عامیل اونو مدرن سایماغا امکان یارادیر؟ منجه اونون بیانی و دیلی. اوختایین دیلی مدرن بیر دیل دیر. قالیبلاردان بیر باشا ال چکمیر، فولکلوردان قیرمیر؛ بلکه بونلاردان باشقا بیر هنرله یارارلانیر. اونون شعرلرینده اولان گؤزه للیکلر کلاسیک گؤزه للیکلرله ایلگیسی یوخدور. او، شاعیرانه بیر صورتده بوگونکو دورومو، دوشونجه، حتا فضا و هاوانی دویور و بوگونون دیلی ایله دیله گتیریر کی کلاسیک دورومدان داها فرقلیدی؛ باخین اونون بایاتیلارینا. او بایاتیلاریندا اولان سؤزجوکلر کلاسیک بایاتیلاردا اولانلارلا بوتون فرقلی دیر، حتا ترکیبلر، دانیشیقلا دیلی بوتون فرقلی دیر و هئچ ایلگیسی کلاسیک بایاتیلارلا یوخدور. آنجاق بو گئدیشین آردیجا، گؤزهل ایماژلار، ترکیبلر، استعاره لر و اونا باغلی دوشونجه لر اورتایا گلیر، و مدرنیزم ده دوغولور! منجه فولکلوردان یارالانماق مدرنیزمه قارشى قارشىیا یوخ، بلکه گاهدان اونا اویغون دور. باخین اوختای ان گؤزهل صورتده فولکلوردان استفاده ائدیر، آما اورادا قالمیر؛ بلکه بوگونون ایستکلرینی فولکلوردان ایستیر و ایسته دیگی کیمی استفاده ائدیر. اونلارلا فضا یارادیر، گونون دورومونو تصویره آلماق اوچون اونلاردان یارارلانیر؛ باخین "یاغدی یاغیشلار"، "گلین گنده ک آرزى گيله" شعرلرینه. بو بیر فولکلوریک ماهنی و اوشاق شعریندن یارالاناراق، اجتماعی و سیاسى بیر تصویر یارادیر. تاریخدن آلدیغى بهره- لر ده بئله بیر ماهیت داشییر. "ستارخان آتلیلاری" شعرینده، تاریخه مورخلر کیمی باخمیر، بلکه شاعیرانه بیر باخیشلا اونا نظر سالییر. "سولطانیه سارایی" ندا دا بئله بیر ماهیت وار دیر.

سئوگی شعرلرینین اؤرنکلیرنده ده گۆزەل ایماژلاردان استفادە ائدیر. "دۆشوندە کی قیزیل گول" شعرى بونا گۆزەل بیر اؤرنکدیر.

اوختای مدرن شعر اوچون، کئچه جکدن قیرمیر. رومانئیزمه چوخ دا باغلی اولمایاراق، اونونلا قارشى – قارشىيا دا دورمور. باشقا آخیملارلا دا بئله دیر. قاباقجا باشقا شاعیرلرین باخیشلارینی بیرگه اوخوسایدیق، ایندی اوختایی یاخشی اونلارلا توتوشدوروب و دنیا باخیشلارلا برابر شاعیرانه باخیشلارینی مقایسه ائده بیلردیک. تنقید و ادبی آراشدیرمانین ضعیف اولدوغو، بوگون شعریمیزین آراشدیرماسیندا دیلیمیزی سوستلاندیریر.

مدرن شعر اوچون یئنئ سۆزجوکلر یاراتماق، عینی حالدا آز سۆزجوکلرله درین معنا اورتایا گتیرمک هنری، ایمگه و سیمگه لر یاراتماق، هابئله دونیا یا باشقا بیر شاعیرانه باخیشلا باخماق، شاعیر اؤزونه فرقلی بیان و دیل یاراتماسی – هامیسی گرە کلی دیر. دیل گۆزەللیگی هامیدان آرتیق مدرن شعر اوچون لازیمدیر. اؤرنک اولاراق اوختایین شعرلرینده ابهام و یا بلیرسیزلیک یوخدور؛ مضمون چتین اولسا دا، پوزقون دئییل؛ بلکه هر اوخوجو اوختایین شعرلرینی ایکی دفعه اوخودوقدا دریندن، شاعیرین باخیشینی دوشونور و سۆزلرینی آنلاییر. اوخوجو چوخ تئز اوندا اولان ایمگه لر و سیمگه لر یول تاپیر؛ چونکی اوختایین شعرینده اوخوجو اوچون اشاره لر و نشانه لر واردیر. بئله لیکله دئییه بیلهریک: شاعیر سۆزلرینی باسدیرمیر و اوخوجونو حیران قویمور؛ و نهایتده اوخوجونو آلداتمیر! بونونچون آشاغیداکی شعرلره بیر اؤته ری باخالیم :

شهر و قورد

پاپاغیم ، قیلینجیم و آتیم شعرینه

طبیل ماهنیسی

گئجه

و باشقا شعرلر.

مدرن شعریمیزی دوزگون تانیماق اوچون، مدرن شاعیرلرین شعر اؤزه للیکلرینی تانیماق لازیمدیر. بونا گۆره لازیمدیر اوچ بؤیوک شاعیریمیز: حبیب ساهیر، سهند و اوختایین شعر اؤزه للیکلریندن دانیشاق. حبیب ساهیرین شعر اؤزه للیکلرینی بئله ساده صورته سیرالاماق اولار:

(۱) سنتلردن ال چکیر،

(۲) یئنئ فورمالاردان یارارلانیر.

- ۳) قونو یۇنەتیمیندن طبیعتە ماراقلانیر.
 - ۴) دیلیمیزین تمیزلنمەسیندە چالیشیر.
 - ۵) شعریمیزدە دونیا ادبیاتیندان نمونەلر سپیر.
 - ۶) دیل باخیمیندان تورکجه میزی سادە صورتدە دیریلدیر.
 - ۷) و باشقا خصوصیت لر . . .
- ایندی سهندە گلدیكدە، سهند شعرینین اؤزەللیکلرینی دە بئله سیرالاماق اولور:
- ۱) فورمالاری سیندیرماسا دا، تورکجه فورمالاردان یارارلانیر.
 - ۲) آذربایجان میتولوژوسونو دیریلدیر.
 - ۳) دیلینی تمیز و دوزگون ایشلەدیر.
 - ۴) فلسفی باخیشی دیلیمیزه و شعریمیزه گتیریر.
 - ۵) میللی روحو آپ – آیدین اولراق دیلە گتیریر.
 - ۶) و باشقا خصوصیتلر . . .
- اوختایین شعریندە اولان اؤزەللیکلری بئله سیرالاماق اولار :
- ۱) عاوام پرستلیگی بیەنمیر.
 - ۲) کلیشه لی و شابلونلاشمیش محتوانی بوراخیب، ایچەریکلری منیمسەیر.
 - ۳) دونیا گۆروشوندە بیر کلیتی منیمسەمیش، آنجاق "من" دیلی ایله دانیشیر.
 - ۴) رئالیزمه جان آتیر و باشقا متافیزیکدن اوزاقلانیر.
 - ۵) اونون یئنی لیگیندە اولان لیریکاسی دا رئالیزمدن بوداقلانیر.
 - ۶) اینسانی دەرلره آرخلانیر.
 - ۷) متعهد بیر شاعیر اولراق، متعهد شعره اوز گتیریر.
 - ۸) و باشقا خصوصیت لر . . .
- بئله لیكدە انقلاب گونلرینە چاتیریق. بو شاعیرلرین – حبیب ساهیر، سهند، اوختای و باشقالارینین اثرلرینە باخمادان، انقلابدان سونرا یارانان آخیملارا سادە باخماق یئنە دە سادە لیكدیر. ۱۳۷۰جی ایللردە مدرن شعریمیز یئنی شاعیرلرین الی ایله دیرچەلیر و گئنیش میدان آچاراق بونلاردان ایلهام آلمادان و اؤیرەنمەدن میدانا گله بیلەمدی.
- مدرن شاعیرلرین دونیا گۆروشوندە گلەنکەر (سنتلر) سینمالی و مدرن باخیشیلاری اولمالیدیر. سنتی باخیشلارلا شعر دئمک، کلاسیکه اوز گتیرمکدن باشقا بیر یول یوخدور.

آذربایجان مدرن شعرینده، انقلابدان سونرا تانیدیغیمیز پوروفسور حمید نطقی و ناصر مرفاتی‌نین شعرلرینی آد آپارماق اولار. بونلار هر ایکسی ده انقلابدان سونرا اورتایا گل‌میش ساییلیرلار. سحر خانیم دا انقلابدان سونراکی شاعیرلیمیزدیر. اونون آردیجا هادی قاراجای، کیان خیواو، والی گۆزه‌تن، و بیر سیرا گنج شاعیرلیمیز دایانیرلار. بونلارین آراسیندا یاشماق ادبی آخیمی و سعید موغانلودان آد آپارماق لازیم‌دیر.

منجه بوگون شعریمیز هله مکمل بیر صورتده مدرن سایلمیر و بیر سیرا آخساقلیق دئمه سک ده، بیر سیرا سنتی مرحله‌لرده قالمیشدیر. بو مرحله‌لری بئله سیرالاماقلور:

(۱) شعریمیز هله سیاسی بیر وسیله کیمی استفاده‌یه آلینیر و شاعیرلیمیز شعر ی هله ده سیاسی مضمونلار اوچون یارارلانیرلار.

(۲) دیلدن و شعریتدن آرتیق مضمون و معنایا یاپیشمیشدیر؛ شعریمیزده دویغولانان شعرلر و سؤزجوکلر هله میدان تاپمامیشدیر.

(۳) فولکلوروموز و شیفاهی ادبیاتیمیزین ائتکیسی هله چوخراق گۆرونور. دیوان ادبیاتی دا هله اؤز یولونو داوام ائدیر و یئنیلک آختارانلار دا هله بو فورمالاردان ال چکه بیلیمیرلر.

(۴) کۆهنه مئتودلار ایشله‌نیلیر.

(۵) موضوعلار هله چاغداشلانمیش و هله ده کئندن، دانیشلارلار چوخلوقا مالیک‌دیرلر.

(۶) هله کیلیشه‌لی شعرلردن قورتولا بیلیمه‌میشیک.

(۷) دنیا شعريله ایلگی‌لنمه‌میشیک. چاغداش مدرنیزم و پست مدرنیزمله باریشا بیلیمه-میشیک. بلکه ده هله شعر آراشدیرمالاریمیز گوجلنمه‌میشدیر!

(۸) شاعیرلیمیزین هله ایشه آپاردیققلاری دیل، روحی یؤندن فارسیجادیر. بو دیل هله فارسی دانیشیغینا باغلانمیشدیر.

(۹) شعریمیز هله بیر استقلاللا چاتمامیش؛ چوخلو شاعیرلیمیز مدرنیست ادعالاری اولدوغو حالدا، تورکیه شعرینه باغلی‌دیرلار. تورکیه ادبیاتی ائتکی‌سینده دیرلر و مستقل اؤز شعرلری دئییل.

(۱۰) شعریمیز هله لوکال‌دیر، هله اؤز شهریمیزین لهجه‌سیله شعر دئییلیر. گاهدان بونا داها آرتیق ده‌یر وئره‌نلر ده وار؟!

هر حالدا اوخوجولارین حوصله‌سینی نظرده توتاراق، بونا کیفایتله‌نیریک.

آذربایجان مدرن شعرى^۲

بوگون شئعريميز مدرن لشمه لیدیر. شوبهه سیز بو یولو گئتمک و گوجلندیرمک اوچون مدرن شئعري نه اولدوغونو بيلمه لی ییک. گنجلريميز بو یولو هامارلايیب، یولا دوشمه لیدیرلر. ادیبلريميز ده بو یولو ایشیقلاندیریب، هامارلايیب و دوزگون یولو گؤستمه ده بویونلاريندا بؤیوک بیر وظیفه واردیر. منجه بو یولو گؤستمک و آچیقلاماق اوچون قونشو ملتري یولونو و اؤز کئچمیشیمیزه داها بیر گئری باخماق گره کلی دیر. من بورادا قارداش ادبیاتیمیز اولان تورکیه مدرن شئعرينى آراشدیرماق و اونو دوزگون تانیماق داها فایدالی و ساده بیر یول کیمی نظرده توتورام. شوبهه یوخدور کی تورکیه نین چاغداش شئعري بوگون دونیا شئعري آراسیندا اؤز امضاسینی آتمیش و اؤزونو اوروپا شئعري آراسیندا تانیتمیشدیر. بوندان علاوه، اوزون بیر تاریخی و زنگین بیر تجربه نی آرخادا قویوب و بوگون مدرن شئعري نین اؤرنک لرینى گؤرمک مومکوندور. بورادا چالیشاجاقم تنظیمات ادبیاتیندان (۱۸۸۱ ایلیندن) بوگونه قدهر تورکیه شئعرينى مدرن ساحه سینی آراشدیریب تانیتمیماقلا بلکه گنجلريميزه اؤرنک اولسون دئییه چالیشمالار یارارلی اولسون. بورادا ۱۵۰ ایللیک تورکون مدرن شئعري نین نمونه لر گتیریب اینجه له مەیی بویونما آلیرام. بو ایش چتین اولاراق اوزون بیر زامان دا چکه جکدیر. آنجاق بوندان باشقا بیر یول دا یوخدور. بو مقاله لر و شئعرلر توپلانیدیدا بیر کتاب کیمی ده حاضرلاماق اولار. بو چالیشما اوچون عاکیف پاشادان باشلايیب، کوچوک اسکندر قدهر گلن بیر تاریخسل سوره ج ایچینده مدرن تورک شئعري نین پانوراماسینی ایچینده ساخلایاجاق. بو ۲۵۰ شاعیر و شئعري سئچمه ده اورتاق موتیولری و اؤزه للیکلری تاپیب بیرلشدیرمک تورک شئعري نین زنگینلیگینی ده تانیماق کیمی دیر. بو زنگینلیگی یانسیدا بيلمک اوچون، نمونه لری سئچیمی چتین بیر ایشدیر. بو چالیشمانین آماجی اوست - اوستده ۱۵۰ ایلدیر و بو ۱۵۰ ایلده یئنی بیر شئعر آنلايیشینی قورموش اولان تورک شاعیرلری نین نه قدهر زنگین بیر قونو داغارجیغینا صاحب اولدوغونو گؤستهریر. بوگون بو شئعر، دونیا شئعري نین اؤنملی نمونه لری کیمی ده تانیلیر.

۲ بو مقاله نین مختلف بؤلوملری مختلف درگی لرده او جمله دن "مه د تمدن" ده یاییلدی.

بورادا عاكيف پاشا، ضيا پاشا، ناظم حكمت، نيزن توفيق، توفيق فكرت، ضيا گوگالكپ، جلال ساهير، احمد هاشم، فؤاد كۆپرولو، عمر بدرالدين، اورهان ولى، اوختاي رفعت، اورهان مورد، حسين نهال آتسيز، آتिला ايلحان، آيخان هونالكپ، احمد تئلى، على آغ باش، عصمت اؤزل، شاهين اوچار، و... نهائيت كوچوك اسكندره قدير چاليشمالار داوام تاپاجاق. بوگون درگى و كتاب يايما امكانيميز اولماديغيندان، ائله بورادا - بو بالاجا وئبلالدا چاليشمانى داوام انديب، آرزىلايىرام گنج شاعيرلرئيمز منيمله آياقلاشيپ، اوندان اولان آخساقلىقلارنى دا خاطيرلايىپ و تنقيد باخيشى ايله بونلارا ياناشسين.

شوبهه سيز شئعرلرى اينجهلهمهده، زامانين، يوز اللى ايلين سياسى دورومونو اينجهلهمهه ميس شئعره باخماق دوزگون اولمالماليدير. يئرى گلدكجه بو ايشى ده گؤرمه لىيم. آنجاق يولون چتئيلئىگى اوخوجولارى دا يورماسين دئيه، ساده بير باخيشلارلا داوام اندهجهيم؛ بو او دئمك دئئيلدير كى توپلومسال ده ييشمه لرى و حياتين گليشمه لرئنى ياددان چيخاريپ و شئعره يونسوز و قوخوسوز بير ماتاح كيمى توخوناق. بونا ايناناراق بلكه ده بير سيرا لارى منله موافق اولماسينلار. بونو دريندن اينانيرام. بئله اولورسا دا، اونلار اوچون ده بو يازيلار يارارلى اولاجاق. بونا دا دريندن اينانيرام.

بونو دا آرتيرمالى يام كى بو شاعيرلرى و شئعرلرى سئچمه ده منيم اؤز سليقه و ادبى دوشونجه م و ادبى معلوماتيم اساس توتولموشدور. ادبيات، رياضيات دئئيلدير كى ايكي چارپى ايكي دؤرد اولسون. يا ايدمان دئئيلدير كى سايبى اساسيندا گوجلۇ - گوجسوزو تاپماق اولسون. بورادا يازارين سليقه سى و ادبى معلوماتى، هابئله دوشونجه سى اساس توتولماليدير. هر نه آخساقلىق دا اولورسا، من يازارا باغليدير. آنجاق بورادا من يازارين دا حقى و اؤز خطى ميدانا گلير.

مدرن آذربايجان شئعرينه يول آچماق اوچون مدرن تورك شئعريندن باشلايىپ، سونرا اؤز شئعريميزه دؤنه جهيم. بونا گؤره ده سؤزو اوزاتمادان شئعره اوز گتيريرم. اوخوجولارين سئوگى و علاقه لرئنى نظرده توتاراق، تاريخى سيرا ايله يوخ، بلكه گاهدان آرا - سيرا شاعيرلرى آراشديريپ شئعريندن نمونه گتيره جهيم. ايندى ايسه ضيا پاشادان باشلايىرام.

ضياپاشا ۱۵۰ ايل بوندان اؤنجه يازيب - يارادان و مدرن تورك شئعري نين مدرن قولوندان تانينان بير شاعيرى دير. بير غزلىنى بيرگه اوخوياليم:

ياران داغليدى، صحبت ميخانه قالمادى،

اول عشرت اول محبت او پيمانه قالمادى.

گوش ائتمه اسكى نعره لرى كوى ياردان،
 گويا كى دشت عشقه ديوانه قالمادى.
 هر تارى اولدو برزدهى دست روزگار،
 ائتديكلرى او زولف پريشانه قالمادى.
 هپ آشيناي دولت احسانين اولدو خلق،
 بير بنده ن اوزگه بزمينه بيگانه قالمادى.
 ياخدين فتاده گانينى خاكستر ائيله دين،
 اى شمع كولفت ائيله مه پروانه قالمادى.
 دلبسته اولما عالم سلطان ايسن داخى
 بير مولكدور جهان كى سليمان قالمادى.
 هر كس زبون فكر معاش اولدو عصرده،
 اوولكى شوق مجلس رندان قالمادى.
 داشلار يئديرير نان يئرینه بير زامان فلک،
 نان وئردى شيمدى آه كى دندانه قالمادى.
 اولماز او شوخا هئچ بيريسى كارگر ضيا،
 افسون توكندى دئنه ديك افسانه قالمادى.

كلاسيك و يا ديوان شئعى بؤيوك تورك شئعى ايرماغينى دوغال مجراسيندان چيخاريب
 بير قيسير مجرايا حبس ائتميشدير. ۱۷ جى يوزايله نابي كيمي بؤيوك شاعير بو كلاسيك
 مجرايا اعتراضينى بئله گؤسترميشدير:
 نابي ايله اول آفتين احوالينى نقل ائت،
 افسانه ي مجنون ايله لئيلادان اوسانديق -

ايندى ضياپاشا بو اعتراضين سون نوقطه سيني قويور. بو شئعر كلاسيك غزلين محتوا و
 موضوعونا بير رديه كيمي ده يرلنديرمه دوزگون اولور. شاعيره گؤره ياران داغيلميش و ميخانه
 صحبتلى قالماميشدير. اورادا اولان ايچكى محبتى ده قالماميشدير. بئله ليكله ده اسكى
 شئعرين وارليغينا خدمت ائده ن محيط قاوامى و اونون آرادان گئتمه سينه اعتراف اولونور.
 اسكى شئعرين اؤنملى موضوعو اولان شمع و پروانه سؤزو ده يوخ اولماغا اوغرايير. گؤردويوموز
 كيمي بورادا معاش مساله سينه اشارت اولونور. سون بئتده، شاعير شئعرين غيب اولان استئتيك
 دونياسيندان باشقا سوسيو - اكونوميك ده بيشمه لره يئنيك دوشن يانينى دا ديله گتيره رك

مرثیه‌سینه سون وئیر.

احمد هاشم

سوواری

شو باکیر زیروه‌لرین آردیندان

بیر سوواری گلیور قان رنگی

باشلیور بو ملول آخشاندا

سون اوفوقلارلا بولوتلار جنگی...

بیر باکیر تاسدا آلوو شیمدی حووض

سویا ساپلاندی قیزیل میزراقلار

آچیلیب قیوریلاراق گؤیلرده

اوجویور پارچالانان بایراقلار!

"سوواری"، - بیزیم دیلیمیزده "آتلی" - منظومه‌سی، کیچیک حجمینه باخمایاراق، بیر آخشام چاغی‌نین اؤزگون و ملول چاغینی گؤزهل ایفاده‌لریله جانلاندیرماسی، بیر شاعیرین باشاریسینی گؤستهریر. ایندی، احمد هاشمین حیاتی ایله تانیش اولوب، سونرا شئعیرینه دؤنک.

احمد هاشم تورک شئعیرینی یوکسلدن و مدرن شئعیری‌نین بینوره‌لرینی محکم‌لندیرن شاعیرلردن بیریدیر. احمد هاشم ۱۸۸۴ ایلینده باغداد شهرینده آنادان اولدو و ۱۹۳۳جو ایله استانبولدا دونیاسینی ده‌ییشدی. احمد هاشم ازمیرده حقوق فاکولته‌سینی بیتیرمیش، سونرا ۱۹۱۲جی ایلدن مالیه ناظیرلییینده دیلماج کیمی ایشله میشدیر.

احمد هاشمین ایلک شئعرلری ۱۹۰۰ ایلیندن یاییلماغا باشلامیشدیر. بیر سیرل شئعرلری "خیال آخشام" درگیسینده و "مصور" ایله "محیط" کیمی مجموعه‌لردن چاپ اولور و سونرا "ثروت فنون" درگیسینده ان چالیشقان گونلرینی کئچیریر. آنجاق دوز یازیلارینا "درگاه" درگیسینده چوخ سونرالار باشلادی. "درگاه" درگیسی اونون "بیر گونون سونوندا آرزو" شئعیریه یاییلماغا باشلادی. ۱۹۲۷جی ایلدن "آخشام" درگیسینده چالیشاراق، شئعرلرینی یایماغا میدان آچدی. بیر زامان پاریسه گئده‌رک فرانسیز شئعیریه تانیش اولدو. اونون شئعر حاققیندا یازیلاری، پاریسه ده یاییلیردی.

شاعیرین ۱۹۳۲ ایلینده فرانکفورتدان دؤندویونده باسیلان سیاحت یازیلارینی "ملیت"

غزئتهسینده و "مولکيه" مجموعه سینده اوخویوروق. هاشم بیر چوخلو اثرلری ده تورکجهیه چئویرمهده چالیشیر. احمد هاشم هله مکتب زامانلاریندان بیر سیرا یازیلارایلا بیر سیرا دوستلارایلا دارتیشیب، ادبی نقدلرینی یولا سالمیشدیر. او، بو دارتیشمالاردا عزت ملیح، حمداله صبحی، عبدالحق شناسی، اورهان شمس الدین، امره بولنت ایله ده توپلانتیلار قوروب ادبی دانیشیقلارا گیریشیر. اونلار او زامان تورکیهده اورتایا گلن ادبی آخیملار و ادبی انجمنلرله ادبی دارتیشمالارا گیریرلر. او جوملهدن "فجر آتی" ادبی آخیمی ایله بو ادبی انتقادی حرکتلر داوام تاپیر. آما سونرالار احمد هاشم اؤزو بیر ادبی خط سئچهرک، اؤز دوشونجهسی ایله شعرلرینی باشقالاریندان آیییریر.

بوگونه قدهر احمد هاشمین اثرلری چوخلو ادیبیلر طرفینده آراشدیریلیب و اینجهلهنییدیر. اونون حاققیندا یازیلان کتابلار چوخدور. بیز بورادا بیر نئچهسینی آد آپاریریق:

کریم سادی، احمد هاشم، ۱۹۳۳.

یعقوب کادری، احمد هاشم، آنکارا، ۱۹۳۴.

ن.آ. احمد هاشم، حیات انسیکلوپدیاسی، ۱۹۳۵.

احمد جودت، احمد هاشم حیاتی و اثرلری، ۱۹۳۷.

یوسف ضیا، احمد هاشم حیاتی و اثرلری، استانبول، ۱۹۳۷.

کونت اوزان، احمد هاشم، استانبول، ۱۹۳۷.

شریف خلوصی، احمد هاشم حیاتی و شعرلری، ۱۹۴۷.

جمیل سنا اونقون، احمد هاشمین سیمبولیزمی، استانبول، ۱۹۴۷.

ظاهر گووه ملی، احمد هاشم و شعرلری، ۱۹۴۷.

یاشار نبی حایر، احمد هاشم وارلیق یایینلاری، ۱۹۵۴.

رفعت نجدت ائوریمیر، احمد هاشم، استانبول، ۱۹۵۹.

عبدالحق شناسی حصار، احمد هاشم شعری و حیاتی، ۱۹۶۳.

تورکیه ادبیاتیندا احمد هاشم یازیلان کتابلارین سایسی داها آرتیقیدیر. آنجاق اؤز اثرلری ده دؤنه لرله چاپ اولوب، ماراقلا قارشیلانییدیر. احمد هاشم حاققیندا یئنی ایللرده داها چوخ کتابلار یازیلمادادیر. او جوملهدن "نازان گونتورکون" ون یازدیغی "احمد هاشمین روح اؤلکهسی" یئنی یؤندن اونون شعرلرینی اینجهلهییر. چوخلو دونیا آکادئمیلرینده اثرلری آراشدیریلماق اوچون دوکتورلوق تئزلری یازیلیر و بوگون بئله حرکتلر داها زورلو ایرهلیلهییر. احمد هاشم بو شعريله شؤهرت قازاندی:

ظن ائتمه کی گولدور نه ده لاله،
آتش دولودور توتما یانارسین،
قارشیندا شو گول – گون پیاله. . .

ایچمیشدی فضولی بو آلودان،
دوشموشدو بو اکسیر ایله مجنون
شیرین سنه آنلاتدیغی حاله . . .
یانماقدا بو ساغردن ایچنلر،
دولدموش اونونچون شب عشقی،
باشدان باشا افغان ایله ناله. . .

آتش دولودور توتما یانارسین،
قارشیندا شو گول – گون پیاله. . .
بو شئعریله بیر یئنی لیک گتیره‌ن احمد هاشم، بورادا دایانمیر و داوام ائدیر، بئله شئعرلریله:
دؤنسک می بو عشقین شفقیندن،
گئتسک می اقالیم لیاله؟
بیزدن داها اووا اثریشنلر،
آغلار بو گون اوولکی خیاله. . .

دؤنمک می؟ نه مونکون گئری دؤنمک.
دوشدویسه گؤنوللر بو ملاله؟
بیر الدیر اوفوقلاردان اوزانمیش،
ظولمت بیزی چکمکده وصاله. . .
آردیجا "پاریلتی" شئعری گلیر:
آتش کیمی بیر نهر آخیوردو،
روحوملا او روحون آراسیندان،
بحث ائتدی درندن اونا حالیم،
عشقین بو اونولماز یاراسیندان.

ووردوقجا بو نههرین اونا عکسی،
قاچدیم او باخیشدان او دوداقدان،
باخدیم اونا سس سیزجه اوزاقدان،
ووردوکجا بو عشقین اونا عکسی.
و قارانفیل شئعری هامینی اؤزونه جلب ائتدی:
یارین دوداغیندان گتیریلیمیش
بیر قطره آلوودور بو قارانفیل،
روحوم آجیسیندان بونو بیلدی

دوشدوکجه وورولموش کیبی، یئر یئر
قیزغین کوکوسوندان کهله بک لر،
گوئلوم اونا پروانه کسپلیدی.
و یئنه قیسسا بیر شئعری "قارانلیق" آدیلا:
عشقسن بو قارانلیق گئجه سینده
بولبول یئنه وحشی مترنم،
مجنونونو ترک ائتدی می لئلا؟

وحشی سسی فکرت سسی ساندیم.
عشقین بو قارانلیق گئجه سینده
هجرانیمی دویدوم، سنی آندیم،
فکره زده بولبول کیبی یاندیم.

احمد هاشم ائله تاثیر قویوبدور کی یئنه اونا قاییتماغا مجبور اولاجاغیق. هله لیک بورادا
دایانیب و اوولده گتیردیگیمیز شئعره دؤنمه لی ییک. شاعیر، بو شئعیرینده، آخشام مضمونونو او
گونه قدهر فرقلی بیر بیچیمده، او گونه قده ر قوللانمایان بتزه تمه لرله شئعیرینده زنگین بیر
چالیشمالاری ایره لی آپاریر. احمد هاشن سیمبولیست بیر شاعیر تانینیر؛ آنجاق سیمبولیستدن
چوخ بیر امپرسیونیست شاعیردیر. احمد هاشم چوخلو شیمبوللار ایشه آپاردیغی اوچون
سیمبولیست تانینسا دا، چوخلو اؤزونه مخصوص سیمبوللاری واردیر. همین سیمبوللار اونو

باشقالاریندان فرقلی ائدیر. او ایشه آپاردیغی سیمبوللاری باشقالاری ایشه آپارمیر. شاعیر، بو شعرینده آخشام چاغینی بیر - بیر جنگه گئدهن آتلی یا بنزه دیر. بولوتلارین یاراتدیغی تابلولار شاعیرین شعرینده جان تاپیر و ساواش مئیدانی صحنه سی گؤز اؤنونده تصویره آلینیر. بورادا تصویره آلینان صحنه بیر آخشام اوستو بولوتلارین الوان چالیدیغی و گونشین داغلار دالیندا گیزلنمه سیله یارانیر. گونشین یئر اوزونو ترک ائدیپ گنده جه یینی آنلامدادیر. اونی قووماغا چالیشان بولوتلار بیر ساواش مئیدانی حاضیرلاماقدادیرلار. بو ساده بیر ساواش دئییلدیر. گونش ساواشلاردا تجربه لر قازانمیش بیر آتلیدیر. آخشامین ملول، اؤزگون و سیخینتیلی اولوشونون سببی کیمی دوستدان آیری دوشه جک اولماسی دیر. آخشام اوستو دینجلیک وئرمه زامانی یوخ، بلکه اوره ک آغریسی نین باشلانیدیغی، روح و تنین دینلنمه یه چکیلدیگی بیر زامان دیر. آخشام اوستونو شاعیر بوتون حوزن و اؤزگونلویو ایله تصویره آلیسر. شاعیرین باشاریسی قیسسا بیر شعرده بئله گؤزهل تابلولار یاراتماسی چوخ اؤنملی دیر. بو باشاری هر شاعیرده اولماز. شاعیرین قلمی بورادا بیر رسامین بویا فیرچاسی دیر کی ان باجاریقلا تصویرلر یارادیر.

بونو درین دوشونمک اوچون داها آرتیق شعری آراشدیرماییب، شعرین اینجه لهمه سینی اوخوجولارا قویوروق. تکجه یولو گؤستمکله اوخوجولارین ذهنینی بئله شعر آراشدیرماسینا حاضیرلاییریق. ۱۹۲۰ جی ایللرده بئله شعرین یازماسی، دوغرودان دوغروسونا، مدرن بیر حرکت و آوانگارد شعر تانیماغا ایمکان وئرمیر؟

ناظم حکمت

سالخیم سؤیود

آخیوردو سو

گؤسته ریب آیناسیندا سؤیود آغاجلارینی.

سالخیم سؤیودلر ییکییوردو سودا ساچلارینی

یانان یالین قیلیچلاری چارپاراق سؤیوتلره

کوشویوردو قیزیل آتلیلار گونشین باتدیغی یثره!

بیردن

بیره قوش کیبی

وورولموش کیبی

قانادیندان

یارالی بیر آتلی یووارلاندی آتیندان!

باغیرمادی

گئدهنلری گئری چاغیرمادی،

باخدی یالنیز دولو گۆزلرله

اوزاقلاشان آتلیلارین پاریلدایلن ناللارینا!

آه نه یازیق کی!

نه یازیق کی اونا

دۆرد نال گئندن آتلارین کۆپ. کلو بوینونا بیر داها یاتمایاجاق

بیاض اوردولارین آردیندا قیاچ لویئاتمایاجاق!

نال سسلری سۆنویور پرده پرده.

آتلیلار غایب اولویور گونشین باتدیغی یئرده!

آتلیلار قیزیل آتلیلار

آتلاری روزگار آتلیلار!

آتلاری روزگار قانات...

آتلاری روزگار...

آتلاری...

آت...

روزگار قاناتلی آتلیلار کیبی کئچدی حیات!

آخار سویون سسی دیندی.

کۆلگه لر کۆلگه لندی

رنگلر سیلیندی

سیاه اؤرتولر ائندی

ماوی گۆزلرینه

سارقدى سالخیم سۇيودلر

سارى ساچلارىنين

اوزەرىنە!

آغلاما سالخیم سۇيود

آغلاما.

قارا سويون آيناسيندا ال باغلاما؟

ال باغلاما!

آغلاما!

بيلديگيميز كيمي ناظم حكمتين هم طرفدارى چوخدور و هم ايستەمەينلرى. بو شئەرى سئونلر دە چوخدور، سئومەينلر دە. آنجاق ايلك باخيشدا بورادا ايكي دەييشيكلېك گۆز اؤنوندە جانلانير. بو شئەر تورك شئەريندە ايكي باخيمدان اؤنمليدير. بيرينجيسى محتوا ايکينجيسى ايسە بيچيمدير.

بیر چوخ اديبلر بو شئەره ائتكى بوراخلارين اولدوغونو ايرەلى سورورلر. بير سیرالارى اونو روس شاعیری مایاکوفسکیدن آلدیغینی اورتایا آتیرلار و بير سیراسی دا فرانسيز شاعرق ملارمەدن تاثیرلنديگینی دئییرلر. آنجاق ناظم حکمت دەیرلی بیر شاعیر اولاراق، تورک شئەريندە بۇيوک گليشمەلرە يول آچميشدير. گاهدان دا اؤز وطنيندن اوزاق اولاراق دونيا اينسانلارينا – بشریتە شئەر يازدیغینی اينانيريق. بورادا استعاره و ايمازلارين دا اؤز يئری واردیر. محتوا باخيميدان شاعیر قيزیل اوردو ايله آغ غوردونون قارشيلانماسینی گؤسترمک ايستیر. قيزیل اوردو همان سوسياليزم دنمکدير و آغ اوردودان منظور ارتجاعی قوهلرە اشارهدير. يئنە بير سیرا لديبلر بو آغ قوه لردن عبارت تورک دونياسینی بيليرلر؛ بونو بيليریک کی ناظم حکمت نه قدهر وطنيندن اوزاق اولوردوسا، اورەیی وطنی ايله چيرپينیب و اونونلا دۇيونوردو. شاعیر قلوبال بیر شاعیر اولاراق، اونون وطن سئورليگيندە شوبهه ائتميریک.

ناظم حکمت بو شئەريندە قيزیل اوردونون بير آت سوارینی نظرده توتاراق، گۆزل تصويرلر يارادیر. ايلک اؤنجه بير پاستورال تصويرلە سۆزە باشلیر:

آخيوردو سو

گؤستەريب آيناسيندا سۇيود آغاجلارینی.

سالخیم سۇيودلر ييکييور دو سودا ساچلارینی

يانان يالين قيليچلاري چارپارق سۇيوتلره
كوشويوردو قيزيل آتلييلار گونشين باتديغي يثره!
آنجاقي شئعرين دوزونو، اونون آهنگلي گئديشي و سۇزلرين تكرارلانا آهنگي شئعرين هم گۇره
لليگيني و هم بيچيمينى جانلانديري:

آتلييلار قيزيل آتلييلار

آتلاري روزگار آتلييلار!

آتلاري روزگار قانات...

آتلاري روزگار...

آتلاري...

آت...

بونلاردان علاوه چوخلو نوكتهلره ده اشاره لر ائتمك اولار؛ او جومله دن:

روزگار قاناتلي آتلييلار كيبي كئچدى حيات!

سطرينده نه معنا گۇزلويور شاعير؟ هابئله سون بيتلرده:

آغلاما سالخيم سۇيود

آغلاما.

قارا سويون ايناسيندا ال باغلاما؟

ال باغلاما!

آغلاما!

نه دئمك ايسته يير؟ بونا گۇره هر اوخوجو بير نظر وئره بيلر و بو دا شئعرين داها دولغون

اولدوغونو و گۇزه لليگيني گۇسته ير؛ هابئله شئعرين نئچه اوزلو اولدوغونا بير اشاره دير.

اورهان ولي

حرিতে دوغرو

گون دوغمادان

دنيز داها بم — بياض كن چيخاجاكسين يولا

كوره كلري توتمانين شهوتي آوچلاريندا

ايچينده بير ايش گۇرمه نين سعادتى

گئده جكسين

گئەدە جەكسین ایلیپلرین چالخانیتیسیندا.

بالیقلا چیخاجاق یولونا، قارشیجی

سئوینە جەكسین.

آغلاری سیلکەلەدیكجە

دنیز گەجک الینە پول – پول

روحلاری سوسدویو وقت مارتیلارین

قایالیقلارینداکی مزارلاریندا

بیردە

بیر قیامتدیر قوپاجاق اوفوقلاردا.

دنیز قیزلاری می دیرسن، قوشلار می دیرسن؛

بایراملار سئیرانلار می دیرسن،

شنلیکلر جنبشلر می؟

گلین آلایلاری، تئلر، دوواقلار

دئانمالار می؟

هئئئئی

نە دورویورسون بە، آت کندینی دنیزه :

گئری بکیلیه نین وارمیش، آلدیرما؛

گۆرمویورموسون، هر یاندا حریت؛

یئلکن اول، کوره ک اول، دومان اول، بالیق اول، سو اول؛

گئت گئەدە بیلدیگین یئرە. . .

بو شعری بیز آراشدیرمالی ییق. اورهان ولی تورک شعری نین مدرن بۆلومونون دەیرلی شاعیری دیر. او، ۱۹۱۴ دە استانبولدا آنادان اولدو. سونرا استانبول بیلیم یوردوندا فلسفه بۆلومونو بیتیریپ و ترجمه ایشینه گیریشیب ایشلەمەیه باشلايیب. آنجاق شعره اوز گتیرندن سونرا ایشیندن استعفا ائدیپ ۱۹۴۷ یلیندن شاعیرلیگه باشلادی. اونون اؤنملی ایشلریندن بو ایدی کی ایکی باشقا دوستو – اوختای رفعت و ملیح جودت ایله بیرگه بیر نئچه آی اؤزلرینی حبس ائدیپ و مطالعهیه باشلادیلار و نهایت بیر بالاجا شعر کتابینی چیخاراراق، اؤز ادبی یوللارینا بیر مانیفست اولاراق "غریب" کتابینی چیخاردیلار. بو بالاجا کتاب اوچ شاعیرین شعرلرینی احتوا ائدیردی کی ۱۹۴۹ دا چاپ اولدو (آنجاق شعرلری ۱۹۳۷ جی ایللرده یازیلیپ و درگیلرده

یاییلیردی). اوندان سونرا ۱۵ گونده یاییملانان بیر درگینی "یاپراق" آدیندا یاییملادیلار. بو درگینی یاییملامای تکجه بیر ایل اولدو. آنجاق بو بیر ایله بیر مکتب یاراندى. بو مکتبین مانیفستى همان غریب کتابی اولدو. بو اثر بوتون دونیا دیلترینه ترجمه اولدو. آنجاق نه یازیق کی ۱۹۵۰ جی ایله اورهان ولی اؤلدو. آما او اؤز ایشینی گۆرموشدو.

اورهان ولینین چاپ اولان اثرلری بونلاردیر:

غریب - ۱۹۴۱

واز کۆچمه دیگیم - ۱۹۴۵

دستان کیبی - ۱۹۴۶

قارشى - ۱۹۴۹

بوتون شئیرلری - ۱۹۵۱

نثر یازیلاری - ۱۹۵۳

ادبیات دونیامیز - ۱۹۷۵

نصرالدین حوجا حیکایه لری - ۱۹۴۹

فرانسىز شئیری آنتالوژیسی - ۱۹۴۳

بیر قاپی یا آچیق دورمالی، یا قاپالی - رفعت ایله - ۱۹۴۳

اورهان ولی شئیر یارادیجیلیغی ایله یاناشی گۆزهل چئویرمه لری ده واردیر. او جومله دن گوگول، شکسپیر، مولیر و باشقا دونیا سوبه سینده تانینان شاعیرلرین اثرلرینی چئویرمیشدیر. اونون بیر چوخ شئیرلری ده اؤلموندن سونرا چاپا وئریلمیشدیر.

اورهان ولی ایکی یولداشی ایله بیرلیکده بیر ۴۵ صحیفه لیک شئیر کتابی "غریب" آدیندا یایماغا چالیشیرلار کی اونون ۱۵ صحیفه سی اونا یازیلان بیر اؤن سۆزدور ، یاخود اونلاری مانیفستى دیر. بورادا بو اوچ شاعیرین لفظ و معنا، وزن و قافیه، ادبیاتا باخیش، انسانلارین دورومو و حاققی، ادبی جریانلار باره سینده دوشونجه لرینی اختوا ائدیردی. و کلاسیک ادبیات هجوم باشلانیردی. بو بالاجا کتابدان نئچه قیسسا شئیری اوخوماق لازیمدیر:

رویا

آننه می اؤلموش گۆردوم رویامدا

آغلایاراق اویانیشیم

خاطیرلاتدی بانا، بیر بایرام صاباحی

گۆی یوزونه قاچیردیغیم بالونوما باخیب

آغلايشيمى.

اينسانلار

نه قدير سئوهرىم او اينسانلارى!
او اينسانلارى كى، رنگلى، سىلىك،
دونياسيندا چىخارتمالارين
تويوقلار، دووشانلار و كۆپكلرله برابر
ياشاين اينسانلارا بنزەر.

آغاچ

آغاچا بير داش آتديم؛
دوشمەدى داشيم،
دوشمەدى داشيم.
داشيمى آغاچ يودى؛
داشيمى ايستهرىم،
داشيني ايستهرىم!
بو شئعر اوختاي رفعت و اورهان ولى آدينا ۱۹۳۷ جى ايلده يازيلميشدير.

محزون دورماق

سئودىگيم اينسانلارا

قىزا بىلىردىم

اگر سئومك بانا

محزون دورمايى

اؤيره تمه سئيدى.

گۆردويونوز كىمى، بورادا هر شئعر تكجه نئچه مصرعدير و هر مصرع تكجه نئچه سؤزجوك.
آنجاق معناسى تام باشقادير. بىچىم باشقا، سؤز باشقا. آنجاق "حرىته دوغرو" شئعرينه دؤدوكده،
بىلىرىك تورك ادبياتيندا حرىت قونوسو، داها چوخ تنظيمات ايللرينده نامق كمال، شناسى،
عبدالحق ترخان، و احمد مدحت افندى كىمى شاعير و يازارلارين اثرلرينده يوكسك سسله ديله

گتیریلدى. شئەردە اۆزەللىكلە نامق كمال بو قونونو تەك باشىنا اوزون ايللر ايرەلى سوردو. يېرمىنجى يوزايلين گتيردىگس اۆزگوزلوك آرزىسى، اينسانلارى داها چوخ اۆز اوتوپيالارىنين فيگورو حالينا گتيردى.

حرىتە دوغرو شئەرى، گۆزەل بېچىمدە، دەيرلى معنالارى سسلندىرەن شئەرلەرنى بېرىدىر. بورادا اۆزگوزلوك بوتون بېچىم، دئىيم و بيان طرزىندە فرقلى بىر حالدا سۆيلەنەر. شاعىرىن تەكلىف ائندىگى بئەلە بىر حرىت، تەجرىبە ائدىلمىش بىر يانى يوخدور. حرىتى ائشەككە يوخ، بلكە اينسانين ايچىندە آرايان بىر دوشونجەنن تظاهورى كىمى دىلە گلەر. اورهان ولى، بوتون شئەرى كىمى بورادا دا اورتا دوروملو اينسانلارن دونياسىنى آنلاتماغا چاليشير و بئەلەلەكلە تورەك شئەرىندە يئنى بىر سس گتيرىر.

اوختاى رەفت

قدح

بوراسى دال يان كافەسى

اورتالىق سوت ماويسى

آپوستول بو نە بېچىم مېخانە؟

طاباقىمدا بىر بولوت

قدحىمدە گۆگ يوزو.

اوختاى رەفتى تانىماق اوچون تەكجە بونو دئەمەيە كىفايتلەنيرم كى اورهان ولى ايله اوچلوك يارادان اوچ شاعىرىن بىرى همان اوختاى رەفتدېر. كئچن مقاله دە بو اوچ نەردن سۆز آچىب و اونلارن مدرن تورەك شئەرىندە ياراتدىقلارى يئنىلىكلەرنى دانىشمىشام. بو قەدر يئتر.

اوستە يازدىغىم شئەر تەكجە بئش دىزەلىك بىر شئەردىر، آنجاق بۇيوك بىر حىكايە اوندا گىزلىدېر. شاعىر بۇيوك بىر اوستادلىق اۆرنەيى گۆستەرەرەك شئەرە يوك اولاجاق بوتون كەلمە-لرى آيىقلامىش ان آز كەلمە ايله مرامىنى آنلادا بىلەجەك يوغونلوقدا بىر شئەر ياراتماغى باشارمىشدېر.

شئەرىن اورگانىك ياپىسى منظومەيە آدىنى دا وئرن "قدح" كەلمەسى اوزەرىنە قورقولا نىمىشدېر. اۆزەنن قدح كەلمەسىلە ايمەلەدىگى گرەكن شئى بىر ايچكى سوفرەسىدېر. نورمال زامانلاردا آخشام وقتى قورولماسى گرەكن بىر شادلىق سوفرەسىدېر. آما شئەرە

باخیلیدیغیندا ایکی آیری زامانین قوللانیدیغی گۆرونور. شئعرین اؤزهسی دال - یان کافهسینه گئتمیشدیر. دال - یان، دنیز، گۆل و ایرماقلارین قیراقلاریندا بیر بالیق اوولاما یئری دیر. شاعیرین دال یان کافهسی دییه تانیملادیغی یئر گوندوز کافه و گئجهلر میخانه اولاراق ایشلهیدیلن بیر یئر دیر. تورک کولتورونده بیر میخانهچی تیپی اولاراق ایملنمیش روم آپوستولون ایشلتیدیگی متوازی بیر کافه ایزلنیمی وئرمکده دیر. بوراسی نین مداوملری بللی دیر. یۆرده چالیشان بالیقچیلار، قایقچیلار و باشقا ایشچیلرین گروپودور.

گوندوز کافه اولاراق ایشلهیدیلن بو کافه ده گئجه میخانه خدمتینده اولور. زامان گوندوز دور و اورتالیق سوت ماویسی دیر. ایندی چالیشما و ایش وقتی دیر. بالیق سبدلرله اوغراشما زامانی دیر. آما اؤزنه نین پسیکولوژیک زامانینا گۆره ایندی شادلیق سوفرهسی نین قورولوب ایچگی ایچیلمهسی گرهکن زامان دیر. حال بو کی میخانهچی آپوستول، آخشام اولمادیغی اوچون هنوز، ایچگی حاضیرلیقلارینا باشلامیشدیر. گوندوز اولدوغو اوچون طاباقدان آنجاق بیر بولوتون عکسی واردیر. حال بو کی اؤزنه طاباغی نین مزه ایله دولو اولماسینی گۆزله مکده دیر. عینی شکیلده اؤزنه نین قدحینده گۆگ یوزونون عکسی واردیر. اؤزنه نین ایچینده بولوندیو "زامانا اویمازلیق" شئعرین قورقوسونو اولوشدورور.

شاعیر بورادا شئعرین یاییسینا و آنلام دونیاسینا ضرر وئره بیله جک کلمه لری متندن آتیر. بیر هئیکا تراش کیمی بیر مرمرین ایچیندن بوتون بیر آنلام دونیاسینی ایفاده ائده بیله جک بیر مینیاتور هئیکل جیک چیخاریر. شئعره گیره ن هر کلمه نین بیر یوک اولدوغونون فریقینده دیر. اونون داشییا جاق باشقا کلمه لر و دیزه لر گره کدیره بیلیر. بونون اوچون شاعیر فقط آنلامدان هئچ بیر فداکارلیق یاپمایاراق متنی نی بیر هؤروم جک تیتیزلیگی ایله هؤرور.

اوستاد شاعیرلر متنلرینی آغیرلاشدیراراق دئییل، بلکه چابوکلاندراراق هؤره لرلر. هر کلمه بیر اوتوبوسا آلینان اضافه یولجولار کیمی دیر. بو آغیرلیق اوتوبوسون آخساغینا سبب اولار. شئعر ده ساده جه او متنه گیره ن دئییل، گیرمه یین کلمه لردن ده اولوشور. شاعیرین سئچیجی لیگی آز کلمه ایچینده چوخ آنلامی داشیما یا یئر ده آرتار بئله.

یحیی کمال بایاتلی

من بیر سؤزو اون دؤنه دئمکدن ده چکینمیرم. اودا بودور کی بیر شئعر یا یازی نین اوچ اؤزه - للیگی اولمالیدیر: دیل، دوشونجه و دویغو. شاعیر دیلینی دوزگون تانیمالی و دوزگون ایشه آپارمالیدیر؛ بلکه بیر آددیم دا ایره لی آپارماغی اوندان گۆزله نیلیر. او، دیلینه بیر زادلار

آرتیرمالیدیر. اونو زنگینلشدیرمه‌لیدیر؛ یوخسا شاعیرلیگینده خدمت ائده بيلمه‌دیگینی اعتراف ائتمه‌لیدیر.

ایکینجیسی، دوشونجه‌لی اولماسی دیر. شاعیر اوخوماق، مطالعه و دوشونمک اهلی اولمالیدیر. خالقان یوخاری بیر سطحده دوشونوب بيلمه‌لیدیر. شاعیر، تکجه سؤزجوکلرله اویناماق و باشی قاتماقلا کئچینه بيلمز. او، اؤز معلوماتینی یوکسلدیب، یوخاری چکمه‌لیدیر. بو یئره چاتماق اوچون چوخ زادلاری بيلمه‌لیدیر: معلومات قازانمالی، کیتاب اوخومالی، فلسفه‌نی دوشونمه‌لی، توپلومو تانیمالی، تاریخی بيلمه‌لیدیر. هر بيلمدن آزاجیق اولورسا دا بيلمه‌لیدیر. شاعیر زمانه-نین ان بیلگینی اولورسا داها گؤزهل.

اوچونجو ایستک هر بیر شاعیردن، اونون دویغو ایله دوشونجه‌سینی اوخوجولارینا چاتدیرماغیدیر. شاعیرین بو استعدادی و هنری اولمالیدیر کی سؤزلری و دوشونجه‌لری ائله گؤزهل دوزسون کی بیر دویغو و هیجان اوخوجودا اوپادا بیلسین. اینجه صنعت، اؤزهللیکله ادبیات و شعر، اوخوجولارینی دویغولاندیراراق حرکت گتیریر. اونلاری یؤنلدیر. کولتورلری نین زنگینلشمه‌سینه، دوشونجه‌نین میدان آلماسینا، دیلین و ابزارین یئر آلدیغینا یاردیمچی اولور. آنجاق هر شاعیر بو اوچ عنصردن، بیرینده گوجلر، بیرینده گوجسوز و بیرینده اورتام حاللی دیر. بونلارین برآیندی نئجه ائتکیلی اولدوغو شاعیری اوچالدير و یا کیچیلدیر.

بورادا بیر کلاسیک شاعیری - عینی حالدا یئتیلیکلر گتیره‌ن شاعیری تانییاجاغیق. بو شاعیر، "یحیی کمال" دیر. ۲۰جی یوزایلین ایلك ایللرینده یازیب - یارادان و تورک شئعیرینی مدرنیزمه ساری یؤنلدن بیر شاعیردیر. اونون شئعرلری هر عنصردن آرتیق روان و آخیجی دیر. سؤزجوکلری همان کلاسیک سؤزجوکلر اولورسا دا، سؤیله‌می باشقادیر. دوشونجه باشقادیر، یاراتدیغی هیجان دا باشقادیر.

یحیی کمال کلاسیک فورمالاردا شئعر سؤیله‌سه ده، اونون مضمونلاری یئنی دیر، دیلی و بیانی یئنی دیر و هامیدان آرتیق دوشونجه‌سی و سوندوغو هیجان دا یئنی دیر. اونون "سلیمانیه-ده بایرام صاباحی" شئعیرینی اوخودوقدا بیر هیجان دویوروق:

آرتاراق کؤنلومون آیدینلیغی هر ثانیه‌ده

بیر محبتلی صاباح اولدو سلیمانیه‌ده

کندی گؤی قوببه میز آلتیندا بو بایرام ساهاتی

دوققوز عصرینده بوتون خالق، بوتون مملکتی

یئر یئر اکسیتیور ماویله شن منظردن

قالخیور توزلو زامان پرده سی هر آن آرادان...

بو شعر اوزون اولورسا دا نئچه دؤنه اوخوماغینا ده‌یر. اونون گؤزه‌للیگینی میللتین وارلیق و مصراعی اوزه‌رینه اوتورموش بیر شاعیرین بیر بایرام صاباحی معبدده وحدته اولاشماسینی دیله‌ گتیریر. شعرین بیر اؤنجه‌لیگی وار و شاعیرین دویغو و دوشونجه دونیاسینی اولوشدوران مادی و معنوی میراثین ایشیغیندا، اؤنجه‌لیمانیه‌ مچیدینده یاشایانلارلا اؤلورلرین بیرلشدیگی بیر وحدت - بیرلیک حالینی ترنم ائدیر. بونا گؤره شاعیر بیر بایرام، صوبح نامازینی قیلماق اوچون سلیمانیه‌ مچیدینه گئتمیشدیر و نهایت سؤزو اوزاتمادان - تاریخسل دوشونجه‌لریله، وطن و شهیدلرین مقامینی اوزون بیر منظومه‌ ده ایشلتمیشدیر کی بو شعر بوگون ده یاشاییر و تورک شعرینین مدرنیزمه‌ یوکسلمه‌ ده رولونو داهییلانلار آزدیرلار.

شاعیرین ایکینجی مدرنیته‌ یه یاخینلاشان شعر، "آچیق دنیز" شعریدیر:

بالکان شهرلرینده کئچرکن چوجوغلوغوم

هر لحظه‌ بیر آلوو گیبی حصر ائتدی دویدوغوم. . .

بو دا اوزون بیر منظومه‌دیر. بو اوزون منظومه‌ ده یحیی کمالین ان گؤزه‌ل شعرلریندن ساییلیر. آنجاق مجالیمیزین آز اولدوغو الیمیزی بو شعرین اوخوماسیندان قیساسلادیر. آدی "آچیق دنیز" اولان شعر - آچیق دنیز: اوقیانوس معناسیندا - شاعیرین بیوگرافیاسی، دنیا گؤروشو، تاریخ و صنعت آنلائیشی ایله اؤتموش بیر کئچمیشله اؤزلم - حسرت - شعریدیر. منظومه‌ ده شاعیرین - اؤزنه‌نین - اوشاقلیق ایللرینی یاشادیغی و بیر چوخ خاطیره‌سی‌نین بولوندوبو توپراقلاری زیارتی ایله باشلایان و گئت - گئده اؤزنه‌دن چیخیب بؤیوک بیر امپراتورلوغون غریبن اوجونا قده‌ر اوزانان تاریخسل ماجراسی‌نین حیکایه‌سینی بیلیریک. اطلس اوقیانوسو گئجه‌له‌یین آیین چیخماسی‌لا بیرلیکده "مد" زامانی آوروپانین باتی کنارلارینی سو آلتینا آلیر. بو، بیر طبیعت اولایی‌دیر. سولاری حرکت‌ه‌ گتیره‌ن، سولارین دورومودور. آما سولا بو تورپاقلاردا چوخ قالا بیلمز. بیر سوره‌ سونرا اسکی سینیرلارینا چکیلر. شاعیر بو معلوماتدان یارالانارکن، اوقیانوسون بو حرکتینی، عثمانلی دولتی‌نین آخیناقلاری آراسیندا ایلیشگی یارادیر.

گؤردویوموز کیمی تاریخسل میراث، شاعیرین روحوندا تجسم ائتمیش و "جزر" ایله "مد"دن اولان معلوماتینی شاعیرانه‌ بیر بنزه‌ییشده عثمان دولتی‌نین حرکتی ایله توتوشدورموشدور و س...

ایندی یحیی کمالین اصل شعرینه‌ چاتیریق:

اوندولوسدا رقص

زىل، شال و گول. بو باخچادا رقصين بوتون هيىزى...
 شوق آخشاميندا اوندولوس اوچ دفعه قيرمىزى...
 عشقين سئحيلى شاركىسى يوزلرجه ديلدهدير.
 اسپانيا نشئهسيله بو آخشام بو زيلدهدير.
 يئلپازه چئوريلير گيىي بيردن دؤنوشلرى،
 عشوهيله دئوريليش، ساچيلى، اؤرتونوشلرى...
 هر رنگى ايستهمز، گؤزوموز شيمدى آلدادير؛
 اسپانيا دالغا دالغا بو آخشام بو شالدادير.
 آلنيندا حلقه حلقه دهدير آشفته كاكيلي
 گؤگسونده يوسما گيرناتانين ان گؤزهل گولو...
 آلتين قدح هر الده، گونش هر گؤنولهدير؛
 اسپانيا وارليغيلا بير دوروب اوينار، يورور گيىي؛
 بير باش چئويمهسيله باخار اؤلدور گيىي...
 گول تنلى، كور دوداقللى، كومور گؤزلو سورمهلى...
 شيطان دييور كى، سارمالى، يوز كرره اؤپمهلى...
 گؤزلر قاماشتيران شالا، مفتون ائدهن گوله
 هر قلبى دولدوران زيله، هر سينه دن "اوله!"

بو شئعر، گؤزه لليك فورمو اعتباريله تور كجه نين ان گؤزهل شئعرلريندن بيرى دير. شاعير اوروپا
 اؤلكه لريني گزيب، توپراقلاريني قاريش - قاريش دولانيب و تورك بايراغيني اورالاردا اوجالميش
 گؤروب، آنجاق اوندولوسدا بير رقص گؤروب و شاعيرانه روحو جوشا گله رك، بو شئعرينى قوشور.
 اوندولوس اسپانياددير و عثمانلى امپراتورو اورانى بير زامانلار الدهه ائديب آنجاق شاعير، حياتيندا
 اورادا بير رقص گؤرور.

شئعري اوخودوقدا بير قيزين رقصى ايله قارشىلاشيريقي. زيل، شال و گول؛ بو رقصين
 قيرمىزليغيندان سؤز آچير. بلكه بونا اينك و بوغا ايله گوله شنلرين قوللانيان قيرمىزى قوماش
 پارچاسى و اسپانيا بايراغينداكى قيزيلليق دا اگله نه بيلردى. بئله ايسه بو اؤلكه انسانلارنى
 نئجه بير قيزيلليق (اود رنگى) ايچينده ياشاديغيني داها گؤزهل وورغونلاميش اولوردو.
 گؤزلر قاماشتيران شالا، مفتون ائدهن گوله

هر قلبی دولدوران زیله، هر سینهدن "وله!"
 "اوندولوسدا رقص" شعری رئالیست بیر تابلودور. باشیندان سونونا قدهر قوللانیلان عنصورلار
 دا داخل هممن هر شئی بیر انسانی دورومو به تیملر. انسانین رقص ائدیشی دوغا تقلیدی بیر
 باشلانغیجی اولسا دا سونرادان اونون یاشانتیسی زنگینلشمیش بیر صنعتدیر. حیاتلارینی
 دوغانین ریتمینه ایدوران هر توپلومدا رقص قاجینیلماز بیر تۆره ن دیر. شاعیر، اسپانیانین
 گونشی نین آلتیندا هر شئیین قیرمیزییا دؤنوشدویو بیر اتمسفرده بیر رقص شعری یازیر (بو
 آرادا قانین دا قیرمیزی اولدوغونو خاطیرلاماق اولور).

بو منظومه نین ان اؤنملی یانی، شاعیرین بورادا اصلینده بیر قیزی یوخ، تورکجه یی رقص
 ائتدیرمیش اولماسی دیر! تورکجه نین بیر رقص دیلی اولاراق ده یه ری و یئته نه بی داها اؤنجه بیر
 سیرا متن لرده سینانمیشدی. آما هئچ بیرینده بو قدهر ریتمیک و بیر رقصی بوتون فیگورو ایله
 تاماملایان بیر متنه تصادوف ائتمه میشیک. شاعیر، بو تاماشا اولایینی به تیملرکن، رقصه عایید
 سؤیله می ده کشف ائتمیشدیر. سون اولاراق بؤیوک بسته کار "مونیر نورالدین سنجوک" ون
 بسته سیله بو منظومه نین سونسوزا دک تورکجه نین ظفر آنیتلاریندان بیرى اولاراق قالاجاغینی
 بیلدیره لیم.

سنور سئزر

دوکتوردو "چه"

اونو چوجوقلارا باخارکن گۆردون می هئچ؟

ناسیل بیر سئوینچ واردی گۆزلرینده.

ناسیل بیر توتقو.

ناسیل بیر چاره یی بیلپ ده . . .

اونو چوجوکلارا باخارکن گۆردونو می هئچ؟

نه دن قالمادی کوبادا، نه دن بیلیرمی سینیز یئرلشمه دی.

چوجوقلار اؤلویوردو ایلرده. (اوزاقلاردا)

چوجوقلار آج دی. چوجوقلار . . .

ایشته.

گۆزلرینده اومود و اؤفقکه، سوردو موتورسیکلئتینی، سوردو یاشامینی سارپا (یوخارییا).

یول بونو، چوجوقلار اونو بکلیوردو.

چانتاسيندا علاج، چانتاسيندا شکر و دئوريم اللرينده ...

سونرا چوجوقلار ...

سونرا چوجوق گولوشلری قانادی کؤکسونده.

بیر دوکتودو او ...

چوجوقلار "آند" داغلاری نین تپهلرینده اونو سلاملارلار.

او هپ اوردادیر : چانتاسيندا علاج و شکر، اللرينده دئوريم ...

و کؤکسونده قانایان چوجوق گولوشلریله.

بو شعر، مدرن تورک شعرین بسله دیگی ساده قایناقلاردان بیر مارکسیست ادبیاتی نین واز کئچیلمز فیگورو – کوبالی انقلابچی سی "چه گوارا" ایله ایلگیلی دیر. بیلیندیگی کیمی فیدل کاسترو ایله بیرلیکده کوبا انقلابی نین اؤنملی ایکی لیدریندن بیر اولان "چه گوارا" انقلابدان سونرا کوبادا قالمامیش، اؤنجه آفریقایا، سونرا گونئی آمریکا اۆلکه لریندن بلوویایا کئچر. هئچ بیر خالق دسته یی نین اولمادیغی بو اۆلکه لرده چه گوارا و بیر اووج آرخاداشی نین گۆردویو ایشلر حکومت گوجلری طرفیندن ائتکی سیز حالا گتیریلدی. چه گوارا چاتیشمادان اۆلدورولور. ساواشیرکن اؤزونه دستک وئرمه ین کندلی لر جسدی نین اوستونده سایغی دوروشوندا بولونورلار. بو آن مارکسیست انقلابچینی پروسا، آلتیندا دؤنمه یین عاصی و اؤزگور روحونو دتمیل ائدهن موتورسیکلتنی، درین باخیشلاری و گولر یوزو ایله سینماتوگرافیک بیر فیگور اولماغی باشاردی. یئنه غریب دیر کی او مارکسیسمی تمیل ائتمه دن آرتیق، عصیان روحونون تمیلچی سی کیمی قبول اولوندو. اونون تراژیک بیر بیچیمده اؤلومو اوستونه شعرلر یازیلدی. او قدهر آلیشلاندی کی بیر اوسطوره یه چئوریلدی؛ اؤزو ده تکجه اؤز خالق ایچینده یوخ، بلکه بوتون دنیا خلقلری ایچینده. اونا افسانه لر یازیلدی؛ شعرلر اوخوندو، سئویدل و ...

بو شعر ده ایندی بیر مارکسیست اولمایان تورک شاعیری نین دیلینده بیر حیکایه کیمی روایت اولونور، دقتی اؤزونه چکیر. بو شعرده چوخ آز بیلک اولسا دا، آنجاق بیر حیکایه تعریفله نیر. شعرین گۆزهللیگی ده بورادادیر. شاعیره گۆره: چه، کوبا انقلابیندان سونرا کوبادا قالا بیلیمیر؟! حتا سونرالار باشقا افسانه لر گۆره چه گوارا بیر نئچه دفعه قیلیق ده ییشیب، گیزلیجه ده کوبایا گئدیپ؟! بو معلوماتلار یالان اولورسا دا اونون افسانه لشمیش سیماسینی گؤستریر. شاعیریمیز ده بورادا "چه" نین کیملیگینده رومانیک بیر انقلابچی کاراکتری یارادیر. موتور سیکلتنی قارشى گوجلرین اوستونه سورهن بیر انقلابچی، چانتاسيندا داوا – درمان، اوشاقلارا شکر و اللرينده انقلاب پایلاییر و اوشاقلار دا اونو گۆزله ییرلر.

شوبهه یوخدور تورک ادبیاتیندا بئله سیمالار دا آز اولمامیشدیر. چه گوارا، لورکا، موسیو و مادام کوری کیمی سیمالار، تاریخ بویو تورک توپلومو ایچینده یاشامیشلار. بورادا شیخ بدرالدین، تورلاق کمال، پیرسلطان آبدال، کوراوغلو، دادال اوغلو کیمی وارلیقلار واریمیش. بونلاردا افسانه یازیلیب، آنجاق شاعیریمیز میلی سیمالاردان علاوه، دونیادا یاشایان وارلیقلاری دا اونوتمور و شعر قوشور.

گولتن آکین

تورک مدرن شعری گونو - گوندن ایره‌لی‌له‌بیر؛ دنیا شعريله یاریشاجاق بیر دورومدا دایانمادان ایره‌لی گئدیر و دنیا سویه‌سینده ادبی اؤدوللری قازانیر. آنجاق بوگونکو یئره چاتماق چوخ دا ساده اولمامیشدیر. بونون اوچون دیل اینجه‌لیکلرینه ال تاپماق، گۆزهل دویغولاری اوره-کلرده اویاتماق، دئییم هنرینی منیمسه‌مک، هابئله شعرین علمی باخیشلارینا یاخینلاشماق گره‌کیر. شعر بوگون دویغو و روحی بیلیملرله الیشکیده‌دیر. انسانی دوزگون تانیماق، دونیا گئنیش گۆزله، آچیق اوره‌کله، دوزگون باخیشلا باخماق، اینسانین دردلرینی تانیماق و اونو درمان ائتمک اوچون چالیشما بوگونکو شاعیردن ایسته‌نیلن بیر اۆزهللیکدیر. اینسان دردلرینی دوزگون تانیماق، اونا چاره بولماق، ظولمی، ظولمتی یارماق قودرتی اولان بیر دیل لازیمدیر؛ گله‌جه‌یه یول تاپماق، انسان آرزی - ایستکلرینه اینانماق، اوره‌کلی بیر قلم صاحبی اولماق شاعیرین اولانقلی اولدوغونو ایستر. تورک شعری بوگون بونا چاتیپسا، دونیادا اؤزونو یوخاری چکر، یوخسا، آخساق - الی چاتماز قالمالیدیر؟! چاغداش شعریمیزده فلسفه، دوشونجه، بیلیم ایله باغلانمالی، شعاردان ایستر - ایسته‌مز اوزاقلاشمالی و شعره یاخینلاشمالیدیر. دوزگون بیر شاعیری هئچ سیاسی بیر نظام بوغا بیلمز. بئله بیر دیل و بئله بیر شاعیریمیز اولورسا، بیزیم ده باشیمیز باشلارلا قاریشیب و شعریمیز ایره‌لی گئده‌جکدیر. او گونو گودوب و اونا یول آختاریریق. بو یولو تاپماق اوچون تورک شاعیرلرین دفترلرینی گزیب، اؤزوموزه وثیقه تاپماق ایسته‌ییریک و بوگون "گولتن آکین" دفترینی ورق‌له‌ییریک.

گولتن چاغداش تورک شعری‌نین ده‌یرلی آددیملارینی آتمادا اؤزوندن باجاریق و تالانت گۆستریمیشدیر. بو شاعیره، ۱۹۳۳جو ایلده یوزقات شهرینده آنادان اولوب، ۱۹۵۵جی ایلده آنکارا بیلیم یوردوندا حقوق فاکولته‌سینی بیتیردی. ۱۹۵۶جی ایلده ائوله‌نهرک اؤیرتمن-لیگی باشلادی. اوزون ایللر اینسان حقلری درنه‌یی، خالق ائولری، درل درنه‌یی کیمی دموکراتیک اؤرگوتلرده قوروجو و یؤنه‌تیجی کیمی چالیشدیر. آکین، اؤیرنجی اولان گونلرینده

قلم اله آلیب و ۱۹۵۱ جی ایلده "سون خبر" و "حصار" درگیلرینده شئعرلرینی یایملا دی. اونون شئعر دفترلری ۱۹۵۶ جی ایللردن چاپ اولماغا باشلادی. روزگار یاهاتی (۱۹۵۶)، کس دیم قارا ساچلاریمی (۱۹۶۰)، سیغدا (۱۹۶۴)، قیرمیزی قارانفیل (۱۹۷۱)، ماراشین و اؤلکه شین دستان (۱۹۷۲)، آغیتلار و تورکولر (۱۹۷۶)، سیران دستان (۱۹۷۹)، سیران (۱۹۸۲)، سئودا قالیجی دیر (۱۹۹۱)، سس سیز آرخا باغچالار (۱۹۹۸)، اوزاق بیر قییدا (۲۰۰۳)، سئودیگیم یاز گلدی یئنه (۲۰۰۳) کی بونلارلا اونلارجا اؤیکه ایچینده و اؤیکه ده ائشیکده اؤدولر قازاندی و آدی سینیرلاردان ائشیکه چیخاراق، اقرلری باشقا دونیا دیلرینه او جومله دن: اینگیلیسجه، آلمانجا، فلانجا، دانمارکجا، ایتالیانجا، بوآغارجا، عربجه، لئح جه، اسپانیولجا، عبریجه و ... چئوریلدی. آکین شئعردن علاوه دوز یازیلار یازار دیر دا. بو اثرلری آد آپارماق اولار : ۴۲ گون (۱۹۹۶)، شئعر اوزه رینه نوتلار (۱۹۹۶)، توپلو اویونلار (۱۹۹۷).

گولتن آکین شئعر دفترلری مختلف شکیللرده دؤنه لرجه یوخاری بیر تیراژلاردا چاپ اولوب یاییلیبدیر.

آذربایجان مدرن شعری ۳ - ۳

چاغداش شعریمیز تکجه مدرن اولماقلا تانینا بیلر. دونیادا مدرن شعر، رومانیزم آخیمیندان سونرا باشلامیش، بیچیم (فورم)، استیل (اوسلوب) و ایچهریک (مضمون) باخیمیندا ده‌یشیک‌لرله اورتایا گلیمیشدیر.

اوروپادا مدرنیزمی ایزله‌مک بئله‌دیر کی رومانیتیک‌لردن سونرا سمبولیتسلر - "بودلر"، "رمبو"، وئرلین، مالارمه، سونرا سوررئالیستلر "آپولینر"، "والری"، "ژاکوب" گلیب و بوگون یوزلرجه مدرن شاعیرلر اورتادادیرلار.

تورکیه شعرینده، مدرن شعر "تنظیمات" دئوریندن باشلایاراق "ابراهیم شناسی" دان "احمد هاشیم" ا قدهر، "احمد هاشیم" دان، "یحیی کمال" دان "ناظیم حکمت" ه اوزانیب گلن شعر، اونون آردیجیل یولداشلاری "اورهان ولی"، "ملیح جودت" و "اوختای رفعت" ه چاتیر. قوزئی آذربایجاندا "آخوندزاده" ایله باشلامیش اولسا دا، "رسول رضا" مدرن شعری گتیردی؛ اونون آردیجا "رامیز روشن"، "واقیف جبرئیل‌زاده" و باشقالاری گلدی. آنجاق گونئی آذربایجاندا "تقی رفعت"، "سعید سلماسی" و "جعفر خامنه‌ای" مدرن و اؤزگور شعری باشلامیش، آردیجا "حبیب ساهیر" اونو جانلاندیرمیش، "سهند" اونو اوسطوره‌لرله باشلامیش و "اوختای" اونو مدرن دونیاسینا گتیریب چاتدیرمیشدیر. بوگون ده "ناصر مرقاتی"، "آیتان"، "سحر"، "کیان صفری"، "هادی قاراجای" و باشقالاری ایره‌لی آپاریرلار.

آنجاق کئچن اون ایللرده ایلك دؤنه دیلیمیز مدرنلشمیشدیر و ایلك دفعه "ائیواز طاهّا" و یولداشلاری طرفیندن "یول" درگیسینده دیرچه‌له‌رک شعریمیزده یاییلدی. ایران فارس شعرینده ده بئله اولموشدور؛ ایلك دفعه نثر یارانیب و هدایت، "بوف کور" دا ایشله‌دیر. "گلشیری" "شازده احتجاب" دا و سونرا "شاملو" و "رویائی" نین شعرلرینده اؤزونو تاپیر.

آنجاق اطرافیمیزدا اولان مدرن حرکتینا بالاجا باخیشدان سونرا، بونو بیلمه‌لی‌ییک کی مدرن شعری اله ائتمک اوچون دیلیمیزین فلسفی ساحه‌سینده گوجلنمه‌سی اساس یئر توتور. گله-جه‌یه آددیم گؤتورمک تکجه مدرن بیر دیل و گلشیمیش دیل ایله اولای بیلر و دیلیمیز علمی - فلسفی یؤنلرده دیرچلمکله مدرنلشمه یولونو تاپاجاقدیر. بونو اینانمالی ییق مدرنلیک هر شئیدن اؤنجه فلسفی دوشونجه سیستمی‌دیر. دیل ده گلشیمه‌یینجه انسانلارین دوشونجه و دنیا

۳ بو مقاله مختلف درگی‌لرده و سایتلاردا تکرارلاراق چاپ اولموشدور او جمله‌دن آشاغیداکی سایتدا:

گۆرۆشلری گلیشمز. انسانی دوشوندورهن اونون دیلی دیر. دیلین اهمیتی ده ائله بورادادیر. هر دیل گوجلو و گئنیش امکاملاری واردیرسا، دوشونمک او دیلده آسانراق دیر. ایندی مدرن شعره گلدیکده مدرن بیر ادبیات یاراتماق اوچون مدرن بیر دیلیمیزین اولماسی گره کیر. چوخلاری شعرى مختلف یؤنلردن تعریفله میشلر. بونلارین بیر نئچه سی بئله دیر:

- (۱) ولتر: شعر روحون موسیقی سی دیر.
- (۲) ویکتور هوگو: شعر اوره ک ماهنی سی دیر.
- (۳) بودلر: شعر چاغریشیمجی بیر اووسونجودور.
- (۴) رمبو: شاعیر لر اووسونجودورلار.
- (۵) دانتیه: شعر دیلین ظرفی دیر.
- (۶) دنیس روش: شعر دیلین حافیظه سی دیر.

و ...

آنجا ق مدرن شعریمیزی کلاسیک شعریمیزله اوز - اوزه قویوب توتوشدورما و بوندان یارارلانماق ایلکین ایشیمیز اولاییلر:

بیر - بیزیم کلاسیک شعریمیز عرب و فارس شعریندن ائتکی له نه رک، ائشیت سل، سس - سل و آغیز سل بیر شعر اولموشدور. مدرن شعریمیز بونا قارشى یازی سال و گۆز شعرى اولمالی دیر.

ایکی - کلاسیک شعریمیز بوتونلوکله عرب و فارس اولوبلارینا اویموش و اونون بیچیم - لری و استیل لری اوستون توتولموش و هئی تکرارلانمیشدیر. مدرن شعریمیز بو بویون بویوندوروغونو آچیب - آتمالی دیر.

اوچ - کلاسیک شعریمیز بوتونلوکله عرب و فارس شعرى نین موتیولرینی قوللانمیش و اونلاری تکرارلامیشدیر. بیچیم و فورماسی دا عئینی اولموشدور.

دۆرد - شعریمیزین بوتون سیمگه و اوسطوره لری تامامیله دینسل و شیعی اولموش و دین تبلیغی اساس موضوع اولموشدور. دوغرو دور رئالیزم باشلانیدقا، دیندن آرا آچاراق، یاشاییشا و طبیعته اوز چئویرمیشدیر. آنجا ق مدرنلشمه اوچون اینسانا و باشقا دونیالارا اوز چئویرمه لیدیر.

بئش - کلاسیک شعر دونیاسی قاپالی و زامان ایچینده باغلی قالمیشدیر. گله جه یین یئری بوش قالاراق، دوننده و بوگونده جان وئیردی. مدرن شعرده گله جک دیر کی اؤنملی و گۆز اؤنونده اولمالیدیر.

آلتى - كلاسىك شئعر تىكجە نىظم و قافىيەلر ايله بير سيرا قورو فورمالارا باغلى اولاراق، مدرن شئعرده دوشونجه و دويغو، توپلومساللىق اؤن پلانا كىچير.

يئددى - كلاسىك شئعرده انسانين دونيا و اؤزه للىكله سئوگى دونياسى اينسانلا - تانرى آراسيندا اولان سئوگى ايله ايتيب - باتيردى. مدرن شئعرده انسانلار آراسيندا اولان سئوگيلر جانلانمايدير.

سگگيز - دين قوراللارنى نين بويوندوروغو كلاسىك شئعريمىزى قول ائتميشدير. بو دوروم شئعرين اساس ضعفى گؤرونوردو.

دوققوز - مدرن شئعر، كلاسىك شئعرين عكسینه شئعري گؤيلردن يئره ائنديرمهلى و اينسانلار آراسيندا ايشلنمهيه و اينسان دويغولارى و دوشونجهلرينى بؤلوشدورمهيه مئيدان آچير.

اون - سؤزجوكلر قاپالى اولاراق، آنتىك سؤزجوكلر مقدس ساييليردى. مدرن شئعر اوچون شاعيرلر يئنى سؤزجوكلر ياراتمالى ديرلار. مدرنيزمده يئنى ليك، سؤزجوكلرده اساس يئر توتور و ديلين گليشمهسى - يئنى لشمهسى اوستون يئر آليير.

اون بير - كلاسىك شئعر موغامدان آرا آچاراق، موسيقينى دا آزاد بوراخير. موسيقينى اؤزونه اسير ائتمير. شئعر مودئرلشديكجه، موسيقي ده مدرنلشمهلى دير. بونلار بيرگه گئتمهليديرلر.

يوخاريدا دئديكلريمىزى گؤز اؤنونه آلاراق، چاغداش شئعريمىزه سارى گئتمهلى ييك. گله جك تىكجه بئله ليكله بيزيم اولمالى دير. نثرده و شئعرده تىكجه يولوموز بودور.

حبیب ساهر^۴

حبیب ساهر بؤیوک شاعیریمیز، مقاومت شعریمیزین سارسلیماز تمثیلچیسی شوبهه‌سیز بیزیم چاغداش شعریمیزه ان ائتکی‌لی ایز قویان؛ چاغداش شعر، کلاسیک و باغلی فیکیرلی شعردن آییران شاعیردیر. آنجاق نه یازیق کی خالقیمیزین طالعی‌کیمی، اونون شرفلی آدی همیشه دالدا قالیب و اؤز دهیری بیله‌سینه وئرلمه‌ییب‌دیر. عؤمور بویو ادبیاتیمیزا اوره‌یی یانان، اونداینی جیغیرلار چکمه‌یه جان آتان، خالقینا بیر دهیرلی اثر تقدیم ائتمه‌یه چالیشان، خالقیمیزدا یئنی روح یارادان، ایگیرمینجی یوزایلین رئالیست شاعیری حبیب ساهر اوچون هله ده دهیری قدهر مقاله یازیلمايیب، اثرلری آراشدیریلمايیب و نه‌ایتده تانینماییب‌دیر. بیزیم آنادیلیمیزده مکتب-مدرسه اولمادیغی اوچون، شاعیرلریمیز و اونلارین درین فیکیر دونیالاری دا تانینمیش و بوشریتین دوشونجه خزانه‌لری بشریتدن آلینمیش‌دیر. بوگون گؤرکملی و پارلاق شخصیت‌لریمیزی گنج نسیل‌لره تانیتدیرماق، اونلارین اؤلمز اثرلرینی یئنی نسیل‌لره چاتدیرماق ان بؤیوک وظیفه‌میزدیر. همین تکلیفی آندیقدا بو قلم صاحیبی الیندن گلن ایشلری اسیرگه‌میش وایندی بوخیرداجا اثری ده اونون مینلرجه و ورغونلارینا، اینسانیت ده یول آچان یولچولارینا اتحاف ائدیر.

۴ بو مقاله بیر سیرا آردیجیل مقاله‌لر کیمی ایلک دؤنه امید زنجان و آردی بهار زنجان هفته‌لیگینده چاپ اولوب و سونرا بیر مستقل کتاب کیمی ده چاپ اولوب یاییلدی:

امید زنجان، سای: ۱ (۱ تیرماه ۱۳۷۲)، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶.

بهار زنجان، سای: ۷۳ (۱۳ آبان ۱۳۸۲)، ۷۴، ۷۵، ۷۷، ۷۸، ۸۰، ۸۲ (۱۸ دی ماه ۱۳۸۲)

م. کریمی، ائلیمیزین سیزیسی، تهران، انتشارات تکدرخت، ۱۳۸۷.

چاغداش شعریمیزده حبیب ساهر هاردا دایا نمیش؟

حبیب ساهر آذربایجان مدرن شعرینین بینوره لرینی قورموشدور. اونون شعر آلانلاری هله دوزگون صورتده تانینامیش قالمیش و یئنی نسیللر اونون شعرینی دوزگون اولراق تانیمایرلار.

مشروطیت انقلابیندان باشلامیش چاغداش ادبیاتیمیز چوخ ده یرلی، زنگین و گئیش موضوعلاری احتوا ائده رک مختلف فیکیرلر، استعدادلار و دوشونجه لرین اورتایا گلمه سیله برابر دیر. بوادیات ملانصرالدین یازیچیلاریندان باشلایراق شعر خولیا دنیا سیندان آشاغی چکیب خالق ایچینه گتیرمیشدیر و سیاسی- اجتماعی حرکتلره قاباقجیل رولونو اوینامیش، مختلف ساحه لرده فعالجاسینا اشتراک ائتمیش، بوتون ائیش- یوققوشویلا، گاهدان یوخاری قالخیب، گاهدان سس سیز یاتیب و نهایتده اؤز میلی- تاریخی وظیفه سینی اؤده میشدیر. اونون دا تاریخی، خالق میزین تاریخی و آیین یازیسیلا باغلی اولموش، خالقیمیزلا باشی نی قالدیرمیش، خالقیمیزلا سیناق گؤرموش، اینکیشافی نین قارشى آیینمیش، یاساق اولموش، آما یئنه ده شعریمیز سینه لرده، سینه ده ن سینه یه کؤچموش و بوگونه قده ر دیری قالمیش دیر. سینه لرده گووموش اولان بوشعرلرده هامیسی اوره ک لردن اییسی آلاق مقدس بیرشعرلره چؤنموش و بوگون ظاهره چیخماق امکانی تاپدیدا اونون نه قده ر زنگین اولدوغو، نه قده ر مقدس اولدوغو بللی اولور.

چاغداش شعریمیزین بینوره سینی سعید سلماسی، جعفر خامنه ای، تقی رفعت قویموشلار. بونلار تکجه آذربایجان دا اثر یاراتمامیش، بلکه بوتون ایران ادبیاتینی، هابئله فارسی شعرینین قورو ارکانلارینی سیندیرمیشلار.

حبیب ساهر اوشاعیرلردن دیر کی چاغداش شعرین ایلک آددیملاریندان باشلایراق، انقلابدان سونرایا قده ر- سکوتا دالمیش ایلره قده ر- شعریمیزین تاریخی اؤزونده ساخلامیش، اونون گون به گون تاریخینده- حرکتینده اثر بوراخمیش، اونولا نفس چکمیش، ائیش- یوققوشونا ایز باسمیشدیر.

حبیب ساهر یاریم عصردن آرتیق یازیب- یاراتمیش، شعرله یاشامیش، شعرله اوره یی دؤیونموش، شعرله مبارزه یه قالمیش، شعرله سکوتا دالمیشدیر. ۷۰ ایل شعریمیزه باشچیلیق ائتمیش، گؤزل نمونه لر یاراتمیش و زاماندان- مکاندان یوخاری اولان شعر، عینی حالدا زمانه نین درد لرینی سؤیله میش، یوردوموزون قانلی حسرتی، نیسگیل لی دورومونو ترنم ائتمیش و نهایت یاریم عصر شعریمیزین بوتون بشریته، دنیا یا نه سؤزو اولدوغونو، بیان ائتمیشدیر.

حبیب ساھرىن ياشايشى

حبیب ساھر ھلە دنیایا گلمەمیشدیر کە اونون بۇیوک باباسى بوتون عائلەسىلە برابر میانانین «ترک» کندیندن کۆچوب تبریزین سرخاب محلەسىندە یورد سالیر. حبیب ۱۲۸۲جى گونش ایلىندە یاز آیلارىندا ھمین محلەدە آنادان اولور. آنجاق اوشاقلیغینی چتین لیکلرلە کئچیریر. ھلە اوشاق ایکن یئتیم قالیر و آناسى تبریزین قانلی بلوالارىنین بیریندە اۆلدورولور و بالاجا حبیب عائلەسىلە برابر چتین بیر یاشايشا اوغراییب، پیس گونلر، فقیرانە بیر زندگانلیق کئچیریرلر.

حبیب ۱۳۰۴جى گونش ایلىندە دیپلومونوآلیر. سونرا فرانسىز دیلىنى اۆیرهئمە یە علاقە گۆستردیکدە، اوج ایل کاتولیکلر مدرسەسىندە فرانسىز دیلىنى اۆیرهئر.

حبیب ساھرىن شخصیتی تکوین تاپمادا ھمین محمدیە مدرسەسى چوخ ائتکیلى اولموش، چونکی بوردادا آذربایجان بۇیوک انقلابچی و تجددخواه معلمی، یئنی شعرین اصوللارینی اۆیره دیردی. آذربایجان خالقىنین بۇیوک و مبارز عالمی شیخ محمد خیابانىنین معاونی، اونون انقلابچی درگیسینی چیخاردان بۇیوک یازیچی، تنقیدچی «میرزا تقی خان رفعت» حبیب ساھره معلملیک ائدی. او فرانسىزدیلىنین معلمی ایدی. او تکجە فرانسىز دیلىنى اۆیره تيمیر، بلکه دونیاینین ادبی حرکتلرینی و بو حرکتلرین گئدیش یوللارینی گنج ساھره اۆیره دیر و ساھر، معلمینین واسیطەسىلە تورکیەدە یاییلان «ثروت فنون»، «ادبیات جدیدە» و «رسیملى آى» کیمی ادبی - اجتماعى درگیلرلە تانیش اولور و بونلاری درین بیر علاقە ایله اوخویور و دوشونور. بو درگیلردە تورکیەنین آدلیم شاعیرلری توفیق فیکرت و جلال ساھرىن شعرلری گئدیردی.^۵ بونلارین شعرلریندە یئنی بیر جیغیر تاپماغا نایل اولور، اۆزەللیکله جلال ساھرىن فیکیر دونیاسی، یاراد یجیلیق فضاسی، یئنی مضمونلو و فورمالی شعرلری، حبیبی داھادا اۆزونه چکیر و حبیب، جلال ساھرىن آدینی اۆزونه تخلص سئچەرک اۆزونو «حبیب ساھر» آدلانديریر.^۶

ساھر، دیپلومو آلاراق فرھنگ ادارهسىندە معلم یازیلیر. کوردوستانا گۆندەریلیر. اوردادا چوخ آز بیر زاماندا کوردخالقی طرفیندن قارشیلانیر و اونو «کاک میرزا» آدلایاراق ائولرینه چاغیریرلار.^۷ نچە ایل کئچمەمیشدن ۱۳۰۶ ایلىندە عالی تحصیل آلماق اوچون ایستانبولا

(۵) مجله پیک آذر، حبیب ساھر اوچون اۆزەل سایى، نمره ۱۲، اسفند ۱۳۸۰.

(۶) ھمان، باش سۆز

(۷) ائلدار موغانلی، بیر سیری حسرتینین چیچک لئمەسى، پیک آذر، ھمان، ص ۴۶.

گئئدیر. ساهر ایکی ایل استانبولدا «دبستان ایرانیان» آدلی مدرسه‌ده فارسی دیلینی درس دئییر. ۱۳۰۹جی ایلینده استانبول یونیورسیته‌سینده جغرافیا علملر بؤلومونه قبول اولوب و ۱۳۱۲ ایلینده لیسانس آلاق علمی فعالیتیه باشلاییر.

ساهر استانبولدا یاشادیغی چاغلاردا تورکیه ادبیاتینی دریندن دوشونور و فرانسیز ادبیاتی‌نین گؤرکملی اثرلریه تانیس اولور. نهایت ۷ ایلدن سونرا ایرانا قاییتما فیکرینه دوشور. تفلیس و باکی یولوايله فرانسایا گئدیر. بیر آی اورادا قالاراق باکییا دؤنور و اورادان بندر انزلی و تهرانا گئدیر. ساهر تهراندا یاشاماغا چاره‌سیز قالیر، معارف اداره‌سینده معلم‌لیق وظیفه‌سینده استخدام اولاراق ایلك دفعه زنجانا گؤنده‌ریلیر.

زنجاندا جغرافیا معلمی اولاراق مدرسه‌لرده درس دئییر. همین زمانلاردا «جغرافیای خمسه»^۸ آدلی کیتابی یازیر و مکافاتا لاییق گؤرونور. حبیب ساهر زنگاندا اوشاقلارا اؤز آنا دیلیرینده درس وئرمه‌گه باشلاییر، چوخ کئچمه‌دن تهرانا دؤنور. تهراندا قالمای قویما ییرلار. اونو قزوینه گؤنده‌ریلر. قزویندن سونرا تبریزه گؤنده‌ریلر.

تبریزده حبیب ساهر ادبی فعالیتینی معلم‌لیکله برابر داوام ائتدیریر. بوزامان تبریزده نظام، فردوسی و باشقا دبیرستانلاردا درس دئییر و هامیدان آرتیق ادبی فعالیتی چیچکله‌نیر و ۱۳۲۵جی ایله قدەر تبریزده یازیر- یارادیر. میللی حکومت آذربایجاندا حؤکم سورهن ایل شاعیریمیز اوچون ان بارلی بیر ایل اولدو. اونون شعرلری دال بادال آنا دیلیمیزده چیخان درگی‌لر و عزت‌لری بزه‌دی و ساهرین شعرلری بوللو- بوللو ماراقلی‌لارین الینه چاتدی. آذربایجان، آزاد ملت، یئنی شرق، شفق، وطن یولو و آیری- آیری درگی‌لر ادبی- اجتماعی موضوعلاردا عاید شعرلری دؤنه- دؤنه چاپ ائدیردیله. ساهرین یئنی- یئنی شعرلری بو درگی‌لرین صحیفه‌لرین بزه‌ییردی و اؤزو اوچون اوخوجولارین رغبتینی، هابئله درین حؤرمه- تینی قازانیردی. ساهرین بیر ایل عرضینده ادبی فعالیتی اوقدهر گئینش، او قدەر گوجلور اولور کی دئمک شاعیرین اصیل یارادیجیلیغی همین ایله اولموشدور. بوزامان یاراتماقلا برابر چوخلو تورک و آذربایجان شاعیرلره تانیس اولور، اونلارین یارادیجیلیقلارینا یاخینلاشیر، اونلاردان ایلهام آلاق، شعر دونیاسینی آددیملا ییر. ساهر بوایللرده آنا دیلیندهن آیری، فارسجا شعرلرده یازیب- یارادیر. همین زاماندا «افسانه شب»، و «سایه‌ها»، «شقایق» عنوانلی شعر دفترلرینی مؤیدانا چیخاریر.^۹ آما بو ایللر چوخ سورمه‌ییر. ارتجاع قوه‌لری و شاه رژیمینی استبداد قوه‌لری

(۸) حبیب ساهر، جغرافیای خمسه، زنجان، اداره آموزش و پرورش، ۱۳۳۷.

(۹) حبیب ساهر، افسانه شب، تبریز، ۱۳۲۵.

تبریزه یورویوب، بوتون آزادلیق سنگرلرین سیندیریرلار. خالق یاسیب- ازیرلر، چوخلاری اعدام اولاراق، بیر چوخودا سورگون اولونور. حبیب ساهر ده نصیب سیز قالمایر. حبیب ساهر یازدیغی خاطیره لرینده بو حرکتلره یاناشیب و اؤز گؤروشلرینی بوساحه ده یازیبدير. ^{١٠} ساهر بو دؤنه اردبیلده دؤنور، اورادا معلم لیک ائدير، صفویه مدرسه سینده گؤز آلتیندا اولاراق چالیشماقدان دایانمیر. «اشعار جدید» عنوانلی شعر دفترینی- فارسجا اولدوغونا باخماریق نشر ائدیرکی ^{١١} دوغروندان فارس شعرینده بؤیوک بیر یئنی لیکلره یول آچمیشدیر (١٣٢٧). ساهر اوچ ایل اردبیلده یاشاییر.

اردبیلدن سونرا گؤنده ریلن شهر، قزوین دیر. ساهر ١٣ ایل ده قزوینده قالماغا مجبور قالمیش، آما یازیب- یاراتماق دان چکینمه میشدیر. بوزمان خوشه ها، کؤشن، لیریک شعرلر، اساطیر و اشعار برگزیده کیتابلارینی نشر ائدیر ^{١٢} و ایرانین شعر دونیاسیندا اؤرونه یئر آچیر. البته او بوغونتولو زاماندا فارسجا شعرین دونیاسی باغلی ایدی، داها آذربایجان شعر ی نین دونیاسی نجه اولاییلردی هر اوخوجو اؤزو آنلایا بیلر.

ساهر ١٣٤٣ ده تهرانا دؤنور. داها تقاعد اولموشدور. بو زاماندا عؤمرونون سونونا قدهر تهراندا یاشییر. بوزمان یئنه ده چوخلو کیتابلار چاپا تاپشیریر. او جمله دن کتاب شعر ١ و کتاب شعر ٢ (فارسجا) حیکایه لر، خاطره لر (فارسجا)، میوه گس (حیکایه لر توپلومو فارسجا) و «نمونه های از ادبیات منظوم ترک» فارسجا یا چئویرمیش، «تورک شاعیرلرین شعر نمونه لری» بو اثرلردن دیر ^{١٣}. سون اثری اولان شعر کیتابی، اسلامی انقلابیندان سونرا- انقلاب گونلرینه حصر اولونموش تورکجه شعرلری احتوا ائدهن «سحر ایشیق لانییر» ^{١٤} کیتابی دیر.

حبیب ساهر ١٣٥٧ دن ١٣٦٠ قدهر بوللو- بوللو شعرلر، حیکایه لر و مقاله لر یازیب، ایراندا

(- حبیب ساهر ، سایه ها، تبریز، ١٣٢٤.

(- حبیب ساهر ، شقایق، تبریز، ١٣٢٢.

(١٠) حبیب ساهر ، حکایات و خاطره ها، تهران، ١٣٥٤.

(١١) حبیب ساهر، اشعار جدید، اردبیل، اردبیل، ١٣٢٧.

(١٢) حبیب ساهر، خوشه ها، قزوین، ١٣٣٢.

(- حبیب ساهر، کؤشن،

(- حبیب ساهر، لیریک شعرلر،

(- حبیب ساهر، اساطیر، قزوین، ١٣٤٥.

(١٣) حبیب ساهر، کتاب شعرا، تهران، ١٣٥٣.

(- حبیب ساهر، کتاب شعرا، تهران، ١٣٥٣.

(- حبیب ساهر، حیکایه لر، خاطره لر، تهران، ١٣٥٤.

(- حبیب ساهر، میوه گس، تهران، ١٣٥٤.

(- حبیب ساهر، تورک شاعیرلرین شعر نمونه لری، تهران، ١٣٥٦.

(١٤) حبیب ساهر، سحر ایشیق لانییر، تهران، ١٣٥٨.

ايلك توركجه بوراخيلان درگى لره بزهك اولسون دئيه چاپا تاپشيريير. اولدوز- يولداش- اؤلكر- چئلى بئل- دده قورقود- گونش- انقلاب يولوندا- يئننى يول، كوراوغلو و آيرى ادبى- اجتماعى درگى لرده حبيب ساهرين شعرلرى، حكايله لرى، خاطيره لرى، مصاحبه لرى و مقاله لرى چاپ اولور.

نهایت ده يرلى شاعيريميز حبيب ساهر، بير عؤمور سارسيلماليان شاعير، بير نيسگيللى اؤلوم ايله، خالقى نين اورهي نينى درده گتيردى. اورهك سيزيسى اولدو. اونون آغير وضعيته اؤلومو ١٣٦٤ جى گونش ايلي نين آذر آيى نين ٢٤ جو گونو اولدو و روحسوز جسمى بهشت زهرا قبرستانليغيندا قويلاندى.

شاعير يازيردى:

ايستهرم غملى و توفانلى گنجه يولچولارا

بير فانيس تك

يادا قطب اولدوزو تك

رهبر اولام.

ايستهرم ياي گونو چؤللرده آخار بير سو اولوب

دوم- دورو گؤز ياشى تك

يولدا

چوخور ايچره دولام.

ايسته مم نقش و نگاريم قالا

شعريم اوخونا

ايستهرم بير سيزى حسرت تك

اورهك لرده قالام.

اونودورسا منى ائل، چكمه سه تاريخ آديمى

ايستهرم آي تكي يورد اوسته

گنجه شوق سالام.

حبيب ساهردرين دوشونجه لى، علم لرله دولغون، گئنيش فيكي رلى، صاف دويغولو و استعدادلى بير شاعيردير. دؤكتور صديق اوچون حبيب ساهرى هميشه علامه آدلانديرماغا حق وئريريك. اونون اثرلرينده گئنيش معلوماتينى اينكار انده بيلميريك، هاميدان آرتيق ساهر بير رسامدير كى بويلار و فيرچا يئرینه قلم اله آليب كلمه لرى بويايير، يونتالاير و بير- بيرى نين

یانینا دوزهرک گۆزهل تابلولار بزه ییر. بورادا الوان رنگ تصویرلرله اوز- اوزه چیخیریق. ساهر هر جهتدن بیزده مازاق یارادان، چکیچی بیرسیما اولموش اونون حقیقت شاعیری اولدوغونو دویوروق، رومانئیزمه چکیلدیگی بیزی ده روحلاندیریر، نهایت اؤزو بیر مکتب صاحیبی اولدوغونو اینانیریق.

ساهری هامی «اسیر ائلرین آزاده شاعیری» تانییر. اؤزوده دئییر:

هامی آزاده ائلین شاعیری وار

من اسیر ائلرین آه شاعیری یم

اسیر اولان بیر ائلین باشیندا فیرتانالی حادثهلری هر زامان یارانا بیلر، بو ائل قورخونج ایچینده یاشاییب، اوغوللاری- قیزلاری اولوم - ایتیمله ال با یاخا اولای بیلرلر. اؤزونو اسیر ائلرین شاعیری آدلاندیران ساهر، بئله بیر دورومدا نه ائتمه لی، نئجه شعر دئمه لی دیر؟ شوبهه یوخدور کی بئله بیر شاعیر ائلین دردینی سؤیله مه لی، غم لرینی آچیقلامالی و خالق ایله محکم باغلانتی سی اولمالی دیر. ساهرده بئله دیر، باخ اونون اعتراض سسی قووزانیر:

نه قویدولار ائویمه، قیش زامانی

گون دوشسون

نه قویدولار اکین یاز چاغیندا

تئلله نسین

نه قویدولار غزلین سون باهاری

بئله بیر چاغ، دیلیمیزین، ادبیاتیمیزین دوراخلامالی زامانی دیر. بو زاماندا تکجه جسور، ایگید، اوره کلی بیر شاعیر گره کدیر بوتون ظالیم لره سینه گریب قارشیندا دایانسین. قلمینی بیر سونگویه چئویریب دوشمن سینه سیننی نیشانلاسین. ظولم و استبداد زنجیرلرینی قیرماق یولونو تاپیب ائلینی، ائل ایگیدلرینی مبارزه یه چاغیرسین. حبیب ساهر بئله بیر شاعیر دیر.

اسیر ائله

البت زیندان آغیز آچار

ظولمه بویون این لره

جلادلارین خنجریندن

شیمشک چاتار.

قارانلیقدا بوغولمادان

دور آیاغا چیراق یان دیر

زيندانی ييخ!
 زنجيری قير اسيرلرين آياغيندان
 قوی آنالار قارا لچک اولماسينلار
 گولدن اينجه - قيز - گلین لر سولماسينلار!^{١٥}

شاعیر اصلينده جامعەنين دردلرينی يازمالی دير. شاعیر تکجه سئوگی، محبت موضوعو يوخ، بلکه درد، غمی ده يازمالی دير. سارايلاردا کئف چکن غمسيزلرين مدحی خالقين نه دردينه ده يه جک؟ شاعیر زحمتکش کوتله لرین اورەک دولو محبتلرينی يازمالی دير. شاعیر اؤزون ساتمامالی، نئجه کی دئير:

بیر شاعیرم گئجه لری ياتمايان
 اؤز شعرینی قیزیل پولا ساتمايان^{١٦}
 بئله بیر شاعیر، زامانانین آرائیق شاعیرلرينی هده له يير، اونلارا بئله دئير:

بیر آرائیق قیزينا يازما غزل
 ياز دئييم کيم لر اوچون، بیر بری گل
 ياز شالیکارليغی وصف ائيله بیر آز
 پالچیق ايچره چالیشان قيزلارا ياز!^{١٧}

بو درين دوشونجه لی شاعیرين شعرين بئله قيزلارين احساسلارینی ترنم ائدير. «توخوجو قیز» اونون شعرينين قهرمانی دير. آغير و دؤزولمز حياتی سورەن، معصوم و مظلوم خیردا جاقيزلارين دردينی، سئوگی سینی، اورە يینی ترنم ائدير. او کارخانالاردا ايشله ين قيزلاری نیشان توتوب اونلارا اوز چئويريب بئله يازير:

اوچوب رنگين قيزيم، سسين کاللاشيب
 کؤلگه له نيپ گؤزەل، آلا گؤزلرين
 چيخ گؤر قارائلیق دير کارخانا
 اوزاقلاردان ائشيتيميرم سؤزلرين.
 نازیک ايپک خالچالارين گول آچدی
 اوتاغيندا هر گلینين، هر بگين

(١٥) حبيب ساهر، سحر ايشيقلانير، تهران، ١٣٥٨، ص ١٢٩.

(١٦) همان، ص ١٣٦.

(١٧) همان، ص ١٤٩.

بزه رايسه مجلسلى لرى دئى گوزوم
زاواللى قيز بودونيدا وار نه يين؟
رنگين اوچوب دوداقلارين گويهرىب
گل، گونش لن آچميش سولموش گوللرين
گل قوش كيمى قاناد آچيب اوزاقلاش
قيزيل گونش اولسون سارى تئل لرين.^{١٨}

دوغرودان دا ساهر زحمتكش كوتله لرين، اسير ائللرين شاعيرى دير؛ او شعر دئمير، عياش
آداملارين شراب ايچمه مجلسلىرى نين عربده چكن نعره سى اولسون، بلكه اينسانلىقدان ايبى
آپارمايان داش قىلبلى آقلارين عشرت مجلسلىرى نى زينت ائتديرهن آما اوزو آج- يالاواج
قالان چيلپاق و لوت گزه نازنين و رنگى سولموش قيزلارى هدف توتوب اونلارا حيات يولو
گؤسته رير.

حبیب ساهيرين شعر دونياسى چوخ گئنيش دير. اونو دوزگون تانيماغا بير بالاجا دايانيب،
شعرلرينى موضوع جهتي جه اينجه له مەلى ييك. ايلك اؤنجه اونون شعر دن هدفى، سونرا ايله هام
قايناغيني آراشدير مالىييق.

ساهر حقيقى معنادا شاعير دير. اونون ياراتديغى شعرلر، بديعى تصويرلر، ايستر ديل
باخيميندان، ايسته شعريت و گؤزه لليك نظريمدن، اينسان اوره ييني اوخشاير، اوخوجولاريندا
هيچان يارادير.^{١٩}

ساهر شعريني خالقينا يازير، اونا گؤره ده ديلي ساده، چوخ گوجلۇ، آنلاشيلان گؤزەل
بيرد يلدير. اونون شعرلرينده ياراماز تشبيه لر، استعاره لر دن خبر يوخدور. آما باجاردىغى قدر
گؤزەل تصويرلر يارادير. اثر انديجى، ياراتما قدرتينه ماليك اولان گوجلۇ بديعى هنرلر خلق اندير،
آنلاييش اويادير و شعريت داشيير.

ساهر شعريني ياشاماغا، ياشاييش اوچون قوشموشدور. اونون شعرلرى هله ده اينسانلارين
دوزگون ايستك لرينى چيغيرير. هله ده درد لريميز ساهر ديليندن ائشيدمه لى دير:

بيزه ياد كابوسى باخ، كؤلگه ساليب
بو اولومدور بو اولوم كؤلگه سى دير.
ياد ديلي اولسادا خوش سسلى، يئنه

(١٨) باهار هفته ليگى، شماره ١٣٨.

(١٩) حبیب ساهر، كؤشن، ١٣٤٣، ص ١٣٥.

بیرجه ارباب سسی، جلاد سسی دیر.

خانلیقین باخما دونو قیرمیزی دیر

او یویا، ائل اوبانین آل قانی دیر.

او بیزیم وارلیغیمیزلا دؤیوش

او بیزیم شعریمیزین دوشمانی دیر.^{۲۰}

ساهر جوان ایکن شعره اوز گتیریر، ایلکین شعرلری فارسجا دیلینده یازیر، حقیقی بیر شاعیر اولماق ایسته ییردی، رومانتیک و حساس، اینجه دویغولو شاعیر اولوردو، آما زمانه نین آجی لاری، خالقین آجینا جاقلی یشایشی، اونو تنز خالقا دؤنده ردی، سبب اولدو شعرى برج عاج دان یئره ائندیریب، زامانا ایستکلری اساسیندا خالق دیلینه یاخینلاشدیرسین. حبیب ساهر ده رومانتیک روحیه چوخ گوجلو ایدی. آما جامعنه نین ایستکلری و شاعیرین اؤز شخصیتی رومانتیکانین ایکینجی درجه ده اوتورماغینا سبب اولدو. آنجاق رومانتیکانی آتمادی، شاعیر اولان بونو آتا بیلیمز. بلکه مبارزه ده اونو بیر چاشنی ائده رک شعرینه قاتیر. بونودا اینانیرکی دوزگون بیر شعر تکجه سئوگی، سئودا، طبیعت، روحون اینجه لیکلرینی آچماقلا قالابیلیمز. حبیب ساهرین ده شعرى نین اعجازی همین بورادادیرکی رومانتیکایا وفالی قالاراق، اجتماعی دردلری چوخ گؤزل و شاعیرانه بیر یول ایله آچیقلامیشدیر. شعرى نین اصیل خطی اولان ایمانلارین طولمتدن قورتولاغاغی، اونون یاراتدیغی بدیعی سمبللاردان آسیلی دیر، گونش، اود بو قورتولاغاغا سمبل کیمی بوللو- بوللو ایشله نیلیر. نمونه اولاراق باخین بوشعره:

ساری گون، سؤنمه بیر آن داغلارین آردیندا آمان

منی هجران اودونایاخما، قارانیق گئجه ده!

قویما طولمتله دوغان محنت و غم خاطیره می

قانلی اللرله سیخیب، قهریله آزرده ائده!

یا اوفوقدان اوزاغا گئتمه، ایشیق سال ائویمه

آینالار ایچره گون آچسین اوفسونکار رنگین.

یا دا ساللا ساچینی چک منی بورج ایچره گؤزل

زیندانیم بیر قویو دور، چوخ دا قارانیق و درین.^{۲۱}

حبیب ساهرین شعر دونیاسینا گیرمک چتین دیر، ساهرین شعرینین هاراسیندان دانیشتاق؟! اوندان اولان موسیقی، سسلرین بیرلشمه سی، وزن، عروض، هیجا و... نهایت اونون موسیقی سی فولکور موسیقی میز، دانیشتیغی آذربایجان خالقینین، پاک اوره کلی اینسانلارینین دانیشتیغی سؤزلر و ساهرین شعریت داشییان شاعیرانه گوجدور. ساهرین شعرلری بوتون اینسانلار و بشریت خیطاب اولموشدور. زامان و مکان تانیمایر، دونیانین بوتون زحمتکش کوتله لرین دانشیر و خیطاب اندیر، اونلاراکي دونیانین زحمتین چکیب، قصرلر یارادیرلار، قالی-لار توخویوبلار و ...

شعر، ساهرین بوتون یاشاییشینی دولدورموشدو. او شعره وورغون، گوشه وورغون، ایشیغا و ورولموشدور. بوتون یاشاییشی شعرله دولموشدور، یاشاییشی شعر ایدی و شعرلری اینسانین ان سئوملی خیصلت لرینی اؤزونده داشییردی.

ساهرین ایلهام قایناغی^{۲۲}

اینجه روحلو، درین دویغولو، گئنیش فیکیرلی بیرشاعر، شاعیرلیک دونیاسینا آددیم قویمادان اؤنجه اؤیره نیب، تجربه لر آلیب و نهایتده شاعیر اولموشدور. شاعیرلیک ننه قارنیندان گتیرمه لی دئییلدیرکی!

حبیب ساهری شاعیر ائده ن، اونون قانینداکی شاعیرلیک استعدادیندان علاوه طبیعتین گؤزه للیگی، وطنیمیزین طالعی، خالقیمیزین ایستکلری جامعهمیزین فاجعه لری اولموشدور. ساهرین حساس روحو ده یرلی اینسانلاردان تأثیر آلیب، شخصیتی کامیل له شیردی، او جمله دن معلمی اولان تقی رفعت، سونرا ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ ایللرینده میللی حکومت آزادلیغی اساسیندا قورولان شاعیرلر مجلسی، سونرالار جلال ساهر کیمی بؤیوک شخصیتین و ورغونو اولماق اونون شاعیرلیک استعدادینی یئتیریب، گله جک اوچون تربیت اندیر. ساهر اؤز بیوگرافی سیندا تقی رفعتین ایلک گؤروشونو بئله یازیر: «بیرگون سحر، گنج بیر معلّم چوخ گؤزه ل و یاراشیقلی قارا پالتار اگنینده و رنگلی فوکول بونوندا «جاوان تورکلر» بؤرکی ایله بیزیم صنیفه وارد اولدو، او، میرزاتقی خان رفعت ایدی. عثمانلی دیاریندا تحصیل آلمیش، فرانسیزدیلی و ادبیاتی معلمی ایدی»^{۲۳}. دوغروسو بودورکی ساهر تقی رفعتین رفتارینا، اخلاقینا و گئدیشاتینا وورولور،

(۲۱) همان، ص ۷۹.

(۲۲) بهار زنجان درگی سی، شماره ۱۳۹، ۱۳۸۳.

(۲۳) م. کریمی، ساهرین شعر پنجره سی، پیک آذر، نمره ۱۲، اسفند ۱۳۸۲، ص ۴۱.

اوندان فرانسىز دىلى يانيندا شاعىرلىكده اؤيره نىر. تقى رفعت شىخ محمد خىابانى نىن «تجدد» آدلى درگى سىنى دولاندىرىپ و اورادا فارسجا اىلك سربست شعرلى چاپ ائتدىرىپ و اؤزو ان گؤزەل نمونه لر وئىر.

اىكىنجى معلم حبىب ساهره تورك شاعىرلى اولموشدور. او جمله دن نامق كمال، توفىق فىكرت، ناظم حكمت، سلیمان نظىف و نهايت جلال ساهر اثرلىرىنى بوللو- بوللو اوخويوب، دويوب، اونلاردان ايلهام آلاراق شعرلىرىنى اونلارین دىلىنه ياخىنلادىرىبدىر. بو ياخىنلىق او قدر اولموشدوركى حتا جلال ساهرین آدىنى اؤزونه سئچمىش و اؤزونو ساهر آدلاندىرمىشدىر. تبرىزىن ادبى دورمو ساهرین يارادىجىلىغىندا بؤيوك تاثير بوراخمىش، او جمله دن تبرىزده گؤروشديوو بالاش آذراوغلو، جعفر خندان و عثمان سارى ولى ساهرین استعدادلى و درین دوشونجه لى بىر شاعىر اولدوغونو يازىرلار.

آنجا ق حبىب ساهرین بؤيوك بىر ايلهام قايناغى اونون قوينوندا بىر عؤمور ياشادىغى وطندىركى اونون گؤزەل و مهربان طبعىتىندن مست اولوب، قوشلارلا اوچوب، سولارلا آخىب، تارالارلا دالغانىب و عشقىن سؤنمز رنگىنى آلاراق اؤز شعرلىرىنىن اىپك پرده لرىنه بويالامىشدىر. طبعىت قوينوندا ياشايان بىر شاعىر صاف اورەكلى پاك قلبلى، اينجه دويغولو اينسانلارى، وطنداشلارى اونودا بىلمى؟ ساهرین بو گؤزەللىگه وورغونلغو طبعىت گؤزەللىگى ايله اينسان گؤزەللىكلىرى اولموشدور. ساهرین طبعىته وورولماسىنى آشاغىداكى شعرده گؤروروك:

من مست ايكن تارالاردان دوياردىم
بوجه كلرىن عاشقانه نغمه سىن
ائشىده ردىم هم ده ياشىل درە دن
مئشه لردن آخىب گئده ن سو سسىن
همىن شعرده، بونلارین آردىجى بئله يازىر:
من مست ايكن او دىلبىرىن سسىنده
شعرىن مرموز درىن سسىن دوياردىم
او ياتاركن عشقىن سؤنمز رنگلى له
شعرىن اىپك پرده لرىن بوياردىم.

ساهرین طبعىتدن آلدىغى ايلهاملار توكنمزدىر. شاعىر يارادىجىلىغىنىن اىلك دؤوره لرىنده تكجه طبعىت وورغونو اولموش، طبعىته عاشقانه شعرلر قوشموش، ياواش - ياواش بوستوگى ده

خالقدا یئرینی تاپمیشدیر. باخین:

اوشاقلیقدا قارا یئر سوروندوم

جوانلیقدا درده غمه بوروندوم

اوقولرده سینیق آی تک گوروندوم

کوردوستاندا کاکمیرزالیق ائيله دیم

استانبولدا بختیارلیق دیله دیم.

اؤز ترجمه حالیندان آلدیغیمیز شعرلرده اونون ایلهام قایناقلاریلا تانیش اولوروق. شاعیرین وطنینه وورقونلوغو، ائل سئوگیسی، دیل حسرتی بوتون جانینی بورومه یی گوروروک. او، همیشه خالقینا خطاب آزادلیق دیله ییر، اونلاری آزادلیغا چاغیریر، بو آزادلیق مبارزه یه قاتیلما دان آیری یولو یوخدور، ائله اونا گوره ده ۱۳۲۴ ده میللی حکومت قورولما دا، شاعیر خالقینا، اؤره للیکله ایکی قات داها محرومیت چکن قادینلارا، آنالار او باجیلار اوز توتوب یازیر:

آی قادینلار، آنالار، بیرجه آچین پنجره نی

صبح آچیلماقدادی صوبحون یئلی داغلاردان اسیر.

ساهرین شعرینده ائلیمیزین حسرتله بورونموش، حسرتله عؤمور کئچیدمیش، ایکی قات فشار آلتیندا ازیلن خانیملار، شاعیرین مخاطبی اولورلار، نه قده ر محبت، نه قدر الفتله قیز- گلین لره توخونور، اوخوجو بونلاری اوخویاندا بئله اینانیرکی قیز- گلین لر ائلیمیزده خوشبختلیک دویارسالار، ائلیمیز باشندان - دیبه بختیار اولاجاق. اونا گوره ده ساهر کندلی قیزلاری، آشاغی سینفین قیزلارینی نظرده توتور. بیر یئرده یازیر:

تومان تومان اوسته گئیهن قیزگلین

عشوه ایله گئدیر بولاق باشینا

تازا گیرمیش اون دؤرد- اون بئش یاشیندا...

سانکی بو فرحله دانیشماق چوخ اوزون چکمیرو کرخانلاردا آجی روزگار کئچیره ن قیزلار،

فرش توخویان قیزلار ساهرین یادیندان چیخماییر:

اوچوب رنگین قیزیم سسین کاللاشیب

کؤلگه له نیب گؤزهل آلا گؤزلرین

چیخ گونشه قارانیق دیر کرخانا

اوزاقلاردان ائشیتیمیرم سؤزلرین

قوی هله بونلار کناردا قالسین؛ اینسان سئوه رلیک حبیب ساهر شعرینین ان مهم موضوعو،

چیلخا مفهومی، بوتون مایاسی دیر. ساهر بوتون اینسانلاری سئودیکده، اؤز ائلینی ده باغیرنا باسیر، همین ائل سئوهرلیک، اینسان سئوهرلیک اونو اینسان حاققلاریندان مدافعه ائتمک اوچون ظالیم لرله، ظولمله مبارزه یه چکیب آپاریر. بیر طبیعت سئوهر، رومانتیک شاعیر، ائله بیر دؤیوش مئیدانینا گیریر، ائله مبارزه مئیدانی آچیرکی داها بیز رومانتیک بیر صحنه لری اونودوب الی قیلنجلی، دیلی کسرلی، اورهی قیزغین دولو، سارسیلماز بیر مقاومت کیشی سی، دؤیوشچوسو ایله اوز- اوزه گلیریک. دوز دور ساهر درین دوشونجه لی، حساس و اینجه دویغولو، طبیعته وورولموش، اینسان سئوهر، اورهی نازیک بیر شاعیردیر آنجاق عینی حالدا حقیقت گؤزویله حیاتا باخان، اینسان سعادت لیرینی گؤیلرده یوخ؛ یئرلرده آختاران، حیاتی بوتون آجیلی- شیرینلی آنلارایلا دویان بیر شاعیر اولموشدور کی وار وجودو ایله مبارزه نین گره کلیگینی دوشونوب، اوندان قاچمامیش و اوخوجولارینا بو مبارزه ده غلبه چالیدیقلاری اوچون یول گؤسترمیشدیر. بو مبارزه یوللارینی گؤسترمه ده، یئنه ده شاعیرانه و دوشونجه یه یؤنله ین بیر یولو گؤروروک. ساهر حیاتی تیز باسمیش آینالارینی سیلمک ایسته ییر، خالق دوت ائدیر: حیاتی تیز- تورپاغین سیلهرک، حقیقت لری آیدینجا گؤرمک اوچون کتاب اوخوسونلار، گئچک لری تاپسینلار و بو یولدا دورمادان ایره لی گئتسینلر:

ملانکولو زنجیری قیر

پرده آردی یوخدور بیر سیرر

آج کیتابی هر شئینی بیل

آینالاردان توزلاری سیل!

ساهر اؤز ائلی نین دیلی باغلی لیغینی، اسیر اولدوغونو بیلیر، آنلاییر و اؤزونو شاعیر بیلدیکده، بئله بیر ائله باغلا ییر و سس قووزاییر کی:

هامی آزاده ائلین شاعیری وار

من اسیر ائللرین آه شاعیری یم.

ساهر ظولمه قارشى الینه توفنگ آلمادی، امما الینه توفنگ آلان وطن اوغوللارینی باغیرنا باسیب هر بیرى پر- پر اولوب سولدوقدا، شاعیرین اورهی پر- پر اولوردو، فریدون ابراهیمی اعدام اولاندا شاعیرین اورهی سیزاییر، اوختای اعدام اولان گئجه نین اوره ک دویونتوسو، ساهرین شعرینده دؤیونور. شاها قارشى دایانان گنج لیرین بیر- بیر فدا اولدوقلاری شاعیری دیله گتیریر و اونلارین خالق الیندهن چیخیدیقلاری شاعیری ائله آغلاتمیشدی، ائله سیزدیرمیشدی کی شاعیرین شعرلری ده سیزاییر، قان آغلا ییر. تکجه بو ایکی دوشونجه لی دؤیوشچویه حصر

اۋتدییگی شعرلری نظردن کۋچره نده، ساهرین اوره ک سیزیسینی آنیریق.
ساهرین اساس شعر قاینای اۋل سۋهرلیک، اینسان سۋهرلیک و وطن سۋهرلیک دیر.
بونلارین یولوندا دۋیوشه چیخیب، الینده کی قلمی بیر سونگویه، بیر قلیینجا چۋویرب دوشمان
اوره یی نی یاریر، دوستلارینا کۋمک دورور، اونلارا اوره ک وئیر. ساهرین بو قلمی قلیینجدن
کسرلی، ایتی و اۋتکی لی دیر.

اسیر اۋللرین شاعیری، خالقینین کدهرلی خاطیره لرینی واراقلا ییر، اونلاری یادا سالماقلا
مبارزه یوللارین گۋسترمه یه چالی شیر:

کدرلی خاطیره لر دیر

کیتاب - کیتاب قالانیب

باغیم خزان اولراق

یورد- یووام، اۋویم تالانیب.^{۲۴}

شاهین- شیطانی قارا قانادلارینین کۋلگه سی یوردوموز اوسته سریلمه سی شاعیرین
شعرلرینده آچیقلا نیر:

اۋلوم آچمیشدی قاناد

ایبلیسین دیر او مکان

اوردا هر شئی دی یالان.^{۲۵}

ساهر بیر لحظه ده اولسون اۋلکه نین اوستونه قارا کۋلگه سالان شاهین جنایتلرینه گۋز
یومماییر و اعتناسیز قالا بیلمه ییر:

گۋجه قوشلاری باخ

آغا جا قونور

دار آغاجینا

قوشلار قاناد چالیر

نسیم قانادلانیر

کۋلگه کیمی بیر شئی داردان آسلانیر.^{۲۶}

ساهرینی قلیینجی قلم دیر، او مبارزه دن غلبه یوللارینی آچیقلا ییر، شاعیرانه دویغو ایله

(۲۴) سحر ایشیقلا نیر، همان، ص ۵۱.

(۲۵) دکتر رۋیا زارع، ساهر، ساحر نور و رنگ، پیک آذر، نمره ۱۲، ۱۳۸۰، ص ۲۹.

(۲۶) همان.

اینسانلارین اوره‌کلرینی اویادیر، اونلاردا دوشمنه قارشى نفرت، ائلینه‌سارى محبت یارادیر؛ شاعیرین بو وظیفه‌سینی ائله شاعر باجارا بیلر؛ بیرطرفدن اینسانلیق، محبت، پاک دویغو گۆزه‌للیکلر وورغونو اولماق، اوبیری طرفدن بو گۆزه‌للیکلری دویان حساس اینسانلارین پیسلیکلره، ظولمته، ظولمه قارشى مبارزه‌سی! ساهر بیر آن اومودونو گله‌جکدن، ایشیقلى و گونشلى صاباحلاردان کسمه‌ییر، هیسلى داخمالاردا دا آنايوردونون آیدین گله‌جه‌یینه اینانیر، اسیر ائللرین بو تئزلیکده زنجیرلری قیریپ آزاد اولدوقلارینی دئییر. وطنه خوش گونلر آرزىلاییر:

ساوالانین اته‌یینده

ای لاله‌لى یاشیل اۆلکه

دیلردیم کی

اویاندیراز حقین سسی

شاه اسماعیل ائولادینی.

دئیهردیم کی:

چای آخدیقجا، یئل اسدیکجه

زحمتکش لر امه‌یيله، «بالیقلى»نین

کناریندا

تیکيله جک آغ مرمردن، قرانیتدن

باغ- باغچالى تازا یوردلار

تازا شهر.^{۲۷}

ساهر اومود شاعیری‌دیر و گله‌جگه ایناملا باخیر و ائلریمیزین آل گونشلى فسادا یاشایاجاغینا قطعی صورتده اینانیر و شاهلیق دؤوره‌سی‌نین قارا ظولمت‌لری‌نین داغیلما‌سینی قطعیتله اعلان ائدیر:

بیر گون گلر، امینم من

ئللر گۆره‌ر بیر حقیقی یئنی گونو

یئنی گونو، قیزیل گونو

بایرام توتار بیزیم ائللر

گونش دوغار، ایشیق ساچار.^{۲۸}

(۲۷) حبیب ساهر، لیریک شعرلر، ص ۱۷.

(۲۸) همان، ص ۲۹.

ساهر اۆلكه نین ان قارانیلق گونلرینده یئنه ده اومودونو كسمه میس، گنج مبارزلر هر گون دارا چكیلدیگی گونلر اینانیردی کی بو تۆكولن قانلار یئرده قالماییب، بیرمشعل اولوب، قارانیقلاری پوزاجقیدیر. گنج لرین فدا اولماسی خالقین آزادلیق اراده سینى گۆسته ریر:

گل آچ قارا لچه یین، ای آنا، وطن، ائللر

حاضر لاشیر توی انده قورتولوش زامانی اوچون.^{۲۹}

بو شعرى ساهر ۱۳۵۳ ایلینده دئمیش، ائله بیر زامانداکی شعار وئرن شاعیرلر سوسموشدولار، اۆزلرینی ساتمیشدیلا؛ آما ساهر خالقینا اینان، گله جه یی دوزگون آنا بیر شاعیر دیرکی غلبه نی، آزادلیغی خالقین حقى بیلیر. ایکى آى انقلابدان قاباق (۵۷جى ایلین دى آییندا) «سحر ایشیقلا نیر» مژده سینى وئیر:

سحر ایشیقلا نیر، آچ پرده نی گۆزهل بیر آن

قارانلیغا آلیشان گۆزلریم ایشیقلا نسین

بیر آز اوزاقلارا گۆردیک، کی داغلار آردیندان

آزادلیغین شفقینده، قیزیل گونش یانسین.^{۳۰}

حبیب ساهر، دؤیوشکن بیر شاعیر

علامه حبیب ساهر، آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین اعجاز کار شاعیری دیر. او لیریکانین زیروه سینده دایانان شعر پریشان باغرینا باسراق، رومان تیک بیر شاعیر دیر؛ گۆزه للیک لری، طبیعتی، بوتون وارلیق گۆزلیک لرینی شاعیرانه بیر دوغوا یله تصویره چکه رک، بئله نظره گلیرکی بئله بیر شاعیر اجتماعی - سیاسی دوروملاردان اوزاق گزه ن بیر شاعیر اولمالی دیر؛ آما ترسینه بوتون چاغداش شاعیرلریمیز اورتاسیندا، بلکی اوندان سیاسی، اوندان اجتماعی بیر شاعیریمیز اولمادیغی ادعاسی یئرسیز اولماسین. حبیب ساهر دوزگون بیر دؤیوشکن شاعیر دیر. ساهر یوردوموزون ان بوغونتولو و سیخینتیلی بیر دورومو زامانیندا، مبارزلردن مدافعه انده رک اونلارین یوللارینی ایشیقلا تماغا جان آتمیشدیر. هانسی مبارز شاه قارشیسینا دایانیب جانین قوربان ائدیپ حبیب ساهرین شعرینده بیر اۆلمز قهرمانا چئوریلیدیر.

سحر ایشیقلا نیر شعر دفترینده، ایلک شعرین عنوانی ای «آنا وطن» دیر. شاعیر بو شعرینده «بابک» لره اشارت انده رک اوزون زامان خلیفه لرله دؤیوشمه سینى خاطیرلاداراق، اونون اوغوللاری دا خسرو لارا باش اگمه دیک لرینی سؤیله مه یی اونودماییر. آنا وطنه خیطاب بئله

(۲۹) همان، ص ۷۶.

(۳۰) سحر ایشیقلا نیر، همان، ص ۳.

سۇيلور:

گون رنكى ساچلارین، داغینیق یاشلى گۇزلىرىن
 سن آغلاما، باھار بولوتو آغلاسىن، بیراخ!
 مشرقده توز توتوبدى گونو، غربه دۇن آنا!
 بیر باخ قیزیل شفق قیراریب یاندىریر چیراق.
 دور آچ قارا لچه گین، ساخلا ما عزا
 گوللو، ایپکلى اۇرپه گى نین موسمی گلیر
 كئچمیشدی آیریلیق گنجەسى، دان ایشیقلا نیر
 بیر باده وئر کی آب حیاتین قدحده دیر.^{۳۱}
 حبیب ساهر بو شعرى ۵۷ جى ایلىن آذر آییندا سۇيله ییرسه، ۱۳۲۴ جى ایلده «قصه
 شاهانه» شعرى ده بوندان آشاغى ائتمه میشدیر. ساهر جسارتله سۇيلور:
 قوجامان مملکته وارث اولان آل کیان
 خلقي تاراج ائله ییرکن او اوتانمازدی بیر آن.^{۳۲}
 ساهر بو شعرینده تبریز خالقینا یاپیلان آجی تهمتلری آچیقلا ییر و خالقیمیزین غئیرتلی
 چیخیشلارینی و مردانه قیاملارینی گۇستهریر. بونو گۇسترمک شاعیرین جسارت و دۇيوشکن
 روحونو گۇسترمکدن علاوه نه اولابیلیر؟
 یئنە ۱۳۵۰ ایلینده «قووالا دوشمانلاری» سۇيله یین شاعیر خالقینا اوز چئویریپ اونا یول
 گۇستهریر. «بیر اردبیل لی شاعیره» عنوانلی شعرینده بوسۇیلنتی یه نه دئمک؟
 زنجیری قیر اسیرلرین آیاغیندان
 قوی آنالار قره لچک اولماسینلار
 گولدن اینجه قیز گلین لر سولماسینلار.^{۳۳}
 بوشهرین یازیلما تاریخی ۱۳۴۷ ایل دی. «یورد ماهنیسی» شعرینده یئنە شاعیرین سۇزو بودور:
 یئته زیندان، یئته ر زنجیر
 زیندانی ییخ! زنجیری قیر!^{۳۴}

(۳۱) سحر ایشیقلا نیر، همان، ص ۱۲۸.

(۳۲) همان، ص ۷۸.

(۳۳) سحر ایشیقلا نیر، همان، ص ۴۱.

(۳۴) همان، ص ۲۹.

ساهر خالق قهریمانلارینا درین بیر محبت بسله ییر، بو قهرمانلار تکجه کئچمیش تاریخمیزده اولمامیشلار، بو گونون بابک لری، کوراوغلولار و نبی لری واردیر. بونلار قیلینج یئرینه اللرینه قلم آلمیشلار و قلم لری قیلینجدان کسرلی دیر. بونلارین بیری صمد بهرنگی دیر. ساهر «آرازا قوربانلیق» شعرینی صمد حصر ائتمیش و صمدین ظولمه و ظولمت له دؤیوشونو آچیقلامیشدیر و اؤز بسله دیگی حؤرمت و احترامی اونا نسبت گؤستمیشدیر^{۳۵}. علیرضا نابدل آذربایجانین داها بیر دؤیوشکن انقلابچی شاعیری «وختای» تخلصوایله ساهرین شعرینده جانلانیر^{۳۶}. اوختایدان «ایشیق» آدلی چاغداش شعریمیزین زیروه سی اولان انقلاب شعر ی الیمیزده دیر و اونون اونودولماز فداکارلیغی و بؤیوک جسارتی تکجه ایران خالق اوچون یوخ، بلکه بوتون دونیا خالقلارینا قهرمانلیق اؤرنه یی اولموشدور. سونرا آذربایجان داها گنج دؤیوشکن قهرمانلاریندان ساییلان، «فریدون ابراهیمی» ساهرین آیری بیر شئعیرینی اؤزونه حصر ائتمیشدیر. بو شعرلرده ساهرین دؤیوشکن روحو جانلانیر و ظالیم لره قارش ی نفرتینی گؤستریر.

۳۵) سحر ایشیق لانی، همان، ص ۳۷.

۳۶) همان، ص ۴۲.

اٲلیمیزین شئعر شهریار۳۷

چاغداش ادبیاتیمیزین اؤن سیراسیندا دایانان شهریار، ادبیاتیمیزدا ده‌یرلی بیر آخیمین باشیندا دایانمیش، یوزلرجه شاعیری اؤز آرخاسیجا چکمیش، ایللر بویو شئعیریمیزه لیدئرلیک ائتمیشدیر. کئچن اللی ایلده، هئچ بیر شاعیریمیز شهریار قدهر ادبیاتدا ائتکی بوراخمامیش، تکجه آذربایجان یوخ، بلکه بوتون تورک دونیاسیندا اؤزونه لاییق یئر آچمیشدیر. شهریار تکجه تورک ادبیاتیندا دا یوخ، بلکه فارس ادبیاتی‌نین نه‌نگ شاعیری کیمی ده تانینیر، بونولا بئله دونیادا "حیدربابا" شاعیری آدلانیر و اونو بئله ده تانیتدیرساق یانلیش دئییلدیر

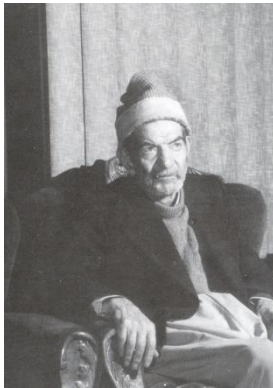
شهریار، شاه رژی‌می‌نین سیخینتی – بوغونتولو بیر چاغیندا بیر پارلاق اولدوز کیمی شعله چکیب و دیلیمیزین یاساقلیغینا باخمایارق، اینجه‌لیک‌لرینی، گؤزه‌للیک‌لرینی دونیایا آیدینلاشدیرمیشدیر. شهریار، ۶۰ ایل تامام ایران شئعیرینه – ایستر تورکجه، ایسترسه ده فارسجا ادبیاتینا بیر گؤرکملی شهریار کیمی سلطانلیق ائتمیشدیر. بوتون بو ایللر بویو دیلیمیزده یاییلان کتابلارین یاساقلیغینا باخمایارق، حیدربابایا سلام کتابی بوتون آذربایجانلی‌لارین ائولرینه یول تاپمیش و ائولرین بزه‌گی اولموشدور.

شهریارین اثری بیر ملتین کولتورو سیمبولو کیمی تانینسا یئری واردیر. بو بالاجا اثر دونیا اثرلری آراسیندا اؤزونه یئر آچمیش و دیری دیللره چئوریلیمیشدیر. آنجاق نه یازیق کی، حیدربابایا سلام کتابی دونیادا ۱۸ مملکتین درسی کتابلارینا یول تاپدیغی بیر چاغدا، شاعیرین

۳۷ بو مقاله ایلک دفعه امبد زنجان و سونرالار بیر مستقل کتاب کیمی چاپ اولدو. او جمله دن: امید زنجان، سای ۲۹۲ (۷ مهر ۷۸) و ۲۹۴ (۲۱ مهر ۷۸). کتاب اولارق بورادا قیساسالمیش متنی وئرلمکده‌دیر: م. کریمی، اٲلیمیزین شئعر شهریار، تهران، انتشارات پینار، ۱۳۹۰.
نوید آذربایجان، سای ۵۲۱ و ۵۲۲، ۲۹ مهر ۱۳۹۲ و ۶ آبان ۱۳۹۲.

اؤز آنا وطنینده بیر بندین ده، درسی کتابلاریندا یئر وئرلمه دیگینی گؤروروک. تاریخده اوزو قارا او آداملار اولاجاقدیر کی دیری بیر دیلی - بیر کولتورون لوکوموتیوی اولراق، بوغماسینا چالیشیرلار. شهریارین تورک اثرلری ائلمیزین اورهینده یئر سالمیش و چاغداش ادبیاتیمیزی دونیا تانتیدرماقدا ان دیرلی اثر کیمی الیمزدهدیر.

اوستاد شهریار

اوستاد شهریار، چاغداش آذربایجان ادبیاتی نین ان دیرلی و اثر قویان شاعیری دیر کی جسارته دئمک اولار ۵۰ ایل تامام آذربایجان ادبیاتی نی رهبرلیک ائدی و دیلمیزی دونیا یاییبیدیر. «حیدر بابایا سلام» اثری ائله شؤهرت قازاندی کی تورک ملتلی آراسیندا اؤزونه تاییسیز یئر آچیب، بیر یئنی مکتب کیمی تورک ادبیاتیندا اورتایا قویولدو. اونون آردیجا شهریارین «سهندیه» شعری بیر شاه اثر کیمی آذربایجان ادبیاتینی داها جلوه لندیریب و مودرن شعریمیز یئرینه دوشدو. شهریار بورادا قالمادی، گؤزل آنا دیلینده مختلف غزلر و قوشمالارلا تورک دیلینه یئنی بیر قووه وئرپ، اؤزهللیکله ایراندی دیلره سالدی.

شهریار بیر شاعیردیر کی فارسیجا شعره باشلامیش، ایلک اؤنجه فارس شاعیری اولموش و سونرا، شهرت تاپاندان سونرا آناسی نین ایستهی اساسیندا حیدر بابانی تورکجه یازمیشدیر.^{۳۸} بوگون اوستاد شهریار هامی اوچون: کیچیک - بؤیوک، کیشی - قادین، شهرلی - کندلی، ساوادل - ساوادیلارا تانیلمیش بیر شاعیردیر و هامی حیدر بابا ایله اونو تانییر. یاخشیی بوراسی دیر کی حتا فارسلا دا حیدر بابانین دیلینی بیلمه ییرسه لر ده، شهریار حیدر بابا شاعیری آدلاندیریرلار. شاعیر بو اثری یازماقلا، ادبیات تاریخیمیزده دؤنوش نقطه سی یاراتدی و بیر مکتب اولوب، یوزلرجه شاعیر اونون یولون ایزلایب و «حیدر بابا» سایاغیندا شعرلر قوشوبلار. دوغرودان هانسی دیرلی تانیلمیش شاعیریمیز حیدر بابا بنزه تمه یازماییب؟ هانسی یئنی یئتمه شاعیر واردیر کی شاعیرلیک گوجونو حیدر بابا سایاغیندا سیناماسین؟ یوزلرجه شعردیوانی حیدر بابا بنزه تمه یازیلیب، یوزلر بنزه تمه چاپ اولوب، یوزلر بنزه تمه لر دفترلرده

(۱) م. کریمی، روشنفکران آذربایجان، تهران، ۱۳۸۶، ص ۱۸۶.

هله چاپ اولمامیش قالماقدادیر. بؤیوک شاعیرلریمیز جوشقون، محمد راحیم، سلیمان رستم، عباس بارز، دکتر کوشان، حتا حبیب ساھر کیمی نهنگ شاعیر وادبییاتچی اونا بنزەتمە یازیبیدیر.

«حیدربابایا سلام» شهریارین اوشاقلیق خاطیره‌لری اولاراق، عینی حالدا بیر میللتین فولکلورو، دبلری، عنعنەلری و اورەک دؤیونتولری دیر.^{۳۹}

شهریار بو اثری ائله گوزەل یارادیبدیر کی عوام اونون دوشونمەسیندە قالمايیر و ادیب‌لر، عالیم‌لر دە اوندا شئعر صنەتیندە بیر آخساقلیق گۆرمورلر و ایکی صینفین اورەیینە یاپیشیر. بوگون ایران و آذربایجانین باشا - باشیندا، ان اوزاق کندلردن، بؤیوک شهرلرین اورتاسینا قەدر، شهریارین آدی سئوگی و محبتله چکیلیر و حیدربابایا سلام شئعری شهرلر و کندلریمیزدە خالقیمیزین شېھرەسیندە دادلی - دادلی اوخونور. حیدربابایا سلام، کندی بوتون گوزەللیکلرله تصویره چکیب. بو تابلودا کندی سحر - آخشامی، گون چيخاندان گون باتانا قەدر، ایلک چيچکلر، نوروز گولو، قارچيچەیی تورپاقدان باش قالديراندا، دوغال منظرەلر: شالەلر، میوه باغلاری، بوستانلار، آخشاملار اوستو اینک - داوار سورولری، کندی‌لرین دیلیریندە ازبر اولان ماهنی‌لار، کندی اهللی همان گندیشر - گلیشریله، هابئله دانیشیق‌لاریلا، تویلاری - یاسلاری، هامیسی گۆزەللیکلە چکیلمیشدیر. شهریار بو اثری یاراداندا - آنا یوردوندا اوزاق اولاراق - کئچمیشلری یادا سالماق اوچون تکجە اۆز بئینینە دایانمیش، آنجاق اونون شاعیرانە فیکیری و دوغوسو هئج بیر شتی‌ای اونوتمامیشدیر، حتا کندی قاریزی و خیاری‌نین دادی داماغیندادیر. کندی باغلارینا قدم قويدوقدا ییلیر کی میرزا محمدین باغیندا الچەلر تورشا- شیرین‌دیر؛ حتا بیر کهلکیکن اوچوشو و یا دووشانین کول آلتیندا قاجیشی شاعیرین گۆزونندە قاچا بیلمە میشدیر.^{۴۰}

حیدربابا بیر خالق تانیما اثری دیر. بو کیچیک اثرده کندی ۵۰دن آرتیق آدمالاریلا تانیش اولوروق. شهریارین گوجو و باجاریغی اینسانلاری تانیتمادا او قەدر کی هر کیمسەنی بیر مصرعە تانیتمدیرسا، ائله بیلیریک بیر عۆمردور اونو تانی‌ییریک و یاخیندان گۆروموشوق، حتا اونون دانیشیغی، گندیشی، حتا سەسی بیزیم اوچون تانیش‌دیر. اۆز آتاسی حاققیندا بئله دانیشیر:

منیم آتام سفرە لی بیر کیشی ایدی

(۱) اوستاد شهریار، حیدربابایا سلام، تبریز، ۱۳۴۷.

(۱) م. کریمی، سهندیه شهریار، زنجان، ۱۳۶۸.

اثل اليندن دوتماق اونون ايشى ايدى

گۆزه للرين آخيره تالميشى ايدى

اوندان سورا دؤنرگه لر دؤنوبلر

محبتين چيراغلارنى سؤنوبلر.

شاعير دايسى - آميرغفار حاققيندا بئله يازير:

آميرغفار سئيدلرين تاجيدى

شاهلار شيكار ائتمه سى قيقاجيدى

مرده شيرين، نامرده چوخ آجيدى

مظلوملارين حقى اوسته اسردى

ظاليم لرى قيليج كيمى كسردى.

شهريار دوغروندان دا شاعيردير؛ چونكى بير آنلىق اورهيه چؤكن لال و بيلينمز بير دويغونو، ان گؤزهل صورته ديله گتيريبيدير. بو اثر، بلكه ده بوتون دونيا ادبيياتيندا تايى تاپيلماز بير اثر ديركى اونون ائتكى سى و سسى وطنيميزين سينيirlاريندان آشيب كئچميش و اورهكلرده حك اولارق ابدىلهشيبيدير. بلكه بيرگون اولاهيدربابا داغيندان يئر اوزونده هئچ اثر اولمايا، ولى حيدربابايا سلام قالاجاقدير!

شاعير، بو اثرى يازاندان نئچه ايللر سونرا، بير داها آنا وطنينه دؤنور و بو دفعه ياخيندان حيدربابا داغى ايله دانيشير و ايکينجى حيدربابا يارانير:

حيدربابا گلديم سنى يوخلييام

بيرده ياتام قوجاغيندا يوخلييام

عؤمرو قووام بلكه بوردا حاخلييام

اوشاقليغا ديه م بيزه گلسين بير

آيدين گونلر آغلار يوزه گلسين بير.^{۴۱}

شاعير ائله بير زامان يوردونا قايديدير كي بيرينجى اثرده اونلاردان آد آپاردىغى كيمسهلر داها قالماييبلار، يئرلى بوشدور. بيرسيراسى يئددى كفن چورودوب و گنج قيزلار جانلارى ارييب. شاعير وطن دئييب گلमيشدير بلكه اونون گؤزهلليكلرينى بير داها گؤرسون، آمما ائلى نين غملرينى گؤردوكد، وطنى بير دوستاق گؤرور، قول - قانادى سينيير، اوشاqliق دؤورانينا

(۴۱) اوستاد شهريار، حيدربابايا سلام، ايکينجى جيلد، تبريز، ۱۳۴۴.

گۆزهل اوچوشلارى، نيسگيللى گۆز ياشلارينا چئوريلير.

شاعيرين خيال قوشو قول - قاناد آچير، مئيدانى گئن گۆرهرك حيدر بابا ايله اورهك سؤزونو دانېشماق ايسته يير. قاباقجا اوزاقدان دانېشير آنجاق اوشاقلق دؤورانينى خاطيرلاييردى. بو زامان سؤزلرى نيسگيل، ديلهك و آجى گۆز ياشلار يلا قارىشميشدير. آما ايندى گۆز ياشلارى داها يانديريجي و يوخ ائدهن دير چونكى كندلى لر ين فلاكت و آجى گونلرى - شاهين ادعالي اولان مدنيتى اونلارى سيخير و شيرين خاطيره لرى يادا سالماق اوچون داها يئر قالمير. خالقين پيس دورومو اونو اينجيدير و قارقيشا ديل آچير:

كتلى يازيق چيراغ تاپمير يانديرا،

گوروم سيزون برقوز قالسين آنديرا،

كيم بو سؤزى اربابلارا قانديرا؟،

نه دور آخر بو ميللتين گوناھى،

دوتسون سيزى گوروم مظلوملار آھى! ^{٤٢}

كندين جوانلاريندان ائشيتديگى خبرلر چوخ آجى دير چونكى بيرى نين بورنوندان قان گلهرك جانين الدن وئير و كندده كيمسه يوخدور بورنون قانينى كسين، او بيرى آجليقدان اولوب، اوچونجو اوتوراق اولوب و اوبيرى قاچاق دوشوق و نهايت بو كى:

چوره ك غمى چيخوب خالقين آيينا

هر كس قالب اوژ جاني نين هايينا.

شهر يار، چاغداش ادبيياتيميزدا بير داغ كيمى دير. شاه اثرلر يازيب، بوننان بئله كى حيدر بابا آلقيشلا ندی و خالق ايچينده اؤزونه ده يرلى بير يئر تاپدى، آنجاق جسارتله «سهنديه» پوئماسينى شهر يارين شاه اثرى سايا بيله ريک. اوستاد اؤزو بئله دئير: «حقيقتده هئچ ديلده سهنديه كيمى بير اثر يارانماييب و هئچ بير معيارلا اؤلچمك مومكون دئييلدير ^{٤٣}». دوغرودان دا سهنديه، شهر يارين شاعيرانه ياراديجيلىغي نين زيروهه سى دير و اؤزو دئمشكن «بير ايله امدان توره ن اثر دير كى ايله اى شعشعلر اونو ايشيقلانديرير» ^{٤٤}. اوستاد سونونجو دانيشيغيندا نئچه سورغويا جاواب وئرميشدير. او دئير شاعر قوشماق شاعيرين اراده سيندن آسيلي دئييل و «اگر شاعر ياراتماق شاعيرين گوجونه باغلى اولسايدى، او هرگون بير سهنديه ياراتماق

٤٢ م. كريمى، شيطان ستيزى در كيدر بابا سلام، اميد زنجان، شماره ٣٧، شهر يور ١٣٧٣.

(١) كيهان فرهنگى، شماره ١، ١٣٦٧.

(٢) م. كريمى، سهنديه شهر يار، همان.

ایستردی. بیر حالداکی تکجه بیر دفعه باجارا بیلیمشیدیر بئله بیر شعر یاراتسین». آمما هانسی عاملیل بئله قالارقی بیر اثرین یارانماسینا سبب اولموشدور؟ شهریار بئله بیر سورغونون جوابیندا کی سهندیه نی خاص کیمسه اوچون قوشموشسونوز؟- دئییر: «هه! آذربایجان شاعیری مرحوم بولود قره چورلو- «سهند» تخلص ائدن شاعیردیر کی هامیدان آرتیق، حتا نیمادان چوخ منده تأثیر قویموشدور»^{۴۵}. بو سورغونون جوابیندا کی سهند شاعیرده نه گؤرموشسن کی نیمادا یوخودو؟- بئله دئییر: «هرکس هر شئی ای اؤز باخیشیلا باخار. من سهندده گؤردویوم دئمه لی دئییلدیر. البته کی سهند آزاده بیر شاعیر ایدی و سهندده اولان اخلاق و خصلت هئچ کیمسه- ده یوخودو. اوخوموش اولسانیز حیدربابا شعرینده دئییرم:

حیدر بابا مرد اوغوللار دوغ یئنه!

هه، سهند بیر مرد اوغول ایدی»^{۴۶}

بورادا سهندین کیم اولدوغونو بیر داها بیلمه لی ییک، بلکه بیلینسین کی نه اولدو شهریار اؤز شاه اثری سهندیه نی، اونون تأثیری آلتیندا قوشموش و نه قدهر اونا بورجلودور! بولود قره چورلو چاغداش شعریمیزین دهیرلی شاعیری دیر کی سهند داغی کیمی سینه سینی خالقینا سئر ائدیپ و ادبی یارادیجیلیغی ایله، سهند کیمی باشینی ادب گؤیونه دایادی و بو افتخار اونونچون یئتهر کی سهندیه پوئماسی اونا خیطاب یارادیلیبدیر.

قره چورلو، اوغوز تورکلری نین بؤیوک طایفا لاریندان دیر کی هیجره تین بیرینجی یوز ایلین اول لرینده اهرین قره داغ ماحالیندا مسکونلاشدیلار. بولودون آتاسی قره داغدان کؤچوب ماراغادا ساکین اولدو. بولوت ۱۳۰۱ جی ایلده دونیا یا گؤز آچدی. اورادا مکتبه گئدیپ و اورادا الینه قلم آلدی. ایلك شعرلرینی تبریزده «شاعیرلر مجلسی» درگسینده چاپ ائتدیردی. او، اؤز ائلی و خالق دیلینده شعر سؤیله یه رک شعرلرینده گوللرین طراوتی، اوزوملوکلرین لطافتی، ماراغانین بولاقلاری نین شاریلتی سی نی اؤزونده ساخلا ییر. اونون عؤمرونون حاصیلی، «سازیمین سؤزو»، «دده مین کیتابی»، «ارمغان» و آیری - آیری شعر دفترلری اولدو.

سهند، قوجامان بیرداغ کیمی شاهلیق نظامی نین قارشیندا دایانیب و اثرلری زامانین قاراقولوق بیر دوروموندا ایشیقلی بیر چیراغ کیمی پاریلدا ییر. ساواکین فرمانیله اثرلری ییغیشدیریلدی. اؤزو ده بیر زامان قیزیل قالادا حبس اولوندو؛ آنجاق آغزینی یومماییب و یازمادان دایانمادی. سهند داغی کیمی هئیتله دایانندی. دردی تانی ییب، دیله گتیردی. قلم

(۱) شهریارین سون مصاحبه سی، کیهان فرهنگی، همان.

(۲) م. کریمی، همان.

ايله يازيب، ساز ايله چالدى. اؤز عرفانى- ايچ دونياسيني درد تانييان بارماقلارلا سازين سيملرينده سسه گتيردى و ائله ماهنيلار اوخودو سانكى سحر واختى اسن نسيمين ياز يارياقلاريني سهندين عظمتلى و گوللو - چيچكلى ياماجلاريندان آليب گلير. چيغيران زامان سانكى يوردونون درد چكميش خالقى نين تاريخى دردينى چيغيرير. اونون شئعرلى خاليقن اوره ك دؤيونتولرينى ترنوم ائتمه يى اوچوندور كى هر كس اؤز آرزى - ديله ييني اونون شئعرينده تاپير.

سهند بوتون اثرلرينده خالقيميزين غم - كدرلرين، شنليک - شادليقلارين، اوتوب - اوتوزمالاريني سؤيله ييبدير. او، خالقيميز اولان ظولمودن دانيشيبدير. اونون اينسان حاققيندا دوشوندويو، درين فلسفى باخيشدان توره نير. او، ائله بير ياشايش ايسته يير كى بوتون اينسانلارى اورادا خوشبخت و سعادتلى گؤروب، اورادا محبت و سئوگى حؤكم سورسون. اونون اوره يى مينلر و ميليونلار اينسانينان چيرپينير.

من تك اؤزوم دگيلم

خلقيمين، ائللريمين

نبضى من ايله وورور.

هر قليم چيرپينار كى

كؤكسومده بير اوره ك يوخ

ميليون اوره ك چيرپينير.

او، ياشايش اودونا وورولموش بير كه نكدير. بو اوردا يانماقدان نه قورخو! او، خالقيميزين مبارزه سيني گؤره رك، يئننى بير روح تاپير و تبريزين ٥٦ جى ايلين بهمن آيى نين ٢٩ وندا «سلام تبريز» آديلا بئله سؤيلور:

سلام اى مادر دلسوخته

اى ام ليلاى زمانه

ترا در ماتم قربانيانت

كودكانت، نوجوانانت

صمد، بهروز، اوختايت

و با خون قبايش خشك ناگشته شهيدانت

چرا من تسليت گويم؟

نه، ديو نيستى از سرخى خون شهيدانت

همچو ترس جن ز بسم الله می ترسد...
 فدای عهد و پیمانت که در روز ازل
 باکردگار مردی و آزادگی بستی
 و هرگز عهد نشکستی
 به قربان وفایت، جان صد جانان فدایت
 سربرافراز و هماره سربلندی کن
 تو دشت نینوایی
 کربلای عصرمایی.

سهند نهایت ۵۷جی ایلین بهمن آییندا ایسته کلرینه چاتیر و خالقیمیز آزادلیق
 ماهنیسینی ائشیدیر، آنجاق نه یازیق کی نئچه گون کئچمه میشدن دونیادان کؤچور و
 خالقیمیزین شادلیغینا آجی قاتیر.
 آنجاق بورادا ایکی نهنگ شاعیرین - شهریار و سهند - بیر بیرینه قارشیکلی تأثیرینه باخاق.

۴۷ شهریار و سهند

بیلیریک شهریارین حیدرباباسی ۹۰ دیله ترجمه اولموش، یوزلرجه شاعیر اونا بنزهمه لر
 یازیب. بورادا سهندین حیدربابادان آلدیغی تأثیردن دانیشماق ایسته ییرم. سهند بیر آچیق
 مکتوب - شئعرله شهریارا خیطاب یازیر و شهریار «سهنده» اثرینی بو شئعره جواب اولراق
 یازیر. ایندی گۆره ک سهند نه یازمیشدی کی شهریار ی بئله دیله گتیریر؟
 سهند اؤز مکتوبوندا «حیدربابا» نین شاعیرینی ادب یوردونون شهریار ساییراق، اوندان
 ایستیر باشی پاقلی کندلی نی حضورنا قبول ائدیپ اونون اوره ک سؤزلرینه قولاق آسسین. او،
 بیر سهنددیر کی حیدربابانین آياغینا گلمیش. شهریار، حیدربابا دا بوینونون زنجیریندن
 دانیشمیش و بو آسلانین اسیر اولماسی، سهندی جوشا گتیریر، اودلو و یاندیریجی چیغیراق ایله
 گلیر بو زنجیری آسلانین آياغیندان گؤتورسون. سهند دئییر کی اوره یین کدرلنمه سین، چونکی
 داغلار داها آياغا قالخیب و سنین پئشوازیوا گلیبلر. قارداشلارین «وفاسیز» دئییل لر بلکه
 اونلارین دا آياقلاریندا زنجیر وار! سهند وطنینده اولان محبت و سئوگی دن سؤز آچیر و بو
 سئوگینی ناغیل بیلمه ییر. آنجاق بیر سیرا دغلبازلاری دا افشاء ائدیر و دئییر کی ائلمیز نامردلره

رحم اندهرك اؤزو اسير اولوبدور. بير وارلييا ساخسى لازيم گليرسه، بيز كوزه ميزى سينديريب اونا ساخسى وئرميشيك. آنجاق داها اؤزگه چيراغينا ياغ اولماق يئته! اؤز يوردوموز قارائليقدادير. اؤزگه لرين اوجاغيني يانديرمايق، اؤلكه ميزده قيش دير و قار- بوران اولاراق اوز ائويميز سويوقدور. وفاسيز يارين اودوندا يانمايق، بلكه اوز يوردوموزا و خالقيميزا يانماغيميز گره كير. وفاسيز گوللرين اوستوندن اوچوب، اؤز خالقيميزين قوينوندا اوتورمالى ييق و سؤنمز سئوگى ميزدن خالقيميزين ساختا وورموش بوداغينا پيوند وورمالى ييق. ائل ايله گولوب، ائل ايله سورونكا! حؤرمتلى شاعير! باخ گؤر نه خبردى، ايران خالقى آياغا قالخيپ و ظالimlerله يوموروق- يوموروقا دايانيپ. اوره يين داريخماسين كى زنجيرلريميز قيريلمادادير:

شاعير، سؤزو غربته سالما

قولاق آس دونيادا گؤر بير نه سس دير

باغريوى سيخماسين بو هاى هارايلار،

قيريلان زنجيردير، سينان قفس دير.

حيدر بابا آذربايجان ادبيياتيندا بير دؤنوش نوقطه سى اولدو. بوتون باخيشلار شهريارا دؤندو. هامى شهريارا بير جاواب اولاراق شئعرلر يازديلار. بنزه تمه لر مئيدانا چيخدى. بو شاه اثرى ترجمه يه چاليشديلار. اونلار جا فارس شاعيرى اونون فارسى ترجمه سيني وئرديلر. حيدر بابانين سسى ايراندا سينيرلارى كئچدى، آذربايجان جمهوروسوندا بير توفان قوپاردى، محمد رحيم، سليمان رستم و باشقالارى ديله گلديلىر و شهريارا دانيشديلار. حيدر بابا بوتون سوؤت اؤلكه لرى بيرلى يينده اولان ديللره (٢٧دن آرتيق) چئوريلدى. روسجا، گورجوجه، اثرمنى جه و آيرى تورك ديللى اولان: توركمن، اؤزبك، قيرقيز، قزاق و ... ديللرينه چئوريلدى.^{٤٨} اوروپا ديللى بوندان اوزاق قالمادى انگليسجه^{٤٩}، آلمانجا^{٥٠}، نروژجه^{٥١}، فرانساجا، ايتاليانجا، روسى^{٥٢} و باشقا ديللره چئوريلدى و حيدر بابا ايله شهريار دونيايا تانيندى.

حيدر بابا بنزه تمه لرى يوزلرى آشدى، يوزلرجه شاعير اؤز باجار يغيني بو ساياق شئعرلره

(١) حكيمة بلورى، يالان دونيا، باكى، ١٩٩٢.

٤٩. ١٩٩٣. Hail Haydar baba, Mohammad hossien Porkar, --

(٣) اسماعيل ميتاگ، شهريار، برلن، ١٣٧٧.

(٤) دوستوم محمدرضا تبريزى - آذربايجان مغنى سى اولاراق نروژده ياشايبير، حيدر بابانين نروژجه ترجمه سيني ده ياراتميشدير.

(٥) شهريار - سهند، نبي خزرى، روسجا، مسكو، ٢٠٠٥.

سینادی. سونرا سهندیه ده بؤیوک تأثیر بوراخدی. سهندیه ده بنزه تمهله قونو اولدو. شهریار ایلک اؤنجه فارس شاعیری ایدی و شاعیرلیگی فارسیجا باشلامیش و فارس ادبیاتیندا اؤزونه گئیش یئر اچمیشدیر. آدلی- سانلی بیر شاعیر اولاندان سونرا حیدربابانی یازمیشدیر. آنجاق، قارسلار ایچینده ده، حیدربابا شاعیری تانییر. شهریارین فارسیجا دیوانی اؤز یئرینده چوخ آغیر، زنگین و دهیرلی دیر، بلکه دئمک اولسون کی چاغداش فارس شئعری نین دوغرو شهریار دیر. حافظدن سونرا، غزل فورماسینی یئنی بیر زیروهیه چاتدیریب و اوندایه یئنی- لیکلر یارادیب، چاغداشلاشدیرمیشدیر^{۵۳}. فارسیجا ائله غزللری واردیرکی بوتون خالقین دیلینده گزیر و دیللرده ازیری دیر.

حیدربابا، بیر ادبی آخیم

شهریارین حیدربابایا سلام اثری یاییلارکن سهسی هر یانا دوشدو. چوخ اوخوندو و سؤیلدی و خالقیمیزی سؤیندیردی. جان اوستونده اولان ادبیات، بیر ده باشدان دیرچلیدی. دیللرینی اونودان آذربایجان شاعیرلری دیللرینه دؤندولر، اللرینه قلم آلدیلر و شهریار اؤیدولر. دوکتور علی کوشان «حیدر بابانین شهریارا سلامی^{۵۴}» آدیندا، همان قوشمالار فورموندا شهریار ائلیشلاادی و ۳۷ بئددن عبارت اولان اثرینی یایدی.

جبار باغچه بان «شهریارا سلام» اثریله چیخیش ائتدی و اؤز دیلینه دؤنن شاعیری باغرینا باسادی. میللی حوکومتی نین شاعیرلریندن قالان شاعیرلر دیله گلیدیلر. بیر- بیرلر نین آردیجا «حیدر بابا» اولسوبوندا، عینی وزنده، گاهدان عینی سؤزلر، دئییملر، حال و هواسیندا شئعر دفتترلری مئیدانا گلدی. چوخ آز بیر زماندا بوتون شاعیرلریمیز بو سایاق شئعرلرینی قوشدولار؛ آنجاق نه یازیق کی، بو شئعرلرین چاپ ایمکانی اولمادیغیندان ایشیق اوزو گۆرمه ییب، صاندیقلاردا باسدیریلدی. دیلیمیزین یاساق اولدوغو اوزوندن «صاندیق ادبیاتی» گونو- گوندن گئیشله نیب، زنگین لشدی.

آنجاق بیر گون بو «صاندیق ادبیاتی» پاتالییب ائشیگه چیخماق و یاییلماق احتمالی وئريلمه سئیدی اومودسوزلوق یاراناردی. آنجاق زمان اوزاقلاشدیقجا، گیزلی یوللارلا ائشیگه پؤهره وئیردی. همان سیخینتی و بوغونتو چاغلاریندا نئچه- نئچه حیدربابا سایاگی شئعرلردن اللره دوشدو. کیتاب، جزوه و کوپو شکللرده ایشیق اوزو گۆردو. بلکه ۱۵ ایل، ۲۰ ایل سونرالار

(۱) حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران، ۱۳۷۲.

(۲) بو اثری، بو سطرلرین یازاری گۆرموش و ایللر بویو بو کیتابیچانی ساخلامیشدیر.

ایدی کی «اثل دایاغینا سلام»^{۵۵} آدلی اثر ایشیق اوزو گۆردو. عباس باریز، آذربایجان شئعری نین ساوالان کیمی استقامتلی شاعیری نین صاندیقچاسی آچیلدی و بو اثر ائشیگه چیخدی. بوندان سونرا باشقا شاعیرلرین ده حیدر بابا سایاغیندا منظومه‌لری اورتایا گلدی. آنجاق بؤیوک شاعیرلریمیز ده بونا فرقسیز قالمادیلار. علامه حبیب ساهیر، شهریارا نسبت سوسوب- دانیشماز قالا بیلمزدی. ساهیر سارسیلماز مقاومت شئعریمیزین سیمبولو، حیدربابانین ائتکی سیندن چیخا بیلمه‌دی؛ حیدربابادان آلدیغی تأثیرلری دیله گتیریب شئعیرلرینی یایدی.

بولود قره چورلو- سهند کیمی آذربایجانین مبارز شاعیری ده سوسوب- دانیشماز قالمادی، بلکه شهریارا بیر مکتوب یازدی. سهند، بو مکتوبو یازماقلا یئنی بیر آخیم آذربایجان ادبیاتیندا یاراتدی؛ چونکی بو شئعیرینده شهریارا اوره‌ک سؤزلرینی آچدی. شهریار مدح ائده‌رک گۆزونو آچدی و وطنیمیزه، ائلیمیزه ساری باخماغی شهریاردان ایسته‌دی. بو شئعیر شهریاردا درین بیر تأثیر یاراتدی، ائله تأثیر قویدو کی «سهندیه» شئعیرینی قوشدو. سهندیه، اؤزو آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا بیر دؤنوش نقطه‌سی اولدور. اونون دا یازی اوسلوبو بیر آخیم، بیر مکتبه چئوریلدی. چوخ کئچمه‌دی کی اونلارجا باشقا شاعیرلریمیز، اونو اؤزلرینه اولگو سئچدیلر.

حیدر بابا مکتبی دوم- دورو بیر آخیم کیمی آخیب گلیر و یوزلرجه شاعیرلر اوندان یارارلاراق اوره‌ک سؤزلرینی بئله قالب‌لره تۆکوب منظومه‌لر یارادیرلار. بو منظومه‌لری بیر یئره ییغیرساق بیر کیتابخانا دوزه‌لر. آنجاق مبارز و دوشونجه‌لی شاعیرلرده بونا لاقئید قالا بیلمه‌دیلر. او بیر طرفدن حیدربابانین سه‌سی هر یانی بوروموشدو. ایران سرحدلرینی باسیب کئچمیشدی. آرازین اوتاییندا بؤیوک شاعیرلری دیله گتیرمیشدی. سلیمان رستم، محمد راحیم و حتا بوتون مهاجر شاعیرلریمیز دیل آچیب شئعیرلر سؤیله‌دیلر. زنگین بیر ادبیات یارانندی. شهریار دا دینج اوتورا بیلمه‌دی. شئعیرله یازیلان مکتوبلارین بیر نئچه‌سینه جواب وئرمک، شهریار آذربایجان ادبیاتینا و شئعیرینه یؤنلندی. بو حرکت‌لرده، شهریار نئچه تورکجه غزل یازدی و اونلار دا آلفیشلانندی. حیدر بابانین ایکینجی جیلدی، سویویان اوجاغی یئنه آلیشدیردی و چوخلو شاعیرلر اؤز شهرلریندن، حتا کندلرینده اولان داغی، تپه‌نی، حتا بیر تاریخی آبیده‌نی خیطاب ائده‌رک شئعیرلر قوشدولار. شئیور داغی، سهند داغی، ائل دایاغی، ائینالی داغی، ارک، سولطانیه گونبدی، چیلله‌خانا، او شه‌هر، بو شه‌هر و ... شاعیرلرین سیغیناجاقلاری اولدو و تکجه بیر سلاما کیفایتلنمه ییب بلکه تاریخی دیله گتیریب، ائلین، یوردون قهرمانلارینی، ایگیدلرینی بیرده باشدان یاراقلاندریب دوشمنه قارشى مییدانا چکدیلر.

(۱) عباس بارز، ائل دایاغینا سلام، تبریز، ۱۳۴۴.

یئنه کوراولغو نعره‌لری باشلاندى. بۇيوك شاعیرلردن توتوب، گنج شاعیرلره قدهر، شاعیرلیک استعدادلارینی حیدربابا سایاغیندا شئعرلریله سینادیلار.

«حیدربابا سلام» خالق ایچینده ائله یاییلیدیر، ائله بیر شاعیریمیز یوخدو بو مکتبده اؤزونو سیناماسین، یوزلرجه شاعیریمیز بو سایاق اثرلر یازاراق، گنج شاعیرلریمیز حیدربابا بنزه‌تمه‌لر یازماقلا اللرینه قلم آلمیشلار. حیدربابا بنزه‌تمه‌لری او قده‌ردیر کی بیر یئره توپلانسا بیر کیتابخانا کیتاب اولار. سؤزو اوزاتمادان نئچه-نئچه کیتابلار یازماق گره‌ک. ایلک اؤنجه «آلاو» تخلصو «شایا» جنابلاریندان آد آپارماق گره‌کیر. بو ده‌یرلی آراشدیریجی، ادیب و شاعیریمیز ۱۳۳۳ جو ایلده «حیدر بابادان شهریارا مکتوب» اثرینی یازاراق، حیدر بابادان استقبال ائتمیشدیر^{۵۶}. بو اثر، ۱۳۳۳ ایلین مهر آییندا بیتیمیشدیر. ۴۴ بندن عیبارتدیر، آنجاق بونون داوامی اولاراق، ۱۲ بنده ۱۳۵۷ ایلینده سؤیلنمیشدیر و جمعن ۵۶ بند اولموشدور.

بو منظومه بئله باشلانیر:

محمد حسین ایلدیریم‌لار شاخاند
سئلر - سولار شاقیلدانیب آخاند
بیر گول اولوب تیتره ییدیم یاخاند
حیدربابان آغرین آلسین شهریار
دینله منی سنه نئچه سؤزوم وار.

منی دئییب، شعر یازدین ائلله
آدیم - سانیم یئنه دوشده دیلله
باهار گلدی ساختا وورموش چؤلله
حیدربابان یوردو موزی بزه‌دی
قوجالسان دا، شاعیر، روحون تزه‌دی.
و ۴۴ جو بند بئله بیتیر:

شعیرینی یاز قوی پارلا سین شوکتین
آچالماسین، یوکسک اولسون همتین
هئج بیر زمان آزالماسین غیرتین

(۱) احمد شایا (آلاو)، حیدربابا شهریارا مکتوب، تبریز، ۱۳۵۷.

من ده سن تک مرد اوغوللار دوغارام

نامردلرین بورونلارین اووارام.^{۵۷}

عباس بارز «اثل دایاغینا سلام» اثریله شهریارین قاباغینا چیخیر و شهریاردان بئله آد گتیریر:

اثل دایاغی گئت گوللرین سولماسین

دریا کؤنلون غملرینن دولماسین

بارز اوغلون نئجه غمگین اولماسین

اٚشیدمیشم اوستادیمیز شهریار

بیر عؤموردور غم اوستونه غم قالار.

بارزین بو اثری، داها سونرالار، ۱۳۴۴جو ایلده چاپ اولوب، ایشیق اوزو گؤرور. آما بو اثر ۱۳۳۳ ایلینده یازیلیمیشدیر.

پروفیسور محمد تقی زهتابی «رخشندهنین آرزوسو» آدیندا «حیدربابایا» خیطاب خالقیمیزین دردلرینی سؤیله میشدیر و ۱۳۴۰دا بو اثری بیتیرمیش کی سون بندى بئله دیر:

حیدربابا! قره گونلر آز اولار

قیشدان سورا باهار گلر، یاز اولار

قوزولارین کئفی اوندا ساز اولار

چونکی اوخور رخشنده تک گؤزه للر

شهریاردان تورک دیلینده غزللر.^{۵۸}

آنجا ق پروفیسور غلامحسین بیگدلی ۳۴ ایل سورگونده، دوستا قدا قالاراق شهریارین حیدربابا سیلا دیری قالمیشدیر. او، یارادیجیلیغی نین بیر بؤیوک بؤلومونو شهریار ائتکی سینه باغلامیش. پروفیسور بیگدلی اثرینی ده «کهلله یه سلام»^{۵۹} عنوانی وئرمیشدیر. بو اثر ۱۳۵۹جی ایلینده ایشیق اوزو گؤرور و ۱۶۸ بندن عیبارت دیر. او، شیخ اشراقین آنا یوردوندان اولدوغو اوچون، اؤزو او اولو عالمین وورغونودور دا. اونا گؤره شیخدن واز کئچه بیلیمیر و خالقیمیزی اونون سؤزلرین دینلهمه یه چاغیریر:

(۱) احمد شایا (آلو)، حیدربادان شهریارا مکتوب و بابک منظومه سی، تبریز، ۱۳۵۷.

(۱) پروفیسور محمد تقی زهتابی، پروانه نین سرگذشتی، تبریز، ۱۳۵۸، ص ۴۷.

(۲) پروفیسور غلامحسین بیگدلی، کهلله یه سلام، تهران، ۱۳۵۹.

قولاق آسین شیخ اشراقین سۆزونه
هره بیر پای قوی گۆتورسون اۆزونه
بوندان سونرا سورسون یولون دوزونه
اینجی دن ده باهالی دیر سۆزلری
اۆزو گئدیپ قالارلی دیر سۆزلری.

اوستادیمیز شهریارا عشق اولسون
صداقتلی دوستا- یارا عشق اولسون
دوغما یوردوم بو دیارا عشق اولسون
بیزدن ده بیر یادگار دیر بو یازی
قوی اوجالسین کهله نین ده آوازی.^{۶۰}

هانسی شاعیریمیز واردیر کی حیدربابادان ایلهام آلماسین و بو مکتبه امتحان وئرمه سین.
آنجا ق گنج شاعیرلریمیز ده بو مکتبه دیل آچمیشلار. او جمله دن قوشا چاپلی گنج
شاعیریمیز «شمعلی وحدانی» اۆز شعرینی «آی جیغاتی، سلام» آدلان دیریپ حیدربابایا بنزه تمه
یازیر:

آی جیغاتی گلیب سنه چاتا دیدیم
غم یوکومو بئلدن آچیب آتا دیدیم
بیر آه چکیب قوجا غیندا یاتا دیدیم
سن ده منی اۆز باغریوا باسایدین
سۆزلریمه بیر-بیر قولاق آسایدین.

و زنگانلی شاعیر «اوخ» تخلصو عباس کریمی «زنگان شهری»^{۶۱} عنوانیندا اثرینی
حیدربابادان ایلهام آلاراق، زنگانین تاریخ کیتابینی و اراقلا ییر، گئچه جک و بؤیوک عالیم لرینی
تانیتدیر اراق، اوره ک سۆزلرینی و خالقین درد لرینی دیله گتیریپ یازیر.
بو آرادا مستقل کیتابلار چاپ اولموش او جمله دن هادی سلطانی ایکی جیلدلیک «پیر

(۱) همان، ص ۶۰.

(۱) عباس کریمی (اوخ)، زنگان شهری، زنگان، ۱۳۸۶، امید زنگان، ۱۳۷۴.

سقا نغمه‌لری»^{۶۲} نی حیدر بابا مکتبینه یاراتمیشدیر. و یوزلرجه باشقا شاعیرلری آد گتیرمک اولار. آنجاق صانددیق ادبیاتیمیز دا بو ساحه‌ده ده‌یرلی‌دیر. هر حالدا حبیب ساهیر، سه‌هند، دکتر علی کوشان، دوزگون و یوزلرجه شاعیرلریمیزدن میثال گتیرسک سؤز اوزانار. بو ایش باشقا بیر یئرده گؤرولمه‌لی‌دیر. آنجاق بونودا آرتیرماق لازیم کی «سه‌نده» اثری ده اؤز بؤیوک ائتکی سیله، چوخلو شاعیرلریمیزی دیله گتیرمیش؛ او جومله‌دن دوکتور علی اکبر ترابی «حلاج اوغلو» (ائینالی)^{۶۳} اثرینی و ناظر شرفخانه‌ای «اورمو دریاچه‌سی»^{۶۴} اثرینی خاطیرلاماقلا کیفایت-له‌نیریک. بونودا آرتیرمالی یام اونون باشقا دیلره ترجمه‌سی ده بؤیوک بیر ایشدیر. فارسی ترجمه سیندن آد آپارماق ایسته‌ییرم کی اونلار جا چئویرمه‌سی اولاراق علی اکبر شیوا «مدرس»^{۶۵} ترجمه‌سی هامیدان اؤنده قئیده آیینمالی‌دیر.

حیدر بابا ترجمه‌لری

حیدر بابا او قدەر آدلی - سانلی اولموشدور کی فارس‌لاردا شهریار تانتیدیراندا، اونو، حیدر بابا شاعیری آدلاندیردیلار. فارس‌لار دا بئله بیر اثری اله گتیرمه‌یی آرزو‌لادیلار. چوخلو شاعیرلر - فارس دیللی و تورک دیللی حیدر بابانی فارس‌یجا چئویرمه یه جان آتدیلار. یوزلرجه فارسی ترجمه‌سی مئیدانا گلدی. آنجاق هئچ بیر بییه‌نیلمه‌دی. حتا شهریاردا نئچه دؤنه حیدر بابانی فارس‌یجا ترجمه ائتمه‌یه چالیشیرسا دا اومودونو الدن وئردی. بو، گؤسته‌ریردی کی بورادا تکجه شاعیرلیک دئییل، بلکه دیل اؤزو بؤیوک و اساسی بیر عامل‌دیر. نییه شهریار فارس شئعیرینه حتا تورک‌وجه‌ده گوجلوشاعیر اولار - اولار، حیدر بابانی فارس‌یجا چئویرمه بیلیمیر؟! بورادا تورک دیلی نین اؤزه‌لیک‌لرینه دقت یئتیرمه گرہ‌کدیر. بیر سؤزو تورک دیلینده - آنا دیلینده دئمک چوخ ساده اولورسا، فارس‌یجا شاعیر اولان شهریار چئویرمه بیلیمیر و بو ایشی بوراخیر. بو امتحانیندان چیخاندان سونرا دیرکی تورک دیلی حاققیندا یئنی باشدان آراشدیرمالارال آپاریر و بیر سیرا تورک دیلی حاققیندا شئعیرلر قوشور.

آما حیدر بابانین فارس‌یجا ترجمه‌سی ۱۰۰دن آرتیق دا اولورسا، بیز تکجه اوچونو بورادا نمونه گؤتوروروک. بیرینجی او ترجمه اولار بیلرکی حیدر بابایا، وزن و قالب یؤنه‌سیندن وفالی

(۲) هادی سلطان محمدی، پیرسقا نغمه‌لری، ۲ جلد، تهران، ۱۳۸۴.

(۳) علی اکبر ترابی (حلاج اوغلو) ائینالی، تبریز، ۱۳۷۲.

(۴) ناظر شرفخانه‌ای، دیوان ترکی، تهران، ۱۳۸۳.

(۵) شهریار، سه‌نده، ترجمه اکبر مدرس اول شیوا، تهران، ۱۳۷۵.

اولموش و هیجالی ترجمه اولونموشدور. بورادا صالح سید حسینی و سؤنمزین اثرلرینی قبول ائده بیلهریک.^{۶۶}

ایکینجی ترجمه، او اثری قبول ائده بیلهریک کی بو اثری منظوم و عروض وزنینه، آنجاق قافیه لی اولموش اولار. بورادا ترجمه چوخ و بول دور.^{۶۷}

اوچونجو ترجمه سربست فارس شعرینده چئویره ن اولار بیلر. بورادا حسین منزوی نین ترجمه سینی اله آلا بیلهریک.^{۶۸} منزوی اؤزو بوگون فارس شعرینی اؤن صفینده دایانان بیر شاعردی و حیدربابانی سربست فورماسیندا ترجمه ائتمیشدیر. سؤنمز اؤزو تورک چاغداش شعریمیزه، آغیر و ووقارلی شاعیرلردن ساییلیر. او تکجه شاعیر یوخ، بلکه بیر آراشدیریجی کیمی ده سایلا بیلر و حیدربابانین ترجمه سی حاققیندا بیر مستقل اثر- دانیشیق فورماسیندا چاپ ائتدیرمیشدیر.^{۶۹}

منزوی ده او شاعیرلردن دیر کی آراشدیریجی کیمی ده تانینماقدادیر. اؤزه للیکله، شهریار حاققیندا گؤزهل «این ترک پارسی گوی» کیتابی نی چاپ ائتدیرمیشدیر.^{۷۰} هر حالدا فارس شعرینده صاحب نظر ساییلیر. منزوی حیدر بابانی سربست شعره ترجمه ائتمیش و بیرینجی بندی بئله یازمیشدیر:

حیدربابا! وقتی که خط می کشند.

صاعقه ها بر لوح کبود آسمانها

و می شود سرازیر

سیلابهایت پر خروش و غوغا

و خیل دخترانت

صف می بندند از برای تماشا

سلام من به شوکت و ایل و قبیله تان باد.

(۱) میر صالح حسینی، حیدر بابایا سلام، تهران، انتشارات فتحی، ۱۳۷۲، مقدمه دکتر محمدزاده صدیق شهریار، سلام بر حیدر بابا، ترجمه کریم مشروطه چی (سؤنمز) تهران، ۱۳۷۷.

(۲) مهین دارایی ترجمه سی، امید زنجان، ۱۳۷۳.

- یوزلرجه بئله ترجمه لر اللرده وارسا، چوخلاری مختلیف درگی لرده چاپ اولوب و چوخلاری هله چاپ ایمکانی تاماییبیدر.

(۳) حسین منزوی، حیدربابا، ترجمه به شعر نیمایی، به کوشش محمد فتحی، تهران، ۱۳۶۹.

(۴) حسین منزوی، امید زنجان، امید در امید، زنجان، ۱۳۷۳.

(۱) حسین منزوی، این ترک پارسی گوی، تهران، ۱۳۷۲.

خوشا به نامی هم کنید از من یاد.^{۷۱}

حیدربابا چوخلو دیلله ترجمه اولموشدور. او جمله‌دن ایراندا دیل ساییلان کوردجه، گیلکجه و لورجایا ترجمه اولوبدور. کوردجه ترجمه‌لری چوخ اولاراق ایکسی‌نین چاپ اولماسینی، من گۆرموشم و اؤزوم ده چاپ ائتدیرمیشم.

کوردجه ترجمه (چاردولی لهجه‌سیله) شهریارچی کورد محقق، محمدرضا نیری^{۷۲} بئله چئویرمیشدیر (ایکینجی بند و دۆردونجو بند):

کوکه کانیش و ختای آوان بال اگر
کروشکه کان له بن تیکان پال اگر
گل باغیکان لنا و باغچه حال اگر
اگر ایمدش و بیر بیخن ممنون
دردکانم و شعر بوژن مدیونین.

حیدر بابا حؤرنا و شانت گر موکت
رون بخته نت قولنجکانت نر موکت
ملالکانت یه دسته گل جموکت
هر وقت با دهات بنی دم باد ایره تی
یاد ازانت بدبخت بیمه امکان نیرت نیره‌تی.

گیلکجه ترجمه‌سینی سیامک سلیمانی روشن زنگاندا ترجمه ائتمیش و اؤزو فارس ادبیاتیندا یوکسک لیسانس اولاراق، فارسجا شعرلری چاپ اولموشدور.^{۷۳} روشن بیرینجی و ایکینجی بندلری بئله ترجمه ائتمیشدیر:

حیدربابا برق که زنه آسمون
رو خونه آب را دکه شورشور کنون
ردیف هیسن اونه نیانون لاکون
شیمه شکوه و دردمونه سلام
می نام بوگین شومو هم یک کلام.

(۲) اوستاد شهریار، حیدربابایا سلام، ترجمه فارسی، حسین منزوی، تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۲۱.

(۳) هفته نامه امید زنجان، شماره ۱۴، سال ۱۳۷۳، صفحه یاشیل خیال.

(۱) شهریار، حیدربابایا سلام، ترجمه گیلک، زنجان، انتشارات عود، ۱۳۸۴.

حیدربابا زرحن پریتن

بورگوده بون خرگوش دوه سرتین

باغ و بولاغ تیتته خو ور وریتن

اگر وکت از آمو هم یاد بکون

تنگ دیله یخورده تو شاد بکون.^{۷۴}

سووئت دیلیری، روس، گورجو، اثرمنی و باشقا- باشقا سووئت اؤلکه‌لری نین دیلینده چاپ اولموشدور. حیدربابانین روسجا یا ترجمه‌سی، اؤزهل بیر موقعیت قازانیر. حیدربابا تکجه روس دیلینه یوخ، بلکه سووئت بیرلینده شایایان بوتون خالقلارین دیلرینه ده ترجمه اولموشدور.

اینگیلیسجه ترجمه‌لریندن ایکسی منیم الیمده واردیر. حیدربابانین اینگیلیسجه‌یه ترجمه‌لری بوللو اولاراق، حیدر بابا وورغونلاری طرفیندن یاییلمیشدیر. دنیا اؤلکه‌لرینه یاییلان آذربایجانلی لار حیدربابانی معنوی بیر سوغات کیمی دونیانین هر یانینا آپارمیش و اؤز ذوقلاری اساسیندا اینگیلیسجه‌یه چئویرمیشلر و بو چئویرمه‌لرده اؤز هونر و دویغولارینی دیلندریمه‌یه چالیشمیشلار. بونلارین آراسیندا پرکارین ترجمه‌سیندن ایکسی بندینی گتیریریک:

Haydar-baba, when the lightning glow, Rain streams join, floods
roar and flow Girls in a row, wathing it beside the window,
To your kind folks and high dignity I bow,
Would you recall my name, mention it also?

Haydar – baba, when partridge rises at once, the hare jumps out
of the bush and runs,

Or the gardens dress with colored blossoms, remember me if
possible, once or move, to make my hart happy, which is dedly bore.

بو ترجمه، ۱۹۹۳ جو ایلده چاپ اولاراق، دؤنه لرله یاییلمیش و دنیا ادیب لری طرفیندن قارشیلانمیشدیر.^{۷۵}

آلمانجا ترجمه سی برلن ده اسماعیل میتاگ و ائته میتاگ ایله بیرگه چئویرمیش و چاپ اولموشدور. بورادا بیرو ایکینجی بندلرین آلمانجاسینی گتیریریک:

(۱) اوستاد شهریار، حیدربابا سلام، ترجمه گیلکی، سیامک سلیمانی روشن، زنجان، ۱۳۸۴، ص ۱۴

۷۵. بونو دا دئمک ایستردیم منیم حیات یولداشیم – رحیمه عباسی دا حیدربابانین ایکسی جیلدینی ده اینگیلیسجه‌یه چئویرمیش و ایندی چاپ عرفه‌سینده‌دیر.

Oh Heidar baba, wenn die Gewitter donnert,
die Fluten tosend beginnen zu fließen,
stehen die Madchen in einer Reihe, um ihn zuzuschauen
Sei gegrusst deine voksstumme, in Herrlichkeit und Glanz
Mogen auch meinen Namen mat auf ihre Zungen nehmen

Oh Heidar baba wenn deine Rebhuner auffliegen
Dann springen die Hasen unter dem Busch her vor und fluchten,
Dann erbluhen deine Garten esoffnen sich die knospen,
Wenn es dir möglich ist, erinnere dich dann an uns,
Und er freue unsere traurigen Herzen.76

آذربایجان شاعیرلریندن سؤنمز (کریم مشروطه چی) ایللر بویو حیدربابا اوستونده ایشله-
میش و اونون فارسجا ترجمه‌سی ده ده‌یرلی و گؤزدن قاچیریلماز دیر. بورادا ایکی بندینی
سؤنمز ترجمه‌سیندن اؤرنک وئریک:

حیدربابا به گاه جهشهای رعد و برق
کامواج سیل غرد و کوبد به صخره فرق
دوشیزگان شوند به صف در نظاره غرق
از من درود باد به شأن و کیانتان
باشد که نام من گذرد بر زیانتان.

هنگام پر کشیدن کبکان بر آسمان
از بیخ و بنه جستن خرگوش رم کنان
گاه شکفتن گل و گلخند بوستان
گر باشدت مجال، دمی یاد ما کنی
شادی نثار این دل ناشاد ما کنی.^{۷۷}

(۱) شهریار، حیدربابایا سلام، ترجمه آلمانی، اسماعیل میتاگ و ائته میتاگ، برلن، ۱۳۷۷ریال ص ۵۶۹.

(۲) کریم مشروطه چی (س >نمز)، ترجمه فارسی حیدر بابایا سلام، تهران، ۱۳۷۷، ص ۴۶.

بولود قره چورلو (سهند)^{۷۸}

سهند اتکلرینده بويا- باشا چاتدیغی سهند داغی نین وقارلی آدینی اؤزونه شعر آدی گؤتوره- ن «بولود» عمرونون یئنی یئتمه لیک ایللریندن بری، شعر و ادبیاتلا مارقلا ندیقدا، دنیا گؤروشونو مصراعلارلا بوکوب، معاصر شعریمیزین اقتدارلی شاعرلریندن اولدو. سهند، اؤز عصرینین اؤن سیرالاریندا ایرلیله یهن، مفکوره لی شاعرلریندن دیر. او، مین ایللیک مکتوب ادبیاتیمیزین داهادا اعتبارلی کلاسیک نمونه لریندن ساییلان «دده قورقود» داستانلارینی معاصر ادبی دیل شیوه- لرله شعره چکمیش و ملی شعوروموزون چیچکلنمه سینده بؤیوک رول اوینامیشدیر. «اوغوز» ائلری نین کلاسیک اسطوره لریندن سؤز آچان «سازیمین سؤزو» کیتابی، سهندین ایلک شعر کتابی کیمی، اوغورلا شاعریمیزه دنیا شهرتینی ارمغان ائده بیلیمیشدیر. فردی استعدادینا دایاناراق، خالق فولکلوروندا قیدالانیب یازدیغی شعرلرله، چاغداش آذربایجان ادبیاتی نین معاصر دورومونو اؤلکه میزدن اوزاقلارادا تانیتمدیرانلاردان اولان سهند، بیر چوخ تدقیقاتچی و علم آداملاری نین آراشدیرمالاریندا یازیلان تدقیقی موضوعلارلا چئوریلدی.

بو معاصر شعریمیزین خالق طرفیندن آلفیشلانیدیغینی گؤستیر. ائلیمیزین - یوردوموزون قانلی - قادالی ایللریندن بری، سهندین عالم دوستو، دوکتور، «محمدعلی فرزانه» جنابلاری نین تشبثو ایله، اؤتن ایل، قابق ایللرده چاپ اولان ایکی جلدلیک سازیمین سؤزو کتابلارینا علاوه اولان باشقا شعرلرله بیرلیکده، سهندین آغیر حجم لی شعر مجموعه سی دده مین کتابی، آدیله اؤلکه دن اوزاقلاردا ایشیق اوزو گوردو^{۷۹}. دده قورقود بویلارینی اُحتو ائده ن بو کتاب، محتشم شاعریمیزین ائله جه ده، چاغداش ادبیاتیمیزین شاه اثری دیر دئسه ک، هئچ ده سهو ائتمیریک. سهندین چاپ اولان شعرلرینه یازیلان اؤن سؤزلرین مؤلفی، تانینمیش عالم و بؤیوک فولکلورشناس م.ع فرزانه جنابلاری، سهند حیاتیندا سؤز آچدیقدا یازیر:

«۲۰ جی عصر، جنوبی آذربایجان ملی - مبارز شعر سیماسیندا پارلایان سؤنمز اولدوزلاردان

۷۸. م. کریمی، سهند، امید زنگان، شماره ۶۴، ۱۳۷۴.

م. کریمی، ائلیمیزین آتشین دیلی، تهران، انتشارات تکدرخت، ۱۳۸۹.

(۱) ب. ق. سهند، دده مین کتابی، رداکتور: دوکتور م.ع. فرزانه، ناشر: دورنا درگی سی - تریبون درگی سی، استکهلم، ۲۰۰۱.

بیری و بلکه ده بیرینجیسی ساییلان بولود قاراچورلو، مشهدی مطلب اوغلو، ۱۳۰۵ جی ایلده ماراغا شهرینده بیر ایشچی عائله سینده دوغولموشدور. دوغما ائل سجه لری و قوراللاری ایله ایلگیله ن آتا و آنا، اؤز کۆرپه لرینه «بولود» آدینی سئچدیلر.

اونلار بو آدی سئچمکده کیم بیلیر، بلکه آذربایجانین جوشغون و بولودلاری شیمشک چاخان طبیعتینی و بلکه ده خیرداجا بولودون بیرگون یاغمورلو بولود اولوب، آذربایجان شعر گلشنینی سوواریب گوللندیردیگی اوچون اونا وئرمیشلردیر.

بولود قاراچورلو، رضاخان استبدادی نین آن قورخونج ایللرینده، یعنی آذربایجان خلقینین ملی - مدنی وارلیغی تاپدالاندیغی و لاغا قویولدوغو ایللرده دوغولوب، بویا - باشا چاتدی. او درس اوخوماق اوچون گئتدیگی مدرسه ده اؤز آنا دیلینده اوخویوب - یازماق و حتی دانیشماغا حقلی اولماسا بئله، یارادیجیلیغینا باشلادیغی گوندن شعر و منظومه سینین اساس حصه سینى آنا دیلینده یازماغا باشلادی و عمرونون سونونا قدرده بو دؤزولمز شرایطه باخمایاراق اؤز وارلیغی، دیلی، تاریخی، مدنیتی یولوندا یورولمادان و یئنیلمه دن چارچکیب، قلم چالدى. ^{۸۰}

۱۳۵۸ جی گونش ایلی یاز فصلی نین ایلکین گونلرینده آزادلیق گونشی نین ایلیق هاوالاری اۆلکه یه یاییلماقدا ایکن، بولود قاراچورلو «سهند» دنیا سینی دئیشیب، ابدیته قوغوشدو. او، اۆلمز اثرلری له، اۆلمزلیکده یاشایان، بیر کۆوره ک اوره کلی شاعردیر. اؤزو دندگی کیمی؛ «آنجاقل ائلی اوچون یاشایانلارین اۆلوب گئتمک ایله ن عمری قورتولماز اۆلومله حیاتدا بیر بوتونلوک وار: گول توخوم اولماسا، توخوم گول اولماز»

اولو سهندین یارادیجلیق پراسسینی گؤزدن گئچیردیکده، شعریمیزین بوتون بعدلرینه گؤستریدیگی قایغیلارینی باشادوشه بیلیریک. یازیب یاراتدیغی ایللر، دنیا ادبیاتی نین یئنلیک - چیلیک دؤورو اولدوغو کیمی، سهندده بو ادبی یولون اوغورلو شاعرلریندن اولور. اونون هئجا وزنلرینده یازدیغی شعرلر معاصر آذربایجان شعرینین تیپیک نمونه سی دیر. خالق حیاتیندان ذوق آلیب، انسانلارین عصرلر بویو آختاردیغی عدالت، سعادت و انسان سئوه لیک، سهندین اثرلرینده اساس رول اویناییب، آپاریجی اولموشدور.

عصرلر بویو شفاهی خالق ادبیاتیمیزدا، ائله جه، مکتوب ادبیاتیمیزدا اؤنمین قورویان آتا - بابا مثللریمیز، عاشیق ادبیاتی اؤرنکلی سهندین شعرلرینده اؤزونو قورويا بیلیمیش و اونون آن کؤوره ک دویغولارینی تمثیل ائده ن شاعرانه جمله لر اولموشدور. او ائلی اوچون چیرپینان بیر

(۱) سهند، سازیمین سؤزو، مقدمه محمدعلی فرزانه، تبریز، ۱۳۴۶، ص ۱۶.

اورەك، دانیشان بیر دیل اولموشدور.

سهندین فلسفی دوشونجه‌سی، حکیم زنوزی، ملا محمدباقر خلخالی و حکیم هیدجی‌نین فلسفی زنجیری‌نین سون حلقه‌لریندن بیرسی حساب اولور. بو، سون حلقه‌ده فلسفه، انسانی‌له- شیر، حیات قوخوسو آلیر و شاعری هر بیر «ایسم» له قارشى قویور:

قارقیش شیطانلارین وسوسه‌سینه،

قارقیش آزعینلارا، اگوئیستلره.

قارقیش دوشمانلارین دسیسه‌سینه

کومونیسیم دئین شوونیستلره.

قیچیندان آسلانیر شیطان داش تکین

انسان دیرماشدیقجا کمالا ساری.

یئنجیر یئنجیشدیریر ایپین اؤرکنین

آرتیق یوکسلمگه قویمایا باری

انسانا یاراشیق سئوگی - ایستک‌دیر،

یاراماز خیصلت‌دیر کین باغلاماقلار.

انسانا یاراشان اؤره‌ک کؤوره‌ک‌دیر،

وجدان خسته‌سیدیر، بوتون شیلتاقلار.

محبت ائویدیر انسان اوره‌گی

چوخ تئز کدورتدن بوشالابیلر

فطرتاً تمیزدیر انسان دیله‌گی

کینه‌لر اولفته چئوريله بیلر. ^{۸۱}

ائله بونا گؤره ده، سهند، انسانی‌لشمیش فلسفی دوشونجه‌میزی، بیرده اجتماعی‌لشدیریر و سیاسی‌لشدیریر ^{۸۲}. او، پهلوی شوونیزمی قارشیسیندا، طبیعی حقلری تاپیدالانیمش مظلوم ائیلیمیزین وارلیق دیله‌مک یوخ، بلکه حقلی ووروشلارلا گیره‌رک جایناغیندان قورتارماق ایسته- ییر. بو حرکتی ایسه بصیرت گؤزوايله یولاچیخاراق باشلاییر. دنیانین مداری‌نین ضدیت‌لردن،

(۱) سهند، سازیمین سؤزو، جلد ۱، تبریز، ۱۳۴۶، ص ۷۶.

(۲) دوکتور حسین محمدزاده صدیق، پیک آذر هفته‌لیگی، نمره ۱۴، ۱۳۸۲.

دوغدوغونا اینانان فلسفه‌لی شاعر، گرچگلیگین ایشیق ایله قارانیق ووروشوندان پارلاماسینا اینانیر:

دفعه‌لر بو سؤزو سؤیله‌میشم من،
حق‌ی غصب‌کاردان اولماز دینمک.
آزاد یاشاماغی سئویب ایسته‌ین،
حق‌لی ووروشلار اگیریشسین گرک.

یئرلی ضدیت‌لر، عین حیات‌دیر،
دونیا‌نین مدار‌ی اونسوز پوزولار.
ایشیغین پارلایان یئر‌ی ظلمات‌دیر
مجادله‌لردن حقیقت پارلار.

رحمت‌لیک گنجعلی صباحی دئمیشکن: «بولود قارچورلو سه‌ند، بیر متفکر، بیر
فیلسوف کیمی حیاتین درینلیک‌لرینه جوماراق، آزادلیق و مبارزه یوللارینی گنجلیگه نشان
وئر‌مک ایچون، سوندورولموش ملّی دوغو، ملی شعوری اویالتماغا چالیشدی ...»^{۸۳}

سه‌ند سؤز اوستادی اولدوقدا، ان مهارت‌لی عاشق و ساز اوستادیمیش ائله بونا گۆره ده،
ساز‌ی بیر ناطق - اؤزوده قوخماز بیر - انسان کیمی تانیتدیریر:

اورداکی دیل، آغیز سؤزدن اوساندی
سوروشون مطلبی تئلر سؤیله‌سین
دوداق دانیشارسا، اود توتلر - یانار
گرک‌دیر زخمه‌لر، اللر سؤیله‌سین^{۸۴}

سارسیلماز شاعر چاغ‌ی‌نین گرگین دورومو، دیل یاساقلیغی و بیر یوللوقلا آزادلیغین بوتون
جیغیرلارینی باغ‌لی و بوتون آغیزلاری قاپالی دویدوقدا، ضیالی صنعتکارلاری، ساز سیغینمالاری،
ائله‌جه ده اوره‌ک سؤزلرینی، سازلا آندیرمالارینی تاپشیریر.

شاعرین اینامینجا انسان دیلی دینمه‌ین سؤزو، ساز ایله دئییه بیلر، دوغورداندا عاشیقلارین
سازیندا ترنم اولان سیزیلتی‌لر یاخود های - هارایلار او جمله‌دن جلیلی، جنگی کور اوغلو،
یانیق کرمی و ... اولو شاعرین ادعاسینی ثبوت ائدیر. آشاغیداکی چارپارایا باخین:

(۱) گنجعلی صباحی، شعریمیز زمانلا آددیملا بیر، تهران، ۱۳۵۸، ص ۷۶.

(۲) سه‌ند، سازیمین سؤزو، جلد ۱، ص ۱۷.

آشیق دایاندىریر سۆزۈ صحبتى

الینده صدفلى سازى دانیشير

كامالا يئتتندە انسان صنعتى

چۆللرين اۆردەيى، قازى دانیشير.^{۸۵}

آشیق اۆزۈ دانیشدينى سۆز - صحبتى بىر آنلىقدا، دایاندىریر سادا، اینجه و ظریف بارماقلارينداكى مضراب، كۆكسونه سۆيکه دىيى قوپوزون، روحو جلالاندىران تئللرينه ده يهرك اونون يئرینه سازى دانیشير. دویار شاعر دئییر انسانین هنر و صنعتی کامالین سون زیروه لرینی منیمسه دیکده، چۆلون دیل بیلمز حیواناتی او جمله دن قانادلی قوشلارینی دا دانیشدیرا بیلر. باجاریقلا شاعر دده قورقود داستانلاری نین باشلانغیجینی اوریه یاتیم پوئما ایله باشلادیقدا «دیرسه خان اوغلو بو غاج خانین» داستانینا ائل آشیقی و اونون سازى ایله گیریشیر:

آشیق چالیر سازینی

آچیر عشیق یازینی

نغمه لری اوینادیر

چمن لرین قازینی

چمن گولور، گول گولور

داغلار گولور ائل گولور

گولوشدو كچه طبیعت

نغمه گولور، تئل گولور

جوشور عاشیغین قلبی

دولانیر هر دییاری

دئییر قورقود دده دن

سازى نین دوداقلاری!^{۸۶}

ساز - سۆز صنعتکاری، اولوسال دویغولار یارادیجیلیغینا اۆزهل اوبرازلار باغیشلایارق، سازین روحو اوخشیان و جیلالاندىران سسی ایله عشقی، املى چیچه کله ندیریر، هابئله اوریه یاتیم نغمه سی ایله بوتون طبیعتی نین قوشلاری، بیتگی لری، سولاری، داغلاری، باغلار ... ین گولدورور، ائله جه ده عاشیق قلبی دالغالانیب، جوشور و یوگره ک خیالی قارتال سایاغی

(۱) همان، ص ۱۸.

(۱) همان، ص ۸۶.

قانادلاناراق بوتون تورک اۆلکه و ائل - اوبالارینی دولانیپ و کۆکسوندە کی سازین اینجه تئلیری انسانین دوداقلاری کیمی ترپەنەرەک - نہایتدە اوغوز ائلیری نین باش بیلن آغ ساققالی قورقود دەدەن سۆز آچیر...

«قانلی قوجا» داستانینی باشلانیشیندا، اولوسال صنعتکاری اؤیرەک، قوپوز چالماسی و اولو بابالاریندان سۆز آچماسینی رجاء ائدیر:

جانیم عاشیق، گۆزوم عاشیق
چال قوپوزون، آچ داستانین
او سحرکار جومرد الین
پردەلردە خوش دولانسین
اووزو قارا، باغری قارا
جہالتە جوموب، باتان
قادینلیغا بہتان آتان

شارلاتانلار بیر اوتانسین.^{۸۷}

عاشیغین فسونکار بارماقلاری سازین پردەلریندە دولانیدقا، اوزو قارا و قلبی قارا سارساق ساتقینلاری ھابئله منم لیک دیزیئە جومان، قادینلیق ناموسانا بہتان یاخان خوریاد شارلاتانلارا و تانیسین دئیە، سۆز قیرمانجینا باغلاپیر، ائلەجە دە یاراماز ائتگی (عمل) لرین افشا ائدیر. اینجه روح و کۆورک اورەک شاعر، ان کیچیک یاشلاریندان سازی بیر وورغون آشیق کیمی دینلە دیکدە، جیلخا اورەیی دالغالانیر، جوشور ائلە بونا گۆرە دە کۆنلونون ایلک یاوریسى اولاراق ایلک الھامینی ایسە سازدان آلیر:

ازە لدن منی دە جوشدوان اودور
اونو دینلەمیشم، فکرە دالمیشام
او، وورغون کۆنلومون ایلک یاوریسى دیر
من ایلک الھامیمی اوندان آلمیشام. ۸۸

او دئییر: ائلین حرمتلی صنعتکارلری اولان عاشیق ساز مضراب ووردوقجا اۆزودە، اۆز نغمەسیندە غرق اولور ائلەجە دە ھای - ھاییندان طوفانلار قوپاریر:
اۆزودە غرق اولور اۆز نغمەسیندە

(۱) سھند، سازیمین سۆز، جلد ۲، ص ۴۷.

(۲) سازیمین سسی.

طوفانلار قوپاریر هر بیر نغمه‌سی

آچیر خیالی نین آغ یئلکه نینی

یئنه ده سؤیله بیر قورقود دده‌دن.^{۸۹}

آشیق، دده قورقوردان داستان آچاراق کئچمیش آتا - بابالارینین یاشاییش طرزی، سنجیه‌لری، قهرمانچیلیق، مردانه‌لیک‌لرینی خاطرلاییر. بونولادا دویان شاعرین دویغولاری چیچه کله نیر.

دانش دیلیم آشیق دیلین وار اولسون

آردی کسيلمه‌سین قوی بو داستانین

دانش کئچن لیرین ایزيله بلکه،

الیندن یاپیشاق یول آختارانین.^{۹۰}

دییه وارلیغین یاخود کیملییین آرایان ائلرین اللریندن توتوب، اونلاری اؤز کئچمیش‌لری ایله تانیش ائتمک اوچون، آتا - بابالارینین ایزلرینه ایشیق سالماق دیله‌ییر. ائل دردی اؤره‌یینده، پوئماسیندا خیال کندیرینی آچارکن، آیلاری - ایللری گئریده قویور، اؤزونو کئچمیش اولو بابالارینین ائل - اوبا قونا قلیغیندا دویاراق، ائللرینین توی - دویونو ییخیناغاغیندا گؤزو قورقود دده‌یه دوشور، یاسلاناراق، غملری داشیر، دئمک بیر ایستکلی و ارکویون کۆرپه کیمی، دده‌یه یاخینلاشاراق، یاشادیغی دؤرون سیخینتی - هابئله رحمیسیز دوشمانلارین آمانسیزجاسیا ائل - اوبانی تاداماسی و... دان آتاسینا شکایت ائده‌رک، کندلرده، اوبالاردا، طوی - دویونلرده نغمه یاساقلیغی، گئت - گئده، عاشیق و سازین و باشقا محلّی موسیقی آلتلری، هابئله مثل‌لر، متل‌لر، عنعنلر و رسم‌لرین اونودولماسیندان آجی‌ییر:

اوبالاردا نه توی نه بایرام اولور

نه قوپوز چالینیر، نه مرد اؤیونور .

نه بیر اوزان گلیر نغمه اوخویور

نه بدوو آتلارین ایچی دؤیونور .

بولوت قره چورلو آذربایجان ادبیاتی‌نین گؤرکملی، درین دوشونجه‌لی، مرد شاعرینی بئله ساده خاطرلماقلا کفایت‌لنمک اولماز، سهندین اثرلرینی یئنیه باشدان اوخویوب - آراشدیرماق، یئنیه اوخوجولار البته چاتدیرماق، شاعری تانیماق اوچون قورولتایلار قورماق، اونون ادبی -

(۳) همان.

(۱) همان.

سیاسی - فرهنگى ایشلرینی دهرلندیرمک ملی بیر وظیفه کیمی بوینوموزا آلمالی ییق.^{۹۱} بیلیریک بو بؤیوک اومانیسست شاعرین اوره‌یی بوتون خالق ایله چیرپینیردی، اونون نبضی خالق ایله دؤیونوب- ووردو.^{۹۲} اونون آجی اؤلومونون، واختسیر دونیادان کؤچمه‌سی‌نین، بو بؤیوک ایتگی‌نین آجیسی هله ده داماغیمیزی یاندیریر. ایندی خالق شاعری قارشیندا خالقیمیزین ایکى بؤیوک وظیفه‌سی واردیر:

بیرینجی وظیفه اونون اثرلرینی یایماق، اینجه‌لمک و خالق الینه چاتدیرماق، ایکینجی وظیفه شاعرین مقبره‌سینی خالقیمیزین مردلیک، انسان‌پرورلیک سمبلی اولان آنا یوردوندا قورماسی دیر.

اومانیسست شاعریمیز ایکى جلدلیک «سازیمین سؤزو» اثرینده اؤز خالق‌نین تاریخی، عنعنه‌لرینی ضبط ائده‌رک، خالقیندا ملی شعور یاراتماغا جان آتمیشدیر. اومانیسست شاعر یئری گلدیکده انسانا اوز چئویریر و انسان حقینده درین فلسفی گؤروشلرینی، اینسانی باخیشلارینی، سؤیله‌مگه چالیشیر: حقین ط حقیقتین باغچاسی هر واخ اینسانلا گول آچیر، اینسانلا سولور ان بؤیوک حقیقت انساندیر؛ آنجاق انسانسیر حقیقت اولسا، کور اولور. انسانا بئله ده‌یر وئره‌ن شاعر، بونا اینانیر کی بو گؤزهل پری - انسان - سئوگی سیندن الفتینی قیران گوندن دکی مجنون کیمی ایلک محبتینی اونودانمایان کیمی چؤللری گزمگه دوشموسدور. انسان هله ده سرگردان بیر قوش کیمی یورد - یووا تاپمامیش، انسانلیغی تاپماق اوچون بوداغدان - او داغا قونور. انسان حقیقتی ایتیرن گوندن باشی داشدان داشا سیلدریم یوللاردا سرگردان قالیر و سعادت جیرانی اؤنوندن قاچیر. انسان اؤزلوگوندن آزیب ایتگین دوشور و بو زاماندیر کی اوز قانینی ایچیر؛ بیلیمیر اؤزونو هارادا آختاریب تاپسین:

او اؤز صورتینی یادا سالدیقدا بیر چوخ افسانه‌لر یاراتمیش. بعضاً آختاریب، یورولوب یولدا قالدیقدا، ایندی اؤزون افسانه‌لرده گزیب آختاریر. بؤیوک اومانیسست شاعریمیز افسانه‌لر دنیاسی - نین یارانماسینی بئله ایضاح ائدیر، اسطوره‌لرین یارانما علتینی آراییر و افسانه‌لری علمی - شاعیرانه باخیشلا دهرلندیریر. شاعر افسانه‌لری - «انسانلارین ایدیه آل دنیاسی‌نین تبسمی، حیاتدا تجسم تاپمایان بؤیوک آرزیلارین ترنمی دیر.»^{۹۳} دئییر.

بو باخیشلا، شاعر افسانه‌لره اوز چئویریر، اولارین ایچ صورتینی اینجه‌له‌ییر، حتی اؤز

(۱) م. کریمی، سهند، پیک آذر آیلغی، نمره ۱۶، ۱۳۸۲.

(۲) همت شهبازی، نقد شعر معاصر آذربایجان، تبریز، ۱۳۸۳، ص ۲۰۵-۱۵۷.

(۱) م. کریمی، کتاب دده قورقود، امید زنگان، شماره ۲۴ و ۲۵ و ۲۶، ۱۳۷۳.

افسانه‌لرین بیرده قلمه آلیر چونکی بیلیر: بیر اولگو اولموشدور گاهدان انسانا عصیرلردن قالان افسانه رؤیا اوخشیایب تسلی وئرمیشدیر؛ اونا هر زامان داریخیب داردا قالاندا. اودور کی انسانلیق بیر پری کیمی داغلارین باشیندا بیزی سسله‌ییر، بعضاًده بورونور گؤیرچین پالتارینا. او ساحیل‌سیز گؤیلردن اومود دیله‌ییر. بو اومودلاری بسله‌ین، داغلار باشیندان بیزی سسله‌ین نغمه- لر، عاشیقلارین سازلاریندان سؤیله‌دیک‌لری افسانه‌لرده بویلا‌نیر. عاشیق چومچه‌سینی اینگیلده- دیب افسونکار الی پرده‌لرده گزیر، ساز نثللری تیتره‌یه‌رک اوره‌کلری تیتره‌دیر! عشقی، آرزینی جانلاندیریر. سهند، بو ایلهم دونیاسینا قدم قویاراق اؤزو بیر عاشیق- دده قورقود - اولور، آتا - بابالاری‌نین قهرمانلیق داستانلارینی سؤیلمگه جان آتیر. شاعر، محبت داستان‌نی ایله قهرمانلیق داستان‌نی آراسیندا بؤیوک و محکم ایلگی لر گؤرور، محبت سیز قهرمانلیق اولماز، قهرمانلیق محبت سیز اولورسا، ده‌یرس‌یز دیر:

انسانلیق یوکسلن ان اوجا یئرین بیر آدی سئوگی‌دیر بیر محبت.
هر یانی آختاردیم من درین - درین آرایا بیلمه‌دیم باشقا حقیقت.

دوغرودان بو حقیقت آدلی سئوگی قهرمانلیق - انسانلیق یولوندا آتا - آنالاریمیز دؤوشموش، ووروشموش، عشقه چاتمیشلار. بو عشق‌دن یارانان آذربایجان خالق‌ی بوگون بو افسانه‌لری ایتیره‌رمی؟

سهند نچه اثرلر یازیب‌دیر کی بونلاری آد آپارماق اولار^{۹۴}: دده قورقودون ۱۲ ناغیلینی اوچ جلدده: (۱) سازیمین سؤزو (۲) دده‌مین کتابی (۳) قارداش آندی، باشقا اثرلری: شاللاق، ارمان، شهریارا مکتوب، آخر سؤز اشتاین بگه، کور چایلیا مکتوب، سوونت گؤزه‌لی، بوز چیچگی، حسرت، جیران، فرهاد، من تبریزدن گلیمیشم، زیارتنامه، اماما سلام و ...

بو اثرلر آراسیندا دده قورقود کتابیندان الهام آلاق یازان اثرلری بو گونکو ادبیاتیمیزین پارلاق صحیفه‌لری و شعریمیزین ایشیق‌لی حیصه‌لری‌دیر. سهند دیلمیزی یئنی‌دن جانلادیب، تمیزله‌دیب، حماسی گؤزه‌للیک‌لری دیرینمک‌له سؤز باخیمیندان دا بؤیوک بیر خزینه معاصر دیلمیزه باغیشلامیش‌دیر. سهند دده قورقود ناغیللارینی قلمه آلماقلا، اولو بابالاریمیزین - آنالاریمیزین قهرمانلیق، صداقت، محبت و ایگیدیلیک‌لرینی جانلاندیرماق قصدینه گل‌میش و بو طریق ایله شهریار‌ی دا اویادان - مرحوم سهند اولموش‌دور. مرحوم سهندین خاطرلارما، ائلیمیزده ملی دویغو یاراتماغا خدمت ائتمیش‌دیر. خاطرلارتمالی‌یام کی اوستاد مجلس‌لرینی

(۲) همت شهبازی، نقد شعر معاصر آذربایجان، تبریز، ۱۳۸۳، ص ۲۰۵-۱۵۷.

قورماق و اثرلرینی اینجهلهمه بو گونکی و گلهجک نسیل لره ان ضروری بیر ایشدیر.

هله یانار اوجاغیمدا کۆزوم قالیب

دوداغیمدا دئییلمه میس سۆزوم قالیب

دویونله دیم ایللریمی ایللره من

باغیشلادیم سئوینجیمی ائلره من

منه شاعر سؤیله دیلر

من اۆزومو شاعرلره تن بیلیمیرم

آما بونو بیلیرم کی

اۆز خالقیمین صدامی یام

عمرم بویو یویورموشم

یخیلمیشام

اویانمیشام

دان یئرینین آل زنگینه بویانمیشام^{۹۵}

سهند دده قورقود کتابینی، حقیقتده اوچ جیلده بیتیرمیشدیله: سازیمین سۆزو، ددهمین کیتابی و قارداش آندی. اوچونجو بۆلوم بیرینجی دفعه اولاراق استکهلم شهرینده چاپ اولدو و ۱۲ بویو احتوا ائده ن توپلوم «ددهمین کیتابی» عنوانی آلتیندا یاییلیدی. ۶ بوی بو کیتابدا آرتیریلیمیشدیر. سهند هر ۱۲ بوی بیر شیوه دن یارارلانمیش و همان اؤن سۆزو، سون سۆزو هر بوی اوچون علاوه ائتمیشدیر و یئنه ده بورادا اؤز دنیا گۆروشونو، هابئله فلسفی دوشونجه سینى دیله گتیرمیشدیر. دئمک اولار شاعر بونلاردا داها صراحتله سۆزلرینی دئمیشدیر. شاعرین سیاسی انسانا باخیشی و اؤز خالقینا و وطنینه بسله دیگی محبتی بورادا آچیقلامیشدیر. ملتینه اولان ظلمدن دانیشدیغینی داوام ائدیر و دئییر:

بربریت دوره سی نین

قانولاری هله – هله

شیدت ایله حکم سورور.

ائل – آرخاسیز ملت لر

هله گوجه چوخلوقلارین

قدرتسیز لر زورلولارین

(۱) همان، ص ۱۸۴.

طعمه سیدیر، کوله سیدیر.
من انسانلار بیر بیرینین
قارداشیدیر - سیرداشیدیر
دئییه - بیرگون، ایکی گون یوخ،
عمر بویو هارای چکیب
قلم چالیپ، بوغاز ییرتیب
شعر یازیپ، یاراتمیشام.^{۹۶}
سهند هله ده ملتچیلیک خولیا سیلا خالقیمیزلا عنادینا داوام ائتمه سینه اشاره ائده رک یازیر:
اومانیزمی سایان کیمدیر؟
انسانلیغی آنان کیمدی؟
بئله بیر زاماندا، سهند اؤزونو خالقینا باغلاییب، خالقینا شاعر اولور و خالقینین
ایستکلریندن مدافعه ائده رک دوشمنلری قارشیندا دایانیر:
من قدرتلی قولو زوربا
بیر ملتین شاعرلری تک
حیاسیزجا اویونوبن
ائلریمه «اوستون نژاد»
خولیا سیلا حاکیم اولماق
انسانلاری چالیب چاپماق
درس لرینی وئرمه میشم.
من ازیلمیش، حقی ایتیمیش
واری - یوخو الدن گئتمیش
آغیر - آغیر ستملره
معروض قالمیش، اسیر دوشموش
میللتیمین، میللتلرین
عمرو محکوم انسانلارین
انسانلیغین شاعری یم!^{۹۷}

(۱) ب. ق. سهند، ددهمین کتابی، استکهلم، ۲۰۰۱، ص ۲۶۷.

(۱) همان، ص ۲۹۵.

سەھند «قاردانش آنەدی» اثرینەدە دفعەلرلە اۆزونون شاعرلیگینە و شاعرین نئجە اولدوغونا اشارهلر ائەدیپ، شاعرین اۆزەللیکلرینی آچیقلایر. سەھند خالقینا حقلی اولاراق قورتولوش دیلە ییر و اونون حقلی اولدوغونو سۆیلور:

قورتولوش ایستەرم محکوم ائلمیە

بو نە شیلتاقدیر، نە طاماهکارلیق

دیلەزە دگمیریم، دیلیمە دگمە

بوسۆزون هاراسی سوجدور، گناهدیر؟^{۹۸}

سەھند، دیلیندن مدافعە ائەدرک جانینی، عۆمرونو بویولدا قویوب، هر اشکنجەیه دۆزوب، هله ده دۆزور، آنجاق یولوندان دونمە ییر:

دیلیمی کۆکوندن چیخار سالاردا

یازدیم هر دردیمی، هر نیسگیلیمی

من کی لال اولموشام قوی غصبکار

هئچ اسیرگەمەسین کس سین دیلیمی.

حقلی دانانا حق یاتیرماز اولماق

ان گۆزەل انسانلیق سجدیە سیدیر

ظلمکارا قارشی باریشماز اولماق

ایگیدلیگین یوکسک سوۋیە سیدیر.

سەھند خالقینا دایانان شاعر اولموش و خالقینی قورتولوشوندان علاوه ییر آرزوی – دیلک ایستەمیر و بئله سۆیلور:

انسان شاعری عالم، عالم دایاغیم

دیلە گیم حقلی ییر انسان قدردیر.

بیر پارچا چۆرە گیم، دالاناجاغیم

بیردە آزادلیغیم، منە یئتردیر.^{۹۹}

شاعر هر سۆزونو آیدین – آشکار دئییر و بونو اۆز مسلکی و تعهدو بیلیر و ایگیدلیکلە دئییر:

منی باغیشلایین دوستلار، یارانلار

(۱) همان، ص ۲۹۷.

(۱) ددەمین کتابی، ص ۳۲۳.

مطلبی پرده سیز سؤیله دیم اگر
 شاعر دن تعهد- مسلک اومانلار
 بیلسین که تعهد صراحت ایستر. ۱۰۰
 بئله بیر رسالتی بوینوندا گزدرین شاعر، شعرینی سونگویه چئویریر:
 سونگویه چئویریریب شعریمی من ده
 قارا اوره کلره تاخسام گره کدیر.
 قودوز شیطانلاری یئرلی یئرینه
 شیمشک کیمی شاخیب یاخسام گره کدیر.
 بیلن لر بیلیر، بیلسین بیلمه یین
 عصیانکار ائلرین شاعری یم من.
 وولقاندیر ایچیمده جوشوب پوسکورن
 اود پوسکورهر آلوو چیخار شعریمدن.
 مندن سؤز گیزلتمک گؤزله نیلمه سین
 سؤزومه- یولوما اینامیم واردیر.
 آچیق دانیشما قدان هورکن لر یقین
 قورخاقلار، یولسوزلار، ایمانسیزلاردیر.
 آنجاق بونو اونوتما یاق کی سهند بیر انسان سئوهر شاعردیر ۱۰۱ و اونون شعرینده - انسان
 ایلک پلاندا دایانیدیر. اونون دنیا گؤروشونده، فلسفی باخیشیندا، هابئله توپلومسال نظرینده
 انسان و انسانلیق موضوع طرح اولمادا دیروبونا اینانیر کی:
 حقین - حقیقتین باغچاسی هر وخت
 انسانلا گولور، انسانلا سولور.
 ان بوئوک حقیقت انساندیر آنجاق
 انسانسیز حقیقت اولسا، کور اولور. ۱۰۲
 اونون باخیشیندا انساندیر گلجه یه وثیقه اولان و گونش بویدا شعله اولان. ابدیتی
 ایشیقلا ندیران و کائناتا ایشیق سالان دا، یئنه اینساندیر:

(۲) همان، ص ۳۵۷.

(۱) م. کریمی نین سهند قورولتاییندا چیخیش متنی، پیک آذر، شماره ۱۶، ۱۳۸۲.

(۲) سازیمین سؤزو، جلد ۱، ص ۱۴.

دئمك انسان بو دنيانين
 طبيعتين سیرداشی دیر.
 حقیقتین دویار کؤنلو
 گۆره رگۆزو، یولداشی دیر
 وارلیغین مقصدی ده انساندیر:
 یئرسیز دگیل وارلیقا دا
 مقصد اولموش اگر انسان
 طبیعتی او دیریلدیر
 حیاتیلان وارلیقیلان.^{۱۰۳}

انسانا بله دهیر وئرهن شاعر، بو گۆزهل پرینین یاوروسوندان الفتینی قیرماغی، دکی مجنون
 کیمی ایلک محبتینی اونوتمايان چؤللی گزديگینی یازیر. بو انسان هله ده سرگردان بیر قوش
 کیمی یورد – یووا تاپمامیش، انسانلیغی تاپماق اوچون بو داغدان او داغا قونور:

انسان حقیقتی ایتیتیره ن گوندن
 باشی داشدان داشا دهیر هر زامان.
 سعادت جیرانی قاچیر اؤنوندن
 سیلدیریم یوللاردا قالیر سرگردان.^{۱۰۴}

اؤزلوگونه آزیب، ایتگین دوشور؛ او زاماندير کی اؤز قانینی ایچیر. بيلمیر اؤزونو هاردا
 آختاریب تاپسین:

او، اؤز صورتینی یادا سالدیقدا
 بیر چوخ افسانه لر یاراتمیش بعضاً.
 آختاریب یورولوب، یولدا قالدیقدا
 ایندی اؤزون گزیر افسانه لردن.^{۱۰۵}

شاعر، انسانین یارادیجیلیق یوللارینی گؤسته ریر. اوسطوره لرینین یاراتما نهدن لرینی تاپیر.
 افسانه لری بو علمی و شاعرانه باخیشلا دهیرلندیریر:
 افسانه، انسانلیق سسین آختاران

(۱) سازیمین سؤزو، ص ۱۷۲.

(۲) همان، ص ۱۷۳.

(۳) همان، ص ۱۶.

ایدهآل دنیانین تبسمی دیر.
حیاتدا تجسم تاپیپ تاپمایان
بؤیوک آرزیلارین ترنمی دیر.

حقسیرلیک دنیانی چولقایان زامان
او، حقه دایانمیش، حق آختارمیشدیر.
ایستکسیر، ایلقارسیر بیر روزگارد
او، عشقه اوغرامیش، ایلقارا وارمیشدیر.^{۱۰۶}
شاعر، بوباخیشلا افسانه لره باخیر؛ ناغیل، افسانه و اوسطوره لرین ایچ صورتینی اینجه له بیر،
دهیرینی تاپیر و اونا گۆره افسانه لری بیرده باشدان قلمه آلیر؛ چونکی بیلیر:
بیر اولگو اولموشدور گاهدان اینسانا
عصرلردن قالان افسانه- رویا.
هر زامان داریخیب داردان قالاندا
اوخشاییب تسلی وئرمیشدیر اونا.

اودور کی انسانلیق بیر پری کیمی
داغلارین باشیندا بیزی سسله بیر.
بعضاًده بورونور گؤیرچین دونو
ساحیلسیر گؤیلردن اومود دیله بیر.^{۱۰۷}
بو اومودلاری بسله یین، داغلار باشیندا بیزی سسله یین نغمه لر، آشیق لارین سازلاریندا،
سؤیله دیک لری افسانه لرده بویلا نیر. آشیق چؤمچه سیننی دینگیلده دیب افسونکار الینی پرده لرده
گزدیریر. تئل لری تیتره ده رک، اوره ک لری ده تیتیره دیر؛ عشقی، آرزینی جانلادیر. شاعر، بو الهام
دنیا سینا قدم قویاراق اؤزو بیر آشیق- اوزان اولور، آتا- بابا لاری نین داستانلارینی سؤیله مه یه جان
آتیر.

سهن دین وطن پرور بیر شاعر اولدوغونا هئچ شبهه یوخ، آمما اودا وطنی، داش- تورپاق
بیلیمیر. وطنی، اوندا یاشایان وطنداشلاری اوچون سئویر. یاخود یئنه ده انسان دیر کی وطنی

(۱) سازیمین سؤزو، همان.

(۲) پیک آذر آیلینی، نمره ۱۶، ۱۳۸۲.

سئودیریر.

شاعر محبت داستان‌ی ایله قهرمانلیق داستان‌ی آراسیندا بؤیوک ایلگی لر گؤرور. او، بو قناعت‌ه گلیرکی محبت‌سیز قهرمانلیق اولماز و قهرمانلیق دا محبت‌سیز اولورسا ده‌یرسیزدیر:

انسانلیق یوکسه‌لن ان اوجا یئرین

بیر آدی سئوگی‌دیر، بیر محبت.

هریانی آختاردیم من درین-درین

آرایا بیلمه‌دیم باشقا حقیقت.^{۱۰۸}

دوغرودان دا آتا-بابالاریمیز بو حقیقت آدلی سئوگی یولوندا دؤیوشموش، ووروشموش و عشقه چاتمیشلار.

بو عشق‌دن-محبت‌دن یارانان افسانه‌لری، آذربایجان خالق‌ی ایتیره‌رمی؟ شاعر بونو حسّ اندره‌ک دده قورقود ناغیل‌لارینی قلمه آلاق، اولو بابالارینی، آتالارینی، آنالارینی، قهرمانلیق، صداقت، محبت ایگیدلیک‌لرینی جانلادیرماق قصدینه گلمیشدیر. سهندین دده قورقود بویلا‌رینا یازدی اؤن سؤز و سون سؤزلرینده انسان سئوهرلیک ایددیالاری جانلاندیریر. قهرمانی‌لیقلا-محبتی بیر-بیریندن آیرمیر، یئر به یئر اثرلرینده بو ایکی قوه‌نین بیر بیرینه باغلی‌لیغین گؤسته‌ریر. ولی دومرول ناغیلیندا ارله آروادین بیر-بیرینه عشق و محبتی تانری‌نین ارده‌سینی ده‌یشدیریر و بیر قادینین عشقی؛ وفاسی تانری غضبینه غلبه چالیر.

انسان سئوهر سهند انسانلارین ازیلمه‌سینی گؤروب، استعمار سونگوسونو خالق‌ی‌نین سینه‌سی اوسته گؤرور. او، بوتون دونیا خالق‌لارینی برابر گؤرور، ملت‌لرین هامی‌سینی دوست و قارداش بیلیر.^{۱۰۹} انسانلارین بیرلیگی اونون اوچون، ایده‌آل‌دیر. قارداش‌لیق، یولداش‌لیق، ابدی باریش، دونیادان ان بؤیوک آرزوسی اولور، آنجاق بونو اونوتما‌یر سؤیله‌سین کی:

آنجاق بیر سؤزوم وار، من ده انسانام

دیلیم وار، خالقیم وار، یوردوم-یووام وار.

یئردن چیخمامیشام گؤبه‌لک کیمی

آدامام، حقیم وار، ائلیم-اوبام وار.^{۱۱۰}

اونون باخیشیندا و گؤروشونده، انسان سئوهرلیک‌له خالق سئوهرلیک بیردیر. ائلینی

(۱) سازیمین سؤزو، ص ۱۶۲.

(۱) سهندین بوتون شعرلرینی چولقایان بو موضوع‌دور. بونا سند گتیرمک اوچون، اونون بوتون شعرلرینی خاطرلایماق گره‌ک.

(۲) بولود قره‌چورلو، سهندین اثرلری، رئاکتور بهروز ایمانی، جلد ۲، تبریز، ۱۳۸۲، ص ۶۳۱.

سئومه ین هر بیر کیمسه، انسان سئوهن اولابیلمز. انسان، شاعرین باخیشیندا چوخ ساده بیر موجود دا یوخ، بلکه گاهدان حق ایشیغی و کائنات یاراشیغی اولور، گاهدان دا ظلمت کانئ:

بعضاً قاراقولوق، ظولمت کانيسان
گاه گون تک پارلايان حاق ایشیغی سان.
گاهدان نه دیل قانیب، تانری تانیرسان
گاهدا کایناتین یاراشیغی سان.

بیر گون پیچاق کیمی کسب بیچیرسن
بیر گون یارالارا مرهم اولورسان.
بیر گون جلاد اولوب قانلار ایچیرسن
بیر گون مظلوملارا همد اولورسان
آنجا شاعر، انسانین ذاتیندا یاخشیلیغی، ایشیغی گۆرموش و اینانیرکی بو حیات، بو یارانیش مقصدسیر اولمامیش و بیر هدفه ساری یۆنلیمکده دیر و انسانین دویار یئینی و گوره ر گۆزو واردیر. بو حیات تصادفی اولمامیش و بیردن بیر یارانمامیشیق. آنجا اوشاق ایدیق، بؤیودوک، گنت گنده اؤزوموزو تاییب، انسان اولمالی ییق. شاعرده بئله دئیر:

گل، انسان ائولادی، اؤزونو تانی
دوز یوللاری قازیب یارقان ائيله مه!
محبت گۆزو ايله سئیر ائت دنیانی
حیات چشمه سینی آلقان ائيله مه!

سن داها دوننکی اوشاق دگیلسن
آنلایب اؤزووی تاپا بیلسن.
عاغلیوی – هوشووو ایشله ده بیلسن
اوتوروب داها گۆز گۆیه تیکمزسن.^{۱۱۱}

شاعر، انسانین طالعینده شن یاشاییش، خوشبخت یاشاماق گۆرور، آنجا قانلی – قادالی گونلری ده اولموش و انسانلار بیر جاناوار کیمی بیر- بیرین جانینا دوشموش و قارداش قانینا سوسامیشدیر.

(۱) دده مین کتابی، ص ۴۵۱.

شاعر بونو بیر لکه کیمی دهیرلندییر و بئله سؤیلور:

تاریخلرین هر بیر قانلی واراغی
انسان اته‌گینه لکه‌دیر، لکه.
آغنا هر بیر طرفه چایی، ایرماغی
لکه‌لر یویولسون سولاردا، بلکه.

انسانا یاراشیق سئوگی - ایستک‌دیر
یاراماز خصلت‌دیر کین باغلاماقلار.
انسانلا یاراشان اوره‌ک کؤوره‌ک‌دیر.
وجدان خسته‌سیدیر بوتون شیلتاقلار.

محبت ائوی‌دیر انسان اوره‌گی
چوخ تئز کدورتدن بوشالابیلر.
فطرتاً تمیز‌دیر انسان دیله‌گی
کینه‌لر اولفته چئوريله بیلر.^{۱۱۲}

انسانلار بیر - بیرینی سئودیگی حالدا، بیرسیرا جانیلری، خائن‌لری و انسان دوشمانلارین
سئومک اولماز، اونلاری دوز یولا گتیره بیلمه‌دیکده - اونلارلا وورشماق ضرورتی اورتایا گلیر،
چونکی:

درمان اولای بیلمز یالوارماق درده
انسانین قورتولوش یولو ووروشدور.^{۱۱۳}

سهند، اثرلری‌نین چوخلو یئرلرینده محبت ایله نفرتی مقدس بیلیم، محبت‌له ایش
دوزه‌لمه‌ین یئرده، داها ووروشمادان غیری یول قالمایر. شاعر بئله دئییر:

دفعه‌لر بو سؤزو سؤیله‌میشم من
حقى غضبکارادان اولماز دینمک.
آزاد یاشاماغی سئویب ایسته‌ین
حقلى ووروشلارا گیریشسین گره‌ک.^{۱۱۴}

(۱) دده مین کتابی، ص ۴۶۱.

(۲) سهندین اثرلری، رئاكتور بهروز ایمانی، جلد ۱، تبریز، ۱۳۸۲، ص ۳۱۱.

شاعر، ظالم لرله اوز- اوزه گلدیکده تکجه قورتولوش يولونو بئله بيلير:

انسانين طالعی ووروشدور آنجاق

حقى غضبکاردان سالدیرماق اوچون.

خوشدور ياخالاشماق، خوشدور دوروشماق

ظالمی آرادان قالدیرماق اوچون.^{۱۱۵}

آنجاق سهند، دنيا گوروشلو بير شاعردير. بئله فيرتينالى زاماندا ياخشى- پيسى، آغى،
قارانى، ساغى- سولو ياخشى بيلير و امپرياليستلرى گوردوکه، اونلارين اولوم تيترهتمه سيني
گوروب سوينير:

امپرياليستلرين بئلى بوکولدو

اولوم تيترهتمه سى توتدو ياخاسين.

سوسياليست دنيا سى گل آچدى، گولدو

سارسيلماز بير داغا وئردى آرخاسين.

آنجاق انسان طالئينه گوز دوين شاعر، انسانلارين سعادتيني آختارير و بونا اينانير کى گلّه-
جک بوتون ملتلريندير:

هله ده هله ده انسان اوشاقدير

هر يئرده اوزونه يانچى آختارير.^{۱۱۶}

(۱) سهندين اثرلرى، جلد ۲، ص ۸۰۷.

(۲) همان، ص ۷۰۱.

(۳) سهندين اثرلرى، جلد ۲، همان، ص ۸۵۲.

گنجعلی صباحی^{۱۱۷}

چاغداش گونئی آذربایجان ادبیاتی‌نین نثر قولو، قوجامان یازچی‌میز گنجعلی صباحی‌نین آدیلا باغلی‌دیر. گنجعلی ۱۲۸۵ جی ایلده آنادان اولوب ۱۳۶۸ جی ایلده دونیادان گۆز یومدو. آنجاق باشیندان کئچیر دیگی اولایلار و دویغولو اوره‌یی ایله، دوشونجه‌لی بئینی، اونون آذربایجان خالق‌نین سئوگی‌سی ایله آلیشدیغینا یول آچمیش و کسگین قلمی ایله بوسئوگی‌نی گۆستریمیشدیر. گنجعلی دیل و ادبیاتیمیزی آکادئمیک تحصیل آلدیغی اوچون، اونون بوتون اینجه‌لیک‌لرینی و بدییی خصوصیت-

لرینی دریندن بیلیب، دوغما خالق‌نین معنوی عالمینی یاخشی تانییب، توپلومون ایچینده کی قایدا- قانونلاری ایله تانیش اولاراق، یاشادیغی دؤورون شرایطینی گۆسته‌رن پارلاق اثرلرین یازاری اولموشدور. بو اثرلر - چوخلو قیسسا حیکایه‌لر توپلومو کیمی، جامعه‌نین قورولوش گرچک‌لرینی آیدین و بدییی گوزگوسو اولاراق، اجتماعی ایستک‌لرین جوابی کیمی، ادیبین صنعت یؤنونو قاباریق شکیلده نومایشه قویا بیلیمیشدیر. صباحی‌نین یازدیغی اثرلر بونلاردیر:

(۱) قارتال - حیکایه‌لر مجموعه‌سی

(۲) حیات فاجیعه‌لریندن - اوزون حیکایه

(۳) شئعریمیز زامانلا آددیملایر- ادبی مقاله‌لر توپلوسو

(۴) اؤتن گونلریم - اوزون حیکایه

گنجعلی‌نین ادبیات عالمینده آتدیغی ایلك آددیملار، ۱۳۲۴-۱۳۲۵ ایللرینده اولاراق، آنجاق یارادیجیلیغی‌نین چیچک‌لنمه‌سی اوندان سونراکی ایللره عاید‌دیر. او، اوزون مدت حبس و سورگونده قالیب، آنجاق همیشه خالقینی و وطنینی دوشونه‌رک، اونلارین عادت‌ی اوغروندا بیر آن دایانمامیشدیر، بلکه وار گوجو ایله بو یولدا چالیشمیش و اونا یاردیمچی اولموشدور.

«قارتال»^{۱۱۸} کتابیندا توپلاناتان حیکایه‌لر بونلاردیر:

قارتال - قوجالیقدا یورغالیق - گول دسته‌سی - آنا قلبی - عارسیز قافار - کئفلی - اؤز

۱۱۷ بهار زنجان، سایى ۱۱۰، ۹ شهریور ۱۳۸۲ / سایى ۱۱۵ و ۱۱۶ (۱۴ و ۲۱ مهر ۱۳۸۳)، سایى ۱۳۷، ۲۲ اسفند ۱۳۸۳.

۱۱۸) گنجعلی صباحی، قارتال (حیکایه‌لر مجموعه‌سی)، تهران، چاپ اول ۱۳۴۳، چاپ دوم، ۱۳۵۷.

آرامیزدا قالسین - حیات آجیلیقلاریندان - اوشاق اوسته ساواش.

بو حیکایه‌لرین اساس موضوعو: اینسان یاشاییشی اجتماعی محرومیت‌لر، سیخیتنی‌لار و فئودالیزیم قورولوشونون اخلاقی - اجتماعی و مدنی کیفیت‌لری‌دیر. ادیب، چالیشیر خالق‌نین آغیر معیشت دورومونو تأثیر ائدیجی بیر تصویرلره گؤسترسین. یازار، اجتماعی تیپ‌لری جانلی و دولقون دییالوکلارلا تانیتدیریر و آذربایجان خالق‌نین فداکارلیغی و اینسانی دویغولاری‌نین ترنومو ایله یاناشی، فئودال سیستمی‌نین اخلاقی دوشگونو، هابئله اجتماعی فلاکت‌لری تجسم ائتدیریر.

بو قیسسا حیکایه‌لرین بیرسیراسینا، یازیچی اؤزو شاهد اولموش و یا اؤز باشینا گلن اولای - لاردیر. «حیات فاجیه‌لریندن»^{۱۱۹} کیتابی، یازیچی‌نین ایکینجی حیکایه‌لر اثری‌دیر. بورادا حیات فاجیه‌لریندن آدلانان حیکایه، اؤزو اوزون بیر حیکایه‌دیر و باشقا حیکایه‌لر بونلاردیر:

خائن - اووچو - شرفلی اولوم

بو اثرین حیکایه‌لری ۱۳۲۹ جی ایللرده یازیلاراق، ارباب - رعیت قورولوشونون تۆره‌تدیگی فاجیه‌لردن و خالقیمیزین دموکراتیک ایده آلار اوغروندا آپاردیغی مبارزه ده بحث اولونور. بورادا خالقیمیزین دؤزونمر یاشاییش شرایطی و نجه تحقیر اولدوغو تصویره آیینیر و ظولمت دونیاسی بوتون قارانیقلارلا گۆرسه‌نیلیر و یازیچی‌نین آیدین اوفوقلره و ایشیق دونیا یا چکیلن حیات یولو دا گۆسته‌ریلیر.

بورادا اولان حیکایه‌لرین اصل موضوعو بیر - بیرینه یاخین و بیر موضوع سایلا بیلر.

«اؤتن گونلریم»^{۱۲۰} ادیبین اؤز یاشاییشینا حصر اولونموش، آنجاق آذربایجان خالق‌نین آجیناجاقلی و آغیر معیشت طرزینی چوخ صنعتکارلیقلا گۆسته‌ریر. یازیچی‌نین قلم گوجو، باجاریغی، صنعتکارلیق قابلیتی، تاریخ حادیثه‌لرینی ائتکی‌لی تصویره آلدیقدا تاسی‌سیدیر. بو اثر، خالقیمیزین میلی حرکت‌لرینده بیر ادبی سنددیر. خالقیمیزین باشیندان گئچن اولایلارینی دوزگون صورتده گۆسته‌ره‌رک، یازارین دوزگون موضع توتماسینی دا گۆسته‌ریلیر.

«شعریمیز زمانلا آددیملا ییر»^{۱۲۱} اثری چاغداش ادبیاتیمیزدا بؤیوک بیر هدیه‌دیر. ادیبین ادبیات شوناسلیق حاقیندا مقاله‌لر توپلو سودور و بومقاله لر بورادا واردیر:

(۱۱۹) گنجعلی صباحی، حیات فاجیه‌لریندن، تهران، ۱۳۵۸.

(۱۲۰) گنجعلی صباحی، اؤتن گونلریم، تهران، ۱۳۷۲.

(-) گنجعلی صباحی، آن روزها، ترجمه بهزاد هنری، تهران، ۱۳۸۱.

(۱۲۱) گنجعلی صباحی، شعریمیز زمانلا آددیملا ییر، تهران، ۱۳۶۰.

- ۱- شعریمیز زمانلا آددیملایر
- ۲- خلق شاعیری - سه‌ند
- ۳- ادبیاتین اجتماعی حیاتدا تأثیری
- ۴- خلق شاعیری ساهیرین یارادیجیلیغینا بیر باخیش
- ۵- محزونون، حیات و یارادیجیلیغی
- ۶- ساز و سؤز اوستادی آشیق علی عسگر
- ۷- «آغیر ایللر» و «عیسانین سون شامی» نا بیرنظر
- ۸- موباریز شاعیر - هاشیم ترلان حاققیندا
- ۹- خلق شاعیری سه‌نددن خاطیره‌لریم
- ۱۰- وطن و خلق محبتی

بو اثر ۱۳۶۰ جی ایلده چاپ اولموش و ادیبین ایلک مقاله‌سی - شعریمیز زمانلا آددیملایر - بو ایلده یازیلاراق آذربایجان چاغداش ادبیاتینا درین و علمی بیر باخیش دیر. ادیب، آذربایجان چاغداش ادبیاتینا توخونماق ایسته‌یه‌رک، ۱۹ جی یوزایلدن - مشروطه اینقیلابیندان قابقدان باشلایب سیاسی شرایطدن یارانان ادبی حرکت‌لری ایزله‌یر و شعریمیزین هر دؤوروده زمان ایستکلرینه دوزگون جواب وئردیگینی گؤسته‌یر. ادیب، صابیردن توتوب، معجز، علی فطرت، محمد بی‌ریا، میرمه‌دی اعتماد و ایکینجی دنیا ساواسیندان سونرا آذربایجان میللی - دئموکراتیک حرکتینده مؤیدانا گلن شاعیرلریمیز: آذراوغلو، مدینه گولگون، ابراهیم ذاکر، مظفر درفشی، محمد باقر نیکنام، یحیی شیدا و اوندان سونرا عرصه‌یه گلن و بوگونه قده‌ر شعریمیزی داوام ائتدیره‌ن شاعیرلریمیز: عزیزمحسینی، هاشیم ترلان، قافلاتی، حبیب ساهیر، علی محزون، حسین دوزگون، چای اوغلو، اورمواغلو، محمد حسن بختیار، تورک اوغلو، فرهاد و باشقالارین شعرلریندن اؤرنک‌لر وئرمک له شعریمیزین زمانلا آددیملادیغینی گؤسته‌یر. بو مقاله و بو کیتاب یازیلان مقاله‌لر چاغداش ادبیاتیمیزین بوتون یؤنلرینی آراشدیریر، تکجه کئچمیشینه توخونمور، بلکه گله‌جه‌یه ده نئجه توخونماسینی گؤسته‌یر.

گنجعلی صباحی معاصر ادبیاتیمیزین نثر آخیمی‌نین اؤنجوسو، داها دوغروسو آتاسی دیر. ۱۲۲ صباحینی نثریمیزین آتاسی سایماقدا سهو ائتمه‌میشیک؛ چوخلو یؤنلرده بونون اوچون حاقلی - ییق؛ اونون نثرده گوجلوه، محکم و آخیم یاراتدیغی اثرلر بو حاققی بیزه وئیر. اونون اثرلرینی

اوخودوقدا، گوجلو و اۆلمز یازیچی اولماغینا اینانیریق. صباحی نین اثرلری نین گۆزهللیکلری و اۆزهللیکلریندن بونلاری سایماق اولار:

۱- دیل اوسلوبو- اوستاد بؤیوک بیر دیلیچی، گوجلو بیر ادیب اولاراق دیلیمیزین بوتون قانون- قایدالارینی دوزگون صورتده ایشه آپارمیش و بئله لیکله ده علمی بیراسلوب یاراتمیشدیر.

۲- آخار نثری- اولدوغو؛ هابئله دیلی نین آخیجی لیغی، ساده و اوریه یاتماسی هر اوخوجونو اؤزونه چکیر.

۳- خالق دیلی نین جانلاندیر ماسی- اوستاد حیکایه لرینده بیر یادکیمی قهرمانلارینا توخونمور، اونلارین ایشلتدیگی دیل ده خالقیمیزین گۆزهل دیلی دیر و خالقین پاک سیماسی له برابر، گۆزهل دیلی ده بورادا یازیچی نین قلمیندن آخیب گلیر.

۴- دولغون و زنگین فولکلور ادبیاتیمیزدان باجاریقلارارلانماسی؛ اوستاد یئری گلیدیکه گۆزهل آتالار سؤزلریندن، دئیملردن و تصویرلردن مهارتله استفاده اندیر.

۵- آهنگدار بیر دیل یاراتماسی - اوستاد اؤز گوجلو و تایی تاپیلماز مهارت و دیل تانیشلیغی اوزره، نثریمیزی یئنی جیغیرلارا یئتیریب، آهنگلی بیر نثر دیلی یارادا بیلیمیشدیر.

۶- اوستده آدلارینی چکدیگیمیز عامل لرله برابر نثرین بوتون اینجه لیکلرینی قدرتله جانلاندیریر و یاراتدیغی اثرلرینده، دیلیمیزین و نثریمیزین گۆزهللیکلرینی و اۆزهللیکلرینی اۆزه چیخارمیشدیر.

مضمون و محتوا جهتیندن ده، اوستاد صباحی نین ظولمه قارشى توتدوغو مباریزه یولو، اونون سارسیلماز روحو، دؤزومو و استقامتی اینسانیتین اعتلاسی اوچون بؤیوک آددیملاردیر.

اؤتن گونلر، تکجه صباحی نین طالعی یوخ، بلکه بوتون آذربایجان و ایران خالقى نین، بلکه بیر تاریخ بویو بشریتین طالعی دیر. مظلوم کوتله لرین، بوتون اؤلکه لرده ظولمکار حاکمیتلر

الینده دیدیلمه سی نین دورومودو. اوستادین حیکایه لرى، میللتیمیزین دیری تاریخی و طالعی دیر.

اوستادین الینده کی قلم، بیر ماهر جراحین کاردی کیمی دیر کی جامعەنین اورهیین یاریب،

چیرکین غده لری ائشیگه تۆکور. او ظالیم لرله مظلوملارین توققوشماسیندا، مظلوملار جبهه-

سیندن مدافعه اندیر. ظالیم لره قارشى اونلارین قانونلارینا قارشى درین نفرتی اولورسادا،

اونلارین آشاغیداکی عامل لرینی بونفرتدل اوزان ساخلاییر؛ او، هئچ زامان بیر پاسبانا، زندانبانا

نفرت بسله میر، بلکه اونلارا مجبوریت آلتیندا ظالیم عامل لرى کیمی توخونور. آما او بیرى

یاندان حیکایه لرینده ایناملی، پاک اوره کلی، محبتلی اینسانلارین قارا قوه لرله چیریشماسیندا،

استبداد قولدورلاریلا قیزغین مباریزه یه گیریشه ن خالقین عائله محبتی، وطنداشلیق دویغوسو،

اثل محبتی ایله آشیلانمیش دویغو جیلوهله نیب- چیچک لئمه سی صباحی نین قلمی له جانلانیر. صباحی اؤزو و بئله بیر حیات سورموش و اؤز اتی و سوموی ایله اونو درک ائتمیشدیر. ائله او دورکی اونون یازی لاریندا سئوگی، محبت، خالقینی سئومک، اینسانلاری باغرینا باسماق، باشندان - باشا دالغانیر. او بیر حالدا اؤز حیات یولداشی اؤزو آج و محتاج اولاراق هموطن لرینه فداکار جاسینا محبت بسله دیگینی گۆردو کده، یازیر: قوناقلاردان اوتانماسایدیم اونو قوجویوب اوزوندن اؤپردیم! دوغرودان دا یازیچی اؤز ایچ او یغوسونو و هیجانینی بئله دیله گتیریر. بو یازیچی بشریت یازاری دیرو بشریت بئله یازیچی یا فخر ائتمه لی دیر.

صباحی بیر مهربان معلم کیمی خالقیمیزا اؤیره تمیشدیر و گله جک ادبیاتیمیزین دیرچه- لیش و گلیشمه سینده مهم رول اوینامیشدیر. او بو گونوموزون بؤیوک یازیچیلاری، شاعیرلری و عالیم لری اوچون تعلیم اوجاقلاری قورموش و ادبیاتیمیزین شعرده و نثرده مضمون، محتوا و فورما اوزره تنقید ایشی اوچون ان گۆزهل اولگو یاراتمیشدیر.

بوگون عالمین اثرلرینی دؤنه- دؤنه اوخویوب- دوشونمک اونلاردان اؤیره نمک، ادبیاتیمیزین بوگونکو دیرچه لیشینه بایراق ائتمک مهم وظیفه میزدیر. بونلارلا برابر صباحی دان نامردلر اؤنونده دایانماق، خالق یولوندا مبارزه آپارماق و اینسانلاری اوره کدن سئویب- اونلارین یولوندا بوتون چتین لیکلره دؤزمک اوچون ایلهام آلمالی ییق.

پروفیسور محمدتقی زهتابی^{۱۲۳}

پروفیسور محمدتقی زهتابی آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین سؤنمز اولدوزو، پارلایان سیماسی دیر. ائلیمیزین باشینی دنیا خالقلاری آراسیندا اوجالان، تاریخمیزین قارائلیق بوجاقلارینا ایشیق ساچان، چاغداش شعریمیزین زیروه سینده دایانان بؤیوک شاعر، تاریخچی و ائل اوغلودور. خالقیمیز بئله بیر اوستاد، غیرتلی و عالم اوغلونا دونیا بویو و تاریخ بویو گوهه-نه- جکدیر.

محمدتقی ۱۳۰۲ جی گونش ایلی آذر آیی نین ۲ سینده شبسترده دنیایا گلدی^{۱۲۴}. عائله سی کیریشچی لیک ایشینده چالیشان، الی آغزینا چاتان صنعتکار بیر عائله ایدی. محمدتقی تبریزه گئدیپ، فیوضات مدرسه سینده ۹ جو کلاسی بیتیریر. دانشسرایا دخل اولور. همین زامان تبریزده فرانسا دیلینی اؤیره نیر و دانشسرادان چیخیپ، تبریزده «فردوسی» مدرسه سینده ادبی بؤلومو دیپلم آلیر، آما تبریزده هله بیلیم یوردو قورولمامیشدیر، تکجه تهران بیلیم یوردو واریدی، لکن گنج محمدتقی نین مادی امکانی تهراندا درس اوخوماغا یوخودو. عالیمین علاقه- سی درس اوخوماغا بیر یئره چاتمادی. ۱۳۲۳ و ۱۳۲۴ جو ایللرده تبریزده «فریاد»، «خاور نو» غزئتلری چیخیردی. زهتابی اثرلرینی بویکی غزئته ده چاپ ائتمه یه چالیشدی، حتی نچه اثری فرانساجانان ترجمه ائدیپ چاپ ائده بیلدی. ۱۳۲۴ جو ایلده «آذربایجان» غزئتی تبریزده یاینلاندی. آنا دیلیمیز چیچک لئمه یه باشلادی. زهتابی اورادا مقاله لر یازماغا باشلادی. همین ایل «جوانلار» غزئتی نی رهبرلیک ائدیپ، مقاله لر و شعرلری چاپ اولراق، سیاسی فعالیتیه قاریشیر و بیر ایل ملی حکومتله یاناشی، اوز ائلی و یوردو خدمتینده چالیشیر. ۱۳۲۵ جی ایلین آذرین ۲۱ ینده شاه اوردوسو تبریزه سوخولدوقدا، ملی حکومت ییخیلیر و آنا دیلیمیزده اولان کتابلار اود ایچنده یاندریلیر. زهتابی تهرانا قاچیر. عالی تحصیل آلاق او چون جان آتان زهتابی، سوئت اتقاقینا گئتمک ایسته ییر، آما توتولور؛ تبریزه دؤنمور، مشهده قند کرخاناسیندا ایشله ییب، اورادا تازادان دیپلم آلیب، باکییا گئدیر و یونیورسیتیه داخل اولوب،

۱۲۳ امید زنگان، شماره های مختلف، سالهای ۱۳۷۴ الی ۱۳۷۹: امید زنگان، شماره های ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۶۰، ۳۰۸ و ۳۰۹.

م. کریمی، ائلیمیزین نیسگیل قالاغی، زنگان، انتشارات عود، ۱۳۷۸.

م. کریمی، ائلیمیزین مبارز بیلگینی، تهران، انتشارات تکدرخت، ۱۳۸۹.

۱۲۴) عالیمین یاشاییشی حاقیندا معلوماتی، اؤز خاطیره لریندن آلمیشیق: بو بیوگرافی کیمی یازینی چیچکلر گروهو عالیمین اؤلومو موناسیبتی ایله یایمیشدیر.

«آذربایجان دیل و ادبیاتی» دۆکتورلوک پیتیگی آلیر.

عالمین دۆکتورا رساله‌سی «بونواسین حیات و یاراد یجیلیغی» ایدی. بو رساله ابونواس شناسلیغین اهمیتلی قاینقلاریندان سایلییر. عالیم باکی دانشگاهیندان دوکتورا درجه‌سینی آلیر. اوردا درس وئرمه‌گه باشلاپیر و اورادان دو چنت (دانشیار) عنوانی آلیر. ۱۹۷۸ یلینده عالیم پروفیسورلوق درجه‌سینی بغدادین دانشگاهیندان آلیر. ۱۲۵

دۆکتور زهتابی باکی شهرینده خانیم دۆکتور خاور آسلان ایله ائوله‌نیر. آنجاق ۱۳۵۰ یلینده سیاسی اویونلارلا گۆره عائله‌سیندن آیریلیب شوروی دن قاقماق مجبوریتینده قالیر. بغدادا قاقچیب و ۸ ایل اورادا اسکی تورک دیلترینی تدریس ائدیر. زهتابینین محکومیت ایللیری چوخ آغیر کئچمیش. بویللرین خاطرهلرینی قلمه آلان عالیم چوخ آجیناجاقلی گونلریندن سؤز ائدیر ۱۲۶. اونون «سورگون ایللیری» اثری، بیزیم چاغداش مقاومت ادبیاتیمیزین سئچگین یازیلاریندان سایلاجاقدیر. زهتابی بوتون عمرونده قاقاجیل، دوشونجه‌لی، ایشله‌ک و مهربان بیر انسان ایدی. او یورولمادان چالیشیپ، اؤیره‌نیب - اؤیره‌تمه‌گه جان آتمیشدیر.

بورادا اشاره ائتمه‌لی ییک کی ۱۳ ایل آذربایجان جمهوروسوندا و داها دوزگون، سوئتلر اتفاقیندا یاشایان ایللرده چوخلو اثرلر یازیر، آما چاپ امکائی تاپمیر. عراقا کۆچمه‌سینده بونلاری اؤزویله آپاریر. بغداد یونیورسیتته‌سینده شرقشناسلیق فاکولته‌سینده «فارس دیللیر» و «قدیم تورک دیللیری» نی تدریس ائدیر. ۸ ایل بو یونیورسیتته‌ده تدریسه مشغول اولوب، ادبی فعالیتینی ده گئنیشلندیریر. همین ایللر ده «اتحاد یولو» آدلی غزئته‌نین چیخماسینا همت گؤسته‌ریر. بو غزئت ایله، ایران ملت‌لری اوچون بئش دیلده رادیو وئرلیش‌لرینی یولا سالیر. همین زامان درین علمی تحقیق‌لره جوموب، آذربایجان و تورک دیللیری و ملت‌لری حقینده بؤیوک باجاریقلا چالیشیپ، اثرلر یارادیر، علمی معلوماتینی گئنیشلندیریر، دنیا سویه‌سینده دنیا بیلگین‌لری آراسیندا یئنی تئزلر آرایا قویوب، دنیا عالم‌لرینی دقتینی جلب ائدیر.

۱۳۵۷ جی ایلده ایراندا اسلامی انقلاب غلبه چالیدیقا، عالم اؤز آنا یوردونا قاییتماغا جان آتیر. ایلک غلبه گونلرده «مهدی بازرگان» دان جواب آلاراق تیر آیی‌نین اوچونده ایرانا گلیر. (۱۳۵۸). تبریزه دؤنور و تبریز یونیورسیتته‌سینده عرب و تورک دیل‌لرینی تدریس ائتمه‌یه باشلاپیر. عالیم بوللو - بارلی اثرلر یازیب، نهیت ۷۵ یاشیندا آنایوردوندا دونیادان کۆچور و خالقینی حسرت‌ه بورویور.

(۱۲۵) م. کریمی، نیسکیل قالاغی، زنجان، انتشارات عود، ۱۳۸۴، ص ۷.

(۱۲۶) م. کریمی، پروفیسور زهتابی‌نین یاشاییشی، امید زنجان درگیسی، نمره ۳۰۱، ۱۳۷۸.

عالیمین اثرلری

عالیمین چوخلو اثرلری چاپ اولوب، بیر سیرا اثرلری ده کامل صورتده و کتاب شکلینده یوخ، بلکه مقاله لر صورتینده مختلف درگی لرده چاپ اولموشدور.
بیر سیرا اثرلری ده واردیرکی هله گون اوزو گؤرمه ییبدیر. بوندان علاوه زهتابی اوچ دیلده تورکجه، فارسجا و عربجه - اثرلر یاراتمیش و بو ساحه ده اولو بابالارینا تای تعصبدهن ایران، بشریته باغلی قالمیشدیر.

زهتابینین اثرلرینی بئله سیرالاماق اولار

- ۱ - پروانه نین سر گذشتی، شعر توپلومو، بغداد/ تبریز
- ۲ - ائل اوغلوباغبان، شعر منظومه سی، بغداد/ تبریز
- ۳ - بختی یاتمیش، منظومه، بغداد.
- ۴ - بدقالاسیندا، منظومه، برلین.
- ۵ - چریک حماسه سی، منظومه، برلین.
- ۶ - قوی اولسون اون، حکایه لر توپلومو، تبریز.
- ۷ - آنا دیلیمیزی نجه یازاق؟ مقاله، بالاجا کتاب، تبریز.
- ۸ - معاصر ادبی آذری دیلی / علمی - تحقیقی اثر، تبریز.
- ۹ - ایران تورکلری نین اسکی تاریخی، تحقیقی اثر، تبریز.
- ۱۰ - ایران تورکلری نین اسکی تاریخی، تحقیقی اثر، ایکی جیلده، تبریز.
- ۱۱ - ایران تورکلرین دیلی و ادبیاتی، تحقیقی اثر، تبریز، مهد آزادی.
- ۱۲ - شاهین زنجیرده، شعر منظومه لری، تبریز.
- ۱۳ - دافعه سیاستی، جاذبه سیاستی اولمالیدیر، ارومیه، نوید آذربایجان.
- ۱۴ - عروضون تورک فولکلوروندا کؤکلری، تحقیقی - علمی اثر، زنجان، امیدزنجان.
- ۱۵ - قاشقای یایلاغا کؤچور، منظومه، زنجان، امیدزنجان.
- ۱۶ - زبان ادبی آذری معاصر (فارسی)، تبریز.
- ۱۷ - علم معانی (فارسی) تبریز.
- ۱۸ - هستی نسیم، شعر فارسی، بغداد.
- ۱۹ - جنایت ۲۵۰۰ ساله شاهان، (فارسی)، بغداد.
- ۲۰ - آیا زبان فارسی به زبانهای ملل دیگر ایران برتریت دارد؟

۲۱ - القوائد الفارسیه (عربی)، بغداد.

۲۲ - آذربایجانین یئر آدلاری، تبریز، مهد آزادی.

۲۳ - آذربایجان دیلی نین نحوی، تبریز فجر آذربایجان.

۲۴ - ابو نواس الحسن بن هانی - دؤکتورلوک تئزی.

عالیم لرین اثرلری مختلف اؤلکه‌لرده و شهرلرده دفعه‌لرله چاپ اولوب، یاییلمیشدیر.

بیر چوخلو چاپ اولمامیش اثرلری ده واردیر. شوبه‌سیز، بو اثرلرین چاپ اولوب یاییلماسی،

چاغداش ادبیاتیمیزدا یئنی بیر حال - هاوا یاراداجاقدیر.

عالمین شعر دنیاسی

آذربایجان شعر کروانی عسرلر بویو مختلف شاعرلر ایره‌لی آپارمیش، آغیر زحمتلر سایه-سینده بو گونکو ادبیات بیزه قالیب‌دیر. بو کروانین ایره‌لی آپارماسیندا چوخلو دوستاقلارا، اشکنجه‌لره، دار آغاجلارینا معروض قالان عالمیمیز آز اولمامیشدیر. عمادالدین نسیمی، نابی، واقف و... نه اذیتلر کی چکمه‌میشلر. معاصر شعریمیزی قوران شاعرلریمیزده بابالارینا تای، بوتون اشکنجه‌لری، دوستاقلاری، سورگونلری تحمل ائدیپ، هئچ بیر زامان سارسیلمایب، قهرمانجاسینا ظلمه قارشى دؤیوشده همیشه دوز یولو آراییب، حقیقت داليجا گئدیبدیرلر. دؤکتور زهتابی دا اؤز سلفلری کیمی، قارشینا آلدیغی دوزیولدان دؤنمه‌یب و خالقینا گؤزهل، درین معنالی شعرلر تقدیم ائدیبدیر. زهتابی اوشاق ایکن شعره مارق گؤسته‌ریب، آما ۱۳۲۵جی ایلین آذر آیی-نین ۲۲سینده تبریزین ساهاث قاباغیندا تورکجه کتابلارین یانديرماسینی گؤردوکده^{۱۲۷} فارس شعرینه دال چئویریب، آنادیلینه ائله محبت بسله‌دی کی، عمرونون آخیرینه دک اونا وفالی قالدی، بوتون وارقه‌سیله بویولدا آدیم آتیپ، جان قويدو. همان گونلرده «سن اوسان من ده بویام» عنوانلی شعرینی سؤیله‌دی. بوشعر ۵۰ ایلدن سونرا، بوگون ده دیل‌لرازبری دیر:

سودئییدیرمنه اولده آنام، آب کی یوخ

یواؤیره‌تدی اوشاقلیق‌دامنه خواب کی یوخ

ایلک دفعه کی چؤره‌ک وئردی منه نان دئمه‌دی

ازلیندهن منه دوزدانه نمک‌دان دئمه‌دی

آنم اختر دئمه‌ییدیر منه، اولدوز دئمیپ او

سو دوناندا دئمیپ یخدی بالا، بوز دئیپ او.

(۱۲۷) م. کریمی، ائلمیزین نیسگیل قالاغی، زنجان، ۱۳۸۴، ص ۱۶.

قاردئییب، برف دئمه‌ییب، دست دئمه‌ییب ال دئییب او
 منه هئچ وقت بیا... سؤیله‌مه‌ییب، گل دئییب او
 یاخشی خاطرلاییرام یاز گونی، آخشام چاغلار
 باغچانین گون چیاخنیندا ایللیق گون یاییلار
 گل دئییردی - "داراییم باشیوی ای نازلی بالام
 گلمه‌سن گر، باجیوین آستاجا زولفون دارارام".
 او دئمه‌زدی کی "بیا شانه زنم بر سر تو
 گر نیایی بزئم شانه سر خواهر تو".
 بلی داش یاغسادا گۆیده‌ن سن اوسان، من ده بویام
 وارسنین باشقاآنان، واردی منیم باشقا آنام
 اؤزومه مخصوص اولان باشقا ائلیم واردی منیم
 ائلیمه مخصوص اولان باشقا دیلیم واردی منیم
 ایسته‌سن قرده‌ش اولان، بیر یاشایاق، بیرلیک ائده‌ک
 وئره‌سن قول - قولا بوندان سورا بیر یولدا گئده‌ک.
 اولاً اؤزگه کولکلرله گرەک آخمییاسان
 ثانیاً وارلیغیما، خلقیمه خور باخمییاسان.
 یوخساگر زور دییه‌سن، ملتیمی خوار ائده‌سن
 گون گلر، صفحه چؤنر مجبور اولارسان گئده‌سن!^{۱۲۸}
 همین بو شعر، اوگونلرده هامینین دیلینده اوخونوردو، شاعرین ده شعر عالمینده بیر دؤنوش
 نقطه‌سی اولدو. زهتابی عمرونو دوستاقلاردا، سورگونلرده کئچیرتدی، هله پهلوی استبدایندان
 قورتولمامیشدی کی، سووئت حاکمیتی الینده اسیر اولدو. هر حالدا شاعر اوزولمه‌دی، بؤیوک بیر
 جسارتله ظالم‌لر قارشیندا دایاندی و سسینی اوجالتدی:
 آزاد دوغولان انسانا قانداال نه گرە‌ک‌دیر؟
 قاندا‌نلاری قیرمیشلارا زندان نه گرە‌ک‌دیر؟^{۱۲۹}
 انسانلارین آزاد دوغولوب، آزاد یاشامالارینی ایسته‌ین شاعر، بو آزادلیغین دلیلینی تاپیپ
 گؤسته‌رمک ایستیر:

۱۲۸) م. میشوولو، پروانه‌نین سرگذشتی، تبریز، ۱۳۵۸.

۱۲۹) م. کریمی، همان، ص ۱۹.

طبیعتین آناسی هر زادی دوغار آزاد
 یئری، گۆیو، چیچهیی
 آیی، گونو، فلهیی
 نسیمی، هم کوله گی
 مگر دوغولماز آزاد گۆی ائوینده قارپيله گی؟
 بشر طبیعتین اوغلو طبیعتین گولودور؟
 سبب ندرکی بو آلقادی دیگر ی اولودور؟
 عدالتین می بویول؟ یا حقیقتین یولودور؟
 عجب عدالت دیر!
 عجب حقیقت دیر! ۱۳۰

زهتابی بوتون حیاتی نی اؤز خالقینا حصر ائتمیشدیر. خالقین تاریخی نین کئچه جه گینی
 دوشونوردو، هر نه شعر دئییردی خالقینی توشلا ییب، خالقینا یول گۆسته رمک هدفيله یازیردی.
 وطن سئوهرلیک، خالق پرستلیک بوتون ایلک و سون آمالی ایدی: نه دنیا مالیندا گۆزو واریدی،
 نه شهرت آختاریردی، یوخسا فرانسه، آلمان، انگلیس و آیری - آیری اؤلکه لرین یونیوئرسیتهلری
 دؤکتور زهتابی نین معاشینی یاخشی تأمین ائتمک قولونو وئره رک، اوستادی ساخلاماق
 ایستیردیلر، آما یئنه وطنه باغلی، وفالی و محبتلی یاشادی و یازدیغی اثرلر خالقی میز اهویت
 سندی کیمی دهیرلی و قالارقی دیر.

اوستادین اثرلرینی اوچ اصلی بؤلومه بؤلمک اولار

۱. تحقیقی ایشلر

۲. شعرلر

۳. نثر ساحه سینده یازیلان حیکایه لر و خاطره لر.

شعرلری بونلاردیر

الف. پروانه نین سرگذشتی	ب. ائل اوغلو باغبان - منظومه
ج. بختی یاتمیش - منظومه	د. بدقلا سیندا - منظومه
ه. چریک حماسه سی - منظومه	ز. شاهین زنجیرده

شعرله یازیلان بو منظومه لر، هر بیر دیری رومان کیمی، قهرمانلارین ایچ دنیا لارینی،

فکر دنیالارینی آچیقلایر. شاعر روحی- معنوی دنیانی او قدر دهیرلندیریر کی اوخوجو اؤزونو همان قهرمان ساییر. شاعرین دیلی او قدر آخیجی و شیرین دیر، او قدر گوجله سؤزلری بیر - بیرینه دوزوب - باغلاییرکی آدام حیران قالیر، منظومه‌نی قورتارمايینجا یئر قویماق ایسته‌میر. شاعرین قهرمانلاری، ملی قهرمانلاردیلار کی وطن اوغروندا، ائل یولوندا جانندان ال اوزوب، شرافت و منلیکدن مدافعه اوچون جانلاریندان اسیرگه‌میرلر. وطن تعریفینده دیلی آچیلاندا، سانکی داغ - داش دیل آچیب انسانلارلا دانیشیر. اونون وصفین اوخویاندا سانکی طبیعت دیله گلیمیشدیر. مختلف موضوعلارلا وطن سئوگیسی، ائل قایغیسی بیر - بیرینه قاریشیر. ملت‌لر آراسی دوستلوق، قاباریق شکیلده اؤزونو گؤسته‌ریر. عالیمین دیلینده وورغو ایله هر یاتمیشی اویادیر، اونا ضربه‌لر وورور، وطن عشقی اویادیر، قایغیسینا قالمای اؤیره‌دیر. قدرینی بیلیمیر بیر چوخو

تئزده بو غفلتدن آییلماز اولار؛

تاکی دئشه‌رسینه‌لرین غربتین

زهرلی تحقیر اوخ

اوندا بیلرلر وطنین قیمتین.^{۱۳۱}

شعر، عالیمین الینده بیر دؤیوش وسیله‌سی دیر، اویانیش وسیله‌سی دیر.^{۱۳۲} ملت‌ی اویادیر، مبارزه‌یه یؤنه‌لدیر، اوندان هیجان یارا دیر و اونا شعور باغیشلایر و گؤزه‌لجه‌سینه آتالار سؤزلریندن شعرینه بزه‌ک وئریر.^{۱۳۳}

زهتابی وطندهن اوزاقدا یاشاییرسادا وطن اوچون یاشاییردی، ائلی‌نین دردینی، کدرینی اوره‌یینده داشییردی. دیلینه، ائلینه و آنا یوردونا دریندن بسله‌دیگی محبتله هله گنجلیک سوروردو. زهتابی کیمی شاعر، منلیک درد اوچون، آنا یوردو اوچون، شاعر اولموشدور. او، شعريله چالیشیردی اؤز دیلداشلارینی، تاریخ، فرهنگ و هویت‌لرینه تانیس ائدیپ، کولتورلری- نین حل اولماسیندان ممانعت ائدسین. بوناگؤره اونون شعرى بو گونکو گؤزه‌للیکلر، فرم ایله محتوا نسبت‌لری رعایت ائتمه‌ده اؤلچولمور. بلکه اونون شعرى مستقیم صورتده اوخوجولاردا هیجان، شور، شوق و اویانیش یاراتماق اوچون یازیلیمیشدیر. بو شعر داوام تاپیرسا، شعریمیز ظرافتدن دوشهر. آما زهتابی شعرینده پیام، او قدر درین و دهیرلی دیر کی مستقیم دانیشیق

(۱۳۱) همان، ص ۲۰.

(۱۳۲) م. کریمی، ائلیمیزین نیسگیل قالاغی، زنجان، انتشارات عود، ۱۳۸۴، ص ۲۰.

(۱۳۳) م. کریمی، همان، ص ۲۱.

اؤز اثرینی گؤسته‌ریر. هله ده اوره‌کلره یاتیر، هله ده اوخوماغیندان لذت آپارماق اولور. شاعیرین موفقیتی تکجه صداقت و صمیمیتی اوچوندورکی هر اوخوجونو ایستهر - ایسته‌مز یاراتدیغی فضالارا آپاریب، شاعرین خیالی و ذهنی ایله بیرلشدیریر و اوندا همدرد اولماغی اویادیر؛ همین بو، شاعیرین گوجونو گؤسته‌ریر.

پروفسور زهتابی و انقلاب دوشونجه سی^{۱۳۴}

پروفسور زهتابی بؤیوک بیر عالیم، ده‌یرلی شاعر، دوزگون مورخ، بیلگین دیلچی، عینی حالدا بؤیوک بیر انسان ایدی. او، خالقینین، یوردونون و زامانین ایستکلرینه گؤره انقلابی و دوزگون بیر دورومدا دایانمیش، اونلارا اوغون جواب وئرمیشدیر. عالیمین قاباقجیل دوشونجه‌لری، دوزگون فکرلری، ده‌یرلی تاپینتی‌لاری، دیل، شعر، تاریخ و صنعت حقینده، دنیا بیلگین‌لرینی اؤزونه جلب ائتمیشدیر. قدیم دونیا دیل‌لری حقینده ایره‌لی سورولن نظریه‌لرین بوتون دوگماتیک، ساختاکار، محافظه کارانه فکرلرینی بیر- بیرینه ووروب، بوعلمین عالمانه و حقیقت آختاران آراشدیرمالاریندا بیر دؤنوش نقطه‌سی یاراتمیشدیر.

اونون بو ساحه‌ده کی باخیشلاری، دنیانین مختلف اؤلکه‌لرینده ایگیرمینجی یوزایلین آراسیندان ایره‌لی گلیبسه ده، اونون نسیمی اسلامی انقلابیمیزدان سونرا بیزیم قولاغیمیزا چاتمیشدیر.

دؤکتور زهتابی ۳۰ ایل دونیانین مختلف یونیورسیتیه‌لرینده - شوروی، آلمان، عراق و ایران دانشگاهلاریندا - فارسی، تورکو و عربجه‌نی درس وئرمیش، اونلارجا کتاب بو دیل‌لره یازمیشدیر. اونون تورکو، فرانسه، روس، عرب، انگلیس، آلمان و فارس دیل‌لرینه تاییسز احاطه‌سی بو امکانی یاراتمیشدیر کی دنیانین مختلف علمی قاینقلاریندان فایدالانیب، درین و علمی آراشدیرمالار ایره‌لی آپارمیش و نهایت دوزگون نتیجه‌لر ده ائتمیشدیر.

دؤکتور زهتابی تاریخ علمینده بؤیوک باجاریقلار گؤسته‌رمیش، تاریخده حق و عدالت ایزلرینی آختارمیشدیر. یالتاق مورخ‌لر واسطه‌سیله، تاریخده کی ظالم و قولدورلارین ظلم‌لری باسدیریلیب و حقیقت‌لر قویلانمیشدیر، تکجه خالق ایچینده، خالقین یارادیجیلیغیندا بو حقیقت‌لری آراماق اولار. رسمی تاریخ، قتل و غارت، اؤلدورمه و ظلم‌لری توجیه ائدیرسه خالقین اصیل قهرمانلارینی اونودماغا چالیشیر. سانکی تاریخ یارادیجیلاری خالق یوخ، بلکه جنایتکار شاهلار، امیرلر، سلطانلار و خاقانلار اولموشلار. أمما بیزیم بو عالمیمیز، خالق و اونون

قهرمانلارینی تاریخ یارادان گۆرور.

ائله اونا گۆره بابک، ستارخان، باقرخان، کوراولو، قاچاق نبی، شیخ محمد خیابانی، حسین خان باغبان و... قهرمان تانییر. هارادا بو قهرمانلارین عصیان روحوندان دانیشماق ایسته ییرسه، شاعرین و عالیمین محکم اینامیندان، خالقا باغلی اینانجیندان آلینمیشدیر.

پرفسور زهتابی زامان طلب لرینه نجه جواب وئرمه سی اوغروندا یاشاییشین بوتون ساحه- لرینده تحقیق و یاراتماغا ال وورموش و خالق حاقلارینی غصب ائدهن ظالم لر قارشیسیندا، اصولی و انقلابی موضع توتور. ایران معاصر تاریخی، بئله مبارز و حق طلب شاعر دنیا اؤزونه گۆرمه ییبیدیر. عالیم، ایراندا گئچه ن امپریالیزم سیاست لرینی یاخشی تانیردی و حقلی اولراق شاهی، استعمار نؤکری بیلیردی. شاعر، هر یاندا شاها حمله گتیریر، اونون اربابی آمریکانی اونودمور. بیلیریک عالمین اوتوز ایل دوستاق وسورگون اولماسی بو مبارزه لره و حق سؤزلی دئمک اوچون اولموشدور؛ آما اونون شاعرانه روحو بیر آن بو مبارزه دن دؤنمه میش و مبارزه نین حقانیتنده شبیه ائتمه یشدیر و اینانیردی کی خالقی ال-اله وئریب بوتون قانداللاری قیراجاقدیر، داغلاری سؤکه جکدیر و ظالم لری ازه جکدیر:

ائیلین بیرلیگی سیلکه لر داغلاری دایانماز اؤنونه نه سلطان، نه خان
چکیب اهرمن خلقی زنجیره، لیک همیشه گونو اؤرته بیلمز دومان
اونون چاره سی تکجه بیرلیکده دیر!

شاعر، خالقی اویاتماق اوچون، اونون الینی توتوب اؤز قهرمانلاریلا، اونلارین ظالم لرله نجه دؤیوشدویونو تانیتریر، اسیر اولماغی خالقینا بگنمیر. ۱۳۵۰ جی ایلده شاه، مبارزلی قانا بله- دیکده شاعر «سوسانماز ائلیم» شعرینده هایقیریر:

«وئر ایچسین بو ائل بیر دؤیوش باده سین!»

بو ایللرده، بوغونتو بوتون اؤلکه میزی باسدیقا، شاعر خالق اوره یینده اومود قیغیلجیم لارینی اکیرو اونلارا اینانیریر کی بو تئزلیکده حق توفان قوپاریب، ایلدیریم شاخاجاق، قارانلیقلار اؤلکه- میزدن کؤچه جکدیر. گۆرکملی عالم، ایرانین نجه دیللی خالقلارینین بیرلیگینی ایسته ییر: بویولدا چالیشیر، هامیدان آرتیق دیلداشلارینا و قهرمان آذربایجان خالقینا آرخالانیر:

همیشه اولموش وطنیم ایران
آزادلیق اوچون اولارام قوربان
ایران خلق لری تانییر هریان
سلاملار اولسون قارداش ائلره.

فارسيله تورک‌لر دورسون ياناشا
عرب، کورد، تورکمن گل‌سینلر قوشا
بلوچ، قشقایی داغ آشا - آشا
سلاملار اولسون قارداش ائلره.

گل‌سین قوشولسون بوشن دؤیوشه
شاهلارا قارداش گئده یوروشه

آل‌قیشلاردئسین قارداش ائلره.

بو ایللرده تکجه بئله بیر بؤیوک مبارز شاعر لازم ایدی تا خالقلاریمیزی بیرلیگه دعوت
ائتسین. بونلاری اوخویاندا اؤزوموزه گووه‌نیریک کی عالمی میز شوونیستلر قارشیندا، اونلارا تای
یوخ، بلکه خالقلارین بیرلیگینه چالیشیر: ایرانی بوتوؤلوکده ایسته‌ییر و اورهی بوتون ایرانلی لارلا
چیرپینیر.

عالیم، تبریزین تاریخی تانییر؛ ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ جو ایللرده بو شهرین سوسماسینی
گؤردوکده بئله بیر سورغویا گلیر:

کئچمیشین اوخویوب وراقلا دیقجا
یا زندان گؤرونور یا قانلی عصیان
چو خندانیر گئنه ده سوسدورولوبدور
بو اؤلوم سکوتون پوزماقچون هاچان
بیر داها قایناییب جوشاجاق تبریز؟
ارلره بو قدر دؤزوم یاماندير!
سوسانلار ازیلیر، سوسما آماندير.
ائلر سوروشور خئیلی زاماندير:

هاچان سون نغمه‌سین قوشاجاق تبریز؟^{۱۳۵۴}

تبریزده بوسون نغمه‌سینی ۵۶ جی ایلین بهمن آیین ۲۹ وندا قوشدو.

۱۳۵۵ جی ایلدهن، خلق اعتراضلاری یوکسلیکده شاه رژیمی بیر سیرا ده‌ییشیکیلیکلره

بويون اغير، او جمله دن هويداني گؤتوروب، يئرینه آموزگاري قويور. شاعر خالق حاضريغي نى خاطرلادير و «قوللارين ائل چيرمالار» عنوانلى شعريله سياسي حرکت لري قارشيلايير. شاعر بو شعريده، هويدانين توره تدیگی جنایت لري افشا ائدير.

دوزدور كي بويللرده شاعیر هله سورگونده و وطندهن اوزاقدا ياشايير، أمما درين بير باخشيلو و كامل دوشونجه ايله اؤلكه نين سياسي اولايلارين دالين توتور واونلارا مناسب موضع توتور. اونون ديلي گاهدان هجو ايله، گاهدان طنز ايله و گاهدان جدی صورتده اولاراق شاه ظلمونون قاللاريني ييخماق هدفيله آچيلير. بورادا طنز ديليله بئله باشلايير:

قارقا گليب وئردی خبر قارهاقار

گئتدی هویدا، گلیر آموزگار.

قوی کاکا توفیق ایشینی آنلا سین

جور جوقون سیلکه له ییب دانلا سین

صوبح آچیلیر لاری خوروز بانلا سین

قارقا خبر وئردی چؤنور روزگار

گئتدی هویدا، گلیر آموزگار. ۱۳۶

بو شعرده، شاعر هويدانين وزارت و صدارت دؤره سينده بوتون توره تدیگی جنایت لري، ايرانين ملتني نين ازديگيني، وطني ويرانليغا، ارادان گئتمه گه سوق وئردیگی - «أمما تمدن بزرگ» ۱۳۷ ادعا ائدن اوچوروما ايتله مه گيني افشا ائدير و خلقي عصيانا چاغيرير، خالقدان ايستير استعمار اويونجاغيني قوام تاپماغا مجال وئرمه سينلر، بلکه اودا شاهلا برابر قاچسين.

خالقا بئله اوره ک وئير:

قويما يئرینده توتا حاشا قرار

قوللارين ائل چيرمالار

ال آپارار کرپیجه

باش گؤتوروب تولکوتک

شاهلا برابر قاچار

حضرت آموزگار!

شاعیر خالق اوره يينده اومود چيراغي يانديرير، اينانديرير كي بو چتين گونلري ده باش

(۱۳۶) همان.

(۱۳۷) م. کریمی، همان، ص ۳۱.

اوجالیقلا کئچیرتسهلر، خیانت و جنایتلر قاشیسیندا باش اگمه‌سهلر، غلبه چالماق یاخیندادیر. بو ایللر، شاعرین یارادیجیلیق و فعال زمانی دیر. وطندهن اوزاقدا اولارکن، اۆلکه‌میزده اولان اولایلاری دقتله گۆز آلتینا آلیر، شاهین ریاکارلیق، دغلبازلیقلارینا توخونوب، افشا ائدیر. بوزامان آلمانیدا «بیرلیک» آدلی نشریه‌نی چیخاریردی و اورادا شعرلرینی چاپ ائتدیریردی. بو نشریه، ایرانا چاتدیقدا الدهن - اله گزیب، اۆلکه‌میز ضیالیلاری آراسیندا دولانیردی. عالمین سیاسی شعرلری بو زمان خالق و سیاسی لار ایچینده آلیشلائییر. شاهین مذهبیه ریاکارلیقلا آرخالناماسی، آما ظلمه، جلدلیقا یول آچماسینی گۆزه‌لجه‌سینه قلمه آلیر. شاهین حوققا بازلیغینی آچیقلائییر. بونا بیر اۆرنک اولاراق «جلاد آچیر ملته عرفان یولو» شعرینی بورادا گتیریریک:

بند ووروب دیللری - عرفانلاری	اوددا یاخیب شعریه دیوانلاری
دوستاق ائدیپ حق سئوهن انسانلاری	دار قوروب انسانلارا هریان دولو،
جلاد آچیر، ملته عرفان یولو!	
آخاری سام، هر یانی جلاد - نۆکر	قان ایچهن اسرائیل اولاردان بتر
آرخالانیب زنجیره، سۆز مختصر	گولله - توفنگ - داردی بوتون ساغ - سولو،
جلاد آچیر ملته عرفان یولو!	
گولله سیخیر ائللره، ملتله	قان چیله‌ییر هئی مدنیتله
گۆنده‌ریر عالم‌لری غربتله	دیرسگه دک قیرمیزی قاندر قولو،
جلاد آچیر ملته عرفان یولو!	
سیلکه‌له‌نیر خالق‌لار اصلان کیمی	قالخاجاق آخیره ده توفان کیمی
دار قوراجاق طولمه باقرخان کیمی	جلاد آچانماز ائله درمان یولو،
عصیان آچار ملته عرفان یولو،	چاره‌دی چون دردله عصیان یولو ^{۱۳۸}
جلاد آچیر ملته عرفان یولو!	

زهتابی، همین ایللرده شاهین بیر طرفدن جنایت‌لرینی، اۆلدورمه‌لرینی افشا ائدیر، بیر طرفدهن ده علمی اوجاقلاری - بیلیم یوردلارینین باغلانماسینی خاطیرلار. خالقین سئویملی اولادلارینین دوستاقلاردا چورومه‌سینی، هر کوچه باشیندا دار آغاجلارینین قورولماسینی، قهرمانلارین خیوان آسفالترینی قانا بویاماسینی دؤنه - دؤنه آچیقلائییر و دئییر: بیر حالدا کی شاهین قوللاری دیرسگه ده ک خالق قانینا بلنمیشدیر، «تمدن بزرگ»؟ آزادلیق و صلح‌دهن

۱۳۸ م. کریمی، پروفور زهتابی و انقلاب دوشونجه‌سی، امید زنجان، نمره ۳۰۳، ۱۳۷۸.

دانیشیر؛ آما خالقیمیزین چاره‌سی تکجه عصیاندا دیر، بلکه رژیمن قسرینه ولوله سالیب، توفان
قوپارسین. شاعر ۵۶جی ایلین بهمن آییندا تبریزی عصیانا چاغیریر و بئله دئییر:
ای هله ده سینه‌سی قان تبریزیم یونجا یئییب حقین آلان تبریزیم
شیر کیمی سنگرده یاتان تبریزیم سیلکله زنجیرلری قیر بیر داها،
میدانا اصلان کیمی گیر بیر داها!

تاریخه زینتدی سنین مرد آدین لرزه سالیب قنلره فریادین
سنسن اوزون آخری اوز امدادین دور کی اسارت یاراماز تبریزیم،
ظولمه اولوم فرمانی یاز تبریزیم! ۱۳۹
شاعیر بو شعرده تبریزین یوکسک همتمینی او یومکله یاناشی، بو شهرین اهلینه ظلمه
دؤزمه‌یی بگه‌نمیر، بئله گؤزله‌ییر کی بابک‌لر، کوراوغلولار، ستارخانلار بؤیوده‌ن آنا، عصریمیزین
یئننی بابک‌لرینی دوغمالی و عصریمیزین فریادینی چکمه‌لی دیر. عصرین شیخ خیابانی سیندان
ایستیر بلکه دوشونجه یارادان دانیشغی ایله خالق یوخودان اویاتسین.
دوغرودان شاعر حقلی اولاراق ایسته میر تبریزی دایا نمیش گؤرسون، بلکه بوتون ایرانین
آزادلیغین ایسته‌میشدیر. شاعر یئننه ده تبریزی عصیانا چاغیریر بئله باغیریر:
قوی غضبون گورلایا توفان کیمی قان جوشا قلوبنده بیر عمان کیمی
میدانا گیر قورخمایان آسلان کیمی سنگر ائله داغ - داشینی بیر داها
قدرتیوی گؤستر او ساتقین شاها!

دوغرودان همان ایل بهمن آییندا قانلی تبریز آیاغا قالخیب قانا بلندی. شاعر بو فاجعه‌لری
گؤردوکده ایران ملتینه اوز چئویریب «شاه گنه قان - قان دئییر» شعريله شاهین جنایت‌لرینی
افشا ائدیر:

قیزدی هاوا، وای! ده‌لی هذیان دئییر، شاه گنه ملت‌لره قان - قان دئییر! ۱۴۰
بو اوزون شعرده، شاعر شاهین یالانچی لیغیندان، اولدورمه‌لریندن، کوروش و داریوش
جنایت‌لرینه اؤرتوک سالیب، اؤزوده اونلارا تای جنایت‌لره ال ووردوغوندا، مملکتی اوجوز قیمته
آمریکایا و آیری اولکهلره ساتماغینی، یئرینه توپ و تفنگ آلیب مظلوم خالقیمیزین سسینی

۱۳۹) بیرلیک درگیسی، نمره ۳۷.

۱۴۰) بیرلیک، سای ۵۱، ۱۳۵۷.

بوغماغا چالیشدیغینی افشا اندیر. شاعر بورادا هر مبارز، هر خطیب‌دن قاطع اولاراق شاه‌قارشی دانیشیر و شاه رژیم‌نین ییخلماسینی ایستیر. «قوللارین ائل چیرمالار» شعرینده خالقین، رژیم ییخلماسینا حاضیرلیغینی گؤسته‌ریر.

شاعیرین دیلی گاه کسرلی، گاه توند سیاسی، گاهدان دا طنزله دولودور؛ آما هر حالدا حق آختاران، ناحقی باسان‌دیر. شاهین ۵۷جی ایلین سونلاریندا اؤزونو مسلمانلیغا وورماسی، شاعیرین اثرینده بئله گؤسته‌ریلیر:

موشدولوغون بورج اولای خوش خبر شاه بابامیز کهنه مسلمان اولوب!
ملت اسلامی قیراندان سورا توبه اندیب قائل قرآن اولوب!^{۱۴۱}
آما انقلابین غلبه چالماسینی یاخین گؤره‌ن خائن‌لر، چانتالارینی دولارلارلا دولدوروب قاقیرلار. بوردا شاعر دئمیشدی:

خالقی سویان بوینو یوغونلار بویون چانتا دولو، قویما! قاقیر ای دادش!
دؤکتور زهتابی بو گونلرده بوتون ایران خالقلارینی بیرلیگه چاغیریر. و تکجه تورکو یوخ، بلکه فارسیجادا شعر دئییر. «ندای شهیدان بلوچ» شعرینده بئله بیر ایدیانی آچیقلاپیر:
ای بلوچ شیردل!

تا بدست آری وطن را
تا براندازی زبن رسم کهن را
تا که فرزند تو تندر میهنش آزاد باشد
تا بلوچستان تو آباد باشد
و اندر آن نسل جوانت بختیار و شاد باشد
آن تفنگی را که ماه هشتیم برگیر؛
و بدین پیکان با تدبیر
دست در بازوی فارس و ترک و کرد و عرب زن
چون نباشد دست تنها را صدایی.^{۱۴۲}
زهتابی شاه‌قارشی مبارزه‌لری آلقیشلاپیر و «چریک حماسه‌سی»^{۱۴۳} آدلی اثرینی ۱۳۵۵

(۱۴۱) بیرلیک درگیسی، نمره ۵۲، ۱۳۵۷.

(۱۴۲) بیرلیک، سای ۵۲، ۱۳۵۷.

(۱۴۳) بو منظومه‌ده، عالیم فدایی لردن اولان آذربایجانلی قهرمان – جهان‌بخش پایدار – یاشاییشی و مبارزه‌سینی قلمه آلیر. – م. مشوولو، چریک حماسه‌سی، مترقی ایرانلی تورک روشنفکرلر جمعیتی‌نین نشریه‌سی، ۱۳۵۶.

ایلینده یازیر و اورادا امپریالیسم و شاه قارشى مسلحانه دؤیوشو مدافعه ائدیر. شاعر ۱۳۵۰ دن ۱۳۵۷ یه قدر ایللرده ان آچیق انقلابی و حماسی شعرلر دئییر و شاهدان، جنایت و خیانت- لریندهن نفرت بسله ییب، خالق قهرمانلارینین شاه قارشى گئده ن مسلح گنجلری اویور. ۵۷ جی ایلده ایران خالقلاری نین شاه قارشى مبارزه سی آیدینلاشدیقجا شاعرین ده دیلی آیدینلاشیر؛ خالق یول گؤسته رنلری قانا به لی ییب؛ سونرا توبه ائدیپ مسلمان اولماغینی دئییر. شاه بو حیللرله خالقین کسرلی مبارزه سی نین قارشى نی آماغا چالیشیر، آما انقلاب دایانمیر، یولوندا هر نه وارسا ووروب - سیندیریر و نهایت بهمن آبی نین ۲۲ سینده غلبه چالیر. بوتون ایراندا بئله بیر شاعر کی، اوتوزایل - بوغونتولو گونلردهن انقلابین غلبه چالماسینا کیمی شاه قارشیندا دایانیب، بیر آن سوسماییب، گئری قاییتما یا، . . . یوخدور؛ البتده ایرانین انقلابی حرکت لرینده دوکتور زهتابی نین انقلابی شعرلری نین ائتکی سیندن دانیشماق بوندان دا آرتیق مجال ایستیر، آما زهتابی تکجه انقلابی شاعر دئییل، بلکه بؤیوک بیر عالیم، محقق، ادیب، دیلچی و اجتماعی مصلح دی؛ بوندان آرتیق بو ساحه ده دایانماق لازم دئییلدیر.

عالیمین اثرلرینی اینجه لیمک:

عروضون تورک فولکلوروندا کؤک لری

عالیمین ده یرلی علمی، تحقیقی اثرلریندن بیر یسی ده بو کتاب «امید زنجان» در گیسینده چاپ اولموش (۱۳۷۶ اینجی ایلین مختلف ساییلاریندا) و ادیبلر طرفیندن قارشیلانمیشدیر. بو اثری، عالیمین ۳۰ ایل زحمت لرینین نتیجه سی کیمی قیمتلندیرمک گره کدیر. دؤکتور زهتابی باکیدا اولان ایللرده (۱۹۷۱ - ۱۹۵۴ اینچی ایلده) اورادا اولان ادبیات شناسلیق ساحه سینده عروض اولان منفی مناسبتی گؤروب و هر یاندا اوخویودو:

«عروض بیزه گلمه دیر، بیگانه دیر».

عالیمین فیکرینده، باکیدا تدریس ائدرکن، بوفکره قارشى شبهه یارانیر. ائله بونا گؤره بو باره ده گئنیش بیر مطالعه و تحقیقه اوز گتیریر و چوخلو یادداشتلار گؤتورور. بو ایشده ن اؤترو هر ملی ادبیاتین منشایی و ایلک بولاغی اولان او میلتن فولکلوروندا دقت یئتیریر. فولکلورو موزدا منظوم و منثور اثری لری باشدان اوخویور. اؤزبکستان، تورکمنستان، تاجیکستان و ... هر یانا سفر ائدیر. چاپ اولموش فولکلور نمونه لرینی نظردن کئچیردیب، قیدلر گؤتورور. دوست- لاریندان، شاگردلریندن کؤمک آلاق، تورک دونیاسیندان آغیز ادبیاتی نین اؤرنک لرینی

توپلايیر. مسکو، لنینگراد و باکی‌دا الینه کئچهجن کتابلاری آراشدیریر. تکجه تورک دیلینده آراشدیرمالارا محدود قالمیر، بلکه فارس و عرب ادبیاتی‌نین دا فولکلوروندا دقت ائدیر. فولکلور نمونه‌لرینی توپلايیر، توتوشدورور و آراشدیریر. بغداددا اولان ایللر، استانبول و آنادولودا اولان ایللرده بو آراشدیرمالارا داوام وئیر. قدیمکی اثرلریمیزی بیر ده باشدان اوخویور. دده قورقود، دیوان لغات‌التورک، حتی کوراوغلو داستانلارینی، عاشیقلارین شعرلرینی اوخویور. عراق تورک- لری، تورکمن، اوزبک، قازاخ، قیرقیز، تاتار، یاکوتلار، کریم تاتار لاری و ... فولکلور نمونه‌لرینی الده ائدیپ هیجا و عروض عنصرلری باخیمیندان دقتله نظردن کئچیریب، قیدلر گؤتورور.

تبریزه گلدی‌کده ایراندا چاپ اولان اثرلری دؤنه - دؤنه اوخویوب توتوشدورور. ۱۳۶۱جی ایلده بیر واحیده‌نی بیان ائتمه‌یه چالیشیر، چونکی داها بونا اینانمیشیدیر کی «عروض بیزه گلمه، یاد و بیگانه یوخ، بلکه دوغما‌دیر». آما ایشی قورتولمور، دوستاغا دوشور. دؤرد ایلده ن سونرا یئنه آزاد اولراق بوفکرینی داها بیان ائتمه‌یه دایانیر. دؤرد آی گئجه - گوندوزونو بیر - بیرینه باغلايیب، بو ۶۰۰ صحیفه‌لیک اؤلمز اثری یارادیر و ۳۰ ایللیک زحمتی‌نین نتیجه‌سی اولان اثرینی خالقینا اتحاف ائدیر^{۱۴۴} و بئله یازیر:

«بو اثری یازماقلاری باغلی اولان آذری خلقین مدنیت و ادبیاتینا، ائله‌جه ده عموم تورک کولتورو و ادبیاتینا کیچیکیک خدمت ائتمیش اولسام، اؤزومو خوشبخت و بختیار حساب ائده- رم.»^{۱۴۵}

زهتابی‌نین درین آراشدیرمالاری نتیجه‌سی چوخ اؤنملی و ده‌یرلی‌دیر. بیلیریک هر بیر ملی ادبیاتین ایلک قاینای، اومیللتین فولکلورودور. آذربایجان ادبیاتی‌دا بو عمومی قانوندان استثنا دئییلدیر. قدیم دؤورلرده ن - بوگون ایگیرمینجی یوزایلین سونلارینا قدر یازیلی تورک ادبیاتی‌نین شعرى ایکی وزنده - هیجا و عروض وزنلرینده یازیلیمیشدیر. ایگیرمینجی یوزایلین اوّللرینده آذربایجان دا وزن‌لر- عروض و هیجا عالم‌لریمیز طرفیندن آراشدیریلیر. بیر سیرا عالم‌لر، عروضا قارشى چیخاراق، اونو یاد، بیگانه سانیب، شعریمیزده ن اوزاقلادیرما فکرینی ایره‌لی سورورلر، بیر سیرا عالم‌لرده، هیجا وزن‌ی‌نی دوغما بیلهرک عروضی ائشیگه آتماغا اوره‌کلرینده ن گلمیر؛ آما یونیورسیتهلرده بو عمومی قیکیر اولوب، رسمی بیر شکل الراق، داها عروض تدریس اولونمور. بونون نتیجه‌سی بو اولور کی گنج نسلیمیز عروضا قارشى چیخیر و اونا بیگانه قالیر و

(۱۴۴) بو معلوماتی، عالم اؤز اثرلری‌نین مقدمه‌سینده یازمیشدیر. بو اثر بوگونه قدر مستقل صورتده چاپ اولمامیش، آنجاق «امید زنجان» هفته لیگینده چاپ اولموشدور.

(۱۴۵) امید زنجان، نمره ۲۸۵، ۱۳۷۸.

اونو یا بانجی یانیییر.

دؤکتور زهتابی بو وضعیتی گؤردو کده، ساکت اوتورا بیلمه زدی. نتیجه ده آذربایجاندا اولان آراشدیریر، علی اکبر طاهرزاده - صابرین بو ساحه ده فکرلرینی آچیقلایر و هامیسینین حرمتینی دریندهن ساخلا یاراق، اولان فکرلری آراشدیریر، عرب ادبیاتیندا دابو آراشدیرمانی داوام ائدیر. بو بحث مختلف بین الخالق سئمینارلاریندا دانیشیغا آیینمیش و دؤکتور زهتابی بونلارین هامیسیندا اؤز نظریه لریندهن مدافعه ائتمیشدیر و دنیا سویه سینده یانلیش فکرلره قارشى دایانمیشدیر.

اوستاد، تورک، فارس و عرب ادبیاتیندا عروضون نئجه دوغما اولدوغونو آچیقلایر، عروضون ماهیتی نی و کؤکلرینی اختارماق اوچون یازیلی ادبیاتدان چوخ قدیم اولان فولکلور اوز گتیریر. اوستاد، بونا اینانیر کی عروض بیزده ده واریمیش. ایلامدان اؤنجه آتالار سؤزونده، مختلف فولکلوریک شعرلریمیزده عروض وزنی ایشه گئدیپ؛ آما عروض علمی نی عربلر یارادیر و بوگون دوکتور ناتل خانلری، همان یولو داوام وئیریر. اوستاد زهتابی؛ بو اوچ دیلین - تورک، فارس و عرب - عروضون بیرى - بیریندهن فرقلی اولدوغوغو دویور و بو فرقلرین کؤکلرینی آراشدیریر. پروفیسور، آذربایجان شعر وزنلرینه گلدیکده، هیجا وزنلرینی دقیق بیر صورتده آراییر، گؤتور - قوی ائدیر و نهایت دوزگون علمی نتیجه لر آلیر. گؤزه للیکلرینی آیدینلاشدیریر. بئله لیکله بو ۶۰۰ صحیفه لیک اثر خالقیمیز او چون اؤلمز ادبی آبیده کیمی قالیر.

غزللر

زهتابی بیر مکتوبدا کیچیک قارداشیلا دانیشیر. اوزامان شاعر سوئت اؤلکه سینده یاشایردی. بوردا باشینا گلن حادثه لری قلمه آلیر و بیر وطن سئوهر انسانین ایچ حاللارینی، پاک دویغولارینی تصویره چکیر.

«پروانه نین سرگذشتی» منظومه سینده، بوگون آذربایجانلی لارین او تاپا قاچماسی و اوراداکى چتین شرایطده یاشامالاری، کیملره بویون اییب، تحقیرلره دؤزمه لرینی تصویره چکمیش و پروانه دیلیجه اؤز حالینی یازمیشدیر.

بو اثر نئچه منظومه نی احتوا ائدیر کی قاباقجا اوبیری اثرلرده ده گلمیشدیر. بو منظومه لر

بونلاردیر:

- یوخی

- بختی یاتمیش

- بذقالاسیندا

- کیچیک قارداشیما مکتوب

- افسانه دی شمشیره دایانمازسا آزادلیق

بو اثرین ایلک منظومه سی اولان «شاهین زنجیرده»^{۱۴۶}، شاهین قوشونو، بیر آزاد سمبولیک قوشو کیمی تصویره آلیب، اونون دیلیجه وطنداشلارینی وطن سئومه یه، دوست - دوشمانی دوزگون تانیماغا، یادلار سؤزلرینه آلدانماغا چاغیریر.

بو اثرینده ده، شاعرین بوتون بشریته آرزیلادیغی سعادت و کرامتی آنلاماق ساده دیر، باشندان باشا وطنداشلارینی خطاب ائده رک، وطنین مقدسلیگینی آنلاتماق ایسته ییر و ملت لر بشریتین عضو و اولراق:

بیر عائله دیر بشریت

دایم آرامیشدیر او سعادت

و کرامت

ملت لر اونون عضوو کیمین دیر

یوکسلمه سه لاکن، سورونر همیشه کاروان اوجالانماز.

انسانلیغا لاییق اولان انسان

اؤز ملتین دردینه بیگانه قالانماز

اؤز قونشوسونو غمده گؤروب، کئفده اولانماز.

انسان دئییل همجنسینی بدبخت گؤروب، جام آرایانلار

خلقی ازیلن حالدا سوسوب نام آرایانلار!

شاعر وطندهن اوزاق غربت لر ی گزیب، خوشختلیک آختارانلاری هارایلیر، ائللین داردا اولماغینی سؤیلور.

شاعر سعادت آردیجا دنیانی یئرسیز بیلیر، آزادلیغی آنا تورپاقدا بیلیر و گوهری وطنده تاپماغی لازم بیلیر. شاعر جسارتله ایللر بویو زنجیرده قالماغینا اشاره ائدیرسه، ذره جه ده ایمانینی الدن وئرمه دیگینی خاطرلاییر و اینانیر کی بیر گون زنجیرلرینی قیراجاقدیر:

شاهین گئنه زنجیرینی دارتیر

قوب بوپ! دئییر - آخیر قیرارام من سنی، زنجیر!

چون قیرمالییم من سنی آخیر!!

۱۴۶) پروفیسور محمدتقی زهتابی، شاهین زنجیرده، تبریز، ۱۳۷۸.

شاعر «بذ قالاسیندا» بابک قالاسینی گۆز اۋنوندە جانلاندىرىپ، اوندان الھام آلىر و بوگون آنا وطنين يئنى بابكلره احتياجي اولدوغونو سۇيلور. و «افسانەدى شمشيره دايانمازسا، آزادلىق» منظومەسى اۋزو بير سۆز دئتمەميشدەن اۋزونو آچىقلايىر.

بوعنوان اۋزو بير مقالهدير. «بختى ياتميش» منظومەسى دە يئنه شاعيرين بوتون مبارزه دويغو سونو احتوائىدير، شاعيرين آمال - آرزىلاريني، انسانلارين آزاد ياشايشيني قلمە آلىر.

باغبان ائل اوغلو

زەتابى نين دەيرلى و اوزون منظومەلريندەن بيريسى «باغبان» ۱۴۷ اثرىدير. حسين خان باغبان مشروطە انقلابى نين اصيل قهرمانلاريندان، ستارخان، باقرخان دان سونرا بو انقلابين اوچونجو شخصيتى و قهرمانى ايدى. پروفيسور زەتابى بو اثرين اوليندە گۆزەل علمى و تاريخى بير مقدمە يازاراق، حسين خانين ياشايشيني، ھابئله اونون مشروطە انقلابى ايله مناسبتىنى دەيرلى بير تحليل ايله آچىقلايىر. آما شعرە گلديكدە زەتابى نين قلمى يئنى بير قول - قاناد آچىر، ايلھام پريسي گۆيلره يوكسەلىر:

قوى آچسين قاناد اودلو شاھين كيمي

افقلردە الھام پريم بير داھا

قوى عصيانچى طبعيم آتى

سمالار كيمي كيشنەيب بيردە قالخسين شاھا.

سانكى شاعر بير داھا فضا ايستەيىر، بلکہ او فسادا اورەك سۆزلرينى ديلە گتيرسين،

اوناگورە قلمە اۋيۈنور؛ بو اۋيۈنمەنين دليلى بودور كى:

تانيتديرماق ايستير قلم

ائله بير ايگيدوار، اۋز وارليغين

ائل اوغروندا آتديقدا آتشلره

تشكر بئله اومماميش

گۆرەن وارسا قوى سۆيلەسين

ائله سادە بير انسانى

كە اولموش جوانلىقدا گل باغبانى.

ایگید خلقی نین عصیانی

جوشان گونلر، ائل باغبانی.

اوبیر گون بئجرت میشدی بوستان، اکین

کی شاه خلقی آج قویماسین

و بیر گون ده الدهه توفنگ

گریب سینه خاقانلارا

اولوب مظلوم انسانلارا باغبان.

اوجال دیقدا مظلوملارین ناله سی

حیاتی بوغارکن اساتدره چن

وطن توپراغین قاپسایارکن دومان

و بوغدوقدا هریاندا مظلوملاری اهرمن

آلو یاغدییران

ایلدیریم تک شاخان

باغبان. ۱۴۸

زهتابی نین عصیانچی روحو دا «باغبان» کیمی جوشاگلیر، بوتون مظلوملارا دایاق، ظالم لره

قارشى دایانیر، ایگیدلری اؤیورسه، نامردلری نفرت اوخونا توشلایر.

نعمت یارادانلاری نه قدر مرد اولورسا

سردارلاری هر قدر جوانمرد اولورسا

حق اوغروولاری بیر او قدر تولکو صفت دیر. ۱۴۹

زهتابی شعرینده، همیشه خالق قهرمانلاری بیر مقدس سیما ایله تصویره آلیناراق، خالق

دوшمانلاری همان قدر چیرکین، ظالم، بیرتیجی گؤسته ریلیر و هر ایکی طرفین سیماسی

آیدینجاسینا ایشیق آلتینا آلینیر. قهرمانلارا گووه نمک، اونلاری اؤیمکله یاناشی، دوшمانلارا

نفرت، زهتابی نین بوتون شعرلرینده گؤز اؤنونده دیر. بو اثرینده ده حسین خان باغبان ین

قهرمان وایگید سیماسی داها گؤزه ل، داها آیدین گؤسته ریلیمکده دیر. حسین خان، ملی

سرداریمیز ستارخانا دایاق و انقلابا بایراقدار اولموشدور. هر یاندا سردار یالقیز قالیرسا، باغبان

دادینا چاتیر، ائل ایگیدینی تک قویماییر. بو تاریخی حقیقتی زهتابی بئله قلمه آلیر:

۱۴۸) همان، ص ۶۸.

۱۴۹) همان، ص ۱۳۱.

سردار اۆز ايچينده تڪ و تنها دۇيوشركن
هر ان تلهسير عمرونه سون قويماغا دوشمن
لاكين بونو بيلميركى سردار قالا دارد
سيمرغ تڪ حاضر اولار اوردا.

باغبان

مشروطهيه بايراقدار اولاندان
بايراق گئجه - گون دالغالانيبيدير
افسوس كى لالدير قوجا تاريخ
قادر دئييلدير اچسين كى حسين خان
اوخ نئجه رد اولدو يانار اوددان - الودان
شيمشك كيمي دوشمن صفيني ياردى بير آندا
ائل سردارى دوشمن صفى نين آرخالاريندان
قورشون سهسى سنگردهن ائشيتديكده، دئميشدى
- باخ، گلدى حسين خان!

شاعر، ائل اوغلونون بۇيوك رشادتلاريندهن دانيشاركن، اونون اورهك دۇيونتولرينى ده تصويره
چكىر. قهرمانين ايگيدجه احوال روحيه سيني آچيقلايير. «نايب اصغر» كيمي ائل طرفدارى،
دوشمن صفينه قووشماقدا آجينير؛ چاليشير ائل سئوهنى ائله سارى چكسين.

باغبانين نايب اصغره سؤيله ديگينه بير باخاق:

باغبان: كيملردى بوگون آرخا دوران سيزلره، كيملر؟

قاجار دورور آرخاندا سنين، يوخسا يتيملر؟

كيمدن سن گولله آتيرسان؟

گوللندهن اولن آل سيز - آياق سيزدى و يا خان؟

بيز قان تۇكوروک، تۇكمهيه سلطان

ناحق يئره تاقان!

بيز، قان تۇكوروک، اينلهمه سين ظلمده انسان

بيز، قان تۇكوروک، حر ياشاسين يوردوموز ايران!

بو دانيشقلارى سونرا «نايب اصغر» دوشونوب، يئنه ده انقلابا وائله قووشور. گۇروروک

حسین خان تکجه قولونا، توفنگینه دایانماییب، بلکه دیلینه و عقلینه دا دایانماقدادیر. چالیشیر. دویدوغو حقیقتلری خالقینا یئتیرسین، خالقیندا دوشونجه یاراتسین و دوشمنلری آزادلیق، ائل سئوئلری آرتیرسین.

شاعر، تاریخه صادق قالاراق، ایگیدین قهرمان سیماسینی، رئال وارلیغی کیمی قلمه آلیر، اونون آتشین دؤیوشلرینی، فداکار ایشلرینی، ائله - یوردونا عاشقانه و مردانه جان وئرمه سینی شعره چکیر.

دوغرودان دا بئله بیر قهرمان هانسی ملت ایچینده اولموشدور؟
شاعرین بو حماسه نی یئنی دهن یاراتماسینا دلیلی، تاریخی ثبت ائتمه مه سینده ن ایره لی
گلیر و منظومه نین هر یئرینده بو موضوعا اشاره ائدیر کی:
داش قلبلی میش افسوس
بیر کلمه سؤزوندن؛
شاید ده جواب آلمادی هئچ کیم
گر سوردو اؤزوندن.

شاعر بئله اینانیر کی تاریخ بویوبئله بیر ایگید دنیا یا گلهمیش و هئچ ایگیدی اونا بنزه تمک اولماز. باغبان یاشاییشی هئچ بیر اری، هئچ بیر آسلانی آندیرمیر. او، مین بیر ایگیدلیک گؤسته ریب سه ده:

باغبان دونونون ساده دؤشوندن
آسلانمادی بیر شانلی نشان دا
لاکین اؤزو بیر شانلی نشان تک
حق عاشقی ایرانلی لارین قیرمیزی قان تک
قلببندن آسیلدی.

باغبان یاشاییشی بیر یاندا قالسین، زهتابی نین عصیانچی روحو، ایگیدلیک دوشونجه سی، مبارزه روحو دالغانماقدادیر. زهتابی بو اثری یاراتماقدان مقصدی، اؤز دوغما ائلینه قهرمان روحو باغیشلاماق و اونلارا مبارزه ضرورتینی آنلاتماق ایدی. شاعر هر صفحه ده یئری گلدیکده ائله گؤزه ل و سئوگیلی تصویره آلیر کی اوخوجو اختیارسیز گؤزلری یاشا دولوروبئله اوره کدن اؤیونور.

قوی اولسون اون^{۱۵۰}

بؤیوک عالم هنر عالمینده، بوتون یازیچیلاریمیزدان اوستون و علمی، آخچی دیر. ایستهر تاریخ ماده لری، ایستهر شعر آراشدیرمالاری، ایستهر سه ده ادبی هنر ده هامیدان با جاریقلی بیر یازیچی دیر. آدی کئچهن اثر، نثر اولاراق نئچه حیکایه و خاطره نی احتوا ائدیر. بو یازیلار عالمین وطندهن اوزاق قالدیغی ایللرده، یاد اولکه لرده یازییا آلینمیشدیر. البته دئمک لازیمدیر کی بونلارین بیر سیراسی مختلف درگی لرده قاباقجا یایلیب، ایلک دؤنه اولاراق ۱۳۷۰ جی ایلده، یازیچی طرفیندهن توپلانیب و ۱۳۷۲ جی ایلده تیریزده چاپ اولموشدور.

موضوع جهتیندن حیکایه لرین مضمونو بیز ایران آذربایجانلی لاری اوچون نا مانوس نظره گلیر؛ اما یازار اؤزو تأکید ائدیر کی بونلارین هامیسی رئال حادثه لر دیر. ائله بونا گؤره ده بو خاطره لر و حیکایه لر دقیق و ادبی- علمی جهتی جه آراشدیرماغا گره کیر؛ بونا گؤره کی بو خاطره لر عالمین اؤزباشینا گلن حادثه لر دیر.

اونودماق کی عالم سولچولاردان ضربه و صدمه آلدیغینا گؤره، عنادلی بیر باخیشلا بئله موضوعلار توخونور^{۱۵۱}؛ بونون دا گناهی عالمده یوخ، بلکه زامان شرایطیندن یارانان حادثه لر و آداملار قاییدیر؛ عالیم چالیشیب سولچولار طرفیندن خالقیمیزا و ورورلان ضربه لری آچیب - گؤسته رسین؛ آما بو ساحه ده تمام حق لری عالمه وئرمک اولماز.

بوگون سیاسی شرایط دؤندوکده بیزده دؤنمه لی دئییلیک؛ بو گونکو دوشونجه میزی، دوغوموزو تامام گونلره، بوتون زامانا تعمیم وئره بیلمه ریک؛

بلکه ده گیشیلمه، تکجه، حق دیر و حقیقت. حقیقت آختلاران هر زامان اولموش، حقیقت گیزلنه نیسه ده آرادان گئتمه ییب دیر. حیکایه لر وطنیمیزدهن اوزاق یئرلرده باش وئیر و بئله گؤسته ریر کی عالمین پسیکولوژودان نه قَدَر بیلیکلی اولدوغوغو یوخ، بلکه توپلومسال موضوعلار، پسیکولوژیکال حاللارادا دریندهن واقف اولدوغونو دویوروق.

علم معانی (لکسیکولوژی)

ترکیب لغوی زبان آذری ادبی معاصر^{۱۵۲}

بو اثر فارسیجا یازیلیبدیر. دوکتور علی اکبر ترابی (حلاج اوغلو) اونون رداکتورلورونو بوینونا

۱۵۰) پروفیسور محمد تقی زهتابی، قوی اولسون اون، تبریز، ۱۳۷۲.

۱۵۱) همان، ص ۱۷.

۱۵۲) علم صفائی، ترکیب لغوی زبان آذری ادبی معاصر، تبریز، ۱۳۷۲.

آلمیشدیر. بو اثرده عالم دیلچیلیک علمینه آرخالاناراق، چوخ علمی و ده‌یرلی اثرینی یاراتمیش و گۆسته‌رمیشدیر کی بو علمده هامیدان بیر قاریش اوجادا دایانیبدیر. بو اثرده عالم چالیشیر کلمه‌لری و سۆزلری معنا جه‌تیندن آراشدیریب، گتیردیگی معنالاری چاغداش ادبیاتیمیزین و معاصر شاعرلریمیزین اثرلریندن، هابئله چئشیدلی ژانرلاریندان اولسون. همین گتیردیگی مثاللار، اونون چاغداش ادبیاتیمیزین بوتون اینجه‌لیکلرینه و بوتون کیچیک - بؤیوک شاعرلری‌نین اثرلرینه درینده‌ن تانیش اولدوغونا تاییسز بیرسند دیر.

چکیجی حال بوراسی دیر کی، عالم هر بؤلومده بیر موضوعو آراشدیراراق، او موضوعون بوتون بوجاقلارینی نظرده توتوب، تام گوشه‌لرینی آچیقلامیشدیر و اؤیره‌نجی‌لری آنا دیلیمیزین گۆزه‌- لیک‌لریله، هابئله گئنیش‌لیگی ایله تانیش ائدیر. بو اثر، دنیا دیلچی‌لیگینه، لئکسیکولوژی علمینه گۆزهل بیر اؤرنک‌دیر. ادبییمیزین بو جه‌تده‌ن باجاریغی و گوجونو گۆسته‌مکده‌دیر.

معاصر ادبی - آذری دیلی^{۱۵۳}

سس - صرف

دیلیمیزه عاید اولان و آز مدت ایچینده بوللو - بوللو یازیلان کتابلار ایچینده هله‌ده ده‌یرلی و علمی سؤیه‌یه مالک اولان اثرلرین بیرسی پروفیسور زهتابی‌نین بو کتابی‌دیر. بو اثر بیر عمر آراشدیرما، چالیشما و تحقیقلرین نتیجه‌سی اولان بیر کتاب‌دیر. بؤیوک بیلگین بغداددا یاشایان ایللر، عائله‌سی ایله هر ایل آوروپایا گئدیب اونلارین آنا دیل‌لرینی اورادا مختلف علمی - ادبی چخیشلاری اولاردی - اورادا آذربایجانلی‌لارین اؤیره‌نمه‌گه‌ ماراغینی گۆروردو. اونا گۆره بو اثری یازیب، ۱۳۵۵جی ایلده چاپ ائدیر، هابئله بغداددا آذری دیلی‌لرده بونو ایسته‌ییردیلر؛ اونا گۆره بو کتابی بیرده‌ باشدان حاضرلاییب چاپا وئردی. آما اورادا بو کتاب اؤزگه‌نین آدینا چاپ اولدو. اسلامی انقلابدان سونرا، زهتابی وطنه‌ قاییدیب، اؤز وطنینده بئله بیر اثرین یئرینی بوش گۆرور. بیرداها یازماغا باشلاییر. نئچه کتابی پلی‌ کپی‌ صورتینده چاپا حاضرلاییر؛ او جمله‌دن «آنا دیلیمیزی اؤیره‌نک»، «زبان ادبی معاصر آذری» اثرلرینی پلی‌ کپی‌ اولاراق علاقمندلرین الینه چاندیریر. ۱۳۶۸جی ایلده تبریز رادیوسو اوچون رادیو امکچی‌لرینه تورکجه‌نی تدریس ائتمه‌یه دعوت اولونور. اونون اوچون ده بئله بیر اثر حاضرلامالی اولور. بونلارین هامیسی ال - اله وئریب بو اثر یارانیر وایندیکی صورتده - علمی سؤیه‌یه مالک اولاراق

۱۵۳) پروفیسور محمد تقی زهتابی، معاصر ادبی آذری‌دیلی، تبریز، ۱۳۷۹.

مکمل اولموش صورتده ۱۳۶۸ ایلینده تبریزده چاپدان چیخیر.

بو اثرده دیلیمیزی لاپ ساده‌دن باشلاییب، سون درجه چتین جمله‌لره قدر اؤیره‌تمه‌یه چالیشیر، سس حقیقده، حرفلر و الفبا، سسلرین مختلف طبقه‌لندیگی (اینجه، قالین، دوداقلانان دوداقلانمایان و ...) سس او یغونلوغو، توالورقانونو، هیجانین نه اولدوغو، وورغو، کلمه، کلمه‌نین یارانماسی، ساده و دوزه‌لتمه سؤزلر، شکیل‌چی‌لر، سوزلرین یازیلیش قایدالاری، جمله‌نین مختلف قسمت‌لرینی تشکیل ائندن اسم، صفت، فعل، سای، ضمیر، مصدر، زامانلار، حاللار و ... بونلارین مختلف بؤلوملری و ... هامیسی بیر-بیری‌نین آراديجا گلیر. جلب ائدیجی حال، هر درسین آخیرینده تاپشیریقلاردیر. بو اثر علمی سویه‌ده دیلیمیزی اؤیره‌تمه‌گه چالیشیر. دئدیگیمیز کیمی بو اثر عالمین ۲۵ ایلدهن آرتیق درس وئرمک‌لری‌نین و مختلف اؤیره-نجی‌لرین ایستک‌لرینی یئرینه یئتیرمک اوچون یازیلان اثری‌دیر و اولدوقجا مکمل و ایستک‌لری قانع ائندن بیر اثر‌دیر.

آنجاک ممکوندور بوگون بو اثردهن کامل ده بو ساحه کتاب یازماق اولسون کی بیز چوخ دا اونلان موافق اولمایاق، آنجاک بئله اولورسادا، اونون دهیری هئچ ده آزالماییر.

زهتابی و مطبوعات عالمی^{۱۵۴}

پروفیسور زهتابی ۲۵ ایل سورگونده یاشارکن، بیر آن وطنیندن غافل اولمامیش، اوره‌یی خالق ایلده دؤیونوب، وطنه خاطر چیرپینیری. غدار شاهلیق رژیم، عالیمین وطنینی استبدادا چولقاییب و بؤیوک استاد، ادبی ایشی ایلده یاناشی، سیاسی مبارزه‌یه ده قاریشمیشدیر. اونون یانیندا سیاسی مبارزه ایلده فرهنگ‌ی مبارزه و علمی مبارزه بیرلشمیشدیر. اوستاد آلمانلار، روسلار، و یا عراقدا اولان زامانلار بو مبارزه‌دن چکینمه‌میش، گاه مطبوعات ایشینده چالیشیب، درگی لر یولا سالمیش، گاه رادیو وئرلیش‌لرینی ساهمانلاییب آنا دیلینده، ملی مسئله‌یه توخونماغی و ائلریمیزین، وطنیمیزین اولان خالقلارین فرهنگ‌ی دردلرینی سؤیله‌مک اوچون چالیشمیشدیر؛ هر حالدا بیلیم یوردلاریندا چالیشمالارلا بو مبارزه‌یه دوام وئرمیشدیر و هئچ زامان «یورولدوم» دئمهییب، یئرله‌وتورمامیشدیر. زهتابی‌نین رادیو وئرلیش‌لرینی آراشدیرما اوچون هله‌له سند یوخوموز، انشیده‌نلرین خاطرهلریندهن علاوه بیر زاد‌الده ائده بیلمه‌دیک؛ آنجاک گله‌جکده بو امکانلار یاراناجاق و عالیمین بویولدا چالیشدیگی فعالیت‌لر اوزه چیخیب، مبارزه یوللاری آیدینلا شاجاقدیر.

(۱۵۴) م. کریمی، پروفیسور محمدتقی زهتابی و مطبوعات عالمی، امید زنجان، نمره ۳۰۴، ۱۳۷۸.

مطبوعات طریقی ایله ایره‌لی سوردویو مبارزه‌سی اوچون تانیش اولماغا، الیمیزده نئچه - نئچه سند وار و اونون بیر بؤلومو ساییلان «بیرلیک» درگیسی چاپ اولوب و بوگون اللرده گزیر. «ایرانلی مترقی تورک روشنفکرلر جمعیتی»نین اورگانی اولان «بیرلیک» نشریه‌سی‌نین ایلك سایسی ۱۳۵۴جو ایلین شهریور آییندا - آذربایجان دموکرات فرقه‌سی‌نین رسمیت‌له آچیلیشی مناسبتله ۱۳۲۴جو ایل شهریورین ۱۲سی چیخمیشدیر. هر سایینین باشیندا بو عنوان یازیلیردی:

«بیز ستارخان، علی مسیو، حیدر عمی اوغلو، خیابانی، ارانی، پیشه‌وری و بهرنگی‌نین یولو ایله گئدیریک». ۱۵۵

بو نشریه‌نین ایلك نمره‌سینده، روزنامه‌نین هدفی نه اولدوغونو ایضاح ائده‌رکن یازیر:

«ایران زحمتکش‌لری و ملت‌لرینین رژیم علییه‌نه مبارزه‌سی‌نین غلبه‌سینه هئچ شبهه یوخدور» و ایضاح ائتمیشدیر: «داها سلطنت رژیم‌ی اوزون عمر سورمه‌ییب، آرادان گئده- جکدیر». ۱۵۶ بو نشریه‌نین «ایلك هدفی ایرانلی مترقی تورک روشنفکری بیرینجی نؤبه‌ده وطندن خارجه یاشایان تورک روشنفکری آراسیندا علاقه، فکر و هدف بیرلیگی یاراتماق» ایدی. ایکینجی مسئله و یا هدف، ملی حقوق باره‌ده و ملی مسئله‌یه توخوناراق علمی معلومات وئرمه و ملی اوپانیس یاراتماق اولموشدور. بو نشریه ایکی صحیفه‌ده و ایکی دیلده - تورکجه و فارسجا - چاپ اولوب یاییلیردی. نشریه‌نین مجموعه‌سی ۱۳۵۸جی ایلده تبریزده یاییلیدی. نشریه‌نین هر ساییدا آذربایجان چاغداش قهرمانلاری و روشنفکرلری اولان صمد بهرنگی، جعفر پیشه‌وری، شیخ محمد خیابانی، ستارخان و ... یاشایشینا و فکرلرینه دایر علمی مقاله‌لر یازیلیب، هر ساییدا ملی مسئله‌یه بیر زاویه‌دن توخوناراق، مهم شخصیت‌لر و سیاسی گروهلارین باخیشینی بو باره‌ده آراشدیریب آچیقلائییردی. بو نشریه‌نین سون سایسی ۵۷جی ایلین بهمن آیینا عاید اولور و اسلامی انقلاب غلبه چالیدیقا، عالیم وطنینه قاییدیپ و هدفه چاتماغی یاخین گؤرموشدور.

بو نشریه ۴ ایل آلیق صورتینده چاپ اولاراق سیاسی و فرهنگی مسئله‌لری بیرگه ایره‌لی آپاریب، شاه رژیم‌ی‌نین چرکین خیانت‌لرینی آچیقلائییب و اوخوجولاریندا ملی و سیاسی اوپانیس یارادیردی. هر ساییدا م. شبسترلی و یا م. میشوولو تخلصو ایله عالیمین شعرلری چاپ اولوردو. زهتابی‌نین یازدیغی موضوع، گونون سیاست‌لرینه مربوط اولوردو. دئمک لازیمدیر

(۱۵۵) بیرلیک، نمره ۱، ۱۳۵۴.

(۱۵۶) همان، اؤن سوز.

اسلامی انقلابین تاریخی نی دوزگون آراشدیرماسی لازیم گلیرسه، بو درگی نین شعرلری نین اینجه لمه سی ده لازم اولاجاقدير.^{۱۵۷}

ایران تورک لری نین اسکی تاریخی

بو ده یرلی کتاب انقلابدان سونرا یاییلان کتابلار آراسیندا بیر پارلاق اولدوز کیمی پاریلدیر. بو کتاب وطنیمیز ایرانین میلاددان ۴۵۰۰ ایل قابقدان، اسکندرین هجومونا قدر تاریخینی احتوا ائدیر.

ایندییه قدر وطنیمیزین بودووروندن چوخلو متعصب تاریخچی لر واز کئچیب و بیر سیراسی دا تام ترسینه گؤسترمیشلر و تاریخمیزی هخامنشی لرله باشلانان بیلیمیشلر؛ حال بو کی بوگون تاریخ علمی، قطعی اولراق گؤستریرکی تورک لر ۳۵۰۰ ایل فارس لاردان اول، ایران تورپاغیندا مدنیت و حکومت قورموشلار. پروفیسور محمدتقی زهتابی بو اثری اوچ جیلده یازمیشلار:

بیرینجی جیلد: ۴۵۰۰ ایل میلاد دان اؤنجه دن اسکندرین ایرانا هجومونا قدهر.

ایکینجی جیلد: اسکندردن ایسلاما قدهر.

اوچونجو جیلد: اسلامدان سونرا کی تاریخی احاطه ائدیر.

بیرینجی جلد ۱۳۷۷ جی ایلین ایکینجی یاریسیندا چاپدان چیخیب، چوخ آز بیر زاماندا بازاردان قورتولدو. ایلربویو چتین لیک لرله اوز - اوزه دایانان و بوتون وارلیغی ایله چالیشان اوستاد، بو کتابی یازماقدا گؤزلری نین ایشیغی نی، اوره یی نین یاغینی اریدیب، اوز خالق ی نین زنگین کئچمیشینی دنیا یا تانیتدیرمیشدیر. اوستاد بو اثرینده کوله بورونموش یانارکؤزلری، قلم گوجو ایله دئشه له ییب، یئنی دن آلولاندیرمیشدیر. بو اثره آرخالانراق، بیزلر بوگون یاشیمیزی اوجا توتوب اؤز کئچمیشیمیزدن مدافعه ائده بیلیریک. حقیقته اوستاد بو اثر یله آذربایجان تاریخی نین گیزلین بوجاقلارینی آیدینلاشدیریب، مزدور و خائن تاریخچیلرین گؤزونه تورپاق سپمیشدیر.

عالم بو اولمز اثرینده تورک لر تاریخی نی علمی بیر مئتود ایله، مختلف تاپیتی لار والده اولان فاکتارلار اساسیندا آچیقلا ییدیر. اوستاد، نئچه دیله - تورکو، فارسی، عربی، فرانسا، روس، آلمان، و انگلیسجه یه تانیش اولدوغو مناسبتیه گؤره باجارا بیلیدیر یازدیغی تاریخی، چوخ درین مطالعه سایه سینده دقتلی و صداقتلی اولراق، دنیا یا باغشیلارین؛ ائله اونا گؤره بو اثر حیرت ائدیجی

(۱۵۷) بو درگی حقیقته، بو سطرلرین یاززاری بیر مقاله ایله دیلماج درگی سینده معلومات وئرمیشدیر:

(- دیلماج، نمره ۳۲، ۱۳۸۶).

حالدا ائتكی بوراخیب و هر اوخوجونو یئنی بیر دنیا یا آپاریر؛ بئله اثر اؤلکه میزده و شاید دنیا اوزونده تایی گؤرونمز اولسون. بو اثر شاهد گتیردیگی کتیبه لر، گؤستردیگی آبیده لر، سایدیغی یئر اوستو و یئر آلتی قازینتیلاردان تاپیلان سندلر، استفاده ائتدیگی قاینقلار هامیسی اوستادین درین و گئیش معلوماتینی گؤستهریر.^{۱۵۸}

دؤکتور زهتابی بو اثرینده، میلادان ۴۵۰۰ ایل قاباقدان باشلایب اسکندرین ایرانا هجوم گتیردیگی زمانا قدر تاریخیمیزی آچیقلایر و بوتون ایران تاریخچی لرینه قارشى تاریخى اورتادان - هخامنشی لردن باشلادیقلارینا رغماً، ۴۰۰۰ ایل اونلاردان ایره لی گئدیپ تاریخ و تمدن تاریخینی آراشدیریر. اوستاد گؤستهریرکی آریایی لارین ایران تورپاغینا گلمه سیندن ۳۵۰۰ ایل اؤنجه بو اراضی ده تورک دیللی مدنیت لر قورولموشدور. عالیم بو چاشدیریجی معلومات اوچون، علمی قاینقلار، فاکتار تانیتدیریر و اینکار اندیلمز بیر منطق له آریایی لارین بوریا گلمه سیندن اؤنجه، تورک لارین بورالاردا - عراق و ایرانین بوتون دوغو، مرکزی و خزرین گؤنئی و قوزئیینده و بو گونکو آذربایجاندا بشریتین ایلک مترقی و پارلاق مدنیتی یاراتمیشدیر. بوراداسومئرلر، آراتتالار، ایلاملار، کاسیلر، هورریرلر، قوتتی لر، لولوبیلر، گیلزنانلار، امردلر، کاسپی لر، ماننلار، اوراتولار حکومت قوروب، مدنیت لر یاراتمیشلار.

عالیم بو مدنیت لری تانیتدیراراق، علمی آراشدیرمالاریندا گؤستهریرکی بونلارین هامیسی - نین دیللی التصاقی اولوب و آریا دیل لریندن فرقلی اولاراق، تورک دیل لری نین کؤکو ساییلیر. عالم درین بیر معلومات وئره رک، هئچ بیر سورغونو جوابسیز بوراخمیر و دقتلی اوخوجونو قانع ائده بیلیر.

اوستاد، موضوعلاری هر بوجاقلی طرح ائده رک، بحثی او قدر آچیرکی داها بیر سورغویا یئرقالمیر و علمی اثبات یوللاریلا ایران تورک لری نین مدنیتی نی آچیقلایر. تاریخدن علاوه، اونلارین دیل، دب، مدنیت و آیری - آیری موضوعلارینی آچیقلایر. بورادا گتیردیگی فاکتار، انکار اندیلمز صورتده بوتون شووینیستلری رسوای ائتمه گه امکان یارانیر و ادبی ریاکارلیغی افشا ائدیر.

بو کتابدا آدلارینی چکدیگیمیز قبیله لردن سونرا میلاددان ۹۰۰ ایل اؤنجه پاسارگاد قبیله - سی نین رهبر لیگی آلتیندا اولان اون پارس قبیله سی شرقدن ایرانا گلمه سینی یازیر و گؤسته - ریرکی بو ابتدایی حیات کئچیره ن قبیله لر، بو اراضی نین اصیل مالک لری اولان و بؤیوک مدنیت یارادان التصاقی دیللی لر اونلارا قبا قجیل حیات، یاشایش، یازی و سایر اؤیره تمیشلر. هابئله

اوغوزلارین، ساکالارین آذربایجانا گلمه‌سی، ماد حکومتی‌نین قورولماسی، هخامنشی سلاله‌سی ایش اوسته گلمه‌سی، کوروش تومروس خانیم ایله دؤیوشوب اؤلمه‌سی، سونرا هخامنش‌لرین ملی ظلمو قارشیندا قانلی قالدیلار، هابئله اسکندرین ایرانا هجوم گتیرمه‌سی‌نین سببلری ایضاح اولوناراق، مختلف مدنیت، دیلر، فولکلور، ادبیات، اؤستا کتابی، نوروز بایرامی و آیری - آیری مراسیم‌لرین کؤکؤ آچیقلا‌نیر.

بئله بیر اثری او خودوقدا اینانیریک دؤکتور زهتابی تکجه آذربایجان یا ایران عالمی یوخ، بلکه ۳۰۰ میلیون تورک دیللی خالق‌لارین، اوندان دا اوستون بشریت عالمی دیر.

او، حقیقت آختاران انسانیت عالمی دیر. «ایران تورک‌لری‌نین اسکی تاریخی» نین ایکینجی جیلدی ۱۳۷۹دا چاپدان چیخدی. بو اثرده اسکندر هجوموندان سونرا آتروپاتن دولتی، پارتلارو ساسانی‌لر سلاله‌لری آچیق‌لاناراق، اونلارین سیاسی قورولوشی، مدنیت دورومو، مدنیت، دیل و ملی دورومونو آراشدیریر. اؤزه‌لیک‌له ساسانی‌لر زامانیندا آذربایجان ملت‌نین تشکولو و ادبی دیلیمیزین فورمالاشماسی ساحه‌ده چوخ گؤزهل و علمی معلومات وئریر.

پروفیسور زهتابی‌نین بو اثری دنیا سویه‌سینده تاپسیز علمی - تاریخی اثر دیر و تورک‌لرین، اؤزه‌لیک‌له بیز آذربایجانلی‌لارین ایلر بویو تاریخیمیزین اوستو باسدیریلی قالدیغینی درک ائده - رک علمی سویه‌ده آچمیش و تاریخ قارانیقلاریندا پارلاق بیر گونش یاندرمشدیر. بو گونشین ایشیغیندا، بیز گله‌جگه اطمینانلا آدیم آتاجاغیق.^{۱۵۹}

بو ده‌یرلی اثری تانیماق اوچون، اونو اوخوماق لازم دیر. هئچ بیر دیل ایله اونو تعریف و توصیف ائتمک اولماز. گره‌ک اوخوماق.

اسلاما قدر

ایران تورک‌لری‌نین دیلی و ادبیاتی

دؤکتور زهتابی‌نین ده‌یرلی اثرلریندن بیرسی ده بو کتاب دیر. بو کتابدا ایران تورک‌لری‌نین دیلی و ادبیاتی‌نی ان قدیم زامانلاردان اسلاما قدر آراشدیریر. بو علمی آراشدیرمادا، سیاسی دوروملاری و اونلارین علمه قارشى آماج‌لارینی گؤستریر و بیلیندیریر کی حقیقت و علمه ضد اولان فکرلرین نتیجه‌سینده، بیزیم زنگین و قدیم ادبیاتیمیزین کؤکو، میلادی یوزایللرین ۱۳ندن ایره‌لی گئتمه‌میش و اوندان اؤنجه‌ده کی دیلیمیزی آراشدیریب، فاکتار اله گتیرمگه

۱۵۹) م. کریمی، ائلمیزین نیسگیل قالاغی، زنجان، ۱۳۸۴، ص ۵۵.

چالیشیردی. پان تورکیست! آدلاناراق دامغالانیردی. بئله‌لیکله زنگین و نئچه مین ایله مالک اولان دیلیمیزین تاریخی و ماتریاللاری دانیلیر و هئچ دیلچی، ادیب و آراشدیرماچی بو ساحه‌ده قلم اله آلماغاجرات تاپماییر. یاندریجی حال بوایدی کی، کتاب دده قورقود دنیا سوْیه‌سینده تانیلاراق، اونون تاریخی ۵۰۰ ایلدن ایره‌لی آپاراندا، بیر سیرا قلم صاحب‌لری‌نین تهمت‌لری باشلانیردی. نهایت حسن اوغلو و عمادالدین نسیمی ایله ادبیاتیمیزین باشلانغیجی یازیلیردی و بونلارین درین فلسفی، ادبی فکرلری و هنرلری گۆیدهن دوشمه، کؤکسوز و گۆبه‌لک کیمی یئردن چیخما تانیلیردی.

آما دؤکتور زهتابی بو کتابی ایله آذربایجان دیلی تاریخینده بیر گونش یاندریدی، بو قارانیقلاری ایشیق‌لاندیری.

۱۳۵۸جی ایلده بو قلم صاحبی‌نین «ادبیات باستان آذربایجان ۱۶۰» عنوانلی کتابی چاپ اولموشدور و میلاددان اؤنجه‌یه عاید اولان شعرلرین اؤرنه‌یینی وئرمه‌یی اوچون، شوونیست‌لرین گۆزلینی چیخمارتمیشدی، ایندی پروفیسور زهتابی بو اثرینده گۆسته‌ریردی آذربایجاندا «آریا»یی‌لرین گلمه‌سیندن ۴۰۰۰ ایل اؤنجه ۱۶۱، زنگین بیر ادبیات واریدی. بورادا علمی بیر سوْیه‌ده گۆسته‌ریرکی اشکانی‌لر، ماننا، ماد، اورارتور، گیلزان، هورری، ساویر، قوتتی، لولوبی، کاسی، کاسپی، اوتتی، ایلام و سومئر حکومت‌لری آریالی‌لاردان ۴۰۰۰ ایل قاباق یازیب - یارادیب و آذربایجاندا بؤیوک، زنگین و اینجه بیر دیل و ادبیاتلا برابر درین، محکم و بؤیوک مدنیت یاراتمیشلار و بو مدنیت‌لرین نتیجه‌سی آذربایجانا عاید اولاراق، آذربایجان خالق‌ی تورک دیللی اولموش و بو گونکو دیلیمیزین کؤکو ساییلیر، یوخسا دده قورقود کیمی بیر اثر، بیر آنداگۆیدن دوشمه‌ییب و بیردن بیره یارانماییب، بلکه یوزایللر و مین ایللر یاراد جیلغین سونوچو اولموشدور.

مسلم بودور کی دیوان لغات‌التورک کتابیندا یازیلان شعرلر ۳۰۰۰ ایل بوندان اؤل یارانان واقعی و تاریخی حادثه‌لرین افسانه‌لنمیش پارچالاری دیر. آلپ آرتونقا، ماد‌لار دؤرونده یارانان «داستان‌لارین قهرمانی، عینی حالدا بیر تاریخی سیما اولوب و اونونچون قوشولان شعرلر ۳۰۰۰ ایللیک شعر نمونه‌لریمیزدیر. دده قورقود کتابیندا یازیلان ۱۲ اوسطوره، مین ایللر بوندان قاباغا عاید اولان اوسطوره‌وی فکرین نتیجه‌سی دیر. بوردا تاریخی حادثه‌لر انسانلارین ابتدایی دنیا گۆروشلرینه دوگونله‌نیب و بؤیوک اوسطوره‌لر یارانیدیر؛ یوخسا کیم ادعا ائده بیلر کی بو ۱۲

۱۶۰) م. کریمی، ادبیات باستان آذربایجان، تبریز، ۱۳۵۸، ص ۴۲.

۱۶۱) پروفیسور محمد تقی زهتابی، همان، ص ۵۳.

ناغیل بیردن بیره انسانین ذهنیندن آخیب گلمیشدیر؟! بو کتاب مین ایللر بویو بؤیوک بیر خالقین انیش - یوققوشلو تاریخین نتیجهسی اولا بیلر کی سونرا کی یوز ایللرده یازیا آلمیشدیر.

دؤکتور زهتابی بو اثرینده هر تاریخی، بیر دؤوره نین دیل خصوصیت لرینی، یارادیلان اثرلری و یالانچی محقق لرین، بیزی دانانلارین سیاسی مقصدلرینی آشکارا چیخارمیش و اونلارین عمدی یا غیرعمدی سهولرینی، ریاکارلیقلارینی آچیقلامیشدیر.

بورادا گؤسته ریر کی سومئرلر میلاددان ۴۰۰۰ ایل قاباق اورتا آسیادان، آذربایجان یولو ایله، دجله و فرات چاپلاری آراسیندا کی تورپاغا گلیب، اورادا ایلک بشر مدنیتی نی قوروب، ایلک میخی الفبانی یاراتمیشلار. سومئرلر تقریباً مین ایل سوره سینده ایکی چای آراسیندا یوکسک مدنیت و بؤیوک شهرلر یاراتمیشلار. بونلاردان بیزه چاتان دیلده اولان سؤزلر، کلملر، آدلار بو گونکو دیلیمیزده بیر بالاجا ده ییشیک لیکله ایشه آپاریلیر. گرامری بو گونگی دیلیمیزه اوغوندور. بئله بیر دیل، بیزیم تورکجه میزین کؤکو اولماسا، پس نه دیر؟ اونلارین دیللیرلر التصاقی اولموش و بیزیم ده بو گون دیلیمیز التصاقی دیر. بوندان سونرا یارانان ایلام حکومتی و ایلام دیلی حکومتی و ایلام دیلی، سومئر مدنیتی و دیلی نین طبیعی داوامچی سی اولور و داها سونرا ایرانین مرکزی و غربی ایالت و ولایتلرینده، ائله جه ده آرازین شمالی و جنوبی یئرلرینده یاشایان مختلف التصاقی دیللی، ائللر و خالقلار: قوتتی، لولوبی، کاسسی، هورری، گیلزان، ساویر، اوتتی، آران، آلبان، ماننا، و ماد و ... یوزایللر بویو، رسمی دولت و تجارت دیلی و همین دیلین الفباسی میخی الفبا - ایلام دیلی و الفباسی اولموشدور.

ایلاملار ایلک اؤنجه هیروگلیف خطیندن استفاده ائدیپ، سونرالار سومئرلرین میخی الفباسیندان یارالانیپ و اوندان سونرا کی مدنیتلر ایلام الفباسینی منیمسه میشلر. بو الفبا بوتون تورکلرین، هابئله مادو ماننلارین دا الفباسی اولموشدور.

اکثر تاریخچی لر گؤسته ریرلر، هند آوروپا دیللی ائللر، میلاددان قاباق دوققوزونجو یوز ایلین اوّلرینده اورتا آسیا و بلخ یولوایله ایران فلاتینا گلمیشلر. دؤکتور زهتابی بو ساحه ده بوتون سندلری آراشدیریر، حتی فردوسی نین شاهنامه سیندن ده واز کئچمیر و شاهنامه ده یازیلان بو بیت:

نبشتن به خسرو بیاموختند دلش را به دانش بر افروختند

گؤسته ریر کی آریایی لار ایرانا گلدیکده، یئرلی خالق یازماغی پارس شاهلارینا اؤیره تمیشلر و یئرلی اهالی یعنی ایلاملار، قوتتی لر، کاسیلر، ماننلار و مادلار نئچه یوزایل سوره سینده مترقی

حیات، مدنیت و بیلک اؤیره‌تدیلر و نهایت ۵۵۰ ایل میلاددان قاباق ماد اوردوسونون باشچی‌سی هارپاکین خیانتی نتیجه‌سینده، هخامنش شاهلاری‌نین ملی ظلمونه معروض قالدیلار.

تاریخه آرخاناراق گؤرونور کی ایراندا سومئر مدنیتیدن هخامنش حکومتینه قدر، ۳۵۰۰ ایل سوره‌سینده بوتون ایراندا یاشایان خالقلارین دلی، التصاقی دیلر اولموش و الفبالاری میخی الفبا اولموشدور. مادلارین سون ایللرینده زردشت دینی، آذربایجاندا یارانیب و اوئستا کتابی ماننا دیلینده - آیری سؤزله دئسک آذربایجان تورک دیلینده یارانمیشدیر. بوگون الیمیزده اولان اوستا همین تورک دیلینده یارانان اوئستائین ساسانی لر الیه چئویرمه‌سی دیر؛ بوندان بئله تورک دلی نین ائتکی لریندن قورتولا بیلمه‌میشدیر؛ هله ده فارسلاشدیریلان اوئستا تورک دلی و گرامری تاثیرینی گؤسته‌رمکده دیر. میلادان ۳۳۱ ایل اؤنجه اسکندر ایرانا حمله گتیرمیش و هخامنش لره غلبه چالمیش، آما آذربایجان «آروپات» رهبرلیگی مستقل حکومتینی ساخلامیش دیر. دؤکتور زهتابی بونو دا آیدینلادیر کی اسکندر حمله ائدن زامان، بوتون اثرلری او جمله‌دن اوئستا کتابینی داغیدیپ، نسخه‌لرینی آرادان آپارمیشدی. اوناگوره اوئستا ساسانی‌لر دؤورونده باشدان یازیلاندا، تورک دیلینده یوخ، بلکه ساسانی‌لارین دیلینده یازیلیر.

اسکندرین جانشین‌لری - سلوکیه حکومتی اوزون سورمه‌دی و میلاددان ۲۵۰ ایل قاباق بو گونکو عشق آباد - اشک + اووا - داتورک دیلی پارت ائللری‌نین رهبری ارشک - ار + شک - سلوکیه حکومتینه سون قویدو و اشکانی سلسله‌سینی یاراتلار کی ۵۰۰ ایل بوتون ایرانا حکومت سوردولر. اشکانی‌لرین ۴ سیاسی و مدنی مرکزلی واریدی کی

۱. نیا شهری بو گونکو عشق‌آباد یاخینلیغیندا

۲. شیز = گزگ = گنجک بو گونکو تخت سلیمان، اورمو گؤلونون جنوب شرقینده، سایین دؤله زنگانین آراسیندا یئرله‌شیر کی آلپ آرتوتقا تیکمیشدیر.

۳. اُکباتان یا اوخ باتان مادلار مرکزی ایدی

۴. خوزستاندا یئرله‌شن شوش شهری.

اشکانی‌لر دؤرو یارانمیش فولکوریک اثرلر، ساسانی شاهلاری زامانی فارس دیلینه چئوریلدیکده ن سونرا، یازیلیمیش (کارنامه اردشیر بابکان) و ... کیمی اثرلرده ثبت اولموش و یازیلی شکله دوشموشدور.

فارس ساسانی شاهلاری، حکومتی اله گتیردیکده ماد و اشکانی‌لرین دموکراتیک و ملی برابرلیک سیاست‌لری‌نین یئرینی دیکتاتورلوق، استبداد، ملی ظلم و شوونیستی سیاست توتدو. ساسانی‌لر دؤورونده اورتا آسیا و شمالی قافقاز تورک‌لری‌نین آردیجیل صورتده هجوم‌لاری

داوام اندير و ساسانی شاهلاری بو هجوملارین قارشیسینی آلماق اوچون ایران تورک‌لری‌نین مهم مرکزی اولان آذربایجانى فارسلاشدیرماغا چالیشیرلار. بو سیاست هئچ زامان نتیجه وئرمه-دی و بو گون ده نتیجه وئرمه ییبدير.

پروفسور زهتابی بو اثرینده علمی شیوه‌لریله تاریخدن علاوه، دیلچی‌لیک یولو ایله تاریخ بویو تورک دیل‌لرین کۆکونو بوتون ایران فلاتیندا گۆسته‌یر: او جمله‌دن فونتیکیک و لئکسیکیک واح‌د‌لرین مقایسه‌سی یولوايله، اساس لغت فون‌دو - آنا سۆزلرین مقایسه‌سی ایله، صرف - مورفولوژی قایدالاری‌نین مقایسه‌سی یولوايله (اسم‌لرین حالانماسی، جمع علامت‌لری، مختلف شکیلچی‌لری) گۆسته‌یر کی بوتون ایران یئرلی اهل‌یسی‌نین آنادیلی تورک اولموش و اونون ایزلرینی بو گونلره کیمی قالان آبیده‌لرده تاپماق چتین ایش دئییلدير.

بؤیوک عالمیمیزین هند - اروپالی دیل‌لرده، التصاقی و سامی دیل‌لرده اولان قایدا - قانونلاری مقایسه‌اندیز هر جهتدن آنا دیلیمیزین کۆکونو و اوستونلوغونو گۆسته‌یر و بو اثری-نین مهم بیر حیصه‌سینی بو مسئله‌یه عاید ان‌دیر.

اثرین داها بیر حیصه‌سینده دیوان لغات‌التورک کتابیندا اولان شعرلر و داستانلار اساسیندا آذربایجان تورک دیلی‌نین گوجونو و زنگین ادبیاتا مالک اولدوغونو آچیقلا‌یر. عالم، کتابی‌نین سون حیصه‌سینده ماد ادبیاتی، پارتلارین - اشکانی‌لرین دیلینی، تورک فولکورو و ادبیاتی‌نی آراشدیرمیش و اونون گۆزه‌للیک‌لرینی گۆسته‌رمیش‌دیر. عالیم یازیلی ادبیات حقی‌نده بئله قناعت‌ه‌گلیر:

«دئمک اشکانیلر دؤورونون یازیلی ادبی اثر‌لری، ساسانی شاهلاری طرفیندن یا آرادان آپاریل‌میش، یادا فارس دیلینه چئوریل‌هرک، منبعی گۆسته‌ریلمه‌دن، اصلی محو ان‌دیل‌میش‌دیر، یا دا کی، او دؤورون زنگین شفاهی ادبیاتی و اثر‌لری فارس دیلینه چئوریل‌یب، یازیلی حالا سالیناراق قال‌میش، لاکین اونلارین تورک دیلینده اولموش شفاهی اصیل‌لری تدریج‌له اونو دول‌موش‌دور». اثرین سون حیصه‌سینده دیوان لغات‌التورک کتابیندا اولان آتالار سۆزلرینی بیر - بیر گتیریب و بو گونکو دیلیمیزه، نه صورته دوش‌دویو شکیلینی گۆسته‌ریب و بو گونلو آتالار سۆزلری‌نین کۆکونو بو اثرده آختاریر. همین کتابدا اولان شعرلری آراشدیریب اسلام‌دان اؤنجه شعر اؤرنک‌لرینی گۆسته‌یر و اونون اساسیندا اسلاما قدر تورک شعرینده فورما، وزن و صنعت گۆزه‌للیک‌لرینی آراشدیریر.

دوغروسو بودور کی زهتابی‌نین تکجه بو اثری، زهتابی‌نین دنیا بویو جاویدان و قالارقی اولدوغونا کافی دیر.

دکتر احمد بیانی نین یاشایشی و اثرلرینه بیر باخیش^{۱۶۲}

بوردان بیر آتلی کئچدی،
آتین اویناتدی کئچدی،
دونیا بیر پنجره دیر،
هر گلن باخدی کئچدی.

اوهت، دونیا کئچجی بیر یثردیر، میلیونلار انسان گلیب و کؤچوب، آنجاق چوخ آز بیر انسانلار دوشونجهلری و قویدوقلاری اثرلر اوچون هله ده بیزیمله یاشاییرلار. مرحوم دؤکتور احمد بیانی یازدیغی اثرلر و انسان سئوهر دوشونجهلریله بشریتین قالارقی سیمالاریندان اولموشدور. بئله انسانلار اوچون دوغوم و اولوم ایلی یوخدور، مگر جسملری اوچون تاریخ قید ائدهک. دکتر بیانی ۱۳۱۸ده تبریزده آنان اولدو. روانشناسی تربیتی بؤیومونده فرانسه نین سوربن بیلیم یوردوندان دوکتوراسینی آلدی. اوتوز ایلدن آرتیق هیئت علمی عضوو کیمی بیلیم یوردلاریندا چالیشاراق گلهجک اوچون گؤرکملی عالیملرین یئتیشدیرمه یینده بؤیوک باجاریق گؤستردی. بیلیم یوردوندا و علوم ناظرلیگینده عالی مقاملاری اله گتیره رک، ۸ ایل یواسکونون اؤیره تیم دپارتمانیندا باشقانلیق سوردو، اونلارجا کتاب، یوزلرجه مقاله یازدی، اونلارجا آراشدیرمالارا مدیریت ائتدی، اونلارجا اولوسلار آراسیندا قورولان قورولتایلار، کونفرانسلاردا اشتراک ائتدی. بو چالیشمالارین هامیسیندا انسانا، انسان دیرلرینه و خالقینین وارلیغینا ده یئر وئردی. انسان اونون باخیشیندا مخلوقاتین اشرفی اولراق، یارانیشین مرکزی گؤرونور. او، سالم و آزاد بیر توپلومون یارانماسی، شرافتمند و آزاده انسانلارین یاشایشی اوچون، انسانی داورانیشلارلا بیر – بیرینین یانیندا خوشبخت و سعادتلی یاشامالارینا گؤز تیکمیشدیر.

بیلیمسل – توپلومسال آراشدیرمالارین ایره لی سورمه سینده درین چالیشمالار قاتلاناراق، درین بیر تعهد صاحبی کیمی توپلومدا اولان حرکتلرین منطیقه اویغون و اوسلو اولدوغو اوچون لیدئرلیگینده چالیشیردی. بیانی انگلیسیجه و فرانسیزجایا تسلط تاپاراق، خالقینین پیامینی بو ایکی دیلده دونیایا چاتدیرماغا چالیشیدی. اونون کتابلاریندان بونلاری سایماق اولار: یاشایش

۱۶۲ دؤکتور احمد بیانی حاقیندا یازار طرفیندن بیر نچمه مقاله یازیلیمیشدیر او جمله دن: بهار زنجان، سای ۱۱۳ (۳۰) شهر یور ۱۳۸۲).

نهدیر؟ اوسطورهلر، تولید و جامعه، مسائل تطبیقی آموزش و پرورش، تانگدان تراختورا، گله‌جه-
گه باخیش و ...

یوزلرجه مقاله‌لر یازمیشدیر کی دنیا سویه‌سینده یاییلمیشدیر. البتده مقاله‌لری‌نین بیر
سیراسی آنادیلینده اولراق، زنگان و تبریزده یاییلان درگیلرده چاپ اولموشدور. بو مقاله‌لر بو
سطیرلرین یازلری طرفینده توپلانیب بو تئزلیکده یاییلاجاقدیر.

بیانی‌نین آراشدیرمالاریندا گنجلر و اوشاقلار هدفله‌نهرک، عرصه‌نی فداکار و متعهد انسانلارین
گلیشمه‌سینه یئر آچیردی. اونون بوتون آراشدیرمالاریندا بشر و انسان وارلیغی گۆز اؤنونه آلینیر.
او، انسان سئورلیک ایده‌لرینی یایماغا هئچ بیر سینیر قویمور؛ اوزون مسافرتلرین چتینلیگینی
جانینا آلیر، اوزاق دوشموش کند و شهرلردن توتوب - اروپانین ان بؤیوک شهرلرینه قدهر
گزیشر، بلکه دونیانین بیر بوجاغیندا بیر مشعل یاندیرا بیلسین. بو یولدا دونیانین معتبر
درگیلریندن علاوه، یئرلی درگیلری ده مقاله‌لری‌نین یاییلماسین اوچون الدن وئرمیر. اؤز
شخصی سیته‌سینی یولا سالماقلا، دنیا گۆروشونده مینلرله دوشونجه صاحبلری اوچون
دوشونجه‌لرین پایلاشماسینا زمینه یارادیر. بیانی گنج زامانلاریندا صمد بهرنگی‌نین یاخین
دوستو اولراق، اونلارین محفللرینده ان فعال بیر عضو کیمی چالیشیب و صمدین اؤلوموندن
سونرا ان چوخ مقاله‌نی صمد حاققیندا بیانی یازمیشدیر. بو مقئاله‌لرین چوخو چاپ اولوب و بیر
نئچه‌سی خاطره‌لر کیمی هله ده الده‌دیر. دوغروسو، بیز صمدی "بالاجا قارا بالیق"
آدلاندیریرساق، بیانی‌نی "بالاجا قیرمیزی بالیق" (البتده بالاجا یئرینه - نهنگ - آدی قویساق
داها دوغرو) آدلاندیرماغا حاققینیز وار!

بیانی درین باخیشلی، دونیاسی گئیش بیر انسان اولراق، گونده‌کی داورانیشلاریندا همیشه
اوزو گولر، بذله ایله دانیشان اولراق بیر آن گولوشو اوزوندن سیلینمه‌دی، حیاتی‌نین سون
آنلارینا قدهر اؤلومو مسخره ائدیپ و وارلیغی‌نین چراغی دوستلارین و عائله‌نین صمیمی
محفلینی ایشیقلی و ایستی ساخلادی.

روحو شاد، یادی دیری و یولو گئده‌رلی اولسون!

مفتون امینی^{۱۶۳}

یدالله مفتون امینی آذربایجان‌نین ده‌یرلی و گؤرکملی سیمالاریندان دیر کی ایلک اؤنجه فارس شئعیرینده آد قازانیب، آنجاق آنادیلینده ده گؤزهل و قالارقی اثرلر یارادیب‌دیر. یاراتدیغی شئعرلر اساسیندا، بوگون حقلی اولاراق آذربایجان ادبیاتی‌نین گؤرکملی سیمالاریندان سایلییر. مفتون، بیر مبارز و ساغلام اینسان دیر. او، فارس شئعری‌نین زیروه‌سینده دایانیب و فارس شئعری‌نین بؤیوک شاعیرلریله قوشا یاشاییر. یدالله امینی - مفتون، شاهین دژ - یوخ ساین قالا شهرینده آنادان اولوبسا دا تبریزده دیرچه‌لیب و بویا - یاشا بورونوب‌دور. مفتون ۱۳۰۵ جی ایلده گؤزونو دونیامیزا آچمیش و تانری قویسا ایلر بویو یاشاییب - یاراداجاقدیر.

مفتونون شئعر موضوعلاری چوخ درین و اساسلی سئچیلهرک، یازدیغی اثرلرده دوشونجه و شاعیرانه دویغو یاتیب‌دیر، حتّا تورک دیلینده اؤزو اوچون بیر شیوه یارادیبدیروینی موضوعلاری بیزیم شئعیریمیزه آرتیریب‌دیر. آنجاق خالق ایچینده شئعرلری تانینماییب و قارشیدا نماییب‌دیر، بونون اصل دلیلی بودور کی بیزیم شئعیریمیز، دیلیمیزین روحوندان آسیلی اولاراق اؤزونه مخصوص سازی و سؤزو واردیر؛ اؤزه‌للیکلری دیلیمیزدن اورتایا چیخیر و بیرده خالقیمیزین قدیمدن بوگونه قدهر کئچمیشی و بوگونکو دورومونا باغلی دیر. هر حالدا مفتونون شئعر دونیاسی، درین، گئنیش و شاعیرانه‌دیر و شاعیر هئچ زامان اؤز آنا دیلینی ایتیرمه‌میش، بلکه ده‌یرلی اثرلر ده یاراتمیش‌دیر.

مفتونون اثرلری

مفتوندان چوخلو شئعر دفتری الده‌دیر، بونلاردان تکجه «عاشیق‌لی کروان»^{۱۶۴} آذربایجان

۱۶۳ امید زجان، شماره‌های مختلف سالهای ۱۳۷۳ و ۷۴.

- نوید آذربایجان، سایه ۵۲۴، ۱۸ آذر ۱۳۹۲.

- م. کریمی، ائلیمیزین ایکی دلیلی شاعیری، تهران، انتشارات پینار، ۱۳۸۹.

دیلینده یازیلاراق، اؤز اثرلرینده ده - دریاچه^{۱۶۵}، کولاک^{۱۶۶}، انارستان^{۱۶۷} و... تورکو شئعرلر سپه‌له‌میشدیر. فارسی شئعرلری تورکجه شئعرلرینه گؤره چوخ اولورسادا، اونلاردا تورکجه شئعرلرین اولدوغو ماراقلی دیر.

مفتونون شعر دفترلرینی بئله سیرالاماق اولور:

آشیقی کروان / انارستان / کولاک / دریاچه / فصل پنهان / یک تاکستان احتمال / سپیدخوانی روز / عصرانه در باغ رصدخانه / شب ۱۰۰۲ / من و خزان و تو / اکنونه‌های دور^{۱۶۸} ایندیلیکده ده باشقا یئنی اثرلرینی چاپا حاضیرلامیش و بو تئزلیکده چاپدان بوراخیلجاقدیر:

دو - سه کردار از باد

از پرسه‌ی خیال در اطراف وقت سبز

سفر در سفینه‌ی حافظ

و یئنه ده باشقا بیر اثرینی اوستاد شهریار حاققیندا حاضیرلاماقدادیر.

مفتونون شئعرلرینده اولان مضمون، دولغون و ده‌یرلی دیر:

حق، جای کیمی دریایه آخیب یول تاپاجاقدیر

داش آتماقیلار کیمسه اونو چؤندوره بیلمز.

دونیادا قارائلیقلا اگر جمع اولاهم

بیر ذره‌جه شمعین ایشیغین سؤندوره بیلمز.^{۱۶۹}

مفتون، ایناملی، مبارز و ایگید بیر شاعیردیر، همیشه حقین - حقیقتین، ایشیلیق و گؤزه-للیگین غلبه چالماسینا ایمان بسله‌یر و اینانیر. او، آزادلیق سئوهر بیر شاعیردیر و آزاده‌لیگی تبلیغ ائدیر:

باخ گؤر نه گؤزهل سؤزدی حسین بن علی‌دن،

دونیاده دینیز اولماسا، حریتیز اولسون.

(۱) م. کریمی، آشیقی کروان، امید زنجان، شماره ۵۳، ۱۳۷۳.

(-) مفتون امینی، آشیقی کروان، تبریز، ۱۳۵۲.

(۱۶۵) مفتون امینی، دریاچه، تهران، ۱۳۳۶.

(۱۶۶) مفتون امینی، کولاک، تهران، ۱۳۴۴.

(۱۶۷) مفتون امینی، انارستان، تبریز، ۱۳۴۶، ص ۹۰.

۱۶۸ مفتون امینی، اکنونه‌های دور، تهران، ۱۳۸۷.

(۱۶۹) مفتون امینی، کولاک، تهران، ۱۳۴۴، ص ۸۴.

ظالم‌لرین اوغروندا اگر الده گوجوز یوخ،

کۆنلوز ده اولاردان باری بیر نفرتیز اولسون.^{۱۷۰}

شاعیر ظالم‌لر قارشیندا سارسیلماز، اییلمز بیر ایگید کیمی دایانیر، خالقینا دوزگونلوک،
اییلمزلیک اؤیره‌دیر و هئچ زامان اونوتمایر کی بونلاردان یوخاری اینسان اولماق گره‌کدیر:

چوخ اللشدین سنه اصلان دئسینلر،

قوچ اوغلان یا ایگید ترلان دئسینلر،

عزیزیم جه‌دائله بو نلاردان آرتیق،

سنه اینسان، فقط اینسان دئسینلر!^{۱۷۱}

اینسان سئوهر شاعیر، خالقینی اینسالیغا و اینسان یاشاماغا چاغیریر و دوزگون بیر یول
گۆسته‌ریر. اینسانی، حقیقت آراماغا، آختاماغا و حقیقت یولونو تاپاماغا چاغیریر. بونو چوخ دا
ساده بیلیمیر و بئله سؤیلور:

بو بیر سۆزدور گولوم قالسین یادیندا،

شیرین یا شور، دوتارلیق وار دادیندا،

حقیقت بیر اوزون چای‌دیر بوروقلو،

کی یوز یئردن کئچیر یوزبیر آدیندا.

مفتون شئعر دفتری‌نین آدینی عاشیق‌لی کروان قویدوقدا، اؤزهل بیر دوشونجه‌سی وار. بیر
طرفدن اؤزو دئدیگی کیمی فارس ادبییاتینا یاخینلاتما ایسته‌ییر و بیر طرفدن آذربایجان عنعنه
لریندن یارارلانماق دیله‌ییر. اودا «سهند» کیمی اینانیر:

اورداکی دیل – آغیز سۆزدن اوسانار،

سوروشون مطلبی تئلر سؤیله‌سین،

دوداق دانیشارسا اود توتار، یانار،

گره‌کدیر زخمه‌لر، اللر سؤیله‌سین.^{۱۷۲}

عاشیق‌لی کروان دایانیدیقد، آشیق سازی الینه آلیب سؤی سؤیله‌ییب، شئعر قوشاجاقدیر.
مفتون اینانیر کی:

(۱۷۰) همان، ص ۸۶.

(۱۷۱) مفتون، آشیق‌لی کروان، همان، ص ۳۴.

(۱۷۲) بولود قره‌چورلو (سهند)، سازیمین سۆزو، جلد ۱، تبریز، ۱۳۴۷، ص ۱۷.

یورولموشدور قولاقلاز جار سسیندن،
 بو ایوان بوش قالیدیر یار سسیندن،
 نه چوخ سۆز وار کی دیللر سؤیله ینمز،
 اوره کله دینله یرلر تارسسیندن.^{۱۷۳}
 بورادا مفتون اوره ک سۆزلرینی ساز سسیندن ائشیتیمک دیله ییر، اوزونو آشیغا چئویریب
 دئییر:

عجب حالدیر، اوره ک قئینیر، غم اوینور
 سازین قوربانی، قالخین آی آشیقلار!

آشیقلی کروان

آشیقلی کروان اوزون بیر منظومه دیر اوچ بؤلومه؛ هر بؤلومون ده بیر سۆز و واردیر. بو مبارز
 شاعیرین قلمی قاناد آچیب اوچور، گاه داغلار باشیندا اگله نیر، گاه اوجاق باشیندا دایانیر،
 گاهدان سرین بولاغین باشیندا اگله شیر. شاعیرین اوره یینده سرین و درین سئوگی سی وار،
 سۆزلریندن کلمه لر یوموشانیر، آغیزدا اریر، بال کیمی سوزوب دوداغینا آخیر و کاغاذ اوسته
 گلیر. شاعیرانه خیاللار، اینجه دویغولار دالغالانیر:

خیالون بیر ملامت گؤزلو قیزدیر
 که هر مجلسده منله دیز به دیزدیر
 نه یازمیشدین بهارین خوش! عزیزیم؟
 بوئرده سن گئدهن گوندن پاییزدیر!

عزیزیم سن منی بیر گون آتارسان
 سنه قول اولمارام، اولسام ساتارسان
 گؤزون باخماز گؤیه، من اولدوز اولسام،
 آی اولسام، گون باتان ساعت یاتارسان.^{۱۷۴}

مفتون بؤیوک بیر شاعیردیر، انون خیال دونیاسینا قدم قویماق دا شاعیرانه قاناد ایستر.

^{۱۷۳} (آشیقلی کروان، ص ۴۱).

^{۱۷۴} (آشیقلی کروان، همان).

ادبیاتیمیزی دوزگون تانیماق او چون بوقاناد و بوسفر برلیک ائتمک گره کلی دیر. ایندی ایسه قیسسا صورتده بونو دئمکله بوقناغته گلیمک ایسته ییرم کی شوبهه سیز مفتون بؤیوک بیر شاعیر دیر، آنجاق اونون آدی - سانی آذربایجان ادبیاتیندا چوخ گورلو اولماماسی ایضاحیندا بونو آتیرماق لازیم دیر کی مفتونون آنا دیلینه بسله دیگی حؤرمتمینی عزیز توتمالی ییق، دوزدور آذربایجان ادبیاتی نین چوخ بوجاقلی، گئیش شئعر دونیاسینی منیمسه مه میش و ائله سانمیش کی فارس ادبیاتی تورک ادبیاتیندان داها اوستوندور و تورک ادبیاتی اونون یولونو ایزله مه لی دیر ! بیر حالدا کی بیز بو اینامدایق آذربایجان شئعری نین اؤز سازی و اؤز سؤزو وار دیر و دونیا اوچون، هابئله بشریت و اینسانلیق اوچون ده یرلی سؤزلری چوخدور. بوسؤزلری ده اؤز سازی و اؤز هاواسیلا دئمه لی دیر. اینانیریق کی مفتون آشیقلی کروانی ائله بیر زاماندا یازدی کی حیدر بابانین ائتکی سی بوتون شئعیریمیزی چولغالا ییب و اونون کؤلگه سیندن ائشیکه چیخماق ساده دئییل ایدی. یئنه ده هامان زامانلاردا آذربایجان شاعیرلری یئنی - یئنی جیغیرلار آچیب، یئنی اثرلر یارادیر دیلار و فارس ادبیاتیندا گؤز تیکمه میشدیلر. بوگون ده بیزیم شئعیریمیز اؤز آیاغی اوسته دایانمالی و مستقل سؤزونو دئمه یه مجبور دور.

مفتونون اثرلری نین اینجه له مه لری

مفتون امینی، ایلک اؤنجه شهریار کیمی فارسجا شعر سؤیله مکله شاعیرلیک دونیاسینا آددیم آتمیش و یارادیجیلیغینین چوخ بؤلومو فارسجا اولموشدور. اؤزو ده چوخلو جان آتمیش، بلکه آذربایجان شعرینده یئنی بیر جیغیر آچیب تازالیقار گتیر سین. بو چالیشمالار اؤزو شاعیرین آنا دیلینه حؤمتینی گؤسته ریر. آما بوگونه قدهر بوتون شعر دفترارینده اؤز آنا دیلینده بیر - ایکی شعری ده سپمیش اولسا دا، تکجه بیر اثرینی تورکو یازمیشدیر

مفتونون دیلی بیر فارس شاعری کیمی بوگونکو فارس ادبیاتی نین زیروه سینده دایانمیش و چوخ زمانلار، فارس اوخوجولار بلکه ده اونون تورک اولدوغونو بیل می لر. حتی تورک شعرلرینده، مفتون فارس دیلی نین اؤزه للیکلرینی گتیر می شدیر. هر بیر شعر دفترینده سپه له دیگی تورک شعرلری هر آذربایجانلی اوخوجونو ذوقا گتیریر سه ده، فارس روحو ایله اوز - اوزه گلیر. آنجاق اوره گی بونا خوش اولور. بلکه ده دوغرو دان - دوغروسونا، بو ایشلر تورک شعرینین دونیاسی نین گئیشلنمه سینه بیر یئنی یول تاپیل سین. بلکه ده.

آنجاق بیر گون مفتون امینی نین تورکجه دیوانی توپلانیر سا، گؤزهل بیر توپلوملا اوز به اوز اولدوغوموزا سئوینه جه ییک. الله قوی سا! بونا ایناناراق، شاعیرین تورک شعرلرینی اساس توتوب،

اونلارا توخونماغی تکلیف بیلیریک. بونو دا اونوتمايلاق، مفتون بیر سیره فارسجادان آنا دیلیمیزه شعرلری چئویرمیش - اوجمله‌دن پونه ندائی نین شعرلر؛ بیر سیرا باشقا شاعرلریمیز ده اونون فارسجا شعرلرینی آنادیلیمیزه چئویرمیشلر اوختای کیمی گۆزکملی بیر شاعر!

مفتونون شعر دونیاسی

البتده بونو قتید ائتمک لازیمدیر کی مفتونون شعرلرینده یئنی لیکلر دالغانیر، آنجاق بونلار آذربایجان شعرینده اویغون اولماسادا، بیر زامان کئچهرک اؤز یئرینی شئعیریمیزده تاپاجاقدیر. باخین:

عزیزیم باخ او تایدان، باخ بو تایدان

آغ اورده کلر اوچورلار «نازلی چای» دان

چیخارت اول کؤینه گی جوم قلبیم ایچره!

سرین دریا نه ایستر ایستی یایدان؟^{۱۷۵}

شاعیرانه خیال بورادا چوخ گۆزل و سۆزلر ده اوریه یاتیملی دیر. گۆرونورکی مفتون بورادا بیزیم بایاتی لاریمیزدا اولان دبلره صادق قالمیشدیر. بوشئرده بیرینجی و ایکینجی مصراعلاریلا اوخوجونو اصل سۆزون ائتکی سینه - اوچونجوو دوردونجو مصراعلاردا حاضیرلیق یارادیر.^{۱۷۶}

شاعیر آنادیلینی سئودیگی کیمی، آنایوردونو، آتا - بابالاری نین شهرینی ده سئویر. اصلاً بونو دئییم کی شاعیرین شعرلرینده آذربایجانین هر نقطه‌سی - داغی، داشی، دره‌سی، باغی، چۆلو - چمنی و... دیله گلیر و شاعیر اونلارلا دانیشیر. نچه شئعی اؤرنک اولاراق گۆسته‌ریرم:

غمین قوربانلی تبریز، ائلللی تبریز

آلولو - ایلدیریملی - سئللی تبریز

نه قانلار قایناییب سندن، اولوب داش

بئلئیکیم ائینالیندان بللی تبریز.

بوتون دونیالارین دردین قانار داغ،

(۱۷۵) آشیقلی کروان، همان.

(۱۷۶) م. کریمی، ادبی آراشدیرما، امید زنگان، سای ۵۷، ۱۳۷۵.

سؤال ائتسن سکوت ایله دانار داغ،

سهندین اوستی قاردير، آلتی قاندير،

بو جوشقون درددن بیر گون یانار داغ.^{۱۷۷}

شاعیر، ساوالانا، اورمی گؤلونه، قورو گؤل، چیغاتی چایینا و آیری - آیری آذربایجان یئرلرینه اشاره لر ائدیر. بو، گؤسته ریر کی مفتون امینی آنا یوردونادا محبت بسله ییب و دایما اونون یادیندادیر. آذربایجان قهرمانلاری دا اونون اوره یی نین بیر بؤلومونو توتور. او، قهرمانلاری دا دایما خاطر لاییر:

نه گلمیشدیر شکایت روزگاردان،

منی اؤز سئوگیلیم سالمیش وقاردان،

اگر بیر گونسه من اولسام کوراوغلو،

قیرآتدان کئچمه رم، کئچسم نیگاردان!^{۱۷۸}

مفتون مبارز بیر شاعیر اولاراق، یولون چتین لیگینی بیلیر، اوعینی حالدا خالقینا یول گؤسته ره رک، اونو یورولمامازلیغا، دؤنمه مزلیغا چاغیریر. اونا اوره ک وئیرر بلکه یولدان آزما ییب و یا خود دؤنمه سین:

نه دایم سؤیله ییرسن ایش چتین دیر؟

سنه یاردیم وئره ن قیزغین اتین دیر!

بئله ائدین کاش کی بو ظولمت سویوقدا

آلورلانا ق سنین سون قیمتین دیر.^{۱۷۹}

مفتون خالقیندا اومود یارادیر، ایشلر چتین اولور سادا، خالقینی با جاری قلی بیلیر و بئله لیکله اونو مبارزه اوچون حاضر لادیر. اونو، عشق ساغلیغی ایله، باشی اوجالیغا چاغیریر، دونیانی سویوق دوتموش سادا، اوره ک ایستی سیله قیزدیرما ق ایسته ییر:

ایچاق بو جامی اوزلر آغلیغی له

قیزارداق رنگی عشقین ساغلیغی له

سویوق دونیانی با سمیش دیر ولاکن

۱۷۷) مفتون امینی، دریاچه، تهران، ۱۳۳۶، ص ۵۴.

۱۷۸) آشیقلی کرو لن، ص ۶۱.

۱۷۹) آشیقلی کرو لن، همان.

نه غم واردیر؟ اورده کلر داغلیغی له!

شاعیر چالیشیر یاشاییشین، طبیعتین و روزگارین ائیش - یوققوشونو آیدینلاشدیر اراق
خالقینی همیشه لیک گونشه، آيا و اولدوزا ماراقلی ساخلا سین:

بوکندن گؤللی اوردده کلی - قازلی،

گلیر قیزلار بولاقدان نازلی - نازلی،

گونشدن سونرا آی وار، سونرا اولدوز،

ایشیقلیق ایتمه یین دیر چوخلو - آزلی.

بیلیریک مفتونون فارسيجا شئعرلرینده ده، موضوعلار بئله گلیشده دیلر. بورادا همان روحیه
و همان دوشونجه وار، تکجه دیلینی آنا دیلینه چئویرمیشدیر. بلکه ده اونا گوره دیر آذربایجانین
قهرمان اوغلو و شاعیری اولان «اوختای»، مفتون امینی نین فارسيجا شئعرلریندن آنا دیلیمیزه
چئویرمیش. بو بیر نوکته؛ او بیر نوکته ده بودور کی مفتونون تورکجه یازدیغی شئعرلر اورده
چوخ یاتیر و یا مفتون تورکجه یه چئویرلمیش فارسيجا شئعرلری؟ ایکینجی بؤلومو قبول
اندیرسک، دیلیمیزین روحونو تاپمیش اولاریق.

آنجا مفتونون شئعرینده جوشان و دالالانان موضوع، اونون قارانیقلا، ظولم و ظولمتله
مبارزه سی و خالقینی بو مبارزه یه چاغیریب، اونو حاضیرلاتماق دیر. مفتون بیلیر کی یاشاییر
بلکه ظولمتی آرادان قالدیرماق اوچون. و بویولدا یول کسنلر واردیر، مبارزه یولو چتین اولور سادا
دؤیوشمک گره کدیر:

بو یولدا هر نه مومکون سه یاواش کئچ!

ولاکین دوشمنین گورسه ساواش کئچ!

عزیزیم چای تکین دوز کئچ یولوندان!

قاباغین دوتسالار، گؤل باغلا! آش کئچ!

مفتون ظالیملری ائله زورلو گورور، اوزسوز و آبیرسوز گورور کی دئییر:

دلی شئیطان دئییر: زنجیری قیر، قاچ!

گوتور غییرت باشین، چیخ داغدا های چک!

آشیقلی کروان، حقیقتده بیر مبارزین یاشاییشی دیر و سونونجو بؤلوم - اوچونجو - مبارزه یه
باغلانمیشدیر. اوردا دئییر:

عزیزم بیر سؤزوم وار یاد یگارلیق

آتامینمه! ایهر مینسن دا ائنمه!

آردیجا هایلا بیر:

عزیزیم خنجریم تاخ، گۆزلرین آچ

آییق گئت! یولدا دوشمان وار، دومان وارا!

شاعیر مبارزهنی بیر ضرورت بیلهرک، فارس شئعینه تایی اوستو باسدیریلی دئمیر، آنجاق

ایماژلار، استعاره لر و تمثیل لره آرخالانیر:

حسن خان کندی چاپدی، بندی سويدو،

او حالدان مسجیده بیر لامپا قويدو،

ایلاهی! لامپاسین سیندیر باشیندا.

ایگیندن – توستوسوندن طایفا دويدو!

بورادا، حتا اوزونو و سوزونو گۆیلره توتاراق نفرین و قارغیش ائتدیگی، اونون آیدین مبارزه-

سینی گۆسته ریر. شاعیر اوزونو بو مبارزه ده گورور و همیشه توفنگینی چیگنینده گزديریر:

توفنگیم واردی آسلان بود، ایلان باش،

ایهر جنگلده آتسام داغ گورولدار!

مفتون یاشاییشا، خالقینا و تاریخه بیر فلسفی باخیشلا و دوشونجه لی گۆروشله باخیر. او

توزلو تاریخیمیزی سیلیب، اوندان عبرت آلمایا اؤیره دیر، آما حایف کی تاریخیمیزده توزلو

قالمیشدیر: ۱۸۰

اوزون بیر کئشمیشه یول آچدی یئلده،

قییر آتی نالاییرلار چنلی بئلده،

کؤچوبلر اودلو کروانلار ولاکن،

قالیبلار توزلو تاریخلر بو ائلده!

مفتونون باشقا شعرلری

دئدیگیمیز کیمی، مفتون امینی بوتون شعر دفترلرینه اؤز آنا دیلینده شعرلری سپهله-

میشدیر. بیر – بیر اونون دفترلرینی واراقلایاندا، بئله شعرلرله اوز – اوزه گلیریک. بورادا بیر

مفتون امینی نین اثرلری بونلاردیر:

(۴) دریاچه.

(۳) کولاک،

(۲) انارستان.

(۱) آشیقی کروان.

سیراسینا گۆسترمیشیک. ایندی ایسه ، شاعیرین سون شعر دفتری اولان "اکنون‌های دور" کتابینا بیر نظر سالایم.. بو شعر دفترینده، بورایا قدهر چاپ اولمایان فارسجا و تورکجه شعرلری داخیل‌دیر. بیز یئنه تکجه تورک شعرلرینه نظر سالیریق. بو دفترده ، اوچ تورکی شعری گلمیش‌دیر. بیرینین یارانیش تاریخی ۱۳۵۶ – ۲۹ بهنمه قاییدیر . بو شعر اوزون اولورسا دا قیسساجا بورادا وئریلیر:

آل‌ولو تبریز

ایکی گون قالاندا کیچیک چیلله‌دن،
آغ دگونش چیخاندا قیزیل قولله‌دن.
قیزارتدی ائینالی اؤز یان – یؤره‌سین
اونون شوقو آلدی ارکین دؤره‌سین.
اوجا بیر سسه دوشدوسه آت زنگینه
قیزیل شفق چؤکدو شهرین رنگینه.
تبریزین قلبینه ایشیق ساجسلدی
آغیر بیر یوخودان گؤزو آچیلدی.
مینلر سماور تک خلقین سینه‌سی
قاینادی، قاینادی داشدی کینه‌سی.
هر کوچه دن بیر سئل آخدی میدانا
میدان دولدو، سولار چیخدی ایوانا.
اوز گتیردی شهره داغلارین یئلی،
قاریشدی تبریزه کندلرین سئلی.

بئله‌لیکله، گۆردویوموز کیمی، شاعر گۆزهل و آخیجی دیلی ایله تبریزده قالخان ۲۹ بهمنین قیامینی تصویره چکیر و گۆزهل بیر شعر ایله بیر بؤیوک انقلابین قورجاناقلارینی ابدیتیه قووشدورور. بورادا تکجه شعر دیلی باجارا بیلر بو قهرمانلیق روحیه سینی بیان ائده بیل‌سین. مفتونون دیلی بورادا داها کسرلی و داها زنگین‌دیر. شاعر، شعرینین سون پارچاسیندا تبریزه لاییق بیر حرکتی بئله دیله گتیریر :

قوی بوگونو دئسین قوجا آشیق‌لار
ائل ایچینده باشی اوجا آشیق‌لار.

ضیالی قارداشلار، آییق گئتسینلر
بابک اولادینا لاییق گئتسینلر.
ساخلا سینلار ارکین اوجا حورمتین
شهیدلرین، ایگیدلرین شهرتین.
ظفرلر قازانسین هر زمان تبریز،
اولمه سین، اولمه سین قهرمان تبریز!...^{۱۸۱}

مفتون بو شعرلرله اؤز وطنینه باغلیلیغینی، هابئله انقلابی روحیه سینی ساخلامیشدیر و بونا
گؤره ده هله آذربایجانین دهیرلی بیر بالاسی کیمی خالقینین اوره یینده یئر سالیب –
سالاجاقدیر.

بو دفترده ایکی باشقا شعر ده واردیر کی بیرری ترجمه و بیر لیریک شعر دئمک اولار.
ایک اؤنجه، لیریک شعرینی اوخویالیم. آدی "عطیرلی یوخو" دور:

گؤزلرین آزا اوتانان، آزادا چکیلن کیمی
منی باشا سالیرسان کی
بو، آج قالان سئوگیه
سنین آچمالی بیر سفره ن یوخدور.

عزیز ایسته دیگیم!
منین صبرلی عشقیمین ده ایسه سیندیرمالی بیر اوروجو اولمادان
او دئییر کی
من سندن گلینلیک ایسته یه بیلمه دیم
دئمک بو دونیادا، اوزاق با اوزاق
سنین منه آداخلی کیمی اولماغین بس ایمیش بلکه ده چوخ!
ایندیلیکجه ده
منیم ایسته دیگیم
بوندان آرتیق دئییل کی

گل منی قوی فقط بیر یول
آدسیز، عادت‌سیز بیر هوس کیمی
سنین قلبینه یاخین قولتوغونون آلتیندان
درینجه، دویونجا نفس آلیم
او قدەر کی اویا – اویا شیرین بیر یوخویا دوشوب
گۆره‌م کی هانسی بیر صاباحدا
خیالی بیر اوتاقد
سن ایله بئله آیلیمیشام
(آزجا اوتانان، آزجادا سئوینن کیمی)

هئی! نه دئمیشم
اوزاقدکی قاپیلارین ساده‌جه دویولوب آچیلما‌سینا
آمما، آی آمان نئیه‌ییم
بو گۆز اؤنونده کی دویمه‌لرین، دویونلرین ال دگیلمه‌مه‌سینه!...^{۱۸۲}

۱۸۲ همان، ص ۱۹ و ۲۰.

آنجا ق مفتون حاققیندا بیر کتاب ائلیمیزین ایکی دیللی شاعیرین چاپ اولدو و اوندان شاعیر آشیق‌لی کروان ایله برابر بیر نئچه شعری ده گلمیشدیر. بو عنوان آلتیندا بو یازارین مقاله سی آشاغیدا درگیده یاییلدی: نوید آذربایجان، سای

یحیی شیدا^{۱۸۳}

آذربایجانین گؤرکملی قوجامان شاعیر، ادیب و یازیچیسی، یحیی شیدا ۷۰ ایل ادبی ایشلرله آذربایجان دیلینی دیری ساخلامیش و هئچ زامان شاه رژیمنی نین بوغونتو و سیخینیتیسی اونو سوسدورا بیلمه میشدیر. یحیی شیدا ۱۳۰۳ ایلینده تبریزده آنادان اولوب، تبریزده تحصیل آلمیش و عؤمرونون گنج ایللرینده شعر یازماغا اوز گتیریب و بو گونه قدهر دهیرلی اثرلر یارادیبدیر. شیدانین «آی ساری کؤینک» شعری دیلرلر ازیری اولوب و خالقیمیزین شاه رژیمنینده اولان دورومونو تصویره چکمیشدیر:

آی خسته قوش! آواره گزیرسن بودیاری^{۱۸۴}

یحیی شیدانین ادبی فعالیتی چوخ گوجلو و اوزون مدتلی اولموش. حتا بوگون ده یاشی ۸۰ کیچهرک، بؤیوک بیر گوجلره درگیلرده فعالیتینی داوام ائدیر و یورولمادان چالیشیر. شیدا اونلارجا شاعیرین شعر دفترلرینه اؤن سؤز یازمیش، شعرلرینی بیر دیل صرافی تک آراشدیرمیش، اینجهلهمیش و یول گؤسترمیشدیر. هئچ کیم شیدا قدهر معاصر شعریمیزله تانیپ دئییل. شاعیرلریمیزین شعر دفترلری اوستاد شیدانین اؤن سؤزلریله بزه نیر. اونون اوچ جیلد لیک «ادبیات اوجاغی» کیتابی، چاغداش ادبیاتیمیزدا اؤنملی و دهیرلی بیر اثر دیر. بؤیوک ادیب، بو اثری حاضرلاماغا ایللر بویو زحمت چکیب و یوزلرجه چاغداش شاعیرلریمیزله علاقه باغلایب، شعرلرینی اله گتیریب، و اوچ جیلدلیک کیتابدا توپلایبیدیر. بو اثرین ایلک جلدی ۱۳۶۴ جی ایلده چاپدان بوراخیلدی.^{۱۸۵}

شیدا بو اثرین اؤن سؤزونده بئله یازیر: «ایللر بویو، دیل ستمی، آذربایجان ادبیاتیندا تهلکه-لی فاجیعه لر یاراتدی. آذربایجان دیلی، زنگین و قایدالی بیر دیل اولدوغو حالدا «لهجه» آدلانیب، بیر عده مزدور و شووینیستلر طرفیندن بو محتشم دیارین آدی «عضو فلج» و دیلی

۱۸۳ بهار زنجان، سای ۱۱۸، ۵ آبان ۱۳۸۳.

۱۸۴ دوستلار گؤروشو.

۱ (یحیی شیدا، ادبیات اوجاغی، جلد ۱.

۲ (یحیی شیدا، ادبیات اوجاغی، جلد ۲.

ایسه «موغول تور-تۆکوتوسو» و بعضاً ده «عثمانلی تیلیفی» عنوانین اؤزونه آلمیش ایدی. ایندییه دک فارسی دیلینده یازان شاعیرلر ایچون مختلف تذکره‌لر یازیلیب و شئعرلریندن چئشیدلی اؤرنکلر گتیرمیشلر. آنجاق تورکو یازان شاعیرلره چاتاندا ایستر - ایسته‌مز بیر سطیرده‌کی: «فلان شاعیر تورکو دیلینده اؤز اثرلرین یارادیب» کیفایتلنمیشدیرلر و بو زامانا دک بیر تذکره ده تورکو یازان شاعیرلره تخصیص اولمامیش و چوخلاری نین آدی، حتی اثرلری ایتیپ - باتمیشدیر.

نهایت شیدا اسلامی اینقیلابدان سونرا یارانان امک‌انلار آرخالاناراق سینان قلملر، قاپانمیش و سکوته دالمیش دیللرین آچیلماسینی گۆره‌رک دوغما دیللرینده یازان شاعیرلره مئیدان آچیر و شئعرلرینی توپلاییب چاپا تاپشیریر. ائلیمیزه تحفه وئرهن اوچ جیلدلیک «ادبیات اوجاغی» اثری، بیر طرفدن گنج شاعیرلریمیزه ایمکان یارادیب، بیر طرفدن ائلیمیزین باشینی خالق‌لار ایچینده قالدیریبدیر. بئله بیر همته عشق اولسون.

شیدانین دیلی ساده، اودلو و گۆزهل دیر. شیدا اؤزو بیر شاعیر اولاراق، شئعری ده یاخشی تانییر. شاعیرلرین دیلینی ده تئز اؤیره‌نیر و هنرلرینی یاخشی تنقید ائده بیلیر. بوگون یوزلرجه شاعیرلریمیز، «شیدا»نین اؤن سؤزونو اؤز اثرلرینده بؤیوک «ده‌یر» ساناراق گووه‌نیرلر. بونلاردان علاوه «مهد آزادی» درگی‌سینده ایللر بویو دیلیمیزی و شئعیریمیزی جانلی ساخلایاراق، دیلیمیزه بؤیوک خدمت‌لر گۆستریمیشدیر. اینانیریق کی خالقیمیز بئله صمیمی شاعیرلرینی و ادیب لرینی اونوتمایاجاق.

اوستاد شیدا ۱۳۲۷جی ایلدن مطبوعه‌لر دونیاسینا قدم قویموش و بو گونه قدهر یورولمادان چالیشیر. او، مختلف درگی‌لرین تورکجه صفحه‌لرینی دولانديراراق گۆزهل شئعرلری و مطلب‌لری سئچیب و اولمادیغی زامان، اؤزو یازیب و بو صفحه‌لری بزه‌ییدیر. عینی حالدا اوستاد شیدا، قدرتلی بیر شاعیردیر کی شئعرین بوتون اینجه‌لیک‌لرینه واقف‌دیر. بو گونه قدهر اونلارجا کیتاب - فارسيجا و تورکجه - یازیب و یاییبدیر. ۲۰ میندن آرتیق فارسيجا شئعری و ۲۵ میندن آرتیق تورکجه شئعری اللرده گزیر. چاپ اولان کیتابلاری، «ادبیات اوجاغی» ندان علاوه، اودلار وطنی، ننه خانیم، اودلو سؤزلر، سئویم قولو، اون جزوهر، میرزه علی معجزین ۳ و ۴جو جیلدینی، هابئله تبریزی صائب‌تین دیوانینی و اسکی آذربایجانین سیاسی تاریخینی آد آپارماق اولار. بیلدیگیمیز کیمی اوستادین بیر سیرا شئعرلری خالقیمیزین دیلینده ازیر اولاراق، دیلدن دیله، اوره‌کدن اوره‌یه یول تاپیر؛ او جمله‌دن شهریارا یازدیغی «آی ساری کؤنیک» شئعری چوخلو و طنداشلاریمیزین دیلینده گزیر و ماهنی‌سی اوخونور.

یحیی شیدا بیر وطن سؤهر شاعیردی و جانینی - عؤمرونو بو یولدا قویموش و شئعرلرینده
شن نغمه لرله وطن عشقینده چیخیش ائدیر:

وئرمنه بیر باده، ساقی، آذربایجان عشقینه
اونداکی شان و شرفده، پاک وجدان عشقینه.
من وطن اوغروندا، جانا کئچمیشم جاندان اگر
یوخدور حکمت بودا، چون قوربانندی بو جان عشقینه.
من اونا پا بسته‌یم، چان هئچدی قوربان اولسا دا
وئرمیشم جان نقدینی هر لحظه ارزان عشقینه.^{۱۸۶}

شیدا دا باهار گلدیگینی تکجه وطنین آزادلیغیندا، ائلی نین شنلیگینده بولوب و کؤنلو وطنله
خوشدور:

درد و غم اؤلکه مدن کناره گئدیپ
ستمین بیناسی تار و مار اولوب
گول آچیب چمنلر، بولبوللر اوخور
مسکنیم نه عجب لاله زار اولوب.

شاعیر مجلس میللی نین آچیلماسیلا، امنیتین قورولماسینی آلیشلا ییر:
یاشاسین مجلس میللی میز هر آن
بیزلره امنیت ائله ییب احسان
شاعیرین دیلینده ازیر اولان همیشه وطن دیر:
دیلیمده ازیریم وطن دیر، وطن
شوکتیم، سروریم وطن دیر، وطن.^{۱۸۷}

شیدا، بوتون آذربایجان شئعری نین فورمالاریندا سؤز قوشموش و گوجلوبیر شاعیر اولدوغونو
گؤستریمیشدیر.

اونون یارادیجیلیغیندا، غزل بؤیوک بیر یئر توتور، آنجاق غزللرینده عشق و لیریکایا یئر
وئردیگی حالدا وطنین شن نغمه لری نین شاعیری دیر:
اثر قالمز کدردن سن کیمی جانان اولان یئرده
قاچار ظولمت، بو آیدین دیر گونش تابان اولان یئرده

(۱) ایران تورک ادبیاتی آنتالوژیسی، همان، جلد ۵، ص ۴۰۷-۳۸۹.

(۱) همان، ص ۳۹۷.

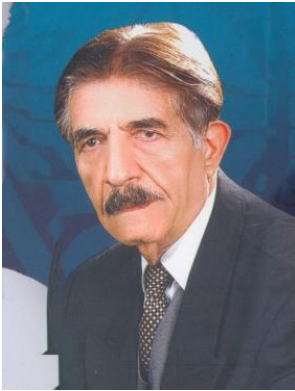
شاعرین سئوگیلیسی وطن‌دیر، اونا باغ رضوانلادا ده‌گیشمیر:
 اؤیود وئرمه‌ ناصح، بئله افسانه‌نی بوشلا
 مگر اودلار دیاریندان سورا، باغ جنان واردیر؟^{۱۸۸}
 شیدا خالقینه گووه‌نیب، اونا آرخالانیر و استعمار الینی کسمه‌یه تکجه خالقینا اؤز چئویریر:
 استعمار الین کس! کی او ال، کسمه‌لی ال دیر
 چون باعث اودور بیر بئله دهشتلی جداله.^{۱۸۹}
 بونونلا بئله، استعمار و استبدادین یئرین آلماییب و دنیا دوردوقدا آذربایجان دوراجاق‌دیر:
 بیزیم بو قهرمانلار یوردو اؤلمز! پایمال اولماز!
 کی هر کونونده مین‌لر قهرمان ستارخان واردیر.
 اگر بابک، حوانشیر اؤلدو، کؤچدور دار دنیادن
 یئنه بیر اؤلکه‌ده اونلار کیمی چوخ قهرمان واردیر.
 شیدا وطن اوغروندا جانلارینی قوربان وئریب شهید اولانلاری همیشه‌لیک دیری بیلیر و
 اونلارین قانینی اؤلکه‌نین قباله‌سی تک تانیییر:
 باخ چؤلله‌ره! قان بایراغینی قووزادی لاله
 بولبوللری قان بایراغیندا ائتدی حواله.
 یازدی شهدائین قانی طومار ده بیر خط
 تاریخه جهت وئردی بو قان، عین قباله.^{۱۹۰}

(۲) جنوبی آذربایجان ادبیاتی، جیلد ۳، ص ۲۱۲.

(۳) ایران تورک ...، همان، ص ۴۰۵.

(۱) جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتالوژیسی، باکی، ۱۹۸۸، جیلد ۲۱۵-۲۰۶.

مظفر درفشی^{۱۹۱}

قوجامان شاعریمیز مظفر درفشی بوگون ۶۰ ایلیک شعر و دؤیوش تجربه لرینی چیگین لرینده داشییر. مظفر ائله بیر عائله ده بوی آتیب- یاشا دولورکی ایگید آتاسی رضاشاهین قولدورلوغو قارشیندا دایانیدیغی اوچون، نئچه دفعه لرله رضاشاه مأمورلاری طرفیندن دستکله نیب و نهایت تهران سورگون اولونمو شدور. هئچ شُبّه یوخدور کی بئله آتائین ائتکی سی اؤز ایگید اوغلوندا چوخ درین اولاییلر.

گنج مظفر، ۱۶- ۱۵ یاشیندان شعره مارق گوسته ریر و

حکومتدن تنقید، اونون یئنی شعرلرینده یئر آلیر. مظفر ۱۳۰۳ جی ایله تبریزده آنادان اولموشدور. آنجاق ادبیاتی فعالیتیه چوخ تئز باشلامیش و ملی حکومت زامانیندا قورولان «شاعرلر مجلسی» نین ان فعال عضولریندن ساییلیردی.^{۱۹۲}

مظفرنین آتاسی، اوغلونو تئز یالقیز قویوب، دنیاسین ده ییشیر و گنج مظفر آغیر بیر دوروملا حیات کئچیریر، آنجاق تحصیلینی داوام وئریب، دانشسرانی بیتیریر و بیر معلم کیمی خالقینی خدمتینه بئل باغلیر. خالقینا یاشاماق درسی و تبریزه آزادلیق درسی اؤیره دیر.^{۱۹۳}

مظفر تبریزین «دانش» مدرسه سینده درس اوخوموش، سونرا دانشسرانی بیترمیش و بیر معلم کیمی ایشه باشلامیشدیر. آنجاق آتاسی نین دوستاقدان خسته لندیگی، سونرا تئز اؤلدویو، شاعریمیزده بؤیوک ائتکی یاراتمیش و آتاسی نین قبری اوسته گؤزه ل چیخیشلار اولور و مظفر بو اینامی بسله ییرکی:^{۱۹۴}

عمر باشدان باشا مبارزه دیر
کهنه قانوندور حیات و ممات
ای حیاتین قویان مبارزه ده
بایراغین یاتماییدی یولداش یات.

۱۹۱ م. کریمی، ائلیمیزین مظفر شاعیری، نوید آذربایجان، سای ۵۲۵، ۲۵ آذر ۱۳۹۲.

(۱) ادبی مجموعه، ص ۲۴.

(۲) ایران تورک ادبیاتی، همان، ص ۳۰۲.

(۳) مظفر درفشی، منظوم خاطیره لر، تهران، ۱۳۸۲.

مظفر تکجه آتاسی یوخ، بلکه آناسی‌نین‌دا زحمت‌لرینی دویور و دوشونور. آنانین چتین گونلرینی خاطرلایاراق بئله یازیر:

تحميل ائتدی حیاتیندا چوخ مشقت لر
اونون جوانلیغی زنوان یولوندا اولدو هدهر
تمام عمرده اولدو نصیبی عضه - کدر
نه قدر ظلم یازیلیمیشدی طالعینده مگر؟
فلک پیاله‌سینی گؤز یاشیلا دولدوردو
قارالچک باشا سالدی الی حنالی آنا
هامی بلا لره دؤزدو باشی بلالی آنا.^{۱۹۵}

بونان بئله، مظفر دوفشی اوره‌یینی وطن عشقینه تاپشیریب و ائلی‌نین سئوگی‌سینی باغ‌ریندا بسله‌بیر و شعرلرینده خلق‌لیبی اوستون بیر یئر آلیر، گنج مظفر آلیشقان - سئوگی دولو بیر اوره‌ک خلقی‌نین و آنا یوردونون کئیشگینده قالدیغینی اینانیر و بوتون وارلیغی ايله بو یولا آددیم قویور. او دئموکراتیک ایللرده وطن عشقی، استقلالیت، آا دلی، ملی ادبیاتی هر زاددان آرتیق اوره‌یینی کووره‌لدیر و یازیر:

وطنین عشق اودونا بو دل دیوانه یانار
نئجه کیم شعله‌ی شمعه پر پروانه یانار
شاعیرم حب وطن‌دیر منه عالمده شعار
اودو کیم عشق اودونا بو دل دیوانه یانار

مظفر عالی تحصیل آلمیش بیر شاعردیر. او، دانشسرانی بیترب معلم‌لیکده تجربه‌لر الده ائدیپ و سونرا روانشناسلیق رشته‌سینده فوق لیسانس آلمایا موفق اولور. شاعرلر مجلسینده فعالجاسینا اشتراک ائده‌رک اصلی عضولریندن ساییلیر و بو گونه قدر ده اؤلکه‌میزده بیر آق ساققال کیمی نئچه- نئچه ادبی انجمن‌لرین لیدئری کیمی فعالیت گؤسته‌ریبدیر. مظفر درین دوشونجه‌لی، ائل قایغیسینی چکن و انسان سئوهر بیر شاعر اولاراق، چاغداش ادبیاتیمیزین اؤنوده گئندن عالم شاعریمیزدیر.

درفشی‌نین «منظوم خاطیره‌لر» اثری اونون ادبی فعالیتینی‌نین گؤزهل ثمره‌لی محصول دور. بو کیتابا پروفیسور دؤکتور حمید محمدزاده اؤن سؤز یازمیش و ۱۳۷۸ده چاپ اولموشدور. هله چوخلو شعرلری مختلف درگی‌لرده ۱۳۲۴دن بو طرفه چاپ اولوب آنجاق بیر یئره توپلانماییدیر.^{۱۹۶}

آذربایجان، تبریز اونون وطن عشقی اولاراق، صابر، معجز، ساهر، سه‌ند، صمد و آیری آیری قهرمان ایگیدلریمیز اونون شعر قونوسو اولموش، شانلی حقیقتی آرایان، بیرلیک یارادان، انقلاب مارشینی سسلندیره‌ن بؤیوک شاعریمیزدیر. او، آذربایجان شعرینی بئله باشلاییر:

ای اولان جوشغون اوره‌کلر قانی آذربایجان
قلب‌لر دریاسی‌نین طوفانی آذربایجان
ای اولان شیرلر مکانی، قهرمانلار مسکنی
بسله‌ین قویتوندا ستمدخانی آذربایجان

و بئله بیتیریر:

افتخار ائيله جهاندا، افتخاريله ياشا
ای بؤیوک آزادلیغین قوربانی آذربایجان!

و تبریزه قوشدوغو شعرى بئله باشلاییر:

تبریز! نه بؤیوک، عالی، درین معنالی بیر سؤز
تبریز! نه اوجا، زنگین اولان رعشه‌لی بیر سس،
تبریز! او قوجا شرقه گؤزهل جذبه‌لی بیر گؤز،
تبریز! بو یانان کؤنلومو مفتون ائيله ناکس!

یوخ، سؤز دگیل، او سس دگیل او، گوردویو ناکس
بلکه بیزه میراثدی بو بیر خطه‌ی اطلس!^{۱۹۷}

یئنه تبریز حماسه‌سی، عنوانینی آلتیندا یازیر:

(۱) مظفر درفشى، منظوم خاطیره‌لر، تهران، ۱۳۸۲.

(۱) علی قافازيالى، همان، ص ۳۸۱.

قالخیر اودلار وطنیندن یئنه اود شعله‌لری
یئنه یوردوم آلیششیب
خلقیمین صبر و تحمل کاساسی لبریز اولوب
سانکه شیدتله داششیب...^{۱۹۸}

درفشی حقیقت دالیجا گزه‌ن بیر شاعردیر و اینانیر کی:
عالمده اگر اولماسا بیر شانلی حقیقت
لابد پوزولار نظم جهان، نقش طبیعت.^{۱۹۹}

شاعیرین سؤزلری درین، معنالی و دوشونجه‌لی‌دی. هر بیتی بیر عالم یارادیر و هر
مصرعینده بیر معنا یاتیب. «بیرلیک» آدیلا قوشدوغو شعرى بئله باشلايیر:
بیرلیکده‌دی گوج، اوندادی اسرار سعادت
بیرلیکده‌دی زور، اوندادی رمز ابدیت
بیرلیکله چاتار حقینه هر ملت مظلوم
بیرلیکله قیلار قدرینی هر جامعه معلوم
بیرلیکله ائده ر دشمنی هر طایفه معدوم
اونلا قویار هر اؤلکه باشا تاج شرافت.

درفشی آذربایجان شاعرلرینه درین محبت بسله‌ییر، او شعرلرینی فضولییه، صابره، معجزه
حصر ائده‌رک اونلارین دوشونجه‌لریندن، چکدیگی محبت‌لردن و گؤزدویو خدمت‌لردن یاد ائده-
رک اونلارین خاطره‌سین عزیزله‌ییر و نسلیمیزه و گله‌جک نسیللره عبرت اولدوقلارینی دیله‌ییر:
قارا تورپاقدن دور ای وطن دلداده‌سی صابر
دور ای درد وطندن دیده‌سی گریان اولان شاعر...
و معجزه بئله سؤیلو:
ائله دول معجزه لر اؤز قلمونله ایجاد
ای اولان جور و ستمدن اوره‌یی تان معجز!

(۲) جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتالوژیسی، همان، ص ۲۱۱.

(۳) مظفر درفشی، منظوم خاطیره‌لر، همان، ص ۸۶.

حیف اولاولمادی بیر لحظه سنین قلبین شاد
اؤز حیاتین بویو قیلدون آجی افغان معجز!

مظفر درفشی بوگون باشینین آغ توکلرینه باخمایارق، بوتون ادبی ییغینجاقلاردا متانت و
اؤزهل بیر وقار و فروتن لیکله اشتراک ائدیر. سؤز یوحدور کی منظوم خاطره لر، بیر دهیرلی اثر
کیمی چاغداش ادبیاتیمیزدا پارلاییب و بیر شاعرین یوخ، بلکه بیر خالقین ائینشلی - یوققوشلو،
آجیلی - شیرنیلی حیات یولودور. بو یولو همیشه نظردن کئچیردن، اونوتمايان، گله جگیمیزه بیر
گوزگو کیمی یول آچان اولاییلر.^{۲۰۰}

(۱) مظفر درفشی نین ۸۵ ایلیگینی، گورولتولو بیر تۆرهنده عزیزله یین خلقیمیز، اؤز ادیب لری نین قدیر بیلن اولدوغونو ثبوت
یئتیرمیشدیر. بو مراسیم، تهراندا «اندیشه» فرهنگسراسیندا یوزلرجه ادیب و شاعرلریمیزدن حضورو ایله قورولموشدور.

آشیق حسین جوان^{۲۰۱}

آشیق‌لیق هنری و صنه‌تی، همیشه آذربایجان خالق‌نین دادینا چاتیپ و گؤرکملی آشیق‌لاری بوتون نهضت‌لریمیزده بایراق اله آلیب، قیامین اؤنونده گئدیبلر. ۲۱ آذر قیامیندا دا چوخلو آشیق‌لاریمیز ساز و سؤزلریله بو قیاما قاتیلیب، صنعت‌لریله یاردیمچی اولوبلار. آشیق حسین جوان بونلاردان بیرسی‌دیر. آشیق حسین بدیعی صنه‌تیه آشیق شعرینی یوکسلیدیب و یازیلی ادبیاتیمیز ایله یا ناشی یازیپ یارادیبدیر. آشیق‌لار تاریخینده آشیق حسین‌نین اؤزل بیر یثری واردیر.

آشیق حسین یارادیجیلیغی ایله یوزلرجه دؤنه خالق ایچینده چیخیشلار ائدیپ و اؤز ائلینه افتخارلار یارادیبدیر. او، آذربایجان سسینی دنیا یا یایماقدا بؤیوک هنر گؤسته‌ریبدیر. شوروی خالق‌لاری آشیق حسین‌ین شعرلرینی اؤز آنا دیل‌لرینده اوخویوبلار. بئله بیر ترجمه امک‌انی هله چوخلو شاعرلرین طالعینه راست گلمه‌ییب‌دیر.

آشیق حسین ۱۲۹۴ جی ایله قاراداغین گرمه‌دوز ماحالی‌نین اوت کندینده آنادان اولدو. حسین ۶ یاشیندا اولوردو کی آتاسینی الدن وئردی و آناسی‌نین حمایه‌سی آلتیندا بؤیویوب یا شا دولدو. اوشاق ایکن آشیق‌لار مجلس‌لرینده اشتراک ائدیپ، شعر و ساز صنه‌تیندن ماراقلانیب موسیقی ذوقونو اوره‌یینه آلدی و گاهدان دا فرصت اله گلنده چالیب اوخودو. آنجاق یوخسوللوق اونو سیخیب و نهایت ۲۰ یاشیندا آرازین او تاپینا گئدیر و آشیق عل‌سکرین قارداشی اوغلو آشیق موسانین یانیندا شاگرد اولوب و ۸ ایل آشیق‌لیق صنه‌تینی اؤیره‌نیر.^{۲۰۲}

آشیق حسین آشیق‌لیق صنه‌تینی مکمل اؤیره‌ندیکدن سونرا دوغما یودونا قاییدیر و دوغما ائلی طرفیندن آلقیشلانیر. آشیق حسین بو زمان گؤزهل سازی و یئنی شعرلریله خالق‌ی دؤره-سینه ییغیب و چوخلو شعرلر قوشور. تبریزده تورکی درگی‌لر چاپ اولوردو. وطن یولوندا قزنتی آشیق حسین‌ین شعرلرینی دال با دال چاپ ائدیر و هامی آشیق حسین‌ین «گول آذربایجان»، «ویان»، «آناوطن» شعرلرینی ازبرله‌ییب وبو شعرلر کوتله‌وی صورتده خالق ایچینده یاییلیر.^{۲۰۳} بیر ایللیک ملی حکومت چاغیندا، آشیق حسین شعرلری تبریز رادیوسوندا یاییلیر، سازی

۲۰۱ بو مقاله ایلک اؤنجه ارزرومدا قورولان آشیق‌لار شؤله‌نینده، سونرا تهراندا قورولان آشیق‌لار قورولتاییندا اوخوندو و سونرا بیر نئجه درگیده چاپ اولدو.

(۱) آذربایجان یازیچیلاری‌نین ادبی مجموعه‌سی، باکی، ۱۳۳۹، ص ۱۱۹.

(۱) دوکتور علی قافقازالی، ایران تورک‌لری آشیق محیط‌لری، ارزروم، ۲۰۰۶.

و سۆزو هامینی هوسلندییر. تبریز درگی لری اونون شعرلرینی دؤنه- دؤنه چاپ ائدییر. آنجاق ملی قیامی سیناغا اوغراییب، آشیق حسین ده آرازی آشیر. آما اونون سازی و سۆزونون مازاقلی لاری اونو بوشلامیرلار. آشیقین ذوق و استعدادی یئنی بیر امکانلار تاپیقدا چیچکلهنیر. بودؤنه بوللو- بوللو شعرلری بوتون آذربایجان درگی لرینی بزه ییر و شعرلری نئچه- نئچه دیله چئوریلیر و کلاسیک موسیقی لر بسته له نیر. داها اونون شعرلری خالق ایچینده یاییلیر و خالقین کولتورونه قاریشیر. بوگون آشیق حسین یارادان داستانلار دا خالق ایچینده سئویله- سئویله اوخونور. آشیق حسین ین «کلبه جر سفری»، «آشیق حسین و سئوینچ»، «قاراداغ سفری» و باشقا- باشقا داستانلار آشیقلا طرفیندن اوخونور و خالقیمیز مازاقلانلاری اؤزوندن بیلیر.

آشیق حسین دن نئچه شعر کتابی چاپ اولوب دور:

- ۱- آشیقین آرزیلاری
- ۲- آزادلیق ماهنی لاری
- ۳- شعرلر
- ۴- قوشمالار
- ۵- صدفلی ساز
- ۶- دانیش، تئلی سازی
- ۷- باهار کیمی ۲۰۴

و نئچه نئچه آیری اثرلری، دفعه لرله، یوخاری بیر تیراژدا چاپ اولوب یاییلیبدیر. بونو آرتیرمالی پیام کی ۱۹۵۹ جی ایلده، ۱۰ گونلوک بیر فستیوال مسکو وادا آذربایجان ادبیاتی و اینجه صنه تی کئچیریلدی. آشیق حسین بو فستیوالدا چیخیش ائدی و بؤیوک فخرلر قازاندی، او جمله دن «شرف نشانی» نی آلدی. آشیق حسین همین ایللرده نئچه اولمپیاددا اشتراک ائدی و شوروری نین دهیرلی مدال لارینی اله گتیرمیشدیر. ۱۹۶۷ جی ایلده آذربایجان امکدار آرتیستی عنوانینی اله گتیردی و نهایت ۱۳۴۵ جی ایلده دنیادان کؤچدو.^{۲۰۵} آشیق حسین اؤزونو خالق بلبلو تانیتدیرماغا حالی دیر:

ایلک باهارین مژده چی سی
شن نغمه لی قاراقوشام
بؤیوک بیر خالقین ائلچی سی

(۲) جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتالوژیسی، جلد ۳، ص ۱۵۷.

(۱) همان، ص ۱۵۸.

ازل گونــدن یارانمیشــام.

آزادلیق آچیب گۆزومو
سئچمه رم ائلــدن اۆزومو
نغمه لی، شیرین سۆزومو
خالقیم ایله بیر آنمیشام.^{۲۰۶}

هئچ زامان آذربایجانین مقدس آدی دیلیندن دوشمه دی و همیشه وطنیندن سۆیله دی:

آنا یوردوم آذربایجان
گئنیش همانلار سنین دیر
گۆی چمن لر، یاشیل دوزلر
قالین اورمانلار سنین دیر.

نه گۆزهل سن دوغما وطن
ایلهام آلیب هر گون سندن
طبیعتی تسلیم ائــدهن
بۆیوک لقمانلار سنین دیر.

هر زامان عشقینه جوشان
چایلاری چایلار قوشان
دۆشـلرینده قیزیل نیشان
قوچ قهرمانلار سنین دیر.

سن بیر گلسن، حسین بلبل
قُدرتیندن آچیدیر دیل
میلیون میلیون، نسیل- نسیل
خوشبخت انسانلار سنین دیر.^{۲۰۷}

(۲) ادبی مجموعه، همان، ص ۱۳۴-۱۲۰.

(۱) ادبی مجموعه، همان، ص ۱۳۲.

آشیق حسین بیر مبارز آشیق دیر. پهلوی رژیمین قارشیندا ایگیدجه‌سینه دایانیر و سیناقدان سونرا دا اونو رسوای ائتمکدن ال چکمیر و عمر بویو دنیادا سسله‌نیر. او، ۱۳۲۵ جی ایلده تبریزی قانا بله‌دیگینی دؤنه- دؤنه شعرینده دیری ساخلامیش و دوشمنلری رسوای ائتمیشدیر:

ای انسان جلادی، قودورموش یاغی
ناحقدن باتیرما قانا تبریزی!
انتقام گونلری گلر- یئتیشر،
بسدی، گتیرمه سن جانا تبریزی!

قورخوتماز تبریزی نه اؤلوم، نه‌دار
اوندادیر عظمت، متانت ،ووقار
او بیلیر دنیادا حق- عدالت وار
قویماریق اودلارا یانا تبریزی!

او قارا بولودلار اسن توفانلار
بیر زامان تبریزین گوجونو آنلار
آزادلیق اوغروندا تۆکولن قانلار
دؤنده‌ره‌جک گلستانا تبریزی!

مین بیر اوخ دگسه ده یارالانماز او،
قلینجلا کسه‌لر پارالانماز او،
خالقیدان ال چکیب آرالانماز او،
بیلیر آذربایجان آنا تبریزی!

آنا چوخ ایسته‌یر اؤز اوولادینی
اونوتماق اولارمی آنا آدینی
حسین یاخشی تانیر اؤز اوستادینی

آییرماز اؤزوندن یانا تبریزی! ۲۰۸

آشیق حسین آذربایجانین چوخلو آشیق‌لاری کیمی سازینا حرمت بسله‌ییر، اونونلا دانیشیر،
اوره‌ک درد‌لرینی اونونلا آرادا قویور و اونون اوره‌ک یارالارینا قولاق آسیر:
نه‌دییر دردین، سؤیله نییه سوسموسان؟
دانیش تئللی سازیم، دانیش، سن دانیش!
کیم‌دن اینجیمیسن، کیم‌دن کوسموسن؟
دانیش تئللی سازیم، دانیش، سن دانیش!

آشیق زامانه‌نین دردینی یاخشی دویور و یئر اوزونده اولان جنایت‌لری بیلیر:

یئر اؤزونده بشر قان آغلامازدی
ظالم حکمدارلار کاش اولماسایدی
نه اینسان اؤلردی، نه یورد یاناردی
جلادلارین باغری داش اولماسایدی.

غم نه‌دییر دونیادا بیل‌مزدی انسان
آنالار یاشاردی آزاد، فراوان
گؤزه‌لر سارالیب، سولمازدی اینان
گؤزلریندن آخان یاش اولماسایدی. ۲۰۹

آشیق ایراندا شاه قول‌دورلارینین آذربایجان و بوتون شهر و کندلرینی قانا بله‌دیگینی
اونوتما‌ییر، حتا ۱۳۳۸ جی ایلده یئنه ۲۱ آذری خاطرلایارق، شاهین جنایت‌لرینی یادینا سالیر:

شاه! من اونوتما‌دیم، سن ده اونوتما
صابونلی کندیری، دار آغاجینی
اگر من اونوتسام، تاریخ اونوتماز
سینه‌سی داغلانان آنا، باجینی.

(۱) ایران تورک‌لری آشیق محیط‌لری، ارزروم، ۲۰۰۶، ص ۳۱۷.

(۱) ایران تورک ادبیاتی، همان، جلد ۵، ص ۲۴۳-۲۲۸.

ای یاغی بو ظلمون، بو خیانتدن
آرتیر ائللرین سَنه نفرتی
قان ایچمک اولوبدور سنین عادتین
ائللر سالار سنین کوت قیلینجینی!

آنلا سین قان ایچن قودوز یاغیلار
نه گؤزوم یاشارار، نه قلبیم آغلار
شاهین قییها چکر، سسلر داغلار
دو شمن سارا دؤنر گؤر جک لاجینی.

حسینم دئدیگیم اولاجاق، اینان!
ئل سنی تور پاغا سالاجاق، اینان!
زمان اؤز الیه آلاجاق، اینان
باشینا قویدوغون ظلمون تاجینی!^{۲۱۰}

آشیق حسین بئله شئعرلر چوخ دئمیش و بیر مبارز آشیق کیمی دو شمنلره آجی و
دوستلارا شیرین اولموشدور. آشیقلاری دا بو مبارزه یه چاغیریر و بئله سؤیلور:

آشیق گؤتور دوققوز تئللی سازینی
یا دیوانی، یادا تجنیس چال ها چال!
دو شمن اوچون سئچ قیلینجین سازینی
اسیر گهمه، کله سیندن چال ها چال!

آشیق، هله ۱۳۲۱ جی ایلده میدان اوخوردو و آزادلیغی یاخین گؤروردو:

حقیمی ——— زی س ——— اخلاماغا
بی ——— ز دورموش ——— وق مردانه
آزادلیغ ——— ا ——— خ ——— ا ——— ن ——— باخان

بویانا جـاق آلا قانـا
هانسی یـاگی ال اوزاتـسا
شانلی آذربایجانـا
کسر نسلین آذر ائلـی^{۲۱۱}

او، انقلاب گونلرینده هامینی اویاتماغا چالیشیر و اؤزونه خطاب بئله سؤیلور:

جـوان حـسین یاتما گـیلن
گئـجه- گونـدوز یـاز گـیلن
او قـان ایچـن جـلادلار یـن
مزار یـنی قـاز گـیلن.

چیگنینده ساز، الـده توفـنگ
دوشـمن باشـین از گـیلن
وطنـی نی تعـریف ائلـه
او شـرقه تـکان وئـریب

آنجا ق ۱۳۲۵دن سونرا ائلیمیز قانا بَلندی و چوخلو اوشاقلار آغلار قالدی. آشیق حسین
«آغلاما قیزیم» شعرینی اوخویاندا بوتون آذربایجان قیزلارینا دئییر، سانکی:

من گئـدیرم سـعادتین دالـیجا
عزیز قـیزیم مـندن سـونرا آغـلما!
نفسـیم گلـینجه، تـا وروـلونـجا
یئتـیشـرم بیر دـیارا آغـلما!

قلـبین تمـیز اولـسون، اورـه یـین آچـیق
دوستا حرمت بـسله، دوشـمنه آچـیق

سؤیلمه مه هئچ کسه چلیپاقیق، آجیق
آهین چیخسا بولوتلارا، آغلاما!

قیزیم سیزیلداما، ناله ائیلهمه!
پنهان دردین هر اؤته نه سؤیلمه!
ال آچما نامرده، منت ائیلهمه!
سن کیچیلمه او اغیارا، آغلاما!

باغری قاندر چوخ کۆرپه لر، ایراندا
چکیرلر انسانلار نه لر، ایراندا
اوغولسوز آنالار مه لر ایراندا
بیر اومید وئر سن اونلارا، آغلاما!

انسان بیر آغاج دیر، کسه لر اونو
گؤیه ریب یئریندن باش وئره اونو
یئتیشیب دوشمنین عمرونون سونو
وورسادا حسینه یارا، آغلاما!^{۲۱۲}

آشیق حسین بن صنه تینه گلدیکده، ادعا ائده بیلهریک آذربایجانین دده آشیقلا ریندان بیر
دیر. بونون اوچون، ان یاخشی سند اونون دیل لرده بوگون گزه ن شعرلری دیرکی خالق ماهنیلری
کیمی یاشاییرلار. «بویلا نا- بویلا نا»- بوگون بیر خالق ماهنی سی کیمی دیل لار ازیری دیر:

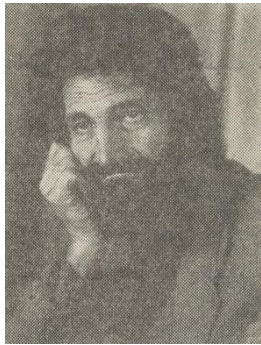
آزاد بییر قیز گیریب باغا
گزیر بویلا نا- بویلا نا
خمار گؤزون سولا- ساغا

(۱) آذربایجان یازیچیلاری نین ادبی مجموعه سی، ص ۱۲۸.

سـؤزور بویلا نـا - بویلا نـا.

ایچیپ عشقین بولاغیندان
هر غنچه نین بوداغیندان
اوزور بویلا نـا - بویلا نـا... ۲۱۳

اونون یازدیغی گرایلی لار، اوستاد نامه لر، دیوانی لر، دوداق دیمه زلر بو اعدامیزا باشقا بیر
سنددیر.

عباس اسلامی- بارز تخلوصو ایله ۷۰ ایلدن آرتیق آذربایجان شئعری و مدنیتی ایله چالیشاراق، ائل دایاگی اولوب، ائللین سۆزلرین یازیب و ائللیندن مودافیعه ائدییدیر. ائل قایغیسینی چکن ائل اوره‌یینده ده یاشایار. بوتون وارلیغینی ائللین وارلیغی بیلیب، اؤزوندن ال چکیب، اؤزلویون تاپیب. منملیک یئرینه کیملیگینی آراییب. عباس بارز بئله بیر شاعیریمیزدیر.

آذربایجان چاغداش مدنیتی باسیلماز بیر قالادیرکی هئچ

توفان، سئل اونا صدمه- یئتیره بیلمه‌ییب و یئتیره بیلمه‌یه جکدیر. بوقالانی آذربایجان ادبییات و مدنیتینی یارادانلار، شاهلیق رژیم‌نین بوغونتولو و سیخیتی لی دؤورونده قورخماییب، سوسماییب و شئعردن بیر قالا تیکیبلر. بارز کیمی قهرمانلارین روحندان جوشوب، قلم‌لریندن داشیب گلن شعرلره بوقالانین بینوره‌سی قورولوب و کریچ‌لری دوزولوبدور.

عباس بارز بوتون عؤمرونون گوجونو، وار- یوخونو شئعیرینه حصراتیمیش و یارادیجیلیغی ایله وطنیندن، ائللیندن و دیلیندن مودافیعه ائدییدیر.

عباس ۱۲۹۸جی ایلده اهرین بیر آغاجلیغیندا یئرله‌شن آی پیرزن کندینده دونیایا گلدی. آتاسی قاراداغ عالمی شیخ الاسلام میرزا جعفر ایدی. بالاجا عباس اؤز روحانی آتاسیندان درس آلیب و دینی - حوزه‌وی تحصیلینی داوام ائدیر. ۱۶ یاشیندا اولاندان آنا دیلینده شئعرقوشماغا باشلاییر. مالاریا اداره‌سینده ایشله‌یه‌رک، سونرالار ۱۳۴۰دان ۱۳۷۰ ایلینه قدهر معلم‌لیک ائتمیش و بوایله تقاعد اولموش دور. اونون ایلک شئعر کیتابی «ئل داغینا سلام» شهریارین «حیدر بابا سلام» اثرینه بنزه‌تمه اولاراق ۱۳۳۳جو ایلده یازیلیر سادا ۱۳۴۶جی ایلده چاپ اولوب یاییلیر^{۲۱۵}. ۱۳۵۰ ایللرینده اونون نئچه- نئچه بالاجا شئعر دفتر یاییلاراق، ۱۳۵۵جی

۲۱۴ بو مقاله بو درگیلرده چاپ اولموش: امید زنجان، سای: ۱۱۲، ۱۶ اسفند ۱۳۷۴.

- نوید آذربایجان، سای: ۵۲۶، ۱۶ دی ۱۳۹۲.

بوندان علاوه بیر کتاب شکلینده "ائلمیزین قوجامان شاعیری" عنوانیندا ۱۳۸۹جی ایلده تهراندا پینار یاییم ائوی طرفینده یاییلدی.

۲۱۵ عباس بارز، ائل داغینا سلام، تبریز، ۱۳۴۶.

ایلدی «یاسلی ساوالان»، شئعری دیلرله دوشور و «عباس بارز» آدی آذربایجان خالق شاعیری کیمی تانیلیر. اونون شئعرلری کاسئتلره توتولور، موسیقی بسته‌له‌نیر و آغیزلاردا اوخونور. ۱۳۵۷جی ایلده «قیزیل قوش» آدیندا کیتابی فرامرز هاشمی و قهرمان خطیبی شئعرلرله بیرلیکده باسیلیر^{۲۱۶}. ۱۳۷۹دا «یاسلی ساوالان»^{۲۱۷} کیتابی ۳۱۶ صفحه‌ده ۳۳۲ شئعیرینی احتوا ائده‌رک چاپدان بوراخیلیر. ۱۳۸۲جی ایلده شاعیرین ۸۵ ایللیک تۆره‌نی تبریزده ثبوتاً یئتمیشدیرکی شاعیر خالقین دیر و بو یوکسک مقامی- اونون- بونون مدحینده شئعردئمک‌له اوجوز الدن وئره‌ن شاعیر دئییلدیر.

عباس بارزین ادبیات ساحه سینده موقعیتی

عباس بارز بوگون بوتون آذربایجاندا و ایران مرزلیندن او تایدا تانیلمیش بیر شاعیردیر، اورالاردا دا اونون شئعری دیلرله ازیری اولاراق، اونون شئعری آراشدیریلیر و اونون حاققیندا مقاله‌لر گئدیر. عباس بارزین صمیمی شئعرلری، وطن دوشونجه‌سی، طبیعت‌باغلی‌لیغی، آنادیلینه سؤنمز محبتی، کئچمه‌ییمیزده و کولتوروموزه باغلی‌لیغی ایله اونو یاسلی ساوالان کیمی آذربایجانلی‌لارین اوره‌یینده یئرسالیبدیر. او، میلی حرکت‌لری جانلاندیرماغی اوچون، آنادیلینه وخالقینا سونسوز محبتینی گؤستریک اوچون، یوردونون داغلاری، چایلاری، بیتیگی- لریندن توتدو گؤیلرینی قوشلارینا قدهر اوره‌کدن سایغی گؤستردیگینه گؤره و یازدیغی اثرلرینه گؤره بیر ائل شاعیری و میلی بیر شخصیت کیمی تانیلیر^{۲۱۸}. شاعیر دؤرونون کئچیرتدیگی حادثه‌لرینه بؤیوک مهارتله یاناشیر، قارالیق گئجه ده ائلی‌نین باشینا گلن فلاکتی «گئجه‌لر» ردیفلی شئعیرینده اؤز دیلیجه تصویره آلیر. اونون وطن آدینا یازدیغی شئعرلرین باشقا بیردادی واردير. شاعیر بیر دئمیر، اون دئمیر، بلکه وطن آدینا یوزلرجه قوشما قوشوب، یئنه ده دویمور و کیتابیندا هر نه‌دن آرتیق وطن موضوعونا یئر وئرمیشدیر.

شهریار، حیدربابایا سلام شئعری ایله بیر قالیب و بیر سبک یاراتدی و بو قالیبی و سبکی یوزلرجه شاعیریمیز منیمسه‌ییب ایشه آپاردیلار. بونلارین اؤنونده عباس بارز گئدیر. او دا بیر عؤمور ائل دایاغی و ساری‌داش داغلارینا یاخین اولفتی و توکنمز ایلگی‌سی اولدوغو اوچون، شاعیرین سیرداشی و مهربان همدمی کیمی اولور و شاعیراونو خیطاب ائده‌رک تاریخی

۲۱۶) عباس بارز، فرامرز هاشمی، قهرمان خطیبی، قیزیل قوش، تبریز، ۱۳۵۷.

۲۱۷) عباس بارز، یاسلی ساوالان، تبریز، ۱۳۷۹.

۲۱۸) ساوالان درگی‌سی عباس بارز اوچون اؤزل سای، چالیشان امید شکری، ۱۳۸۵.

واراقلاییر و بوگونون دردینی اونونلا اورتایا قویور. بارز، بیر دوزگون تاریخ یازان کیمی کئچن قالدالی گونلری و بوگونون دورومونو داغلا آرایا قویوب، ایرتیجا، ایستیداد و امپریالیزمین دایاغی و مودافیعه چیسسی اولان شاهین «ثوبات آداسی»، «اولو جنت» دئییه اؤلکه نی جنت کیمی جیلوه-لندیرمک ادعاسی اولان ایللرده، شاعیر اونون عکسینه اولاراق، همین اؤلکه ده کؤک سالان ساوادیسیزلیغی، موهوماتی، جهالتی، گثریلیگی ایفشا اندیردی^{۲۱۹}. او، کندلرین نئچه قات ظولم آلتیندا مادی چتین لیگین سویون جهنمینده یاشادیغینی شاهیداولوب، بؤیوک اوره ک آغریسی ایله یازدیردی:

قیش گلدی یئنه قالدیلار آواره کاسیبلار

آلاه بو قارا گونلو بو بیچاره کاسیبلار.

بیر کؤهنه پالاز پارچاسی تاپمیر ائوه سالسین

پول یوخ، نه ایلن کورسونو قورسون، کومور آلسین؟

پالتار تۆکوب ساختادا عوریان نئجه قالسین؟

ایندی بوگؤزو یاشلی، گونو قاره کاسیبلار

قیش گلدی، یئنه قالدیلار آواره کاسیبلار.^{۲۲۰}

بوشئعر، ایرانی بهشت کیمی قلمه وئرمک ایسته یین تبلیغ شعارلاری نین و ساتین آلمیش بورژوا مطبوعاتی نین دونیادا یالان و بؤهتان توزاناغی قالدیردیغی بیر زماندا یازیلیمیشدیر:

از بس کی چؤره کسیرلیک اندیب خالق ی هراسان

جوتلر آچیلیر، جوتچو اولور دیده سی گریان

کندلرده بو ساعت بالالار آغلیر آجیندان

بیلیم نه اندیب گردش دؤورانه اکینجی؟

گؤردوم سنی گلدیم یئنه افغانه اکینجی.^{۲۲۱}

۲۱۹) سایان درگیسی، اؤزهل سای، باریز اوچون، اردبیل، ۱۳۸۵.

۲۲۰) همان.

۲۲۱) عباس بارز، یاسلی ساوالان، تهران، ۱۳۷۹، ص ۲۳.

بارزین الهم قاینای

جامعهده کی عدالتسزلییه بئله اعتراض ائدهن بارز، یارادیجیلغینین اساس ثقلتی مبارزه و افشا موتیولری دیر. او، بونلارلا یاناشی، کاسب خالقیندا اولان گۆزه‌لیکلری ده اوره‌ک چیرپینتی لارینا هیجان، کدر و حسرت هوپدوروب اوخوجویا چاتدیرا بیلیر. استبدادین حاکیم اولدوغو و هر شئی یالان اوستونده قورولموش جامعهده سئوگی‌نین اوزو کدر، غم و برابرسیزلیک نغمه-لریله موشایعت اولونور. شاعیرله قونشولوقدا اولان «ائل دایاگی» داغی‌نین شیش و سرت قایالاری، یام یاشیل اتکلری اونون ایلهم قوشونون یوواسی اولور. بارز، بو داغی گۆزلرینده کییریکلری اوجوندا، اوره‌بی‌نین باشیندا ائوه‌گتیریر، گاهدان اونو اؤز عالمینده کۆرپه اوشاق کیمی بلکله‌یر، قوینوندا یاتیریر، عطریندن تبریزه آپاریر، گاهدان اؤزو بیر اوشاق اولوب، مغرور داغین اتکلرینده ایلهم آتینا مینیب، دۆرد طرفه چاپماقدان یورولمور. ائل دایاگی شاعیرین عنادکار، اینجیک ایلهمی‌نین بئشیک و حیدر بابانین ادبی و ابدی قارداشی اولاراق، شاعیر اونا خیطاب ائده‌رک دردلریندن، دویغولاریندا، گۆردوک‌لریندن و بیلدیک‌لریندن صحبت آچیر و حتا اؤزونون دارا چکیلیمه‌سیله عبرت آلان اولورسا، شاعیر بونا راضی دیر:

کاش بو فلک بیر دایانیب دورایدی

عدالتین قورقوسونو قورایدی

لاپ قاباقجا منی دارا وورایدی

باخان گۆزلر باخیب عیبرت ائدئیدی

اوندان سونرا دوز یولونان گئدئیدی.^{۲۲۲}

بارزین یارادیجیلغی چوخ چئشیدلی، الوان و بویالی دیر. عینی حالدا غزل، قوشما، گرایلی-عروض و هیجالی شئعر قورمالاریندا شئعرلری واردیر. غزلده اولان باجاریغی تای‌سیزدیر، قوزئیده علی آقا واحد غزل شاعیری دیرسه، گونئی آذربایجانین غزل شاعیری ده عباس بارزدیر.^{۲۲۳} غزل ائله بیر شئعر فورماسی دیر کی عشقه حصر اولونور. آنجاق عباس بارز غزلی عشق ایلله باشلاسا دا، اجتماعی موضوعلاری اونا یاپیشدیریب، اونولا قورتاریر:

هردم کی دئدیم اول منیله بیر گئجه همدم

مندن اؤزونو مین گئجه پنهان ائله‌دین، گئت.

(۲۲۲) همان، ص ۷۹.

(۲۲۳) سایان درگی‌سی، اؤزهل سای، ۱۳۸۵، ص ۳۲.

داغ تک دایانان کۆنلومو داغلار قاباغیندا
 بیر گونده ییخیب خاک ایله یکسان ائله دین، گئت.
 گۆردون کی ضعیفم آیاغین باشیما قویدون
 ییخدین اوزوم اوسته یئر، نالان ائله دین، گئت.
 ظالم فئودالار کیمی ای قوللاری گوجلر
 سن ده منی ظولمونله هراسان ائله دین، گئت.
 خان نوکری کندلرده ائدهن جور و جفانی
 سالدین یادیم صبری می تالان ائله دین، گئت.^{۲۲۴}

غزلده قاراداغین کلاسیک- گۆرکملی شاعیری ابوالقاسم نباتی نین یولونو داوام ائتدیره
 عباس باریز اؤز شاعیرلیک رسالتینی غزل فورماسیندا دا یاراداراق آلنی آچیق و اوزو آغ
 اولموشدور:

خالقیمیزا اوندایم یاسدان چیخار، بایرام ائدهر
 کی حقیقت گون کیمی اؤز وارلیغین اعلام ائدهر.
 صولج بایراغین آلا رایمان الیله چیگنینه
 قان تۆکن لر گوندوزون بیرلیک الیله شام ائدهر.
 نه یاغار گۆیده ن یئر بومبا، نه ائو آلت - اوست اولار
 نه ووروب، اۆلدور دییه ن جانی، خیال خام ائدهر.
 قارداشی اۆلدوتدوروب قارداش الیله تۆکمه قان
 کی بو قان تۆکمک سنی دونیا قدهر بدنام ائدهر.^{۲۲۵}

گۆردویوموز کیمی عباس بارز اوره یی سۆزله دولو، قلمی آخچی بیر شاعیردیر. بئله
 اولماسایدی شئعرلری جوشقون بولقلار کیمی آخمازدی. او ائل ایله یاشاییب، ائل ابله برابر
 آددیملا ییر. او ائل دن آیریلما یان شاعیر اولاراق، شئعرلری ده ائل لر آراسیندا یاشاییر. او بوتون
 صراحتله وطن- وطن سؤیله ییر:

جیسمیمده منیم تاب و توانیم وطنیم دیر
 قانیم- ایلی ییم، روح روانیم وطنیم دیر.

۲۲۴) یاسلی ساولان، همان، ص ۱۲۲.

۲۲۵) یاسلی ساوالان، ص ۱۴۵.

آرزیم، دیله ییم کعبه آمال و اومیدیم
شانیم، شرفیم نام و نشانیم وطنیم دیر.
قورباندی وطن تور یاغینا باش ایله جانیم
بوجان ایشه گلمز، منه جانیم وطنیم دیر.
بیر لحظه وطن سیز دؤزه بیلمز دل زاریم
کؤنلوم قوشونا طورفه مکانیم وطنیم دیر.^{۲۲۶}

باریز او چون ۱۳۸۲ جی ایلهده عزیزلهمه تۆرهنی قورولدو، آنجاق شاعیر اورادا اشتراک ائتمه-دی. بونون نهدنی نی بئله سؤیلور: «منیم سکسن بئش ایل رنگ سیز و بزه ک سیز یاشاییشیمدا هئچ بیر قودرت طرفیندن عزیزلنمه دیگیمه گۆره بو به اصطلاح نکوداشتی دا اؤز یاشاییشیمدا او یغون گۆرمه دیم و بیرده ایش قاباغا گئتدیکجه بیر عده نین سیاسی آماجلار دالیندا اولماغینی باشا دوشدوم و اونون اوچون بو تۆره نده ایش تیراک ائتمه دیگیمی خالقیمیزین و اؤزومون صلاحینا گۆرمه دیم^{۲۲۷}». «قاراداغ» درگی سیله دانیشیقلا سؤیله یین بوسؤزلرین آردیجا، بو سورغایا: شئعر سیاستله نه ایلگیسی وار؟ بئله جواب وئیر: «منیم عقیده مه تامام هونرلر و اؤزه-لیکله شئعر، خالقینان واسیطه سیز ایلگی قوردوغونا گۆره هر حالدا سیاستله ایلگیسی وار. یازیلی تاریخلری اوخویاندا گۆروروک کی نه چوخ شاعیرلر، حاکمیت طرفیندن دوستاقلانیر، اؤلدورولور و نه چوخ شاعیرکی حاکیملری یاخجی تعریفله دیگی نه گۆره اونلارین طرفیندن عزیزله نیر. دئمه لی یم همیشه سیاستچی لر و قُدرت صاحیلری چالیشیلار شئعردن اؤز نفع لرینه فایدالانسینلار و بوگونو دونیامیزدا سیاسی بیلگی لرده تبلیغاتین اؤنملی یئری اولدوغونا گۆره بو ایکی موضوع داها آرتیق بیر-بیرینه باغلی دیر.»^{۲۲۸}

قوجومان شاعیریمیز، ایندی ۳۰ ایلدن آرتیق دیر کی یاسلی ساوالان شئعریله دیلرله دوشوب، جوان - قوجا، کندلی - شه هرلی، عباس بارزی بیر میلی شاعیر کی می تانییر. یاسلی ساوالان، سانکی خالقیمیزین و ائلیمیزین بوتون تاریخینی، وارلیغینی، دردینی - کدرینی بیر یئرده توپلاییب سؤیله ییر. شاعیرین بورادا هرزادین الیندن آلمیشلار، آنجاق، او سوسماییب، وارلیغینی گؤسترمله لی دیر. بلکه ساوالان داغی اونون تاریخینی یادداشیندا ساخلامیش و بوگون شاعیریمیز بوتون تاریخین آغیرلیغینی اونونلا پایلاشماق ایسته ییر. آذربایجان نین میلی-

۲۲۶) همان، ص ۱۴۷.

۲۲۷) سایان، همان، ص ۷.

۲۲۸) قاراداغ درگی سی، بارز اوچون اؤزهل سای، ۱۳۸۵، ص ۳.

تاریخی دوروملارین بوگونکو اولایلارین و توپلومسال پسیکولوگیسی ایله اویقونسوزلوغو، توپلومسال شاعیرلری حماسه‌لی و ائپیک روایتلره ساری ایتهلیر و اوسطوره‌لر یاراتماق تراژیک روایتلری شئعده چولقاییب اؤز سارسیلماز روحونو تسکین وئریر. بو شیوه بلکه ده توپلومسال رومانتیزم آدلانا بیلیر. آذربایجان چاغداش شئعری بئله بیر دورومدادیر. شاعیر داغلارلا، طبیعتین بؤیوک آبیده‌لریله، حتا یازیجی آبیده‌لریله سؤزو- صؤحبتی بئله بیر دورومدان یارانیر. اوروپانین رومانتیزیمی توپلومسال اولایلاردان فارغ اولاراق ایچهری دونیا ایله یارانیرسا، آذربایجان شئعیرینده بو رومانتیزم، توپلومسال اولایلارلا قورولور و بئله‌لیکله فلسفی- اجتماعی دونیا گؤروشو یارانیر. بیز بو حرکتی یاسلی ساوالان شئعیرینده بوتونلویو ایله- کیچیک بیر شئعده گؤروروک. شاعیر بوشئعیرینی ۱۱ بندده و هر بند ۵ مصرع اولاراق یارادییدیر. ایلک اؤنجه، بورادا- شنلیک و کدر، آلقاق- اوجالیقلا گؤزه‌لیک‌لرینی اورتایا قویور و بیر بوتوو تراژدی شئعره حاکیم‌دیر:

هر زمان باخیرام باشینا قار وار گؤرورم،

اوغلو اؤلموش آنا تک گؤزلرین آغلار گؤرورم.

ایکینجی بندده، یاواش- یاواش کئچه‌جه‌یه دؤنور و بئله سؤیلور:

سالارام یادیمایا بیر لحظه او کئچمشلریوی،

ایزلم بیر- بیر او حئیرت یاردان ایشلریوی،

۶جی بندده، ساوالان- وطن سیمگه‌سی تک غرورلا اورتایا گلیر و بیر پارالاق گونش کیمی،

قارا بولوتلار آراسیندان چیخیر:

ساکیت اول، آغلاما، قوی بیرجه چکیلین بو دومان

گون چیخیب ظولمتی بیر یوللوقا قووسون بورادان.

۸ و ۹جی بندلرده بو گونشین غرورلو اورتادا دایانماسینا شاهد اولوروق:

بابکین گئتدیسه بوش قالمادی آما قوجاغین

دولودور مین ائله اوغلانلاریلا هر بو جاغین

نه قدهر یئل اسه - توفان قویا، سؤنمز اوجاغین،

و نهایت ۱۱جی بندده پارلایان گونش، ساوالانین زیروه‌سینده دایانیب و شاعیر اینانیرکی

بوگونش ابدی یانا جاق‌دیر:

بابالاردان بیزه قالمیش بو مثل هامی بیلر

سو گلن آر خا دئییب یئنه بیر گون سو گلر! ۲۲۹

«یاسلی ساوالان» شئعینی شاعیر، ۱۳۵۵ جی ایلده تبریزده قورولان شئعرخشامی شاعیرلر مجلسی و آذربایجان موسقی کونسرتلریندن بیر اتمسفر ائتکی سی آلتیندا سؤیله-میش و بلکه ده شاعیرین شاه اثری دیر:

یاسلی ساوالان

هر زامانکی باخیرام باشینا قار وار گؤرورم
اوغلو اولموش آنا تک گؤزلرین آغلار گؤرورم
هر طرفدن چکیلیب سینه-وه داغلار گؤرورم
آی آلان اوستونو غم چیسگینی، هر یانی دومان
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

گؤرموشوک یازدا کؤچک لرده چیچکلر آچیلار
هر طرفدن چیمنین سینه-سینه گول ساچیلار
ماهنی لار قوشماغا باشلار یئنه ده قوشماچیلار
یاز گلیب گئتدی یئنه گولمه دین اوچ آیدا بیر آن
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

قرنیلر کئچدی سنین گولمه دی بیر لحظه اوزون
قانلی یاش تۆکدو سارالمیش اوزونه یاشلی گؤزون
غصه دن دؤندو قارانیق گئجه اولدو گونوزون
نه سوران حالینی اولدو نه وئرن جیسیمیوه جان
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

آند وئرم سنی او قانه بلنمیش داشیوا
گئجه - گوندوز او گؤزوندن تۆکولن قان باشیوا

اورگین دردینی بیلدیر او «سهند» قارداشیوا
سنی وارلیق - سنی تانری - سنی بو آه و فغان
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

سالارام یادیمای بیر لحظه او کئچمیشلریوی
تؤکولن سنگ جفائیله او دور دیشلریوی
ایزلرم بیر بیر او حئیرت یارادان ایشلریوی
هامی دان من سنین احوالینا آرتیق نیگران
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

ساکیت اول، آغلاما قوی بیرجه چکیلسین بو دومان
گون چیخیب طولمتی بیر یوللوقا قووسون بورادان
«نبی» گل سین، بوز آت اولسون یئنه داغلار آتیلان
«هجر» ین بلکه بیغیل سین گؤزو یولدان، آنا جان
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

سؤندوره بیلمه دی گؤز یاشین اورکدن اودووی
چاغیریم قوی کؤمک ائتسین سنه اؤز اوولادیوی
افتخاریله بو گون ذیکر ائده رم پاک آدیوی
مرد اوغوللار بئجریب خلقه وئرن شوهرت و شأن
آی یاغان باشینا غملر اودو، یاسلی ساوالان.

«بابکین» گئتدی سه بوش قالمادی آمما قوجاغین
دولودورمین ائله اوغلانلار یلا هر بوجاغین
نه قدهر یئل اسه طوفان قوپا سؤنمز اوجاغین
ای بلالر سپری، خالقا یامان گونده آمان

آی یاغان باشینا غملمر اودو، یاسلی ساوالان.

چنلی بئلده «دهلی لر» قوی یئنه قورسون بوساطی
قوچ کور اوغلو یئنه جولانه گتیر سین قیر آتی
هئچ زامان اصلین ایتیرمز او کی دوز گوندو ذاتی
آند اولو آدیوا، آی گۆزلری آغلار- یاشی قان
آی یاغان باشینا غملمر اودو، یاسلی ساوالان.

سن دؤیوشلرده بیر آسلان کیمی دوردون آ یاغا
اوخ آتیلد یقجا بیزه سینهنی وئردین قاباغا
غم یئمکدن داها جانیم یئتیشیدیر دوداغا
نه یامان گونلره گؤر قالدی بو احساسلی بالان
آی یاغان باشینا غملمر اودو، یاسلی ساوالان.

بابالاردان بیزه قالمیش بو مثل هاممی بیلیر
سو گلن آرخا دئییلر یئنه بیر گون سو گلر
فلکین داش اورگین آه اوخو آخیردا دهلر
«بارز» اوغلون دا یئتر سئودیگی یاره او زامان
آی یاغان باشینا غملمر اودو، یاسلی ساوالان.^{۲۳۰}

عباس بارزین ۲۰ مین بیتلیک شعری، شاه دؤرونون سیخینتی و بوغونتو بیر زامانیندا-
تورپاغا باسدیرماغی اوچون چورویوب، آرادان گئتمیشدیر. آنجاق بو قدهری الیمیزه چاتاراق،
اونون ابدی یاشاماسینا ایمکان یارادیر. بیز اونون اثرلرینده تکجه لیریک شعرلرله اوز- اوزه
گلمیریک و بو شعرلری سئوگیلی جانانا یوخ، بلکه زمانه ده اولان عدالت سیزلیک، عیبیه جرلیک،
هرکسین اؤز باشی نین هارایینا قالماسی، غدار روزگار الیندن هارایا باش آپارماسیندان دانیشیر.
اینسانلارین قانینی شوشهیه توتانلاری قامچی لاییر، ائله بونا گؤره دیر کی حقلی اولاراق

قاراداغین زیروهللی چال پاپاقلی داغلاری کیمی باشینی دیک توتوب، ادبی وارلیغینی دونیانین وارلیغیندان اوستون توتور. بودا شاعیرین وطنه، خالقینا اولان عهدیندن ایرهللی گلیر. شاعیرین تراژیک دوشونجهسی بوتون شئعرلریندن و سؤزلریندن آخیب گلیر:

هر زمان سولموش گؤرنده خلقیمین گول اوزلرین

سؤیله دیم یارب آزادلیق بوزمان، گلمز نه دن؟

جان دوداغه آز قالیر یئتسین خدا یا چاره قیل

جان وئرن گلدی ولیکن جان آلان، گلمز نه دن؟

باریزم، تک لیک الیندن یازماغا سؤز باشلادیم

درد زور گلدی، ولی طبیعیم روان گلمز نه دن؟

تراژیک بیر ذهن کئچهجک، بوگون و گلهجهیی بیر گؤرور و هر آنی کئچهجکده و گلهجکده گؤرمکدهدیر. ابدی دهیرلری، یاخیشیلیغی، حقیقتی، درک اولونان بیر دونیادا آختارماق گرهک. تراژیک اینسان لایتناهی دونیادا سوکوتو گؤرور و یالقیزلیغی حییس ائدیر. یالقیزلیق، تراژیک اینسانین یاشیتی و طبیعتله دانیشیق اونون ظهروودور. بونا گؤرهکی طبیعت بوگونکو قدهر روحسوز اولمامیش و اینسان روحو بوگونکو قدهر یالقیز قالمامیشدیر، لوکاچ کیمی یازار، ۱۹۱۰ ایللرینده تراژیک دوشونجهنین باشدان دیریلمهسینی اینانیردی. بیز بو رومانئیزم آخیمینی آذربایجان شئعرینده گؤروروک. ایلک تراژیک مفکوره لی سوفوکل و بو آخیمین بؤیوک فیلسوفو پاسکالی بیلیمیشلر. ۱۷جی یوز ایلده علم ایله مکانیکی توققوشماسی اساسیندا اوروپانین دوشونجهسینه غلبه چالدیقدا، جامعنین اورگانیک باغلانتی لاری پوزولوب، دینی و اجتماعی اینسان یئرینی «دوشونن من» (من دوشونورم، پس وارم- دکارت) آلیر. پاسکال، بو زمانین روحونو هامیدان یاخشی دوشوندو. او بیلیردی اینسان و طبیعت بیر ماشین کیمی اولاجاق، داها اینسانلیق سؤزونه قولاق آسان تاپیلما یا جاقدیر. پروبلئم و اصل سورغو بودورکی: اینسان باجارجاقدیر معنویت، جامعه و دونیانی اولکی یئرینه قایتارسین. پاسکالین تراژیک دوشونجه سینده دونیانی ائله گؤروردوکی اونداهل چکیمی حاکیم ایدی و دکارتین علمی اله گتیردیکلرینی دهیرلندیریردی. عینی حالدا وارلیغی و اینسانین حرکتینی بو دونیادا باغلامیردی. بو باخیشدا تراژیک اثرلر یارانیر. بو اثرلرده اینسانین حیات ایله توخونماسیندا، مبارزه و مقاومتدن باشقا بیر شئی یوخدور. لوکاچ یازیر: «تراژدی بیر اویون دور. اینسانین آیین

یازسیلا اویونو»^{۲۳۱}. گلدمن آرتیریر کی بئله دوشونجه نین بوتون شکیل لرینده، بیر مشترک نوکته واردیر و هامی سی اینسان ایله اونون معنوی و اجتماعی دونیاسی نین آراسیندا درین بحران واردیر.^{۲۳۲} بارزین شعرلرینده بو آخیمین ایزلرینی گؤرمک چتین دئییلدیر:

حیات دونیاسیندا گؤز آچان گوندن
بیلدیم کی اومودلو یارانیب اینسان.
گئجه دینج آلیب، گوندوز چالیشسین
اگر چالیشماسا، اولماز قهرمان!

عصرین قوجاغیندا بیر املیک کیمی
بسلندیم بیر زمان محبتیله
همین محبت لر، همین حؤرمت لر
آجیغا چئوریلدی سونرا بیر زمان.

اته یین بئلینه ووردو روزگار
چیرمادی قوللارین گیردی مئیدانا.
باشلادیم گزمه یه بئله گؤره نده
نئجه کی مئیداندا گزر پهلوان!

دؤیوشدوق کل کیمی وار قووه میزله
آز قالدی هیبتدن داغلار تیتره سین
او، منه بوینوزون چاخدی، من اونا
اولدوق ایکی میزده قانیلا الوان.

زمان هده له دی، سایا قویمادیم

۲۳۱) داریوش آشوری، شعر و اندیشه، همان، ص ۴۳.

۲۳۲) همان، ص ۶۰.

فلک داش گوپەدی، من پامپوق ساندیم
محکم ارادەدن کۆمک آلامیش
یارادیمین گۆستەردی ایناملا ایمان.

حیات دۆیوشوندە غلبە چالدىم
گلەن نسیللەرىن باشین اوجالتدىم
باشیم داشدان داشا دە یندن سونرا
یئنه دە خلقیمە تانیندیم آسلان.

بارز، باشدان باشا دۆیوشدو حیات
بونون فلسفە سى فیکرە سیغیشماز
ایستە سن حۆرمەتلە ذکر اولسون آدین
دوز ایشلە، دوز دانیش، چوخ چالیش، چوخ قان!

تراژدی دە، اینسانین یالین روحو، آلدادیجی وسوسەلەردن اوزاق، آلین یازیسیلا یالین
دانی شیر. تراژدی اینسان یاشایشینا کۆلگە سالیب و چوخلو سورغولار سوروشور، آنجاق
بوسورغولارین جوابی الە یوخذور. بو جەتەدن، تراژدی، حماسەنین قارشیندادیر. ائپیک دونیا،
قاباقجادا بوتون جوابلار حاضیردیر آمما تراژیک دوشونجە، اینسانین ان کۆکلو قورخولار،
سؤدالار و آریزلاری دیر. بو دوشونجە اوچون، اؤلوم یوخلوق دئییل، بلکە قارالارقی بیر وارلیق دیر.
هر فنومندە بو اولوم و اؤلوم اؤزونو گۆستەریر. تراژدی اثرلەردە، قەرمان راضیلیقلا اؤلور، چونکی
اؤلومو حیاتدا تجروبه ائتمیش. تراژدی نین دروازاسیندا یازمیشلار: بو دیاردا آلچاقلیق، ضعیفلیک
یوخذور. ایندی باریزین شئعیریندە بونو گۆرەک:

زمان گۆز اگندە توپلو یاسلانیر،
اورەک قندیل اولور گۆیدن آسلانیر،
آتار نالین تۆکور قیلیش یاسلانیر،
هارایدا قوجالیر، هایدا قوجالیر.

اوخودوق توراتین، آندیق اینجیلین،

يئنه ده خلقتين دويماديق ديلين،
دريندن ايزله سك دورد فصلين- ايلين،
گوره ريك ياز اوتور، ياي دا قوجالير.

چوخلاري حياتا فلسفه يازدى،
اوخويان دندى كى هله ده آزدي،
خلقتين بو ايشى چوخ ناتارازدي،
ييلن ده قوجالير، گاي دا قوجالير.

بئله قورولوشا محكومدور حيات،
اونون سلطه سيندن چيخماز كاينات،
فلك گزيشيندن اومدوقجا ثبات،
ايستر جوانلاشا، داي دا قوجالير.

اينسان تراژيك دونيادا، كئچرگى و اؤته رى حاللاردان آزاددير. بورادا درد، آغرى وارسادا
ياراديجى، دوزه لديجى و اختيارينان دى. اينسان اونون كؤمه يى ايله فلاكتدن قورتولور؛ كئچرگى
دونيادان قيرير و عدالت ايله حقيقتى ايسته يير. بورادا باريز نه گؤزه ل سؤيله ميش:

بير يئرده كى آياقلانير حقيقت
يئرلى ديبلى الدن دوشوب محبت
بير يئرده كى نه همت وار، نه حؤرم
بئله يئرده نه دانيشيم، نه يازيم؟
بارز باشقا يئرده يازير:
شاعير قارداشلاريم مندن وصيت
شعريزه پارلاسين گون تك حقيقت
اوندا آرتيق سئوهر سيزى جماعت
كى اول سؤزلريز ازلدن گؤزه ل.
يئنه ده باشقا بير شعرينده يازير:

خالقیمیز اوندای بیزیم یاسدان چیخار بایرام ائدهر کی حقیقت گون کیمی اؤز وارلیغین اعلام ائدهر.

دوغروسو بودور کی عباس باریزین شعرلری، آذربایجاننین چاغداش شعرینین اصل
بؤلومودور. بورادا هم رئال دوشونجهلر وار، هم ایده آل دوشونجهلر. اونون شعرینده میللتیمیزین
گۆردویو شنلیکلر و چکدیگی آغریلار عکس ائتدیریلیبدیر. دئمک اولارکی بوگون شعریمیز،
اولوسوموزون کسگین دیلی دیر و شعریمیز چالیشیب شنلیکلری چوخالتسین و گۆردویوموز
سینیقلیقلا مرهم اولسون.

بوگونکو شعریمیز اولوسوموزون دیلی دیر. اوندایسته نیلن ایستکلر، دانیشان سؤزلر
خالقیمیزین ایسته یی و سؤزودور. بوگونکو شعریمیز مدنیتدن، باریشدان دانیشیر و توپ سسله-
نه رک، مرحمت یاغیشی کیمی ده یاغیر. بوگونکو شاعیریمیزده اولان گۆرلردن بیر ده
بوگونکو دورومو آنلاماق گره کدیر. شاعیر اؤزو اینسان کیمی بو جامعه ده یاشاییر. او، بو جامعه-
نین و توپلومون دیلی اولاراق اینسانلاری خوشبختلیک ائوپنه ساری یولا سالماقدان
دانیشمالی دیر. باریزین شعرلری اویاندیرجی دیر، اویدوروجو دئییل. باریزین قلمی، سئوگی
دویغولارینین دیلی دیر و دوشونجه ساواشلاریندا سونگو اولوب باریزله چیگین به چیگین
ووروشدوبدور. باریزین قلمی ده اؤزونه تای هئچ کیمسه یه ساتیلما ییب و باغیم سیز بیر یاشاییش
سوروبدور.

باریزین یاشاییشی، تام شکیلده یارادیجیلیغیندا عکس ائتدیریلیبدیر. نئجه یازیب اؤیله ده
یاشاییدیر. ائلیندن باشقا بیر کیمسه یه باغلی اولماییب و اؤز عایله سی نین چۆره یینی قبارلی
الریله قازانیب و قلمی نی ده یالنیز و یالنیز ائلی نین قوللوغوندا قویوبدور:

ساتدی هر کس اؤزونو، آلدی ریاست میزینی

آما من قاپیچی اولما غادا چاتما می شام.^{۲۳۳}

باریزین اورهی شعر یازماقلا راحتلانیر. هر زمان اینجیک اولور قلمی یازماغا باشلیر،
یازما یینجا اورهی سویومور. او افغان ائله ییب گۆز یاشی تۆکن دئییل، بلکه مئیدان اری دیر:

خال هندو درده ده یمز مرد اوچون مئیدان گونو

چک دویوش مئیدانینا بیر مرد مئیدان انت منی.

فیکریمی آزاد قوی تا خالقیمین دردین چکیم

حاققی تاپد/نمیشلارا سن ده نگهبان ائت منی...^{۲۳۴}

شاعیرین الینده کی قلم، اونون سیلاحی دیر و بیر وطن شاعیری تک یوردوموزا یوروش
فیکرینده اولانلارا هایقیریر:

باسقین خیالینا دوشمه سین دوشمن

هله ده اؤلمه ییب ائل اوغلانلاری.

بابک لر بسله ین بو شانلی یوردون

کسگین یاراقی دیر قهرمانلاری.^{۲۳۵}

آما اونوتما یاق کی اینسانلار آراسیندا باریش ایستیر بو شاعیر. اونا گؤره ده سیلاحلارین
یاندیریلما سینی گؤزله ییر:

سیلاحلاری سالین اودا یاندیرین

هاردا گؤرسه زقان وار، اوردان یان دورون.^{۲۳۶}

و باشقا بیر یثرده دئییر:

بس دئییر سن بختیاردی قان تۆکن

سیل گؤزونو! بو باخیشدا اولما سن!^{۲۳۷}

باریز میلی و ائل شاعیری اولراق گؤزه للیکلر جارجیسی دیر. طبیعت اونون شئعرلرینده
داهادا گؤزه لله شیر. آشاغیداکی شئعره بیر اؤته ری باخیش:

سحر دیر دان یللی تازا سؤکولور

گئجه نین باغیرینی یاریر آل شافاق.

نسیم ترپندیکجه گؤیدن تۆکولور

گولون یارپاقلاری هئی وراق- وراق.

داشلارین قوینوندا یاتان آل چیچک

خیردا اوشاق کیمی گؤزلرین اووور.

۲۳۴) یاسلی ساوالان، همان، ص ۱۷۱.

۲۳۵) همان، ص ۱۴۲.

۲۳۶) همان، ص ۲۰۱.

۲۳۷) یاسلی ساوالان، همان، ص ۱۲۸.

گونون چىخماغىنا ياخىنلاشدىقجا

آي آخىر، اولدوزلار بىر بىرىن قوۋور.^{۲۳۸}

طبيعىتىن گۈزەللىگىنى وصف ائتمەدە، بارىزىن قلمى تاى سىزدىر:

بىر گۈزوم اولدوزدا، بىر گۈزوم آيدا

گىجە نىن عۆمرونو بىچىر خىالىم.

بىرگون بو توپراقدا بىرگون او تايدا

اۋتن زمانلارى ايچىر خىالىم.^{۲۳۹}

اونون حتا حياتا نىفرت دىلەدىيى زمان، ايچەرى دونياسىنى اينجى سۆزلەرلە بىر- بىرنە

باغلاياندا، طبيعت اونا ياردىم چىخىر:

نە باھار اىستە رم، نە چمن، نە گول

نە گول سئوداسىلا سئوينىن بولبول

تىكانا چئوريلير گۈزومدە سونبول

بو نكبت بىلمىرم هارداندىر منە.^{۲۴۰}

نهایت بوكى، بارز عاشىق دىر، وطن، مىللەت، گۈزەللىك، طبيعت، آزادلىق عاشىقى دىر:

نفسىمىن- عزتىنى ساخلا مىشام صبرىم ايله

اٹلىمى، اۋلكەمى دونيا مالينا ساتمامىشام.

خالقىمىن حق دانىشان شاعىرى، كىسگىن دىلىم

خلقه دوشمىندى او جاھىل كى سانار سادە منى.^{۲۴۱}

شاعىرىن آنا دىلىنە محبتى سۆنمىزدىر:

اۋز دىلىنە دىل آچا هر بىر اوشاق،

باغلى دوداق گول كىمى خندان اوللا.

هم اوخويا هم دە يازا اۋز دىلىن

۲۳۸) همان، ص ۱۳۱.

۲۳۹) همان، ص ۱۵۴.

۲۴۰) ياسلى ساوالان، همان، ص ۵۴.

۲۴۱) همان، ص ۵۸.

اؤز دیلی اؤز دردینه درمان اولا.

اونوتمایاق کی عباس بارز بیر مسلمان شاعیر اولاراق، یارادیجیلیغی نین سطیر- سطیرلرینده اسلامدان حیمایه ائتمیش و دنیا گؤروشونده پیغبر و ۱۲ امامین یئری اوستون و محکم دیر. بیرنچه بیت نمونه:

من علی شیعه سی یم، ظولمی قبول ائیله مه رم
زور دیین لرله اودور بیر داهای رفتاریم یوخ.

هر ایکی دونیادا عزت دیر علی نوکرلیگی
گئت غلام شاه مردان اول شه والانی سئو!

قهرمانلیق درسی وئردی حق اینسانلارا
سئومه لی گونلر ایچینده روز عاشورانی

مرضیه احمدی اسکویی (دالغا) ۲۴۲

آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین مبارزه، دوشونجه و درین موضوعلارلا دولو بوداغینی آیینان شعرین نین باشیندا «دالغا» کیمی اینجه دویغولو، مبارز روحو ایله دولغون شاعیرلرین شعر دایانیر. «دالغا» دئدیگیمیز، مرضیه خانیم احمدی اسکویی نین تخلوصودور. چاغداش قادیان شاعیرلریمیزین اؤنونده گئدهن شاعیرلرین بیرسی دیر. دالغا ۱۳۲۴ ایلینده تبریزین یاخینلیغیندا اولان اوسگو شهرینده آنادان اولوب، ایلک واورتا مکتبی نی اورادا بیتیریب سونرا تبریزه گلیب دانشسرادا

اوخوموش و بیر معلم کیمی اوسگویه قاییدیپ معلم لیگه باشلامیشدیر. آما تحصیلدن ال چکمه ییب، یئنه ده معلم لیک ائده رک، بیلیم یوردوندا تحصیلنه داوام وئریب و بوزامان اؤیره-نجی لرین شاه رژیمینه قارشی حرکت لرینده یاخیندان اشتراک ائتمیشدیر. ۱۳۴۹ ایللرینده ایراندا شاه رژیمینه قارشی مبارزه گرگین له شیر و دالغا بو مبارزه لرین اؤن صفینده دایانیر. مرضیه اؤیره نجه لر آراسیندا بؤیوک سئوگی قازانیب و خالقین اوره یینده یئر تاپمیشدیر. او، همین ایللرده ساواک طرفیندن توتولوب دوستاق اولور. آنجاق مبارزه دن ال چکمه ییب، اولورسا سیلاحلا، رژیمین قاباغیندا دایانیر و قلمی ایله - شعر و حیکایه لر یازماقلا خالق نین اویانیشی یولوندا چالیشیر. نهایت ۱۳۵۱ جی ایلده ساواک ایله سیلاحلی دؤیوشه رک شهید اولور و جانی نی خالق نین آزادلیغی اوغروندا قوربان وئریر. ۲۴۳

دالغا ایتی قلمی ایله، جانلی شعرلریله بوگون هله ده دیریدیر. اونون یادیگار قویدوغو «دالغا» آدیندا اثری - شعرلر، حیکایه لر و خاطیره لر - بو گونوموزون شعر یولونا ایشیق سالیب. اونون شعرلرینده دالغالانان اینسان سئوه رلیک روحو، هر شعر اوخویانی، اینسانلاری سئویب باغرینا باسماغا یؤنلدیر. اونون قیسسا شعرلری معنا باخیمیندان چوخ ده یرلی دیر:

خیردا - اینجه ارخ ایدیم

مئشه لردن - داغلاردان

دره لردن آخیردیم.

۲۴۲ امید زنگان، شماره های مختلف، سال ۷۴ . ۷۵.

۲۴۳ دالغا، خاطرات یک رفیق، بدون جا و بدون تاریخ.

بیلیردیم دورقون سولار
 اؤز ایچینده بوغولار.
 بیلیردیم دریالاردا
 دریالار قوجاغیندا
 خیرداجا آرخلار اوچون
 یئنی حیات دوغولار.
 نه یولون اوزاقلیغی
 نه قارانلیق چوخورلار
 نه دور قونلوق هوسی
 منی یولدان قویمادی.
 ایندی قاریشمیشام من
 قورتولماز دالغالار،
 وارلیغیمیز چالیشماق
 یوخلوغوموز دایانماق !^{۲۴۴}

شاعیرین اثرلری تورکجه و فارسیجا اولاراق، تکجه بیر آزی الیمیزه چاتیب و چوخلو ادبی درگی‌لری بزه‌ییب‌دیر او جمله‌دن «ارک» ادبی مجموعه اولاراق ۱۳۵۵ ایلینده، دالغانین حیکایه-سینی چاپ ائتمیشدیر. ۲۴۵ شوبه‌سبز بئله بیر شاعیر و یازارین اثرلری خالق‌ی میزین سیاسی - ادبی تاریخینده ائتکی‌سی قالمالی‌دیر. مرضیه ائله اثرلر یاراتمیشدیر کی آذربایجانین نهنگ شاعیری بختیار وهاب‌زاده «مرضیه پوئماسی» آدیندا بیر اثرینی اونا حصر ائدیر.^{۲۴۶}
 چاغداش شئعرلریمیزی آراشدیران کیتابلار، مرضیه‌دن آد آپارمامیش اولماز.^{۲۴۷} اونون بیر سیرا حیکایه‌لری او جمله‌دن «سلام آقا معلم»^{۲۴۸} فارسیجا یازیلیب‌سادا، آنادیلیمیزه چئوریلیب و «اویون» کیمی صحنه‌یه گل‌میشدیر.^{۲۴۹}
 مرضیه احمدی آذربایجان شئعری‌نین شیوه‌سینه وفالی قالیر و اوره‌ک سؤزلرینی داغلاردا

-
- ۱ - مرضیه احمدی اسکویی، خاطرات یک رفیق، تهران، ۱۳۵۷، ص ۴۸.
 - ۲ - مجموعه ی ادبی ارک، تهران، ۱۳۵۵، ص ۵۶ - ۵۱.
 - ۳ - بختیار وهاب زاده، شئعرلر، آذرئشر، باکی، ۱۹۷۸.
 - ۴ - عزیزه جعفرزاده، آذربایجان آشیق و شاعیر قادی‌نلاری، باکی، ۱۹۹۱، ص ۲۴۰.
 - ۵ - مرضیه احمدی اسکویی، سلام آقا معلم، تبریز، ۱۳۷۶.
 - ۶ - بو اویون زنجاندا صحنه اوستونده گل‌میشدیر، ۱۳۵۸ ایلینده، سهروردی سالونوندا.

خیطاب دیله گتیریر:

هر سحر باخیرام دماوندن من
قوجا داغ ووقارلا دایانیب، دوروب.
بیلیمیرم نه واختدان، هانسی زاماندان،
کۆهنلمز آغ - تمیز چادیرین قوروب!
گاهدان زیروه سیننه گونش ساجیلیر،
گاهدان دا دومانلار دؤوره لیر اونو.
نه یئلر، نه سئلر کیچیتیمیر جانین
داشدان دیر سینهنسی، قارداندیر دونو.
آغ باشی بنزه بیر آرش باشینا
کاوه نین، ضحاکین اوندان ایزی وار.
یئننی ضحاکلارا کۆهنه تاریخدن
خالقین کینه سیندن آیدین سؤزو وار.
هر زامان باخاندان دماوندن من،
دایاغم چوخالیر، کینه م دریندیر،
ضحاککی گؤرورم کۆنلوم اودلانیر
کاوه ننی یادلیرام باغیریم سرین دیر.^{۲۵۰}

دالغا، بوتون ایران خالقینا، اؤزه للیکلک اوشاقلارا درین محبت بسله ییب و معلم لیگی، سئوگی
ایله اؤزونه وظیفه سئچیر. او، بیر دوشونجه لی معلم کیمی درس اؤیره تدیگی اوشاقلاری اوره کدن
سئویر و درس لرین درده ده یمز اولدوغو نو دویور و یئری گلدی کجه اوشاقلارا اولان عشقینی دیله
گتیریر و بئله سؤیلور:

اوشاقلارین عشقینی دانا بیلیمیرم.

او، شاگیردلرینی بیر - بیر آد آپاریب اونلارین دردلرینی دیله گتیریر. او، بیلیر کی نرگیس،
سالمان و آیری اوشاقلارا توپدان دانیشما یئرینه اونون بارماقلاری نین یاراسیندان دانیشماق
لازیم دیر. بو اوشاقلارین گول رنگی اوزلرینده سارالیب، سولوب، اللری دَفه دؤیمکدن یوزولوب،
بارماقلارینی پیچاق کسیب. بئله اوشاقلاری یالان سؤزلرله آلداتماق گناه دیر، گناه. مرضیه،
اوشاقلارا قورخماملیغی اؤیره دیر، اونلاردان ایسته ییر اویناتمالی توپ یئرینه، پارتلاتمالی توپو

(۱) علی قافقازبالی، ایران تورک ادبیاتی آنتولوژیسی، جیلد ۶، ارزروم، ۲۰۰۲، ص ۳۰۶ - ۳۰۱ و ۵۵۱ - ۵۴۶.

اؤیره نسنیلر و چوخ گؤزهل بیر شاعیرانه دویغو ایله بئله یازیر:
 سیزه بئله سؤزلر هئچ لازیم دئییل،
 کسيلمه لی اللردن دانیشاجاقام.
 و اوشاقلاردا اومود یارادیر کی اونلاری اونوتمايیب، اونلارین یانینا گله جکدیر:
 اوشاقلار قورخمايین، یادیمداسیز سیز
 هئچ زامان سیزلری اونوتمايمیشام.
 گله جه یم یئنه سیزین یانینا،
 دالغین کینه لرده قانادا اوموشام.
 دالغانین دوشونجه سینده اوشاقلار اصیل اینسانلاردیلار و او دا، صمد بهرنگی کیمی
 اوشاقلارا آرخالانیر:

حیاتیمدا معنا، سیز باغیشلادیز
 و بئله دئییر:
 اوشاقلار! گؤزله یین منی، گؤزله یین
 یولدا یام، گلیرم من سیزه ساری
 حیاتیمدا معناسیز باغیشلادیز
 یاخچی دوغرولدا یدیم اونو من باری.
 هئچ زامان دوشمنه ساتمارام سیزی.
 گؤزله یین، گله رم بیر گون یانینا
 هامیمیز بیرله شیب یولا دوشه ریک.
 محبتی و عشقی بوتون ائلله
 پایلاریق هامیمیز، گؤزهل یاشاریق.

بالاش آذر اوغلو

ائلیمیزین و یوردوموزون لیاقتلی سیمالاریندان بیر
بالاش آذر اوغلودور کی عؤمور بویو ائلیمیزین سیاسی - ادبی
جبهه لرینده چالیشیب و خالقینا بؤیوک افتخارلار یارادیبدیر.
بالاش دئموکرات ایللری نین دهیرلی شاعیرلریندن دیر. بوتون
ایراندا آذربایجان شئعری نین تمثیلچی سی کیمی چیخیش
ائتمیش و اثرلرله آذربایجان ادبیاتینا بؤیوک آبیده لر
باغیشلامیشدیر.

بالاش ۱۲۹۹ جی ایلین قیشیندا اردبیلین ۱۰ کیلومترلیگینده یئرله شن سلیم قیشلاغی
کندینده آنادان اولدو. آتا آناسی دا همان کنده یاشایردیلار. آتاسی فهله و آناسی ائودار بیر
قادین ایدی. بالاش اوشاقلیغی حاققیندا بئله یازیر: «من بیر کاسیب محله سینده یاری آج، یاری
توخ یاشایان عایله لرین اوشاقلاری کیمی بؤیوموشم. مکتبه گئده نه قدر (حتا مکتبه گئتدیگیم
ایلک ایللرده ده) کوچه ده آششیق، توپ آلدی قاچ، چیلینگ آغاچ، قاییش دؤیدو کیمی
اوزمانکی اوشاق اوپونلاری نین دئمک اولارکی هامیسینی اوینامیشام».

بالاش لاپ اوشاقلیق چاغلاریندان شئعره اولدوقجا مارق گؤسترمیش و ۱۵ یاشیندا ایکن
شئعرلری مطبوعه لرده چاپ اولموشدور. ۱۳۲۰ جی ایلدن سونرا کسگین صورتده شئعر
دونیا سیندا جان آتمیش و دهیرلی شئعرلر قوشموشدور. اونون شئعرلری آذربایجان، وطن
یولوندا، گونش، شفق و شاعیرلر مجلسی کیمی درگی لرده چاپ اولور. ۱۳۲۴ ده دئموکرات بیر
جوده بیرالینه سیلاح و بیر الینه قلم آلیر و وطنی نی قورویوب، خالق ایچینده میللی روحیه،
هیجان و دویغو یارادیر.

بالاش، پیشه وری نین ایسته دیگی اساسیندا خاطیره لرینی یازیب و ایکی جیلد «عؤموردن
اؤتن ایللر» عنوانیندا چاپا وئرمیشدیر.^{۲۵۱} بورادا چوخلو سیمالار ایله تانیش اولوروق و بالاش
یاشاییشی ایله یاناشی آذربایجان تاریخینی و ادبیاتی نی دا اؤیره نیریک.

بالاش، آذربایجان یازیچیلار جمعیتی نین یارانماسیندان دانیشاراق پیشه وری نین بیغجام
شکیلده ادبیاتین خالق حیاتینا تأثیریندن، اؤلکه ده گئدهن اجتماعی - سیاسی حادیه لرده

(۱) بو اثرین بیرینجی جیلدی ۱۹۴۷ - ۱۹۳۸ ایللرینه عاید خاطیره لری عادل پیر شاه وئردی جنابلاری کؤچوروب و ۱۳۸۴
ده اورمیه نین یاز انتشاراتی طرفینده / ۵۰۰۰ نوسخه ده یاییلیبدیر.

یازیچیلارین رولوندا دانیشدیغینی و جمعیت عضولرینی ائدیپ اوغورلار آرزو ائتدیگی نی یازیر. بورادا توپلانان شاعیرلردن: بی‌ریا، صفوت، اعتماد، کامل، فطرت، خشگنابی، آذر اوغلو، علی توده، مدینه گولگون، نیکنام، درفشی، چاووشی، یحیی شیدا و... آد آپاریر.

آنجا ۱۳۲۵ ایلینده بیرینجی ایران یازیچیلار قورولتاییندا آذربایجان تمثیلچی سی کیمی، بالاش اوغلونون چیخیشینی اؤز قلمی ایله اوخوماق دهیرلی دیر. بالاش آذربایجان طرفیندن پیشه‌وری نین نظریله تهرانا گئدیپ و بو قورولتايدا اشتراک ائدیر. بالاش ییننه یازیر: من آذربایجان دیلینده شعر اوخویاجاغیمی بیلدیردیم. کریم کشاورز تعجب‌له سوروشدو:

– آذربایجان دیلینده؟ آخی بورادا بو دیلی باشادوشن یوخدور. قورولتای فارس دیلینده گئدیر. سیزده فارسجا بیر شعر اوخویون.

من اونا «من آنجا آذربایجان دیلینده شعر یازیرام. بیرده من آذربایجان نماینده‌سی‌یم، اوخالقین دیلینده شعر اوخوماق ایسته‌ییرم. اگر سیز راضی دگیل سینیزسه، اوندا من چیخیش ائتمهرم و صاباح دا قورولتایی ترک ائده‌رم» دئدیم.

کریم بوجاوا بی گؤزله‌میردی. اؤزونو ایتیره‌ن کیمی اولدو. ۱۹۴۶ جی ایل آذربایجان حرکاتی نین ان قیزغین و اختی، میلی حؤکومت دؤورویدو. او، بونلاری یاخشی باشا دوشوردو. اونا گؤره ده چوخ ملایم، بیر آزدا یالواریجی سسله دئدی: آغا نه بویورورسونوز؟ بیز هئچ راضی اولاریق کی سیز چیخیش ائتمه‌یه سینیز؟ منیم دئدیگیم اودور کی سیزی باشا دوشمزلر. سیزی یاخشی قارشیلامازلار. من بوندان احتیاط ائدیرم.

من بورادا آلقیشلانماق اوچون دگیل، بؤیوک بیر خالقین ادبیاتینی تمثیل ائتمک اوچون گلمیشم. بیزیم خالقین اؤز دیلی اولدوغو کیمی، ادبیاتی دا وار. من ده اونون نماینده‌سی‌یم». آقای کریم چتینه دوشدوگو اوچون چیخیش یولو آختاریردی. نهایت راضیلاشدی و تکلیف ائتدی کی من شعر ی اوخویوم. اسماعیل شمس ایسه اونون قیسا مضمونون فارس دیلینده نثرله اوخوسون. او، مندن بیر غزل اوخوماغی خواهش ائتدی. «ستارخان حاققیندا یازدیغیم شعر ی اوخویاجاغام. یقین کی آغالارستارخان یی یاخشی تانیییرلار. منه حؤرم ائتمه-سه لر ده، ستارخان حؤرم ائدیپ شعر ی دینله‌یرلر». دئدیم. کریم بیر سؤز دئمه‌دی.

قورولتایین اوچونجو گونو، اجلاسی ملک الشعرا بهار آپاریردی. او منه سؤز وئردی، من تریبونا قالدیم. شعریمی تمکین‌له و بیر قدهر ده غرور حیسی ایله اوخوماغا باشلادیم. من بو زامان اؤزومو بوتون ایرانا مشروطه وئرمیش او بؤیوک شخصیتین نوه‌سی کیمی حیس ائدیردیم. کریمین دئدیگی نین عکسینه اولان، مجلس تام سکوت ایچینده ایدی. شعرین بیر کلمه سینی ده بوراخماق اوچون هامی ماراقلا قولاق آسیردی. بو ماراق و سکوت منی بیر قدهر ده ایلهام-

لاندیردی. شعرین آخیرینجی بندینی بیر آزدا یوکسکدن، اولتیماتوم کیمی اوخودوم:

قوی دوشمن دئمه سین اولوبدو ستار
اونون کؤکسونده کی اوره ک بیزده دیر
یاناشی دورماسا، بوگون بیزیمله
بیلین گؤتوردوگو توفنگ بیزده دیر.
بیزیم آرزوموز بیر، آمالیمیز بیر
او ایستک، او حسرت، دیلک بیزده دیر.
من کیمه ال آچیب کؤمک ایسته ییم؟
دوניה حسرت چکن کؤمک بیزده دیر.
ایرانین ائل لری بیزه گؤز تیکیب
آزادلیق گونشی دئمک بیزده دیر.
بونو شرق لی لر ده بیلیمیشدیر آرتیق
بیزدن کئچه جکدیر شرقه آزادلیق.

مجلسدن او گونه قدهر ائشیدیلیمه یین گورولتولو آلقیشلار قوپدو. بیر قایدا اولاراق چیخیش
ائده نلره قورولتایین «فردوسی» مدالینی، اجلاسی آپاران شخص تقدیم ائدیردی. من ده تریبون
دان ائنیب «بهارین» یانینا گئتدیم. بو زامان اعلان ائتدی کی شعرین فارس دیلینده ترجمه-
سینی اسماعیل شمس اوخویاجاق. مجلسدن: لازیم دگیل، بیز باشا دوشدوک «سس لری،
سونرا دا بیینی دن آلقیش سسلری اوچالدی. مدالی منیم یاخاما «بهار» اؤزو تاخدی... سونرا
آستاجا منه دئدی :

آقای پیشه وری یه سلام دئیین و بونو دا چاتدیرین کی منیم «آذربایجان دیلی نین
منشایی» حاققیندا یازدیغیم مقاله لر علمی فیکیرلریم دیر. من نه آذربایجان خالق نین، نه ده
سیزین حرکاتین علیه نه دگیلم. تبریز رادیو سوندا منیم حاققیمدا وئرلین وئرلیشلردن چوخ
ناراحتام. اونا گؤره ده تهران رادیو سونا تاپشیرمیشام کی منیم مقاله لریمدن آذربایجانین و
آذربایجان دیلی نین علیه نه سیاسی مانور کیمی استفاده ائتمه سینلر».

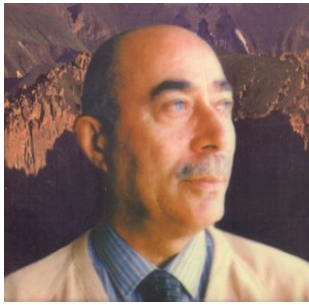
تنفس زامانی قورولتایدا اولانلاردان بؤیوک بیر دسته منی آرایا آلیب تبریک ائتدی. بونلار
تهراندا یاشایان آذربایجانلی لار و ایران خالق پارتیاسی نین عضولری ایدی. اونلار منیم آذربایجان
دیلینده حضوصیله ستارخان حاققیندا یازدیغیم شئعری اوخوماغیمی چوخ قیمت لندیریر،
سونرا دا آذربایجان حاققیندا سؤال لار وئردیلر «^{۲۵۲}».

(۱) بالاش آذر اوغلو، عؤموردن اؤتن ایللر، کؤچرل عادل پیر شاه وئردی، اورمیه، ۱۳۸۴، ص ۲۵۴ - ۲۵۸

بالاشین شئەرلرینده آغیر یاشاییشی، چتین دورومو، وصال حسرتی، آرزو - ایسته‌یی، صاباحا درین اینامی، سونرالار صولج، امین امانلیق اوغروندا مبارزه‌سی الوان بویالارلا تصویر اولونموشدور. بالاش هله گنج یاشلاریندا ۱۳۲۱ده اردبیلده «آذربایجان ضد فاشیت جمعیتی‌نین صدری سئچیلیر و گون به گون اجتماعی - سیاسی فعالیت لرده اؤزونو گؤسته‌ریر و اونون اورگانی اولان «یومروق» درگی‌سی‌نین رداکتورو اولور. سونرا آذربایجان دئموکرات فرقه‌سی‌نین اردبیل بؤلومونون مستولی اولاراق جودت» آدلی اورگانیندا فعالیت گؤسته‌ریر و یئنه ده شاعیرلر مجلسی‌نین اردبیل شعبه‌سینی قوروب ادبی - سیاسی فعالیت‌لره گیریشیر. اونون بیرینجی کیتابی «شئەرلر» آدیلا ۱۳۲۳ده اردبیلده و ایکینجی کیتابی یئنه ده «شئەرلر» آدیلا تبریزده ۱۳۲۴ده چاپ اولدو. ۱۳۲۵ده میللی حوکومت طرفیندن دوولت رادیو کمیته‌سی‌نین صدر معاونی تعیین اولونور.

باکی‌دا دؤندوکده ۱۹۴۷ - ۱۹۵۲ ایللری آراسیندا آذربایجان دولت بیلیم یوردونون فیلولوگیا فاکولته‌سینه داخیل اولوب، تحصیلینه داوام وئیر. عینی زامان بدیی یارادیجیلیغینا داوام ائدیر. ۱۹۵۹ - ۱۹۵۳ ایللرینده آذربایجان ژورنالی‌نین رداکتورو اولموشدور. ۱۹۵۹دا دئموکرات فرقه‌سی‌نین صدری اولموشدور. بوندان علاوه بالاش آذربایجان مهاجرلر جمعیتی‌نین رئیسی کیمی سیاسی - اجتماعی فعالیتدن چکیلیمه‌میش و فعالجاسینا وطنداشلارینا خدمت ائتمیشدیر. بالاش بو اجتماعی - سیاسی فعالیت‌لردن علاوه، آذربایجان خالق‌ی‌نین وزنگی ادبیاتی‌نین تمثیلجی‌سی اولاراق بوتون سووئت جمهورولاری آراسیندا اؤزونو گؤستریمیش و یکی دؤنه شوروی‌نین ده‌یرلی مدالی اولان «شرف نیشانی» و «خالقلار دوستلوغو» مدالینی بوینونا آسلامیشدیر. بالاشین اثرلری چوخلو دیل‌لره چئوریلیب و چوخ تیراژدا چاپ اولموشدور. بوتون سوویت خالقلاری ۱۵ جمهورونو نظرده آلاراق بالاشی آذربایجان بؤیوک شاعیری کیمی تانییب و خالقیمیزین ادبیات نمونه‌سی کیمی آدی دیل‌لرده گزیر و اونون اؤنملی اثرلری: سحر شفق‌لری (۱۹۵۵)، ائله اوغول ایسته‌ییر وطن (۱۹۵۶)، ایتیمیش قیز حاققیندا داستان (۱۹۵۷)، سئچیلیمیش اثرلری (ایکی جیلده - ۱۹۷۰ - ۱۹۵۸)، منیم گونشیم (۱۹۵۶)، یارپاقلار تۆکولنده (۱۹۷۱) و سایر اثرلری نشر اولاراق، آلقیشلانمیشدیر. بالاش بونلاردان علاوه، بیر ادبیات شوناس کیمی ده آذربایجان کلاسیک ادبیاتی تدقیقی ایله مشغول اولموشدور. قئید ائتمک لازیم‌دیر کی بالاشین حیات یولداشی مدینه خانیم گولگون اولموش و ایللر بویو ال - اله وئریب بیرگه آذربایجان خالق‌ی‌نین سعادت‌ی اوغروندا چالیشمیشلار.

بهبزادی بهزادی^{۲۵۳}

هانسی بیر عالم، یازیچی، بیلگین خدمت هدفیله، عشق اساسیندا، بیر پای اوممادان عمرونو یارادیجیلیغا صرف ائتمیش، همیشه‌لیک خلقین اوره‌یینده یاشامیش و اؤلمز اولموشدور. ائلینه، دیلینه، یوردونا خدمت ائتمک آرزیسیندا اولان انسان، اونون وارلیغیندا بوشلوغو آختاریب دولدورماق هوسینده اولار؛ اؤز باشی‌نین اوجالیغینی خلقی‌نین باشی اوجالیغیندا آختارار. ائل اوجالیدیقا، اودا اوجالار؛ ائل وار اولدوقجا، اودا وار اولار!

بهبزادی بهزادی ۱۳۰۶ جی ایلده آستارادا بیر ضیالی عائلده دنیایا گؤز آچمیش و آتاسی‌نین یاشاییشیندا خالقا خدمت ائتمه یوللاریلا تانیش اولموشلار. اونون آتاسی، میرزا پاشا، ایللر بویو آستارادا مختلف وظیفه‌لر: آستارا بلدیه رئیسی، بخشدار، آستارا گمرک تحویلچی وظیفه‌لری داشیمیش وطن، خالق و معارف یولوندا چالیشمیشدیر. بهزادی آتاسیندان چوخ زادلار اؤیره‌نه بیلیمیش و اؤیره‌نمیشدیر.^{۲۵۴}

بهبزادی جنابلارینی بوگون خالقی‌میز ایچینده سئودیرهن، اونون اوچ دؤوره ده یازیلان سؤزلوک (بیر جیلدلیک، ایکی جیلدلیک و اوچ جیلدلیک آذربایجانجا سؤزلوک‌لر) و نئچه اثرین ترجمه‌سی (یاخشی آدام، کندچی قیزی و ...) هابئله اونون علمی نظریه‌لری آذربایجان دیلی‌نین ساده یازیلما‌سی اوغروندادیر. اؤزه‌لیک‌له عالیمین اوچ جلدده «آذربایجان دیلی‌نین ایضاح‌لی لوغتی»‌نین کؤچورمه‌سی اوزون ایللرین گرگین علمی امه‌گینین نتیجه‌سی و بیر عمر عشق، غیرت، همت و چالیشمالارین ثمره‌سی‌دیر. بو عاشق انسان ائلی‌میزین ایره‌لیله‌مه یولوندا، گئجه - گوندوزونو بیر- بیرینه دویونلویوب، اوره‌یی‌نین یاغینی اریدیب، گؤز ایشیغینی بویولدا قویوب و نهایت اؤلمز اثرینی یاراتمیشدیرکی، زنگین دیلی‌میزین سؤز قاینای و هر یازیچی، شاعر و آذربایجان دیلینه علاقه‌لی اولان‌لارین لازمی بیر اثر‌دیر. بو اثر کؤچورمه اولورسادا، بیر سؤزلویون

^{۲۵۳} اوستادین حاققیندا مراجعه بویورون: پیک آذر، سای ۱۲.

- پیک آذر، اؤزل سای ۱۲.

بهار زنجان، ققنوس سرزمین آتش، سای ۳۹، ۲۱ دی ۱۳۸۱.

بهار زنجان، ائلی‌میزین آغ ساققال لاری، سای ۶۰، ۲۸ تیر ۱۳۸۲.

- بهار زنجان، دوم دی روز ملی فرهنگ آذربایجان، سای ۸۰، ۲۷ آذر ۱۳۸۲.

(۱) یادنامه شادوران میرزا پاشا بهزادی (به مناسبت پنجاهمین سالگرد درگذشت، تهران، ۱۳۷۲).

تنظیم ائتمه‌سیندن هئچ ده آز زحمت آپارمامیش، مخصوصاً بوگونکو الفبامیزین چتین‌لیک-لرینی گۆردوکده، بهزادی‌نین ایشی‌نین علمی اهمیتینه اینانیریق.^{۲۵۵}

بهزاد بهزادی ۱۳۲۴جی ایللردن آذربایجان باشینا گلن اولایلاردان آیریلمامیش و همیشه آذربایجان کولتورو، مدینتی و دلی‌نین گلیشمه‌سینده دورمادان چالیشییدیر. ۱۳۳۰ ایللرینده شاه رژیم‌نی‌نین ان بیریتجی بیر حالیندا اولدوغو زمان، بهزادی «بشیر آینده ۲۵۶» و «آذربایجان ۲۵۷» درگی‌لرینه باش یازارلیق وظیفه‌سینی داشییر.^{۲۵۸}

هر دیلین انکشافی و ادبیاتینی دوزگون اویره‌نمک اوچون او دیلین لغت‌لرینی حقیقی و مجازی معنا‌لارینی و سۆزلرین هر هانسی سۆز بیرلشمه‌سینده هانسی معنادا ایشلنمه‌سی، هم شکل مختلف معنا داشییان، مختلف شکیلی بیر معنادا اولان سۆزلری و دیلین سایره لغوی خصوصیت‌لرینی بیلیمک بیر ادبیاتلا مشغول اولان شخصین باشلیجا وظیفه‌سی‌دیر و بو ایش اولاسی دئییل مگر دیلین لغتی ایشله‌نیب حاضرانلا. دیلیمیزده ماخذلرین آزیلیغی (دئمک اولار یوخلوق) بیر لغت ایشله‌نین شخصین ایشینی داها آغیرلاشدیریر. سارسیلماز صبر، یئنیلمز حوصله لازمدیر تا بیرری بو ایشه ال آتا.

بوتون سۆزلر جانلی - دانیشیق دیلینده ایشلنمیر، جانلی دیلده اولمایان سۆزلرین فارسیجا معادلینی تاپماق اوچون ممکن‌دور مؤلف یوزلر آداما مراجعه ائدیپ و آیلا ر اونو آختارا. ان یاخین زاماندا ایشیق اوزو گۆره جک «آذربایجانجا- فارسجا سۆزلوک» ادلی کتاب، ایللر بؤیو اؤز مؤلفی بهزاد - بهزادی جنابلاری طرفیندن حدسیز چالیشقانلیقلا حاضرانلیب و ایندیهه اوخوجو کوتله‌سینه تقدیم اولماقدا دیر.

بهزادی جنابلارینین اگرچی شخصی حیات فعالیتی عادی بیر انسان اوچون آغیردیر، بونونلا بئله بو کتابی حاضرانلاری دیلیمیز اوچون بؤیوک فداکارلیق ساییلیر.

بو ایشده بیرینجی اولان آقای محمد پیفونون زحمت‌لرینه ده بؤیوک منتداریلیغیمی بیلدیریرم. آما بو کتاب کمیت و کیفیت جهته یوکسک یئر توتور. بو اثر بدییی بیر اثر دئییل کی متن دن استخراج اولموش مثاللارلا معرفی اولار و مؤلفین طرز - تفکرونو ایضاح ائده. بو کتاب علمی و فنی اثر اولدوغو اوچون اونون ده‌یهرین تکجه اونا مراجعه ائندنه معینلشدیرمک اولار.

(۲) پیک آذر، ویژه نامه بهزاد بهزادی، بهمن ماه، ۱۳۸۰.

(۲۵۶) بشیر آینده و آذربایجان درگی‌لرینین کوپوسو یازارین اینده موجود دور و آذربایجان مطبوعه‌لری تاریخی‌نی آراشدیرمادا بؤیوک اهمیت داشییر.

(۲۵۷) آذربایجان درگی‌سی، ۱۳۳۰-۱۳۳۲ ایللری

(۳) ادبیاتیمیزدا بیر اولدوز پارلادی، پیک آذر، ویژه‌نامه، ۱۳۸۰.

آقای بهزادی اون ایللردیرکی، آذربایجان دیلی ایله سیخ باغلیدیر. آذربایجان ادبیاتی ایله دریندن مشغول اولان زمان هله ایندیکی ادبی شخصیتلرین اکثریتی فکر ائتمزدیلر کی، «آذربایجان دیلی» آدیندا بیر دیل ده واردیر.

آقای بهزادی نین دیلیمیزده اولان سابقه و تجربه سی عالی تحصیلاتی، خصوصیه ایشده دقتی (ئمک اولار حتی وسواس سویه سینده) و کتابدان گوردویوم فیشلر هابئله کتابین چاپ اولموش نمونه سی، منه جرات وئره بیلر کی دئیم: بو کتاب ادبیات سئوه نلر اوچون اطمینان لی و یگانه مأخذدیر. ۲۵۹

بهزاد بهزادی؛ بو آد، همیشه لیک ائلمیزده، ادبیاتیمیزدا قالارقی بیر آدا اولاجاقدیر. بهزادی جنابلاری بیر عمر عشق و علاقه ایله یورولمادان آنا دیلی نین سؤزلویو اساسینده ایشله مه سی و بیزیم اوچون ده یرلی اثری اولان «آذربایجان سؤزلوگ» و یادگار قویماسی، ائلمیزه، دیلیمیزه بؤیوک انسانی بیر خدمت ساییلیر. بو بؤیوک انسان اؤز قیمتی و سانباللی ایشینی بئله توصیف ائدیر: «سئوینجله قید ائتمه لی یم کی بو سؤزلویو تقدیم ائتمکله ادبی دیلیمیزین یوکسه لیشینی چیچکلنمه سینده پوه ره لهنن بوداغا، بیر ایچیم سو چیله میش اولایدیم». ۲۶۰

بو متواضعانه دانیشیق اونون روحونون بؤیوکلویونو و گوردویو ایشین عظمتی نی گؤسته ریر. بیلیریک بو عالم، بو ده یرلی اثرین یارناماسینا نئچه اون ایللر بویو عمرونو صرف ائتمیش و هئچ زامان «یورولدوم» دئمه میشدیر. بو اثر بوگون ایراندا میلیونلار تورک دیللی خالقی میزین آن ده یرلی کتابیدیر کی هرگون اللرینه آلیب اوندان یارارلانیرلار.

شاعرلریمیز، یازیچیلاریمیز و اؤیره نجی لریمیز دیل چتین لیکلرینی بو کتابا مراجعت ائتدیکده آسانلاشدیریرلار و بیلیرلر بئله بیر اثر بیر علمی گروپون، فرهنگستانین ایشینین نتیجه سی اولای بیلر کی، اوستاد بهزادی تک باشینا بو مسئولیتی داشیییب و همت، غیرت و عشق اوزره بو قالارقی اثری یارادیبلار.

۵۰ ایل دیلیمیز بوغونتو و سیخینتی آلتیندا قالیب بیر بالاجا نفس چکمک امکان تاپدیقدا بئله بیر شاه اثر الینه چاتیر. معلومدور بو عالم اون ایللر بویو، بوغونتو ایللرینده ساکت اوتورماییب، گئجه ۲۶۱ - گوندوزونو یازیب - پوزماغا و خالقینین گله جگینی تثبیت ائتمگه چالیشمیشدیر. ۲۶۱. بوگون بو سؤزلوگو چاغداش ادبیاتیمیزدا بؤیوک بیر حادثه کیمی ده -

۲۵۹ م . کریمی، آذربایجان قوقنوسو، بهار زنجان، نمره ۱۳۷، ۱۳۸۲.

۲۶۰ آذربایجانلا سؤزلوک، کؤچره ن بهزاد بهزادی، تهران، ۱۳۷۶، مقدمه.

۲۶۱ اوستاد مظفر درفشینی نین چیخیشی،، پیک آذر، همان، ص ۵۵.

یرلندیرمک اولار. اوچ جلدده ایضاحلی لغت،^{۲۶۲} ایکی جلدده فارسیجا – آذربایجانجا^{۲۶۳} سۆزلوک و بیر جلدده یارانان سۆزلوک^{۲۶۴} تایسیز، مثل‌سیز بیر اثر دیر. بهزادی جنابلارینین بو علمی و بؤیوک ایشه، عشق، وسواس، عینی حالدا علمی سویه‌ده چالیشمالاری، ادبیاتیمیزین گئنیش بیر بوشلوغونو دولدورموشدور. بو دولقون و گۆزەل سۆزلوک‌لر، گله‌جکده یازیلان و یارانان آکادمیک سۆزلوک‌لره اۆرنک اولاجاقدیر.^{۲۶۵}

(۲۶۲) آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لوغتی، تهران، ۱۳۷۶، اوچ جلد.

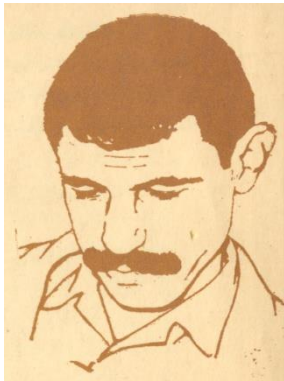
(۲۶۳) فرهنگ فارسی – آذربایجانلی، بهزار بهزادی، تهران، ۱۳۸۴.

(۲۶۴) آذربایجانجا سۆزلوک، بهزاد بهزادی، تهران، ۱۳۸۴.

(۲۶۵) امید زنجان، نمره ۳۶۰، ۱۳۷۷.

(-) پیک آذر، ویژه نامه بهزاد بهزادی، زنجان، ۱۳۸۰.

صمد بهرنگی ۲۶۶

صمد بهرنگی آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا بیر دؤنوش نُقطه‌سی یاراتدی. صمد دؤره‌سینه توپلادیغی ایگیدلرله ایراندا ضیالیلار جرگه‌سینه یئنی آبرو باغیشلادی و متعهد ضیالیلار صفی نین اؤنونده دایاندى. صمد ساتریک مقالهلر، انتقادى فکرلرله میدانا چیخدی. شاهین تیه‌سی‌نین دال-قباغی کسن بیر زاماندا جسارتله بوتون نظامی، سورغو آلتینا آلدی و ضیالیلارین قورخو روحونو سیندیردی و قلم‌له اؤیله میدان آچدی کی قیلینخدان کسرلی، ظالم‌لری قورخویا سالدی. ایلک اؤنجه اونون

یورولماز و قورخمازلیغینا اشاره اتمه‌لی‌ییز. او مختلف تاخما آدلارلا ص. قاراقوش، چنگیز مرآتى، بابک، بهرنک، آدی باتمیش، داریوش نواب، مراغه‌ای، افشین پرویزی، ص.آدام، سولماز، داص و... آدلارلا مقاله‌لری یاییلیر. ۲۶۷

صمد، چاغداش ایران ادبیاتیندا بؤیوک بیر حرکت ایدی. او، کندلرده ساده کوتله‌یه اورهک باغلیان بیر معلم اولاراق بؤیوک حیکایه یازاری ایدی کی قباقدجیل اجتماعی گؤروش‌لرینی اؤز صنعتینده صراحتله گؤسته‌ریردی. اونون قلمی آجی و کسرلی ایدی. او تکجه تنقید ائتمیردی. او ضیالی تانینماغا چالیشمیردی، بلکه او تنقید ائده‌رک اؤنرگه‌لر ایره‌لی سوروردو. ائله ساده یازیردی کی هر جمله نچه سؤز جوکدن آرتیق اولموردو و خالقین دلی کیمی اولوردو. گاهدان یازی قالب‌لاریندان ائله اوزاقلاشیردی سانکی یئنی بیر یازی قایداسی گتیرمیشدی. صمد، حیکایه‌لرینی آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتیندان آلیب فارسیجا یازیردی. اونون سونسوز علاقه-سی اؤز آنادیلینه او قدر ایدی کی اونون ایزی بوتون اثرلرینده اولال هر سطرینده تاپماق اولان. صمدین قالارقی اولماسی‌نین سَرّی بورادادیر کی آذربایجان دیلیندن دانیشدی ائله سؤزلردن دانیشدی کی هچ زامان کهنه‌لمه‌ییب، همیشه‌لیک دیری و جانلی دیر. صمد "پاره پاره" ۲۶۸ ایل

۲۶۶ امید زنجان، سایى ۸۵، ۸ شهریور ۱۳۷۴.

- بهار زنجان، سایى: ۱۱۳، ۳ شهریور ۱۳۸۲.

- صدای زنجان، سایى ۱۵۲، صمر معلمی مهربان، اردیبهشت ۱۳۹۵.

(۲۶۷) آرش، شماره ۱۸، ویژه‌نامه صمد بهرنگی، ۱۳۴۷.

(۲۶۸) پاره پاره، توپلایان صمد بهرنگی، تبریز، ۱۳۴۴.

باشلادی و آذربایجانین مبارز شاعرلریندن اؤرنک‌لر سئچیب توپلادی. البتده بو اونون اوچون آغیر باشا گلدی و ساواک اونو ایزلییه‌رک، آلتی آی ایشیندن ائشیگه چیخاریلدی. آنجاق او سوسمادی بلکه دوستلاریلا اؤزه‌للیک‌له بهروز دهقانی ایله بیرگه آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی‌نین ماتریاللارینی توپلاماغا باشلادی.

بو بؤیوک ایشین نمونه‌لری "آذربایجان ناغیللاری" ^{۲۶۹} و "تاپماجالاروقوشماجالار" ^{۲۷۰} اولدو. ایکی باشقاناغیل دا بو فولکلوردان یازدی: کوراولغو و کئچل حمزه، دلی دومرول. کوراولغو کتابینا یازدیغی عالیمجه اؤن سؤزو اونون مبارز روحونو و ایده‌لرینی، عینی حالدا آذربایجان خالق‌ی‌نین ادبیات و کولتورونه اولان سئوینج و علاقه‌سی‌نی گؤستریر. دوغرودان دوغروسونا بو اؤن سؤزده آپاریلان علمی و اؤیره‌دیجی تحلیل، شاهلیق دؤره‌سی‌نین بوغونتولو زامانیندا بیر ده-یرلی کتاب قدر ده‌یرلی ایدی. دلی دومرول اؤن سؤزه صمدین اوسطوره و داستانان اولان درین و گئنی‌ش معلوماتی و گؤتورجه‌سینی گؤستریر. ^{۲۷۱} بونلاردان کئچهرک ادعا ائتمک اولور کی اونون بوتون مقاله‌لری آذربایجان کولتورو حقینده و یاخود بو کولتوردن الهام آلان سؤزلردیر. تورک دلی‌نین گرامری کتابینا یازدیغی مقاله "بیر زینه آرخ" ^{۲۷۲} ایله آراشدیرما مقاله‌سی، آذربایجان ادبیاتی حاققیندا- اوجمله‌دن ساری آشیق یا تبریزین راهنما کتابینا یازدیغی آراشدیرما، سهند و سازیمین سؤزو حقینده ده‌یرلی ایکی مقاله‌سی و باشقالاری، صمدین ادبیات و کولتوردن اولان درین و انقلابی معلومات و گؤروشونو گؤسترمه‌ده‌دیر. ^{۲۷۳}

صمد بو مبارزه ده یالقیزدئییل، بلکه ایران و آذربایجانین انقلابچی آیدینلاریلا یاخیندان علاقه ساخلایب و ایرانین باشا باشیندان چوخلو ضیالیلار تبریزی توشلایب صمدین گؤروشونه گلیرلر ^{۲۷۴}. صمد، علیرضا نابدل، بهروز دهقانی، بهروز دولت آبادی، محمدعلی فرزانه، محمدزاده صدیق، غلامحسین فرنود، رحیم رئیس نیا، مفتون امینی، کاظم سعادت، بولود قره چورلو، مناف فلکی، عمران صلاحی، یحیی امینی، اشرف دهقانی، عباد احمدزاده، امیر پرویز پویان، احمد شاملو، رضا براهنی، جلال آل احمد، غلامحسین ساعدی، فروغ فرخزاد و باشقالاریلا علاقه‌ده اولوب و بونلارین چوخو او جمله‌دن: امیر پرویز پویان، محمود دولت‌آبادی، علی اشرف

۲۶۹) صمد بهرنگی، بهروز دهقانی، افسانه‌های آذربایجان، تبریز، ۱۳۴۷.

۲۷۰) صمد بهرنگی، بهروز دهقانی، تاپماجاها و مثلها، تبریز، ۱۳۴۶.

۲۷۱) صمد بهرنگی، کوراولغو، تبریز، ۱۳۴۷.

۲۷۲) صمد بهرنگی، مجموعه مقاله‌ها، تبریز، ۱۳۴۸.

۲۷۳) همان.

۲۷۴) علی اشرف درویشیان، صمد جاودانه شد، تهران، ۱۳۴۸.

درویشیان و باشقالاری اونون گۆروشو و فکر پایلاشماسی اوچون اوزاق یوللاردان تبریزه گلیب اونونلا گۆروشورلر.

صمدین اثرلری قیسا بیر زاماندا چوخلو دیلله چئوریلیر او جملهدن انگلیسجه، عربجه، چک و اسلواکیجا، ایتالیاجا، اسپانیولجا، تورکجه و ... دیلرینه چئوریلیر. آنجاق صمدین حقینده اؤنملی اولان، اونون الهام قاینای اولان تورک کولتورو و آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی کوراولغو داستانلاری، دده قورقود کیتابی اولموشدور. او فارس ادبیاتیندان، فارس شاعرلرین سچیلیمیش شعرلرینی توپلایپ آنا دیلینه ترجمه ائتمیشدیر. اونون مقاله‌لری ادبیات حقینده، اوشاقلار ادبیاتی حقینده و فولکلور حقینده بشدان- دیبه انقلابی و اؤزه‌لیکله اونون دنیا گۆروشونو بو باره‌ده بیان ائتمیشدیر. صمد، حتا داستانلاریندا قهرمانلارین آدلارینی سئچمکده ده درین بیرایده‌سی واردیر، او ایستیر آدلاردا آنا دیلینده اولسونلار، اولدوز، یاشار و ... اونون سئویدگی اوشاق آدلاری دیر. "اولدوز و دانیشان قولچاق" ین اؤن سؤزونده، اولدوزون دیلیندن بئله یازیر: من بهرنگ آقانیین یازیلارینی اولدن آخیره قدر اوخودوم و گۆردوم. دوغورودان دوغروسونا یاخشی بیر ناغیل یازمیش، آنجاق بیرسیرا جمله‌لری فارس دیلی‌نین گرامری ایله اوخوموردو. بئله‌لیکله اؤزوم مداد الیمه آلدیم و اونون جمله‌لرینی تصحیح ائتدیم. ایندی‌سی یئنه یانلیش جمله‌لرده وارسا- کلمه‌لرین ترکیبینده و اضافه حرفلرده گۆرسنسه منیم گناهیمدیر. داها او بیچاره‌نی دانلامایین کی نییه فارسی باجارمیر. آما چاراسی نه‌دیر؟ هان؟»

شبهه‌سیز صمد باجارسایدی و دوروم اونا اجازه وئرسئیدی بوتون اثرلرینی تورکجه یازاردی^{۲۷۵} و اوزامان اونون دیلی و دئییمی ائله بیر شاه اثر اولاردی کی دنیادا اونا تای تاپیلمازدی.

آذربایجانین سئچیلیمیش ضیالیلاریندان بیرسی صمد بهرنگی دیر. او دنیا سوْیه‌سینده اوشاقلار ادبیاتیندا تانینمیش بیر سیمادیر. نئچه- نئچه اولوسلار آراسی اودوللار- اروپادان و آسیادان- قازانمیش، البتده اؤلوموندن سونرا، و اثرلری خارجی دیلله ترجمه اولموشدور. باشقا یؤندن، ایرانین ضیالی‌لار صفینده ائتکی بوراخان ائله ضیالی ایدی کی ۵۰ جی ایللردن سونرا سیاسی و ضیالی آخیم‌لاری اونو اؤزلری اوچون پرچم ائتمیشلر و ۵۷ جی ایلین انقلابیندا اونون شکیلی، کوتله‌وی حرکت‌لرین اللرینده مبارزه پرچمی کیمی قالدیریلردی و حقیقتده میلیونلار خالقین طرفیندن آقیشلانیردی.

(۲۷۵) بو ادعا یئرسیز دئییل و مختلیف اثرلرینده، حتا کیتابلارینا یازدیغی اؤن سؤزلر ده بونا ایشاره ائتمیشدیر. او جمله‌دن:

(- صمد بهرنگی، عروسک سخنگو، تبریز، ۱۳۴۸، ص ۴.

باشقا بیر طرفدن، صمد بوتون آیدینجاسینا آذربایجان کولتوروندن و تورک دلیلندن حمایه ائدیردی. اونون ادبی یارادیجیلیغی و بارلی یشاییشی آذربایجان کولتوروندن بیر آن آیریلماش و اونلاردان قیرمامیشدیر. اونون ایلک اثری "پاره پاره" اولراق آذربایجان کلاسیک و چاغداش شعرین نمونه‌لرینی توپلامیشدی. بوتون کتابلاریندا آذربایجان کولتوروندن حمایت ائده‌رک قهرمانلارینین آدی دا تورکو اولموشدور.

صمد ۱۳۱۸ ایلینده تبریزده- چرنداب محله‌سینده دنیایا گلدی^{۲۷۶}. آتاسی عزت ساده بیر ایشچی و آناسی سارا ائوقادینی ایدی. صمد ۱۳۲۵جی ایلده ۲۱ آذر مدرسه‌سینده- ملی حکومتین دوزلتدیگی مدرسه‌ده اؤزآنادیلینده درس اوخودو و ماهنیلاریندا ستارخان، آذربایجان و آنا دلیلندن مدافعه ائتمه‌یی اؤیره‌ندی. هله دبیرستاندا درس اوخویوردوکی مدرسه‌نین مدیری، صمدین آتاسینی مدرسه‌یه چاغیریب، صمدین دانشدیغی سؤزلر و ائتدیگی حرکت‌لره گؤره اخطار وئردی. ۱۳۳۴ ایلینده دانشسرایا داخیل اولدو و ۲۱ یاشیندا غلامحسین ساعدی ایله تانیش اولدو. اؤزونون ۱۶ یاشا واریدی. ۱۳۳۵ ایلینده بهروز دهقانی^{۲۷۷} ایله یولدش و همکلاس اولدو و "خنده" آدیندا دووار درگیسینی بیرگه چیخارتدیلار. ۱۳۳۶جی ایلده آذربایجان کندلرینه گئدیپ اوشاقلارلا قاریشیدی. ۱۳۳۷ ایلینده تبریز بیلیم یوردونا گئتدی بلکه انگلیسجه ده لیسانس الده ائتسین. ۱۳۴۰جی ایلده ص. قاراقوس تاخما آدیلا "تلخون" و "افسانه‌آه" اثرینی چاپ ائتدیردی. ۱۳۴۲جی ایلده "ایرانین پداگوژی پروبلئم‌لری آراشدیرماسی"نی یایملادی. "بوگونون معلیمی"، "سپاهان" و "بامشاد" درگی لرله ایش بیرلیک ائتدی. جلال آل احمد ایله تانیش اولدو. همان ایلده "پاره پاره"نی یایملادی و تبریزین فرهنگ اداره‌سینین رئیسی طرفیندن دوسیا دوزه‌لینیپ دادگاه‌ها گؤنده‌ریلیدی. همان ایل نئچه کتاب "خرابکار" (عزیز نسین دن فارسیجایا چئویرمه)، اولدوز و قارقالار، قارا قارقا، (مامین سیبری‌اک‌دان ترجمه) و گئجه‌دیر (فارس شعرلریندن)، چئویرمه: احمد شاملو، نیما یوشیج، فروغ فرحزاد، مهدی اخوان ثالث، م. آزادین شئعرلریندن). آذربایجان الفباسی کتابی‌نین یازماسی چاپینا گؤره دنیا ساوادیزلیغینان مبارزه کومیتة‌سینه گؤنده‌ریلیدی. علیرضا نابدل ایله تانیش اولدو. «مهد آزادی» روزنامه‌سی‌نین «آدینه» آدیندا بیر ویژه نامه‌سی‌نی یایملادی. ۱۳۴۳ ایلینده «پاره

۲۷۶) علی اشرف درویشیان، یادمان صمد بهرنگی، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۷.

۲۷۷) بهروز تبریزی، در شناخت ادبیات و اجتماع، تبریز، ۱۳۵۶.

بو کتابدا اولان «آلتی مقاله» بهروز دهقانی‌نین یازدیغی مقاله‌لر دیلرکی مختلف درگی لرده چاپ اولوب، سونرا بیر کیتاب اولراق یاییلدی.

پاره»نین یازماغی اوچون آلتی آی ایشدن برکنار اولدو. ساده انشا آدیندا ایکی جلدلیک کتابی تاخما آدی افشین پرویزی آدینا یازدی. ۴۴ دن ۴۵ ه دك آدینه‌نین ۱۷ ساییسینی یاییملاادی. بودرگی ده اونون یاخین یولداشلاری- صدیق، بهروز دهقانی، غلامحسین فرنود، رحیم رئیس نیا، علیرضا نابدل و مناف فلکی اونونلا بیرگه چالیشدی‌لار. تلخون اثرلرینی تورکجه یازدی، سونرا دوستو بهروز دهقانی ایله مقاله‌لر و تاپماجالار و ایکی جلدده آذربایجان ناغیل‌لارینی یازدی. ایران یونیورسیتته‌لرینده اؤیرنجی سل اعتصاب‌لاردا فعالجاسینا اشتراک ائتدی. آل احمد، ساعدی و مفتون امینی، صمد بهرنگی و بهروز دهقانی ایله گؤروشمکدن اؤتور تبریزه گلدیلر. ۱۳۴۶جی ایلده تبریز یونیورسینه‌سی‌نین بؤیوک اعتصابینی کاظم سعادت‌ی و باشقا یولداشلار یلا لیدئرلیک ائتدی. «قوش اوینادان کئچل»، «محبت ناغیلی»، «لب لبی ساتان اوغلان» ی یاییملاادی. غلامرضا تختی‌نین قویلا ما مراسیمینده آل احمد و ساعدی ایله بیرگه اشتراک ائتدی. ۱۳۴۷ ایلینده بیر هولو مین هولو، «۲۴ ساعات یوخوو اویاقلیقدا» «کور اوغلو و کئچل حمزه» نی یازدی و سونونجو کتابی اولان «بالاجا قارا بالیق» ی چاپ ائتدیردی.

بو اثر، صمدین اؤلوموندن سونرا ایتالیا، چکسلواکی و باشقا اؤلکه‌لرده اودول‌لار قازاندی. ۱۳۴۷جی ایلین شهر یور آیی‌نین بیرینجی گونوندن ساواکین مستقیم ته‌دیدلریله اوز - اوزه گلدی. دؤرد ساواکی، بیر متقاعد تیمسار ایله بیرگه صمد گیلین ائوینه تۆکولوب «الیفبا» کیتابینی اوندان ایستیرلر و صمد بو کیتابی وئرمکدن چکینیر. ۹ گوندن سونرا صمدین اؤلوسو آرازدان تاپیلیر. اوچ گوندن سونرا صمدین غیرتلی یولداشلاری اولان بهروز دهقانی، علیرضا نابدل و کاظم سعادت‌ی اونون اؤلوسونو تبریزه گتیریب قویولورلار^{۲۷۸}. صمدین کتابلاری‌نین چاپ و یایماسینی بویونلارینا آلیرلار. بونلارین هر اوچوده ۱۳۵۰جی ایلده شاهین و نوکرلری‌نین وحشیانه شکنجه‌لری آلتیندا دایاناراق، نهایتده اعدام اولورلار. آنجاق صمدین فیکیر و دوشونجه‌لری هله ده دیری و جانلی‌دیر. آراشدیریجیلار، ادیب‌لر و سیاستچی‌لر، اونون اوشاقلارا یازدیغی ناغیل‌لاری مختلف گؤروش‌لردن آراشدیریپ و بؤیوک سونلاجلار چاتمیش‌لاردیر. صمدین ناغیل‌لاری‌نین هر بیریسینده اونون یوکسک فکر و دوشونجه‌لی روحونو کشف ائده‌رک، عدالت‌سیزلیک قارشیسیندا مبارزه بایراغی ائتمک اولور. اونون ان ساده کتابی «کور اوغلو و کئچل حمزه» دیرکی اونون قیسا اؤن سؤزونده صمدین فکر و دوشونجه‌سی‌نین یوکسک‌لیگینی گؤرمک اولور. بو آذربایجانلی ضیالی‌نین دوشونجه‌لرینی اله ائتمک اوچون همین بو اؤن سؤزو اوخوماق کفایت ائده‌ر. او بو اؤن سؤزده، اوشاقلاری تاریخ علمی و تحلیلی ایله تانیش ائدیر و بونا

اشاره اندیرکی شاه عباس، باشکندیسی نی تبریزدن اصفهانا کؤچوتمکله، هابئله تورک دیلی نین یئرینه فارسجانی یئرلشدیرمکله، شاهسئوہنلری قیزیل باشلار قاراشیندا قووزاماقلا، بیر سیرا کوتله وی عصیانلارین قالدیریلماسینا سبب اولموش دورکی بو عصیانلاردان کوراولو قیامینی آد آپارماق اولار. او، بو قیامین نهدن لرینی، اقتصادی و اجتماعی نهدن لردن باشقا، آذربایجان دیلی - نین حرمتینی سیندیرماغی، وئرگی لرین چوخالماسینی، خانلار واربابلارین ظلم لرینی آرتماسینی دا آرتیریر. عینی حالدا، صمد، کوراولونون سیماسیندا شاه عباس دؤرونون قیاملاری نین قهرمانی ایله کئچن یوزایللرین قهرمانلاریلا قووشدوغونو بیلیر و بوآرادا بومین خاقان، جوانشیر و بابکین سیماسینی کوراولو سیماسیندا گؤرور. او، دده قورقود کتابی نین داستانلارینا دا اشاره اندیر. صمد دوغرو اولاراق اوشاقلارا اؤیره دیرکی حاکم قوه لر همیشه خالقین قهرمانلارینی قولدور، اوغرو، اوباش آدلاریلا لکه له بیبلر. آنجاق بونو بیلمک لازم دیرکی بو ایگیدلرین قیامی شهرت و مقاما چاتماق اوچون، خالق سوماق اوچون یوخ، بلکه خالقین آزادلیق و انسانین شرفینی قوروماق اوچون اولموشدور. او، اوشاقلارا اؤیره دیر کی اونون مبارزه سینین مقصدی عدالت، برابرلیق و خالقین آزادلیغی اولدوغو اوچون خالق اوندان حیمایه اندیر. بئله بیر ایگیدین دالیندا خالق دایانار وتوکنمز قهرمانلیقدان یارارلانار.

دوغرودان داصمدین چنلی بئله قورولان حکومه تین تحلیلی، توپلومسال بیر حکومتدیر و مبارزه یولودا ساحلی اولموشدور.^{۲۷۹} چنلی بئله، کوراولونون باشقالارینا نسبت هئچ امتیازا مالک دئییل، تکجه اونو باشقالیغا سئچمیشلر. بو سئچیم اونون صداقت و انسانیت اولان ایمانیندان آسیلی دیر. صمدین سونراکی تحلیلینده قادین منلیگی اؤنملی دیر. نگار، مجلل بیر یاشاییشان ال اوزوب و کوراولویا قووشولوبدور و نگار تکجه اونون اشی یوخ بلکه فیکیرداشی و سلاحداشی دیر و توپلومسال دؤیوشلرده کوراولو ایله چیگین چیگینه ساواشیر.

صمد، بوجمله سیله بیر سؤزو اوشاقلارا، اؤزه للیکله قیز اوشاقلارینا اؤیره تمک ایسته ییر. اویازیر: نگاردا گؤزه للیکله دوشونجه بیرگه واردیر. او ایستیر اؤیره ده کی قادین گؤزه للیگی او زمان قالارقی دیر کی گؤزه للیک، دوشونجه و بیلمه یاناشی و بیرگه اولار. باشقا سؤزله دئسک دوشونجه و توپلومسال فکر قادیندا بیر گؤزه للیک ساییلیر.^{۲۸۰}

صمد، ایران ضیالیلارین نین اولگوسو، ۵۰ جی ایللرده سایلیر و اونون داوامینی بوگونه قدر گؤرمکده ییک. کوتله لرین یاشاییشاندا، خالق حاکیم طبقه ایله دوزگون و منطق لی مبارزه دن

۲۷۹) منوچهر هزارخانی، جهان بینی ماهی سیاه کوچولو، آرش، شماره ۱۸.

۲۸۰) صمد بهرنگی، کوراولو، تبریز، ۱۳۴۸.

فکرلندیرمک، صمدین اثرلرینده اؤزهل بیر آنلامی واردیر. بالاجا قارابالیق ناغیلیندا، کوتله‌دن قیریق ثمره‌سیز مبارزه‌نی گؤسترمه‌یه چالیشیر. بو مبارزه‌نین ده‌یرس‌سز اولدوغونو علمی تحلیل ایله گؤستریر و هرزادان آرتیق کوتله ایچینده اویانیش یاراتما، اونلاری حکومت ایله مبارزه اوچون حاضرلیق گؤرمه‌یی ده‌یرلندیریر. بونلاردیرکی صمدین بیر اوسطوره یارالیدیر. بو اوسطوره آذربایجان خلقی‌نین یاشاییش شیوه‌سیله اویقوندور. او، ظولم گؤرموش خلقیندن مدافعه ائدیر. صمدین نسلی، تکجه بیر ایل ۱۳۲۴جی ایلین شهر یوریندن ۱۳۲۵ ایلی‌نین ۲۱ آذرینه قدر آنادیلی‌نین آزاد یاشاماسی‌نین تامینی دادمیشدیر و بو ۱۵ آی چوخ قیسا بیر زمان اولاراق، اونلارین اوره‌یینده درین ائتکی بوراخمیشدیر. ائله بونا گؤره صمدگیله و اونون نسلینده آنادیلینه شیدالیق گؤرونور و حقیقتده ده صمد اوسطوره‌سی، آنادیلی‌نین بو شیرین لیگینی بوگونکو آذربایجان ضیالیلاری جانینا سوزوبدور. اونا گؤره اوره‌کلی و سارسیلماز شاعرلر و یازچیلار – سهند، ساهر، اوختای، محزون، دالغا و صباحی کیمی لر پهلوی رژیمنی‌نین سوچو حکومتی‌نین گؤزوندن ایراقدا یازیب- یارادیب و اؤز خالقلارینی اویادیبلار.

صمد، آنادیلی عاشقی ایدی و ملت‌لره، اونلارا اولان ظلم‌لره فکرله شیردی.^{۲۸۱} دیلینه عاشیق اولدوغو اوچون علیرضا نابدل ایله یولداش اولور.^{۲۸۲} مناف فلکی‌نی فرش دزگاهی‌نین دالیندا بیر کرخانادا تاپدی^{۲۸۳}. آنادیلینه اولان محبت، صمدیله بهروزو بیر- بیرینه یاخینلاشدیردی^{۲۸۴}. آنادیلی‌نین سئومه‌سیندن الفبا کتابینی یازدی و شاهنشاه تیمسارلاری‌نین قاراشیندا جسارتله دایاندی^{۲۸۵}. فرهنگ رئیسینین بوغازیندان توتدو^{۲۸۶}، آنجاق کند اوشاقلاری‌نین حقیندن کئچمه دی.

صمد بهرنگی‌نین اثرلرینده اولان تازالیق و گؤزهللیک، اونون آزادلیقلا سؤز دانیشماسیندان و نئچه یؤنلو اولدوغوندان اورتایا گلیمیشدیر. اونون توپلومدان اولان تحلیلی، سردوجسارتله دانیشیلیمیشدیر و بئله‌لیکله اونون اوشاقلار حقینده اولان یازی‌لاری صداقت و صمیمیت له دولودور. او شاهین بوغونتولو آداسیندا، بوتون اوشاقلار ادبیاتی‌نین معیارلارینی پوزدو، عصیانلا دولو روحلا، چوخلو ضیالیلاری آردیجا چکدی. صمدین اثرلری مبارزه و دؤیوشکن لیکله دولور.

۲۸۱) م. کریمی، ادبیات و طبقاتی مبارزه، انقلاب یولوندا، نمره ۸، ۱۳۵۸.

۲۸۲) علی اشرف درویشیان، یادمان بهرنگی.

۲۸۳) حرفهای بچه‌های بهرنگ شماره اول، دیسفا، مشهد، ۱۳۵۸.

۲۸۴) یادمان بهرنگی.

۲۸۵) برادرم بهرنگی

۲۸۶) نامه‌های صمد بهرنگی، گردآورنده اسد بهرنگی، تبریز، ۱۳۷۶.

اونون پاک و دورو دوشونجه‌لری بیرسیرا اؤزلرینی ضیالی گؤستهرن آدمالارین گؤزو دارلیق، اؤزون بیه‌ن و دردسیزلیکلرله قارشى- قارشىیا دایانیردی. بئله ضیالیلار خالقین رهبرلیگینی ادعا ائدیپلرسه ده صمد اونلارلا یاشاییردی. او، یئنی ده‌یرلر و معیارلار دالیجایدی بلکه اعتباردان دوشن گئری قالمیش ده‌یرلرین یئرینده قورسون.

صمد، ایران ضیالیلیغین یؤنلتی‌جی‌سی ایدی، چونکی اوندان سونرا ضیالیلار اؤزلرینه گلیب رژیمن قارشیندا، خالقین دردلیرینی سؤیله‌مه‌یه یوللار آختاریردیلار. ۴۷جی ایللردن سونرا، انقلابی‌لارین اللری توفنگ‌اله‌ آماق اوچون آچیلیر.

۴۰جی ایللرین سیاسی هاواسیندا، ضیالیلار و صنعتکارلاری، مدترینیستلری و حاکیم سیاستله اویقون اولان سنت‌چی‌لری میدانان چیخارماق اوچون، ادبیاتی سیاسیلشدیردیلر. اونلار گرەک مدرنیست لرین تئوروسو اولان- صنعت، صنعت اوچون دور - ایله چیرپیشیب و سنت‌چی‌لرین استتیک گؤروشلریه ده تنقید روحیه‌سی ایله توققوشایدیلار. بئله بیر یولو، صمد بهرنگی باجاریقلا باشاچاتدیردی. صمد، اوشاق ادبیاتینی بونا گؤره سئچدی کی بو تمیز و دورو آلتاندا چوخ آز یازیچی گیره بیلیمیشدی. صمدین بالاجا قارا بالیغی، بیر فداکار و قورخماز بالیق‌دیرکی آرحدان - چایا و چایدان دنیزه ساری یولادوشور، بلکه دنیانین داریسقال یئریندن قورتولوب، گئنیش بیر میدانا چیخسین. صمد، عدالت‌سیزلیکله ساواشما رسالتینی بالاجا قارا بالیغین بوینونا قویور. دوزدورکی بوساده بیر ناغیل‌دی، آمما تمثیل و استعاره‌دن گؤزهل فایدالانماق اوچون ده‌یرلی بیر اؤرنک‌دیر. بو، بیر ناغیل‌دیر کی بؤیوک‌لر کیچیک‌لردن آرتیق اونا ماراق گؤستهریرلر. خالقین، صمدین ناغیل‌لاریندان استقبال ائده‌ن نه‌دن‌لر، ناغیل‌لاری ساده روایت ائتمه‌سی و سمبول‌لاردان یارارلانماسی اولموشدور. صمد، مقاله‌لرینده ده بئله صنعت‌لر ایشلتمیشدیر. «آقای چوخ بختیار» خیالی بیر پوسوناژ اولورسادا دولت ایشچی‌لری‌نین بیر اؤرنه‌یی‌دیر. صمد، بئله کاراکتری، غیر سیاسی دورانیشی، باشی آشاغی اولماسی، باشینی آخورا سالماسی اوچون تنقید و آلا یا‌ آلیر. اونون آقای چوخ بختیارا آلایلی یوروشو، ایرانین یئنی طبقه-نین حاکیم اولدوغو ده یرسیستمینی محکوم ائتمک اوچوندور.

صمد بوشیوه یازماقلا، ایران ادیب‌لرینی اؤز دالیجا چکدی و اونلارجا متعهد یازارلار صمدله گؤروش اوچون تبریزه اوز قویدولار. اونون هر جمله‌سینه بیر کتاب یازدیلار. جلال آل احمدین «مدرسه مدیردی» اوزون داستان، صمدین یالنیزجا ایکی - اوچ جمله‌سیندن - ایرانین پداگوژی پروبلئم‌لرینده آراشدیرمادان - آلینمیشدیر؟ صمد، متعهد ادبیات اوچون یئنی بویالار ووردو و غلامحسین ساعدی کیمی آذربایجانین و بوتون ایرانین گؤرکملی اویون یازارینی

شوقاگتیردی. همان ساعدی ایدی کی صمدین اؤلوموندن اوسطوره یاراتدی. ساعدی ۴۰ جی ایللری صمد کیمی یازارلارین اولماسی ایله «ایران ادبیاتی نین چیچکلنمه دؤورانی» آدلاندیریر. اونا گؤره، بو اون ایللیکده یئنی و سربست شعر ثمره اوتوردو، ادبی تنقید آیاق توتدو، قبول اولونان بیر سینما صنعتی یاراندی، دنیا سویه سینده حسابا گلن ادبی اثرلر یاییلدی، چوخلو رومان و اوزون ناغیل یازیلدی، تاریخ، فلسفه ادبیات و سایره ده آراشدیرمالار ایرهلی سورولدو، چوخلو اویونلار سنن اوسته گلدی و ... بئله بیر دوروم اوچوندورکی سمبول، تمثیل، استعاره و باشقا یوللارینان سانسوردان قاچینما یوللاری تاپیلدی.

بئله بیر تاریخی دورومدا، تبریز، ایران ضیالیلاری نین باشکندی اولان تهرانلا یاناشی، گؤزهل یازارلار بئجهردیر. صمد گیلدن علاوه، چوخلو قلم اهللی یارانیب و بیر چالیشقان ادبیاتین یارانماسیندا آددیم آتیرلار. تبریزده یارانان ادبی درگی لر، مجموعه لر باشقا شهرلردن تازالیغی و یئنی شیوه لرینه گؤره چوخ ایرهلی گئدیر و بیرسیرا یازارلار – رحیم رئیس نیا، عبدالحسین ناهیدی آذر، غلامحسین فرنود، احمد بیانی، حسین فردی، حسین صدیق، محمد علی فرزانه، بهروز دولت آبادی (چای اوغلو)، غلامحسین متین، محمد حریری اکبری، دارابی و باشقالاری قلم اله آلیب میدان آچیرلار.

علیرضا نابدل (اوختای)^{۲۸۷}

آذربایجان چاغداش ادبیانی نین مبارز قولونون گؤرکملی اولدوزو اولان «اوختای» تخلصو ایله تانینان علیرضا نابدل دیر. اوختای ۱۳۲۱ ایلینده تبریزده آنادان اولدو، تبریزده دیپلم آلاندا سونرا، تهران بیلیم یوردوندا حقوق فاکولته سینا بیتیریپ، مآذون اولدو. آنجاق تبریزده دولت ایشینه گیره بیلمه ییب، آیری شهرده - خوی دا- معلم لیک ائتمه یه باشلاییر.

«اوختای» ائله گؤزهل شعرلر یازیر کی هر اوخواندا هیجان یارادا بیلیر. عئینی حالدا آذربایجان مدرن شئعری نین تمل داشلارینی محکم قویموشدور. اونون ان گؤزهل شعرى اولان «ایشیق» آدلانان شعر دیر کی شعر دفتری نین آدی و عنوانی دا اونون آدینا «ایشیق» قویولوب و نئچه دفعه لر ایراندا چاپ اولوبدور. ایشیق شعرى بئله دیر:

آمان، آمان، قارا تئلی کبریت چی^{۲۸۸}

دامجی - دامجی قارانلیقدا تر تۆکن

اود یوردونون قیزیلجا داغلاریندا

میلیونلار تون گوگورد چکیب، سئؤک گیلن

کارخانادا ائله کبریت تۆک گیلن

کی ظلمتین کۆکون یاندیریپ یاخسین،

بوتون عالم بیزلره حیران قالسین.

آمان آمان ساری تئلی زنجانلی

آمان، گؤزهل پیچاقلار یونان اوغلان

آغ پولاددان، پولاد کیمی سومو کدن

ائله کسکین پیچاقلار یون گیلن کی،

ییرتا بیلسین ظلمون چیرکین اوره یین !

۲۸۷ م. کریمی، ائلیمیزین مبارز اوزانی، تهران، انتشارات تکدرخت، ۱۳۸۷.

(۱) علیرضا نابدل، ایشیق، تبریز، ۱۳۵۷.

گیرسین اولوم قورشونون دا قانادین
بلکه چوبان آزاد چالسین توتیهین ...

آمان، آمان اوزاق کتده، اوبادا
اوجا بویلو، خورما تئلی معلم!
ایشیق آچ قارانلیق کلاسلا!
ایشیق آچ کلاسلا توپلانان
آی - اولدوزسوز او کیچیک دنیالارا.
کولوق چکمیش بالاجا اینسانلارین
اوددان ایستی، قاردان آیدین قلبینده
«بشریت» سؤزون تکجه یازگیلن!
اینسانلارین قول - قانادین باغلایان
گوئلرده کی قورخو فکرین پوزگیلن!

آمان، آمان، گون گورمه یین توخوجو،
ایلمه سالان، دفه دؤین، آه چکن،
چیراغ تکیین یانان، قانین یاندیران
کیرپیکلرین پیلته کیمی کؤزلهن!
اونه دیر هئی دوگونلورسن، کسیرسن،
اوره ک سسین بوغازیندا بوغورسان؟
بیرجه یول دا قالچاندا بیر شکیل سال،
باخانلارین دیزلرینی قوروتسون
بیر شکیل سال اربابلاری قورخوتسون
ظالم لرین بارماقلارین دوگونله،
سلیمان تک قالخ، دئولری زنجیرلر.
قوی خالچانی ساتان - آلان بیلسین کی
سنین دیلسیز اللرینده نه لر وار.
خالچا اوسته باشماقلی یئری ینلر،

بیل‌سینلر کی، دیلسیز دینسه نه قوپار !

آمان، آمان، رومدان گۆیچک اورمودا،
گوموش تئللی، قوجامان چاخیرچکن !
کئچمیشلرین اییین توتان کولرده
عشقین دادین وئره‌ن چاخیر چک گیلن !
قوی حیاتین آغیر یولون کئچنلر
دینج‌لسینلر اوزوم بولاق‌لاریندا
ائله چاخیر چک گیلن کی، یان‌دیرسین
اوره‌یی ده، اوره‌کده کی دردی ده.
قوی چاخیرین بیر چوخ سۆزلر آندیرسین
خالق‌یما کی گول اکدی، خار دردی ده ... ۲۸۹

گۆردویوموز کیمی بو شعرده بۆیوک نُکته‌لر وار؛ بیر طرفدن زحمت‌کش خالق ایله دانیشیر.
اونون مخاطب‌لری کبریت دوزه‌لدن ایشچی، پیچاقچی، معلم، قالی توخویان و چاخیرچکن
ایشچی‌لردیر، او بیر طرفدن بونلار آذربایجانین مختلف شهرلریندن - تبریز - اورمیه، زنجان و
باشقا شهرلرین زحمت‌کش‌لری دیر و اوچونجو نُکته بودور کی بونلارین هامیسی‌نین ایش‌لرینه ده
یر وئریب و بو صنف‌لردن یاردیم دیله‌ییر. نه اوچون؟ ظلمتی آرادان آپارماغا، ظلمون کۆکونو
یان‌دیرماغا و ظالیمین اوره‌یین ییرتماغا! بئله بیر شعر بوتون ایران شعرینده تاپسیز شعر دیر.
بونون آیری اؤرنه‌یینی تکجه احمدی اسکویی (دالغا) خانیمین شعرینده گۆره بیلیریک. دالغا
«من بیر قادینام» آدلی شعرینده، ایرانین بوتون یئرلرینده زحمت چکن، اؤز آلنی‌نین تری ایله
چۆره‌ک قازانان قادینلارین شکلی دیر.

اوخ‌تای ائله بۆیوک ملی سیمالاردان دیرکی یوز ایللر بویو اونون درین محتوالی شعرلریله
برابر، یاشاییشی و قهرمانجا شهید اولماسی دیل‌لرده دستان کیمی دئییله‌جک‌دیر. اوختای، شاه
رژیمینه قارشى مبارزه‌یه قاتیلیر. ۲۹۰

اوخ‌تای داستانا بنره‌ین بیر حیات سورور و یازدیغی اثرلرله برابر دیری قالیب، قرنلر بویو
انسانلارین همت، اراده و انسانلار حرمتینه بیر تمثیل کیمی قالاجاق‌دیر. آنجاق اونون شعرلری

(۱) علیرضا نابدل، ایشیق، تبریز، ۱۳۵۷.

(۲۹۰) علیرضا نابدل، ایشیق، همان.

ده بوجسارتلی اوره ییندن آخیب گلیر. شعرلری ده ظالم لری قورخودور. اوختای، ستارخان
آتلی لاری، عنوانلی شعر ی بئله باشلاییر:

یه هری حاضر لایین
گتیرین توفنگیمی،
بالالار، ساغ قالاسیز
گئدیرم، من گئدیرم
یوردومو، تورپاغیمی
هله لیک ترک اندیرم.

صبح آذانی اولمامیش
گوموش اولدوز سولمامیش
«شیبلی» نین سول تاییندا
ستارخان آتلی لاری،
یوروش اندیر دوشمانا.
یه هری حاضر لایین!

قاچماغا هوسله نیر.^{۳۹۱}

بوشعر بئله باشلایاراق، سانکی بورادا ستارخان یوخ، بلکه شاعر اوختای هیجانلانییر. او
دورکی آتا مینیب دوشمنه یوروش ائتمه یه جان آتیر!

اوختای یاشاییشین گؤزه للیگین و آجیلیغین چوخ تئز دویبدو. گئنیش اوره یینی
خالقینا وئریب، خالق یولوندا جانیندان اسیرگه مه ییر. او، ظالم لر قارشیندا دایانیر، ظلمه، ظلمته
قارشی مبارزه یه باشلیر. اونون قیلینجی ایلک اؤنجه کسگین و ایتی قلمی دیر. او، بیلیرکی
یوردوندا قارا توفانلار، سئلر حُکم سورور. بونو دویان شاعر قارا توفانلارلا قارشیلانماغا
حاضرلانییر، ستارخان آتلی لاری کیمی آزادلیق قوشونونا قووشور. بو مبارزه یولوندا، آذربایجان نین
ایگید اوغلانلاریلا ال - اله وئرمیشدی.

صمد آراز سویوندا بوغولبدو. اوختای دوستونون اؤلومونو اینانمیردی؛ اوندان صمدی
سوراغلیان انسانلارا، سینه گهریب، الینی اوره یینه قویوب بئله سؤیلوردو:

دوشمان طعنه وورسا: صمد هاردادیر!
الیمی سینه مه چالیب دئیهرم:

(۱) جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتولوژیسی، ۴ جلد، باکی، ۱۹۸۱، جلد ۲ و ۳.

صمد کۆنلومده‌دیر، اوره‌گیمده‌دیر،

دؤیوشور، اؤلسه ده دؤنمز ائلیندن! ۲۹۲

اوختایین کسکین قلمی داها ایتیله‌شیردی. صمد ائله بیر ایگید دئییل ایدی کی اوختای
کیمی بؤیوک بیر قهرماندا اثر قویماسین! دوغرودان صمد، اوجا بویلو بیر چیناریدی کی اورمان
اونون اؤلومونه آغلایردی. بئله بیر حالدا اوختایین سه‌سی آذربایجان تورپاغی‌نین بوغازیلا هارایا
چئوریلیمیشدی:

قیشا قارلی داغلار سوراغلاشارلار

تبریزین گول اوغلون، مهربان اوغلون

بیر هارای چکه‌رم: ای اوجا داغلار،

آختارین آرازین چنلی بئلیندن.

اوختای آستا- آستا قلمینی داها ایتیلدی، کسرلی اندیردی. اونون داها بوتون شعرلرینه
مبارزه روحو قونموشدو. او قیزیل آتی مینیپ گدیک‌لرده یول کسن‌لرین قارشینا چیخیردی، او،
هله اینجه روحونو بوراخمامیشدیر، یئنه ده قیلینجی‌نی آشیقلارین سازلاریلا سوواریردی:

چال آشیق، چال سازین، اوره‌ییم دولوب

بعضاً اینسان اوچون درمان بو اولور.

سازین نغمه‌لری آخسین کۆنلومه

یوخسا چیچک‌لریم عطشدن سولور.

شاختا - سازاق گونو - گوندن وطن تورپاغینی سیخیردی، ظلمون شاللاغی داغلارین
کؤکسون قارالیدیردی، ائل‌لرین یوردو پاییز شاختاسی پوزاردان کیمی بوم - بوز بوزاریردی.
شهرین دروازاسیندا ییخیلان عدالت پری‌سینین سیماسی چاپغین آتلی‌لارین آت‌لاری‌نین
دیرناقلاری آلتیندا ازیلیردی. شاعیرین بوتون شعرلرینده فلاکت، ذلته، ظلمته قارشى درین،
کینلی بیر باخیش واردیر، آنجاق نه گؤزه‌ل اینجه دویغو ایله بو چتین مبارزه‌نی بیر - بیرینه
باغلامیشدیر. اوختایین هنری ائله بورادادیر. اونون کؤوره‌ک اوره‌یی، دوشمانلارا قارشى نه قدر
غضبلی، نه قدر کینه‌لی و نفرتلی اولورسادا، خالقینا نسبت همان او قدر مهربان، صمیمی و
یوموشاقدیر. سارا کیمدیر؟ اوختایین سارا آدلی بیر نشانلی‌سی واریدی؟ بیر قیز واریدی کی
اونون ایگید اوره‌یینی اله آلمیش اولایدی؟ شهبه‌سیر ائلیمیزین گؤزه‌ل‌لری اونون دا اوره‌یینی اله
آلمیشلار. یقین، اونون دا اوره‌یی گؤزه‌ل‌لره وورولموش، بیر باخیشا گؤره اوره‌یی اسمیشدیر.

دوغرودان سئوگی شعرلری ده آز دگیل:

سارا، سارا! کاش سن اؤزون اؤز الین له

من وئردیگیم قیزیل گولو قایتارئیدین.

دؤشون اوسته وورمایایدین.

ساحیلده کی آغاجلیقدا

قیزیل گولو مندن آلدین

سینهن اوسته سانجاقلایب

بنده سالدین

منیم قانلی قیزیل گولوم،

محبت سیز بیر قلب اوسته سولاجاقدیر.

سن گئده رکن اوزاقلارا

تکجه او گول منی یادا سالاجاقدیر.^{۲۹۳}

اوختای ۱۳۵۰ جی ایلین ایلک گونلرینده تهرانین پامینار محله سینده یارالی توتولور و

نهایتده شاه رژیمی طرفیندن اؤلدورولور.^{۲۹۴}

^{۲۹۳} علیرضا نابدل، ایشیق، ص ۷۶.

^{۲۹۴} علیرضا نابدل، آذربایجان و مسئله ملی، مقدمه، ۱۳۵۷.

دوکتور حسین محمدزاده صدیق^{۲۹۵}

آذربایجان ادیب‌لری ده آنا یوردوموز و آنادیلیمیز کیمی
مظلوم اولموشلار. معاصر تاریخیمیزه بیر اؤتری باخیش بونو
آیدینلادیر کی یوردوموز و دیلیمیزین مین ایللیک پارلاق
وبشريت خدمتینده اولاراق، بوگون دوشمانلار طرفیندن
چئشیدلی تهمت‌لره، افترالارا معروض قالاراق بوگون مختلف

ساحه‌لرده چیچکلنمه‌سی‌نین قاباغی آیینمیشدیر؛ اؤز آنا دیل‌لرینه، آنا یوردلارینا مارقا گؤستره‌ن
ادیبلریمیز، بیگین‌لریمیز و غیرتلی وطن اوولادلاری دا بو مظلومیتدن اوزاق اولمامیشلار.

صدیق جناب‌لاری سارسیلماز بیر یازیچی، متعهد بیر شاعر و کسگین قلم‌لی بیر مترجم
کیمی شاه رژیم‌نین قارشیسیندا دایانمیشدی. اؤز ائللینده - وطنیندن مدافعه ائده‌رک
دوستاقلارا معروض قالاراق هنج زامان سوسمادی و قلم قیلینجی‌نی یئرله قویمادی. بوتون وار
گوجو ایله چالیشیردی، ۱۲۰ جلددن آرتیق کتاب یازدی، یوزلرجه مقاله نشر ائتدی، کتابلار
آنادیلیندن فارسجا یا چئویردی، آذربایجان عالیم‌لرینی تانیتدیردی. هر قاپینی اوزونه باغلادیلار
یئنی بیر قاپی آچدی؛ کتاب یازماغی قویمادیقدا، درگی‌لره یول آچدی، رادیو - تلویزیادان الین
کسیرسه‌لر ترجمه‌یه ال آپاردی. هر حالدا دایانمادان چالیشیر. صدیق اؤزو اوچون یوخ، بلکه ائلل
دردینی یازماغا جان آتیر، همی ده گوندن گونه اؤز بیلگی‌نینی آرتیریر، شهرت ده آختارمیر،
مختلف آدلار و امضالارلا کتاب، مقاله‌لر نشر ائدیر بو آدلاردان بونلاری سایماق اولار: ح. صدیق،
حسین دوزگون، حسین سرخابلی، حسین محمود اوغلو، حسین دده‌لی، ح. حق، صفدر شمایللی
سرخابلو، میرزا حسن قره‌گونه‌چی، میرزا قالخان، حسین محمدزاده، حسین فاضل، حسین
ترک تبار تبریزی، حسین محمد اوغلو سرخابلی و... .

حسین محمدزاده صدیق ۱۳۲۴ جی ایل تبریزین سرخاب محله‌سینده مؤمن و عالیم عائله-
ده آنادان اولدو. صدیق اورتا تحصیلینی تبریزده قورتارمیش، ۱۳۴۲ جی ایلده دانشسرادان فارغ
التحصیل اولاراق معلم‌لیگه باشلامیشدیر.

گؤرون‌دویو کیمی ۱۳۲۴ ایل آذربایجان، اؤزه‌للیک‌له تبریزین دیرچه‌لش گونلری

(۱) بو بؤلومون کامل متنی ایکی دؤنه کامل بیر کتاب کیمی «اٹلیمیزین آجی‌یان یاراسی» عنوانی آلتیندا چاپ اولموشدور.
اونون چاپ ایللری ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰ جی ایللر اولموشدور. بو کتاب امید زنجان طرفیندن چاپ اولموشدور.

سایلیرسا، سونراکی ایللری فیرتانالی و قورخونج سنه‌لری تانینیر. بیر ایلده یارانان مدنی و فرهنگ ایشلر ایللر بویو اوز ائتکی‌سینی ساخلامیشدیر. محیطده دیرچه‌لن اوشاق بونلاردان تاثیر آما مجبوریتینده اولار. بالاجا حسینده مذهبی بیر محیطده یاشایارکن ملی دویغولارلا دیرچه‌لردی. شاه رژیمی نین سوردویو زوراکیلیقلار اونو دوشدوروردو، آنا دیلیندن مدافعه ائتمگه سوق وئیردی. همین تحصیل زامانیندان شعر و ادبه مارق گؤستریب، اؤزو ده شعر اوخوماقلا برابر شعر قوشماغا اوز گتیریر. کلاسیک و معاصر ادبیاتیمیزلا تانیش اولور. گئنیش و درین فولکلوروموزلا اوشاقلیقدا روحلانیب، ناغیل دونیاسینی تانیر، ایندی الینه قلم آلدیقدا بو رنگارنگ دونیانین بویالارینی تصویره آلماق ایستیر. گله‌جکده قلم الینه آلجاغینی اوشاقلیقدا دویور. مدرسه ده آنادیلینی حمایه ائتمکده هامیدان آرتیق هوس گؤسته‌ریر. شعر یازیر آما دانشسرادا درس اوخویان ایللردیر کی آنا دیلیندن مدافعه ائتمه یی اؤزونه بیر تکلیف کیمی بونونا آلیر.

معلم‌لیک دنیاسی صدیقی اؤیرنمه‌یه و اؤیرتمه‌یه چاغیریر. او، دوشونجه‌لی اؤیره‌تمن اولاراق آذربایجان دیلی و فولکلوری ایله ماراقلانیب، اؤیره‌نیر و فولکلورییغماغا باشلاییر. ادبیاتیمیزی اوخویور، همین ایللرده میرزا فتحعلی آخوندزاده، جعفر جبارلی، نریمان نریمانوف، جلیل محمد قلیزاده، عبدالرحیم حقوئردیوف، میرزا علی اکبر صابیرین اثرلرینی اوخویور. کیریل الفباسی ایله تانیش اولور، داها بوندان سونرا وسواس ایله ادبی اثرلریمیزی اوخوماغا دوام ائدیر.

۱۳۴۴جی ایلده تبریز دانشگاهینا «فارس دیلی و ادبیاتی» بؤلومونه داخل اولدوقدا ادبی فعالیت‌لرینی آشکارا چیخاریر. بو ایللرده تبریز، انقلابین اوره‌یی کیمی چیرپینمادیر. روشنفکرلیک، آیدینلیق حرکت‌لر ایرانین حرکت‌لرینه کؤلگه سالیر. تبریزده صمد بهرنگی، علیرضا اوختای، بهروز دهقانی، بهروز دولت‌آبادی و اونلارچا انقلابچی، انقلابی حرکت‌لرینه ادبی سویه وئرمیش و ایرانین آیدین فکرلی یازیچیلارینی اؤزلرینه چکمیشدیر. بو ایللر، ایرانین سیاسی تاریخینده بیر دؤنوش نقطه‌سی کیمی سایلیب. دوستلار گؤروشو «آدینه» آدلی نشریه‌نی اداره ائدیر. صدیق بورا دا ان چوخ مقاله و ماتریال حاضرلاییر.

بو بالاجا گروپ، تکجه تبریزده یوخ، بلکه بوتون ایراندا حرکت یارادیرلار، تهراندا نشر اولان «خوشه»، «امید ایران»، «وحید»، «ارمغان» و «راهنمای کتاب» و باشقا مجله‌لره آذربایجان دیلی و ادبیاتی حقینده مقاله‌لر یازیب گؤندیریرلر. تبریزده نئچه-نئچه کتابلار چاپ اولور، بو حرکتین اثرینده «حیدربابا» یاییلیب و آلفیشلایر؛ کوتله‌لر ایچینده آنا دیللرینه مارق یارانیر، سهندین «یازیمین سؤزو» گئنیش صورتده یاییلیب، مختلف کتابلار ترجمه اولور و آذربایجان دیلی و ادبیاتی ایرانین مبارز یازیچیلاری ایچینده اؤزونه یئر آچیر.

صدیق بو ایللرده صمدین صمیمی دوستو کیمی ان چوخ مقاله نی یازیر. اونون آدی کئچن مجله‌لرده شعرلری و مقاله‌لری یاییلیر. «آذربایجان شعر و ادبیاتی»، «امید ایران» نشریه‌سینده چاپ اولور و بورادا بیر صحیفه‌نین اداره‌سی صدیق‌ین بوینونا دوشور. صدیق بو صحیفه‌نین ماتریاللارینی پوستا ایله تبریزدن تهرانا گؤنده‌ریردی آما شاه رژیم‌ی چوخ تئزلیکله همین صحیفه‌نین نشر‌ی‌نین قباغینی آلدی.

همین ایللرده اونون «محمدباقر خلخالی» عنوانیندا مقاله‌لری آردیجیل صورتده تهرانداکی «ارمغان» مجله‌سینده و «داستان‌های دده قورقود» عنوانلی مقاله‌لری «وحید» مجله‌سینده نشر اولدو. دوستو صمد بهرنگی‌نین او زمانا قدر چاپ اولموش ناغیللاری حقینده ایلك وشاید ده یگانه علمی تحلیلی مقاله‌نی یازیر و اونو احمد شاملو «خوشه» مجله‌سی‌نین ۳جو ساییسیندا چاپ ائدیر.

۱۳۴۷جی ایلهده تبریزده «هنر و اجتماع» آدلی تورکجه فارسجا هفته‌لیگی نشر ائتدی. او بو نشریه ده بوتون گوجونو وورور، آما ۷ ساییدان سونرا ساواکین حمله‌سینه معروض قالدی. بو نشریه‌نین باغلانماسی توپ کیمی ایراندا سسلندی. صدیق آلتی آی حبسه آلیندی. همین زامان صمد بهرنگی آرازاذا بوغولدو. بو حادثه‌لر ایران ادبیاتیندا اؤز ائتکی‌سینی بوراخی و یازیچیلار و شاعرلرین باخیشلاری تبریزه ساری دؤندو.

۵۰جی ایلهده تبریزده دوشن حادثه‌لر، روشنفکرلری تبریزدن تهرانا سورگون ائتدی. صدیق ده بوسور گونه معروض قالاراق تهرانا کؤچدو.

صدیق تهران اونیورسیتیه‌سینده «فوق لیسانس» دؤنمینده قبول اولوب، درس اوخوماغی دوام وئرهرک یازیچیلیغا چاغیریلیر. «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» طرفیندن ترجمه-چیلیگه دعوت اولونور. بورادا اوشاقلار اوچون چوخلو کتابلار و «دوقلوهای ترک»، «چیل میدان»، «قارا آت» و «دوقلوهای ایرانی» نی حاضرلاییر و نشر ائدیر.

«میرکبیر» نشریاتی طرفیندن تألیف و ادیتورلوغا دعوت اولونور. همین مؤسسه‌ده ایشلرکن بیر سیرا شمالی آذربایجان عالیم‌لری طرفیندن یازیلان کتابلاری فارس‌سیجایا چئویریپ، نشر ائتدی. ترجمه ائتدیگی ادبی کتابلار - نظامی، خاقانی، قوسی و ... حقینده ده‌یرلی و یئنی باخیشلا یازیلان اثرلر ساییلیر. شاه رژیم‌ی‌نین گوجلنمه‌سی دوراندا (۱۳۴۰ - ۱۳۵۷) آذربایجان دیلی، تاریخی و ادبیاتی چوخلو افترا‌لار، تهمت‌لره و یانلیش نظریه‌لره معروض قالاراق، شوونیستی باخیشلارلا دیلیمیزی - ادبیاتیمیزی اؤزمک ایسته‌ینلر چوخدور.

یوردوموزون نهنگ شاعیرلری - نظامی، خاقانی، صائب و باشقالاری ده یئرسیز سؤزلرله

آذربایجاندا آیرییب فارسلارا اویغون و تورک دیلینه قارشى چيخان شاعرلر کیمی تانیئدییرلیدی. نظامی ایله خاقانی انتباه دؤره‌سی‌نین بؤیوک شاعرلری و فارس ادبیاتی‌نین تمل داشلاری کیمی ده‌یرلندیرمه‌لی ایدیلر. دنیا سویه‌سینده تانیان بو محتشم شاعرلر حقیقنده ده-یرلی مقاله‌لر، کتابلار یازیلیب و اثرلری دنیانین اؤنملی و دیری دیل‌لرینه چئویلیب‌دیر. اما دئمک اولار کی بو ساحه‌ده یازیلان مقاله و نظریه‌لرین یوزه سکسنی یانلیش باخیشلار اولموشدور. نظامی بیر زاهد کیمی، و خاقانی بیر سارای شاعیری کیمی، تانیئدی و اونلارین ملی وارلیقلاری دانیلیدی. بیر سیرا ایرانلی شوونیستلر نظامی‌نی تورک یوخ، بلکه تورک دوشمنی کیمی قلمه آلیردیلار. بئله ضد علمی باخیشلار ایراندا نچه قات بویوبوب علمی باخیش کیمی تانیئدی. دوشونجه‌لی، دردلی و آگاه بیر یازیچی لازم ایدی بلکه بو بشریت دوشمنلرینه بیر جوالدوز باتیرسین. آذربایجان جمهوروسوندا علمی باخیشلار اویغون مقاله‌لر و کتابلار یازیلیب، ده‌یرلی کتابلار و نظریه‌لر میدانا چیخمیشدیر. ایراندا بئله کتابلار میدان وئریلمییدی. برتلس، روس شرق شناسی ۱۹۴۰ اینجی ایلده بو ساحه‌ده گؤزل و ده‌یرلی بیر کتاب یازمیشدیر. صدیق بو کتابی فارسجا چئویرمکه بوتون شوونیستلرین اؤوجونا سوتؤکدو. مترجم باجاریق و مهارتله بو اثری آخیجی و گؤزل بیر دیل ایله فارسجا چئویرمیشدیر. شاعرین آنادیلی تورکو اولدوغوو آذربایجان مدنیتیندن یارارلانیدیغینی گؤسترمیشدیر. انسانلارین گؤزل و صمیمی رفتارلارینین ده‌یرلندیرمه‌سی گؤز اؤنونه آلینمیشدیر. انسانلاردا حرمت، گؤزه‌لیک‌لرین تعریفی، یاخیشلیقلارین ده‌یری تصویره آلیر. آذربایجان دیلی‌نین موقعیتی، گوجو و گؤزه‌لیگی، آذربایجانلی‌لارین منلیگینی مدافعه ائدیر.

بو کتابدا گؤستریلیر کی سلجوقلار دؤرونده اورتا آسیادان کیچیک آسیایا قدر، بؤیوک امپراتورلوق دیلی کیمی فارس دیلینی یایانلار، ایرانین تورک سلطانلاری اولموشلار. بو دیل اؤلکه‌لر و ملت‌لر آراسیندا بیر واسطه کیمی ایشله‌نیب قبول اولونموشدور. دؤرانین سنت‌لرینه اویغون اولاراق علمی ادبی کتابلار فارسجا یازیلییدی. دوغرو دورکی فارس دیلی محلّی و قوم-لارین دیل‌لرینی آرادان آپارماغا گوجو چاتمادی و باجرامادی اونلارین یئرینی توتسون، آما ادبی اثرلر دیلی موقعیتی‌نی آلدی؛ حتی بو دیللرده یارانان اثرلر فارس ادبیتینین قایدا - قانونلارینی منیمسه‌دی. فارس ادبیاتی‌نین درین ائتکی‌سی تورک دیلینه ده انکار اولونماز بیر حقیقت‌دیر. نظامی، هابئله آیری تورک شاعرلری بو سنت‌لره صادق قالاراق اثرلرینی آنا دیل‌لرینه یوخ، بلکه فارسجا یازدیلار. تورکجه یازما ایسته‌ین شاعریمیزه ده سارای اجازه وئرمه‌دی و اونا گؤره نظامی و خاقانی‌نین اثرلری فارسجا یاراندی. آما بورادا قید ائتمک لازیم‌دیر کی فارسجا

یازیلان اثرلری فارس دیللی خالق‌لارین ادبیاتی سایلمالی‌دیر. بو گونه قدر ادبیات عالمینده بیر اثرین هارادا یارانماسینا، هانسی ملت و هانسی اؤلکه‌ده یارانماسینا باخیلماییب و بو باخیشلا ده-یرلندیریلمه‌میشدیر. بوندان علاوه، بو گونکو ایران، تاریخ بویو مختلف دیللی و گئیشلی اولموشدور. هر زامان بو گونکو سرحدلره باغلانمیشدیر. بو ادبیاتین یارانماسیندا مختلف خالق‌لار اشتراک ائتمیشلر، اؤز آنا دیل‌لرینه محبت بسلیه‌رک فارس ادبیاتیندا مارقا گؤستریب و شاه اثرلر نقدیم ائدیبلر.

«خاقانی»^{۲۹۶} کتابی بئله بیر ائتکی جامع‌ه‌میزده بوراخدی. بؤیوک خاقانی گنج ایکن ساریلاردا مدیحه‌لر قوشورسادا، توپلومسال دوشونجه‌یه ال تاپماقدا و سلطانلارین یانیندا اوز چئویریر و خالقا قووشور. بوتون ظالم‌لرین سخاوتلی سیمالاری دالیندا طمعکار و ظالم اوزلرینی گیزلنمه‌سینی آیدینلادیر. بونا گؤره دوستاقلارا معرض قالیر، غربته قاچیر، نهایت اؤز ائلی‌نین قوینوندا آرام تاپیر.

مترجم اؤنملی بیر مسئله‌یه اشاره ائدیر. بیر زامان نظامی، خاقانی‌نین آنادیلی اولان تورک دیلیندن دانیشانلار فارس شوونیست‌لرین قاش - قاباغی سالانیردی. اونلار ایسته‌میردی‌لر بو شاعیرلرین تورکجه یازدیغی اثرلردن سؤز آچیل‌سین. آما همین دوراندا آذربایجان ادیب‌لری بو ساحه ده چالیشماغا اوز گتیریپ بو شاعرلرین اثرلریله خالق شفاهی ادبیاتی آراسیندا ایلگی‌لری گؤستریردی‌لر. تورک مدنیتیندن یارارلانیب، فارسی ادبیاتینی زنگینله‌دیبلر. او جمله‌دن نظامی دده قورقود ناغیل‌لاریندن استفاده ائدیپ «هفت‌پیکر»^{۲۹۷} اثرینی یاراتمیشدیر و یوزلرجه آتالار سؤزونو، یئری گل‌دیکده اثرلرینه سپمیشدیر.

صدیق جناب‌لاری بو اثرلرین ترجمه‌سینده بؤیوک مهارت و جسارت گؤستریپ و آذربایجان ائلیندن، دیلیندن، مدنیتیندن لایقجه مدافعه ائتمیشدیر. صدیقین ترجمه‌لری آراسیندا «آذربایجان ادبیاتی تاریخی»^{۲۹۸} یندن «قوسی تبریزی و میرزا شفیع»^{۲۹۸} واضح گئیش بیر یئر توتور. بو کتابلارین ترجمه‌سی گؤزله و آخیجی اولارق تقدیره لایقدیر. دوغرودان ایلک معلوماتی آذربایجان ادبیاتی و سیمالاری حقیقده صدیقین کتابلاریندن آلمیشیق. چونکی او زامان کیریل خطی ایله نشر اولان کتابلاردان هامی یارارلانا بیلیمیر؛ چوخ آز اوخوجولار بو خط ایله تانیپ ایدیلر، هم ده قدغن ایدی.

۲۹۶) م. سلطانف، افضل‌الدین خاقانی شروانی، ترجمه ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۵.

۲۹۷) برتلس، نظامی شاعر بزرگ آذربایجان، تهران، ۱۳۵۶.

۲۹۸) ح. صدیق، قوسی تبریزی و میرزا شفیع، تهران، ۱۳۵۶.

دۆکتور صدیقین یارادیجیلیق دونیاسی نین بیر بوجاغینی آذربایجان ادبیاتی تاریخیندن بیر سیرا گۆرکملی سیمانی تانیندیرماسی و اونلارین اثرلری نین آراشدیرماسی تشکیل ائدیر. عمادالدین نسیمی سیماسی بو ساحه ده یازیلان و یا ترجمه اولان اثرلری آیریجا قید ائتمگه لایقدیر. م. کریمی (بو سطرلرین یازاری) ایله بیرلیکده ترجمه ائدیقلری «نهضت حروفیه»^{۲۹۹} کتابی بو سیرا کتابلاردان سایلییر. بو اثر آلقیشلارلا قارشى گله رک، بیر آز زاماندا اوخوجولار طرفیندن سئویلدی. بوندان علاوه آشورفون تاریخی درامی اولان «نسیمی»^{۳۰۰} پیئسی ترجمه اولدوقدا محبتله قارشیلاندى. «شهین قوامی» ایله ترجمه ائدیگی بو اثرده نسیمی نین مبارز سیماسینی گۆزه لجه گۆسته ره رک بشریت افتخاری کیمی ده برلندیرمک لازم ایدی. اونون انسان سئور، انسانلارلا دویون اوره گی نین پاک دویغولارینی دوزگون صورتده تصویره آلماق، اونون دوشمانلارلا باریشماز، مبارزه یه صادیق قالان احوال - روحیه سینی قلمه آلماق، بویوک شاعریمیز حقیقنده دیر و تقدیره لایق ایدی. دوغرودان دا دۆکتور صدیقین کتابلاریندا تانیدیغیمیز نسیمی نی بیز معاصر دوشونوروک، سانکی نسیمی نین اوره گی بو گون بیز ایله دویونور.

دۆکتور صدیق جنابلاری نین بو ایللرده چاپ اولان اثرلری نین بیرسی و آذربایجان ادبیاتی - نی ایلک دفعه اولراق ایران اوخوجولارینا تانیتدیرماق نیتی ایله یازیلان اثری «نمونه های از شعر معاصر آذربایجان»^{۳۰۱} اولموشدور. مترجم بورادا آذربایجان شعرینی نین گۆزه للیگینی، درینلیگینی، گۆسترمه گه چالیشیر و ده یرلی شاعرلریمیزدن گۆزه ل، آخیجی و درین دوشونجه، ملی دویغولو شعرلری ترجمه ائتمگه ایراندا آذربایجان شاعرلریندن اؤرنک لر گتیریر، حبیب ساهر، مدینه گولگن، مروارید دلپازی، بهروز چای اوغلو و باشقلاری نین شعرلرینی گتیریر. بورادا دۆکتور صدیق باجاریقلی، یارادیجی بیر مترجم کیمی ایراندا مطرح اولور. اونون ده یرلی و باجاریقلی بیر منتقد کیمی ده چیخیش ائدیگینی «دیدى از نوآوری های حبیب ساهر»^{۳۰۲} اثرینده گؤروروک. بورادا منتقد ساهرین و درین معنالی شعرلری نین ائتکی سینی گۆستریر. اونون شعرینی مشروطه دن نیما یا قدر - بو اورتاق شعرینی یارادیجیسی - آیری سؤزه دئسک مشروطه ایله نیما شعرى آراسیندا بیر کۆرپو کیمی تانیتدیریر.

۲۹۹) تقی خمارلو، نهضت حروفیه، تبریز، ۱۳۵۷.

۳۰۰) آشورف، نسیمی، ترجمه ح. صدیق، شهین قوامی، تهران، ۱۳۵۷.

۳۰۱) نمونه های از شعر معاصر آذربایجان، گردآوری و ترجمه: م. ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۵.

۳۰۲) ح. صدیق، دیدی از نوآوری های حبیب ساهر، تهران، ۱۳۵.

صديق ايله مرحوم حبيب ساهر آراسيندا درين بير دوستلوق، مريد- مرادليق باغلي ليق اولموشدور. بو باغلي ليغي و حبيب ساهره درين حؤرمت سبب اولوب. هله ايندى ده دوكتور صديق مرحوم حبيب ساهردين حرمتله آد آپاريب، اونا منتدارليغيني گؤستريدير. «آرزي - قمبر» اثرى نين ترجمه سينده بو محبتى و حؤرمتى گؤرمك اولار. هابئله «يورد غزللى» نى ده اونا حصر ائتميشدير.

بو دوره ده دوكتور صديق ترجمه دن علاوه تحقيقاتى ايشلرده گؤرموشدور. بو ايشلرين آراسيندا «هفت مقاله»، «عاشيقلار» و باشقا كتابلار يئر آليز، «هفت مقاله» اثرينده، يازيچى دده قورقود حماسه سى حقينده اؤز آراشديرمالارينى آپاريز، عاشيقلار ادبياتى حقينده علمى باخيشلاريني گؤستريز و محمدباقر خلخالى باره سينده گؤزهل و ده يرلى معلومات وئرهر ك اونون «تعلبيه» اثريني تحليل ائدير. ايشلى آراسيندا «واقف شاعر زيبايى و حقيقت»^{۳۰۳} اؤزهل بير يئر توتور. بورادا يازيچى آذربايجان ادبيات تاريخى نى قلمه آليز. واقفين ۲۵۰ يليليك آنادان اولماسى نين مناسبتيله يازيلان بو كتابدا واقف سيماسيني، اونون اثرلرينى آراشديراراق آذربايجان ديلى نين گؤزهلليگيني و موقعيتى نى گؤسترميشدير. بورادا كلاسيك شاعرلريميزين ياراديجيلارى، معنوى دنيا لارى بحثه آلينير و واقفين آناديليميزى ياد ديللردن تميزله مه سى ده يرله نير و گؤسته ريلير كى مولانا فضوليدن سونرا آن پارلاييشلى سيما بيزيم ادبياتيميزدا واقف اولموشدور.

مطبوعات عالمينده

اسلامى انقلابين چيچكلنمه سى ايله، آذربايجان ادبياتى دا چيچكله نير. نئچه - نئچه نشرية، مجله، كتاب حاضرلانيب چاپ اولور. يئنه ده بو چارپيشمالار اورتاسيندا دوكتور صديقين اؤزونه مخصوص يئرى واردير. صديق بيگ «آزادليق» و «يولداش» مجله لريله تورك ديل نشرية لرين اؤنونده يئر آچدى. اؤزه لليك له يولداش مجله سى هفته ليك اولاراق گئنيش صورتده كوتله لر ايچينده يايلىدى. ۲۱ هفته، هر هفته مين لر اوخوجونون آلقيشلاريني اؤزونه چكه رك، تورك ديللى شاعرلى و يازيچيلارى اؤزونه جلب ائتدى. گؤزهل مقاله لر، ادبى متن لر، مبارزه دالغالى شهرلر ايرانين هر بوجاغيندا «يولداش» سارى اوخوندى. آما گؤزودار آداملار اونو احاطه ائده رك آرديجيل صورتده چيخماسى نين قاباغيني آلديلار، اودا چكديلر و نهايته ده تعطيل اولدو. يولداش ييخيلديقا «انقلاب يولوندا» يول آچدى. بو نشرية ده ۱۴ نمره ايران توركلرى آراسيندا آلقيشلاندى و تورك يازارلارى اونون چئوره سينه توپلانديلار. بو مجله ده مختلف

بهانالارلا تعطیل اولدو. آما سانکی صدیق بو قرارا گلمیشدی قاپیدان قووسالار، پنجره‌دن سوخولا! ائله اونا گۆره اۆز وارلیغیندان مدافعه ائتمک اوچون میدانی بوش قویمادی: «یئنی یول» مجله‌سینی فصلنامه اولاراق یایدی. بو نشریه ده دۆرد نمره‌دن آرتیق چیخمادی. بورادا بیر زادی قید ائتمک لازم‌دیرکی دۆکتور صدیق چیخاران نشریه‌لرین هامیسی آدلاری کیمی هیچ زامان «یول» سوز اولمامیشدیر و بو «یول» ائلیمیز، دیلیمیزه گئدهن یول‌دور. سئویندیریجی حال‌دیر کی بو ائنیش قالدیش لاردان سونرا، بو گون صدیقین یولونو گئدهن انسانلارین سایسی چوخالیب و بو یول مقصده چاتاناجان داوام تاپاجقدیر.

دۆکتور صدیق، ایران تورک‌لرینین ان فعال یازیچی، آراشدیریجی، شاعر و مطبوعاتچی‌سی- دیر. انقلابین ایلک گونلرینده دیلیمیزی احیا ائتمک اوچون قدم قاباغا قویوب و «یولداش» درگیسینی چیخارتدی. انقلاب گونلرینده، ملی روحیه بوتون آذربایجانلی بوروموشدو و تورک خالقیمیز شاهلیق رژیمینی آرادان قالدیرمادا بوتون ایرانلی‌لاردان چوخراق جان آتمیش و مبارزه ائتمیشدیر. اونا گۆره‌ده بوتون سیاسی، فرهنگ‌ی میدانلاردا هامیدان قاباقدا دایانیب اۆز ایسته‌کلرینی ده مطرح ائدیر. همان گوندن آذربایجان خالق دیواری درگی‌لرله استبداد قارشی و دیلینی ساخلاماق اوچون مبارزه‌یه قوشولدو. بو زامانلار نئچه - نئچه آز صحیفه‌لی آما میلی دوغویلا دولو درگی‌لر بوراخیدی؛ او جمله‌دن اولدوز، آیدین، قارداشلیق، دده قورقود، اولدار یوردو، شفق، آزادلیق، کارگر، بیز مسلمانلیق، ستارخان بایراغی، آذربایجان و ... چاپ اولوب گئنیش صورتده یاییلیردی. بو درگی‌لرین نئچه‌سی سیاسی گروهلار باغلی اولاراق سیاسی موضع‌لرله چیخیردی. آنا دیلینده دانیشماق بوتون آذربایجانلی‌لارین ایستک‌لری آراسیندان مطرح اولوردو. بو زامان صدیق نئچه جوان یازیچیلارلا «یولداش» درگی‌سینی چیخاردیب، گئنیش صورتده یایدی و خالق طرفیندن آلیقشیلاندی^{۳۰۴}. بورادا ده رلی یازیچیلاریمیز و شاعرلریمیز اشتراک ائدی، اثرلرینی یاییردی‌لار. بورادا کورد، بلوچ، عرب و ترکمن خالق‌لاری نین دیل آزادلیغی و بیرلیگی مطرح اولوردو. ایران یازیچیلاری نین انقلابی شعرلری چاپ اولوردو. شاملو، به آدین و آیریلاری نین شعرلری ترجمه اولوب چاپ اولوردو. انقلابین خبرلری وئرلیردی. درگیده آرخاداشلیق ائدن یازیچیلاریمیز اوستاد حبیب ساهر، مجدفر، عمران صلاحی، گنجعلی صباحی، حسن ایلدیریم، یورد اوغلو و اونلارجا ده‌یه‌رلی یازیچیلار و شاعرلریمیز چالیشیردی‌لار. یولداش گونو - گوندن سیاسی خبرلردن آیریلیر، دیل و ادبیات ساحه‌سینده علمی آدیم‌لار گۆتورمگه ایره‌لیله‌ییردی، آما هله سیاسی شعرلر، سیاسی

کاریکاتورلار هر زاددان قاباریق شکلینده گؤز اؤنونده ایدی و نهایت ایگیرمی نچجه سایى چيخانندان سونرا، سياسى اوددا ياندى.

يولداش درگى سينين تعطيليندن^{۳۰۵} نچجه آى كئچمه‌ميش، يئنه دؤكتور صديق ساكيت اوتورا بيلمه‌ييب «انقلاب يولوندا»^{۳۰۶} درگى سينى نشره باشلادی. بو دؤنه ارشاد اداره‌سيندن رسمى مجوز ايله فعاليت گؤسته‌رير. بو درگى ده عينا يولداشين داوامى كيمى ايره‌لى گئدير. آما شبيهه‌سيز، انقلاب حرارتدن دوشه‌رك، بو درگى نين مطالبى ده هاى باساراقدان دوشموش، سياسى باخيشلار آزالير و يئرینه ادبى - فرهنگى حرکت‌لر جانلانیير. انقلاب يولوندا ۱۰ ساييسى يولداش اندازه‌سينده «وزيرى» قطعه‌ده چيخدى. سونرا استاندارد مجله آدلانان اندازه‌لر ۴ سايى چيخدى. آما ارشاد اداره‌سى طرفيندن قارشى آليندى. يئنه ده چوخ كئچمه‌دى كى صديق ساكت اوتورمادى؛ «يئنى يول»^{۳۰۷} درگى سينى فصلنامه شكيله چيخارتماغا باشلادی، بو فصلنامه ده ۴ ساييدا چيخيردى. هر حالدا بونلارين هئچ بيرى «يول» سوز اولماميش، آما هاميسينى يولدان قويوموشلار. بوندان سونرا دير كى صديق استانبول سفرينه چيخيپ، دانشگاهى قورتارماق و دؤكتورلوك (Ph.D.) مدركىنى الده ائتمك اوچون چاليشير. استانبولدان قايتديقدا، دوكتورون ايدئولوژى باخيشيندا ده‌ييشيكلهك گؤرونور و بو دؤنه بوتون وارليقى ايله تورك وارليقى آردينجا گئدير. حتا «بعثت» قورولوشو آدلانان مذهبى بير مۇسسسه نين مذهبى كيتابلارى نى چئويريب ياماغادا قووشور. دؤكتور صديق ايناملى و بيلگين بير توركولوژيست كيمى ظهور ائدير.

عالمين شعر دونياسى

ائله بيل شعر و شاعريك بيز آذربايجانلى لارين قانيندا وار. بئله بير مثل واردير كى «آذربايجانلى لار شاعر دوغولوب، شاعر ياشارلار.» دؤكتور صديق ده بير آذربايجانلى اولراق شاعيردى ده. عالمين ياراديجيلىغى نين بير ساحه‌سى ده اونون شاعرليگى دير. آذربايجان شعر كروانى عصرلر بويو آغير زحمتلر چكه‌ن عالم‌لرين چيگنينده بير يوك اولراق ايره‌لى گئتميش و بيز بوگون بير زنگين ادبياتا اؤزوموزو ماليك گؤروروك. آما بونا اينانمالى ييق كى بو ادبيات عالم‌لريميزين اشكنجه‌لره، دوستاقلارا، سورگونلره معروض

۳۰۵) يواش، نمره ۲۲، ۱۳۵۸.

۳۰۶) انقلاب يولوندا، نمره ۱، ۱۳۵۸.

۳۰۷) يئنى يول، نمره ۱، فروردين ۱۳۶۱.

قالدیقلاریندان یارانمیش و سارسیلماز بابالاریمیزین بیزه امانت کیمی تاپشیردیقلاری ارث دیر. نمونه اولاراق دوکتور صدیقین یاراتدیغی شعرلری گۆز اونونه آلمالی ییق. صدیق ده عمر بویو یاشاییشین بوتون چتین لیکلرینی چکه رک، نئچه - نئچه شعر دفتری ترتیب وئرمیش و بو اثرلرینده ادبی - اجتماعی گۆروشلرینی اوخوجولارینا چاتدیرمیشدیر.

پهلوی رژیمی ۵۰ ایللیک حاکمیتی دؤورونده، بوتون ایران خالقلارینا باجاردیقی زوراکیلیغی ایشه آپارمیش و استبدادین لاپ اوجونا چاتمیشدیر. آما آذربایجان خالقینا مناسبتی داها قالین و داها آرتیق ایدی. بو دؤورده آذربایجاندا باش قالدیران شاعیرلرین هامیسی بو تضییق لره اشاره ائدی و بو زوراکیلیق قارشیسیندا دایانمیشلار. سهند، زهتابی، صمد، اوختای، صدیق، حبیب ساهر، حتی شهریار کیمی یوموشاق خویلو، یولا گلن شاعرین دیوانلاری شاه رژیمینه قارشى شعرلره دولودور و بیر چوخلو شاعرلریمیزین شعر یارادیجیلیغی شاه قارشى مبارزه نین ضرورتینده دوغوموش و شعر دفترلری باشدان باشا شاه لا مبارزه مئیدانی دیر. پروفیسور زهتابی نین بوتون منظمه لری بئله بیر خصلت ايله یازلمیشدیر. سهندین سازیمین سؤزو، ائپوسلاریمیزی تصویر ائده رک بو مبارزه نین تمثیلی دیر. حبیب ساهرین دفترلری ده بو مبارزه دن دولودور. اوختایین ایشیق عنوانلی شعر دفتری ده بو مبارزه نین بؤیوک بیر تمثیلی کیمی دیر. سؤزون قیساسی معاصر شعریمیز باشدان باشا ظلمه، استبداد، استعمارا قارشى مبارزه روحو ايله دالغالانیر. دوکتور صدیقین تامام شعر دفترلری ده بئله دیر.

بیلیریک صدیق ایدئولوژی مبارزه یه گیریشمیش و سولچولوق ایدئولوژی و سونون مدافعه چی - سی ایدی. بیز عالیمین ۱۳۶۰ دان قاباق بوتون شعرلرینده بو ایدئولوگیانین ایزلرینی گۆروک و شاه قارشى مبارزه ده سولچولوق میلی مبارزه اونا تابع ساییلیر و صنفی مبارزه ایلک پلاندا دایاناراق میلی مبارزه اونا تابع ساییلیر و صنفی مبارزه نین قهرمانی، سووئت حاکمیتی بیلینیر. دوغرودان دا او زامانلار دنیانین مترقی حرکتلری نین دایاغی سووئت حاکمیتی حساب اولوردو؟! آما همین موضع توتما سبب اولور عالیمین شعرلرینده شعارچیلیق، حتا تکرار باخیشلار هر زادان آرتیق گۆز اؤنونده گۆرونور. بو باخیشدان عالیمین شعرلری بؤیوک تنقیدله اوز - اوزه گلیر. دئدیگیمیز کیمی عالیمین شعره اوز گتیردیگی و شاعر اولدوغو، زامانین ضرورتیندن دوغولور. اونا بؤیوک شعر استعدادی واردیر آما سیاسی موضع توتماسی بلکه اوندان دا آرتیق - دیر. او، شعر قوشور بلکه دیلیمیزی دیریتسین؛ شعر دئییر بلکه تاریخی آیدینلاتسین، شاعیر اولور بلکه شعرله خالقیمیزی اویاتسین. شاعرلیک روحو زامانین ایسته ییندن یارانیر؛ آما بیلیریک بئله جه شاعر اولماق فورمالیته شاعرلیک روحونو دیریلدهر. اونا گۆره ده بئله بیر

شعرلردن ذوق آز آلیرساق دا، معلومات مختلف ساحه‌لرده چوخ آلا بیلهریک. بوغوناق و خفقان ایلرینده بئله شاعرلر چوخ اولموشلارسادا، آما شعر دفترلری آز اولموش و چوخلاری دا هله تانیمنامیش قالمیشلار. آما دوکتور زهتابی و دؤکتور صدیق بو ضرورتده یارانیرسالاردا، هم شعر دفترلری چوخدور، هم ده اثرلرینی جامعهمیزده قویوبلار. بئله عالم‌لر همیشه آذربایجان - ائل و دیل قایغی‌سینی چکن شاعرلر - شاعره احتیاج تاپیر سالار بونلار شاعیر اولورلار، آراشدیریجی آختاریرسا، بونلار آراشدیریجی اولورلار، صنعتکار لازم اولورسا صنعتکار اولورلار، حتا گولشمه لازم اولان زامان یئنه بونلار گولشمک اوچون ده میدانی بوش قویمورلار. ائله بونلار آذربایجانیمیزین آلتینن آچیق، باشین اوجالیدیبار.

صدیقین نشر اولان شعر دفترلری بونلاردیر:

۱ - صمد بهرنگی منظومه‌سی	۲ - کیچیک شعرلر
۳ - اوچغون داخما	۴ - مجموعه (بئش شاعرله برابر)
۵ - باکی لوحه‌لری	۶ - یورد غزللری
۷ - زنگان لوحه‌لری	۸ - قاشقای لوحه‌لری
۹ - شیخ محمد خیابانی منظومه‌سی	۱۰ - اردبیل لوحه‌لری
۱۱ - تبریز یوللاریندا	۱۲ - آنا هدییه
۱۳ - امام خمینی منظومه‌سی	

صمد بهرنگی منظومه‌سی، صمدین اؤلومونه حصر اولموش و ۱۳۴۷جی ایلده یازیلیمیشدیر. صمد ۱۳۱۸جی ایلده تبریزده بیر یوخسول عائله ده دونیایا گلیمیش، دنیا یا گؤزون آچان گوندن یوخسوللوقلا تانیس اولوب، درد و غم‌له بؤیوموشدور. تای - توشلاری دا اؤزونه تای یوخسول اوشاقلار اولموشدور. او اوشاقلیق زامانینی چتین‌لیک‌له کئچیردی بویودو، آما اوشاقلار و فالی قالاراق اونلار اوچون ناغیل‌لار یازدی و اوشاقلار یازیچی‌سی اولدو. ایران ادبیاتیندا بیر یئنی یول آچاراق، ادبیاتدا بؤیوک تأثیر قویدو و چوخلو تاریخچیلاری اؤز دالیجا چکدی و چوخلو انقلابچی‌لار تربیت ائتدی.

صمد آنا دیلینه درین محبت بسله‌میش، آنا دیلی‌نین قدغن اولدوغو، اونون میللی حرکتیه قووشماغینا سبب اولور و بوتون اثرلرینده ملی دوشونجه‌سی اؤزونو گؤسته‌ریر. صمد معلم اولور، کندلرده، قلم‌اله آلیر و قاراقولوق کلاس‌لاردا اومود چیراغی یاندریر و زامانیمیز اوچون کوراوغلو بجه‌ردیر. بوتون انقلابچیلار و یازیچیلاری دؤورونه توپلاییر و تکجه آذربایجاندا یوخ، بلکه بوتون ایراندا بیر انقلابی، فرهنگ‌سی دوشونجه‌لی حرکت یارادیر. ۱۳۴۷جی ایلده صمد اؤلدو،

آما فیکری و دوشونجه سی دیریلدی. آذربایجان شاعیرلری اوجمله دن حبیب ساهر، سهند، اوختای، صدیق و ... صمد شعرلر یازدیلار. بوتون ایران یازیچیلاری دا صمد گۆره شعر و مقاله یازماقلا شهرته چاتدیلار.

صدیق ده، صمدین اولومونون بیرینجی ایل دؤنومونه صمد منظومه سینی یازدی.^{۳۰۸} بو اثر کاستلرده اوخونوب اللرده گزیر. سونرالار تایپ اولور و پلی کیی شکلینده چاپ اولور. صدیقین بو منظومه سی ۱۴ پوئمانی احتوا ائدیر و شاعر چالی شیر صمدله اولان خاطره لرینی یاد ائنده رک آذربایجان دردینی، تاریخی و ظلمه قارشی مبارزه نی مطرح ائتسین.

شاعیرین ایکینجی شعر دفتر ی «کیچیک شعرلر»^{۳۰۹} عنوانیندا انقلابدان سونرا چاپ اولورسادا، اونون یارانیش ایللری ۱۳۵۰ - ۱۳۴۰ آراسیندا اولموشدور. بو دفتر «آنا وطن» شعر ی ایله باشلانیر. وطنی او یور، خالقینا محبت بسله ییب، یاد ائل لرین ظلموندن جانا گلن کیمی باغیریر و آنا وطن - آنا وطن دئییر. تبریزی ده ایکینجی شعرینده مقدس یوردو ساییر و یئنه وطن پرورلیک، استبدادا قارشی احوال - روحیه، امپریالیزمه قارشی حرکت لر جانلانیر. بو دفترده لیریک شعرلردن خبر یوخ؛ عشق و محبتدن دانیشاندادا ائل قیزلاری تعریفی گلیر. سئوگی دن سؤز دوشنده ده خالقینی نظرده توتور.

اوچونجو شعر دفتر ی «مجموعه»^{۳۱۰} آدلاناراق حبیب ساهر، عمران صلاحی، بهروز دولت آبادی (ب. چای اوغلو) و قافلان تی ایله بیرگه شعرلرینی گتیرمیش و انقلابدان سونرا چیخان ایلیک کتالاردان ان گۆزه لی تانینیر.

صدیقین «اوچغون داخما»^{۳۱۱} شعر دفتر ی ۱۳۶۱ ایلینده چاپ اولاراق، شعرلری ۶۰ - ۴۰ ایللری آراسیندا یازیلیمیش دیر. «آجی جنگ» بو دفترین یاخشی شعرلریندن ساییلیر، آما اونون ایدئولوژی مبارزه سیندن بیر اثر دیر. بورادا شعارچیلیق اؤزونو قاربایق شکلینده گؤسته ریر. بورادا بیز یوردوموزون باشیندان کئچهن اولایلاری، دردلری و قهرمانلاری گؤروروک آما بوتون تظاهری چوخ دا قاربایق اولاندا اوره یی وورور، داها جلب ائده بیلیمیر و شعریتدن اوزاقلای شیر. اوچغون داخمانین شعرلری ایدئولوژی و سوسیال رئالیزمدن ایلهام آلاراق یازیلیمیش دیر. بورادا خالقا خدمت، زحمتکش لردن مدافعه و سووئت اؤلکه سینی اوردگاه بیلهرک اوندان حمایت

۳۰۸) حسین دوزگون، صمد بهرنگی، (منظومه) آذربایجان مدنیت جمعیتی، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۷، چاپ چهارم ۱۳۶۱.

۳۰۹) ح. دوزگون، کیچیک شعر، آذربایجان یازیچیلار هیتی، ۱۳۵۷.

۳۱۰) ح. دوزگون، مجموعه، تهران، ۱۳۵۷.

۳۱۱) حسین دوزگون، اوچغون داخما، آذربایجان مدنیت جمعیتی، تهران، ۱۳۶۱.

ائتمک بیر نوع ملیتچی‌لیک اورتایا گتیریر کی سونرالار سووئت حاکمیتی‌نین چئوریلمه‌سی ایله داها اؤز ده‌یهرینی الدهن وئریر و بئله شعرلرین داها زامانی کئچمیش ساییلیر.

شبهه‌سبز وطن دردی، ائل قایغی‌سی و آذربایجانچی‌لیق شاعرین آرزو و آماللارینی باشدان باشا بوروموشدور. فارس ظولموندن دانیشماق و تورک ائللری‌نین ازیلمه‌سی «دوزگون»ون شعر دقتلرینی ده چولقامیشدیر. شوونیست‌لرین سیاست‌لرینی افشا ائتمک، اونلارین تورک وارلیغی ایله دارتیشمالاری اؤز انعکاسینی دوزگونون شعرلرینده تاپمیشدیر.

آذربایجان قهرمانلاری شاعرین دقت مرکزینده دیانمیش، ستارخان، شاه اسماعیل، صمد بهرنگی‌یه قدر اونون شعر آیلارینی چولقامیش و شاعر اوچون الهام قاینای اولموشدور.

دئدیگیمیز کیمی دؤکتور صدیق ۱۳۶۰ ایلینده باکییه گئدیر. بو سفردن چوخلو تأثیرلر آلیر، وطنده گئتمیش اولان شاعیر، اورادا حرمت‌لر گؤرور، شعر الهامی گوجلنه‌نیر و شعرلری حماسی بیر غرورلا بورونور و قارداشلارینی اؤیور. بو سفرین ایکسی سوغاتی اولور کی بیر «باکی لوحه‌لری»^{۳۱۲} آدلاناراق شعر دفتر و ایکینجی «گونشلی وطن یادداشلاری»^{۳۱۳} نثر ایله یازلمیشدیر. اورادا گزیب دولانیر، تاریخی آییده‌لری گؤرور. غرور دویغوسو ایله دولو، میلی شعرلر دئمیه هوسله‌نیر، گاهدان کدرلندیگی ده طبیعی دیر چونکی ایرانداکی خالقینی ملی باخیمدان اونلارای خوشبخت گؤرمک ایسته‌یه‌رک، آما بئله گؤرمه‌ییب اوره‌یی اینجییر و کدرله‌نیر.

بو اثرینده ده گؤرونور کی تاریخی یاخشی بیلیر، گونون دورومونو تانیر؛ عالم‌لرین، شاعرلرین اثرلرینی اینجه‌له‌ییر و بورادا یازدیغی شعرلر تامام بو معلوماتدان خبر وئریر. بیز باکی لوحه‌لرینده شاعری شاعرلیکدن علاوه بیر سیاسی گؤروشلو یازیچی، تاریخی و دردلی بیر انسان گؤرورورک. صدیق اورادا ادبیات خادم‌لریله گؤروشوب، دانیشیب و اونلارا شعرلر حصر ائتمیشدیر. مدینه گولگون، بالاش آذر اوغلو، حکیمه بولوری، سهراب طاهر، عباس زمانف و ... اونون شعر موضوعو اولموشلار؛ فضولونون، نسیمی‌نین، نظامی‌نین هیکل‌لری اؤنونده شعر الهامی قاینایا گلیب، اونلارا خیطاب شعرلر قوشموشدور. باکی لوحه‌لری بیر طرفدن سووئت آذربایجانینی سوسیالیزمه مدیون اولدوغونو سؤیله‌یه‌رک، ناثلیرلری الدهه ائتدیگینه گؤره سئوینیر، او بیر طرفدن شعرلرینی نیسگیلر چولقلاییر.

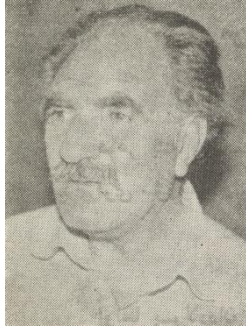
شیخ محمد خیابانی منظومه‌سی ده ملی دویغولار اساسیندا، هابئله بوتون ایران بیلیم

۳۱۲) حسین دوزگون، باکی لوحه‌لری، آذربایجان مدنیت جمعیتی، تهران، ۱۳۶۰.

۳۱۳) حسین دوزگون، وطنشلی وطن یادداشلاری، آذربایجان مدنیت جمعیتی، تهران، ۱۳۶۰.

يوردلاريندا ملي اويانيش و شيخ محمد خياباني يه اويانان ملي دويغو هاواسيلا يازيلميشدير. بو ايللر عالمين شعر دنياسينا بيرده باشدان اوز گتيرديگيني دويوروق. شېهه سيز عالمين شعر دنياسي دا، اونون علمي دنياسيندان آيريلمير و خالقيندا وطن سئوهرليك، ديل سئوگيسي ياراتماق اوچون يارانير و عالمين بو ساحه ده دولقون استعداديني گؤسته رير. ايندي «حسين دوزگون» عصريميزين قهرمان ملي شاعيري كيمي حؤرمهت قازانميشدير.

قافلانتي ۳۱۴

شاعره صداقت، شرف، شان وئره
شعر دامارينا ايستى قان وئره
شاعرليک يولونو دوز نشان وئره

انسانليق عشقيه چارپان اوره کدير. ۳۱۵

شاعرليک حقينده بئله ايناملارى اولان شاعرين ياراديجيلىغي
نئجه اولمالى دير؟ بيلديمىز کيمي قافلانتي نازو نعمت ايچينده
بؤيومه‌ميش، بلکه اؤز خالقينا تاي فلاکت‌لر، اذيت‌لر و محروميت-

لرله هميشه ال به ياخا اولوب، عدالت‌سيزليقي، زوراکيلىغي اتى، سومويو و ايليگي له دويوب،
ايستر - ايستمز ظلمه قارشى عدالت‌سيزليقه قارشى دايانيبدير.

آذربايجان چاغداش شعرينده - مشروطه‌دن اسلامى انقلابا قدر نئچه آنا خطى گؤرمک اولور.
بو دؤروده نئچه ائنيش - يوققوشلا اوز- اوزه گليب، آچاغا دوشوب يا يوکسه‌ليبدير. تقى رفعت،
سعید سلماسى، جعفر خامنه‌اي باشلايان مدرن شعريميز، ساهر، فطرت، آذر اوغلو، گلگون
ياراديجيلىغي ايله خالقيميز اوره‌يینه چؤکور، سونرا ۵۰ ايل تامام شهريارين حيدر باباسى حکوم
سورور و ۵۰۰دن آرتيق بنزه‌تمه‌لر يارانير و يوزلرجه بؤيوک آدليم شاعيرلرله برابر يئني‌يئتمه‌لر
شاعرليک مهارت‌لرينى بو مکتبده سينايبيرلار تا ۴۰جى ايلرده حماسى شعريميزله برابر
اوسطوره‌يه چئوريلمک حقى اولان سيماالار - صمدلر، اوختاي‌لار، دالغالار و سهندلر باش
قالديرير و شعر کروانيمىزى انقلابا چاتديريرلار. بو دؤورون شاعرلىرى بوتون وارليقلارلا وطنه،
خالقا باغلى قالاراق، گؤزه‌لليک‌لرى خالقيميزدا، وطنيميزده گؤرموش و آزيلاميشلار. بونلاردا
واحد بير روحيه گؤرمک اولور، او دا صداقت، دوزلوك، جسارت، دؤنمزيلىک، مبارزليک روحيه-
سى دير. شاعر قافلانتي بوسيرا شاعرلردن دير. اونون «عمر آيناسى» اولان شعر دفترينده بو اؤزه-
لليک‌لرى گؤرمک چتين دئييلدير. باشدان باشا شعرلى خالقينا، آنا يوردونا و اينسانلارا حصر
اولونموشدور.

قافلانتي ۱۳۰۲ ايلينده آنادان اولدو. اوشاقليقدا زحمت ايله ياشاييب فقرو اوزونتوليو

۳۱۴ بهار زنگان، سايبى: ۱۸۵، ۳۰ آذر ۱۳۸۴.

(۱) قافلانتي، سنجيلميش اثرلر، تهران، ۱۳۵۹.

(-) مجموعه، همت: ح صديق، تهران، ۱۳۵۷.

تانیماقلا برابر، ائلینه و دیلینه اولان تضییقلری ده تانییدی. کؤوره ک اورهیی آلیشیب و شعر دئمه یه اوز گتیرمیشدیر.

شاه دؤورونون دؤزونمز شرایطینده یاشاییب - یارادان شاعر، بوتون شعرلرینده ثابت قدم، اییلمز، سارسیلماز، مبارزه اینامینی یایان، اینقیلاب عزمینی گوجلندیرهن شاعر کیمی گؤز اؤنونده جانلانیر. او، ظلم تییه سینین دال - قاباغی کسه ن بیر زماندا ظلمه قارشى، سسینی اوجالتمیش، آزادلیق ایسته میشدیر و بو یولدان دؤنمه ییب خالقینا وفالی قالمیشدیر:

باغلامیشام عهد و پیمان

حق یولوندان دؤنمه م بیر آن

اینله مه رم وئرسم ده جان

ظلم اؤنونده سارالمارام.

قان تۆکنه یالوارمارام. ۳۱۶

قافلانتي بیر شاعر اولموش، شاعر اولماسینا سبب یاشاییشینین آغیر شرایطی اولموش:

منی شاعیر یارادیب

خالقیمیزین فاجیعه سی

نه گؤزهل قیز،

نه یاناق اوز،

نه گؤزهلر یئریشی

نه یارین شوخ باخیشی.

البت، شاعرین اورهیی آنا وطنین گؤزهلرینه ده وورولموش؛ اونون دا اورهیی اسیب، دیزلری تیتیره ییب، رنگی سارالیب، گؤزلری یاشاریب. آنجاق شاعر اولدوغو اوچون بوردا دایانماییب، بلکه بو عشقی، سئوینجی بؤیودوب و فردی سئوگی نی وطن سئوگی سیله بیر - بیرینه دویونله ییب و اینسانلار سئوگی سینه چاتدیریبدیر. قافلانتي دنیانین گؤزهللشمه سین دیله ییر و ائللرین سئوینجینی آرزیلاییر:

گؤزهل انسانلارا گووه نیرم من

انسان بیر - بیرینه اولماسین دوشمن.

سیلیب محو ائله سین دوشمان کلمه سین

کیمسه ائشیتمه سین توپ - توفنگ سسین.

انسانلیق عشقیله دویور اورهییم

بودور آن مقدس آرزو - دیله ییم

دیله رم انسانلار بوتون دنیادان

صلحون گؤیرچینی اوچسون هاوادا

داھا نە ظلم اولسون، نە دە ظلمکار
مکتبە چئوریلسین بوتون زیندانلار
کیمسە بیر کیمسەنین تۆکمەسین قانین
دۆشونە گل تاختسین، انسان انسانین!
انسان سئورە شاعریمیزین روحو شاد! قافلانتي بو متنی یازدیغیم زامان ۱۳۸۴ جی ایلین آذر
آییندا دنیاسینی دەیشدی.

ناظر شرفخانه‌ای

محمدرضا ملک‌پور (ناظر شرفخانه‌ای) کلاسیک عنعنه‌لریمیزه مسلط اولان و بو فورمالاردان یارارلانا شاعیرلردن بیرسی دیر کی ۱۳۱۷جی گونش ایلینده اورمو دریاچه‌سینین قیراغیندا یئرله‌شن شرفخانه شهرینده آنادان اولوب، ایلک تحصیلینی بیتیردیکدن سونرا تبریزه و داها سونرا قوما کؤچوب، حوضه درس‌لرینی دوام وئردی. اون ایل قوما علمیه حوضه‌سینده درس‌لرینی بیتیردیکدن سونرا، تهران بیلیم یوردونا دؤنموش و یوکسک لیسانس آلاق مآذون اولدو. سونرا تهران و کرج یونیورسیتیه‌لرینده فلسفه، حقوق و عرب ادبیاتی ساحه‌سینده تدریسه مشغول اولدو.

ناظر ۱۲ یاشیندان شعر و ادبه مارق بسله‌ییب، شعر قوشماغا اوز گتیرمیش، آنجاق آنا دیلین نه قدر گوجلو، گئیش و عنعنه‌لی اولدوغو و بوآخجی، شاشدیران و آهنگین دیلین گؤزه‌لیک‌لری و اینجه‌لیک‌لریله تانیس اولدوقجا، آنا دیلینه محبتی داها آرتیب و یارادیجیلیغینی آنا دیلینه حصر ائدیر. اؤزو دئمیشکن: «من ده باشقا شاعرلریمیز کیمی بو اقتداری گؤستریمک اوچون شعرین چئشیدلی چرچیوه‌لرینده طبعیمی سینامیشام، بلکه بئله-لیکله اؤز بورجومو آنا دیلیمین حاققیندا اؤده‌یه‌م.»

ناظرین آنا دیلینده اولان اثرلری بونلاردیر:

۱- اولدوزلو دهنیز

۲- شئهللی سحر

۳- ماهنلی چای

۴- دیوان ترکی

فارسیجا اثرلری ده بونلاردیر:

۱- زمزمه‌ها

۲- حماسه‌ها

۳- مرهم مهتاب

۴- ادبیات عرب

آنجاق نئچه اثرلری ده هله چاپ اولمامیش و ایندی چاپ اوچون حاضر لانماقدادیر. بو اثرلری سایماق اولار: ۱- مجموعه شعر فارسی ۲- اوره‌ک چیرپینتییسی ۳- جادوگری از نظر اسلام

ناظر اوچ دیله - عرب، فارس و تورک دیللرینه مسلط‌دیر و اونلارین بوتون اینجه‌لیک‌لرینی منیمسه‌میشدیر، آنجاق آنا دیلینه اولان محبتی، علم و محبتله قارانیشدیر:
و تورکو یازان شاعیرلره اوز توتوب بئله سؤیلور:
هم الین، هم قلمین تورکجه یازان، وار اولسون
سنه مولا علی هر یئرده نگهدار اولسون.
تورکو، غئیرتلی، شهامتلی ایگیدلر دیلی دیر
قویمایین، جان سیزه قوربان، بئله دیل خوار اولسون.
ناظر اؤز دیلی‌نین زنگین‌لیینی و مظلومیتی‌نی گۆره‌رک، قلم اهلینه آنادیلینی قوروماغی توصیه ائدیر. ناظرین «اولدوزلو ده‌نیز» اثری اوستده‌کی شعرایله باشلانیر و بورادا «وطن» دییه -
رک ناظرین شعرلری عطیره‌نیر:

وطن - وطن دئیهرم تاجانیمدا جانیم وار

وطن ترانه‌سی شیرین، وطن دیاری گۆزهل

شوبهه یوخدور ناظر اقتدارلی بیر شاعر دیر و بوتون شعر صنعت‌لریندن ایفاده‌له‌نیر: ایهام، کنایه، استعاره، مراعات‌النظیر و باشقا صنعت‌لر اونون شعرلرینده آشیب - داشیر. او، تابلو یاراتماقدا ماهر بیر رسام دیر. طبیعتده اولان گۆزه‌للیکلر و اینجه‌لیکلری تجسم ائدیر و تصویرلر یارادیر. شاعرین «اورمو دریاچه‌سی» عنوانلی شعر، شهریارین «سهندیه» سیندن فایدالاناراق، ناظرین گۆزهل شعرلریندن دیر:

اورمو دریاچه‌سی!

طوفانلی دنیزلر باشی‌سان سن

پارلایان تاج طبیعتده برلیان قاشی‌سان سن

دوزلو، ایستک‌لی، ماراقلی دره - داغ یولداسی‌سان سن

شور اولوب‌سان ائلیمین گۆزدن آخان قان یاشی‌سان سن

دریالار سنگ صبور اولسا، ده‌ییرمان داشی‌سان سن.

سنی توفان ییخا بیلمز

سنه هئچ کیم چیخا بیلمز

سنه یئل - سئل باتا بیلمز

سنی کۆنلوم آتا بیلمز.^{۳۱۷}

۳۱۷) محمدرضا ملک پور (م. م. ناظر شرفخانه‌ای)، اولدوزلو ده‌نیز، تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۷.

بونلارین آردیجا، بو بؤلگه‌نین کولتورونه، قهرمانلارینا، عالم‌لرینه اشاره ائده‌رک یازیر:
 او گونئی کی اونون آسلانلاری افسانه یاراتمیش
 داغلاری باش - باشا چاتمیش
 وارچین کورد کیمی شیر
 «میشوو» تک اوجاداغی
 آب زمزم کیمی کهریزی - بولاغی
 سولمایان باغچاسی - باغی
 دولو عشقیله چاناغی.
 او «خیابانی» و «معجیز» کیمی ائولاد دوغوبدور
 ظالمین بورنون اویوبدور
 «شیخ محمود»^{۳۱۸} او ایلهم ائله‌ییب «گلشن راز»ی
 اؤیره‌دیب راز و نیازی
 گؤسته‌ریب قیش گونو یازی.

«شئله‌ی سحر»^{۳۱۹} کیتابیندا، شاعرین اوره‌ک چیرپینتی‌لاری، انسانلیغا قارشی درین
 سئوگیسینی، عدالت، حریت و حقیقت عاشیغی اولدوغونو آیدینجاسینا گؤرمک اولور. بورادا
 ناظر ائل سئوهر، یورد سئوهر و وطن‌پرور بیر شاعردیر. او، ائلیمیزین درد‌لریندن، کدرلریندن،
 اومود-آرزیلاریندان، دبلریندن و عنعنه‌لریندن شاعرانه بیر شیوه ایلّه یاد ائدیر. وطنی‌نین گؤزه-
 للیکلرینی - داغلارینی، یاماجلارینی، دره‌لرینی، چایلارینی، اوره‌ک اوخشیان منظره‌لرینی
 بؤیوک بیر مهارتله جانلاندیریر. خالق‌نین نیسگیل‌لری، سئوینج‌لری، سئوگی و کدرلری ده
 اونون گوجلوقلمیندن آخیب گلیر. او، اؤزو شاعر اولراق، شاعرله حرمت قازانیر و شاعرلردن
 بئله ایسته‌ییر:

شانلی، توفانلی، سارسیلماز، احتشاملی داغ اول شاعر!
 آلمالی، هئیوالی، نارلی، گول - چیچک‌لی باغ اول شاعر!
 حق‌ی سؤیله، قولون دوشسه - هم ساغین، هم سولون دوشسه
 بوستان ایچره یولون دوشسه، قول - بوداغلی داغ اول شاعر!

۳۱۸) منظور شیخ محمود شبستری، گلشن راز اثری‌نین یارادیجیسی دیر. شایر شیخ محمود ایلّه یوردداش اولما سینا گووه
 نیر.

۳۱۹) محمد رضا ملک پور (م. م. ناظر شرفخانه‌ای) شئله‌ی سحر، تهران، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۷۷.

اونون آرزیسیندا دنیا باشندان باشا بیر اولوب بیر- بیرینه قوشماق، اؤلکه‌لرده عدالت حؤکم سورمک، سعادت نغمه‌لری قولقلاری سیغاللاماقدا اولماقدیر. ناظیرین شعرین شعر و بدیع- لیک باخیمیندا چوخ بویالی‌دیر. اونون «پری‌لر شهری»نی^{۳۲۰} بیر آرمانشهر ویا مدینه فاضله آدلانديرماق اولار، چونکی اورادا شاعرانه روح بوتون دنیا گؤزه‌للیکلری، اوره‌ک ایستکلرینی اورادا گؤرور و روح اوردا قانادلانیر.

ناظرین سربست شعرینه ده بیر اشاره گره‌ک‌دیر. دوغرو دور ناظیر کلاسیک فورمالاردا اوستاد و اقتدارلی بیر شاعر‌دیر، آنجاق لیریک و سربست شعرده ده سؤزو وار. اونون «ده ر آپار منی» شعر بونا بیر اؤرنک:

گونشه بنزه‌ین الینی اوزات

وفا سونبولویم

دهر آپار منی.

سنسیزلیک غمیندن قویما سارالام،

محبت گولویم

دهر آپار منی.^{۳۲۱}

داها قیسا بیر شعرینی بیرگه اوخویالیم:

هرگز دئمیرم:

بو ینوموزا سلسله سالما،

یاکی بیزی مجنون کیمی دیلدن – دیله سالما!

تکجه دئییرم:

قوی لبینی لبلریم اوسته

بوندان داها چوخ اورتامیزا فاصله سالما!^{۳۲۲}

آیری بیر شعر ده بودور:

یاشادیق بیر عؤمور ایکی گؤز کیمین

یاشادیق یان با یان چیگین به چیگین

سن منه تامارزی

^{۳۲۰} همان، ص ۵۶.

^{۳۲۱} ناظر شرفخانه‌ای، دیوان ترکی، قم، انتشارات بخشایش، ۱۳۸۳، ص ۹۵.

^{۳۲۲} همان، ص ۹۴.

من سنه حسرت.

بیر دوار آیردی سنیلن منی
گۆزو دار بیر دووار، پاخیل بیر دووار
گئجهنی - گونوزو اللرده کرکی

نه قدر چالیشدیق

نه قدر چاپدیق

بو پخیل دوواری ییخا بیلمه‌دیک
بیر بوداغ اوستونده ایکی قوش کیمین
اوز - اوزه اوتوروب باخا بیلمه‌دیک.

اوره‌ییم جان آتیرسنی گۆرمه‌یه

چاغیریر بو یورغون گۆز لریم سنی.

بونو بیل گۆزه‌لیم نئجه کی ساغام

یئنه ده جان آتیب بویلا ناجاقام

یئنه ده آدینی چاغیراجاقام

اوره‌ییم جان آتیرسنی گۆرمه‌یه

گۆز لریم داریخیر سنی گۆرمه‌یه.

آنجا ناظیر کلاسیک شعریمیزده باجاریقلی دیر. دوکتور صدیق اونو فلسفی شعریمیزین، فضولی، میرزا شفیع واضح، حکیم هیدجی و حکیم ملا باقر خلخالینین خلفی سایاراق، چاغداش شعریمیزده میر حبیب ساهر، سید جعفر موسوی ایله یاناشی اوچ بؤیوک فلسفی مضمونلو شعرلر یازان شاعر ساییر. اوستاد بونا اینانیرکی عرفان و فلسفی شعرلریمیزده، هر زاددان قاقاق، سیمبولیک معنالاردا ایشله‌نن مئی، باده، خرابات، مئیخانا، ناظرین شعرلرینده بوکیمی سؤزلرین حسابی آیدینلاشدیریلیمیشدیر، نئجه کی ناظیر اؤز سلفلری کیمی بئله سؤیلور:

آماندیر قویمایین زاهید کیمی بد ذوقو رضوانه

کی قورخوم وار نعم المستقر، بئس القرار اولسون!

ازلدن عشقیله عقل اورتاسیندا کشمکش لر وار.

یئنه دوکتور صدیق بونو اینانیر: «بوتون شرق ادبیاتی تاریخینده تکرار ائدیلمز قابلیتله یازیلان فضولی‌نین غزل لریندن سونرا، یالنیز بیزیم عصریمیزده علی آقا واحید غزل نوعوندا ده- ییشیک‌لیک یاراتماغا موفق اولموشدور. ایندیهه ناظیر شرفخانه‌ای‌نین یازدیغی غزلر، بیر

طرفدن دیل باخیمیندان علی آقا واحیدین یاراتدیغی یئنی ده‌ییشیک‌لیکلر و دیگر جهتدن فضولی عنعنه‌سی دوام ائتدیریر»^{۳۲۳}.

بونودا آرتیرماق لازیم‌دیرکی، ناظر، چاغداش شعریمیزین غزل قولوندا گوجلو باجاریقلی شاعیر اولدوغونو هئچ کیم اونوتمور و استاد یحیی شیدا^{۳۲۴}، اوستاد عزیز محسنی^{۳۲۵}، دوکتور صدیق و حتا شاگیرلریندن اولان رضا قاسم‌پور^{۳۲۶}، شاعرین غزل شعرلرینی بیه‌نیرلر. شاعیرین بیر سفرینده زنگانا، بوشهر ده اونو عزیزله‌ییب و بیر عزیزله‌مه توره‌نین زنگان شاعیرلری طرفیندن قورولدو.^{۳۲۷}

(۱) محمدزاده صدیق، دکتر حسین، مقدمه دیوان ترکی ناظر شرفخانه‌ای، قم، ۱۳۸۳، ص ۲۹.

(۳۲۴) اوستاد یحیی شیدا، ناظرین مختلیف کیتابلارینا ده‌یرلی مقدمه‌لر یازمیش او جمله‌دن:

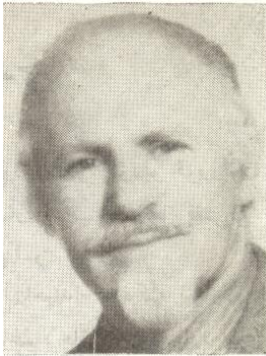
- اولدوزلو ده‌نیز اثرینه و تورکو دیوانینا.

(۳۲۵) ناظر شرفخانه‌ای، دیوان ترکی، همان، ص ۱۸.

(۳۲۶) یاشار زنگانی (رضا قاسم‌پور)، مختلیف مقاله‌لرله اوستادین اثرلرینی تانیتدیرماغا چالیشمیش و بو مقاله‌لر زنگاندا چاپ اولان اومید زنگان، زنگان زنگان، مهر زنگان، و موج بیداری درگی لرینده چاپ اولموشدور.

(۳۲۷) زنگان شاعیرلری طرفیندن و م. کریمی‌نین همتی ایله بو توره‌ن ۱۳۸۴/۸/۲۴ ده قورولدو.

پروفیسور دؤکتور حمید نطقى (ایتان) ۳۲۸

دؤکتور حمید نطقى آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا دهیرلی و گؤرکملی سیمالارداندير کی رولونو معاصر شعرینده، هابئله دیلیمیزده اونوتماق اولماز. نطقى «آیتان» تخلصوایله شعر یازمیش و شعرلرینده رفعت، ساهرین ایزینی گئتمیشدير. آیری بیر سؤزله دئسک مدرن شعرده اوچ سیمایه بیر خطی توتوب ایزله-میشلر: رفعت، ساهر، نطقى.

دؤکتور نطقى نى شاعرلیکدن آرتیق، ادبیاتیمیزدا آراشیرمالاری، یازی قایدالاریمیزی ساهمانلاماق و ادبی نظریه لر

اورتایا قویماق اوچون دهیرلندیرمک دوزگون اولار. دؤکتور نطقى ۱۲۹۹دا تبریزده آنادان اولدو، تبریزده تحصیلینی دیپلوما قدەر داوام وئریب، همان چاقلاردا مقاله لر یازدی. سونرا تورکیه یه گئدیپ حقوق دوکتوراسینی الده ائتدی. بو زامانلار دوکتور نطقى دوکتور هئیات ایله برابر یاشاییب، دوستلوق ائدیردیلر. نطقى دوکتوراسینی آلاراق ایرانا دؤندو و آباداندا نفت شرکتینده ایشه باشلادی. لیاقتلری اساسیندا، دوکتور نطقى «عمومی علاقه لر» ساحه سینده دریندن تحقیق و تدقیق لر آپارماق اوچون انگلیس و آمریکایا گؤنده ریلدی. ۱۳۴۱جی ایلدن تهرانا گلیب، نفت کومپانیسیندا ایشینه دوام وئره رک، «دانشکده ی ارتباطات عمومی» ده تدریس اوچون دعوت اولوندو، ۲۵ ایل بورادا اوستادلیق ائدیپ بو فاکولته نین رئیسی اولدو.

اسلامی انقلابدان سونرا دیلیمیزه آزادلیق گله رک، دوکتور هئیات ایله برابر «وارلیق» درگیسینی یولاسالیب، نطقى اونون باش یازاری کیمی فعالیت گؤستردی و دهیرلی مقاله لرله چیخیش ائتدی. بورادا دیل قایدالاری و تورکولوژی مسئله لرینه عاید مقاله لر مطرح ائده رک یازیچیلار، عالمر، شاعرلر و علم آداملاری آراسیندا اؤزونه یئر آچدی. دؤکتور نطقى تورک دیلینه عاشیق اولاراق، چوخ اینجه روحلو، دموکرات، آزادلیق سئوهر و مستقل فکری بیر انسان ایدی. نهایت ۱۳۷۸جی ایلده تیر آیی نین ۲۵ده ناتینگهام خسته خاناسیندا وفات ائدیپ و جنازه سی استانبولدا قویلاندى. عالمین اؤلمه سیله وارلیق درگیجسی بیر ساییسینی، پروفیسور حصر ائتمیش و بو ساییدا دوکتور هئیت، پروفیسور حمید محمدزاده، پروفیسور محمدعلی فرزانه،

دوکتور علی اکبر ترابی، ابراهیم رف رف، علیرضا صرافی، ساوالان، صمد سرداری نیا و باشقا ادیب‌لر نطق‌یه باغلی آراشدیرمالار، خاطره‌لر و شخصیتی حاقیندا آچیقلامالار ایره‌لی سوردولر.^{۳۲۹}

پروفسور دؤکتور حمید نطقی آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا بیر ادیب، شاعر، آراشدیریجی و آختاریجی عالیم کیمی - ایرانین عمومی علاقه‌لر علمی نی قویان و بو علمین آتاسی آدلانان کیمی تانییر. اونون دولغون و برکتلی عؤمرونون بهره‌لری بوگون ادبیاتیمیزا و دیلیمیزه بزه‌ک وئریر.

شعر و شاعرلیک ساحه‌سینده، نطق‌نین «هر رنگدن» و «مین ایلین سونو» اثرلرینی گؤرموشوک. بو ساحه‌ده اونون شعرلری ساهیرین طبیعت باخیشلی منظره‌لری و دویغولارینی خاطرلادیر. بیر سیرا عالم‌لر اونون شعر دوشونجه‌سینی باغیمسیر بیلیر و بیر سیراسی ساهری ایزله‌ین بیر شاعر بیلیر. هر حالدا اونون شعرلرینده (دیل باخیمیندا و طبیعت باخیشیندا) ساهیرین شعر قوخوسو گلیر:

چک پرده‌لری

آچ پنجره‌نی

قوی

ایلک باهارین هامی رنگ‌لرین

قوناق چاغیراق.^{۳۳۰}

آنجا ق بورادا حبیب ساهیرین شعرینه بیر گؤز سالماق گره‌کیر. باخین:

خزان چاغی

قیزیل گونش اودلانیب‌دیر.

آغاجلارین یارپاقلاری

مین بیر رنگه بویانیب‌دیر.

هر یارپاغین بیر رنگی وار

سئودا رنگی

حسرت رنگی

(۱) وارلیق، شماره ۳ - ۱۰۲، سال ۱۳۷۵.

(۲) نطق، حمید، هررنگدن، انتشارات ارک، تبریز، ۱۳۷۵، ص ۲۲.

توتعون توزلو

غریب رنگی... ۳۳۱

آیتانین شعرى اونون روحو، فکرى و رفتارى کیمی اینجه و لطیف دیر، عینی حالدا آذربایجان ینى شعر یامدرن شعرى نین داوامی دیر. دوغرودان دا تقى رفعت «تجدد» مکتبى نى قورماقلا، کلاسیک شعریمیزده یئنی لیک یاراتدی و مدرن شعر اورتایا چیخدی. حبیب ساهر تقى رفعتین شاگردی اولراق، اونون شعر شیوه سینی داوام ائتدی و او آتان آددیملاری برکیدیپ، مدرن شعرى یئرلی بیر شعر کیمی ثوباتا یئتیردی. نطقى بیگ ده ساهرین شاگردی اولراق، اؤز اوستادی نین یولونو ایزله ییب، سربست شعریمیزده اوچونجو آددیمی آتدی. آیتانین اوچ شعر کتابی الیمیزده دیر: (۱) هر رنگدن - شعر مجموعه سی، تبریزین ارک یاینیلاری طرفیندن ۱۳۷۵ ایلینده چاپ اولدو. (۲) هر رنگدن - دونندن بوگونه آدلی شعر دفتری آنکارا تورک کولتور مرکزی یاینیلاری طرفیندن ۱۹۹۶ جی ایلده یاییلدی. (۳) مین ایلین سونو عنوانلی شعر دفتری تورکیه نین اؤتوکن یاینیلاری طرفیندن ۱۹۹۹ دا یاییلدی.

نطقى، شعرى بیر توپلوم مسئله سی گؤرور و الهامسيز شعره ده اینانمیر و دئییر کی شاعر گونو، آیی، اولدوزو و یا انسانی سئومه یینجه، اونا شعر یازا بیلمز:

اوره کدن سئومه دن شعرى یازیلماز

نه گولون

نه گونون

نه آیین، اولدوزون

نه گؤزل بیر قیزین.

سؤزلر اولار

فکر اولار

فقط شعر اولماز

چیرپینان اوره کله یازماسا الین.

نطقى طبیعتنه گؤزل یاناشیر، قیشین گئتمه سیله، بهارین گلمه سینی گؤزله ییر:

شاختادا آلماس کیمی پارلاییر بوزلار

سانکی ائتمیشدیر یئره اولدوزلار

قوجا چینار ساخلامیش نَفَسین

اٲولر بئر شفق يانغيني روياسى ايله يوخودا دريندن درين.

بوقارا قیش قاسیر غاسیندا

بাহارا اينانماق

چوخ چتین. ۳۳۲

دوغرودان دا آیتانین شعرلرینده، طبیعت موضوعو هر موضوعدان داها آرتیقدير. او، بوتون

خیال‌لارینی و الهام‌لارینی طبیعت‌دن آلیر. او، طبیعت شعری یازیر:

قىشدان چىخاراق

بہارا

حاضر لاندیق.

قارلارلا

کدرلر ده

اریرلر

- ساندیق.

داغ سینه‌لری

سرینله ده‌ر

ساقی مدد ائت

او باده‌دن

بیز یاندىق ۳۳۳

نطقی دا، ساھر کیمی اومودلو بیر شاعر دیر. خالقینا حصر ائتدیگی شعرلینده خالقینا گووه-

نیر و اونون دایما عصیانا قالدیغینی اینانیر. او، «تبریز» منظومه سینده بئله اومودلاری یارادیر:

گونلرین بیر گونونده

شهر، عصیان ائیلہدی

کابوسلاردان سیلیندی

یئنه اومود بوداغی.

غنچه وئردی، گول آچدی

۳۳۴ سہ سی گلدی، دیل آچدی.

(۱) هر رنگدن، دونندن بوگونه، ص ۱۰۹.

(۱) مین ایلین سونو، ص ۱۲۷.

بیر سؤزو ده آرتیرماق گره کدیر، او دا بیر سیرا اصطلاحلاری تکراری آیتانین شعرینده دیر؛ او جمله دن شعر آراشدیریجیلاری «ساعاتین چالماسی» نی قیده آلمیشلار، او جمله دن:

وقت اولدو ساعات چالدى

آخان بیر اولدوز کیمی

بیر چیغلیق...^{۳۳۵}

... واختاکی علامتler گؤرسندی

و ساعات چالدى

مین ایل عذابدان سونرا

گؤزلهنن ساعات

چالدى...^{۳۳۶}

(۲) مین ایلین سونو، ص ۱۷.

(۳) هر رنگدن، دونندن بوگونه، ص ۱۱۹.

(۴) مین ایلین سونو، ص ۱۴۲.

غلامحسین ساعدی^{۳۳۷}

ساعدی آذربایجانین استعدادلی، چالیشان و دوشونجه‌لی یازاری دیر کی اونون رولونو بوتون ایران ادبیاتیندا داهماق اولماز. او، اثرلری نین هامیسینی فارسیجا یازیب دا، آذربایجان دیلی و خالقینی هئج زامان اونودمامیش و نئچه اثری ده آنا دیلینده یازا بیلیمیشدیر. آنجاق ۱۳۴۰ جی ایلردن سونرا بوتون ایراندا ضیالی دئمک بو معنادادیر کی بوتون مسئولیت‌لری بوینونا آلمالی دیر؛ هامی بئله دوشونور کی ضیالی هر ایشی گؤرمه‌لی دیر، او اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و اولکه ده تامام چتین‌لیکلرینی آرادان قالدیران دیر، هابئله دوستاقلاری چکن ده او دور، چریک گروهلارینی تشکیل ائدهن ده او دور!

اولکه‌میزین دورومو

بیلدیگیمیز کیمی، مشروطه انقلابی فرصت طلبلر الیه صادره اولوندو و نهایتده رضاشاه ایش اوسته گلدی. رضاشاهی گتیره نلر، ۱۳۲۰ جی ایلده، اونون مصرف تاریخی کئچدیکده، یئنه اونو گتیره ن کیمی ده آپاردیلار. محمدرضا آتاسی‌نین یئرینده اوتوروب، ایلک ایللرینده بیر آزادلیق یئلی اسمه‌گه باشلادی. آنجاق چوخ کئچمه‌دن او دا آتاسی‌نین یولونو توتاراق، دیکتاتورلوق قورولدو؛ اؤزه‌للیکله ۱۳۳۲ دن سونرا ائله بیر دوروم یاراندی کی هر بیر بالاجا حرکتی ده ازمکدن واز کئچمه‌دی. خالق کوتله‌لری سیناغا اوغرامیش کیمی سوسدولار. داهما شاه قارشیندا گوجلو بیر آلترناتیو اولمادیغیندان، ناوودلوق کؤلگه‌سی اولکه‌یه چؤکور، ضیالیلار دا قیراغا چکیلدیلر و اؤز ایچلرینده تومدولار. بئله‌لیکله اولکه‌نین سیاسی هاواسی توتولوب، اورتا دوروملو صنیفلرله ضیالیلار بیر سویوقلوق ایچینه دوشدولر. بو دوروم، بوتون یاشاییش صحنه-

^{۳۳۷} بیر نئچه مقاله صورتینده: امید زنجان، ساییلار: ۲۲، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۷۳ / سای: ۱۱۹، ۲۲ اردیبهشت ۱۳۷۵. نوید آذربایجان، سای: ۵۲۹، ۲۱ اردیبهشت ۱۳۹۳.

لرینده اؤزونو گؤستریدی.

ادبیات، اؤزه‌لیکله حیکایه آلانی بو دورومدان ائتکی‌لنه‌رک، میدانا چیخدی. بیلدیگیز کیمی، ادبیات ساحه، اؤزه‌لیکله حیکایه آلانی، هر کولتوره‌ل فنومنه تایی، توپلومون بوتون تضادلارینی و سیاسال - اوکونومیک، توپلومسال - پسیکولوژیک روحیه‌لری اؤزونده عکس ائتدیریر. توپلومدا اولان گوجلرین توخونماسی نین سونوجونو گؤستریر؛ ادبیات سانکی تاریخ‌دیر و زمانه‌نین اولایلارینی یازیر؛ آنجاق تاریخله فرقی، اونون دیلی‌نین ساده‌لیگی، صمیمیتی، آخچی‌لیگی‌دیر. بو دورانین تاریخی ده ادبیاتیمیزدا یازیلیر؛ ساعدی‌نین اثرلرینده اؤزونو آپ - آیدین گؤستریر. بئله‌لیکله، بوتون ایران یازارلاری نین اؤنونده دایاناراق، بیر قاریش اونلاردان یوخاریدا دایانیر.

۱۳۳۲جی ایل، ایران تاریخینده بیر دؤنوش نوقطه‌سی ساییلیر. بو حساس زمانه ده، ساعدی هله چوخ گنج اولاراق، قلم الینه آلیر و میدانا گیریر. او، آز بیر زاماندا اؤزونو ایرانین بؤیوک یازارلاری آراسیندا تانیتدیریر. حیکایه‌لری تانینمیش ادبی درگیلرینده یاییلیر. بو درگیلرده ان آدلیم یازارلارین یازدیقلاری چاپ اولوردو. گنج ساعدی‌نین یازدیقلاری دا بورادا چاپ اولدوغو اوچون، بوتون باخیشلاری اؤزونه چکیر. زامان دایانمادان ایره‌لی گئدیر و ساعدی ده اؤز دامغاسینی ادبیات ساحه‌سینده آتیر.

شوبهه یوخدور کی ۱۳۴۵دن سونرا ایران فضاسی بوتون سیاسی اولموش؛ هر ادبی، هنری بیر اثرده یارانیرسا، هامی اوندان سیاسی باخیشلار ایسته ییر و تفسیر ائدیر. اؤلکه‌میزه قارا و آغیر بیر قورخو چؤکموش. هامی بئله‌گؤزله‌ییر کی ضیالی‌لار، یازارلار قوللارینی چیرمالاییب هر یاندا دخالت ائده‌جک. ایراندا گئدهن اجتماعی - سیاسی گئدیشلر ده تماما سیاسی اولاراق بیر آغیر پسیکولوژیک فضا آلمیشدیر. مدرن باخیش، سنتلری سیندیریر؛ آنجاق یئرینه یئنی بیر زاد قویا بیلیمه‌ییر. شاه ایستیر «بؤیوک مدنیت» یاراتسین دئییه مزاحیم‌لری آرادان قالدیرماق گرەک. بو مزاحیم‌لرده ضیالی‌لار و یازارلاردیرلار. بئله‌لیکله بیر طرفدن شاهین حرکت‌لری و او بیر طرفدن ضیالی‌لارین مانورو بو اون ایلیک‌لرین اؤزه‌لیگی ساییلیر. شاه ساواکی قورور، ضیالی‌لاردا ادبیاتا آرخالانیرلار. بئله‌لیکله ادبیات، شاهین بیرینجی دوشمانی اولور و یازارلار اونون اصیل مزاحیمی. بو آرادا غلامحسین ساعدی مئیدانا چیخیر و جادویی رئالیزمی ایله مئیدان آچیر و شاهین ان بؤیوک مزاحیم‌لریندن ساییلیر.

ساعدی قلمی‌نی آچیر، داستانلار یازیر، اویونلار یازیر، فیلم نامه‌لر یازیر، مونوگرافی‌لاری یازیر؛ بوتون ساحه‌لرده مئیدان آچیر و بئله‌لیکله تکجه آذربایجان یوخ، بلکه بوتون ایرانین

چالیشان و چوخ یازان ضیالی سی اولور. بو زامان آذربایجان‌دان چوخلو یازارلار باش قالدیریپ و مختلف ساحه‌لرده قلم وورورلار. یئرسیز دئییلدیر کی آذربایجان، شاه طرفیندن اؤزهل بیر دوروم صاحیبی اولور. او، هله ده ۲۱ آذر گونلرینی اونوتمايیب، بو دوروم اونون جانینا تیتره‌تمه سالیر و گله جک حرکت‌لر گؤستردی کی اشتباه ائتمه‌میشدیر.

ساعدی نین یاشاییشی

ساعدی ۱۳۱۴ ایلی نین دی آییندا آنادان اولدو. میللی حؤکومت زمانیندا، بلکه اون‌دان نئچه ایل اؤنجه دن پیشه‌وری نین فیکرینه وورولاراق دئموکرات فرقه‌سینین گنج‌لر بؤلومونه قاتیلیر. دئموکراتیک چاغلاردا درگی لر بوراخیر و بونا گؤره ده سونرالار دوستاقا آلینیر. سونرا تبریز یونیورسیتیه‌سینده روان پزشکی بؤلومونده دوکتورا آلیر. ۱۳۳۹ ایلینده تهرانا کؤچور و سربازلیغینی پادگاندا بیر طبیب کیمی کئچیریر. بو زامانلار یازماغا اوز گتیریر. دلگشا دا بیر مطب آچیر. یوخسوللارا کؤمک ائتمک آمالیلا ادبیات دونیاسینا دا قدم قویور، سیاسته ده قاتیلیر. مطبده هم طبابت ائدیر، هم ادبی - سیاسی گؤروشلرینی کئچیریر. ۱۳۴۰دان ۱۳۵۰یه قدر ساعدی نین ادبی چیچک‌لنمه‌سی دیر. چوخلو ده‌یرلی - اثرلر - نمایشنامه، داستان و... بو ایللرین محصولودور. طبیب‌لیکله برابر، گؤرکملی بیر یازار کیمی چیخیش ائدیر. ۱۳۴۶جی ایلده جلال آل احمد له برابر هویدا - ایران صدراعظمی ایله گؤروشور، بلکه سانسور مسئله‌سینی حل ائتسینلره آنجاق نتیجه آلمادان، حرکت‌لرین سونوجو ایرانین یازارلار اوجاغی نین شکل تاپماسینا بیتیر.^{۳۳۸}

ساعدی بوغونتولو و خفقان ایللرینده چوخلو سیاسی مبارزلرله علاقه باغلايیر، همان مبارزلر کی یاخین گله جکده شاه قارشى مبارزه‌ده، اوسطوره‌یه چئوریلیرلر: صمد بهرنگی، پرویز پویان، بهروز دهقانی، علیرضا اوختای، مصطفی شاعیان و باشقالاری. بونا گؤره ده ساواک ایله ال به یاخا اولور، نهایت ۱۳۵۳جی ایلده دوستاق اولور. ۱۳۵۶جی ایلده آمریکا یونیورسیتیه و ادبی ییغینجاقلاری طرفیندن چاغریلاراق، آمریکا دؤنور و اورادا اؤیره‌نجی‌لر کونفئدراسیونو ایله

(۳۳۸) الف) عبدالعلی دست غیب، غلامحسین ساعدی، تهران، ۱۳۵۲.

ب) کورش اسدی، غلامحسین ساعدی، چهره‌های قرن بیستمی ایران، دفتر پنجم، تهران، ۱۳۸۱.

ج) سعید سلطانپور، نوعی از هنر، نوعی از اندیشه، تهران، ۱۳۴۹.

د) خسرو گل‌سرخ، نوگرایی و حقیقت‌خاکی، تهران، ۱۳۵۸.

ه) باقر مؤمنی، درد اهل قلم، تهران، ۱۳۵۶.

ایراندا گئندن اشکنجه لر و بوغونتولاری افشا اندیر. ۱۳۵۷ده ایرانا دؤنور. داها بوتون یازارلار و ضیالی لار شاه قارشی مبارزه یه قاتیلیمیشلار. آنجاق ۱۳۶۰ ایلینده ایراندان ائشیگه چیخماغا مجبور اولور، پاریسه گئدیر و ۱۳۶۴جی ایلین آذر آییندا اوردا دونیاسینی ده ییشیر. آنجاق ساعدی دهیرلی اثرلریله تکجه ایراندا یوخ، بلکه دنیا ادبیاتیندا ائتکی لی یازارلاردان اولراق، تاریخه قاتیلیمیش و همیشه لیک قالارقی بیر اینسان کیمی یاشاماقدادیر. ساعدی قیرخدان آرتیق کیتاب یازمیش کی اونون یاریسی او یون (نمایشنامه) دیر. او یونلاردا «گوهر مراد» تخلصونو قوللانیر. اوچ رومان، ۸ داستان کیتابی (۴۰دان آرتیق داستان بو کیتابلاردا توپلانمیشدیر).

ساعدی عمرونون سون گونلرینی غربتده کئچیریر. او، بوگونلری بئله خاطیرلاییر:

" غربت ائله بئله دویورام کی کؤکومدن قیریلیمیشان. هئچ بیر شئی دوغال گؤرمورم. پاریسین بوتون بینالارین تئاتر دنکورو کیمی گؤرورم. بئله خیال اندیرم کی کارت پوستال ایچینده یاشاییران. ایکی شئیدن قورخورام " بیر یاتماقدان، و ایکینجیسی او یانماقدان. چالیشیرام تامام گئجه نی اویاق قالار و سحره یاخین یاتام. نئچه ساحات یوخو ایچینده کابوسلار گؤرورم...

هر زادی آتیرام. لچ ائده رک حاضیر دئییلیم فرانسیزجانی اؤیره نم. بو دورومو بیر جور دفاعی مکانیزم بیلیرم. قرارسیز بیر آدام کیمی هر آن ائوه قاییتماغا اینانیرام. خارجه اولماق ان پیس اشکنجه لردن دیر."

آنجاق ساعدی عمرونون سونونجو دانیشیغیندا، اونولا دانیشیق آپارانا بئله دئییر: "من اولندن قلمیمی ده قبریمه قویون!"

ساعدی نین یارادیجیلیق دؤره لری

ساعدی، تکجه حیکایه یازاری یا نومایش یازاری دئییل ایدی، او چوخلو زمینه لرده یازیب – یارادیردی. بیر زمان ترجمه لر ده ائدیپ و اؤز تحصی ساحه سینده – پسیکولوژی، گؤزهل چئویرمه لر ایره لی آپارمیشدیر. بوندان علاوه، ساعدی سیر و سفر اهلی اولدوغو و خالق کوتله – لرینه اولان عشقی اساسیندا گزیب – دولانیب و گؤردوکلرینی سفرنامه لرینده اوخوجولارینا چاتدیرمیشدیر. ساعدی هر ساحه یازیرسا دا، اؤزونه مخصوص بیر یازیلار آپاریر و اؤز مارکینی اثرلرینه ووروب یاخود دئمک اولار اؤز دامغاسی و اؤز امضاسیلا تانینیر. هر حالدا، ساعدی نین یارادیجیلیق دؤورانی نی دؤرو بؤلومه بؤلمک اولار :

۱۳۲۶دان ۱۳۳۵ ایلینه قده‌ر

۱۳۳۵دن ۱۳۴۵ ایلینه قده‌ر

۱۳۴۵دن ۱۳۵۷ ایلینه قده‌ر

۱۳۵۷دن اۆلومونه قده‌ر

و بوراسی دقته لاییق‌دیر کی هله بیر سیرا یازیلاری، اۆلوموندن سونرا ایشیغا چیخیر و چاپ اولور! منجه یازاری دوزگون تانیماق اوچون، هئچ ده تله‌سیک کئچمک دوز دئییلدیر. یاخشی اولار ایلک اۆنجه یازارین یاشاییش تقویمینی بیرگه نظرден کئچیردک:

۱۳۱۴ – غلامحسین تبریزده آنادان اولور.

۱۳۲۶ – هله ۱۲ یاشینی بیتیرمه‌میشدن ایلک حیکایه‌سی اولان "مفتش" اثرینی، "معلم امروز" درگیسینده یایملا‌یر. اونون یازماغا ماراغینی ائله بورادان گۆرمک اولور.

۱۳۳۲ – هله ۱۸ یاشیندا اولراق، "نخود هر آش" آدلی حیکایه‌نی چاپا تاپشیریر.

۱۳۳۳ – "آفتاب – مهتاب" آدلی قیسسا حیکایه‌سی "سخن" درگیسینده چاپ اولور. بوراسی دقته لاییق‌دیر کی بو درگیده چوخلو بۆیوک و آدلیم یازارلارین اثرلری چاپ اولوردو. همین ایلده یازارین ایکینجی اثری ده سخن درگیسی‌نین ۴جو ساییسیندا چاپ اولور. حیکایه‌نین آدی "مرغ انجیر" ایدی.

۱۳۳۵ – بو ایلده بیر او‌یون و حیکایه لر توپلومو اولان "پیگمالین" عنوانی آلتیندا اثرینی تبریز یایینلا‌یر.

۱۳۳۶ – "خانه‌های شهر ری" کتابی چاپ اولدو.

۱۳۳۷ – "ظهر که شد" حیکایه‌سی "معلم امروز" درگیسینده

۱۳۳۷ "شبان فریك" حیکایه‌سی "صدف" درگیسینده

۱۳۳۸ – "تندیسه جاوید" اثری "معلم امروز" درگیسینده

۱۳۳۹ "شب نشینی با شکوه" آدلی حیکایه‌لر توپلومو

۱۳۳۹ – "کاربافک ها در سنگر"

۱۳۴۰ – "کلاته گل" کتابی یایینلندی

۱۳۴۰ – "صدا خونه" اثری‌نی یازدی

۱۳۴۱ – "قدرت تازه" حیکایه‌سی "کتاب هفته" ده

۱۳۴۱ – "مانع آتش" حیکایه‌سی

۱۳۴۱ – "دو برادر" و "گدا" حیکایه‌لری "سخن" درگیسینده

- ۱۳۴۱ - "عروسی" حیکایه‌سی "آرش" درگیسینده
- ۱۳۴۲ - "شناخت خویشتن" ترجمه اثری
- ۱۳۴۲ - "ده لال بازی - پانتومیم کتابی نین نشری
- ۱۳۴۲ - "دعوت" حیکایه‌سی "کتاب هفته" ده
- ۱۳۴۲ - "راز" حیکایه‌سی "کتاب هفته" ده
- ۱۳۴۲ - "قلب، بیماری‌های قلبی و فشار خون" ترجمه
- ۱۳۴۲ - "ایلچچی"
- ۱۳۴۳ - "امریکا، امریکا" ترجمه
- ۱۳۴۳ - "عزاداران بیل
- ۱۳۴۴ - چوب بدستهای ورزشیل
- ۱۳۴۴ - "بهترین بابای دنیا"
- ۱۳۴۴ - خیاو یا مشکین شهر"
- ۱۳۴۴ - ساعدی نین بیر سیرا اویونلاری او جومله ده "چوب بدستهای ورزشیل" عزت اله انتظامی، علی نصیریان، محمد علی کشاورز، جمشید مشایخی، پرویز غنی زاده، جعفر والی و محمود دولت آبادی کیمی سنتکالار طرفیندن صحنه یه چیخیر.
- ۱۳۴۵ - دندیل "حیکایه‌لر توپلومو
- ۱۳۴۵ - سایه‌های خویشتن در خلیج فارس
- "اهل هوا"
- ۱۳۴۶ جی ایلده تهران بیلیم یوردوندان پسیکولوژی ساحه سیندن دوکتراسینی آلدی.
- ۱۳۴۶ - "واهمه‌های بی نام و نشان"
- ۱۳۴۶ - "آ بی کلاه، آ با کلاه" اویونو
- ۱۳۴۶ - "خانه روشنی" اویونو
- ۱۳۴۶ - "مهدی دیگر" قیسسا داستان "دفترهای زمانه" ده
- ۱۳۴۷ - "دیکته و زاویه" اویونو
- ۱۳۴۷ - "ترس و لرز" داستانلار توپلومو
- ۱۳۴۸ - "فصل گستاخی" فیلم نامه سی
- ۱۳۴۸ - "توپ" رومانی
- ۱۳۴۸ - "پرواربندان" اویونو

- ۱۳۴۹ - "ما نمی شنویم" اویونو
- ۱۳۴۹ - "وای بر مغلوب" اویونو
- ۱۳۴۹ - "جانشین" کتابی
- ۱۳۵۰ - "چشم در برابر چشم" اویونو
- ۱۳۵۰ - "شرح حال" لوح درگیسینده
- ۱۳۵۰ - "گاو" فیلم نامه‌سی
- ۱۳۵۱ - "میهمانی" قیسسا حیکایه
- ۱۳۵۱ - "زنبورک خانه" قیسسا حیکایه‌سی
- ۱۳۵۱ - بو ایل ساعدی ممنوع القلم اولدو. البتده ساعدیله برابر چوخلو یازیچیلار، حتا اولموش یازارلارین اثرلری ده یاساقلاندی. یازماقدان ال چکمکلری ایسته‌نیلدی.
- ۱۳۵۲ - "بازی تمام شد" داستانی "الیفا" درگیسینده
- ۱۳۵۲ - "مار در معبد" حیکایه‌سی‌نین یازماسی
- ۱۳۵۳ - "تاتار خندان" رومانی دوستاقدان یازماسی
- ۱۳۵۳ - "واگن سیاه" حیکایه‌سی "لوح" درگیسینده
- ۱۳۵۴ - "عاقبت قلم فرسایی" اویونو
- ۱۳۵۴ - "این به آن در" اویونو
- ۱۳۵۵ - "غریبه در شهر" رومانی
- ۱۳۵۶ - "گور و گهواره" توپلومو
- ۱۳۵۷ - "ماه غسل"
- ۱۳۵۷ - "ماسه‌های بادی" و "روح چاه" حیکایه‌لری "دفترهای زمانه" درگی‌سی‌نین بیرینجی ساییندا
- ۱۳۵۷ - آمریکا‌یا سفر ائده‌رک "انجمن قلم" ده دانیشیق آپارمیش و بیلیم یوردلاریندا چیخیش ائتمیشدیر.
- ۱۳۵۸ - "واگن سیاه" قیسسا داستانی "کتاب هفته" ده
- ۱۳۵۹ - "خانه باید تمیز باشد" و "در آغاز سفر" آرش درگیسینده
- ۱۳۶۰ - "اسکندر و سمندر در گردباد"
- ۱۳۶۰ - "جاروکش سقف آسمان" حیکایه‌سی "آرش" درگیسینده
- ۱۳۶۰ - "ای وای تو هم" آرش درگیسینده

۱۳۶۱ - فرانسایا مسافرت ائتمیش و پاريسده قالارقی اولموشدور.

۱۳۶۲ - "الیفا" درگیسی نین یئنی دوره سینی یایملا دی

۱۳۶۴ - آذر آیی نین ایکسیسینده دونیادان گؤزون یوموب و "پرلاشز" قبرستانیندا قویلان دی.

جالیب بوراسی دیر کی ساعدی نین اؤلومو ایله اثرلری نین چاپ اولماسی دایانمادی. بلکه بیر سیرا چاپ اولمامیش اثرلری ده اوخوجولارین ایسته یی اساسیندا ایراندا و ایراندان ائشیکده یایمیلان دی، او جومله دن:

۱۳۶۵ - "اسماعیل" قیسسا داستان "الیفا" درگیسینده

۱۳۶۵ - "رگ و ریشه ی دربدری" اویونو الیفا درگیسینده

۱۳۶۵ - "شنبه شروع شد" الیفادا

۱۳۶۵ - "میر مهنا" الیفادا

۱۳۶۷ - "میهمانی" دنیای سخن درگیسینده

۱۳۶۸ - "عافیت گاه" اویونو

۱۳۶۸ - "ساندویچ" قیسسا داستان "کتاب به نگار" دا

۱۳۶۹ - "صداخونه" کلک درگیسینده

۱۳۶۹ - "پادگان خاکستری" کلک ده

۱۳۷۲ - "مقتل رومانی نین بیر پارچالاری" تکاپو" درگیسینده

۱۳۷۲ - "مار در معبد"

۱۳۷۳ - تاتار خندان

۱۳۷۷ - "ضحاک" اویونو

۱۳۷۷ - "آشفته حالان بیدار بخت"

۱۳۷۷ - "خانه برف"

۱۳۷۸ - "غریبه در شهر" رومانی

۱۳۷۸ - "پرندگان در طویله" اویونو

بوندان سونرادا بیر سیرا ساعدی نین اثرلری یئنی دن چاپا وئریلیر؛ آنجاق هله ده ساعدی -

نین ادبیات ساحه سینده ائتکالری تانینمامیش قالمقدادیر.

ساعدی نین اثرلری

ساعدی‌نین نئچه اثرلرینی یوخاریدا سایدیق؛ آنجاق بونلار حاققیندا بؤلوملر آیرما دا لازیمدیر. ساعدی‌نین یازیلاریندا سوژه‌لر و قونولار مختلیف اولاراق، فورمالاری دا متفاوت‌دیر. اونو اثرلرینی حیکایه، اویون، چئویرمه، سفرنامه و رومان کیمی بؤلوملرده گؤستریمک دایا یاخشی اولار. بیزده بورادا بو بؤلوملری آیرما ایستردیک :

اوزون حیکایه و رومان :

آرامش در حضور دیگران، ۱۳۴۶ / تاتار خندان، ۱۳۵۳ / غریبه در شهر، ۱۳۵۵ / بازی تمام شد، ۱۳۵۶ / توپ،

درگی‌لر :

الفا درگی‌سی، ۶ جیلده، ۱۳۵۳-۱۳۵۶ / کتاب زمان، ۱۳۴۸ / کتاب جمعه، ۱۳۵۷.

قیسسای حیکایه‌لر :

عزاداران بیل، / ترس و لرز، ۱۳۴۷ / گور و گهواره، ۱۳۴۵ / واهمه‌های بی نام و نشان، ۱۳۴۶ / شب نشینی با شکوه، ۱۳۳۹

اویونلار :

کار بافک‌ها در سنگر، ۱۳۳۹ / کلاته گل، ۱۳۴۰ / چوب بدست‌های ورزیل، ۱۳۴۴ / بهترین بابای دنیا / پنج نمایشنامه از انقلاب مشروطیت، ۱۳۴۵ / آی با کلاه، آی بی کلاه، ۱۳۴۶ / خانه روشنی، ۱۳۴۶ / خانه‌ها را خراب کنید، ۱۳۴۷ / دیکته و زاویه، ۱۳۴۷ / پرواربندان، ۱۳۴۸ / وای بر مغلوب، ۱۳۴۹ / چشم در برابر چشم، ۱۳۵۰ / عاقبت قلم فرسایی، ۱۳۵۴ / ماه عسل، ۱۳۵۷ / ضحاک، ۱۳۷۷ / مار در معبد، ۱۳۷۲ / عروسی، ۱۳۴۱ / گرگ‌ها، ۱۳۴۱ / اتللو در سرزمین عجایب - پاریس / پرندگان در طویله، ۱۳۳۸ / پرده داران آینه افروز، پاریس / لیلج‌ها، ۱۳۳۶ / قاصدها، ۱۳۳۷ / خانه برف، ۱۳۳۷ / محاکمه میرزا رضا کرمانی / خیاط افسون شده، ۱۳۶۷ / بامها و زیر بامها، ۱۳۴۰ / میمون خاتون، ۱۳۳۷ / از پا نیفتاده‌ها، ۱۳۴۲ / مرگ و ریشه در به دری، ۱۳۵۴ / پیگمالیون، ۱۳۳۵.

پانتومیم لر :

ده لال بازی، ۱۳۴۲/ در انتظار، ۱۳۴۴/ لال بازی ها، ۱۳۴۲/ شهادت، ۱۳۴۱.

فیلم نامه :

دایره مینا، ۱۳۵۶/ گاو/ دکتر اکبر/ رنسانس/ مولوس کورپوس
فصل گستاخی، ۱۳۴۸ /

ترجمه لر :

شناخت خویشتن، ۱۳۴۲/ بیماری های قلبی و فشار خون، ۱۳۴۲/ آمریکا، آمریکا؛ ۱۳۴۳/ خود
پژوهی، ۱۳۴۲.

سفرنامه لر :

ایلخچی، ۱۳۴۲/ خیابو یا مشکن شهر، ۱۳۴۳/ اهل هوا، ۱۳۴۵ / سایه های خویشتن در حاشیه
خلیج فارس، ۱۳۴۵.

اوشاقلار اوچون حیکایه لر :

کلاته نان، ۱۳۵۳/ کلاته کار، ۱۳۵۷/ گمشده لب دریا، ۱۳۴۸/ یکی یک دونه/

داغینیق یازیلار :

ساوجبلاغ/ قره داغ، ۱۳۴۹

داستانلار :

نخود هر آش، ۱۳۳۲/ مانع آتش، ۱۳۳۲/ بوسه عذرا/ جوجه تیغی

رومانلار :

مقتل، ۱۳۷۲/ کاروان سفیران خدیو مصر به دیار امیر تاتار/ رمان بی نام و ناتمام

ساعدی‌نین اثرلرینه بیر باخیش

ساعدی داستان لا اویون آراسیندا فیرلانیر. او، بوتون اثرلرینده - داستانلاردا و اویونلاردا - توپلومون بالاجا - بؤیوک اولایلاری قلمه آلیر، ادبییات ساحه سینده بیر متعهد یازار کیمی توپلومون دردلرینی یازیر، بیر طبیب کیمی - روان پزشک کیمی - اولایلاری آراشدیریر، بوتون وارلیغی ایله یورولمادان چالیشیر؛ سؤزو ده چوخدور، دانیشیر. مختلف سیمالاری اؤز اؤزه‌لیک- لرله تانیتمیرماق ایسته‌یر. چاپلوس، یالتاق و قوربان - قوربان دئیەن آداملارلا شاهین ظاهری آزادلیغینی افشا ائدیر. چوخ اویونلاری بو ایککی تیپی آراشدیرمادیر. اویونلاردا کی آداملار، توپلومون تانیتمیش سیمالاری دیر و اویون یازان بئله سیمالاری آچیقلاق ایسته‌یر و دوغرودان دا موفق دیر و اؤزوندن باشاریلار گؤسته‌یر.

«چوب بدسته‌ای ورزیل»^{۳۳۹} ساعدی نین گؤزل اویونلاریندان دیر. ورزیل کندی‌نه دوغوز گلیر و کندلری ویران قویور، کندچی‌لرین محصولونو آرادان آپاریر. کندلی‌لر نه قدهر چالیشیرلار سا دا اونون قارشینی آلا بیللمیرلر، اووچو توتورلار. اووچولاری یئدیردیب دوغوزو توتماغی اونلاردان ایسته‌یر. اووچولار یئمکدن دویمورلار. ایندی داها دوغوز یوخ، بلکه اووچولارین الینده اسیر اولورلار. کندلی‌لرین وار - یوخو اووچولاری یئدیرتمک اوچون الدن گئدیر، اووچولار الیندن قورتولماق اوچون، یئنی اووچولار گتیریرلر، یئنه غارت باشلاییر، ایندی اووچولار بیر - بیرینه گولله آچماق عوضینه، تفنگ‌لرینی کندلی‌لره چئویریرلر و کندلی‌لر مچیده پناه گتیریرلر.

ورزیل‌لی‌لر، ساعدی نین بوتون اویونلاری کیمی بیر باجادان نئچه دفعه‌لر سانجیلیرلار و یئنی بیر یول تاپمادان عاجز دیرلر.

ساعدی نین یارادیجیلیغی چوخ گئنیش، درین و گؤزل دیر، آنجاق اوندا اولان تعهدون چوخلوغو، گاهدان اونون یارادیجیلیغی اوزه‌رینده منفی تأثیرلر بوراخیر، چونکی ایستیر توپلومون بوتون صنف‌لرینین ایستکلرینه جاواب وئرسین، اونلارا یول گؤسترسین. همین عامل، اونون یارادیجیلیغی‌نی بوروشدوروب چتین یوللارا سالیر.

بیل عزالیلاری^{۳۴۰}، ساعدی نین شاه اثرلریندن بیریدیر. بو اثر ۱۳۴۳جی ایلده یاییلمیش. بو کیتاب ۸ ناغیلی‌وار و اولایلار بیل کندی‌نده کئچیر. کندی‌ن فضا‌سی توتغون، بوغوناق و قورخولودور. بیل بیر ساده کندی‌دیر، کندلی‌لری اوندان ساده بلکه جاهیل و سفه؛ چوخ دانیشان

(۳۳۹) گوهر مراد، چوب به دستهای ورزیل، تهران، انتشارات نیل، ۱۳۵۲.

(۳۴۰) غلامحسین ساعدی، عزاداران بیل، تهران، ۱۳۴۸.

(-) غلامحسین ساعدی، بیل عزالیلاری، چئویره‌ن: نگار خیای، تبریز، ۱۳۸۵.

و قورخاق؛ بیر آچیلیش، بلکه فاجیعه‌نی گۆزله ییرلر. ساعدی نین جادویی رئالیزی بورادا آیدینجاسینا اؤزونو گۆسته‌ریر. بو اثر ائله بؤیوک ائتکی بوراخمیشدیر کی بیرسیرا یازیچیلار، بیل عزالیلاری نین ائتکی سینی گابریل گارسیا مارکز و ماکوندوی اثرلرینده اورتایا آتیرلار. مارکز و ماکوندویو ساعدی نین ائتکی سیندن یارارلانمالارینی قئیده آلیرلار. هر حالدا، بو اثرده اولان قورخو فزاسی چوخ اؤنملی‌دیر، بیل بیر کند یوخ، بلکه بوتون ایران تمثیلی‌دیر. اونون ۸ ناغیلیندان، دۆردونجو ناغیل «اینک» آدیندا بیر فیلم چکیلدی و بو فیلم ایرانین سینماسیندا ان گۆزهل فیلم تانینمیشدیر.

بیلکه شادلیق، شنلیکدن خبر یوخ، چوروموش بیر کند، داغیلماغی گۆزله‌بیر؛ کند باشدان دیبه غارت اولونموش، ائولرین قاپیلاری باغلی، اؤلوم شییه چکیر و کۆچ ... بیلکن قاچان شهره قاچیر، شهر ده کنده تایی، ساعدی نین داستانلاریندا شهردن بیر یئری سئچیب بوتون شهری اورادا سیغیشدیریر؛ ایندی بیر خسته خانادیر بیر شهرین تمثیلی. خسته خانا بوتون مسموم ها واسیلا؛ یا دا مچید، توز باسمیش عَلم‌لریله.

ساعدی موضوعلاردان چوخ تئز کئچیر، همیشه عجله ده دیر، ساده و قیسسا یازیر، آنجاق هر کلمه ده و هر جمله ده بیر کیتاب سؤز واردیر. یارانان تصویرلر قیسسا، آما ائتکی‌لی، ائله کسگین قلمله یازیر کی اوخوجو اؤزونو اورادا گۆرور، دویور و دوشونور. ساعدی اوچون سبک اؤنم سیزدیر. دیله چوخ باغلی دئییل؛ بلکه ده اؤز آنا دیلی اولمادیغیندان، یاد بیر دیلده یازدیغیندان دیله اؤنم بسله‌میر. ناغیلین گنیشی اونونچون اؤنملی‌دیر. ساعدی اؤز یولونو گئدیر، بئله‌لیکله ده بلکه اؤزه ل بیر سبک و شیوه یارادیر. ناغیل چوخ ساده باشلانیر، آنجاق پیتلاشیق دوشور و قهرمانلارین حسیاتی و روانی حاللاری باشلانیر و اولایلارین سونوجو بیر فاجیعه یارادیر. ساعدی نین ناغیللاریندا، بلکه ده قهرمان یوخ، هامیسی قورخاق،

بیر آدامین چتین‌لیگی، توپلومون چتین‌لیگینه چئوریلیر. آداملار گیجه‌لیر، مات قالیر و سینیر. آداملار داغیلیرسا، اولایلا یئرینده قالیر.

عزاداران بیل: ساعدی نین ان گۆزهل اثرلریندن بیریدیر. بورادا ۸ حیکایه اولراق، بیر – بیرینه باغلیدیرلار. بیل بالاجا بیر کند اولراق، بؤیوک اولایلار اولور. ساعدی نین دیلی بورادا آچیلیر. بیلین آداملاری ساده بیر دیل ایله دانیشیرلار. چوخ ساده سؤزلردن ده دانیشیرلار؛ اولارین دانیشیق‌لاری قونشو کندين آداملاری نین گئجه‌لرده اوغرولق‌لاری، بیر قادینین سئوگی‌سی، قونشو کندين نوحوشلوغو، اکین و بیچین. آنجاق همین بو ساده دانیشیق‌لاردا اؤلکه‌نین – ایرانین اساس پروبلملری و یاخود چتینلیک‌لری آچیقلائییر. بورادا ساعدی عاجز بیر

یازارین دیلیجه یوخ، بلکه درد تانیان و درده درمان آختاران بیر اجتماعی یازار ایله اوز-اوزه گلیریک. او، ادا-اطوار چیخارماییر. لاهوت و ناسوتو بیر-بیرینه قاریشدیرمیر. هپروت عالمینه گیرمیر. اونون دانیشدیغی سودور، اینک‌دیر، یاشایش‌دیر؛ و بونلار اؤلکه‌میزین اساس پروبلئلریدیر.

دندیل^{۳۴۱} ده بئله بیر ناغیل لار توپلومودور (۱۳۴۵ ده چاپ اولور). دندیل شهرده اولاراق بیل کندی کیمی بوغوناق هاواسی و قورخاق آداملاری وار. غارت ناغیلی دیر. دندیل عقیم اینسانلارین یوردو دور. دندیل‌لی‌لر (ایرانی تمثیل ائدیر) اؤز ماللاریندان یارارلانما گوجلری یوخدور. تامارا آدلی ۱۶ یاشلی بیرقیز، محله‌یه گلیر. دندیل‌لی‌لر استفاده ائده بیلمه‌دن بیر آمریکالی افسر گلیب، کام آلیر و باجاریق گؤسته‌ره‌رک، فاتحانه قاییدیر، دندیل هئچ زاد چاتماییب تمارانین سینیق - سالخاق دوروم و دندیلین اولور.

ساعدی ۴۰جی ایللرده چوخ یازیب، چوخ چالیشیر و خالق ایچینده، اؤزه للیک له ضیالی لار آراسیندا متعهد بیر یازیچی کیمی تانینیر. ساعدی تکجه اوین^{۳۴۲} یازماقلار یا ناغیل یازماقلا کیفایتلنمیر، بلکه الیفا، آرش و آیری - آیری ادبی - اینجه سنت درگی‌لرینی چیخار داراق زمانه نین چالیشقان یازاری کیمی ضیالی‌لارین ایچینده یاشاییر. او، رئالیزمی دیریلدیر، آنجاق اونا جادو دا قاتیر.

ساعدی‌نین هنری اونون یازیلاریندادیر. اونون یارادیجیلیغی، ایران ادبیاتیندا بیر دؤنوش نقطه‌سی‌دیر. ساعدی واقعیتله خیال آراسیندا بیر فضا یارادیر. بورادا اولان آداملار تانیش‌دیرلار. تامام حرکتلری دوغالدیر. هر زاد سوررئالیزمدن کؤک آلیب گلیر. گاهدان امپریونیزمه ده یاپیشیر. ساعدی‌نین اثرلرینده، رئالیزم، سوررئالیزم و امپرسیونیزمه سمبولیزم دوزونو دا قاتیر. بو

(۳۴۱) غلامحسین ساعدی، دندیل، تهران، ۱۳۵۰.

(۳۴۲) ساعدی، ایرانین اوین یازارلاری آراسیندا بیرینجی موقعی قازانیر و اونلارجا اوین کیتابلاری شؤهرت قازانیشدیر. او جمله‌دن بو اثرلری آد آپارماق اولار:

الف) گوهر مراد، دیکته و زاویه، تهران، ۱۳۴۷. ب) گوهر مراد، لال بازیها، تهران، انتشارات پیام، بی تاریخ.

ج) گوهر مراد، آی با کلاه، آی بی کلاه، تهران، ۱۳۴۶. د) گوهر مراد، بامها و زیربامها، تهران، ۱۳۴۰.

ه) گوهر مراد، هنگامه آرایان، بو گونه قدهر چاپ اومامیش.

و) گوهر مراد، پنج نمایشنامه در انقلاب مشروطیت، تهران، ۱۳۴۹.

ز) غلامحسین ساعدی، گؤزه گؤز، تبریز، ترجمه محمد رحیمی، ۱۳۸۳.

سمبولیزم قیسا حیکایه‌لرینده و اویونلاریندا اؤزونو قاباریق شکیلده گؤستهریر.

ساعدی بوتون حیکایه‌لرینده تانینمالمیش و قارانیق دونیادان دا دانیشیر. نوخوشون ایچ عالمینی آچیقلایر؛ دوشلارینی، ایچ دویغولارینی و روانی دردلرینی تانیتهدیریر. ساعدی‌نین گاهدان وصفلری او قدهر دوغالان آیریلیر کی طبیعتدن اغراقلی تصویرلر یارانیر. بورادادیر کی سوررئالیزمدن جادوئی رئالیزمه یول آچیلیر. آنجاق ساعدی ولقعیته‌لری خیال یولو ایله اله گتیریر. بو باشاری اونون چوخلو حیکایه‌لرینده اؤزونو گؤستهریر.

۱۳۴۶جی ایلده، شاهین تاج قویما ایلی و حؤکومتی‌نین بینوره‌سینی محکم‌لندیرمه چاغیندا، ساعدی هامیدان آرتیق مئیداندا گزیر. ساواک شاه قارشى دورانلاری توتوب، کسیر، باسیر. قیلینچ تیه‌سی‌نین دال - قاباغی کسه‌ن بیر زاماندا، ساعدی مختلف یازارلارلار سانسورا قارشى آياغا قالخیر. ناغیل‌لاریندا، سانکی شاه اتهام نامه‌لر یازیر، آنجاق ۱۳۴۹ده چریک عملیاتی باشلایر؛ آذربایجان و شومال اورمانلاریندا، فدایی‌لر الینه تفنگ آلاق شاه قارشى چیخیب ۲۵۰۰ ایلیک شاهلیق جشن‌لرینی شاه زهر ائدیرلر. آنجاق ساعدی یاراتمادان دایانمیر. بو زامان تعهد اونون یارادیجلیغینا زور گلیر. ساعدی اثرلریله خالقین اینقیلابی حرکتینه قاتیلیر. آما شاه دا قورخویا دوشوب ساواک قوه‌لریله یازاریمیزی دوستاق ائدیر. ۵۳دن ۵۴ قدهر ان چتین اشکنجه‌لره معروض قالیر. نهایت بیر ایلدن سونرا آزاد اولور. داها یاراتمادان قالیر. ایراندا قالا بیلیمه‌بیر و کؤچور. ۵۷جی ایلده ایرانا دؤنور تا ۱۳۶۰جی ایلین بوغونتو دوروموندا یئنی باشدان یاد اؤلکه‌لره کؤچمه‌یه مجبور قالیر. داها یاراتمادان خبر یوخ. بو زامان مختلف خسته‌لیکلرله ال به یاخا اولور. وارلیغی ضعفه اوغراییر و قلمی سوسور؛ آما نچه - نچه دانیشیقلار آپاریر. آنجاق آنا دیلی‌نین نیسگیلی اوره‌یینده قالیر. بو دانیشیقلار دا بو نیسگیلی آچماغا جان آتیر.

ساعدی مختلف درگی‌لرله دانیشیق‌لار آپارمیش و گؤزهل سؤزلر ایره‌لی سورروب، تاریخمیزی آچیقلامیشدیر. او جمله‌دن ساعدی‌نین آنا دیلینه علاقه و ایلگی‌سی حاقیندا معلوماتلار آلماق اولور. ۶۴جی ایلده دانیشیقدا بئله دئییر: «من بیر ایل تورکو اوخوموشام، اودا پیشه‌وری حؤکومتی‌نین زامانیندایدی. دؤردونجو کلاسی اوخویوردوم. اورادا ماکسیم گورکی‌دن ناغیل اوخودوم، چخوف دان داستان کیتابیمیز دا واریدی. تورکی مثل‌لر، صابیردن، میرزاعلی معجزدن شئعرلر واریدی... بونلارین هامیسی کیتابیمیز دا واریدی. من تکجه او زامان اؤزومه اینانیردیم، کئف ائدیردیم کی من ده اینسانام، درس اوخویورام» بو سؤزلر هاروارد یونیورسیتته- سیله دانیشیقدا سؤیلمیشدیر. رادیو بی بی سی ایله دانیشیقدا دا بئله بیر دانیشیق ایره‌لی

سورولور:

- اؤز آنا ديلينيزه - تورکجه بير اثر يازميشسينيز؟

- يوخ، بونا گؤره کي اول قدهر منيم باشيما دؤيدولر.

- تأسفله نيرم.

- يوخ، تأسف يئمه يين. اول قدهر منيم باشيما ووردولار کي مجبور اولدوم فارسيجا يازام.

آنجاق بير اويون تورکجه يازميشام.

- اجرا اولدو؟

- يوخ، قوردلار اويونو ایدی کي «کتاب ماه» يين ايکينجي سايسيندا چاپ اولدو و سانسور

مأمورلاری تۆکولوب اونو ييغيشديرديلار.

رحيم رئيس نيا آذربايجان يازاری بئله ايضاح ائدير کي «پرندگان در طويله» يا همان «پنج

نمايشنامه از انقلاب مشروطيت» کيتابيندا، ۱۳۴۵ جي ایلده «قوردلار» متنی تورکجه چاپا

يئتيشيبدیر. آنجاق بازار بونو دا آرتيرير کي صمد بهرنگی ممقاند اولان زامان ۴۵ يا ۴۶ جي

ایلده بو اويونو صحنه يه گتيرميشدير.

طنز: ساعدی جیددی بير يازار اولراق، طنزی قیراغا قويمور. دردلی ده طنز ایله يازماغا

چالیشیر. طنز اونون اثرلری نین قیریلماز بير قولودور. او، توپلومون، شاهلیق رژیمین

فلاکتلرینی یازیر. مسخ اولموش اینسانلاری بتشاری ایله تصویره چکیر. بو تصویرلرده یازارین

مهارتی و باجلریغی حیرت ائدیجی دیر. باخین: "شب نشینی باشکو" حیکاله لرینده (۱۲ حیکایه

اولراق، تکجه دولت کارمندلرینه عایید دئییل) اداره لرینده خفه لنمیش، کؤهنه دوروم، حالسيز و

غملی محیطی تانیتدیریلیر. "چتر" حیکایه سینده آقای حسنی اداره ی ثبت احوالین قدیمکی

بير کارمندی اولراق بير گيج و منگ آدام اولدوغونو گؤروروک. او، ائودن چيخاندا چترینی

گؤتورور، ائو وسائیلی آلماق اوچون بازارا چيخير؛ آنجاق بير ايکي توکانا باش چکیر؛ ياغیش

باشلايیر و آقای حسنی چترینی ايتيرير. او، چترینی هارادا، هانسی توکاندا قويدوغونو بيلمير.

بوتون گئتديگی توکانلارا باش چکیر، آنجاق تاپمايیر و ياغیش آلتيندا ايسلانراق، پیس بير

دورومدا ائوه قاييدیر. وسائیلی يئره قويدوقدا چتر قولونون اوستونده گؤرونور. بورادا اولان طنز،

عینی حالدا آجی بير طنزدیر.

همین کتابدا "سرنوشت محتوم" آدلی حیکایه ده یئنه بير نئچه کیرمند ایله اوز- اوزه

دوروروق. آقای تلیسچس بو اینامدادیر کی یئر کوره سی گونو- گوندن بؤيومکده دیر. اونون دلیل-

لری بونلاردیر: گونده بو قدهر آشغال یارنیر؛ بونلار هارا گئدیر؟ اینسانلار بؤیویور، حیوانلار و

آغاجلار بۇيۇمكده ديرلر. بونلار يئر كورهسىنين بۇيۇمك دليل لريدير. آنجاق باشقا بيرى، آقاي اشك ريز ده اونا قارشى يئر كورهسىنين كيچيلمهسىنين طرفداريدير. اونون دليل لرى ائشيتمه- ليدير. او، بو قدهر معدنلرين، نفت و باشقا استحصاللارين چيخاريلماسيله يئر كورهسىنين كيچيلمهسىنه اينانير. بو آرادا، بئيه بير داغ بحثلر ايچينده آقاي مصباح توالته گئتمك ايسته- يير. اونون نه ائتمهسىنى سوروشدوقدا دئير: گئديرم يئر كورهسىنين بۇيۇنه سينده اؤز سهمى- مى يئرینه يئتيرم.

شب نشينى باشكوه، دولت كارمندلرىنين اورهك داريخديران دورومونو گؤستهرير. بير توپلوم اينسان تانبيان يازار كيمي دردلىرى آچيقلايير، اونلارا درمان دا آختاير.

حبیب فرش‌باف^{۳۴۳}

صمد‌گیل دن دانیشاندا، اونلار جا یوخ، بلکه یوزلرجه دوشونجه‌لی معلیم، مباریز شاعیردن آد آپارماق لازیم‌دیر. بونلاردان بیر ده حبیب فرش‌باف‌دیر کی درسینی بیتیردیکدن سونرا، آذربایجانین کندلرینده، یوخسول کند اوشاقلاریلا بیرگه یاشاییب، بیرگه زحمته قاتیلیب و کند کوتله‌لری‌نین درد- کدرلرینی بوتون ایلک‌لریله دویوب و اونلاری دوشونجه‌لی بیر مباریزه‌یه حاضیرلاشدیرمیش‌لار. حبیب کتلی‌لره، اؤزه‌للیک‌له اوشاقلارا درین محبت بسله‌لیب و میلی- صنفی دوشونجه‌نی اونلارین قانینا قاتمیش و دوشمنین نفرتلی اوزونو اونلارا تانیتدیرمیش‌دیر. آنجاق اونو شعرلریله تانیماق ایسته‌دیگیمیز زامان شعرینه موراجعت ائتمه- میز گره‌کیر.

حبیب، صمد‌گیلین جرگه‌سینده سایلیب. اونون دا شعرلرینده، غدار شاهین سیماسی، شاهلیق رژیم‌نین چیرکین چؤهره‌سی آیدینلاشیر. خالقیمیزدا بئله بیر چیرکین نظاما نیسبت نفرت یارادیر. حبیب ایلک آددیم‌لاردان اوخوجولارینی گونش کیمی نورساجماغا وقارانیق گئجه‌لرین گوندوزه ساری قاپیلارینی آچماغا چاغیریر و بئله دیله گلیر:

بو نئچه گون عؤمورده، گونش تکی نورساجاق

قارانیق بو گئجه‌یه، گوندوز قاپیلارین آچاق.^{۳۴۴}

حبیب دنیا گؤروشلو بیر شاعیر کیمی چیخیش ائدیر، اونون وطنی دنیا بویوندا و خالق بوتون میللت‌لر و اینسانلاردیر. او، جانینی بشریت عالمینه قوربان ائتمک اوچون بو دنیا یا گلیمیش و اؤزونو «دنیا اوغلو» آدلاندیراراق دئییر:

بو گئنیش سولار ایچینده

نه کی وار قورولوق، دنیادیر آدی.

وطنیم دنیادیر، من دنیالی‌ام

دنیا ایشچی‌لرینه

^{۳۴۳} امید زنجان، سای: ۹۸، ۸ آذر ۱۳۷۴.

^{۳۴۴} ح. فرش‌باف، دان یئری، تبریز، ۱۳۵۷، ص ۷.

من قوربان اولمالی یام.
حاخلی اینسانلارا قارا بیر قولام
بشریت جانلی بیر جسم دیرسه
من ده وجودوندا بیر آغ قولبولام.^{۳۴۵}

حبیب فرشافین یاشاییشی

حبیب ۱۳۲۳ ده تبریزده آنادان اولوب و تبریزین ان بوغونتولار چاغلاریندا مبارز معلم لر
جرگه سینه قاتیلیب و خالقی میزین مبارزه سینده اؤن سیرالاردا دایانمیشدیر. آذربایجان
شعری نین متعهد ادبیاتینی قوللاناراق، شعرین مبارز قولوندا یاراتماغا جان آتمیشدیر.
شاهین، خالق آراسیندا دووارلار چکدیگی بیر زاماندا، شاعیر دووارلار ییخماغا چالیشیر و بئله
اینانیرکی:

دووارلار اولماسایدی / گونش پنجره میزده / سحر اثرکن دوغاردی.
دووارلار اولماسایدی / مئه گتیره ن سلامدان / مین سعادت یاغاردی.
دووار آیریلیق سؤزو / دووار هیجران آیه سی.
شاعیر بونو دوشونورکی چوخلو دووارلار، تاریخ بویو یارانان دووارلار، اینسانلارین
باشلاریندان، اینسانلارین قول - قیچلاریندان یارانمیش و هر بیر کرپیچی اینسانین ال -
آیاغیندان دوزله میشدیر و یئنه اینانیرکی:
دوستو دوستدان آیرمیر / نه اوجا داغ، نه دره
لاکن شوبهه دوواری / آیرمیشدیر مین کره.
بئله بیر دوروم اولورسا، شاعیر دوستلارینی بئله چاغیریر:
مؤحکم اولسون الیمیز، / دیرناقلار گئچسین اته
قویما یاق دووار چکه / شوبهه، بو صداقته.

قویما یاق کی بین توتا / دوشمن دسیسه سی، بیز.
قوی بیر گولسون گؤزوموز / بیر دؤیونسون قلبیمیز.
حبیب خالقینی اوره کدن سئویر. هر زاد خالقینی اوندان اوزاقلادیرسا، شاعیر اونونلا قارشى
قارشىبا دایانیر. او، ساده سامانچی قیزی - اؤز ائلیندن اولدوغو اوچون - بوتون دونیا گؤزه -

للریندن گۆزهل بیلیر، حتا ژوکوندان دا گۆیچک سانیر. شاعیر سامانچی قیزی نی او قدەر گۆزهل بیلیرکی ژوکوندو آلا یا آلیر:

سن ای گۆزهل ملک، سامانچی قیزی
هئچ سن بیلیرسن می، اگر بیر کره
ژوکوند گۆرسئیدی سنین اوزونو-
جیران باخیشینی- شوخ گولوشونو-
داها عۆمور بویو گولومسه‌مزدی؟
لوور موزه‌یینده داها او زامان
باشین تیکردی یئر،
سن یادینا دوشنده.

شاعیرین شعر دونیاسی

شاعیر حبیب‌ین شعر دونیاسیندا ایکی موضوع دالغالانیر، بیر طرفدن شاه رژی‌می‌نین منفور سیماسی و خالقین دوشمنلریله چیرپیشما و مبارزه و بیر طرفدن اینسان دویغولاری، درین محبت، سئوگی و اوره‌ک چیرپینتی‌سی، داها درین باخدیقدا، بونلار بیر- بیریندن آیری دئییلدیر، بلکه بوتون شعرلرینده بو ایکسی باهم گئدیرلر:

سئوینچ و نیفرت بیرگه ایره‌لی گئدیرلر. آنجاق دوشمنلره نفرت و اونلارلا مبارزه، دوغما خالقینا، ایشچی خالق‌لارا محبت و سئوگی و اونلارین یولوندا فداکارلیق و جان‌دان کئچمک. بو دئدیگیم سؤزو شاعیرین بوتون شعرلرینده گۆرمک مومکوندور. «اوره‌ک» آدلی شعرینده بیر بیتده بونو آچیقلایر:

گۆزلریمین شئوینچی ایسته‌یین حایلی سا
دیشیمین قیجیرماسی نفرت نتیجه‌سی دیر.
«عشقین زیروه‌سی» شعرینی بئله باشلایر:
عشقین زیروه‌سینه چاتاندا اینسان
نه سئومکدن قورخار، نه سئویلیمکدن.
شخصی خیر و شرری آتاندا اینسان
نه اؤیمکدن قورخار نه اؤیمه‌مکدن.
و آردیجا بئله دئییر:

حق اولسا اینسانین آرزی - دیله گی
 نه سؤیمکدن قورخار نه سئویمکدن.
 و نهایت بو جمله لرله سونوچا چاتدیریر:
 کمالا - یئتنده اینسان بیلگی،
 آتار آغالیغی، نوکر چیلیگی.
 خالق عشقیله دولسا قانی، ایلیگی
 نه اؤلمکدن قورخار، نه اؤلدورمکدن.

حبیب ایشچی لر جبهه سینده مودافیعه اندهرک، اونلارین چتین معیشتی نی، آجینا جاقلی
 دوروملارینی تصویره آلیر، اونلارلا سیزلاییر، اونلارلا اومود ایشیغی ساچیر و بیرلیگه چاغیریر.
 او، ائل گوجونه ایناناراق، بیلیرکی حتا داهی رهبرلرده ائله آرخالاناندا، بختیار اولورلار.
 حبیب آزادلیق جارچیسى کیمی وظیفه نی اؤز شئعرلری نین بویونونا قویموش و سئچدیگی
 موضوعلارین چوخو ایشکنجه لره دؤزموش مبارزلرین یاشاییشی و دایانقلار اولموشدور. او
 «دوشونجه نین مکانی» آدیندا شعرینده بیر مبارز ایله ایشکنجه چی لر آرالارینداکی دانیشیقلاری
 یازیر. ایشکنجه چی لر بو مبارزین قارشیندا سارسیلیب و اربابلاریندان تکلیف لری نین نه اولدوغونو
 و نه ائتدیکلرینی ایستیردی. اربابین گؤستردیگی تکلیف بودور:

سورشون دوستلاری نین آدرسینی سؤیله سین
 - نه قدهر دانیشدیردوق / آغزین آچیب دینمه دی!
 دیر ناقلارین دا یولدوق / بیرجه کلمه دئمه دی!
 آنجاق ارباب مجبور قالیب اؤزو دانیشماغا اوز گتیریر و مباریزه بئله دانیشیر:

- سؤزون دوزونو دئسن
 آلاها آند ایچیرم
 گوناھیندان گئچهرم.
 دوزونو گر دئمه سن
 یقین بیل اؤلمه لی سن.
 جواب وئردی مباریز:
 - کس سسین قودوز حیوان
 بیر چرده ک اکیلمه سه
 بارلی آغاچ گؤوه رمز.

اینسان اوغلو سنین تک آلچاقلارا اگیلمز.

آنچاق ایشکنجهچی لر، مباریزدن قورخو جانلارینا اوتورور. دستور اوزره مباریزین دیلین کسیرلر. گۆزلریندن قورخورلار، اونلاری دا چیخاردیرلار. ایشکنجه گرلر ایندی چیخاریلمیش گۆزلردن ده قورخورلار. اربابدان یاردیم دیله ییرلر. ارباب دئییر:

- محو اندین دوشونجه سین!

آنچاق دوشونجه نین یئرینی تاپماق اوچون یالوارماغا دوشورلر و نهایتده مباریزی قانا بله ییرلر. بورادا شاعیر بئله دیله گلیر:

کۆرپه بیر قوزو کیمی اتی یاپیشدی ساجا،

یئنه بیر قان لکه سی، آرتیردی قیزیل تاجا.

یئنه بیر حق عاشقی، عشقین اودونا یاندی

«تسیمی» تک دایاندی.

دوشونجه نین قوخوسو ماحاللارا یاییلدی

اثل لر بوتون آییلدی.

باشقا بیر شعرده، حبیب فرشباف، شئعینی خسرو گل سرخی اوچون اتحاف ائدیر. خسرو، دان یئری سۆکولن چاغدا دار آغاجی نین آلتینا آپاریرلار. خسرو اونو دارا چکن سربازدان ایسته ییر گۆزلرینی باغلاماسین بلکه دان سۆکولنده گونشی گۆروب اؤلسون!

شاعیر گۆزهل بیر شئعیرنده بونو شاعیرانه و مباریز دویغولارلا شئعره چکمیشدیر. شاعیر بوتون شعرلرینده خالقین عشقیندن و نفرتیندن سۆز آچیر و بونو آنلاییر کی:

من بو لحظه آنلاییرام / خالق سۆزونون معناسینی

- عشقی ائله آلاولو کی، / گونشدن باج آلیر!

نفرتی ائله گوجلو کی، / شاهدان تاج آلیر.

حبیب ائله بیر شاعیر دیر کی شاه رژیم ایله دؤیوشنلرله چیگین - چیگینه چالی شیر. اونلار اله سیلاح آلان زامان، شاعیر الینده قلم ایشلیر. قهرمان ایران میللتی نین همیتی ایله، شاه رژیم قارا محبس لریندن آزاد اولموش باجی - قارداشلارینا «خوش گلدیز!» دئییر و بئله سۆزه باشلاییر:

هارای اثلر، / گۆزوز آیدین!

باشی اوجا، آلنی آچیق.

قاییتدیلر ایگیدلر.

دئیین گل سین قورقود دده، بوی بویلا سین
بو عدالت ووروشوندا غالب گلن دومرول لره
قوشما دئیین، سؤی سؤیله سین.
بئله بیر زماندا، شاعیر دوستلارینی، بیرده آنا وطنی بیرگه یاد ائدیر:
گلین دوستلار،
آنا تبریز قول آچیبان،
انتظار دیر بوگون سیزه.
اثللریزین گؤزو حسرت
امید وئرن گؤزلرینده.

گلین دوستلار، سیزدهن آلسین،
اونو دولماز شهیدلرین قوخوسونو،
آنا یوردوم.

گلین دوستلار، همتیزله
سعاده آدیملاسین،
بو بویانمیش قانا یوردوم.

شاعیرین اثرلری:

حبیب فرشبافدان بوگونه قدهر ایکی شعر دفتری و بیر چوخلو باشقا شعرلری، مقاله لری،
داستانلاری، هابئله دانیشیق لاری چاپ اولموشدور. بونلاردان بئله آد چکمک اولور:

دان یئری

قره داغ کندلری

شاعیریمیزین «دان یئری» اثری، ۱۵ ایلیک ۱۳۴۲-۱۳۵۷ ایرانین مبارزه تاریخی دیر.
مباریزه ده زحمتکش لر، قالی توخویانلار، مختلیف کرخانلاردا ایشچی لر، معلیم لر ال - اله
وئریب، شاهی تختدن یئره سالماغا بیرگه چالیشیرلار. شاعیرده بونلارین شاعیری دیر. بونلارین
اراده لرینی، گوجلرینی، هیملر لیک لرینی سؤیله ییر و بونلارین اوره ک سؤزلرینی شعره چکی ر. او،
قالی توخویان بیر ایشچی نین دیلیجه بئله دئییر:

بو، ساده بیر قالی دئییل
بو، قارانیق کارخاندا،
حزین - حزین نغمه لرین
بیرلیگیندن یارانمیش بیر سمفونی دیر
بئله اسگیک نظر قیلما!

بو ساده بیر قالی دئییل
قلم - قلم بارماغیلا
الوان - الوان بویالاردان
یاراندیغیم تابلودور بو،
اوز - گۆزومون قانی ایله بزه میشم.

بوساده بیر قالی دئییل،
بو گول لرین هر بوتاسین
گۆزلریمین ایشیغی ایله
سووارمیشام، بئجرمیشم.

بو ساده بیر قالی دئییل،
بیر غزل دیر، بیر قوشمادیر،
قانیم ایله یازمیشام من.

ای دونیانین صنعت سئوهر اینسانلاری
بو هونر، بو صنعتله، گۆرون منیم آلدیغیمی:
یاریم قارین چۆره ک اوچون
گئجه - گوندور، پی در ایلمه چالیدیغیمی...

همین زحمتکش عائله سیندن، صنعتکارلار ایچیندهن مباریزلر باش قالدیریپ، خالقیندان
مودافیعه ائتمک اوچون دشمن قاراشیندا سینه گه ریب جانلارینی فدا ائتمیشلر. بو قهرمانلار،
شاعیریمیزین شئعرلرینده یئنی دن جانلانیپ هنر گۆسته ریرلر. شاعیر بونلارین خاطیره سینه

شەرلر قوشور. نغمەلر اوخور. بو فدائىلر شاهین تیهەسىنین دال - قاباغى كسن بیر زاماندا آياغا قالخیب، تىجە شاهین کاخلارینا یوخ، بلکه امپریالیزمین بینۆرهسىنى تیترهتدی:

شاه دونیايا اوزون توتوب،

میندار سسله باغیردی:

«منیم داهی قدر تیمدن،

ایران بوگون بیر ساکیتلیک آداسی دیر!»

شاهین سۆزو بوغازیندان قورتارمامیش

سیاهکلدن امید وئرن رگبار سسی هاوالاندی!

امپریالیزم

دیک آتیلدی بوخبردن!

آنجاق آذربایجان و تبریز ایگیدلری بوسسه سس وئردیلر:

ائله بو آن

دو ققوز ایگید

آذربایجان اۆلکه سیندن

شرافتلی اوغوللاری یاخالانیر.

هر بیرسی، قوچاق نبی

هر بیرسی، اۆز عصری نین کوراوغلوسو.

هر بیرسی، بیر دایانیش حماسه سی قوشان اینسان

بیرجه کلمه سۆز چیخمايیر هئچ بیرى نین دوداغیندان.

سون سۆزلری بوسۆز اولور:

«قان اوجالدار، قان یئتیره آزادلیغین نهالینی»

بئله لیکله،

خالیقیمیزین بو شرفلی بالالاری

آزادلیغا، سعادتە

بخش اندیر جانلارینی.

شاعیر، اسلامی اینقیلابیندا ییغینجاقلاری، همان شهیدلرین فداکارلیقلاری اساسیندا

اولدوغونو بیلدیریر:

دوستلار بوگون

بو شهیدلر قانیندان دیر

دان یئرینین قیزارماسی.

بو شهیدلر قانیندان دیر بوگون بورددا

آچیق - آشکار جمع اولموشوق بو مجلسه.

لاکن بونا اینانیریق

خالقیمیزین اوره‌گینده

ابدی لیک یاشایاجاق بو ایگیدلر، بو شهیدلر.

حبیب، دریندن بونا اینانیرکی خالقین بیرلیگیندن سحر دوغار. ازلدن اتحادلا ظفر قارداش دیر و دونیانین قوتلولوشو، ایشچی لرین بیر لیگیندن یاراناجاق. بونلارین قادیر اللری بیر آن دایانیرسا، حیاتین قلبی دایانار. آنجاق بوتون گۆیلری ده‌لن بینالاری بونلار یارادیرسادا، اۆزلرینه بیر باش اوستو ده تیکمه‌میشلر. دوشونن بیین لرله، قابرلی اللر بیرله شیرسه، آیدین گله‌جک اینسانلارین اؤنونده جانلانا جاق و سعادت یاراناجاق.

حبیب بیر آذربایجانلی کیمی، آنا کولتورونه ده باغلی دیر. بو کولتور بوگون درده ده‌یمزسه آرادان گئتمه‌سی ایی دیر. آنجاق آذربایجان کولتور و بوگون ده الیمیزده بایراق اولور. کوراوغلولار نه تکجه تاریخلرده، اوسطوره‌لرده، بلکه بوگون رئال یاشاییشیمیز دا اولمالی دیر. حبیب بو دوشونجه ایله عصریمیزین کوراوغلولارینی، اونا باغلی اولان نیگار خانیم‌لاری، دمیرچی اوغوللارینی، آیواز‌لاری، بللی احمدلری، چنلی بئلی تاپیپ تانیتدیریر؛ هابئله حسن پاشالار، کئچل حمزه‌لر تانینمالی دیرلار. حبیب بیر اوزون پوئمادا «بیزیم عصرین کوراوغلوسو» آدیندا اثرینی یارادیر. ایلک اؤنجه «کوراوغلونون وطنی» نی توصیف ائدیر:

نه چنلی بئل داغی دیر

نه ارزروم شه‌ه‌ری،

آرازدان خلیجه ده‌ک اوزانان بیر اؤلکه‌دیر،

سؤیله دیگیم بو دیار.

تورپاغی نین آلتی دا، اوستوده نعمتلی دیر.

هر اوووج تورپاغی دا

هر بیر دامجی سویو دا

قیزیلدان قیمتلی دیر.

بئەلەلەكلە شاعیرین تانیئیدیردیغی چنلی بئل، بوگونكو اۆلكەمیز «ایران» دیر. بو اۆلكەنین بیر
بوجاغیندا آجیندان خشیل یئیەن و او بیرى باشیندا دا ات دادمایان کوتلەلر یاشاییرلار. بورا
خانلار یوردودور:

بو اۆلكە یە حۆكم ائدەن
قان ایچن بیر اوردودور!
حسن خان، بو خانلارین ان باشلیجا خانى دیر
او، اۆزونو دونیا، هومانیس دە تانییدیر!!
چالیر-چاپیر اۆلكە آلتین، اوستون حسن خان،
مجلس قورولوب اوتورور!
قان ایچدیكجە قودورور!
و شاعیر بو تصویرلرلە ایناندیریركى بوتون تاریخده:
دوغرودان دا كوراوغلو،
حسن خاندان آیریلماز، ابدی بیر حیصه دیر
بونو خان دا حیس ائدیر...
بو، همان سۆزدور كى هر یاندا ظولم وارسا، مباریزه ده وارا! بورادا دا ایواز توتولور و حسن
خان اۆیونور. اما بورادا حسن خان نەلر ائدیر؟
او داها درى سویمور
ایندی ماشین عصری دیر
الکتریک اوجاغی، جوربه جور اسبابی وار.
آمما حسن خان بیلیركى نهایت كوراوغلو ایله اوز- اوزه گلمەلى دیر:
قیجیردیپ دیشلرینی اۆز- اۆزونه سۆیلەیر:
نئچه دە بو كوراوغلو، یاخامدان ال چكەمەیر!
ایندی اونون یاتاغی، تکهجه چنلی بئل دگیل،
مین گەدیگی، داغی وار...»
گاه چیخیر ساوالانا
گاه الوندە دیرمانیر
بیر اوندە دا گۆرورسن توچالدران سەسى گلیر،
نەرەسى گاه شمالی، گاه جنوبی سیلكەلیر!

هر كوچه دۇنگه سينده نئچه ده دليسى وار،
 وئركى لرى گه ديكده دوروب آلمايير اونلار،
 اژدها سانديقلارين بوغازيندان چىخارير
 گونده نئچه بانك يارير.
 دوغرو دور، كوراوغلو بوگون آشيق پالتاريندا يوخ، بلكه عادى بير خالق كيمى:
 داليسيندا بير شله
 گنجه يئنيير شه هره.
 يئنه بير بانك سويلور
 يئنه بير هئيكىل آشير
 قاپيلاردان ائولره ساليان اعلانلاردان
 شهرين وضعى قاريشير.
 بو دۇنه كئچل حمزه نين كلكى باشقادر. اونون حيله سى بئله اولوركى اونو، كؤتك ووروب،
 ايواز اولان اوتاغا ساليملار.
 حمزه ايواز سوروشور: يولداش سنه نه اولموش؟!
 حمزه واييلدا يارق آغلاماغا باشلاير:
 منى توتوبلاركى سن
 بانكى غارت ائتميسن!
 ايواز حمزه نى اؤز آداملاريندان بيلير. اونون يارالاريني ساغالدير. بير گون گلير حمزه نى آزاد
 ائدير. ايواز اونا اينانيپ پولدان علاوه، بير نامه ده يازيب كوراوغلونون آدرسيني وئيرير. دوشمن
 كوراوغلونون آدرسيني اله گتيرير. آنجاق كوراوغلو و نيگار اوياقديرلار. كئچل حمزه نى تانييرلار.
 دوشمن ده حمله گتيرير. دؤيوش دؤيوش آرديجا اوز وئيرير. ايگيدلر بئله كمر، الدهه آفاتامات ايله
 دؤيوشورلر. يارالانيرلار سا، ظفر بايراغيني قالديرلار و دؤيوش داوام تاپير و حسن خانلارا قان
 قوسدورورلار. گاهدان ده لى لردن ده توستاق اولوب، دارا چكيلير؛ آنجاق پوئمانين آخيريندا
 حسن خان مجلسين يوخاريسيندا اگلشركن، اوز
 - گؤزو قانلى بير كئشيك:
 چيغيرا- چيغيرا گيرير ايچه رى:
 خان قوربان اولوم سنه،
 قولاق آس منه،

دهلی لر یئنه ده بانکی سويدولار

سیلاخیمی آلیب، منی دؤیدولر...

و بئله لیکه دؤیوش داوام تاپیر...

فرشباف یارادیجیلیغی بورادا بیتیمیر؛ شاعیر زامان ایستکلرینه دوزگون جواب وئرمه‌لی‌دیر. زامان اولای‌لارینا دوزگون توخونورسا دیری قالاجاقدیر. شاعیریمیزده بوسیرا شاعیرلردن‌دیر. فرشباف چاغداش شعریمیزین یوکسک پیلله‌لرینده بئر توتان و اینسان سئوهر شاعیرلریمیزدن-دیر. بوگونه قدهر ایکی شئعر دفتری چاپ اولوب، بیرى اینقیلابدان قاباق اولان «دان یئری» و ایکینجی سی «قره داغ کندلی‌لری» اینقیلابدان سونرا یا عایدیدیر. اوشاق ادبییاتیمیزدا ده‌یرلی شئعرلر آرتیریب و بوتون یارادیجیلیغی ایله اوخوجولارینی فیکیر لشمه‌یه چاغیریر. او، گله‌جه‌یه اومود گؤزو یله یاناشیر.

فرشباف رئال اجتماعی حیاتیمیزی اونودولماز مصرع لر یله قلمه آلیر و آیدین - اینسانی دویغولارینی، اینجه خیاللار قانادیندا اوچوشا گتیریر و اوخوجوسونون اوره‌یینده یئر سالیر. او، صاف اوره‌ک، تمیز وجدانلی بیر معلم کیمی اوشاقلارین ایندن یاپیشیب حیاتین درینلیک-لرینه آپاریر.

شوبهه یوخدور کی شاعیرلریمیز آراسیندا زامانلا آددیملایان شاعیرلر جیرگه‌سینده دایانان شاعیرلریمیزین بیرى ده گؤرکملی شاعیر حبیب فرشباف‌دیر.

حسین اولدوز ۳۴۶

آذربایجاندا چاغداش دیل و ادبیاتی اوغروندا جانان اسیرگه- مه‌ین، بوتون وجودو ایله چالیشان سیمالاردان بیرسی ده حسین فیض‌الهی وحیددیر کی «حسین اولدوز» آدیلا شهرت قازانیب و آذربایجان ادبیاتی‌نین گلیشمه‌سی یولوندا بیر آن دایانماییدیر. حسین ۱۳۳۱جی ایله تبریز شهرینده- آشیق اوستالاریندان ساییلان آشیق علی‌نین ائوینده دونیا گۆز آچدی. ۳۴۷ آشیق علی تبریزین قوجامان و گۆرکملی آشیق‌لاریندان اولراق، اوره کدن قوپان شئعرلرله، آذربایجان داستانلارینی سازی- سؤزو ایله تبریز ده

اولان ساییسیز- حسابسیز ماراقلی لارینا چاتدیرمیشدیر و گۆزهل شئعرلر سؤیله‌میشدیر. حسین بئله بیر صنعت اوجاغی اولان عائله‌ده بوی آتیپ یاشادولور و ایلك چاغیندا آنادیلینی و ورغونو اولور. مدرسه یه گئدیر، آنجاق آنادیلینی بوغازیندا بوغوب فارسی اؤیره‌نمه‌یی مجبوریتینده اولراق، آنادیلینه محبتی گونو گوندن آرتیر. دیرستان دؤوره‌سینی ده بیتیریب، افسرلیک یونیورسیتیه‌سینه داخل اولور. آنجاق آنادیلینی اؤیره‌نمه‌سی اوغروندا چالیشدیغی اوچون، ارتش ایچینده بیر نچه دوستو ایله برابر بالاجابیر گروپ یارادیب، آنا دیلی‌نین دیری ساخلاماسی اوغروندا قارارلاشیرلار. بوبالاجا گروپ «اولدوز» آدیلا تانییر و اونون لیدئرلیگی حسین‌ین بوینونا دوشور. ارتیشین ایکینجی روکن آدلانان ساواک و ضد اطلاعات طرفیندن توتولور. او زاماندا حسین اولدوز آدیلا تانییر. نظامی محکمه‌ده ۱۰ ایل زیندانا محکوم اولراق ۱۳۵۷ جی ایله قدهر دوستاقدا قالیر. آنجاق ایران خالق‌نین بؤیوک نهضتی و قیامی نتیجه سینده و اسلامی اینقلابین غلبه چالیدیغی گونلر، حسین اولدوز بوراخیلیر و خالق‌نین قوینونا قاییدیر.

حسین اولدوز دوستاقدان چیخاراق، آنادیلینی گلیشمه‌سی اوغروندا اله قلم آلیر و درگی‌لر بوراخماقلا اؤز بوینونا آلدیغی تکلیفلری یئرینه یئتیریر. ۱۳۵۸جی ایلین اووللرینده کوراوغلو در گیسینی بوراخیر و بیرسیرا یازیچی و شاعیرلری تکجه تبریزدن یوخ، بلکه بوتون آذربایجان شهرلریندن اؤز باشینا توپلاییب، بیر گه ایشه باشلاییرلار. اوچ نومره «کوراوغلو» یاییلاندان

۳۴۶) "دیلماج" درگی‌سی‌نین مطبوعات اوچون اؤزل ساییسی.

۳۴۷) یحیی شیدا، ادبیات اوجاغی، تبریز، ۱۳۶۴، ص ۷۴.

سونرا، همان سیاقدا و بو دؤنه «دده قورقود» آدیلا درگینی یایماغا داوام ائدیر و ۱۳۶۱ ایلینه قده ر ۲۰ نمره بوراخیر. حسین اولدوز بو مطبوعات فعالیتی ایله برابر کلاسیک ادبیاتیمیزدان غافیل اولماییب و شاعیرلریمیزین دیوانیندان سئچیلیمیش شعرلری بیر یئره توپلاییب و آذربایجان کلاسیک اولدوزلاری سیراسیلا چاپ ائتدیریب یاییر. حسین اولدوز بیر طرفدن آذربایجان فولکلورو ایله چالیشاراق، آیری طرفدن گؤزهل شعرلر قوشور، دهیرلی مقاله‌لر یازیر و درین آراشدیرمالار ایره‌لی سورور. بوگونه قدهر اولدوزونون اونلارجا کیتابی چاپ اولوب خالقیمیزین الینه چاتیب و اونلارجا دا کیتابلارینی چاپ ائتمه‌یه حاضرلاییب‌دیر.

حسین اولدوز ۱۹۹۲جی ایلین دکابر آییندا آذربایجان میللی آکادئمیاسی طرفیندن یارادیجیلیغی طرفیندن دوکتورا درج‌سینه لاییق گؤرولوب و بئله‌لیکله تلطیف اولونموشدور. بوگون دوکتور حسین فیض‌الهی وحید (اولدوز) آذربایجانین آدلی-سانلی ادیب، محقق و صنعتکاری کیمی تانینیر و اثرلری الدن-اله گزیر.

حسین فیض‌الهی اینقلابیندان سونرا آذربایجانین مختلیف شهرلرینده درمانگاهلاری و بیمارستانلاری اداره ائتمکله مشغول اولوب، بیر مودت مرند و سونرالار تبریزده رازی بیمارستانی‌نین رئیسی اولموشدور. بوایشیله برابر، داواملی و آردیجیل صورته ادبی فعالیتینه داوام وئرمیش و بوللو-بوللو مقاله‌لریله مختلف درگی‌لرده چیخیش ائدیر.

دوکتور فیض‌الهی وحید(اولدوز)ون اثرلری

دوکتور فیض‌الهی‌نین چاپ اولموش اثرلری بونلاردیر:

۱) کوراوغلو مجله‌سی ۳-۱ نمره‌لری

۲) دده قورقود مجله‌سی ۲۰-۱ نمره‌لری

۳) آذربایجان کلاسیک اولدوزلاری

الف- عمادالدین نسیمی

ب- نظامی گنجوی

ج- حیران خانیم

د- خورشید بانو ناتوان

ه- مهری خاتون

و- لیلا خانیم

۴) یار بیزه قوناق گله‌جک

- (۵) آذربایجان گولوشی
- (۶) آتالار سۆزی، عقلین گۆزی
- (۷) آذربایجان بایاتیلاری
- (۸) اوروزخان حماسه‌سی
- (۹) آیدین سردار رومانی
- (۱۰) آذربایجان فولکلورماهنی لاری (۴ جیلد)
- (۱۱) اللی عاشیق، اللی نغمه

اولدوزون اثرلرینه بیر باخیش

بوگون ۸۰ جیلده یاخین کیتابینی چاپ اوچون حاضیرلاییبدير. ایندی قیسا بیر صورتده حسین اولدوزون یارادیجیلیق دونیاسینا اؤتری بیر باخیشیمیز اولاراق، چاپ اولان اثرلرینی گۆزدن کئچیردک:

اوروز خان حماسه‌سی

بواثر دده قورقودون ۱۲ داستانیندان بیریدیر کی دوکتور حسین اولدوز اونو شعر فورموندان ۶۴۰ بیتدن عبارت بیر منظومه کیمی باشدان یاراتمیشدیر. کیتاب جیب اندازه‌سینده و هر صحیفه‌نین باشیندا بیر شکل ایله چاپ اولموشدور. شکل لری چکن اوستاد اورهان و ارهان دوندار جنابلاری اولموشدور. بو اثر ۹۶ صفحه‌ده، ییغجام شکیلده اوخوجولارین الینه چاتمیشدیر.^{۳۴۸}

بورادا اوروز قازان خانین اوغولونون ایگیدلیک گؤسترمه داستانی روایت اولونور، دده قورقوددا اولدوغوندان بیر آزامیش و ساده‌لشمیشدیر. صنعتکار بو اثری یاراتمادا دده قورقود و آذربایجان دبلرینه صادیق قالاراق، چالیشیر بوگؤزهل مراسیم‌لری قلمه آلسین. بورادا قازان خان، ائل رهبری اولاراق قیلینچ چالان بیر سردار اولاراق، درین دویغولو بیر آتادیر. اوروز دا لاییق بیر اوغولدور کی جنگده اؤز ایگیدلیگین گؤسته‌ریب و دده قورقوددان آد قازانیر. آناسی اوجابوی بورلا خاتون دا، آنا محبتی ایله بیرگه قیلینچ چالان، وطن اوغروندا جانندان کئچن بیر قادیندیر. اونون سیماسیندا حسین اولدوز، آذربایجان قادینلاری‌نین منلیگینی تصویره آماغا چالیشمیشدیر.

(۳۴۸) حسین فیض‌الهی وحید ، اوروزخان حماسه‌سی، تبریز، ۱۳۷۶.

اثرین سون بۆلومونده آذربایجان قهرمانلارینین بیر- بیر امدادا گلدیکلری بو اثرین ان هیجانلی بۆلوملریندن دیر. قازان خان دوشمن آراسیندا محاصره یه آلیندیغی بیر زامان بورلا خاتون قیرخ اینجه بئلی قیزلارلا هجوم گتیریر، توز - دومان قووزاییب دوشمن اورهینه ولوله سالیر، اوبیری طرفدن اوروز، قیرخ ایگیدله بیرگه حمله گتیریر، اونون آردیجا قازان خانین قارداشی قارا گون گلیر، چوخ کئچمه دن دلی دوندار، آردیجا شیر شمس الدین اؤزونو یئتیریر، بییره ک اونون آرخاسیندان گلیر و سونرا گلن یاغنیق پهلوان گلیر، دلی دومرول، امن، دوگر، دوغوز و یوزلرجه اوعۇز قهرمانلاری دادا چاتیب قازان خانا اوره ک - دیره ک اولورلار و نهایت کافیرلری قاجیریرلار. بو اثرین ایلک باشلانغیجیندان نئچه بیت بیرگه اوخویاق:

یوردومودان هئج زامان	آزالماییب قهرمان
آذربایجان آسلانی	اونلاری گل سن تانی
آنلی آچیق، باش اوجا	ووقارلی داغدان قوجا
اوغوز ائلی یورد سالیب	عؤمور بویو یاشاییب
ایندی ائشید اونلاردان	شیرین گۆزهل بیر دستان
سؤز قلمدن داشلاندی	دستان بئله باشلاندی
گونلرین بیر گونونده	ائللر تویدا - دوگونه
ائل باشچیسی با یندور	ائله دئمیش: دایان، دور
ائل سرلیمیش یایلاقا	اتلار گلیمیش اویناقا
بابیندیرین دامادی	سالور قازان ایمیش آدی
اؤز چادیرین بزیردی	ایپک خالچا دوزوردی
تیکدی چادیر، اوتاقلیق	وئردی بؤیوک قوناقلیق
ائللر آخیب گلایلر	غم اوره گین دلایلر
دوققوز یوزمین جوانلار	بئله قیلینچ - کمانلار
اله قمیز آلدیلار	اوخو دولار، چالدیلار
قازان باخدی ساغینا	مرهم یاخدی داغینا
بیرده باخدی سولونا	قوت گلدی قولونا
قاققا چکیب هی گولدی	شنلیگینی بولدوردی
بیر باخاندا قاباغا	غملمر گلدی اویناغا
گولن آغزی یومولدی	گۆزلر یاشیله دولدی

دیزه چۆكوب بو یوردی	شنلیک دؤندی دودی
اوره گیم اولدی کباب	آتا منه وئر جواب
گولوش قوندی دوداغا	نییه باخدین سول - ساغا
قان یاش گلدی گوزووه؟ ^{۳۴۹}	آما باخاندا دوزه

آیدین سردار^{۳۵۰}

دؤکتور فیض‌اله‌نین عرفانی بیر رومان‌ی اولاراق، جیب قطعینده، ۹۶ صحیفه‌لیک بیر اثر دیرکی ۱۳۷۶ جی ایلده چاپدان بوراخیلیمیشدیر. یازیچی اؤن سؤز ده یازدیغی کیمی بیر عرفان حیکایه یازماغا چالیشاراق، بیر سیرا عرفانی اصطلاحلار و سمبوللار یارارلانیب و باجاردیغی قدهر نثر ساحه‌سنیده اؤز قلم گوجو سینامیشدیر. بو حیکایه‌نی یازماق اوچون شهاب‌الدین سهروردی، عطار نیشابوری، امام محمد غزالی، جامی و ابن سینانین کیتابلاریندان یارارلاناراق، آذربایجان ادبیاتیندا بوشلوقونو دولدورماق هوسیه‌ل چالیشمیشدیر. اؤزو دئمیشکن بو حیکایه، آیدین سردارین ایچهری دونیا یا سفری دیر، اینسانین اؤز وارلیغیندا آختاریشی دیر. بوسفر، نفس‌اماره‌دن نفس‌لوامه و سونرا نفس‌مطمئنیه اوزون و بوروشوق بیر سفر دیر. هامی بو سفره چیخا بیلمز، آنجاق بوسفری سونا چاتدیران کیمسه، اینسان مقامینا و تانری‌نین وصالینا چاتمیش اولور.

شوبهه یوخدور حسین اولدوز بو حیکایه‌نی یازماق اوچون آذربایجان عاریفلری‌نین و فیلسوفلاری‌نین اثرلرینه موراجیعت ائده‌رک، بیر سیرا تاریخی شخصیت‌لری ده اونوتمامیشدیر او جمله بانو خورشید ناتوان اؤز غزلریله بو حیکایه‌ده چیخیش ائدیر. یازیچی با جاردیغی قده ر دیلین گؤزه‌لیگین، آخیجیلیغی و اوره اوخشیان اولدوغو اوچون چالیشیب‌دیر. بایاتیلار^{۳۵۱} دوکتور حسین فیض‌اله‌ی آذربایجان فولکلورو توپلاماغی اوغروندا دا چالیشمالاری اولموش و بایاتیلاردان نمونه‌لر توپلاماغا بئله فیکرینی گؤستمیشدیر. بورادا خالقین آغزیندان ییغیشدیردیغی بایاتیلاری الیفبا سیراسیلا ردیف‌لے‌یب و ۹۶ صحیفه جیب کیتابی چاپ ائتدیریب یاییملامیشدیر. حسین اولدوزون همیشه کی چالیشمالاری کیمی، بورادا نئچه - نئچه آذربایجان قهرمانلارینا و ادبیاتینا عایید شکل‌لری ده، کیتابین اورتاسینا سپه‌لے‌میشدیر.

(۳۴۹) اوروزخان جماسه‌سی، همان، ص ۶.

(۳۵۰) دکتر حسین فیض‌اله‌ی وحید، آیدین سردار، تبریز، ۱۳۷۶.

(۳۵۱) بایاتیلار، توپلایان حسین فیض‌اله‌ی وحید، تبریز، انتشارات تلاش، ۱۳۶۱.

آتالار سۆزۈ، عقلین گۆزۈ^{۳۵۲}

بو كىتاب آذربايجان شفاهى خلق ادبيياتى نىن ان گوجلۇ و زنگىن بوداغى اولان آتالار سۆزۈندىن بىر نومۇنەلەردىكى دوكتور اولدوز اونلارنى توپلايىپ و مستقىل بىر كىتاب كىمى اوخوجولارنى لىنە چاتدىرمىشىدۇر.

يار بىزە قوناق گلەجك^{۳۵۳}

اللى عاشىق، اللى نغمە^{۳۵۴}

بو كىتاب، شعر مجموعه سى اولاراق، مختلىف شاعىرلەردىن، آشىقلاردا تۇپلانمىش شعرلەرى احتوا ائىدىر. انجاق باشقا مىللەتلەرنى و دونيا خالقلىرىنى شعر نمۇنەلەرى دە گلەمىشىدۇر.

بۇرا ۶۲ شعر اولاراق ۶۲ شاعىرىن سۆيەلەيدىكى اولاراق ۱۱ صحىفەدە تۇپلانمىشىدۇر. اولدوزون اۆز شعرلىرىندىن دە بورادا نمۇنەلەر واردىر. انجاق تورك خالقلىرى او جملەدىن ايران، آذربايجان، توركيە، توركمەنىستان، اوزبېكىستان، قزاقستان، تاتارستان، مغولستاندان باشقا ژاپون، چكسلواكى، انگليستان، فرانسى، گورجستان، يونان، هيندوستان، آمريكا و ... اۆلكەلەرىندىن شعرلەر گلەمىشىدۇر باشقا بىر سۆزلە دىسك دونيا شعرىندە نمۇنەلەر گىتىرمىشىدۇر.

باشقا اۆلكەلەرنى شعرلىرىنى آذربايجان چئوئىرمەلەردىن كۆچۇرئوشدۇر، انجاق اولدوز بىگىن دونيا گۇرۇشلۇ بىر اينسان اولدۇغونۇ گۇستەرەرك، اونون كۇنۇل ايسەيدىكى آذربايجان خالقىنا بىر يىنى پنجرە آچماق دىمكىدۇر. اولدوز بىگى بىلە ايسىتىركى خالقىمىزنى باخىشى گىنىش اولاراق، شاعىر گۆزۈ ايلە دونيا باخسىن.

حسین اولدوز بىر آشىقلى و سازللى - سۆزلۈ عائەدە آنادان اولمۇش و بىلە بىر كۇلتور ايلە بوى آتمىشىدۇر. لىنە قلم آلیرسا، آشىقلارنى و آشىق نغمەلەرنى اونوتمايلاقىدۇر. "اللى آشىق - اللى نغمە" دە بو روحيەدىن آخىب گلەن بىر اثرىدۇر. اولدوز بىگى، بو اثرىندە اوخونجۇللى آشىق ايلە تانىش اندەركنغمەلەرنى دە اوزە چكىر و نهايت آشىقلار ادبيياتىندا بىر آددىم گۇتورمۇش اولۇر.

شوبهه يوخدوركى بواثرى ياراتمادا، اولدوزون آتاسى نىن رولو هامىدان آرتىقىدۇر. اولدوزون آتاسى بىر ساز شاعىرىدۇر و اولدوز بىلە بىر آتانىن قوجاغىندا بۇيۇب ياشادولوب و آتاسى نىن سازى - سۆزۈ ايلە تربىت تاپىيدۇر. بو اثرى يازماقدا، آتاسى نىن ھونرىندىن تىكجە بىر گوشەسىنى

۳۵۲) آتالار سۆزۈ، عقلین گۆزۈ، حسین فیض الہی وحید، تبریز، ۱۳۶۶.

۳۵۳) یاز بیزە قوناق گلەجک، حسین فیض الہی وحید، تبریز، انتشارات یاران، چاپ سوم، ۱۳۸۰.

۳۵۴) اللى عاشىق، اللى نغمە، حسین فیض الہی وحید، تبریز، ۱۳۷۴.

گؤسترمه‌یه ان کیچیک ایش‌دیر. یازچی‌میز بو اثری توپلاماقداء، هم شفاهی یارانان و بوگون خالقیمیز ایچینده دیری اولان ادبیاتیمیزدان اؤرنک وئرمیش، هم ده بو هونرین گلیشمه‌سینه و داها جانلانماسینا اثر قویموشدور. اونون سئچدیگی و تانیتمدیغی آشیقلار و اؤرنک گتیردیگی شعرلرده اؤنملی و ده‌یرلی‌دیر.

آذربایجان کلاسیک اولدوزلاری

بو عنوان آلتیندا حسین اولدوزدان نئچه- نئچه کیتاب‌الده دیر و نئچه‌لر کیتابی‌دا حاضیرلامیشدیر. بوگونه قدهر نظامی^{۳۵۵}، نسیمی^{۳۵۶}، حیران خانیم^{۳۵۷}، خورشید بانو ناتوان^{۳۵۸}، لیلا خانیم^{۳۵۹} و مهری خانیمین^{۳۶۰} سئچلمیش اثرلری چاپ اولوب و یاییلیبدیر. شوبهه یوخ‌دور ایراندا بو کیتابلار چاپ اولماییب و بیرینجی چالیشمالار دوکتور فیض‌الهی‌یه عایید دیر. اینقلابین ایلک گونلریندن نسیمی دیوانینا و یاشاییشینا مقاله یازان و اونو تانیتمدیران اولدوز بیگ اولموشدور. نسیمی‌نین سئچلمیش تورکی شعرلری بیر سرین و دورو سو کیمی سوسوز خالقیمیزین جانی‌نی دیریل‌تدی. اولدوزون ایکی دیلده تورکجه و فارسیجا- یازدیغی مقدمه‌لرده دؤنه-دؤنه اوخوندو. نظامی‌نین داتورکوش‌عەرلری- فارسیج‌ادان چئوریل‌میش- خالق ایچینده سئوه- سئوه اوخوندور. خورشید بانو ناتوان و حیران خانیمین شعرلرینی آذربایجان ادبیاتینین ماراقلی‌لاری ایلک دفعه حسین اولدوزون اثرلریله اوخویوبلار.

بوسیرا کیتابلار و شعرلری توپلاییب، اوخوجولارین اللرینه چاتدیرماق تکجه اوره‌یی خالقینا، ادبیاتینا یانان کؤوره‌ک اوره‌کلی بیر یازار اولمالی‌دیر. حسین اولدوز دا همان اوره‌یی یانان و یا خود کؤوره‌ک اوره‌کلی یازچی‌میزدیر. بیز اونو احساسلا و درین دویغولارلا، دؤنه- دؤنه سؤزلرینی تکرار ائتدیگی اؤن سؤزلریندن حیس ائدیریک.

۳۵۵) نظامی گنجوی، سئچلمیش اثرلری، حسین فیض‌الهی وحید، تبریز، انتشارات یاران، ۱۳۷۰.

۳۵۶) عمادالدین نسیمی، سئچلمیش اثرلر، حسین فیض‌الهی وحید، تبریز، انتشارات یاران، چاپ سوم، ۱۳۸۳.

۳۵۷) حیران خانیم، دیوان، حسین فیض‌الهی وحید، تبریز، ۱۳۷۰.

۳۵۸) خورشید بانو ناتوان، دیوان، حسین فیض‌الهی وحید، تبریز، انتشارات یاران، ۱۳۷۰.

۳۵۹) لیلا خانیم، دیوان تبریز، ۱۳۸۲.

۳۶۰) مهری خانیم، دیوان، تبریز، ۱۳۸۳.

کوراوغلو و دده قورقود مجله لری^{۳۶۱}

اسلامی اینقیلاب غلبه چالیدقا، حسین اولدوز او معدود ضیالی لاردان دیر کی تورکجه درگی چیخارماقلا اؤز بورجونو آنا دیلینه اؤده مه به چالیشدی. حسین اولدوز «اولدوز» آدلی شاه قارشی مبارزه ائدهن و تورک دیلی نین احیاسینا چالیشان بیر گروپون باشیندا اولماقلا توتولوب و ۱۰ ایل زیندانا معروض قالمیشدی، ۷ ایلدن سونرا ۱۳۵۷ جی ایلده دوستاقدان آزاد اولور و ایلکین گونلردن تورک دیلی نین گلیشمه سی اوغروندا فعالیتیه یول آختاریر. ۱۳۵۸ جی ایلین ایلک آییندا «کوراوغلو» آدیندا ۲۴ صحیفه لیک مجله یاییلیر. مقاله لرین چوخونو حسین اولدوز یازمیشدیر، بلکه ده یالنیز قلم دوستو م. کریمی اولموشدور. مجله آلیق اولراق، اکینجی و اوچونجو ساییلاری دا بوراخیلیر، آنجاق یازیچیلاری نین سای ۱۰ نفره چاتمیر، آمما ایستک-لی لر طرفیندن آلقیشلانیر.

کوراوغلو اوچ ساییدان آرتیق داوام تاپمیر. چونکی بیر طرفدن یازیچیلاری نین باشلاری شولوغ اولراق وقت تاپمیرلار و هامیدان مهم مالی چتین لیک لری اونون آلیق یاماسینا ایمکان وئرمیر. آیلا دولانیرو داها کوراوغلودان خبر چیخمیر. آنجاق حسین اولدوز وار گوجونو بیر یئره ییغیب ۱۳۵۹ جی ایلین شهریور آییندا مجله نی «دده قورقود» ۲۰ سای آ- چوخ منتظم صورتده چاپ اولور و اونلار جا یازیچی ایرانین باشا باشیندان: تبریز، تهران، اصفهان، اورومیه، خوراسان و باشقا باشقا شهرلردن آرخاداشلیق ائده رک مقاله و شعرلری چاپ اولور. آشاغیدا آدلاری چکیلن شاعیر و یازیچیلارین اثرلری بو درگیده چاپ اولوردو: حمید تئلیم خانی، ائل اوغلو، م. نقابی، فریدون حصارلی، ح. م. ساوالان، بهرام ائلچین، اصغر فردی، ح. ساهر، ه. ترلان، قافلاتی، ح. صدیق، ح. فرشلاف، ح. بابک، ح. آلمیش، ح. ایلدیریم، م. شیمشک، صمد ایلقار، ستار گول محمدی، صمد سرداری نیا، آشیق بشیر، علیرضا حمیده خو، حمید پارلار و ...

درگی نین اصل موضوعو آنا دیلیمیزدان مودافیعه، دیلیمیزین گؤزه للیک لرینی- گوجونو تانیتدیرماق، کلاسیک و معاصر ادبیاتیمیزی یابماق، دیلیمیزین دوشمنلرینی تانیتدیرماق اولموش و آشاغیداکی موضوعلاردا درگیده طرح اولوردو:

(۱) آمریکا اولکهمیزین، خالقیمیزین و اینقیلابین اصلی دوشمنی اولراق، مختلیف کاریکاتور لاریلا تنقید اولوب و گاهدان امام خمینی نین سؤزلری بو بارده ده قئید اولونوردو.

(۳۶۱) بورادا، حسین اولدوزدان کوراوغلو و دده قورقود مجله لری نین کوپوسونو منه وئردیک لریندن اوز تشکورلریمی بیلدیریم. شوبهه یوخدور کی آذربایجان مطبعه لرینی آراشدیرمادا، بو ایکی درگی نین یئری آیدین دیر. بو مقاله آشاغیداکی قایناقدا چاپ اولموشدور: دیلماج، سای:

۲) درگی‌نین اوست قابیغی و گاهدان دال قابیغی‌نین شکیلی آذربایجان قهرمانلاری و بؤیوک شخصیت‌لری او جمله‌دن بابک، کوراوغلو، عمادالدین نسیمی، فضولی و دده قورقود داستانلاری‌نین قهرمانلاری اولوردو. ایلک ساییلاریندا بونلاری‌دی، گئت گئده ضد آمریکا کاریکاتورلار اونلارین یئرینی توتدو.

۳) جنگ موضوعو و صدامین کاریکاتورلاری، صدامین جنایت‌لری‌نین آچیقلاماسی و صدامی آمریکا اویونچاگی کیمی تانیتدیرما، درگی‌نین داواملی موضوعلاریندان اولوردو.

۴) ساتیرا، یومور و طنز دده قورقود درگی‌سی‌نین اصلی موضوعلاریندان ساییلیردی و اجتماعی مسأله‌لر، طنز یولو ایله تنقید اولوب و اونون یازیچیلاری مستعار آدلارینان او جمله‌دن: یورقان علی، دووشان جعفر، ج.جه باقر، جاواد نعره، توسباغا جاوادو باشقا آدلارینان تانیلیردی. آشیق ادبیاتی‌نین اؤزل بیر یئری واریدی. حسین اولدوزون آتاسی آشیق علی‌نین داواملی اولاراق اؤز یئری واریدی، بلکه ده بونا گؤره او بیر آشیق‌لار اوچون یئر وئرلیمیشدی. آشیق قشم، آشیق عبدالعلی، آشیق بشیر و باشقا آشیق‌لارین شعرلری و داستانلاری یازیلیردی.

۶) کلاسیک ادبیاتیمیزین اؤز یئری واریدی. ایلک ساییلاریندا عمادالدین نسیمی، فضل الله نعیمی نئچه ساییدا تانیتدیریلدی و سونرالار کلاسیک شاعیرلریمیزی یئری هئچ زامان بوش قالمادی.

۷) اویون و یاخود نمایشنامه‌نین اؤزونه مخصوص یئری واریدی. حسین اولدوزون اؤز باجاریق و علاقه‌سیندن آسیلی اولاراق بو هونرین یئری واریدی. فیلم تنقیدی ده نئچه ساییدا اؤزونه یئر آچدی.

۸) فارس شووینیزمینین علییه‌نه مقاله‌لر یازیلیردی.

اوست اوسته دده قورقودون دیلی ساده، آخجی و تبریز لهجه‌سیله یازیلیردی و گئت به گئت ادبی دیل اؤزونو گؤستردی و مجله ادبی بیر ماهیت قازاندی. دده قورقودون سون سایسی ۲۰جی سای ۱۳۶۱جی ایلین اردیبهشت آییندا یاییلیر. اوز قابیغین طرحی بیر کاریکاتور اولاراق صدامی بئله گؤسته‌ریرکی آمریکا بو بؤلگه‌یه قویوب و آمریکانی دا اسرائیل حیمایه ائدیر. دال قابیغیندا امام خمینی تصویری گلمیشدیر و بیر سؤزو: «آذربایجان منیم اومیدیم دی مخصوصاً تبریز». بو سای ۴۰ صفحه اولاراق یاییلمیش و بو مقاله لر اوندا گئتمیشدیر: باش سؤز- ادبی دیل و ولایتی لهجه‌لر، اوغوزنی حاققیندا دؤردونجو مقاله، میرزا عبدالرحیم طالبوب حاققیندا بیر مقاله، عندلیب قراجه داغی تانیتدیرماغا بیر مقاله، ساز و سؤز اوستادی گونئیلی آشیق قشم یاشاییشینا و شعرلرینه حصر اولموش اوچ صحیفه‌لیک مقاله، نئچه طنز مقاله:

یورقان علی‌نین جبهه احوالاتی (حیکایه)، قوناق دۇیوشو (طنز شعر)، بوغاز دردی (طنز شعر)، او اولماسون بو اولسون (طنز فیله‌تون) و ... سونرا نئچه صفحه ده شئعرلر و ...

چای اوغلو

بهر روز دولت آبادی چای اوغلو تخلصو ایله آذربایجان چاغداش ادبیاتی و موسیقی سینده اؤزه‌ل بیر یئر توتور. شوبه‌سیز چای اوغلو ۴۰ و ۵۰ جی ایللرده آذربایجان مبارز یازیچیلاری آراسیندا گؤرکملی سیمالاردان دیر و صمدگیل - دن آد آپاراند «بهر روز» آدی غملی تارییلان آدی چکیلکده‌دیر. بوتون ایران ضیالی لاری اونو تانییاردی. بهروز چای اوغلو اؤزه‌ل تاری ایله، توتغون و چکیجی سسی ایله آذربایجان خالقینی نین دردلرینی چیغیریردی و گؤزه‌ل شعرلریله مبارزه یوللارینی آچیردی. اونون اودلو شعرلری اللرده گزیب، سینهلرده یئر توتوردو. آنجاق بوگون صمدگیل دن قالان ده‌یرلی بیر یادگار دیر. او، بوگون ده یازیب یارادیر، هله ده شعرلریندن صمد قوخوسو گلیر، سانکی اوره‌یی اونلارلادیر. اینقیلاب عرفه‌سینده چای اوغلو بوتون مبارزلرین ییغینجاقلاریندان اینقلاب سه‌سینی قالدیریب آذربایجان آدینی بؤیوتموش و موسیقی کاسئت‌لری اللرده گزیردی. چای اوغلو آدی اینقیلابی موسیقی و آذربایجان سه‌سی کیمی تانییردی.

شاعرین یاشاییشی

بهر روز دولت آبادی - چای اوغلو تخلصو ایله تانیان شاعریمیزین یارادیجیلیغی، صاندیق ادبیاتیمیزدان تانییر. اونون شعرلری انقلابدان اؤنجه یاییلما امک‌انی تاپمادی، انقلابدان سونرا ایدی کی شعرلری اللرده گزیب، دوداقلاردان اوخونوردو. ۳۶۲

چای اوغلو، ۱۳۱۷ جی ایلده تبریزده - چای قیرلغیندا - زحمتکش بیر عائله‌ده آنادان اولدو. اوشاق چاغلاری ملی حکومت ایله بیر اولدوغو اوچون، بئله بیر خوشبختلیگه اوغرامیشدیر کی ایکی کلاسی اؤز آنا دیلینده اوخویا بیلسین. آنا دیلین شیرینلیگی بوگونه قدهر ده آغزیندا داد وئیر.

اوشاقلیقدان موسیقی هوسی ایله یاشامیش و آز بیر امکانات ایله ده موسیقیه باشلامیشدیر. ایلك اۇنجه توتک چتلمانی اؤیره‌نمیش و بالا – بالا تار چالماغا یول اچمیشدیر. درسینی بیتیردیکن سونرا معلم اولور و قره‌بولاغ کندینده – کاغذکنان کندلرینده ساییلیر – معلم اولور و ایکی ایلدن سونرا ممقانا کؤچور. بو زمانلاردا هر هفته تبریزه گلیمک امکانی تاپاراق، هر جومه آخشامی تبریزه گلیب و بیر باشا "اشیقلار قهوه خاناسی" نا گندیب، موسیقی هوسینی ایستیلندیریر. ۱۳۴۱ ایلیندن تبریزه منتقل اولور و دوزگون بیر یولدا موسیقی اؤیره‌نیر. او زمانلار گونونو تار چالماغینان کئچیریر. موسیقی ایله شعر ده بیر یارانمیش، شعرلر ده سؤیله-ییر.

آنجاق سورگون ده اولور. اما، نه‌دنلی بیلینمه‌لی‌دیر! ۱۳۴۷ ایلینده صمد، اوختای و باشقا یولداشلارلا فعالیتیه باشلامیش و موسیقی عالمینده ده یولداشلارینین ذوقونو آلیشدیریردی. بو زمان تبریز بیلیم یوردونون اؤیره‌نجی‌لرینه بیر تار رسیتالی اجرا ائتمگه چاغریلیر. آنجاق گؤزهل چیخیشیندن سونرا، ساواک طرفیندن توتوقلانیر. جالب بودور کی اونو بئله اتهاملاییرلار کی سن رسیتالی نوحه هاوالاریندا چالمیشسان! بونا گؤره ده تبریز بازاری باغلانیر، بوتون گناهلار بوینونا دوشور. قتی حکمو ده صادر اولور!؟ آنجاق تبریزدن سورگون اولماسینا قناعتله-نیرلر.

چای اوغلو یئنه ده موسیقی اؤیره‌نمه‌سیندن ال چکمیر و ۱۳۴۹جو ایللرده یئنه علی اکبرخان شهنازی‌نین شاگیردی اولور. هله بونلارلا قناعته گلمه‌ییب، یئنه اؤیرنمکدن ال چکمیر. تا اینکی "خانه‌ی صبا" دا "دوره‌ی عالی ردیف" ی بیتیریر. بوگون، چای اوغلو بؤیوک بیر موسیقی اوستادی دا وار. اونون هاوالاری و بسته‌له‌دیگی موسیقی‌لر هله بیر کاسئتلرده ائشیگه چیخمامیشسا دا، بو یاخینلاردا اونون چیخماسینی دئمیشدیر و هوسکارلاری اومودوار ائتمیشدیر.

چای اوغلونون بیر پارا موسیقی اثرلری مختلف فیلم‌لرده متن موسیقی‌سی کیمی ده استفاده اولونموشدور. چای اوغلونون بسله‌دیگی موسیقی‌لر بونلاردیر:

- (۱) سریال "آتش بدون دور" – نادر ابراهیمی. بو اثر انقلابدان اۇنجه ایران تلویزیاسیندان یایینمیشدیر.
- (۲) "صدار صحرا" همین یازاردان.
- (۳) "کارگران شوره زار" سریالی‌نین موزیک متنی
- (۴) "ستارخان" فیلمی‌نین موزیک متنیندن بیر پارچالار

- (۵) "ایپک یولو" مستند بیر فیلمین موزیک متن
- (۶) "وقتی که هوا می‌ایستد" فیلمی نین موزیک متن – بو فیلمین دولاندیرانی یئنه نادر ابراهیمی اولموشدور.
- بونلاردان علاوه، چای اوغلو بیر چوخلو شعرلره موسیقی بسته‌له‌میش و چوخلو هاوالار دوزموشدور.
- بیز بورادا چای اوغلونو بیر شاعیر کیمی تانیتدیرما و تانیما ایسه بیریک. اونون شعر دفترلرینی آراتشدیریب و شعر دونیاسینا یول تاپماغا چالیشاجاییق. اونون شعرلرینی اوخویوب اوخوجولاریمیزلا بؤلوشه‌جه‌ییک.

شاعیرین شعر دونیاسی

چای اوغلو، بؤیوک شاعیریمیز شهریارین یاخین فامیلی سایلییر. ۱۳۴۱جی ایلدن، شهریارین عمه نوه‌سی ایله اورتاق یاشاییشی باشلاییر و بو حاتین گؤزه‌لیکلرینده بیر ده بودور کی هر دن بیر، شهریار گؤروشو ال وئیریر. بئله‌لیکله شهریار مریدی کیمی یاشاییر. هر دن بیر ده شعر یازیر.

هنچ شوبهه یوخدور کی چای اوغلودا شاعیرلیک استعدادینی اؤز یولداشلاری – صمد، اوختای و باشقالاری دا گؤروردولر. شاعیرین اؤز دئدیگینه گؤره اوختایین تشویقلری ده شاعیرین ذوقونو داها آرتیریر. بونولا برابر صمد گیل بیر ادبی ییغینجاق‌لاری دا واریدی. چای اوغلو دا بو فسادان یارارلانییر و آذربایجان ادبیاتی ایله علاقه بسله‌ییر.^{۳۶۳}

چای اوغلونون شعر عالمینده بیر باشقا ساحه ده واردیر. بو ساحه بوگونه قدهر آچیق‌لانمیشدیر. بو دا بوندان عبارتدیر کی چای اوغلو چوخلو شاعرلرین شعرینی شهریارا یئتیرمیشدیر و بیر ائلچی کیمی بو گؤزه‌ل سفیرچیلیگی بوینونا آلمیشدیر. ۱۳۴۸ ایلینده پرفسور رستم علیف تهرانا گلدیکده، محمد راحیمین "آچیق مکتوب" اثرینی – شهریارا خطاب یازدیغی اثری – چای اوغلونا وئیریر و چای اوغلو اونون ائلچیسى اولور. بیلدیگیمیز کیمی شهریار بو مکتوبلارلا دونیادا شؤهرت قازانمیش و آذربایجان ادبیاتیندا بئله‌لیکله بیر مکتب یاراتمیشدیر. شهریارین بو مکتوبا یازدیغی جوابی، چای اوغلو باکیه گؤنده‌رییر. ابوالفضل – حسرت تخلصو شاعیریمیزین، سونرا سلیمان رستمین شهریارا یازدیغی شعرلری ده چای اوغلو شهریارا چاتدیریر؛ هابئیه شهریارین جوابلارینی دا چای اوغلو اونلارا یوخ، بلکه بوتون آذربایجان ادبیاتی –

۳۶۳ م. کریمی، روشنفکران آذربایجان، تهران، ۱۳۸۵، ص ۳۳۴.

نین ماراقلی لارینا چاتدیریر.

هامیدان دهیرلی ایش، بولود قاراچورلونون معروف مکتوبونو چای اوغلو شهریارا یئتیرمیشدیر و شهریارین شاه اثری اولان "سهندیه" نین یارانماسیندا ان بؤیوک اثری یاراتمیشدیر.^{۳۶۴} هر حالدا، چای اوغلو هم شعر یارادیجیسی دیر، هم موسیقی. موسیقی قالسین بو ساحهده بیلنلره! بیز شعر عالمینه توخوناجاییق.

چای اوغلونون اثرلری

دولت آبادی نین شعر ساحه سینده کی اثرلری بونلاردی :

مجموعه

بایاتی بایات اولماز

مجموعه

چای اوغلونون شعرلری اینقیلابدا «مجموعه» آدلی کیتابدا اللره چاتدی.^{۳۶۵} بورادا اونون ۸ شعرى گلمیشدیر و بونلار آذربایجان شعرى نین دهیرلی اؤرنکلى اولاراق اللره دوشدو. اونون مبارز سسی بو شعرلرده سسله نیردی:

نه قده رمنی ازسه لر

توتوب دلیمی کسه لر

قانیمی ناحق تۆکسه لر

ال چکمه رم، باغیرارام

اثل اوبامی چاغیرارام.^{۳۶۶}

چای اوغلو فریاد قوپاریر و خالقیندان ایسته ییر سسینه - سس وئرهن اولسون:

سسیمه سس وئر منیم

بوتون ائلر یاشیل چؤلر

خوش نغمه لی سازدا تئلر

^{۳۶۴} چای اوغلو، بایاتی بایات اولماز، ۱۳۸۳، ص ۳۲.

^{۳۶۵} حسین دوزگون، مجموعه، تهران، آذربایجان یازیچیلار جمعیتی، ۱۳۵۸، ص ۹ دان سونرا.

^{۳۶۶} مجموعه، سایى ۱، تهران، آذربایجان یازیچیلار جمعیتی، ۱۳۵۷، ص ۹.

گۆزەل اوزلو

شیرین دیلر. ۳۶۷

چای اوغلو اؤزو دئمیشکن هارایدان هارای آلیر، ائلین قوینونا دالیر، اونلاردان ایلهام آلیر، سازی ایله، سۆزو ایله اوره کلره اود جالیر. وطنین سئوگی سینی آتا بیلمه ییب و بئله سؤیلور:

منیم یوردوم آذربایجان

داغلاری نین اوره یی قان

جیرانلار اویلاغی موغان

اینان بو سۆزومه، اینان

دویاییلمز سنون بالان-

آی ساوالان-

آی ساوالان-

آی ظالیم لردن،

باج آلان! ۳۶۸

چای اوغلو ائلینه- خالقینا وفالی قالیر. او، اؤزونو ساوالان بالاسی بیلیب، ساوالان کیمی اوره یی قانلی، باشی توفانلی و اته یی چایلی دیر. اؤزونو ائل شاعیری بیلن چای اوغلو بئله سؤیلور:

من ائل عاشیقی یم، ائل شاعیری یم

آدیم چای اوغلودور، الیمده سازیم

یوردوم آذربایجان اودلاری دیاری

اودور کی اودلودور منیم آوازیم.

ماراقلی بورادیر کی چای اوغلو، سازیلان- آوازیلا آذربایجان دردینی چیغیریر، فریاد چکیر و همان سازا اوزونو توتاراق دردینی اونا سؤیلور. شاعیرین چوخلو شعرلری سازینا خیطاب سؤیله- نمیشدیر. اونونلا دانیشاندا اوره ک سیزیسی نی ائشیتمک اولور:

سوسما، دانیش

کوسمه، باریش

آی سینه سی یانیق سازیم

۳۶۷) همان، ص ۱۱.

۳۶۸) همان، ص ۱۴.

درده وئرهن قانیق سازیم

سؤیله منه:- دردین نه دیر-

سیررین نه دیر؟

چای اوغلونون شعرلری نین هامیسی، استثناسیز خالقیمیزین دردیندن دیله گلمهده دیر. زحمتکش خالق میزین آرزو- دیلک لری، غم کدرلری بوشعرلرده دیل آچیر. ماراقلی دیرکی اونون ال زحمتیندن یارانان «قالی» دا دیل آچیر و ائیلی ؟ سؤیلور:

خالچا

نییه صف باغلا ییب باخیر سیز منه

قانلارین رنگی دیر بویویوب منی

اینجه بارماقلارلا، مظلوم بالالار

گئجه لر یاتما ییب توخویوب منی.

دردیمی دئشمه بین داغیلین گئدین

آلشیب یانیرام سبب کاریم

حسرتلی گؤزلردی قوینومدا یاتان

دئییب فخر ائتمه بین صنعت کاریم.

سویوق زیرزمیده، نازیک بیلک لر

هله ده قلبیمده دفه دؤیورلر

آلنیمداکی رنگیم بارماق قانی دیر

دیه دئییب توخوجومو سویورلر!..

بئش یاشیندا قیزلار- گلین لر

صوبح اذانی شیرین یوخو چاغیندا

دیسکیدیر یوخودان قاپی نین سه سی

اوشاقلار دوزولوب قاپو دالیندا...

دزگاهین باشیندا خیردا بالالار

اوزلرین چئویریپ قوغورلار منی

کیفسه میش هاوادا، قانلی پیچاقلار

ایلمه‌گین ایچینده بوغلار منی.

آچیلین داغیلین قانلی دوگونلر
سورمایین قانیمی ظالیم زالی لار
چورو یون، تۆکولون دار آغاجلاری
بوغمایین سسیمی ظالیم قالی لار...

چای اوغلو زحمتکش خالقینا محبت بسله‌یه‌رک، ائل قهرمانلارینی دا اونوتماییر. او بیلیرکی
آلنی آچیق خالقینی بؤیوک قهرمانلاری دا هئج زامان زحمتکش‌لری اونوتماییب و خالق‌لاری
یولوندا جاندان کتچمه‌دن اسیرگه‌ییلر. چای اوغلو «یئددی قارداشلار» شعرینده، بوقهرمانلاری
اوتاغینا ییغیر. بونلار یئددی قارداش و یئددی سیرداش دیلار: بیر بابک، بیر کوراوغلو، هجر
خانم، نیگار خانیم، عمادالدین نسیمی و بهروز دولار. گۆردویوموز کیمی بوخالق قهرمانلاری
یئددی قارداش کیمی سیرالانیلار. بورادا هجر خانیم و نیگار خانیم دا قارداش ساییلیرلار. آنجاق
چاغداش قهرمانیمیز «بهروز» همان دهقانی‌دیر. بویئدی قارداش شاعیرین اوتاغیندا توپلاشیب
بیر سمفونی اجرا ائده‌جکلر!

اوتاغیمدا یئددی قارداشلار یاتیب

یئددی سیرداشلار یاتیب

هر بیر بیر گونش تک

اوتاغیما نور ساجیب.

ساباح کنسرت وئره‌جکلر

بته‌وونین بئشینجی سمفوسون

بیرده سئوگیلی آنا یوردوم

آذربایجان ماهنی‌سین! ۳۶۹

چای اوغلو زمانه‌نین اینسانلاریندان دانیشیر و اونون بونوندا اولان وظیفه‌لردن. شعرلرینده
زمانه‌نین دورومونو چوخ آیدین صورتده آچیقلایر و بئله بیر ظولمتین حؤکوم سوردویو زاماندا
اینسانین نجه اولدوغونو بئله یازیر:

من اینسانام ابدی بیر دیله‌ییم وار

گونش کیمی اوره ییم وار

سحر مندن دوغاجاقدیر

قارانلیغی بوغاجاقدیر.

ظولم ائله سه، زور دئمه.

شاعیر اؤز وظیفه سینیه آگاه اولاراق، بئله داوام وئریر:

بیلیرم کی اگر دورسام دوناجاغام

ترپشمه سم

لش خورلارین اللرینده قالاغام

بونا گؤره

سارسیدانماز افق منی

من اینسانام

ساباح تئزدن

دان یئرینی چاپاجاغام

من سحرم آچاجاغام

من سحرم آچاجاغام.^{۳۷۰}

شوبهه یوخدور کی بوزامان آذربایجان شعرى گئری قالمايیب بلکه قاباقجیل و دؤیوشکن شعر اولاراق دونیا شعريله آياقلاشير، اونونلا آددیملاشير. آذربایجان بالالاری، شعرى بیر سیلاح کیمی ایشله دیب و ظالیم لرله دؤیوشده یارارلانیرلار. بیلدیگیمیز کیمی صمدین اؤزو و یولداشلاری هره سی نچه شعر قوشموشلار، مقاله لر یازمیشلار و نهایت اله سیلاح آلمیشلار و گؤرموشوک آنجاق تکجه بو شعر، او مبارز اینسانین خالقینا اولدوغو محبتی و صمیمیتی گؤستریمک اوچون کیفیت دیر. هئچ بیر دوشونجه لی آذربایجانلی یوخدور کی بوشعری اوخویوب مناف فلکی اوچون اوره یینده یئر ساخلاماسین. صمدگیل هامیسی بئله دیرلر. چای اوغلونون دا شعرلری بئله بیر ماهیت داشییر. او، زمانه نین بوغونتوسونو، آجی دورومونو و خالقین دردینی دریندن دوشونور و شعريله گله جک نسیل لره تانیتریر. اونون «شیاد قالاسی» شعرى بو زمانین دورومونو گؤزهل صورتده آچیقلامادادیر:

شیاد قالاسی

خبر شهری قاپساییب
 گزیر آغیزدان آغیزا:-
 بوردای بیر قالا تیکیله جک
 بیر قالا کی
 انی یویندان اوجا
 بویو انیندن!
 باشی قارقا یاتاغی
 اتگی اود اوجاغی
 دیبی تولکو اوتاغی!
 هره بیر یئر یورو یور
 هامی بیر- بیرین قورو یور
 بو قالا شاه قالاسی
 ائل قانی، آه قالاسی.
 جارچیلار جارلا بیرلار:
 افتخارلا بیزدن قالسین گلجه یادگار
 تاریخلرده یازیلسین
 شکلی بوتون کیتابلاردا قازیلسین
 گلین همت ائیله یین
 باشا وئرک قالانی!
 سحر تئزدن بوتون شه هره
 اضطرابلا، یولادوشدو
 بیرینجی گون
 آتالار اوشاقلاری نین
 آیاق بارماقلارینی
 سون گون آیاقلارینی
 اوچونجو گول ایسدی- ایسدی قانلارینی.

هفته باشا چاتمادی-

بوتون کندن، شه هه ردن

ماشین- ماشین ال- آ یاق، باش گتیردیلر

بیر آی اول- اولمویا

قالانی باشا یئتیردیلر.

بو قالا شاه قالاسی!

اتل قانی، آه قالاسی!

اتله کی باشا چاتدی

بوتون سس- سمیر باتدی

قانلی قالا باغیریردی

عصیان- عصیان چاغیریردی.

آیلار کئچدی، ایل قورتاردی

قالادان سس کسيلمی

دئوره سینده ناھال قالخدی

دیبلرینده گئجه- گوندوز

سو یئرینه قانلار آخدی.

اتله کی باھار یئتیردی

قارا- قارا گوللر آچدی یلار

چوخ کئچمه دی

گوللر سولدو

آغا جلار میوه یه دولدولار

هر شاخه ده مینلرجه گؤز

مینلرجه سؤز

سایسیز قوللار

سایسیز باشلار

ائەلە كى ريشە آتدىلار

قانلى قالاي چاتدىلار

دارما داغىن ائىلە يىب

شاھ قالاسىن داغىتدىلار. ۳۷۱

چاى اوغلو دا بو چاغدا ياشايىپ- ياردان شاعىرلرىمىز كىمى مىللى مسألەيە توخونوب و
«يئرلى ادعا» آدلى شعرىندە، دوزگون اولاراق سۆزلىرىنى و بئلە ايرەلى سورموشدور:

من دئمىرم آذر دىلى فارس دىلىندىن شىرىندىر

شىرىن قالسىن ساوالانىن بالىنا

جىران باخىش قىزلارىنىن

ياناقداكى خالىنا.

آنجاق حاقللى يام سۆيلويم

بودىل آنا دىلىمدىر.

من دئمىرم آذر ائلى بوتون ائللردىن باشدى

گۆزەللرى چاتما قاشدى.

اينسانلىقدا بو سۆز يوخدى

يئر اوزوندە چاتماقاش- آلا گۆز چوخدى.

ازل گوندىن اينسان دئمك بىر- بىرىنە قارداشدى

خوش گونلردە يولداشدى

يامان گونده سىرداشدى.

آنجاق او يئردە كى زور حقه دۇنور

دوز سۆز يالانا چۇنور

گوجلۇ گوجسوزو باسىر

توتوب دىلىندىن آسىر

منى- سنى توولاماغا

اوتوروب اؤزون بزير
دوشوب يوردومدا گزير
اوندا من باغيراجاغام
اتليمي چاغيراجاغام
دييه م: ائللر آييق گزين!
بیر - بیر زدن هاييق گزين!

من دئميرم آذربايجان اوجاداغلار يوردودو
قوجا باغلار يوردودو
هر اولکهنين دره سي وار، داغي وار
باخچاسي وار، باغي وار
باغلاري نين آجي - شيرين
بادامي وار، ناري وار.
آنجا ق بونو دئمه لي يم -
اوجاسسله، بير نفسله -
قارانليق گئجه ده، قاردا - بوراندا
زيره لرده شاختا آدام قيراندا
تولکوا ئو ايچينده آدام جيراندا
بابکين قالاسين يادينا سالسان
«نبي» ني، «روشنی»، «هجري» آنسان
سن ده منيم کيمي اتليوه يانسان
ساباحين وارليغين قارداش اينانسان
نسيمي تک حق اوستونده دا يانسان
وطن حسرتي ايله آليشيب يانسان
انسانين ابدی ديله گين قانسان
خالقیندان، يوردوندان سن ايله هام آلسان

قهرمان ائلیوین قوینونا دالسان
شانلی تاریخینه بیر نظر سالسان
اوندا منیم سؤزلریمی قانارسان
داهی قارداش سن منی آز قینارسان.

آذری یوردومون بایقو بالاسی
بو سؤزو سازیمین دیلیندن ائشید
بوتون وارلیغیمی سندن آلمیشام
گئجه‌لر عشقیندن یاتانمامیشام.
گون به گون اوجالیر سازیمین سه‌سی
خالقیمین سینه‌سی، سازین قفسی
یورولماسین چای اوغلونون نفسی
خالقین ایستک‌لرین سازیندا چالسین
گون به گون ائلی نین باشین اوجاتسین.^{۳۷۲}

بایاتی بایات اولماز

بایاتی بایات اولماز اثری، شاعیرین بوتون شعرلرینی احتوا ائدیر. بو شعر دفتری ۱۳۸۴ جو ایله تهراندا چاپ اولور. کتابین چاپ ایشلری چوخ گؤزهل و اثر، قالارقی بیر اثر کیمی بازارا گلیمیشدیر. بو کتابا اؤن سؤز یازان دا پرفسور حمید محمدزاده اولموشدور. بو مقدمه اؤزو چوخ ده‌یرلی اولراق، کتابین ده‌یرینی ده آرتیرمیشدیر. شاعیرین اؤز یازدیغی مقدمه ده بورادا واردیر. بو کتابی موضوع جهتیجه نئچه بؤلومه بؤلوموشدور:

بایاتیلار

لیریک شعرلر

آتالار سؤزو

بایاتی بایات اولماز اثری نین نئچه اؤزه‌للیکلری واردیر. بیرسی بودور کی بوکتاب، ایکی

الغبادا یازیلیمیش و عربجه الفبادان علاوه لاتینجه ده یازیلیمیشدیر. بو ایش، اثری ایراندان ائشیکده تورکلرین ده اوخوماسینا یاردیم ائده بیلیر. بونونلا بئیه که بو کتابدا فهرست یوخدور، آنجاق، شعرلرینی نئچه بؤلومه بؤلکم مومکوندور. ایلک اؤنجه بایاتیلاردان دانیشماق لازیم گلیر. بورادا بیر سیرا بایاتیلار واردیر. بو بایاتیلار نئچه موضوعو احتوا ائدیر:

(۱) بایاتی بایات اولماز.

(۲) شهید بالاسینا

(۳) زمان سسی

(۴) یانمیش زمی حکایه سی

بو شعرلر هامیسی بایاتی فورماسیندا یازیلیمیشلار. بورادا ۸۶ بایاتی واردیر.

لیریک شعرلر

بورادا یازیلان شعرلر، یازی تاریخینی نظرده آلیرساق، نئچه بؤلومه بؤلونور. بیر سیراسی انقلابدان اؤنجه یه عایدیدیر. مثلا: سازیم منلن دانیشیر / محتشم ساوالان داغی / ننه مین ناغیلی / خاطره لر دونیاسی / سسیمه سس وئر منیم و باشقالاری.

بو شعرلر ۱۳۴۴دن انقلابا قدهر یازیلیمیشدیر. بیر سیرا شعرلر ده انقلابدان سونرا یازیلیمیش و جنگ دورانینا مربوط اولور او جمله دن: دوستوم مندن شعر ایسته مه / اوره ک سؤزو / خالچا و باشقا شعرلر. او شعرلرده، شاعرین جنگه نسبت دوشونجه سی ایله برابر، امپریالیسمه ده رابطه سینی آچیقلایر.

اوجونجو بؤلوم شاعرین ۱۳۸۰جی ایللردن سونراکی شعرلرینی ایچینده ساخلایر او جمله - دن : آییق گؤزلر / ایچی بوش طبیل / بیزین کندیميز / آمان دردییم / و یئنه ده باشقا شعرلر. بورادا بیر سؤزو ده اونوتماماق گره ک. شاعر بو زمان یازدیغی شعرلرینده ده هله انقلابی دوستلارینی اونوتمامیش، او جمله دن نابدله یازدیغی شعرینده "آیریلیق ماهنیسی" ندان دانیشیر. هابئله جانان گلیری شعرینی ده شهرک ه اتحاف ائتمیشدیر.

آتالار سؤزو

کتابین بیر بؤلومو ده آتالار سؤزونه باغلانمیشدیر. شاعر، بورادا مدرک آتا - بابالاریمیزین حکمتلی سؤزلرینی شعره چکمیش و مختلف فورمالاردا تقدیم ائتمیشدیر. چای اوغلو، بو آغیر و زنگین کولتوروموزون نه قدهر غنی و دولقون اولدوغونو بیله رک بوتون وطنداشلارینا، هابئله

اۋزونه ده وظیفه بیلیر کی بو خزینهنی توپلاییب و نشر ائتمک هامیمیزین آنا وطنه و آتا – بابالاریمیزا بورجوموزدور. بونلاری توپلاماقلا، گله جگه دوغرو یول گنده بیلهریک. اۋرنک اولاراق بیر نچه آتالار سۆزونو شاعیرین دیلینده اوخویالیم:

آبدال اولان آدام آبییرلی اولار،
دوزسوز آدام نه دنسه اوزسوز اولار.
بۇیوک دورا – دورا کیچیک دانیشماز،
سارساق، گیج، آخماق دا آج اولار.

آری باجاسینا چۇپ اوزاتمازلار،
های – کوی ایلن یاتانی اویاتمازلار،
اۋزونو بیهنن یالقیز دولانار،
قیسسا سۆزو چکمکله اوزاتمازلار.

ائششگینه نال وورمامیش یوک چاتما،
آنلامازلا دوروب باش – باشا قاتما.
آشین دادسیزلیگی دنسیزلیکدن اولار،
اوغرونو قوغالامازلار، ایته داش آتمازلار.

آتاسینی آتان ائلینی ده آتار،
گودنسیزین گودنسیز ده ایشی اولار.
گئجه نین سۆزونو گوندوز دئمزلر،
کارسیز اولاد همیشه فرسیز اولار.

چای اوغلونون بوگونکو شعریمیزده دورومو

چای اوغلو، ایلک اۋنجه موسیقی و ساز آلتلرینه مارق بسله میش و اۋزو دئمیشکن – شعر و سۆز صنعتی ایله موسیقی آراسیندا قیریلماز بیر باغلانتی نی بیلیمیش و دویموشدور. بو باغلانتی اونون اۋز یاشاییشیندا ان دوزگون صورتده اۋزونو گۆسترمیشدیر. چای اوغلو اوشاقلیق ایللریندن موسیقی ایله برابر شعر هوسیه یاشامیش و شعرلر سؤیله میشدیر. چای اوغلو بوگون شعرلریله

بوتون ييغينجاقلاردا هوسكارلارين ماراغيني قازانير.

چاي اوغلو بير شاعير كيمي اوز يثريني چاغداش ادبياتيميزدا محكملىنديرميشدير. اونون شعرلري شاه دؤورونده چاپ امكانى تاپمادى و تاپا بيلمزدى ده. چاي اوغلونون شعرلري صانديق ادبياتيميز قولوندا يئر آلميش و ايللر بويو حبسده قالميشدير. انقلابدان سونرا ياييلماغا امكان يارانير و ائشيگه چيخير. هر حالدا، بوگون چاغداش ادبياتيميزين بير مورواريسى كيمي ديللرده گزير و نغمه لر كيمي سؤيله نيلىر.

چاي اوغلونون اينانيريق كي بولاق كيمي خوشقون بير ايتعدادى اولراق، هله شعرلريني ياراداجاق و هوسكارلاريني يئنه ده ذوقا گتيريب، ادبياتيميزا باشقا اينجى لر سونه جكدير.

محمد حسین طهماسب پور (شهرک)

محمد حسین طهماسب پور، «شهرک» تخلصو ایله شاه
رژیمی نین بوغونتولو دؤورونده مباریز شاعیرلریمیزدن تانینیردی،
آنجاق بو مباریزه‌نین هزینه‌سی‌نی ده اؤده‌دی و اینقیلابدان سونرا،
طنز و ساتیریک شعره اوز گتیریب «میرزا» تخلصو ایله شعرلر
یازدی و ایسته‌دی اؤزونو شیچره ادبیاتینا قاتسین. آنجاق خطرسیز
شیچره ادبیاتیندا دئمک اوچون «باهالیق» بیر باهانادیر و یا کوپون
حاققیندا بیر سؤزلری دوزوب، خالق گولدورمک، مجلس اوچون
کاندید اولانلارین ریاکارلیقلارینی افشا ائتمک، شاهچی لارین شاهین قاجماسینا اینانمالاری، و
بئله- بئله شعرلری گولدورجو اولورسادا گاهدان آغلادیر. شاعیر دردچکمیش بیر اینسان
اولاراق دردلری سؤیله‌مک دیله‌ییر، آنجاق گولوش آلتیندا گیزله‌دیر.

شهرک ۱۳۲۸ ایلینده آنادان اولوب، درسینی بیتیردیکدن سونرا تبریزده معلم لیک
ائتمیش و اینقیلابدان قاباق شعره اوز گتیریب و شعر مجلسلرینده- اینقیلابدان اؤنجه تبریزین
تربیت کیتابخاناسیندا اوخودوغو شعرلریله- اؤزه‌لیک‌له ساوالانا قوشدوغو شعریه شؤهرت
قازانیر. بوشعر بئله دیر:

اونلارین کی اوره کلرین درد سیخیب
اوجا قامت‌لرین غم اییب ییخیب
آراندا داریخیب داغلارا چیخیب
آرخالانیب سنه داغلار قوچاقلارا ننه داغلار.

قارلار شپه ووروب یاتار
قایالار باش باشا چاتار
کیم اؤلکه سین- ائلین آتار؟
قاچان گندهر هارا داغلار؟
آی سینه‌سی یارا داغلار! چوخ آچمایین آرا داغلار!

آنالار تک بسله ییرسن
کور اوغلولار قوینوندا سن
سسینه سس وئره رسن
هوسله نیب جینگیلده سن
آی داشقین چایلار بولاغی پولاد بیلکله دولاغی!

دردلی لره همدام اولان
قلبی آجیق ایله دولان
یاتانلارا دئینه اویان!
چاغیر دورسون اؤزون داغلار!
جانیم داغلار، گؤزوم داغلار، سؤیله واردیر سؤزوم داغلار.

پاشالارین جانین آلان
ظالم لره تالان سالان
مردلیکده ثابت قالان
ایگیدلر سنده بسله نیب شهیدلر سنده سسله نیب

ائتیمیشم ساوالاتی
قاینا بیب جوشارمیش قانی
شهرتی دوتوموش هر یانی
سؤیله او غییرتین هانی؟
نییه دای اود پارلامیرسان؟ داغ باسیرلار، آنلامیرسان؟^{۳۷۳}
شهرک، اسلامی اینقیلا بیمیزدان اؤنجه بیر درین دوشونجه لی و مباریز شاعیر کیمی، خلقین
اویانماسینا چالیشمیش و شعرلری ده بونغمه لردن دولودور. او بئله بیر دورومدا «هارای» چکیر:
آی آغیر ایللرده، قارا گونلرده
اثلرین قایدینا قالانیم هارای!
وطنین یولوندا، چنده، بوراندا

۳۷۳) محمد حسین طهماسب پور (شهرک)، آی جان آی جان، تهران، انتشارات تهران صدا، ۱۳۷۹.

گونش تک نورونو سالانیم هارای!

تولکولر مئیداندا قویروق اوینادیر

مئیدانی بوش گؤروب ایپین اوزادیر

کیمسه‌نی آزدیریر، کیمی آلدادیر

تولکولر غنیمی آسالانیم هارای!

شاعیرین اوره‌یی ائللریله دؤیونور و ائللریله چیرپینیر و ائللر اوچون باهار آرزیلیر، شادلیق و

شنلیک دیله‌ییر:

آی ائللر گؤره‌سیز مینلرجه باهار

باهاردا اولماسین نه ساختا، نه قار

سیخسین کۆینه‌یینی ایپک بولودلار

وطنین هر یئری اولسون لاله‌زار

آی ائللر! گؤره‌سیز مینلرجه باهار! ۳۷۴

شاعیر تکجه اؤز ائلینه شادلیق، باریش و باهار ایسته‌میر، بلکه بو یاخشیلیقلاری بوتون

اینسانلارا آرزیلاییر:

محو اولسون قان سوران امپریالیستلر

وضعیت آغ اولسون بوتون دونیادا

صولحده یاشاسین بوتون اینسانلار! ۳۷۵

شاهلیق نظامی گنج‌لریمیزی آواره سالمیش، بیر سیراسی زیندانلار بوجاغیندا، بیرسیراسی

قاچاق دوشوب غربت ائللرده غم دیزینی قوجاقلاییب و هر گون بو اؤلکه‌نین بیر گوشه‌سینده

نئچه‌سی دارا چکیلیب، گولله قارشینا قویولوردو. دورومو بئله گؤره‌ن شاعیرین قلبی یارالانیر و

اؤزونو بو گنج‌لردن آیرا بیلیمیر:

ال وورما قلبیمه یارادیر، یارا

حق اوچون چکیلدی یولداشیم دارا

نه اوندان آرتیق، نه قاشی قارا

یولچو یولدا گره‌ک، یئرییه‌ک گؤره‌ک!

۳۷۴) محمد حسین طهماسب پور (شهرک)، میرزا، بهاریم گل، تهران، ۱۳۷۱.

۳۷۵) محمد حسین طهماسب پور (شهرک)، حدیث عشق، تهران، ۱۳۷۲.

شهرک زحمتکش اوغلو، اؤزوده زحمتکش دیر و دوزگون اولاراق اؤزونو تانیمیش و یولونودا دوزگون سئچمیشدیر:

زحمتکش اوغلو یام، زحمت ائلی ییم،

آلنی قیریشلی یام، قابر اللی ییم،

ایشچی بیلکلی ییم، ساده دیللی ییم،

بوردا نه بیر ابهام وار، نه بیر کلک،

سؤزون وار، بو دیلده دانیش بیلک،

یولداشیم! ایره‌لی! ال - اله وئره‌ک! ۳۷۶

شاعیر یولونو سئچمیش و بویولا گئتمک ایستیر:

گندیرم آدوستلار! سیز ساغ قالاسیز

دوستلاردان اوزاقدا قالماق چتین دیر.

آل - وئر دونیاسیندا دوستو، دوستلوغو،

ساتماق خیانتدیر، آلماق چتین دیر.

شاعیر بو یولدا بیرلیگی و ال بیر اولماغی، قورتلوش یولو بیلیر و یولون چتین لیگیندن ده باخبردیر:

اوره‌ک بیر اولماسا، دیل بیر اولماسا

کاروان بیر اولماسا، یول بیر اولماسا

زحمت آداملاری ال بیر اولماسا

حقى ناحاقلاردان آلماق چتین دیر.

شاعیر دردی تانییقجا، اوره‌یینه درین اوتورور. داها شاعیر یولونو سئچمیش و بیلیرکی شاه رژیمنین دئوریلمه‌سینه قدهر مباریزه ایره‌لی گئتمه‌لی دیر. شاعیر بورادا توپلار، مجلسلره و ییغینجاقلارا چاغیرانلاری دا ردّ ائدیر و دوستلاریندان ایسته‌ییر کی اونو بئله مجلسلره چاغیرماسینلار:

بیر تویدا، ماغاردا، بیر مجلسده کی

چیرپینماییر اوره‌ک، چاغیرما منی!

ایلغار اونودولور، عشق اونودولور

یاددان چیخیر مسلک، چاغیرما منی!

ذلتده یاشاییر چوخ وطنداشیم
اسارت چکمکده دوغما قارداشیم
ایشکنجه آلتیندا، داردا یولداشیم
قلبیم الک- الک، چاغیر مامنی!

شنلیگی ایسته سم تکجه اؤزومه
او شنلیک کول اولوب، دولسون گؤزومه
اینانمیرسان اگر دوغرو سؤزومه
گل امتحان وئرهک، چاغیر ما منی!

هر یئرده عدل دن صحبت گئتمهسه
ظالم لر اؤنونده دؤیوش بیتمهسی
سؤزلرین آردینجا عمل یئتمهسه
اوردا وار بیر کلک، چاغیر ما منی!

شاعیر بئله بیر دورمدادیرکی اؤزو ده یارالی، اورهیی ده یارالی دیر. قارداشی اؤلن، یولداشی
دارا چکیلن، وطنداشی ایشکنجه آلتیندا اولارکن، اؤزوده یارالی اولمالی دیر:

ملهم گتیرین یارالی یام من
قارداشیم اؤلوب عزالی یام من.
آمما شاعیر بیر قوش کیمی دیر:
ماوی لییه اوچان قوشام
قانادیمدان وورولموشام
حسرتینده یورولموشام
بیلمه ییرم قالام هاردا
اؤزوم هاردا، بالام هاردا!

اووچو ووروب یولداشیمی
قاچاق سالیب سیرداشیمی

سورگون اندیپ قارداشیمی

انتقامین آلام هاردا؟

اؤزوم هاردا، بالام هاردا؟

شهرکین شئەرلریندن اۆلکه میزین او بوغونتولو گونلرینین دادینی و ایسی سینی آلماق اولور، چونکی اودا مینلرجه گنج ایگیدلریمیز کیمی داردا قالیب و یولداشلاری نین - قارداشلاری نین اوره ک دؤیونتولرینی دویور. بئله بیر مباریز اورهی اولان تکجه اؤز شهرینده، اؤز اۆلکه سینده محدود قالا بیلمز، بلکه دونیانین باشا باشیندا، هر یاندا مبارزه وارسا، اونون اورهی ده اوردادیر. اونا گۆره ده شاعیر اؤزونو بولیوی ده، ویتنامدا گۆرور، گاه دوستاقدا، سورگونده دیر، گاهدان خالقینا قوربان کسیلیر، دیلیندن آسیلیر، آنجاق شرفیندن، وارلیغیندان و اینسانلاردان مودافیعه ائتمک اونون قانیندادیر.

شهرک ائلیمیزین شاعیری دیر. ائلیمیزین وارلیغیندان مودافیعه ائدهن، ائلیمیزه اورهی یانان شاعیریمیز دیر. «آی آشیق» شئعیرینی بیرگه او خویاق:

سنی تارین آی آشیق، پاسلی سازین تاقچادان ائندیر!

کۆینه ییندن چیخاریب شوقیله باس باغرینا، دیندیر!

بیزه بیر تازه ناغیل، بیر تازا سۆز سۆیله بوسازدا!

آشيقا عاشیق اولان ائللرینی بیرجه سئویندیر!

شاققالا کۆهنه ناغیلاردا اولان اؤدهانی

بیر ایچیم وئرمه یه سو مینلریله جان آلانی!

نه زامان دئو جانینی ساخلایا جاقدیر شوشه ده؟

ال اوزاد شیشه نی سال!

نعره تپ، جامینی سیندیر! جانین آل!

یئنی دن بیر هاوا چال!

داش هاواسی

قیش هاواسی

ایکی قارداشی هاواسی

آندلی یولداش هاواسی

اڭله وور زخمه نی، سیمدن قور آتیلسین آلوو اولسون
 عالمه شعله یاییلسین،
 بو قوروموشلار آلیشسین
 لئهی قالحسین، سو بولانسین
 قوریا یاش دا قاریشسین
 اودیله های – کوی اوجالسین
 هاردا کار واردی ائشیتسین
 نه کی لال وارسا دانیشسین،
 یئنی دن بیر هاوا چال!

یئنی دن بیر هاوا چال!
 یادا خاطیره دیریت-
 اونودولموش، آیاق آلتیندا ازیلمیش ائلی نین تاریخینی،
 بیرده تاریخده کی داستانلارا جان وئر!
 جانی وار، بیرجه تکان وئر!

بیزه او گوندن کی-
 چنلی بئله آلاچیققلار قورولا، توفان اوله؛
 چای- بولاق طغیان ائدیپ چیمخیرالار، قایناشالار،
 اولکه دن یاد باغینا آخدیقی آرخلار قان اوله.

اوبا- اویماق تیکيله، کیشنه یه آتلار،
 اوینایا گؤیده قیلینجلار،
 سیلدیریم، داش قایا آت چاپماغا بیر جولان اوله،
 گوجلوه، قورخماز دهلی لر بیغئالی بیر مئیدان اوله.
 «بللی احمد» له «دمیرچی اوغلو» لار «عیواض بانی» لاریم هم ده «نیگار» لار
 «قوچ کوراوغلو» یلا چادیرا بیغیشان دؤوران اوله
 تولکو، چاققال یئرینه قافلان اوله،

آسلان اولار.

اوندا طولمتده گونش پارلایاجاق، نورساچاقاق،
مرد، نامرد سئچیلیب اونداسیناقدان چیخاجاق
اوندا قورخان قاچاقاق.

شاه رژیمنی نین دؤورانی نی درک ائده نلر، بیلیرلر کی آذربایجانین دوشونجه لی گنج لری
آنیوردلاری، خالق لاری و دیل لری نین قایغی سیندا قالان گنج لری میز اوزامان نه فیکیرده و نه
حالدا دیلار؟! ائینالی داغی نین آدی گلنده، سهند- ساوالان دان سؤز دوشنده، آرازدان، صمدن
دانی شاندا، گنج لری میز نه گونه قالیر دیلار؟! آذربایجان آدی گنج لری میزده بیر مقدس آد
سایلیردی، آدی گلنده آیاغا قالخمایاندا، سانیردین کی آنا یوردون اوره یینه توخوناجاق.
آذربایجان روحو دالغالانیردی، قان- قان دئییردی، آزادلیغا جان آتیردی...

او شنلیک کول اولوب اولوب، دولسون گؤزومه
اینانمیرسان اگر دوغرو سؤزومه
گل امتحان وئره ک، چاغیر مامنی!

هر یئرده عدل دن صحبت گئتمه سه
ظالم لر اوئونده دؤیوش بیتمه سه
سؤزلرین آردیجا عمل یئتمه سه
اوردا وار بیر کلک، چاغیر ما منی!
شاعیر بئله بیر دورمدادیر کی اؤزوده یارالی، اوره یی ده یارالی دیر. قارداشی اؤلن، یولداش
دارا چکیلن، وطنداشی ایشکنجه آلتیندا اولارکن، اؤزوده یارالی اولمالی دیر:

ملهم گتیرین یارالی یام من
قارداشیم اؤلوب غزالی یام من.
آمما شاعیر بیر قوش کیمی دیر:
ماوی لییه اوچان قوشام
قانادیمدان وورولموشام
حسرتینده یورولموشام

بیلمه ییرم قلام هاردا

اۆزوم هاردا، بالام هاردا!!

علی احمدی آده، "اورمولو" تخلصو ایله، اورمیه‌نین ایگیداوخلو اولورسا دا، بوگون آذربایجانین دیرلی شاعیرلریندن بیریدیر. اونون شعر دونیاسیندا بوراخیغی ائتکی، دیلیمیزین گلیشمه‌سینده و چاغداش ادبیاتیمیزین دیرچلمه‌سینده انکار ائدیلمزدیر. اورمولو چاغداش و مدرن شعریمیزده دانیلماز بیر یئر آلمیش، ایللر بویو تهراندا قالیرسا دا، هله آنا یوردونو ایتیرمه-میش و شهرین آدینی دا اؤز تخلصو ایله دیری ساخلامیشدیر. بوگون اورمولودان اوچ کتاب، الیمیزده‌دیر؛ آنجاق بونو اونومایق کی انقلابین ایلک ایللرینده، اورمولونون بیرینجی کتابی، بوتون آنادیلیمیزین ماراقلی لارینی اؤزونه چکمیش و هامی‌نین رغبتینی قازانمیشدیر.

علی اورمولو، ۱۳۲۴جی ایلهده اورمیه‌ده دونیا یا گلمیش و بو شهرین شاعیرلیک دونیاسینا بخش ائتدیگی گؤرکملی شاعیرلریندندیر. اورمولو، تحصیلینی اورمیه‌دن بیتیردیکدن سونرا، تهراندا کؤچمه یه مجبور اولوب، تهراندا یاشاماغا دا مجبور قالیر؛ آنجاق بیر آن دا آنا یوردونو اونوتمامیش و اورمیه‌نی اؤزونه تخلص سئچمیشدیر و بوگون اوچ جیلد کتابی اللرده‌دیر. بو کتابلاری بئله آد چکمک اولار:

گؤزو یاشلی کوچه‌لر

نارگیله

و زمان بیر بهانه‌دیر

اورمولو، ایلک اثرینی ۱۳۵۸ده چاپا تاپشیریب، و آدینی "گؤزو یاشلی کوچه‌لر" ایله دیلره سالدی و آذربایجان شاعیرلری آراسیندا شهرت قازاندی. ایکینجی کتابی، "نارگیله" ۱۳۷۸جی ایلهده یاییلدی و اوچونجو اثری اولان "و زمان بیر بهانه‌دیر" آدیندا ۱۳۸۸جی ایلهده چوخلو مارق قازاندی. بونو آرتیرماق لازیمدیر کی علی اورمولو تکجه شعر و شاعیرلیکله میدانا قدم قویمامیش، بلکه بوندان علاوه قیسسا حیکایه‌لر، طنز شعرلر یازاری دا اولموشدور و بیر زمانلار اورمولونون بو یازیلارینی، "لاغلاغی" آدیلا آذربایجانین بوتون شهرلرینده یاییلان درگیلرینده اوخوجوسو اولموشوق. اونون یازیلاری، تبریزده، اورمیه‌ده، اردبیلده، زنگاندا و تهراندا چیخان درگیلرین بزه‌یی اولموشدور. اورمولو، ادبی ایشلرله یاناشی، باشقا هنرلرله ده مشغول اولموش و

دوبلاژ، چئویرمه، دیزاین و باشقا رادیو - تئلوویزیون ایشلریله ده چالیشماسینا داوام ائتدیرمیشدیر و بوگون، اونون هنرلرینی "سحر" آدلی تلویزیون وئرلیشیرینده گۆرمک اولار. ایندی بیر غزل ایله، اورمولونون شعر دونیاسینا گیرمک ایستردیم:

"من گئدهن گون گۆزهلیم، دولدور آیاق، آغلا منی،
اوخو سئومک هاواسی، چینله یه رک چاغلا منی.
"قاش" کیمی پارلا گولوم، آل منی گزدیر باشینا،
باشدا دور یالینی توت، دسمالینا باغلا منی.
دولدور ایللر جامینی، باخ گۆزومون آیناسینا،
جالا تورپاق سۆزونه، سیل کاسیمی، زاغلا منی.
قوی بوتون خاطیره لر تاقچادان ائنسین آشاغی،
باغیریمی شان - شان ائله، تئلری تۆک، داغلا منی
باش آلیم سن گیلهدن چۆللره چیلغینجاسینا،
چیرپینیش چیملرینی چئوره له ییب جاغلا منی.
گۆز یوموب نئشتری چک، چک تازالانسین یارالار،
اود قالانسین باشیما، دؤن یئنیدن ساغلا منی.
جالانیم جان دییه رک سئوگیلی جانان جانینا،
گۆتوروب بارداغیمی دولدور آیاق آغلا منی."

اورمولونون شعرلری، چوخ گۆزهل قافیهلرله دولدور، بو قافیهلر اورمولونون شعرلرینی داها موسیقیلی و داها اوره یه یاتان ائتمیشدیر. بو موسیقی گاهدان ائله اعجازلار یارادیر کی اوخوجو، باشقا بیر عالمین سئیرینه قالخیر. اؤرنک اولاراق بو شعرینه بیر باخالیم:

"قای تاغ با تاغ، شور بوداق - بوداق، گۆزلیم یانار یاندى چیلچیراق،
ساندیم ایندیجه یئتیره قوناق، جسم و جان یانارلاندی گلمه دی.
گول لچک - لچک، شعریم سئوینجک، وورغونام اؤزوم آی چیچک - چیچک،
اومدوغوم نیگار شیپ - شیرین گۆیچک، قایغیلار باهارلاندی گلمه دی..."

اورمولو، دوغرودان دوغروسونا دهیرلی بیر شاعیردیر؛ او، فارس شعرى نین بوتون گۆزه للیک - لرینی تانییارقاق، اونلاردان باجاردیغی قدهر یارارلانمیش و اونلارلا دا ایلگی باغلامیشدیر. شاعیر، شعر سؤیله مکده دردله ر مرحم قویماق ایسته ییر، گاهدان درد ایله یانیب - یاندیرماغی دا

ايسته بير و اوخوجوسوندا ائتكى بوراخماغينا دا گۆز تيكير:

"سئوگى گۆزهلې آياغا باغاتدى منى،

هئى وار - گل ائديب ايچيمده آغاتدى منى.

سرديم يارامى طبيب عشق ايوانينا،

شعيريم - غزليم يازيلدى ساغاتدى منى."

شاعيرين ديلې چوخ صميمى، دوزگون و تميزدير. او، اؤز آناديلينه دريندن تانيش اولاراق،

ديلينه ده دريندن حساسدير. شعر، ديل اولورسا- اونون شعري لاپ يوخارى باشدا دايانير. اونون

ديلي دايقلې، گۆزهل و محكمدير، عيني حالدا چوخ اوريه ياتان و گۆزو اوخشاين. هئچ بير

گۆزهل اولمايان عنصر اونون شعرينده تاپماق مومكون دئييل:

"دئيه سن بير سونا چاتماز گنجه يم،

گئت - گئده دوپ - دولو يالقيزلايرام.

اودلاريم بويلاناراق اوينامادا،

قيش كيمي "شاختاقويون" بوزلايرام."

شاعيرين مختليف فورملاردا باجاريجينا شوبهه يوخدور، سونونجو شعر دفتري اولان "و زمان

بير بهانهدير" اؤزو و عنوانى دا بير شعردير. اورمولو، چاغداش ادبياتيميزدا دهيرلى، گؤركملى و

تايى ساناز بير شاعيردير. شاعيرين سون اثريني بيرگه وراقلاماق ايسترديم:

باشلانيشدا شاعيرين ديلينه بسلهدييى حؤرمتى گؤروروك:

"من كيچيك بير فيدان ايديم

يئتيشديردى ديليم منى

بير واخت كؤچسم بو دونيادان

يادا سالار ائليم منى."

شاعير عشقه سفرله كتابيني آچير و اؤز قايعيسيندان دانيشير. شاعيرين قايعيسى توپلوموموزدا

آجيناجاقلى اولاي لار و يوخسول عائله لرین بوش سفرهسىدير:

"يانماغيم قارايتل اسمه سيندن دير كى باتماير سسى

آليب حؤوصله نى، هوسى

يوخسا يازدا ياخشى گۆزه لله مه يازماق اولار

اگر قلملر قلم لنمه سه.

قايعيلاريم:

– حیات دۆزومونو الدن وئرمیشلر –

آخما قایالارداکی بوش سفره لر

و آجیناجاقلی اولای لاردی!

یوخسا طبیعتی آوازلاماق اولار

اگر اوره کله ورم لئمه سه.

شاعیرین شعر دیلی ساده، روان، آخچی، اوره یه یاتان و معنا ایله دولقوندور. اونون "گل اونوتقانلیغیما!" شعرینده بئله سؤیلور:

"من بو قیشلیقلار ایچینده اوشورهم

گل آپار نورلوقا سسندن دوشورهم...."

شاعیر، شاعیرانه باخیشلا دونیا یا و یاشاییشا باخیر. سؤز یوخدور کی اونون شعرلری باشدان – باشا معنالی و شاعیرانه دیر. هر مصرعینده دولقون معنالار یاتمیش: "وورغون اولسان سن دویارسان سئوگی رنگین هر نه ده". هر بیر شعرینه باخدیقدا شعرلرینده اولان وورغولار و آهنگلر گؤزل، اوره یه یاتان، ساده، آخارلی و عینی حالدا معنالی دیر؛ هابئله شاعیرانه دویغولار، ادیبانه ترکیبلر ایله ده دولودور:

"وای اگر بیر گون بو یار آیریلسا مندن

قیش اولایا اولمایا یول آیرجیندا

بوزلارام من..."

علی اورمولونون شعرلری هر اوخوجونو اؤزونه چکی و الوان مضمونلار، رنگارنگ اصطلاحلار، گؤزل بنزه تمه لر و شاعیرانه دویغولارلا قانع اندیر. گؤزل تصویر شاعیری ماهیر بیر رسام کیمی ده سئودیریر. خزان چاغیندا خزللرین سیریلداماسیلا، گوللرین سولوب – اؤلمه سینی اینانیریق، اما شاعیر هله ده کی باهار عطرینی دویور و یوردوندا عشقین وارلیغینی اینانیر و اونا پناه گتیریر:

"بیلدیم کی بو دیاردا

عشق

هله ده گولداندا وار..."

آنجا شاعیر بونونلا سرخوشدور و وطنی سئویر.

"شمع" شعری، اورمولونون شعر دفترینی بزمیشدیر کی ساده لیکله برابر، شاعیرانه هنرلرین

هاميسىنى اوندا گۆرمك اولار. بيرگه بو شعرى اوخويالىم:

"قارانلىق ايشىقلىق اكيزىدير

يالنيز بير شام يانديرماليسان

آنجاق شعله نين ياللى سيندا گۆزله كينك يانماسين.

قارانلىق ايشىقلىق اكيزىدير

آجيلقلا شيرينلىك كيمى

بير شام يانديرماليسان

آنجاق گۆزله كى ائل شرقى سى اونودولماسين.

قارانلىق ايشىقلىق اكيزىدير

چير كينلىكله گۆچكلىك كيمى

بير شان يانديرماليسان

آنجاق گۆز اول گۆزهلليگين چينى سى چاتلاماسين.

بو ائيشلى — يوخوشلو وارلىقدا دوشسون يارانشى

اؤزوندن اؤزلوك ديارينا يوللان

بو سفرهلى سفرده

هر شئى اؤترگىدير

گۆزله كى اورەك قارانلىق اولماسين

بليز شام يانديرماليسان

بير شام..."

بو شعر باشدان باشا گۆزلدیر و معنالى؛ آنجاق سون بندينده انسانى اؤزونه دالماغى ايستهين شاعير گاهدان نصيحت دىلى ده آچير و دئير: "گۆزله كى اورەك قارانلىق اولماسين!" دئيبلر شاعير بيزيم كيمى هر زادى گۆرور، آنجاق اونون اورەك گۆزو داها ايتىدير، گاهدان بيز گۆرمه-ينلرى ده گۆرور. گۆردوكلرينى ده شاعيرانه و يا اينجه كلمهلهر دوزەرك تصويره آليز. آنجاق شاعير بو صحنه لرين بير سيراسينى بزه ييب گۆسته رير. بورادايير زاد دا وار، او دا بودور كى شاعير سؤزونو قورتارمير بلكه بير بالاجاسينى دا يازمير بلكه اوخوجو اورەيينده يازسين. شاعير سؤزونو قورتارسا، تام فيكرينى سؤيله سه، داها اوخوجونو هئچ سايميش اولور. بونا گۆره ده شاعير هر

زادی دیله گتیریپ یازسا اوخوجونون فیکرینی باغلاما اولور.
 "و زامان بیر بهانه دیر" کتابیندا بیر اوزون شعر واردیر آدی "و او گوندن..." بیر ناغیل دیر بو
 ناغیلی من ۷ بنده بؤلوب هر بؤلومو بیر مرحله کیمی سایمیشام، آنجاق ایستردیم بو
 فیکیرلریمی گلن ساییلاردا اوخوجولارلا اورتادا قویام؛ بلکه اوخوجولار دا منله بیر فیکیرده اولالار
 یا اولمایالار... یئنه ده اوندان سونرا گلن شعر، اوزون بیر پوئمادیر کی آدی "یئددی گئجه
 قوناقلیغی" ان اوزون پوئما اولراق معنالی و گؤزهل بیر پوئمادیر و اوندان سونرا بیر باشقا پوئما
 ایله کتاب سونا چاتیر.

خوی شاعیرلرینه بیر باخیش

سنه ساری^{۳۷۸}

"خوی شهرینین چاغداش یازیچی و شاعیرلریندن بیر توپلو" کتابینا اؤن سؤز^{۳۷۹}

بوگون آذربایجان ادبیاتی نه دئمک ایسته ییر؟ نه یی ایزله ییر؟ سازی و سؤزو نه دیر؟ هر ادبیاتدا - هانسی دیلده اولورسا - او دیلده یازان شاعیرلرین باجاریق، دوشونجه و دویغو عالمی جانلانیر. ایندی ایسه بیزیم آنادیلیمیزده یازان شاعیرلر - بو ادبیاتین اصیل معمارلاری - داهای اورتا عصرلر کیمی یارین رعنا بویونا وورولوب، قاشینی کمانا، گؤزونو باداما اوخشاتماییر، یئریشینه - دوروشونا حیران قالماییر؛ ادبیاتیمیزین انکشاف یولو انسان سئورلیک، انسانا محبت - سئوینج، انسانا حؤرمّت اولموشدور. شاعیرلریمیزی بیر - بیر نظردن کئچیردهرک چوخ اوزاق گئتمک گرهک دئییلدیر. "سنه ساری" کتابی بیر شعر توپلوسو اولاراق "خوی" شهرینین چاغداش و گنج شاعیرلرینین شعرلریندن بیر اؤرنک دیر. بورادا اوزه چیخان شعرلرین موضوعو و شعرلرین جانلاندیغی ساحه، نظر وئرمک اوچون یئترلی دیر. دوغرودان دا بئله شاعیرلرین اولماسیله چاغداش ادبیاتیمیز ایرهلی گئدیر و دوزگون انکشاف یولونو تاپیر و بیز اینانیریق کی شعریمیز زامانلا آدیملاییر، گون موضوعلارینی آراییر؛ ایندی شعریمیزین اصیل مضمونو انسان سئورلیک، ائل دردینی سؤیله مک تصویره آلماق، انسانین ایستک و ایدئیلارینی آراشدیرماق دیر. بو شعرین اؤن پلانیندا دایانان و اونون ایستک لری، ایدئیلاری، وارلیغی و حؤرمّتی دیر. شعریمیز انسانلارا باغلی اولاراق فردی ایستک - دویغولاری یوخ، بلکه توپلومسال ایستک لری آنلاتدیریر. آذربایجان شعرینین قول - قانادلاری آچیلیب، یئنی سؤز دئمّه گه جان آتیر؛ ایندی شعریمیزین اؤز سازی و اؤز سؤزو واردیر. شعریمیز انسانا محبت، یوردا رغبت، ائله حؤرمّت بسله مه گئی باغیریر؛ بوتون بشریته اوز چئویریب اؤز وارلیغیندان مدافعه ائدهرک انسانلاری گؤزه-

۳۷۸ (امید زنجان، سای

۳۷۹ سنه ساری، زنجان، ۱۳۷۸.

للیگه، دوستلوغا، انسانلیغا چاغیریر. شعریمیز یاساقلاردان کئچیب، آیاغیندان زنجیرلری قیریب و بوگون دونیا سۆزونو دئمک ایستهیر؛ انسانلارلا قونوشور، انسانا خاطر یاشاییر دیرچهلیر و انسانا خاطر دؤیوشور. شعریمیزین گئنیشلیگی و قول – بوداغینا دقتله باخاندان سونرا جسارتله دئییه بیلهریک یوردوموزون و دیلیمیزین ادبیاتی قاباقجیل، دؤیوشکن و گۆزل بیر ادبیاتدیر. بو ادبیات دیلیمیزین گۆزهللیگیندن، ائلیمیزین آغیر و حۆرمتلی یاشاییشیندان و یوردوموزون غوغالی باشیندان تۆرنمهسینی گۆستهریر؛ نه قدهر باشی بلالی اولورسا دا بوگون قانداللاری سیندیریب انسانلاری باغیریر.

"سنه ساری" کتابی بو دهیرلی و گئنیش ساحهلی ادبیاتیمیزدان بالاجا بیر اؤرنکدیر و گۆزل بیر اؤرنک. خوی شهرینده چالیشان و یارادان گنج شاعیرلریمیزین چوخلوغونو بیلهرک، بورادا تکجه آلتی شاعیرین شعرلری یئرله شیر: علی قدین خانی، ل. خوشبخت، یحیی صلاحلو، رسول سفیدگر شهالنقی، حمید آرغیش و قورا بولود.

بو شاعیرلری یاخیندان گۆرمه سم ده، اثرلریله دؤنه – دؤنه تانیشام. بونلارین یارادیجیلیقلاری اۆلکه میزین طالعی له باغلی اولوب، اۆزلری وطن، ائل و دیل نیسگیل لریله تارتیشان، ائل – اوبا دردینی چکن، وطن قایغیسینا قالان درین دوشونجه لی، اینجه دویغولو و انسان سئور شاعیرلریدیلر. بونلارین اثرلری وطنیمیزین هر بوجاغیندا آلیشان اوجاقلارین اودو و کۆزو اولموشدور، غزتهلرین تورکجه ادبی صحیفه لرینین بزه یی اولموش، نئجه کی "امید زنجان" درگیسی نین "گونش" ستونونو ایشیقلا ندیران بو عزیزلرین یارادیجیلیقلاری اولموشدور.

دوغرودان دا آنادیلیمیزین ادبیاتی نین دیرچلمه و چیچکلنمه سینه سبب اولان بئله – بئله گنجلرین همته و غیرت لری اولموشدور. وورغون دئمیшли "هنرسیز ملتین یوردو گونش سیز بیر قارانیق دیر" یوردوموزو ایشیقلا ندیران، "اودلار یوردو" عنوانینا گووه نن آنا وطنیمیز بو هنر صاحب لری نین همته لریندن آسیلی دیر. یوز آفرین، مین آلقیش بو هنر صاحب لری نه!

چاغداش ادبیاتیمیزین چئشیدلی قوللاری و قانادلاری وار دیر. شاعیرلریمیزین ده بوتون ساحه لرده یئنی سۆزلری وار دیر آما "سنه ساری" شعر توپلوسوندا هامیدان آرتیق گۆز اؤننده جانلانا ن ائل قایغیسی و وطن دویغوسودور. سانکی شاعیرلر وطن سئورلیگی، ائل – اوبایا محبت

و سئوگى بسلەمەگى، انسانا حۆرمەت و سئوینچ، داها دوغروسو بو ساحەلەردە ایرەلى سورولن گۆزل ایدئىلارى قبول ائدەك، اۆز يارادیجیلیقلاریندا اۆن پلانا آلمیشلار.

باخین! شاعیر سارماشیقدان كۆرپو سالاراق سئلدن كئچیر ائله ساری، وطنه ساری. بو جانندان كئچمەلر انسانلار اوغروندادیر. او بیرى شاعیر کیملیگینی سازیندان – سۆزوندن، ایزیندن و توزوندان بللی اولدوغونو ایستەیر. خوشبخت شاعیر، یارینی تاریخین قیزیل صحیفه‌لرینده، دردلی اوره‌گى نین درینلیگینده، آتاسى نین عاشیقلار سۆزلرینده، وطنین کدرلی تورپاغیندا گۆروب، نیسگیل‌لەنیر؛ چونكى شاعیر اۆزونو تاریخین توتقون سەسى آنلایر. ایندى اینانیریق کى بو گۆركملى شاعیرلرین شعرلرینده تاریخ بویلا نیر، وطن سسلەنیر، انسان سئویلیر، گونش گیزی اولورسا دا سحر ایشیقلانیر.

بو دەیرلی و دردلی گنج شاعیرلریمیزه بۆيوك نائلیت‌لر دیلەیب گلەجه‌گیمیزین گونشلی و ایشیقلی گونلری بو عزیزلرین یارادیجیلیقلاریندان آسیلی اولماغینا دریندن اینانیرام و عزیز اوخوجولاری بو شعر دفترینی اوخوماغا دعوت ائدیرم.

دالغین

یوسف بهنمون - دالغین^{۳۸۰}

اورمو دئدی‌کده مین ایللرین، یوز ایللرین تاریخ اؤنوند ووقارلا دایانیدیغی آنا‌یوردوموزون گۆزه- للیک سیمبولودور. مین ایللر بویو سینه‌سینده یاشایان خالقین دپلک‌لرینی، ایستک‌لرینی یئرینه یئتیرمکده اؤز طبیعت گۆزه‌للیگینی اسیرگه‌مه‌میش، قوینوندا درین دوشونجه‌لی، اینجه دویغولو عالیم‌لر، شاعیرلر و صنعتکارلار بسله‌میش، بوگون یئنه ده خالق‌نین آنا‌کولتورو، آنادیلینه لاییق انسانلار بسله‌ییر. سؤز یوخدور کی فیرتینالی گونلر کئچیرسه ده، سینه‌سینه دوشمانلارین اودو دوشسه ده، اؤز دوغما ائولادینا همیشه مهربان بیر آنا کیمی قوجاغینی آچمیش، بوتون گۆزه للیکلرینی اونلارا وئرمیشدیر. بو گونوموزده ده، الورمو قوینوندا بسله‌ن اونلارچا، یوزلرجه، بلکی مینلرجه بؤیوک انسانلار یاشاییر و یارادیر. بو گۆرکملی و ده‌یرلی یازار - شاعیرلردن بیر ده دالغین تخلصو ایله یازیب - یارادان یوسف بیگ بهنمون جنابلاری‌دیر.

یوسف بهنمون، دوشونجه‌لی، آیدین فیکیر، خوش قلم، باجاریقلی و اینجه دویغولو بیر شاعیر‌دیر کی ۱۳۳۱جی ایلده گوللو - چیچکلی آذربایجان شهری - اورمودا دونیا‌یا گۆز آچیر. آنجاق اورمو و آذربایجانین بوتون گۆزه‌للیکلرینی جانینا آلیر؛ بونا گۆره ده اوره‌یی، کؤکسو درین محبت‌لری سئچیب، اوستونده انسانلار محبت بسله‌ییر و بیر انسان سئوهر یازار کیمی چیخیش ائدیر. دالغین جنابلاری‌نین بو گونه قدهر ۴ کتابی‌نین اوخوجوسو اولموشوق. حیکایه ساحه‌سیله یاناشی شعر ساحه‌سینده، ها بئله ادبی آراشدیرمالار عرصه‌سینده اؤز باجاریغینی و علم صاحیبی اولدوغونو گۆسترمیشدیر. شاعیریمیزین ایندییه قدهر بیر شعر دفتری، ایکی حیکایه‌لر توپلومو و بیر ادبی آراشدیرمانین اوخوجوسو اولموشوق. بو اثرلری بئله سیرالاماق اولور:

(۱) دولاما یوللار (شعر توپلومو)

(۲) بوغولموش خولیا (حیکایه‌لر توپلومو)

(۳) ياشيل دۇزوم (حيكايه‌لر توپلومو)

(۴) دده قورقود كىتابى نين لغتلىرى

آنچاق يارادىچى اولان شاعير و يازار، بورادا كيفايتلنمير، بلكه آنادىلىنه و تورك كولتورونه باشقا هديه‌لر حاضيرلاميشدير كه ياخين گله‌جكه اوخوجولارين اوره‌يىنى آلاچاقدير. يازارين مقدس آرزىلارى، پاك – آيدىن دوشونجه‌لى اونون بوتون يازىلاريندا- شعر و حيكايه‌لرينده جانلانير و انسانلارا ياردىم ائتمه‌يه جان آتير. او، بو گون ۶۰ ايل بارلى عمر كئچيريب و انشالله ۱۰۰ ايله ده چاتدىراجاق. بو بارلى ياشامىندا بۇيوك خدمتلىر گۇسترسه ده، هله آرزىلارى خالقينا خدمتده داها چوخالتماق ايسته‌يىر و بئله سۇيله‌يىر:

كئشكه عۇمور دۇنرگه‌سين

دۇنده‌ريدىم اۇتن چاغا

واراقلارديم كىتابىن

يئترىم ايلكىن واراغا

او گونلرين آرزىلارى

دۇنوبدور ايندى نيسگيله

اوره‌يىمده دنيز – دنيز

آخير اوزه گيله – گيله

اونودولماز زامان بويو

بسله‌ديگيم خاطيره‌لر

بىر گۇره‌سن هاچان گلر

بىر گۇره‌سن ...

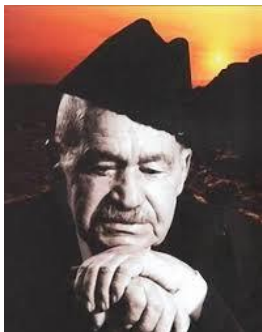
بورادا اۇته‌رى بىر باخيشلا دالغىن جنابلارى نين حيكايه‌لر توپلومو اولان بىر كىتابىنا – "ياشيل دۇزوم" – باخاچايىق. دالغىن بۇيوك بىر عالم‌دير، تحصيلىنى باجاريقلا ايره‌لى سوروب، بىلىم يوردونو دا بيتيره‌ندن سونرا خالقينا خدمت ائتمك اوچون بىر وكيلى كىمى چاليشىبدىر. او، بىر انسان سئوه وكيلى اولراق، خالقى نين چكديگى اذيتلىرى، حق سىزليگى گۇرموش و اينجه روحوندا ائتكىلىر بوراخمىش و انسانلارلا بىرگه چيپىنان و دۇيونن اوره‌يى، آشاغى صينيقلرله يانيب سىزلاميشدير. آنچاق بىر وكيلى كىمى ده گۇردويو و دويدوغو آجىلى – شيرينلى اولايلىرى درين احساسىلا حيس ائديب و اوخوجولارلا پايلاشميشدير. اونا گۇره ده يازديغى اثرلىر اله آلان اوخوجو، بيتيرمه‌يىنجه يئره قويماق ايسته‌مير. ياشيل دۇزوم كىتابى ۲۶ كىچىك حيكايه‌-

نی اۆزۈندە ساخلاير. بورادا شاعیرین دىلى، باخیشى، آنلايىشى اوخوجونون يىنە گلىر و يازىارى بىر انسان سئوهر كىمى گۇرور.

بورادا انسانلارین ایچ دویغولارینی، غم كۆلگه سینی، كۆرلرله، سوچلارلا بىرگه گۇروب، عدالت چرچوواسى نین ییخیلماسینی توپلوموموزدا گۇروروك. بورادا هر بىر كىچىك حىكايه ايله، اوخوجونو رغبته گتيرير، قهرمانلا آغلاماغا – سىزلاماغا، سئوینمهيه، كدرلنمهيه اورتاق احساس يارادير؛ آنجاق بو، تكجه حىكايه نین ائتكىسى يوخ، بلكه اوخوجونو انسان سئوهرلىگه يوكسلىدير، بو جهته يۇنلدير و انسان بسلهمهيه چالیشير. يازىچى نین مهارتى ده بو اولور؛ آلقیش بئله بىر يازار! دالغین حىكايه لرینده سئوگی و سئوینج باش قالدیرير، انسانلار یوكسلىدير، اونلاردا پاك دویغو اويادير، انسان باشینی عرشه قاوزاير؛ سئوگی نین الوان چالارلارلا اوخوجو گۇزو تانیس اولور، اورهي چيرپينير. بورادا كئچرگى سئوگی لر يوخ، بلكه عۇمور بويو انسانلا ياشايان، درین كۆكلو، گئنىش قول – بوداقلا سئودالار ياشاير. ائله سئوگی لر كى – ايلكىن حىكايه ده اولان كىمى، بىر عمر ياشیل دۇزومه دۇزهرك، هامى اونا بىر دهلى كىمى باخسا دا، او يولوندا دۇنمور؛ سون حىكايه ده اولان كىمى، سئوداليسینی الده وئيرسه ده، اونون شاد ياشامى اوچون جانيندان بىر عضوونو – بۇيره يینی؛ رقیبى اولان – قیزین – ارينه وئير؟!

انسان سئوگیسى هر بىر حىكايه ده جانلنير، "عدالت چوچوواسى" آدلانان حىكايه ده، بىر اوغلان آناسى نین محبتيله مچيددن بىر باشماق – آياق قابى اوغورلاير؛ آناسى آياق يالین قالاراق اوشاقلارینا چۇره ك قازانيردى، آنجاق سويوقدان قورو يوردو و اوغلان آتاسينا بىر باشماق آپارماق اوچون، جامعه ميزده مختلیف صینیفلرله اوز – اوزه گلىر. بورادا گۇرونور كى "لولئهین اوغروسو" نو توتمادا هامى ال بىردير، آنجاق ميلياردلار اوغروسونو تانیما ديقلارى اوچون حۇرمته ييرلر! عدالتین چوچوواسى دا ائله بئله دير؟!

بورادا اولان ۲۶ حىكايه نین هر بىرى بىر مستقیل موضوع اوزره دايانير، هر بىرى ده بىر درس اۇيره دير، آنجاق بونلارى اوخوماق لذتینی سىزلردن آلاييم – دئيه، تكجه اونون اوخوماسینی عزيز اوخوجولارلا توصیه ائديرم. اما، بورادا يئرى وار يازارین قلمينه ده بىر بالاجا توخوناق. يازارین قلمى دوغرودان – دوغروسونا چوخ روان و آخارلى دير و گاهدان شعر كىمى اوره يه ياتير. دىلى ساده ديرسا، توصیفلرى اوخوجونو داليجا چكىر. يازار اوچون يئنى باشاريلار و اوزون عمر ديله ييرم.

حاج عبدالرحمن طيارزاده کاتب چاغداش آذربايجان شاعيرلری آراسيندا بير آغ ساققال شاعير کیمی حؤرمته قارشيلانير. شوبهه- سيز اورميه - آذربايجانين فرهنگي باشکندی اولاراق، بؤيوک شاعيرلر، صنعتکارلار و عاليملر اؤز قوينوندا بسله ميش و هنر - ادبيات عالمينه پای وئرميشدير. دده کاتب آديلا تانينان گؤرکملی شاعيريميز ده بو گؤزل دياردا بسله نن شاعيرلردن بيريدير. دده کاتب دن اوچ شعر دفتری بوگونه قدەر ياييلميشدير:

اينجی لی صدف

اورمو گؤلؤ

گونوموز آيدين

بو کتابلار، بوگون هر ائوين طاقچالارينا بزه ک و اوره کلره دويغو پايلاماقدا ده يرلی اثرلردير. دده کاتب بو اثرلرينده گؤرکملی بير دين عالیمی و شیرين ديللی بير شاعير کیمی چيخيش ائدير. شعرلريندن آلدیغيميز معلومات گؤستهير شاعير بير مسلمان عاليم کیمی بوتون دين مساله لرينه واقف اولوب، قرآنی دوزگون دوشونوب و اونا عمل ائتمه ده امين بير انساندير. شعرلرينده دالغالانان دينی سؤزلردير، علمی باخيشلار و انسانی گئديشلردير. او، اورهی يانان، انسان سئوه و انسان گله جه يينه اوره ک يانديران بير شاعيردير. انسانين خيريني ايسته ين بير عاليم اولوب، انسانا دوزگون يولدا يارديمچی اولور. اونو دوز يولا چاغيرير. انسانليغي اؤيره دير. بونلارلا برابر بير سوسيال باخيشلی عاليم دير ده. او، توپلومدا اولان انسانلاری دوزگون تانيير، مظلوملارلا ظالimler آراسيندا اولان توققوشمالاردا يوخسوللار جبهه سيندن مودافيعه ائدير و ازيلميش انسانلار داياق دورور. او، ظاليم طبقه لری دوزگون تانييب، تانريدان بئله ايسته يير:

قادر الله بودور سندن ديله ييم، ناکسين اليه سن وئرمه شاللاق.

دده کاتب ۱۳۰۴جو ایلده دنيا گؤز آچيب، سکسن ایلدن آرتيق پاک و تمیز بير عمر سوروب، بوتون عمرونو چاليشيب، ايشله ييب، حلال چؤره ک قازانيب؛ عینی حالدا درين و دورو

دوشونجه ايله، پاك چيرپينان اورەيى ايله ان گۆزل شعرلر ياراديب، خالقىنين دويغو و هنر سفرەسینه گۆزل پايلار گتيرميش و دويغولارینی پايلاشميشدير. اونون اوچ شعر دفتري بۇيوك بير خزينه كيمي هميشه قالارقي دير و سۆزلرى هميشەليك اورەكلردە حك اولوب، ديللردە اوخوناجاق و كتابلارى مقدس سايلاراق ائولرە بزەك اولاجاقدير.

اونون شعرلرى باشدان باشا نصيحت و اۆيوددور؛ تانرى كلاميندان آلينان قيمتلى سۆزلردير. او، اوخوجولارينا اۆيود وئرير و بئله دئيير:

ديوانه ديل دوغرو دولان، كۆنول ائوين ائيله صاف،

دوغرو ياشا، دوغرو دانيش، هئچ كيمسەدن ائتمە خوف،

هر ايشينده بير اللهى دوغرو چاغير، ياد ائيله،

هئچ كيمسەدن چكە منت، منت يانى كوه قاف.

اۆزگەنين منتىنى كوه قاف كيمي آغير بيلن شاعير، اوخوجولاريني الله قدرتينى تانيماغا چاغيرير:

بير اللهين قدرتینه اينانان،

منت تيكەسینی وورماز ديشينه.

سن بندهسن اۆز عملين وار ياشا،

عقل چاتماز يارادانين ايشينه.

و يئنه منت حاققيندا دئيير:

زحمت چكن منت چكمز، بيل اينان،

بونيون اگيب الين قويماز دؤشونه.

شاعير بونا اينانير كى ياخشىلىق – يامانلىق اۆز ائتكىسى ايله قالارقي ايزلر قويار. آدام اوغلو اۆلوب گئتسە دە، آد قالاجاق. بونا گۆره اۆزونه خطاب ائدەرك اوخوجولارينا دئيير:

دده كاتب كۆچمەليسن، آلچاق – اوجا كئچمەليسن

هر نه اكسن بيچمەليسن، ياخشى توخوم يالان اولماز.

شاعير، درين دوشونجهلى، گلهجهيى گۆرەن و دين عاليمى تك دونيايا باخير؛ حادثه‌لرى گۆزدن كئچيرير، اونلارا دوشونور، آنجاق انسانا دەر وئرەن بير شاعير كيمي عمرونو بوش كئچيرمەيى هئچ بير انسانا لايق بيلمير و عارفانه بير ديل ايله بئله سۆيلور:

چوخلار بو دونيادان گئدەر، كۆچ اولو،

چورويوب جسدلر آخر پوچ اولو.

واى او گونه عۇمور بيزه هئىچ اولو
 شيرين يوردلار قالار ويرانه، گل گل.
 او، روزگارى بئله گۇردوكدە انسانلارى هارايلىر بلکه اۆزلىرىنه گليب غفلت يوخوسوندان اويانلار:
 دلى كۆنول اوپما نفسين هايينا،
 قالخ اويان غفلتدن عرفانه گل گل.
 دونيا خيالى نين اگري يوللارى،
 قاچ قورتول بو توردان بير يانه، گل گل.
 شاعيرين بوتون دغدغهسى انسانلارين سعادتى دير، اوللار اوياق گۆزله، آچىق اورهكله، درين
 باخيشلار دونيايا باخماق و اوندا سعادت يولونو دوزگون تاپماق ايستهيير. او، چوخلو شعرلرينده
 اۆزونه و يا اورهيينه خطاب ائدهرك سۆزلىرىنى دئمهيه چاليشير. او، بئش گونلوک عمر اوچون
 بوتون عمر سعادتىنى ايتيرمهيير:
 دلى كۆنلوم، غرهلنمه بئش گونه،
 بئش تمام اولار، سۆنر بو چراغ.
 انسانا لازيمدير عقل ايلن کمال،
 آدام ائولادينا نه قارا، نه آغ؟
 شاعير عىنى حالدا، عرفان و معنويت دونياسينا وورغون اولدوغو حالدا، واقعيتلردن قاچمير.
 رئال بير باخيشلار دونيايا باخير. ياخشى - پيسى سئچير. هميشه ياخشيلاردان حمايت ائده-
 رک، دونيانين ترسينه دولانماغىنى دوشونور. اونا گۆره اليندن بير شئى گلمهسه ده ياخشيلار
 جبههسيندن باش قالديرير و غيرتلى انسانلاردان حمايت ائدير:
 يالقيزين نالهسى يانديرار داشى،
 غيرتلى بير انسان الى بوش اولسا،
 گيزلين آغلار، دورماز گۆزونون ياشى.
 او بيلير كى آسلانى تولكو ائدهن احتياج دير! اونا گۆره هميشه تانرى نين درگاهينا ال قوزاييب
 قارداشى قارداشا محتاج ائتمهيهيى ديلهيير:
 به حق محمد، حبيب خدا، محتاج ائتمه قارداشا قارداشى.
 او، ائله بير شاعيردير كى نامردين آشىنى زهردن ده آجى بيلير و بوتون مسلمانلارى منت
 چكمدن قيراغا چكمهيه چاليشير و اوجا سسله دئير:
 مؤمن اولان دوشمز منت چؤلونه،

غیرت قورشاغینی باغلار بئلینه،
 ناکس چۆره‌یینی وورماز دیلینه،
 زهردن آجی‌دیر نامردین آشی.

شاعیر شرافتله عۆمور سورموش، دونیانین آلقاق اوجاسیلا تانیس اولموش، یاخشی - پیسی
 آنلامیش، دوزگونلرله اگریلری تانیمیشدیر. اونا گۆره ده نامردلری یاخشی تانیتمدیریر:

حلال‌زادا یاردیم اندهر دوشگونه،
 حرام‌زادا مغرور اولار بئش گونه،
 نامرد اوغلو مهمان اولار خوش گونه،
 یامان گونده قاچار یانا، اینانما.

شاعیر، انسانلاری یاخشی تانیماغی اوچون دور کی دوستو پولا ساتان آداملاری هده‌له‌ییر و
 انتقاد اوخونون نشانه‌سی قیلاراق، بئله بیر انسانی حیوان سانیر:

بیر انسان کی پولا ساتسین دوستونو،
 انسان دگیل، او حیوانا اینانما!

دده کاتب چوخ وقتلر اؤزونه خطاب شعر یازیر، اصلینده بئله اولاراق اوخوجولارینی خطاب
 اندیر و سؤزونو اونلارا دئتمک ایسته‌ییر. بئله‌لیکله اؤزو ایله اوخوجولارینی بیر بیلیر. او
 اوخوجولارینی انسان اولماغا، انسانلارا یاردیمچی اولماغا، انسان سئوهرلیگه چاغیریر و انسانین
 اؤزه‌لیگی‌نی انسان سئوهرلیکده بیلیر:

ال اوزادیب هر سفره‌دن نان یئمم،
 دوستا قاینامایان قانا قان دئمم،
 دؤرد اوزلو انسانا من انسان دئمم،
 بیر اوزلو انسانین قاداسین آلیم.

دده کاتب تکجه اورمو شاعیری یوخ، بلکه آذربایجانین دونیا یاخش ائدیگی آیدین فیکیرلی،
 انسان سئوهر شاعیری‌دیر. آذربایجان بئله بیر غیرتلی اوغلو اولدوغونا گووه‌نیر. بو آرادا اورمو بئله
 بیر شاعیری قوینوندا بسله‌دیگی اوچون داها آرتیق گووه‌نمه‌لی‌دیر. آنجاق اومولولارین بوینوندا
 آغیر بیر تکلیف ده وار! او دا شاعیرین مقبره‌سینی دده کاتبه لاییق بیر صورتده باشا چاتدیرماق
 و اونون درین دوشونجه‌سی و ادبی یارادیجیلیغی‌نی دیری ساخلاماق و یایماقدیر. روحو شاد،
 یولو گئده‌رلی اولسون.

ارتورک

ارتورک تخلص ائدهن اورمولو شاعیر – رسول علیزاده دیر کی بیر سنتکار عائيله ده آنادان اولوب ، بوی آتیب و یاشا دولوب و بئله لیکله یئنی یئتمه چاغلاریندان مختلیف هنرلریله تانیس اولوب و بوگون خط، نقاشی، شعر و ادب ساحه سینده دئمه یه سؤزو واردیر. رسول علیزاده بیلیم یوردوندا دا تحصیل آلمیش و ۱۳۷۵ جی ایلدن شعر دونیاسینا آددیم قویموشدور. ارتورکون مختلیف مقاله لری و ادبی یازیلاری مختلیف درگیلرده چاپ اولوبدور. ایندی بیر شعرینی بیرگه اوخویالیم:

منیم عشقیم

منیم عشقیم ساخسی دئییل،

کیچیک داشا باغلی اولسون؛

فیدان دئییل،

گۆزهل اولسون، دینمز اولسون.

زaman دئییل،

بیر گون دینسین، بیر گون یاتسین.

آلوو دئییل،

اود پوسگورسون، سونرا سؤنسون.

منیم عشقیم

تورپاغیمدیر،

گۆزه للیکدیر،

Zaman – Zaman آلولو بیر اود پوسگوره ن سؤنمز وولکان؛

منیم کوتله م، اولوسومدور.

جوشغون

جوشغون آدیلا تانینان اورمو شاعیری جواد زاهدی جنابلاری دیر کی سالماس شهرینده آنادان اولوب، سالسدا یاسا دولوب، دیپلما قدەر تحصیل آلیب و سونرا تهران بیلیم یوردوندا سیاسی علملر بۆلومونده یوکسک لیسانسدا ماذون اولموشدور.

جوشغون ۱۳۴۳جو ایلده آنادان اولوب و مدرسه زامانیندان ادبی یارادیجیلیغا باش قاتیپ، شعرلرینی مختلف درگی لرده چاپ ائتدیریبدیر. بوگون ده سالماس و اورمودا ادبی درنکلرده فعالجاسینا اشتراک ائدیر و ایکی شعر دفتری ده بو تئزلیکده ایشیق اوزو گۆره جکدیر. بورادا بیر شعرینه قوناق اولوروق:

یئنی انسان

یئنی رسام،

یئنی بیر رسم چکمک ایستیرم؛

مین گۆزه للیگی

بیر یئره ییغسین.

ائله بیر رسم

مین خیال یولون

بیر خیال ائتسین.

یئنی اوزانام

یئنی بیر ماهنی چالماق ایستیرم؛

نالهلر سسین،

جانا اله سین.

ائله بیر ماهنی

قوپوزون سیمی

اونو دیله سین.

یئنی عاشیقام

یئنی بیر سئوگی سئومک ایستیرم؛

ایندییه قدەر

هئج عاشیق اونو سئومه میش اول،

ائله بیر سئوگی

افسانه لرده

بئله بیر عشقی

گؤرمه میش اولا.

یئنی شاعیرم

یئنی بیر قوشما قوشماق ایستیرم؛

رویا اونيله

گئورچک یاشاسین.

ائله بیر قوشما

درده گلنده

درده اوخشاسین.

یئنی انسانام،

یئنی بیر حیات گؤرمک ایستیرم

غصه اولمایا،

بشریته

ائله بیر حیات

بیر اؤرنک اولا -

انسانیته.

آدسیز

اورمونون آدلی - سانلی شاعیرلریندن بیرى ده آدسیز آدیلا تانینان گؤرکملی علی آقا شریف دلجویی جنابلاری دیر کی اونون چیخیشلاریلا بوتون ایراندا یاییلان تورکجه درگیلرده تانیش اولموشوق. او آدسیز آدیلا تانینمیش اولسا دا، امضالارینی آدسیز، آسلان شریف، زیرنا، سیرتیق و باشقا آتمیش و اوخوجولارینین ماراغینی قازانمیشدیر. اونون شعرلری جیددی موضوعلار

اولاراق، گاهدان جیددی ده یاناشیب و گاهدان طنز شیوه سیله موضوعلار توخونموشدور. آدسیز تهرانین علم و صنعت بیلیم یوردونان ماذون اولموش و بیر دهیرلی مهندس کیمی چالیشمیشدیر.

آدسیز بوگون اورمودان اوزاق اولورسا دا، اورهیی آنا یوردونادیر. اونون دیلیم آدلی شعری، شاعیرین تانیماسینا کیفایت ائدهر:

مین چیچکلر بسله یین، سولماز — گۆزهل باغدیر دیلیم،
 قارلی قیشلاردان چیخان یاز تک اوزو آغدیر دیلیم.
 هر نجه بیر حیس اول، سؤیلر بو قدرتلی کلام،
 دالغالی جوشغون دنیز، بیر اینجه یارپاقدیر دیلیم.
 هم کوراوغلو نعره سین، هم اصلی نین فریادی،
 عکس ائدیر بیر گوزگو تک، باخ گۆر نه اویناقدیر دیلیم.
 گاه اوجالدیر بیزلری، گاه گولدورور، گاه آغلادیر،
 درده — شنلیکده اؤز خالق ایله اورتاقدیر دیلیم.
 قهرمانلار قانی ایله بوی آتیب باش ساخلادی،
 وار یثری گر سؤیله سم، بیر قانلی بایراقدیر دیلیم.
 آلسا دا قدرت فضولیدن، نسیمی دن اگر،
 وورغونون طبعینده انسان فخری بیر داغدیر دیلیم.
 چوخ ستملر گۆرسه ده، چیخدی سیناقدان، سینمادی،
 ثابت اولدو عالمه، هر بیر زامان حاقدیر دیلیم.
 مختلیف یئرلرده ساکن ائللری بیرلشدیریر،
 بیر نچه اؤلکه، نچه ائللردی — اویماقدیر دیلیم.
 چوخ چالیر دوشمن کی بو عرصه دن چیخسین داه،
 یاز کی "آدسیز" گۆرسون او خلقیم کیمی ساغدیر دیلیم.

جمشید شیبانی

جمشید شیبانی چاغداش شئعیریمیزه، یوزلر، مینلر بایاتی تۆحفه وئرمیش. ازل گوندن، بایاتیلار بیزیم حیات لوحه لریمیز، یاشاییش منظومه لریمیز اولموش. هر بایاتی مینلر دیلی گزیب، مینلرین اورهینه سو چیله ییب، تمیزله شیب، دورولاشیب و بوگون بیزیم

اوره ییمیزده، دیلیمیزده اوخونور. شاعیر، بایاتی سئویله مک ایسته ییرسه اوره یی ائللر کیمی گئنیش، تمیز و درین اولمالی دیر. بیر بایاتی، مینلر دویغونو گؤسته ریر، مینلرینین اوره ک سیررینی آچیر.

بایاتی تکجه یانیقلی دویغولارین اوجاغی اولان بیر اوره کدن آخیب گله بیلر. جمشید شیبانی دا بئله بیر اوره ک صاحیبی دیر. او، عؤمور بویو بایاتی سؤیله میش و بایاتی خزینه میزه میرواری لر آرتیرمیش. بونودا آرتیرمالی یام کی، ده یرلی شاعیریمیز اؤز گؤزهل و ایگید اوغلونو وطن اوغروندا شهید وئرمیش و اوره ییندن بایاتیلار بو یانار اوره کدن قوپوب گلن بایاتیلار دیر، نئجه دئمیشلر اوره کدن قوپان اوره یه یاتار:

داوا آپاردی نئیلیم

قلبیم قوپاردی نئیلیم.

اوغول - اوغول دئمکدن

دیلیم قاپاردی نئیلیم؟

جمشید شیبانی ۱۳۰۶ جی ایله تبریز شهرینده آنادان اولدو. اونون آتاسی مهدی شیبانی تبریزده قورولان یئنی اوصول ایله مدرسه لرین باش مودیری و مؤسس لریندن بیرى اولموشدور. قارداشی فرهاد شیبانی دا، چاغداش ادبییاتیمیزین شاعیرلریندن ساییلیر. جمشید شیبانی نین قوشدوغو بایاتیلار کیتابی چاپ اولوب، یاییلیبدیر و ایندیه یوزلرجه بایاتیسى دیلر ازبری دیر. اوغلونا دئدیگی بایاتی بودور:

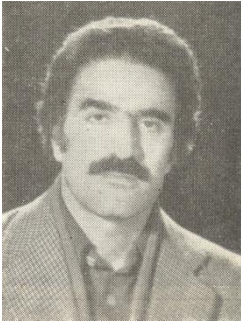
شهادت تویون اولدو

روزگار اویون اولدو
منیم یارالی سینهم
غمله قول - بویون اولدو.

گۆرهسن هاچان گلر
کۆنلومو آچان گلر
بولاق اوستن ائومیزه
گۆزومدن قاچاق گلر.

اٲلیمیزین باریشماز شاعیری^{۳۸۲}

حیدر عباسی - باریشماز

آذربایجان چاغداش ادبیاتی نین ده یرلی و گۆرکملی شاعیرلریندن بیرسی حیدر عباسی - باریشماز تخلوصوایله، نئچه- نئچه اثرلر یاراداراق و هر اثرینده خالق نین تاریخ بویو ایستکلرینی دیله گتیره رک، وارلیغیندان مودافیععه ائدیر. اونون هانسی اثرینی اله گۆتوردوکده، شاعیرین دایاخلی، متین، عینی حالدا کینایه لی دیلی ایله اوز - اوزه گلیریک. حقیقت بودورکی اونون هر بیر شئعیرینده درین معنالار، سۆز جوکلرین بوللولوغو، شاعیرین حماسی دیلی و معلوماتی -

نین چوغلوو هر اوخوجونو اؤزونه چکیر. باریشماز دوشونجه لی شاعیردیر، عاطفه دن و دویغودان چوخ، فیکیر دونیاسینی شئعیرینه جالامیشدیر. دوشونجه لی اولدوغو او چون شئعرلری باشندن آغا کینایه، استعاره، تمثیل، آتالارسۆزو ایله دولودور و دیلی، باشقا شاعیرلردن آرالی اؤزونه مخصوص دور. کینایه لی دیلی بوتون اثرلرینده جانلانیر و شاعیرین دیل اؤزه للبگینه چئوریلیر.

حیدر عباسی ۱۳۲۲ جی ایلده، شاعیر «سهند» ین یوردوندا دوغولموشدور^{۳۸۳}:

کینایه لی دانیشماق، سیمبوللاردان استفاده ائتمک و آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتیندان فیدالانیب، آتا بالا مثلرین یئرلی - یاتاقلی ایشه چکمک، باریشمازین ده یرلی دیلی نین اؤزه - للیگی دیر. اونون دیلی چاغداش شئعیریمیزده آغیر، ووقارلی و محکم بیر دیل دیر، هر کلمه نین اؤز آغیرلیغی وار و دینله بیجی یاخود اوخوجو هر بیر کلمه نی اوخویوب یا دینله ینده اونون آغیرلیغین دویور. هئچ کلمه یا سۆز جوک بوش یئرینه شئعرده گلمه ییب، بلکه هر سۆزون، هر کلمه نین دقیق بیر معنا و دوشونجه لی ایفاده ائتمک اوچون ایشه آپارمیش، بیر سۆزو حذف ائدیرسک، شاعیرین ایسته دیگی مقصددن اوزاقلاشما معناسیندادیر. حتا اونون پرسوناژلاری توصیف ائتمک اوچون ایشه آپاردیغی لری ده یئریندن گۆتورمک دوز دئییل، چونکی بورادا اؤز بدیعی فیکیر و ذوقوندان ایشه آپارمیش و هر کلمه سینده بیر دوشونجه یاتمیش دیر.

۳۸۲ بهار زنجان، سای ۱۲۶، ۳ دی ۱۳۸۳.

م. کریمی، اٲلیمیزین باریشماز شاعیری، تهران، انتشارات پینار، ۱۳۸۹.

۳۸۳ یحیی شیدا، ادبیات اوجاغی، تبریز، ۱۳۶۴، ص ۲۵۳.

باریشمازین شعر دونیاسی

شاعیرین بیر- بیر اثرلرینه گۆز گزديرمک، اونون درین مفکوره‌سینی، اینسانی دوشونجه- سینی، سینماز اراده‌سینی گۆرمک مومکوندور. بوتون اثرلرینده سیمگه‌چی لیگی گۆرمک اولور. اونون سیمبول‌لاری سۆزجوکلر اوستونده قورولور و هر سۆزجویون نچمه معنالی اولدوغو، اوخوجونو حئیرتده قویور. شاعیر بو نچمه معنالی اولماغی دا، شئعری‌نین موسیقی، آهنگ و وزنی اوستونده سئچیر و بؤیوک بیر صنعتکارلیغدا هر مصرعه قویور. دئدیگیمیز کیمی هئچ مصرعه، شئعیرین بیر کلمه‌سینی حذف ائتمک مومکون دئییل، کلمه‌نین یئرینه باشقا کلمه قویورساق دا آهنگ و موسیقی پوزولار. باریشماز دوغرودان دوغروسونا، بوتون شئعیرینی همان کلمه‌لرله و همان موسیقی ایله یازمیشدیر و هئچ بیر عنصرونه ال وورماق اولماز. شاعیر موسیقی و آهنگ سئچمه‌ده ده چوخ دقیق اولموشدور. بو آهنگ ریتم اونون شئعرلرینده داستانین ایره- لی گئتمه‌سیله اویغوندور. شاعیرین بیانی اوصولن حماسی دیر و اونداکی وزن و ریتم بو حالت- لری ایفا ائدیر، آنجاق داستانین گئدیشیله اویغون اولاراق، وزن ده اونولا اویقونلاشیر. پرسوناژلارین نه حال - روحیه‌ده اولدوقلاریلا اویقون، شئعیرین فورماسی و ریتمی ایره‌لی گئدیر. داستانین حال و هواسی ده‌ییشیلرک، شئعیرین فورمو و ریتمی ده‌ییشیلیر. اونا گۆره‌دیر کی باش حرامی‌نین دیلی - دانیشیغی چوخ گوبود اولاراق، مظلوم میللتیندن دفاع ائدهن آشیغین دیلی چوخ تمیز، یوموشاق و وام‌دیر، حتا شئعیرین فورمودا ده‌ییشیلیر. بیر یئرده دؤردلوکلردن یارارلانیر، باشقا بیر یئرده سربست شئعر مئیدانا گلیر. داستانین پرسوناژلاری‌نین حال - روحیه‌سیله، شئعیرین ده‌هاواسی عوض اولور. اوخوجو دا، بونو تئز دوشونور. شاعیر بو هنری و صنعتی ایله اوخوجولاریلا باخیندان علاقه قورور.

چاغیریلما‌میش قوناقلار، دده قورقود دا همان تپه گۆز اولاراق، گونوموزون تپه گۆزلری ده استعمار دیر و اونون ایشلری بونلاردیر:

غریبه بیر توکان آچیب / ماتاحینی تۆکوب ساجیب

سیلاح وئریر جانلار آلیر / پیچاق وئریر قانلار آلیر

هر طرفه آتین چاپیر / وهر هوولادیر، یاساق وئریر

خفتان وئریر، یارق وئریر.

قودوروبن ایشه چکیر / ملت‌لری شیشه چکیر!

شوشه- شوشه قانین آلیر!

استعمار اۆز ایشینی ایرهلی آپارماق اوچون، داخیلی قووه لردن سئچیر. بو قووه لر گرەك اربابینی تعریفله ییب، اونونچون یول آچسین وئر دوزەلتسین. استعمار ایندی بیلیرکی زورونان سوخولورسا، ائشیکه چیخارتماق ایمکانی دا واردیر، داها بوگون زور، بلکه ده استبداد دوزگون جواب وئرمه دی، باشقایوللار سینامالی!

باریشمازین بواثرینده یاشاییشین فلسفه سی نین درین لیگینه جوموروق. بو درینلیکده، شاعیرین بشری گۆروشونو گۆروروک. او، بیر قبیله دن، حتا بیر میللتدن مودافیعه ائتمیر، بلکه بوتون اینسانلاری قوروماق ایسته ییر. بو دا شاعیرین اینسان سئوه رلیگیندن ایره لی سورولور. شاعیر گۆسته ریرکی مختلیف قوه لر خالقین جانینا دوشوب قانینی سومورور. بیر «دیره ک» ی تاپینان میللتین ایناملاریندان بهره آپاریب، او دییره یه ایپک شال چولقلار. بو، همان استعمارین کولتور نفوذو اول بیلر. اولار بو دییره یی بزه ییب دوزمکله، اۆز وارلیقلارینی گیزله دیرلر:

بنه ک - بنه ک قاربازلاری

اطلس لرین آرخاسیندا / گۆزدن ایتیر.

ائله بیل کی / سود گۆلونده اوزوب چیمین

ملکه دیر.

قول - بوداغی / داها خلقین

اوره ک دیدهن قاربازینا / بنزه مه ییر.

السیز اونا سؤیکنمکدن / یولسوز اونا سؤیکه نیردی.

دؤنرگه سی / دؤنور بیردن

دونن / باشی آجلاریلا ییغینان اولان

بوگون توخلار

قارینجا تک / سینه سیندن دیرمانیرلار.

بئله بیر دورومدا هئچ کیمسه دن اعتراض سه سی قالمیر. چونکی ایپک دسمالین گۆزه للیکی، یومشاقلیغی، میلی منلیک لری نین اوستون باسدیرمیش و داها ایگیدلرده واقعیت لری گۆرمکدن عاجز دیرلر. ضیالی لار دا بیر دییره یی اۆز میلی مقصدلری بیلهرک، تکجه عادت اوزره اونو تاپینسالار مقصدی ایتیره جکلر:

هدف اگر / عادت اۆزه اونودولسا

اوچ بوداغا حؤرمت ائتمک

یوزلر، مینلر ایشلر کیمی / بیر ده یرسیز عادت اولار

عادت

حقى آلا بيلمز ...

شاعیر، «اودوملو دیره‌ک»^{۳۸۴} پوئماسیندن بئله نتیجه‌یه گلیب - چیخیرکی استعمار، اؤز نفوذ و ایله «دیره‌ک» ین ماهیتی‌نی ده‌ییشیر و عادت‌له تاپینان میللت، حتا ضیالیلارین الیندن بیر ایش گلمیر. شاعیر، آنجاق بو یوروشلرین قارشیندا دایانماق اوچون، ایگیدلری الی بوش قویمور، بلکه ۷ مشعل حاضیرلایارق، میللتین ایگیدلری‌نین الینه وئیریر و استعمارلا ساواشا گۆنده‌یریر.

بو یئددی مشعل، ایران اوسطوره‌سیندن آلینان ۷ خوان کیمی‌دیر. بو یئددی مشعل، ۷ اصل و یا ۷ مرحله‌دیر. بیرینجی محبت، سئوگی و عشق‌دیر. ایکینجی دوشونجه، اوچونجو چالیشماق، دۆردونجو دایانماق، بئشینجی مبارزه، آلتینجی عدالت و یئدینجی نفرت‌دیر. شاعیر «اودوملو دیره‌ک»‌ده دایانمادان سؤزلزینی دئیپ ایره‌لی آددیملا‌یر و همان کینایه، ایهام، استعاره و سیمبوللاردان یارارلاناراق، اؤز دوشونجه‌سینی چاتدیرماغا چالیشیر. بونا گۆره گاهدان اوخوجو شاعیردن دالا قالیر، چوخ احتمال کی شاعیر سؤزلرینی یئتیرمیر و سانکی تله‌سیک سؤزونو دئیپ مئیداندان چیخمالی‌دیر. بونا گۆره ده باریشمازین دیلی بیر آز آنلاشیلماز اولور. بو یئددی مرحله‌نی باشدان کئچیر مک اوچون دایانماق گره‌ک، آنجاق ادبیات تاریخیندن، هئچ کیم بئله بیر شئی‌یی گۆزله‌میر. آمما نفرت اوستونده دایانماغیمیز لازیم‌دیر. بیلدیگیمیز کیمی صمد بهرنگی ده دئمیش‌دیر:

«نفرت، محبت کیمی مقدس‌دیر». دوغرودان دا آتالار دئمیشکن نفرت گۆسته‌رمه‌یی باجارمایان اوره‌ک، سئوه ده بيلمز! نفرت دوشونجه‌دن یارانیر. نفرت دویغو اولورسادا محبتدن بیر پیله یوخاری‌دیر. مسئولیتی دویماقدان، نفرت یارانیر. عدالتی قورماق اوچون دوشمنی ده آرادان قالدیرماق لازیم‌دیر، دوشمنه محبت یوخ، نفرت ایشله‌یه بیلر. باریشمازین بوتون اثرلرینده بو نفرتین یئری گۆرسه‌نیر. چاغیریلما‌میش قوناقلاردا، نغمه داغی‌ندا، کعبه‌ده بو نفرت مطرح اولور و شاعیر ده بئله دوشونور کی:

اوره‌ک‌لرینده معبدینده

نیفرت اودون دیری ساخلار

محبتنه اینانانلار!

شاعیر بو نیفرت‌ه، محبت کیمی باغلی‌دیر و اینانیر کی ووروشمادان باشقا بیر یولوموز یوخ.

۳۸۴) حیدر عباسی (باریشماز)، اودوملو دیره‌ک، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۳.

دوشمنی سارسیتماق اوچون:

دونیا بویو

بیر مقدس ووروشمادان

اوزلریمیز / دؤنمه‌ین دیر.

سینماز

پولاد بارماق‌لیقلار / آرخاسیندان

نیفرت اودو / سؤنمه‌ین دیر.

بو دویغو و دوشونجه باریشمازین اصل اؤزه‌للیکلریندن دیر. شاعیر بونو اینانیر کی
پسیلیکلری، اگری‌لیکلری، خیانت‌لری تکجه ساواشلا قطعیت‌له و نفرت‌له آرادان آپارماق
گره‌ک! بونلارلا اینسان «باریشماز!».

بلکه ده ائله بوقاطعیت سبب اولموش شاعیریمیزین شئعرلرینده سئومک دویغوسونا آز
مئیدان وئرلیب. سئویب سئویلمک یاساق اولان یئرده نه ائتمک؟:

ایندی کی یاساقدیر سئویب – سئویلمک

یاشاماق ایسته‌رم نیفرته خاطر!

باریشماز ائله – اوباسینا درین محبت بسله‌ین بیر شاعیردیر. بو اینسان سئوهر شاعیر، ائل
قایغیسینی چکه‌رک، ائلی اویاق و دایاق ایسته‌یر و چاغریلمامیش قونلار اثرینی بو بند ایله
بیئتیریر:

یاد ساخلاماز ائل – اوبانین هاواسین

باشا آلیب ازدیرمه‌یین آماندیر.

ائللر آرا بئلنچی بیر مثل وار:

چاغریلمامیش قوناق سئلدن یاماندیر.

بو اثری ۱۳۵۶ جی ایلده بیتیرمیشدیر.

شاعیرین ۱۳۷۷-۹ ایللرینده یازدیغی اثری «کعبه و قانلی اذان»^{۳۸۵} و باشقاییر منظومه
«یارونار»^{۳۸۶} آدیلا چاپ اولموشدور. بو اثرینده شاعیرین دینی گؤروشلریله اوز- اوزه گلیریک.
باریشمازین بوتون اثرلرینین ترسینه بوایکی منظومه دؤرلوکلردن تشکیل تاپمیش، کعبه
۱۷۰ بند و «یار و نار» ۴۸ بندیر. بو ایکی منظومه ده شاعیر، دینی توپلومدا حاکیم اولان عنعنه

۳۸۵) باریشماز، کعبه و قانلی اذان، تهران، نشر هما، ۱۳۷۹.

۳۸۶) باریشماز، یار و نار، کعبه اثریله برابر چاپ اولموش، تهران، نشر هما، ۱۳۷۹.

لری آراشدیریر. بئله شئعرلر چوخ احتمال کی بوندان سونرا باریشمازین توتدوغو یول اولموش اولار. چونکی مولانانین مثنوی معنوی‌سین ترجمه ائده‌رک^{۳۸۷} دینی پروبلم‌لره یئر آچمیش، بلکه ده بو یولو داوام وئرسین.

مذهبی شئعرلرین اصیل شیوه‌سی، فیتوا وئرمک کیمی‌دیر^{۳۸۸}. بیز بورادا باریشمازی دا بئله گؤروروک، آما باشقا مذهبی شاعیرلرله توتوشدور ماق باریشمازا یاراشماز، چونکی بو اثرلرینده ده شاعیرین توپلومسال دغدغه‌لری اؤن پلاندا دایانمیش و دیلی همیشه‌کی کیمی کسرلی، دولغون وایتی‌دیر. شاعیر کعبه اثرینده، اینسانلارین اولقونلوق یولوايله کعبه‌یه چاتماق هدفینی گؤتورور. آنجاق چوخلاری کعبه عوضینه بوتخانه‌یه چاتیرلار. بو اثرده، دوغرودان دوغروسونا شاعیرین مذهبی قایناقلاردا درین مطالعه و بوللومعلومات اله گتیردیگینی گؤروروک و هر بندینده بو دونیانین پروبلئم‌لرینه اشاره ائدیر. آنجاق بو موضوع دا، باریشماز شئعرلرینی چتین لشدیریب و آنلاشیلماز ساخلائییر. هر بنده آیه، حدیث و باشقا مذهبی روایت‌لره آرخالانیب، اونلاردان سؤز آچیر. بو دنیا ايله تانیش اولمایان اوخوجو، چوخ یئرلرده شاعیرین مقصدین آنمایا جاق‌دیر. هر حالدا بئله بیر عالمده یازیب یاردیرسا دا، باریشماز یئنه ده بؤیوک شاعیردیر و بوساحه ده چالیشان شاعیرلرله فرقلی‌دیر. هر بندینده درین فلسفه، دولقون دوشونجه و اینجه سؤزلروار:

بوت ایچینده یاشامان مسخ دگیل
مسخ‌لیک‌دیر بوته ائیمک گؤزه‌لیم.
سن دؤزوم آیتی اول خالقیم اوچون
اوخشاسین باشینی قوی رحمت الیم.^{۳۸۹}
بو بندین آردیجا یئنه دئییر:
بو سیناقدیر یاشاماق بوت‌لرین
یاشا، اودلان گیلا، غمدن تاپدان.
دؤزومون قوی بوتو سالسین درده
سن ده آدم کیمی غمدن اودلان.

۳۸۷) حیدر عباسی (باریشماز)، شرح انور، جیلد ۱ و ۲، تهران، نشر هما، ۱۳۸۱.
(- مثنوی معنوی‌نین تورکجه‌سی، چئویره‌ن باریشماز، تهران، نشر هما، ۱۳۸۱.
۳۸۸) همت شهبازی، نقد شعر معاصر آذربایجان، تبریز، نشر اختر، ۱۳۸۳، ص ۲۴۷-۲۱۳.
۳۸۹) کعبه، همان، ص ۸.

شاعير دين و مذهبه چولقالانان قورو و بوش عادتلىرى، دينه زيان گۇروب بئله سۇيلور:

چئويريلسه قورو – بوش عادته دين

اودلوغوندا اود اولوب، يانديرماز.

يانسيلاز حقى، دوش حقدن اوزاق

تاغىنى تاغدان ائدهر ديبده مجاز. ۳۹۰

شاعيرين نظريجه: دين، اينسانى حرکته گتيره، اويادان دير:

دين دايانديرسا اگر باتلاقدير

ايستر انجيل اول، قور آن، يا زبور. ۳۹۱

بئله بير توپلومدا فقر يارانار. فقر اولان يئرده ده شيطان الينى آراييب تاپماق گرهك:

فقر، جهلين قويوسون اسنه ده جک

گله جکدير قويولاردان سه سى نيز.

داراشيب هر ياناکيم فقرين اودو

شيطانين اللرينى اوردا گزين:

يارادار آلچاق – اوجا، ايرى – بوروق

قوزو خايين سايلار، قوردلار امين. ۳۹۲

شاعير، جامعهميزده اولان فسادين کؤکونوده تانير و بئله ديله گلير:

قان تۆکوب، پول سووورانلار حاجى دير.

بئله بير يئرده و زماندا حقى آلماق اوچون رشوه وئريلير و دورومون عمومى وصفى بئله دير:

ائوينين سورگونودور ايندى بشر

دوو دوشوب بير نئچه دانقاز – کونهزه

آنا تورپاق بو حميل ييرغالانان

بئشيك اولموش بشره بير «رېذه».

حق نه دير سؤزده قالان کؤپلو قارين

۳۹۰) كعبه، همان، ص ۲۲.

۳۹۱) همان، ص ۲۴.

۳۹۲) باريشماز، كعبه، ص ۲۵.

دوز یاشیر سۆزده داغار جیق یئلی دیر
 قولتوق آلتیندان آلیر رشوه قودوز
 اینصافین یوللارینا داش هئلی دیر.^{۳۹۳}
 آنجاق شاعیر، منظومه‌نین سونوندا «قانلی اذان» چکمه‌یه گلیب چاتیر و تکجه یول بونو
 بیله‌رک بئله تکلیف ائدیر:

کعبه حسرتله گودوردو یولومو
 آنلادیم ایندی «بلال» اولمالی یام.
 بیر داها قانلی اذان چکمک ایلن
 شیغاییب ظولمون توکون یولمالی یام.

امینم باتمایا جاقدیر نفسیم
 یئره سس پایلا یا جاق قانلی اذان
 یولاجاقدیر سوکوتون ساچلارینی
 بیر داها تاپمایا جاق بوتلر امان.^{۳۹۴}

ظولم اؤنونده دوغولان نفرتیمیز
 بوتلره وئرمه یه جک بیر ده امان
 ظالمه داغدان آغیر نفرت دیر
 بوتلری درده سالان سس سیز اذان.
 بوتون بئله شئعرلرین عادت‌ی اولاراق، باریشمازدا، منظومه‌نین سونوندا اؤزوندن آد آپاریب،
 یولونون قطیت‌له سئچدیگی‌نی سؤیلر:
 ظولمونن هاردا «باریشماز» لیغیمیز
 بیر داها قانلی اذان اولمالیدیر.
 قان ایچیپ شیش گتیره‌ن «مترف» لر
 ییخیلیب بوش دره‌لر دولمالی دیر.^{۳۹۵}

^{۳۹۳} همان، ص ۳۵.

^{۳۹۴} کعبه، همان، ص ۵۴.

^{۳۹۵} همان، ص ۵۷.

بواثرین ایکینجی منظومه‌سی «یار و نار» دیر. بو اثری، اوخوجویا مفتون امینی‌نین عاشیقلی
کروان اثرینی خاطیرلادیر. بورادان نئچه بند نمونه گتیره‌رک کیفایت‌لەنیریک:

عدالت چرخ‌ی یارب، دوشدو توودان
ایچه‌ری ایشله‌ییر بو قانلی نوودان
عدالت دونیانین ارلیک قیزی‌دیر
گۆتوردو باش، قاچیرتدی، دوشدو هوودان.

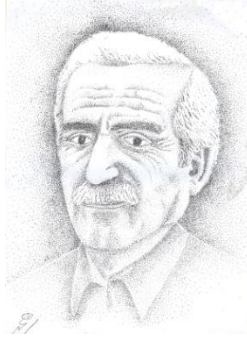
سورو باغلیر ایلاهی قان سورانلار
یازیلی کۆینه‌یه دؤنموش قورآنلار
بلالین دینله-دیک قانلی اذانین
قانی‌نی آلدیلار بیزدن اویانلار.

اوشاقلیق گونلریم ای سن ملک‌لر
سیزی سین- سین گزەر، روحوم ایمک‌لر
بۆیومزدیم اگر بیلستیدیم اینسان
اۆیونر، اۆزگه-دن کس سین چۆره‌کلر.
و نئچه تک بیت‌لر:

بی‌رینی اۆلدوره‌ن آدلاندی قاتیل
ولاکن مین قیران آدلاندی سولطان!

شوشه‌نین دایه‌سی داش‌دیر عزیزیم
آخیدار شیشه‌نین قانین همیشه.

اٲلیمیزین سؤنمز شعر اوجاگی^{۳۹۶}

کریم مشروطه‌چی، سؤنمز تخلوصو ایله تانینان شاعر، چاغداش ادبیاتیمیزین گؤرکملی سیمالاریندان بیریدیر. آذربایجان چاغداش ادبیاتینین اؤن سیرالاریندا دایانان سؤنمز شاعر، یارادیجیلیگی، درین ائتکی‌سینی شعریمیزه بوراخاراق، دؤنیا ادبیاتینا یوکسه‌لن شعریمیزین گؤرکملی و دیرلی شاعرلریندن‌دیر. سؤنمزین یارادیجیلیگی انقلابدان سونرا الیمیزه چاتیبسا داآنجاق اون ایللر بوندان اؤنجه یازیب – یارادیب و شعرلی دیللرده اوخونوردو. تکجه انقلاب عرفه‌سینده دیلیمیزین دیرچه‌لیش چاغیندا سؤنمزین شعر دفترلی یاییلما امکانی الده ائده‌رک چوخ آز بیر زماندا اللره دوشور و آلقیشلانیر.

انقلابدان سونرا شعریمیز داها دیرچلمیش و سؤنمزین یئری ده اؤزو اوچون ساخلانیلیر. شعریمیزه بؤیوک ایلهاملار وئرن و بوتون شعریمیزه کؤلگه سالان شاعیر، هله‌ده اؤز دهیری قدهر تانینمامیش، گنج‌لریمیز لازیمی قدهر تانیماپیرلار. شاه رژیمینین سیخینتی – بوغونتو گونلرینده ده اونون گؤزل و دهیرلی شعرلی اوره‌کلریمیزه سرین بیر سو چیلهمیش.

الینیزده اولان بالاجا کتاب – اٲلیمیزین سؤنمه‌ین شاعری – کریم مشروطه‌چی‌نین ادبی یارادیجیلیغینا باغلاناراق، شاعریمیزین تانیماسیندا و گنج‌لریمیزه یئنی بیر سؤز یولو گؤستره بیلسه، یازار اؤز مقصدینه چاتمیش اولاجاقدیر، بو اثر سؤنمزین یارادیجیلیغینا ایلک آددیملاردان ساییلیر. اولسون کی اونون مینلرجه یولونو داوام وئرنلر، بالاجا بیر پای ساییلسین.

کریم مشروطه‌چی (سؤنمز) ین یاشاییشی

کریم مشروطه‌چی سؤنمز تخلصی ایله بوگونکو آذربایجان شعرینین ذیروه‌سینده دایانان محتشم شاعیرلریمیزین بیرسی‌دیر کی ۱۳۰۷جی ایلینده تبریزده آنادان اولوب، زمانه‌میزین

۳۹۶ بهار زنجان، سای ۱۲۱، ۲۷ آبان ۱۳۸۳.

نوید آذربایجان، سای ۵۲۳، ۱۹ آذر ۱۳۹۲.

م. کریمی، اٲلیمیزین سؤنمز اوجاگی، تهران، انتشارات پینار، ۱۳۸۹.

ائیش- یوققوشلو آخیمینی دالدا قویوب، توفانلاری باشدان کئچیریبدیر. شاه رژیمنین استبدادیندان قاچا بیلمه‌ییب. دوستاقلارا سورگونلره ده معروض قالیبدير. آنجاق بیر آن دا سوسماییب، حالقیمیز اوغروندا دایانمادان چالیشیدیر.

کریم مشروطه چی ابتدائی تحصیلینی تبریزده بیتیریپ، ایکینجی دونیا ساواشی باشلاناراق، عایله سینه یاردیم ائتمه نظریله درسی بوراخیب و جوراب - تریکو کرخاناسیندا ایشله مه یی سئچیر؛ آنجاق بیر آن دا یازیپ - پوزمادان ال اوزماییب ساواد قازانماق اوچون ده چالیشیر. ۱۳۲۸ ایلینده عسگرلییه گئدیر. زمانین گلیشی ايله، گنج کریم ده سیاست ایشینه قاریشمامیش اولماییر. آنجاق اؤز دئدیگینه گؤره، محمد بی‌ریانین بیر گون شعر دیکله‌مه‌سی و وطن اوغروندا هیجانلی بیر شعر، گنج کریمی ده شاعر اولماغا سوق ائدیر. یاواش - یاواش شعر قورجاناقلاری اونون اوره یینده ده شعله چکیر و بیر گون اؤزونو گؤسته‌ریر.

۱۳۳۲ جی ایلده گنجلر و اؤیره‌نجی‌لر فستیوالی مناسیبتی ايله رومانیا یا سفر ائدیر، اما سفری سونا چاتمامیش، یولدا ایکن محمد مصدقه قارشی کودتا، گنج و احساسلی شاعری تاثیرلندیریر.

شاعر، ایشله‌مکله برابر دیپلومونو آلیر و بیر شرکتده محاسب کیمی چالیشیر. بیر آز کئچمه دن باک ایشینه قاریشیر و استخدام اولور. اوخوماقدان دایانمایان کریم، حقوق فاکولته‌سینی ده بیتیریر و بانک وظیفه‌لری داها دا آغیرلانیپ و نهایت انگلیسه گؤنده‌ریلیر. اورادا شاعریمیز بانکدارلیق درجه‌لرینی سونا چاتدیریب، بانکین مدیر عامل معاونی کیمی مهم بیر مقاما چاتیر.

سؤنمز ۱۳۳۹ ایلینده ائوله‌نیر. ۱۳۵۹ دا تهرانا گلیر. یاشینین چوخلوغونا باخمایاراق، بیر آن چالیشمادان دایانمامیش و بونون یانیندا گرگین بیر ادبی فعالیتی ده ایره‌لی سورموشدور. سؤنمز همان ۱۳۲۴ ایللرینده شعره مارقا بسله‌میش و شعر سؤیله‌مه‌یه اوز گتیرمیشدیر. آنجاق اؤزو دئمیشکن، شعر ساحه‌سینده جدی فعالیتی ۱۳۵۱ ده داوام ائتدیرمیش و انقلابدان اؤنجه "آغیر ایللر" اثرینی یازمیشدیر.

سؤنمزین بارلی ادبی فعالیتی وارلیق درگیسیله داها گوجلهنیر و گونو - گوندن داها دیرلی شعرلر اؤز خالقینا هدیه وئیر. بوگون سؤنمزین شعرلری چاغداش آذربایجان شعریمیزین زیروه‌ده دایانان ان گؤزهل اؤرنکلریندن ساییلیر. اونون سلیس و اوبرازلی شعر دیلی، چاغداش آنا دیلیمیزین ان گؤزهل و احساسلی نمونه‌لریندن ساییلیر.

شاعرین اثرلری

شاه دوورونده «آغیر ایللر» شعرى دفترینى یازان شاعیر، انقلابدان سونرا، «آمان داغلار»، «شئح مونجوغو»، «عیسانین سون شامى» «بو یاشدا» شعر اثرلرینى خالقینا اتحاف ائتمیش، نشر ساحه‌سینده ده بؤیوک باجارلیقا «حسرت چلنگى» و «ایلامیز حاققیندا» اثرلری یاراتمیشدیر. بونلارلا برابر «حیدر بابایا سلام»ین فارسىجا شاعیرانه ترجمه‌سى، شاعیریمیزین شعریت کارنامه‌سینى داها زنگین‌لشدیریر. ایللربویو- وارلیق درگى‌سینین اکثر نمره‌لرینده ده‌یرلى مقاله لريله چيخیش ائدير.

سؤنمیزین شعرلری شاهین بوغونتولو زامانیندان بوگونه قدير ديئلر ازبری اولوب و چوخلو شعرلری بوگون موسيقى‌میزده سسله‌نیر. اونون درین توپلومسال گؤروشلری، نجیب شاعیرانه دویغولاری، اینسان سئوهرلیک فیکیرلری هر اوخوجونو جلب ائدير و شاعیریمیزی اوره‌کلرده یا شادیر. شاعیرین ایلهام قایناغی، گرچک حیاتدان گؤروب- گؤتوردویو تجربه‌لر، تاثیرلندیگی حادثه‌لر و یاشانتی‌لار اولموشدور. شعریلرینده یاشایان دوشونجه‌لرین مایاسی گرچک حیات اولموشدور.

سؤنمیز شاعیریمیز، بوتون بارلى – گؤزهل عمرونو خالقینا ادبی اثرلر یاراتماقلا کئچیرمیش و بو دیرلى ۵۰ ایل عرضیده نئچه – نئچه اثرلری تحفه وئرمیشدیر. بونلاردان بئله آد آپارماق اولار:

آغیر ایللر

«حیدر بابایا سلام»ین فارسجا ترجمه‌سى^{۳۹۷}

عیسانین سون شامى

قارانقوش یازی گؤزلر^{۳۹۸}

شئح مونجوغو

آمان داغلار،

املامیز حقینده^{۳۹۹}

حسرتین چلنگى^{۴۰۰}

۳۹۷ بو اثر دؤنه – دؤنه چاپ اولوب و یاییلیبدیر. او جمله دن : ۱۳۷۰، ۱۳۷۳، ۱۳۷۷، و... ایللرینده

۳۹۸ کریم مشروطه چى – سؤنم، قارانقوش یازی گؤزلر، باکی، ۱۹۸۹.

۳۹۹ کریم مشروطه چى، املامیز حقینده بیر نئچه سؤز، تهران، ۱۳۸۳.

۴۰۰ سؤنم، حسرت چلنگى، تهرانریال ۱۳۸۱.

اثرلرین آراشدیرماسی

سؤنمزین دیرلی اثرلریواردیر. اونون آخیجی، سلیس و اوبرازلی دیلی، چاغداش شعریمیزین گؤزهل نمونه لریندن ساییلیر. ایندی ایسه لازیم گلیر اونون تک – تک اثرلرینه قیسسا بیر نظر سالاراق، اثرلرینی گؤزدن کئچیره ک.

آغیر ایللر

شاعیرین ایلک اثری اولان «آغیر ایللر» ۱۳۵۶جی ایلنده یارانیب قورتاریر. بو اثر، «حیدربابایا سلام» سایاغیندا و فورماسیندا اولاراق ۱۷۴ بنددن عبارت دیر. بو اثرین محتواسی میلی دویغولارلا دولودور و خالقیمیزین باشیندان کئچیردیگی اولایلار بوردا دیله گلیر و شاعیرین شعره اوز گتیردیگی نهدن لر ده سؤیله نیلیر.

او گوندن کی ديلم «لهجه» ساييلدی

ياتميش طبيعيم بير ديسکينيب آييلدی

بو آييقليق اولکه ميزه ياييلدی

دامارلاردا غيرت قاني قاينادی

پاسلی قلم اليميزده اوينادی^{۴۰۱}

آنجا شاعیر ۱۳۳۳ ایلینده بیر فارسیجا ماهنیدان ایلهم آلاق آشاغیداکی شعر یازمیشدیر کی او آغیر ایللرده داغچیلارین دیلرینده اوخونوردو:

آچیل سحر

اویان گونش

آچیل بوسون نفسه

بو قارانلیق قفسده

سن ايله من تاپيم يئنی حیات

ایشیقلا رین ساجیل سین

چیچک لریم آچیل سین

بو ائللره باغیشلا سین نجات...^{۴۰۲}

۴۰۱) سؤنمز، آغیر ایللر، تبریز، ۱۳۵۸، ص ۷۸.

۴۰۲) آغیر ایللر، تهران، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۱، ص ۲۳.

سۆنمزین نئچه شعری اوستاد علی سلیمی نین و حسن دمیرچی نین آهنگلری ایله بسته-لنمیشدیر.

عیسانین سون شامی

شاعیرین انقلابدان سونرا ایلک اثری «عیسانین سون شامی» دیر. بو اثر چاغداش شعریمیزده بیر دهیرلی حادیثه دیر چونکی بیر منظومه اولاراق درین معنالی سؤزلری دئمک ایسته ییر. شاعیر اوز گۆردویوندن دانیشار. بیرگون میانادا بیر چاخیر ایچه نی شاللاق وورورلار. چاخیر ایچه نین با لاجا اوغلو آتاسی نین شاللاق وورولماسینی گۆرور. تاثرله نیر. آنجاق شاعیر بو اولایدان ایلهام آلاراق عیسانین سون شامی داستانینی قلمه آلیر. بئله یازیر کی لئوناردو داوینچی مشهور ایتالیا نقاش و هئیکل تراشی «عیسانین سون شامی» تابلوسونا چکمه یه باشلاییر. آنجاق اونا مودئل لازیم دیر. ایلک اؤنجه ائله بیر آدم لازیم دیر گۆزله، تمیز، نجیب و پاک بیر اینسان اولاراق عیسا اوچون مودئل اولماغا لاییق اولار. داوینچی گزیر- دولانیر- بیر گنج و گۆزله اوغلانا راست گلیر کی گۆزله لیکده، متانتده، و وقار و نجابت سمبلی کیمی اولابیلر، صداقت، صمیمیت و پاکلیق اوز- گۆزوندن تۆکولور. صنعتکار اولونلا دانیشیر و مودئل اولماغا راضی لاشیر. تابلونون بیر بۆلومو قورتاریر. صنعتکار ۱۲ نفر تابلودا اولان شخصیتلر اوچون مودئل تاپیر تابلوسونو یارادیر، آنجاق یهودا اوچون بیر مودئل تاپمالی دیر. بونا ائله بیر آدم لازیم دیر کی خیانت، خبیثلیق، جنایت اوز، گۆزوندن تۆکوله. فتنه، فساد، هر جوره پیس عمللرین سیمبولو اولابیلر. گزیر- دولانیر، بئله بیر آدم تاپا بیلمه ییر.

آیلار- ایللر کئچیر، آنجاق مودئل تاپا بیلمه ییر. داها، داوینچی بو تابلودان واز کئچیر و تابلونو قورتارمامیش بوشلاییر. ایللر کئچر، آیلار اۆتور، ۲۰ ایلدن سونرا، داوینچی داها ایسته ییر بو تابلونو قورتاریب، قیراغا قویسون، یئنه باشدان بیر مودئل اولماق اوچون بیر آدم دالیجا گزیر. گونلر بونا وقت صرف ائده رک، بیرگون بیر آدم تاپیر کی اوغرولق، جنایت و مختلف فسادلارا متهم اولموش، اؤزنده چیرکین، کثیف اولاراق اوز- گۆزوندن خیانت و خباثت یاغیر. بوندان یاخشی مودئل یهودا اوچون تاپا بیلمزدی. یاخینا گئدیب، هر بلایا دؤزور و اونو راضی لاشدیریر. بو آدم گلیب داوینچی کارگاهیندا مودئل اولور. داوینچی تابلوسونا چکیر - قورتاریر. سونوندا بیر پول مودئلین اووچونا قویوپ یولا سالماق ایسته ییر، بو آدم دایانیر، تابلویا باخیر و صنعتکاردان سوروشور: یادینیز دادیرمی بیرگون بو آداما - عیسائی گۆسته ره رک- مودئل اولدوم؟

داوینچی یئریندن شاشیر: نئجه اولابیلر بیر نفر عیسانین پاکلیغی، معصوملوغو و گۆزله لیلینه

سیمبول اولان بیر کیشی، بوگون- اییرمی ایلدن سونرا- یهودانین خیانت و پیسلیک سیمبولو اولام؟ مودئلین الیندن یاپیشیب اورتورماغا چاغیریر. او کیشی ده اگلهشیب باشیندان نه کئچردیگینی سؤیله ییر و صنعتکار دوشونورکی دوغرودان دوغروسونا بیر جامعه و بیر توپلوم باجارا بیلر عیسادان بیر یهودا یارادا! اییرمی ایلده عیسانین باشینا گتیرهن بلالار، اونو یهودا یا چئویرمیش!

شاعیر، بورادا جامعه میزه اوز چئویریپ، عیسالاریمیز پاک و نجیب ساخلاماق اوچون جامعه میز اصلاح ائتمه یی ایسته ییر و بیر کیشینی چاخیر ایچمک اوچون شاللاقلاماسینی، ائله عیسانی یهودایا چئویرمه پروسئسینده بیلیر. شاعیر بورادا بئله بیر داستانی یاراتماقلا اؤز اجتماعی پیامینی وئیر. ۴۰۳ چاغداش ادبیاتیمیزدا بئله منظومه لر چوخلو ده ییر و اؤنمه مالیک- دیلر. شاعیرین بورادا دیلی ده چاغداش و دوشونمه لی دیر.

عیسانین سون شامی شعرلرینه باخیشیمیزدا، اونون بیر مقدمه و ۸ پرده ده و بیر سون مؤخره یه راستلاشیریق. داستان باشدان - باشا درین تجربه لرین و شاعر روحونون چیلغین دیوینتولریندن علاوه، اجتماعی بیر باخیشین دا نتیجه سی دیر. آنجاق دنیا گؤرموش، عینی حالدا یوموشاق خویلو بیر آغ ساققال کیمی نصیحتلرینی دئمکدن چکینمه ییر. باخین:

بیلیم نه دن بو سرت انسان

ال گؤتورمور منملیکدن،

بو ابدی دولانیشدا

انسیتی گؤره - گؤره،

اویغونلوغو بیله - بیله.

شاعر دقیق صورتده دونیادا نه کئچدیگینی بیلیر؛ اما وطنینده هله ده شاللاق و قامچی نین انسانلار؟! تربیه سینده اثری اولدوغونا اینماییر، بلکه انسانی حیوانلا عرضی گؤره نلرین پوچ بئیینلرینده بئله بدبینلیک اولای بیله جه یینی دوشونور. اونا گؤره ده بئله شاللاق وورما صحنه لرینی گؤردوکده آجیییر، کؤره لیر، دیله گلیر، ساکت اوتورا بیلمه ییر:

بوگون، دنیا ملت لری،

تربیت له، محبت له،

ان ییرتیجی حیوانلارین خاصیتین ده ییشدیریر،

انسانلارلا قونوشدورور،
سن ھله ده اۇيۇنورسن
انسانلاری تاپداماقلا؟!

انسانلارا وعد ائتدیگین کرامتی اونودارکن
بیر انسانی، حیوان کیمی،
مین بیر آییق گۆز اۇنونده
آبیرسیزجا شالاقلاماق دیانت می؟

بیر ملتی،
بوتون باشقا ملتله
وحشی کیمی تانیتدیرماق،
او مهربان، باغیشلايان،
عیبلرین اوستون اۇرتن،
بۇیوک تانری گۇندهردیگی شریعت می؟
شاعر درین بیر درد و دوشنجه ایله شعرینه داوام ائدیر و سۇزونو بو دوشونمزله
دوشوندورمک اوچون بیر ناغیل سۇیله ییر. حضرت عیسادان آلدیغی بیر الھاملی ناغیلی. شاعر
داستانی بئله باشلا ییر:

بیری وارمیش، بیری یوخموش،
بئش یوز سنه بوندان اول،
ایتالیادا بیر قدر تلی،
بۇیوک رسام یاشاییرمیش،
اونون آدی "لئوناردو داوینچی" ایمیش....

یوخاریدا سۇیله دیگیمیز کیمی داستانی باشا چاتدیریر، بو اومید ایله کی باشا دوشنلر ده
اولسون. آنجاق شاعر اثری نین سون بۇلومونده یئنه اوخوجولارینا موراجیعت ائدیر و سۇزونو بئله
تماملا ییر:

قوی بیلسین کی،

قارانلیغی قورو – قورو تاپدالاماق
جهالت دیر.

قارانلیقلا ووروشماقچون،

گرهک الده

بیر ایشیقلی چیراغ اولسون.

چیراغ یانسا،

قارانلیقلار،

اؤز – اؤزونه قویوب قاچار،

یول – یولاجاق ایشیقلا،

یول ایسنرسه یاخین اولسون،

ایسنرسه ده اوزاق اولسون.

دستانیمی اوخویانلار!

ناغیلیمی دینله یین لر!

هر کیمسینیز،

سیزی گؤروم،

داماغیز چاغ، اوزونوز آغ،

وجدانینیز اویاق اولسون!^{۴۰۴}

بورادا بیر سؤزو ده ایضاح ائتمه لی یم. ایلک دفعه بو اثر تبریزده ۱۳۵۸ جی ایلده چاپ اولدو و
ایکینجه دفعه ۱۳۸۰ جی ایلده تهراندا. آنجاق ۱۳۷۸ جی ایلده شاعرین نظریندن بیر دؤنه ده
کئچمیشدیر و بو دها گؤزه للیک ده کتابا آرتیریلیمیشدیر: او دا اثرین ایکی الیفباده – عربجه و
لاتینجا اولدوغودور.

شئح مونجوغو

بو اثر ایلک دؤنه تبریزده و ۱۳۷۴ جی ایلده نشر اولدو. سونرا ۱۳۸۱ جی ایلده آمان داغلار اثریله بیرلیکده تهراندا یاییلدی. شئح مونجوغو دؤرد بؤلومدن عبارت بیر اثر دیر. بونلار عبارت دیر:

اوخودوم جناس ایندی

یانماسام اریمه‌رم

اریمه سم یانمارام

شئح مونجوغو

ایلک بؤلومده، بیز بیر چوخلو قیسسایا شعرلرله اوز – اوزه گلیریک کی اونلاردا شاعر درین معنالارلا برابر شعریمیزین اینجه صنعتلریندن اولان "جناس" هنریندن یارارلانییر. ایکی بند شعر ایله داوام ائدیریک:

دیلیم – دیلیم دوغرا قیزیل آلمانی،

وئر هر گلن یئسین اوندان بیر دیلیم.

اوچ کلمه دیر وارلیغیمی بیلدیرن:

بیر وطنیم

بیر منلیگیم،

بیر دیلیم! ۴۰۵

بورادا معنا گؤزه للیگی اوخوجونو حیران ائتدیگی ایله یاناشی، شاعرین دیلیمیزین گوجوندن باجاریقلا یارارلانماسینی دا گؤروروک. ایندی ارک حاققیندا بیر شعر:

مغرور دایان، آلتین آچیق، اوزون آغ،

تک آلاها اییل ارکیم، آی ارکیم!

اوندان باشقا سن بیر کسه اییلمه

قارشیندا گؤر اییلر کیم، آی ارکیم! ۴۰۶

کتابین ایکینجی و اوچونجو بؤلومونده یازیلان شعر لر هم باباتی فورماسیندادیر و هم جناس صنعتیندن استفاده اولونموشدور و شعرلرین گؤزه‌لیگینه ده هئچ بیر سؤز یوخ هر اوخوجو لذت آپاریب، کتابی یئرله قویا بیلیمه‌یر. اثرین دؤردونجو بؤلومو اولان شئح مونجوغو، هم مضمون و هم فورما جهتیندن فرقلی دیر. بورا مختلف موضوعلار و مختلف شعرلرله اوز – اوزه

۴۰۵ سؤنمز، شئح مونجوغو، تبریز، ۱۳۷۴، ص ۱۱.

۴۰۶ سؤنمز، شئح مونجوغو، ص ۲۴.

گلیریک، حتی غزل و قوشما دا بورادا واردیر. آنجاق مونجوق دئدیکده، بیز مورواریلارلا توش گلیریک.

آمان داغلار

شاعیرین بو اثری، ایلک دفعه ۱۳۶۴ جی ایلده و سونرا شئح مونجوغو ایله بیرلیکده ۱۳۸۱ جی ایلده یایمیلانیر. بورادا نئچه – نئچه غزل، قوشما ایله برابیر بیر سربست شعرله ده روبرو گلیریک و همین سربست شعر، کتابین عنوانی سئچیلیمیشدیر.

شئح مونجوغو و آمان داغلار

سؤنمزین اینقیلابدان سونرا ایکی اثری «شئح مونجوغو»^{۴۰۷} و «آمان داغلار»^{۴۰۸} چاپ اولدو و سونرا بو ایکی اثر بیر کیتابدا چاپ اولدو^{۴۰۹}. بورادا یازیلان شعرلر شاعیرین شعریت گوجونو سینماق اوچون بیر مئیدان اولموش و سؤنمز شاعیرلیک گوجونو بورادا سینامیشدیر. بایاتی سایاغیندا- ۷ هیجالی- یازدیغی شعرلری مونجوق آدلایاراق چوخلو مونجوقلار، دؤردلوکلر و روباعی لر یارادیر. بیر نئچه شعرده بو قایدادان قیراقدا اولاراق واردیر، اؤرنک اوچون بوشعری:

قویون دئییم نیه منصورى چکدیلر داره

او، حقى بیر اوجا یئردن آراماق ایستردی

گؤروب یاتاقدا یاراشماز قووشسا دلداره

اولو مقامینا یارین، یاراقا ایستردی

شماتت ائیلهمه سینلر، نه اونا، نه یاره

دارین دیبینده ده زولفون داراماق ایستردی.

آغ اوزله قارشیلاری داری اول ساچی قاره

قارا اوره کلری بلکه قاراماق ایستردی. ۴۱۰

سؤنمزین بیرسیرا شعرلری او قدهر اوره یه یاتان و گؤزهل دویغولارلا دولقوندورکی خالقین دیلینده ازبرله نیب و ماهنی کیمی اوخونور، او جمله دن "سنسیزله میشم" شعرینی آد آپارماق

۴۰۷) سؤنمز، شئح مونجوغو، تبریز، ۱۳۷۴.

۴۰۸) سؤنمز، آمان داغلار، تبریز، ۱۳۷۴.

۴۰۹) سؤنمز، کریم مشروطه چی، شئح مونجوغو و آمان داغلار، تهران، ۱۳۸۱.

۴۱۰) همان، ص ۴۴.

اولار:

بیر گۆیر چین کیمی دئسیزلەمیشم
 بولبولم یازدا چمنسیزلەمیشم
 اسکى دن شانلى شرفلى ائل ایدیم
 ظالمه قارشى آمانسیز سئل ایدیم
 دیروه سی چنلى دومانلى بئل ایدیم
 ایندی مدّندی کی چنسیزلەمیشم.
 منده اردملى ارئلر یاشامیش
 ستارا، بابکه تنلر یاشامیش
 او قدەر ائلحه بیلنلر یاشامیش
 ایندی من ارسیز، ارنسیزلەمیشم.
 حیرته دالديرار انسانی، دئسم
 دردیمین یوخ آدی، عنوانی دئسم
 باشقا بیر سؤزلە بومعنانی دئسم
 اؤز دیاریمدا وطنسیزلەمیشم.
 درد منی یاندیریر اما اودو یوخ
 اودور، آغزیمدا حیاتین دادی یوخ
 دئمیرم دردلر ایچینده آدی یوخ
 دئییرم: من بئله منسیزلەمیشم.
 ای منیم منلیگیم امدادیمایئت
 بیرجه گل، منله قووش، دادیمایئت!
 منی باس باغرینا فریادیمایئت
 بیلیمسن کی نئجه سنسیزلەمیشم.^{۴۱۱}

سؤنمزین دیلی چوخ آخیجی، روان، شعرلری آخساقسیز، محکم دیر، محتوا جهتیندن ده
 شاعیر درین دوشونجه سیندن، میللی باخیشیندان و اجتماعی گؤروشوندن آسیلی اولاراق،

یوخاری سوپهدهدیر؛ بلکه ده چاغداش شعریمیزین ذیروه سینده دایانان اثرلردن دیر. شاعیرین اوجا همتی، و وقاری و سارسیلماز اوره یینی شعرلریندن اؤیره نه بیلیریک:

یارانیشیم بوراخیلسا اؤزومه

آی اولمارام، او، گونشدن پای ایستر

گونش اولارام، ائل قیزیشار کؤزومه

ایشیغیندان اولدوز ایستر، آی ایستر...

سؤنمز، شاعیرین نجه اولدوغونو «آمان داغلار» اثرینده مقدمه یئرینه یازدیغی «شاعیر دئدیگین...» شعریندن آلماق اولور. او، شاعیر حاققیندا بونا اینانیر:

شاعیر دئدیگین آخماسا آل قال اوره گیندن

بیر گول دره بیلمز او، گولوستان اوره گیندن

قان اولماسا کؤنلو گئجه لر قانلی شفق تک

البته آچیلماز سحری دان اوره گیندن...

و نهایت شاعیرین پیامی اینسان سئوهرلیک دیر و بئله فریاد چکیر:

اینسانی دا بیر سئو! اگر آلاهی سئوره سن

آلاه یولو، والله کئچر اینسان اوره گیندن.

سؤنمز ائله بیر شاعیر دیرکی اطرافیندا گئیش بیر باخیشلا باخیر، داریسقال بیر یولدان کئچمک ایسته میر، دونیاسی بؤیوک، مئیدانی آچیق و فیکری درین بیر انسان دیر. اؤزونو بئله بیر دنیا ایله باریش دیرمیشدیر. الیندن گلنه ده اسیر گه مەمیش، اویاخشی شعر دئمکله برابر، یاخشی خط یازیر، رساملیق ائدیر. بوتون ساحه لرده صاحب نظر دیر. املاء حاققیندا نظر صاحبی دیر و بو زمینه ده «ملا میز حاققیندا» اثرینی ده یازمیشدیر. هر حالدا بیز اونونلا موافق اولماساق دا، سؤنمز بیر چرچیوایا باغلی و صاحب نظر دیر. کیتابلارینین سون چاپلاریندا اؤز نظرلرینی اعمال ائتمیشدیر.

حسرت چلنگی

سؤنمز نثریمیزله ده ادبیاتیمزا یاردیم لیک ائتمیش و گؤزه ل قلمی ایله نثریمیزین زامانلا آدیملاماغینا یاردیمچی اولموشدور. اونون «حسرت چلنگی» اثری سفرنامه سی اولاراق ده یرلی نثر اثرلریمیزدن بیری ساییلیر. شاعیر ۱۹۶۶ جی ایله باکییا چاغیریلیر و اون گونلوک بیر سفره

چیخیر.^{۴۱۲} سۆنمز بو سفردن آلدیغی ائتکی‌لری قلمه آلیب و گۆروشدیو عالیملر، شاعیرلر و صنعتکارلارین تانیتمی‌ماغیندا آخجی قلم ایله معلومات وئیر.^{۴۱۳} بو دهرلی کیتابدا نثر و معلوماتدان علاوه چوخلو شعرلرله- شاعیرین اؤز شعرلری و گۆروشدیو شاعرلرین شعرلریله اوز- اوزه گلیریک.

دوغروسونو دئمک ایسته‌سک بونو آرتیرمالی یام کی سۆنمز جنابلاری تکجه شعرده یوخ، بلکه نثرده ده بوگونکو دیلیمیزین ان گۆزهل یارادیجیلاریندان ساییلیر. اونون گۆزهل، آخجی، سلیس و اوبرزلی دیلی هر اوخوجونو اؤزونه چکیر. اونون قلمی‌نین چکیمی ایله تانیش اولماق اوچون بیر نچه جمله‌نی بیرگه اوخویالیم: "بوگون دونیانین ان بؤیوک سیاسی - اجتماعی قدرتلریندن بیرسی سووئتلر بیرلیگی‌دیر. او، اؤزونو بوتون یئر اوزونده بیرینجی سوسیالیست قورولوشو، سوسیالیست دولتی آدلاندیریر، و اؤز دنیا گۆرومو اعتباریله، بوتون دنیا زحمتکش‌لری‌نین قارشى‌سیندا مسئول تانییر. و دنیادا گئدن مترقی نهضت‌لره یاردیم ائتمک ادعاسیندادیر. بعضا ده یاردیم ائتمکدن قیزیرقانییر. بئله بیر بؤیوک ادعا صاحبی، معین ایدئولوژی‌یه سؤیکه‌نن بیر قورولوش، نه قده ر آییق، نه قده ر عدالتلی، و نه قده ر اؤز سؤزونون اوستونده دوران بیر قدرت اولمالی‌دیر!"^{۴۱۴}

گۆروندویو کیمی، بوگون سووئتلر اۆلکه‌سی داغیلیبسا دا سۆنمزین سؤزونه هئچ بیر ایراد توتماق اولماز؟! چونکی، او بیر دوشونجه‌لی، درین باخیشلی و دوزگون گۆره‌ن بیر انسان و بیر شاعیر‌دیر.

بو ۴۰۰ صحیفه‌یه یاخین بیر کتاب، تکجه نثر اثری یوخ، بلکه ده گۆزهل مشاعرلر کتابی- دیر. شاعرلرین ان گۆزهل شعرلری بورادا توپلانمیش و شاعرلر جرگه‌سیندن چوخ ماراقلی و اینجه دوغولاری، هابئله هنر اینجی‌لریله دولو شعرلرین اوخوجوسو اولوروق. سۆنمز بو دهرلی سفرینده آذربایجان چاغداش ادبیاتی‌نین ان بؤیوک شاعرلریله، عالیملریله و ادیب‌لریله گۆروشور. او، نبی خزری، عباس زمانف، زلیمخان یعقوب، صابر رستم‌خانلی، ناظم رضوان، مروارید دلبازی، حکیمه بلوری، بالاش آذراوغلو، نریمان حسن‌زاده، و باشقالارایلا گۆروشور، تکجه گۆروشمک

۴۱۲) سۆنمز، حسرت چلنگی، تهران، ۱۳۶۶.

۴۱۳) سۆنمز بو کیتابیندا باکی سفری‌نین قیدلرینی قلمه آلاق، شاعرلرله ده مشاعره‌یه قاتیلیر. او جمله‌دن نبی خزری، زلیم خان یعقوب، صابر رستم خانلی، ناظم رضوان، حکیمه بلوری، ماهرخ مرادوا، بالاش آذر اوغلو، مدینه گولگون، نریمان حسن زاده، میرزا ابراهیم اف، رضا آنا، سهراب طاھر، بختیار وهاب زاده، مهمان علی یف و باشقا شاعیر و عالیملرله گۆروشوب، اونلارلا شهر اتحاف ائدیپ، اونلاردان جاواب آلمیشدیر.

۴۱۴) سۆنمز، حسرت چلنگی، ص ۳۳.

یوخ، شئعیرله شیر. اونلار شعر قوشور و شعرلر ده جاواب آلیر! بو شعرلردیر کی کتابی داها جانلاندیریر و داها اوخوجونو دالیجا چکیر.

باشقا مقاله لری

سؤنمز بیر محقق کیمی ده چالیشیب، وارلیق درگی سی نین مختلیف ساییلاریندان درین مضمونلو مقاله لرله چیخیش ائده رک؛ گؤزهل دیل ایله نثریمیز ساحه سینده چالیشیدیر. سؤنمزین حیدربابا حاققیندا دانیشیغی بیر مستقل کتاب^{۴۱۵} کیمی یاییلیب و خالقیمیزین آلقیشینی دا قازانیبدیر. سؤنمز بو دانیشیقدا، درین معلوماتینی ترجمه حاققیندا دوشونجه سینی و ائلیمیز حاققیندا دوغوسونو آیدینجاسینا گؤسترمیشدیر.

املامیز حقیقنده

سؤنمز «ایلامیز حقیقنده»^{۴۱۶} کیتابیندا اؤز دویدوغو دوشونجه لری ایره لی سورموش و یازی قایدالارینی بیان ائتمیشدیر.

سؤنمز وارلیق یازیچیلار هیأتی عضولریندن اولوب و یاخیندان اشتراک ائتمیشدیر. بیرسیرا یازیچیلار سؤنمزین «بابام اؤزو گله جکدیر» و «یئنی یوللار آچان داغچی» پوئمالارینی اونون سیاسی اثرلری آراسیندا اؤنملی و ده یرلی ساییرلار.^{۴۱۷} همین اثرده اوخویوروق: «اوخوجولار خاطیرلادیریق کی سؤنمزین بوتون شئعرلری مضمون اعتباریله وطنین و خالقین خوشبخت-لییی، آزادلیغی اوغروندا مبارزه یه حصر اولونموشدور. شاعیرین «سؤنمز» تخلوصودا محض بونونلا باغلی دیر».^{۴۱۸}

(۴۱۵) مصاحبه، محمدرضا هیئت و سؤنمزین حیدربابا حقیقنده، دانشقلاری، وارلیق درگی سی نین اؤزهل یاییملاری، تهران، ۱۳۸۰.

(۴۱۶) کریم مشروطه چی، املامیز حقیقنده، تهران، ۱۳۸۳.

(۱) جنوبی آذربایجان شعری آنتالوژیسی، جیلد ۴، باکی، ۱۹۹۴، ص ۱۴۶.

(۲) همان.

عمران صلاحی ۴۱۹

عمران صالحی ۴۰ جی ایللرده آذربایجان یازیچیلاری آراسیندا باش قووزایان و طنز یازیلارلا شۆهرت قازانان شاعیر و ساتیریک یازاردیر. او یوردوموزون آجیناقلی قارما- قاریشیق بیر دؤورونده یاشاییب یاراتدی و خالق یاشامینا یئنی تصویرلره صنعتده جان باغیشلادی.

عمران ۱۳۲۵ ایلینده تهراندا دونیا یا گلدی. آنجاق آتاسی اردبیللی ایدی. عمران بیلیم یوردوندا انگیسجه‌نی اوخویوب، رادیو-

تلویزیوندا ایشه مشغول اولدو. عمران اوجابویلو، درین باخیشلی، درین دوشونجه‌لی، عینی حالدا اوتان قاچ ایدی. او، اوشاقلیقدا یازیب- یاراتماغا جان آتیر. شاعیرین عؤمور شوسه‌سی ۱۳۸۵ جی ایلین مهر آییندا (۱۱ ده) دولدو، آنجاق یاشی ۶۰ ی دولدورمامیشدی ۴۲۰ (دوغموم گونو ۱۰ اسفند ۱۳۲۵).

۱۳۴۵ جی ایلده، توفیق درگی سیله ایش بیرلیک اندیپ، فارسجا و تورکجه یازیلارینی چاپ ائتدیریر و چوخلو یازارلار و شاعیرلره تانیش اولور. طنز یولو ایله خالق یاشامیندا چیراغ یاندیریب، یوللارینی ایشیقلا ندیریر. شعرلر قوشور، اؤزونه تای اؤز ایچینی سؤزجوکلرده قوشور. بیر ایگید اولور اینجه روحلو و چوخ جانا سینن. اونون پاک و دورو اوره‌یی گؤزلری نین پاریلتی- سیندان بللی ایدی. ایچ تمیزلیگینی گؤزلریندن اوخوماق اولوردو، صفالی گولوشلریله دینله- ییجی سینه صمیمیت ارمغان ائدیردی. اوره‌ک صفاسینی گؤی قورشاغی نین آلوانلیقی ایله آدامین اوستونه چکیب، بیر آنلیق دا اولورسا زمانه غمینی اونودورسان. آنجاق بونجیب گولوشلرده سانکی بؤیوک بیر درد یاتیب، خالقین درد. عمران عؤمرونون سون گونونه قدهر بیر آذربایجانلی یاشادی و انسان ماهنی سینی دیله گتیردی. بو ماهنی لاردا آنا دیلینه اولان ماراغینی گؤرمک اولور و بیر اینسانین اوره‌ک دؤیونتوولرینی: سازین سیمی دالغالانیر

۴۱۹ بو مقاله ایلک اؤنجه امید زنگان، سونرا نوید آذربایجان درگیلرینده چاپ اولموشدور.
نوید آذربایجان، سای ۵۴۰، ۱۹ شهر یور ۱۳۹۳.
۴۲۰ آذری فصلنامه، سای ۱۳، ۱۳۸۵.

دالغالار داشا ده بیر

جالانیر.

ایندی منیم اوره ییم

یئلکن سیز بیر گمی کیمی

دالغالارین ایچینده.

بو شعرلر، اونون روح ساغلاملیغینی، دورولوغونو و گؤزه للیینی گؤستریر.

عمران صلاحی نین شعر دونیاسی:

عمران بیر دانیشیقدا دئییر: من طنزلری خالقیمیزا گؤره یازیرام، آما شعرلری اوره ییمه خاطر.^{۴۲۱} او، بوسورغو - "سیز نییه تورکجه شعر یازیر سینیز؟" - ین جاوابیندا دئییر: منیم آنادیلیم تورکودور و ائوده همیشه تورکو دانیشاریق. بیر سیرا دویغولار واردیرکی آذربایجان هاواسیندا اولموش و من اراده ائتمزدن تورکوجه شعر دئیشم و بو دویغولاری شعریمه گتیرمیشم.

بیر باشقایترده ایکی دیلی شعرلریندن سؤز گلن ده یازیر: «دوستلار دان بیر دئییردی: عمران! سن تورکجه شعر دئ، سونرا فارسچایا چئویر!» شاعیریمیز بو ایکی دیلین شعر حاققیندا بئله دیله گلیر: تورک شعر عروضا دئیل. اونون وزنی هیجالی دیر و بو هیجا وزنی، وحشتلی بیر ظرفیته مالیک دیر. بو وزن ایله هر زادی سؤیله مک مومکوندور. یئرسیز دئییلدیرکی بیر بازار ناظم حکمت حاققیندا دئیشدیر: «او شعر ماکیناسی دیر». بو، تورک دیلی نین اؤزه - للیگی دیر، بو دیل اصالتاً موسیقایی دیر. عمران صلاحی نین شعرلری انگلیسجه، فرانسیزجا، اسپانیولجا، ایتالیانجا و باشقا دیللره ترجمه اولموش، بیر سیرا شعرلرینه موسیقی بسته لنمیش و خالق ایچینده یاییلمیشدیر. اونون اوچ تورکجه شعر مجموعه سی چاپ اولموشدور:

۱ - مجموعه، ۱۳۵۷ بو اثر صلاحی ایله بیرلیکده حبیب ساهیر، م. قافلانتي، ح. دوزگون و ب.چای اوغلونون شعرلری ده گلمیشدیر.

۲ - پنجره دن داش گلیر اثری ۱۳۶۱ چاپ اولاراق تکجه ایراندا یوخ، بلکه سرحدلری آشیب کئچیب و باشقا اؤلکه لرده ده القیشلانیبدیر.

۳ - آینا کیمی اثری ۱۳۸۰ دا چاپ اولاراق، شاعیر اؤزو طرفیندن فارسی ترجمه سی ده وئریلیبدیر. بو دفترین بیرینجی شعر بو دور:

(۴۲۱) آذر تورک مجله سی، نمره ۲، مارس ۲۰۰۷، ص ۱۵۶-۱۶۶.

پارچالاندیق، سینمادیق!
 داش آتانلار بیلمه دیلر، پارچالانمیش آینادا
 بیر آجادان مین آی چیخار
 بیر گونشدن مین گونش
 بیر اولدوزدان مین اولدوز.

پارچالاندیق آینا کیمی
 چوخالاریق
 چوخالاریق ایشیغی.^{۴۲۲}

بو بالاجا شئعردہ، شاعیرین دنیا گۆروشو، قلبی نین تمیزیلی و شن روحو اؤزونو گۆستهریر.
 شاعیرین اینجه دویغولاری ساده سؤزجوکلرده قانادلانیب گؤیلره قالخیر. عمرانین شئعرلریندن
 اورہیہ یاتان نهدن لردن باشلیجا دیلی نین ساده لیگینی سایماق گرہک، او عمی سینین اؤلوم
 نیسگیلی نی گۆر نه ساده دیل و گۆزهل تصویرلره سؤیلہ ییر:

آغلا، آغلا ساوالان
 لالہلر اورہیینی اودوور، داغلا ساوالان!
 سینہ ده کی یارالاری دومانلارلا یاخشی باغلا
 ساوالان!
 هامی بیر- بیریندن آیری دوشوبلر
 قارداش - قارداشدا
 داغ - درہ، داشدان
 فیکیرلر باشدان.

مہشہ سہراب اؤلندہ
 (شام اسبی) ده آغاجلارین بئلی بیردن بوکولدو
 یئل لر پنجه سالدیلا
 بولودلارین کؤینک لری سؤکولدو
 دنہ - دنہ - دوگمہ کیمی، یئرہ اولدوز تؤکولدو

(۴۲۲) عمران صلاحی، آینا کیمی، تہران، نشر نگاہ امروز، ۱۳۸۰، ص ۹.

مه شه سهراب کیم ایدی؟
قهرمانلیق چیراغینی یانديران
قارانیقدان چیراغی دولانديران
آخیر دفعه، من عمیمی گؤرهنده
قیش ایدی

(سرعین) ین سولاری کیمی قایناشیب
شام اسبی دن تهرانا گلیمیش ایدی.
دولو بولودلار کیمی
قوجاقلاشدیق، آغلاشدیق
بیر چترین آلتیندا
کوچه لری دولانیدیق
یئل آسنده، گوجو بیزه چاتمیردی
سویوق – ساختا، دیشی بیزه باتمیردی.

مشه سهراب کوچهلرده منیم آتام می بوللانی
یادا سالیب آغلادی
باشیمیزین اوستونده چتیر، آمما
چترین آلتیندا یاغیش یاغیردی!

ساوالانیم ایندی حسرت چؤلونده
گؤزلریمده یاغیشدان پای
دیلیمین اوستونده ایوای
اته گیمده آجی چای. ۴۲۳

عمران صلاحی کئچمیشی یاددان چیخاردان دئییل، اونون کؤوره ک اوره یی هیجران،
آیریلیق، اؤلوم – ایتیم آجی سینی اونوتمايیر، هابئله شیرین لیکلری ده یاددان چیخاردان
دئییل. دبلری ده اونوتمايیر:
قهوه خانادا اوتوردوق

قلیانلا ش‌دیق، چایلاش‌دیق
محبتی قویدوق میزین اورتاسینا، پایلاش‌دیق!

باياتی‌لار
آیران کیمی داماغیمدا داد وئردی.

چای اوغلويا دئییرهم
بولبول‌لرین سه‌سی خوش
بوردا هر شئی وار، آمما
آشیق‌لارین یئری بوش!^{۴۲۴}
عیمرانین شئعرلرینده گوللرین قوخوسو، چیچیک‌لرین اییی‌سی و آلمانا – هئیوا، قوش‌لارین
دا قوخوسو گلیر. آنجاق بونلار هر زمان خوش دئییل، گاهدان نیسگیل قوخوسو وئیریر، گاه بو
عطیر کیمی قوخویان قوش‌لار دووار دالیندا گۆزدن ایتیرلر، هاوا توتغوندور، اوچماغا هوس یوخ:

غنچه، معطل قالیب‌دیر

باهاریئلی اونا دئییر:

گنج اولار، بیر آز تله‌س!

هاوا ائله آغیر دیرکی
قوش‌لار اوچماق ایسته‌میر
آچیق قالسادا قفس!
شاعیرین بو ساده دیلینده، درین معنالی رومانلار اوخوماق اولور. اوزون داستانلاری فقط
سطیرلر آراسیندا بؤلونن تک تک سؤز جوکلرده:

پنجره‌لر آچیق

قاییلار آچیق

سفره‌لر آچیق.

محبت

آشیقلا رین سازیندا

چالینیردی.

قوناقلار

بیر به بیر

گلدیلر

قالدیلار.

بیزلری، او آچیق قاپیدان

ائشیگه سالدیلار

اؤیمیزی الیمیزدن آلدیلار! ۴۲۵

گۆردویوموز کیمی، عیمران شئعرلرینده داستان دا سؤیلور، بونلاردا تاریخمیزی آچیقلائییر،
باشیمیزا گلن لری آراشدیریر. عمران تصویرلر یارادیر، هر سؤز جوکدن بیر تصویر، هر بیر تصویر
ده بیر داستان و هر شئعرینده اوزون بیر تاریخ. آنجاق بو سؤز جوکلر، تصویرلر، شئعرلر و تاریخلر
دویغودان دالغالانیر، جالانیر.

شاعیرین شئعرلری قیسیسا و بالاجا اولورسادا، بالاجا حجمده دولقون معنا واردیر:

چیراق یانیر اوزاقلاردا

اولدوز یانیر چیراقلاردا

هر اولدوزدا بیر سئوگی وار

هر سئوگی ده بیر دسته گول

هر عطیرده بیر کپه نک

هر کپه نکه ده بیر شاعیر!

عمران صلاحی خالق شفاهی ادبییاتیندان باجاردیغی قدەر فایدالانیر. بیر طرفدن خالق
دیلمینی قوللانیر و همان ساده لیک، آخجی لیق و تکلف سوزلوق شئعرلرینده لپه له نیر، او بیر
طرفدن خالق دیلمینده اولان دئییم لر، ماهنیلار، بیاتیلار اونون مختلف شئعرلرینده یئر سالیب
قالارقی اولار ۴۲۶. خالق بیاتیسسی اولان:

(۴۲۵) آینا کیمی، همان، ص ۹۷.

(۴۲۶) م. کریمی، عمران صلاحی یارادیجیغینا بیر باخیش، بهار زنجان هفته لیگی، ۱۳۸۲.

بوردان بیر آتدی گئشیدی
آتین اویناتدی گئشیدی
گون کیمی شفق سالدی
آی کیمی باتدی گئشیدی
دۆرد مصرعه بؤلوب و بیر دۆرد بندلیک شئعرده بئله گتیرمیشدیر:
بیر جیبینده فشنگ
بیر جیبینده نوغول
بیر گۆزونده زههر، بیر گۆزونده بال
«بوردان بیر آتدی گئشیدی».

میدان چیخیبیدیر آیا
آی انیبیدیر میدانا
توزلو آیین ایشیغیندا
«آتین اویناتدی گئشیدی».

گولله سهسی خوروزلاری اویاتدی
بیر اوجا باغیرتی گۆیده داغیلدی
قان دایاندی ائیواندا
«گون کیمی شفق سالدی»

کۆهنه صاندیقلار دا، کۆهنه کیتابلاردا
کۆهنه کیتابلاردا، کۆهنه ناغیللار
کۆهنه ناغیللاردا، قدیمکی اورهک
«آی کیمی باتدی گئشیدی».

گۆردویوموز کیمی، بورادا شاعیر، بیر قدیمکی بایاتینی پارچالاییب، نئچه بند شئعره قاتماقلا
مدرن شئعر یارادیب و اوندا درین معنا ایشه آپاریب. بو صنعت تکجه بورادا یوخ، بلکه باشقا
شئعرلرینده ده گۆرمک اولور. «سن گلنده» شئعرینه بیر گه باخالیم:
سن گلنده، پنجره لر آچیلیر

یئل اویناییر پرده لرین تئلینده

«پنجره نین میل لری»

آچیر قیزیل گوللری».

سن گلنده، هاوا بیردن تازالانیر

آینالار تمیزله نیر

ریحانین عطری اویناییر

سو اوخویور.

سن گلنده، دن تۆکولور ائیوانا

گۆیرچینلر گۆیه ریرلر.

سن گلنده، یاغیشلاری چاغیریرسان

دالغالاری چاغیریرسان

یئلکن لری آچیرسان

سن گلنده...

بوردا «آی بری باخ» آدلی خالق ماهنی سینا اشاره اولونور و اوندان یارارلانیر.

او بیرری کیتابی نین آدی «پنجره دن داش گلیر»^{۴۲۷}، ائله همین ماهنیدان آلینمیشدیر و

اورادا دا فولکولوردان یارارلانمیشدیر.

۴۲۷) عمران صلاحی، پنجره ده داش گلیر، تهران، آذربایجان، مدنیت جمعیتی، نمره ۱۱، ۱۳۶۱.

اٲلیمیزین علم و اخلاق معلیمی^{۴۲۸}

اوستاد محمدعلی فرزانه ۶۰ ایل آذربایجان ادبیاتی اوغروندا دایانمادان چالیشمیش و ده‌یرلی اثرلر خلق ائده‌ک چاغداش ادبیاتیمیزدا اؤزونه گؤرکملی یئر اچمیشدیر. محمدعلی قوسی ۱۳۰۲ جی ایلده تبریزده یوخسول و چوخ اوشاقلی بیر عائلده دونیا یا گؤز آچیر. آتاسی جاوان یاشلاریندا بیر فدائی کیمی شعورلو حالدا مشروطه اینقیلابیندا اشتراک ائدیب و سونرالار بیر دولت ایشچی کیمی شرفلی عؤمور

سورموش. بالاجا محمدعلی مکتبه گئده‌رک اؤز آیاغی اوسته دایانماغی دا اؤیره‌نیر و بیلیر کی یاشایشین آغیر یوکوندن بوینونا آلمالی‌دیر.^{۴۲۹}

محمدعلی اوشاق یا شلاریندان یاشامین چتین‌لیکلرینی دویور و یوخسوللوغو، عدالت سیزلیگی دویاراق حیاتین آجی‌لارینی دوشونور. آنا دیلیندن محروم قالدیغی آجی‌نی دوشونه‌رک، کؤنلونده اونا درین محبت و سئوگی یارادیر و خالق‌نین محرومیت‌لرینی گؤره‌رک، گله‌جه‌یینه فیکیرله‌شیر. ایکینجی دونیا ساواشیندا رضاشاه دیکتاتورلوغو دئوریلهرک، اؤلکه‌میز متفق دولت‌لر طرفیندن اشغال اولوب و ایراندا نیسی بیر آزادلیق نسیمی اسیر. آنجاق بوزمان فرزانه‌نین آتاسی خسته اولراق، گنج فرزانه عائله‌سینه دایاق اولماغی دوشونور و معلم اولراق خالقینا قووشور. تبریز محیطی بوس بوتون سیاسی دوروم ایچینده چاخناسیردی و گنج محمدعلی ده مینلر جاوانلاریمیز کیمی سیاسته قاتیلماغا یؤنه‌لیر. بوزامان‌دان میللی مسأله‌نین اهمیتی‌نی دویور، اوخویور و خالقیتا دایاق اولماق اوچون قلم اله آلیر. یاواش – یاواش یازماغا باشلاییر و اونو آستا – آستا آنادیلینه قایغی بسله‌ین و میللی وارلیغینی قورویانلار جرگه‌سینه گتیریب – چیخاریر.^{۴۳۰}

۴۲۸ بهار زنجان، سایى ۹۶، ۹ شهریور ۱۳۸۲.

آغری درگیسی، ساییلار: ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱ و ۱۴۲.

۴۲۹ ویتنه‌نامه بزرگداشت ۸۰ مین سالگرد تولد محمدعلی فرزانه، تبریز، ۱۳۸۰.

۴۳۰ منو بیوگرافی، تهران، ۱۳۸۳.

میللی حوکومت آیلاریندا تبریزده چیخان درگی لرده مقاله‌لر یازیر و بوردا آذربایجان فولکلوروندا نمونه‌لر چاپ ائتدیره‌رک آذربایجان کولتورو ایله دریندن تانیس اولور و هر ایکی دیلده باجاردیغی آنا دیلینده، ایمکانی اولمادیغی زامان فارسجا یازیب یارادیر.

عالیمین اثرلری

ایندی عالمیدن آشاغیداکی اثرلر اللرده‌دیر:

- ۱- مبانی دستور زبان آذربایجان (۲ جیلده)
- ۲- بیاتیلار
- ۳- کیتاب دده قورقود - مقدمه
- ۴- سازیمین سؤزو - مقدمه
- ۵- لطیفه‌های ملانصرالدین
- ۶- آذربایجان ائل ماهنی‌لاری
- ۷- ناظم حکمت و آذربایجان
- ۸- بدیعی اثرلر
- ۹- مقاله‌لر و خاطیره‌لر

عالمین چوخلو ترجمه اثرلری و توپلاما اثرلری ده واردیر کی هله ایشیق اوزو گؤرمه‌ییب، او جمله‌دن ناظم حکمت، رسول رضانین شعرلری‌نین فارسجایا توجومه‌لری، تورکجه و فارسجا مقاله‌لر توپلومو، آذربایجان فولکلوروندا - آشیق شعر آنتولوژیسی، آذربایجان کلاسیک و چاغداش شعر ۵ جیلده «سؤز اینجی‌لری» عنوانیندا، بدیعی ادبیات ترمین‌لری، فرزانه سؤزلویو، دئییم لرسؤزلویو، آنادیلیمیز و میللی وارلیغیمیز اوغروندا خاطیره‌لر و اونلارجا باشقا اثرلر و یوزلرجه مقاله‌لر ... فرزانه جنابلاری‌نین «وارلیق» درگیسینده اؤنملی بیر یئری، ده‌یرلی مقاله‌لری اولموش و شوبه‌ه‌سیز وارلیق مکتبی‌نین داوامیندا مهم بیر رولو اولموشدور.

عالیمین اثرلری‌نین آراشدیرماسی

فرزانه چوخلو علمی اثرلرین یازاری‌دیر. او، چاغداش ادبیاتیمیزدا گؤرکملی بیر ادیب کیمی چالیشیب، چوخلو یازارلارین الینه قلم وئریب، بهرنگی کیمی نهنگ بیر یازیچی یااردیمچی اولوب و نهایت ائله گؤزهل اثرلر یازیب - یارادیبدیر کی هر بیر قالارقی اولاراق، چوخلارینا

یول گؤسته‌ریجی و یول آچان اولموشدور. بئرادا بیر سیرا اثرلرینی آراشدیرماق ایستردیک.

مبانی دستور زبان آذربایجانی

عالمین «مبانی دستور زبان آذربایجانی»^{۴۳۱} اثری ۲ جیلده دیلیمیزین علمی بیر سندی کیمی – محمد رضا شاهین بوغونتولو زمانیندا – ده‌یر لندیرمک یئرلی‌دیر. محمدعلی فرزانه بو اثرینده دیلیمیزین گؤزه‌للیگی و اوزه‌للیگی‌نی اؤزه‌چکه‌رک شوونیست یازیچیلارین گؤزونو چیخارتمیشدیر. عالیم بورادا علمی بیر شیوه ایله تورک دیلی‌نین یارارلی، گوجلو و قالارقی اولدوغونو گؤستریمیش و تبریز لهجه‌سینی ده آچیقلا‌ی‌اراق، تطبیقی بیر مئتود ایله دیلیمیزین قانونلارینی اؤیره‌تمیشدیر. بواثر هله ده کی وار، ان گؤزل و علمی اثرلردن تانینیر. بو اثر علمی ماهینی داشی‌ی‌اراق، باشقا دیللره چئوریلیمیشدیر.

عالیمین بو اثری هله بیر علمی قاینق کیمی اؤز ده‌یرینی ساخلامیش و هله نئچه – نئچه دؤنه‌لر چاپ اولموشدور کی ۱۳۴۴، ۱۳۵۷ و ۱۳۷۱ جی ایللری چاپی بوتون علمی باخیشلا آنا دیلیمیزه باخانلارین ماراغینی قازانمیشدیر.

بایاتیلار

شاه دؤورونده بئله اثرین چاپ اولماسی و یاییلماسی بؤیوک بیر ادبی و سیاسی حرکت کیمی قیمت‌ل‌ه‌نیردی. همین ایللرده «بایاتیلار» کتابی یاییلیر و چوخلو گنج یازیچیلاریمیز او جمله‌دن بهرنگی گيله گؤزل بیر اؤرنک اولور. شوبه‌ه‌س‌یز ۴۰ و ۵۰ جی ایللرده آذربایجان ضیالی‌لارینا دایاق اولان فرزانه‌نین علمی و ادبی خدمت‌لری اونودولماز اولمالی‌دیر. فرزانه «بایاتیلار»^{۴۳۲} اثرینی سویه‌ده توپلایاراق، باشقا چالیشانلارا – صمد کیمی گنج یازیچیلارا یول آچیر و بو اثر بوگون ده اؤز آغیر ده‌یرینی قورولور.

بایاتیلار، ۱۳۴۳ جو ایلده تبریزده یاییلیر. یازیچی بورادا ۲۰ صحیفه‌لیک اؤن سؤزونده بایاتیلار حاققیندا ان درین و علمی باخیش ایله نظرلرینی گؤسته‌ریر. بو گؤسته‌ری‌لر بوگونه قده‌ر اؤز علمی ده‌یرینی ساخلامیش و آخیجی قلمله بوتون گؤزه‌للیگی ده ایفا ائتمیشدیر. بو اثر ایللر بویو، بوتون آذربایجانلی‌لارین ال کتابی کیمی گزیب، اوخونوردو. نئچه – نئچه دؤنه ده چاپ اولموش و یاییلمیشدیر. هله ده دئمک اولار کی بوگونه قده‌ر یوزلرجه بایاتیلار کتابی بو تای آذربایجاندا یاییلیسا دا، اونا تای بیر بایاتیلار توپلانمامیشدیر. بو کتاب ۳۵۰ صحیفه‌یه

(۴۳۱) م. ع. فرزانه، مبانی دستور زبان آذربایجانی، جلد اول، تبریز، ۱۳۴۴، جلد دوم، ۱۳۵۷.

(۴۳۲) بایاتیلار، توپلایان، م. ع. فرزانه، تبریز، ۱۳۴۴.

یاخین بیر اثر اولاراق، الیفا اوزو ایله توپلانمیشدیر.

سازیمین سۆزونه اؤن سۆز

همین ایللرده سهندین «سازیمین سۆزو» اثرینی ۲ جیلده یایاراق، درین و علمی بیر مقدمه اونا یازیر و خالقیمیزین اویانیش حرکتینده اؤز رولونو ایفا ائدیر. سازیمین سۆزو اثری بو ایللرده دوغروندان دا بیر بویؤک حادیثه ایدی و بوتون سیاسی - ادبی حرکتلره اثر قویا بیلیر.

شوبهه یوخدور کی دده قورقود اثری، هله او ایللرده چوخ آزاراق تانیلردی. هله خالقیمیز اؤز کلاسیک ادبیاتی ایله تانیش دئییل ایدی. بئله بیر زماندا، سهند کیمی نهنگ بیر شاعیر بو کتابی شعره چکیر و بوگونکو دیلیمیزده قوشور. بو کتابین چاپی و یایلماسی بویوک بیر حادیثه ایدی. آنجاق اونون اؤن سۆزو ده اوندان داها آرتیق بیر حادیثه ساییلیر، چونکی نئچه صحیفه - لیک بیر مقاله ده، هم دده قورقودو و هم سهندی تانیتمدیرماغا باجاریق گؤستریر.

فرزانه نین یارادیجیلیغیندا، دده قورقود بویوک بیر نقش اوینامیشدیر. هم سهندین اثری و هم دده قورقودون آراشدیرماسی و یایماسی اوچون، آذربایجان خالق فرزانه کیمی بویوک بیر عالیمه بورجلودور. دوغروندان دا دده قورقودو اونون قلمی ایله اؤیره نمیشیک. تکجه بیزلر یوخ، بلکه هامی خالقیمیز بئله اولموشدور.

فرزانه نین سهند یازدیغی اؤن سۆز همیشه قالارقی بیر مقاله کیمی دیر. سهندین اثرلرینی علم و ادب ساحه سینده تانیتمدیرماق محمدعلی فرزانه آدینا یازیلیمیشدیر. الحق ده فرزانه بو ایشی هامیدان گؤزهل گؤرموشدور. فرزانه، سهندین ان یاخین و اعتبارلی دوستو اولاراق، سهند ده اعتمادلا اؤز اثرینی اونا تاپشیرمیش و فرزانه ده دوزگون بیر امانت کیمی خالقینین الینه چاتدیرمیشدیر.

فرزانه، شاه دؤورونده ۲ جیلده دده قورقودون ۶ ناغیلینی یایملایا بیلیر. آنجاق ایشینی سونا چاتدیرماق اوچون زمان لازیم ایدی. بو دا سونرالار، حتی سوئد ده مومکون اولور. نهایت ۱۲ داستانی بیر یئرده سهندین یارادیجیلیغینی باشا یئتیریب چاپ ائتدیریر. بو اثر، ۵۰۰ صحیفه لیک بیر کتاب اولاراق ایکی الیفباده - عربجه و لاتینجه - یایلییر. فرزانه ده اونا ایکی دیلده اؤن سۆز یازیر - فارسیجا و تورکوجه. سهندین اثری اوچ عنوانلا اورتایا چیخیر: سازیمین سۆزو، دده مین کتابی و قارداش آندی.

فرزانه بو اؤن سۆزلرینده، سهندی و دده قورقود کتابینی تانیتمدیرمادان علاوه، درین دوشونجه لی بیر قلم ایله چاغداش ادبیاتیمیزین ان گؤزهل اؤرنک لرینی وئیریر. ایستر فارسجا،

ایسترسه ده تورکجه یازیلاریندا، آذربایجانلی روحو ایله قلمینی ایشه سالیر.

دده قورقود

اسلامی اینقیلابین غلبه چالماسیلا، فرزانه‌نین دده قورقود کیتابی‌نین ۴۳۳ چاپ اولماسی دهاا بیر حادثیه اولور. فرزانه گؤسته‌ریر کی ایللر بویو گیزلین اولورسادا، آذربایجانین وارلیق سندی اولان دده قورقود اثری اوستونده چالیشمیش و علمی بیر سویه‌ده خالق‌نین الینه چاتدیریر. عالمین دده قورقود کیتابینا یازدیغی اؤن سؤزو و بو اثرین علمی تدقیقی یایماسی، اونون علمی – ادبی ایشلری آراسیندا بؤیوک بیر اهمیته مالکدیر.

مقاله‌لر و خاطیره‌لر

بونلارین یانیندا، محمدعلی فرزانه، وارلیق درگیسینده ایللر بویو چالیشدیغی، چاغداش ادبییاتیمیزدا اونودولماز حرکت‌لره قاتیلما‌سینی و بو حرکت‌لره اؤنجو کیمی تأثیر قویدوغونو ثبوتاً یئتیریر. بورادا یازدیغی اونلارجا مقاله، تحقیقی ایشلر، خاطیره‌لر، ادبییاتیمیزین نثر قولوندا ده‌یرلی بیر یئر آلیر.

ناظم حکمت و آذربایجان

بو کتاب عالیمین اؤلوموندن سونرا – ۱۳۸۶جی ایلده تهراندا "اندیشه‌ی نو" یاییم ائوی طرفیندن یاییلیر. شوبهه یوخدور کی ناظم حکمت تورک ادبیاتی‌نین دونیا پای وئر‌دیگی بؤیوک و نهنگ شاعیری‌دیر. ناظم حکمت ۱۹۰۲ده آنادان اولوب، ۱۹۶۳ده دونیادان کؤچموشدور. تورک شاعرلری ایچینده ناظم حکمت دونیا سویه‌سینده تانینمیش بیر شاعر‌دیر. او، ۱۹۰۲جی ایلده بیر ادبیات – شعر سئوهر اشرافی عائله‌ده آنادان اولوبدور. اونون آتاسی حکمت بیگ – ناظم پاشانین اوغلودور کی تورکیه‌نین خارجی ایشلر ناظیرلیگی‌نین ایشچی‌سی ایدی. ناظم پاشا، عثمانلی دولتی‌نین شخصیت‌لریندن ساییلیردی. آنجاق ناظم حکمتین حیاتی – نین بؤیوک بیر حصه‌سی زندانلاردا و غربت‌لرده کئچمیشدیر. او، توطئه‌لر اساسی ایله نیسگیللی حیاتی‌نی اؤز وطنینده اوزاقدا – غربت و سورگونلرده کئچیرمیشدیر و وطنینده اولان چاغلاری دا دوستاقلاردا اولموشدور. او، عینی حالدا اثرلری‌نین چوخونو دا زنداندا یازمیشدیر. ناظم حکمت بوتون انسانلاری سئویر، حتی اؤز قاتلی اولان بدبخته ده اوره‌یی یانیر. شعرلرینده تام گوجو ایله

اومودسوزلوقا قارشى مبارزه ائدير. اونون شعرلرىنين هر سطرينده جسارت، شجاعت و قورخوسوزلوق دالغالانير.

ناظم حكمت انترناسيوناليستى علاقهلره يوكسك قيمت وئرهر، وطنىنى سئوهن وطن پرور كيمى ده چيخيش ائدير و هر شرايطده اؤزونو تورك و تورك خلقينه منسوب بير انسان و شاعر بيلير. ناظم حكمتين شعرى، تورك ادبياتيندا تك باشينا بير مرحلهنى تشكيل ائدير. او، هم ديلجه، هم مضمونجا و هم شكيلجه تورك ادبياتينا يئنىليك گتيرميشدير و بيرينجى دؤنه اولاراق، جدى و يئنى آديملار گؤتورموشدور. او، عروض وزننين تام اينجهليكلىرىنى بيلهرك، دوغو اؤلكهلىرىنين يئنى فورمالاشمالاريلاراقلى اولاراق، ايلك يئنى شعرلىرى يازميشدير. اونون باشقا بير اؤزهللىكلريندن، يئنى شعرين گليشمه سينده رئال حيات ايله ياخيندن و دريندن تانيشلىغى اولموشدور. اونون ايلك الهامچى سى رئال حيات اولموشدور.

اونون كتابلارى بوتون دونيا ديللرينه چئوريلميش و دونيا خالقلارى اونون دوشونجه عالمى- نين مارقليسى اولاراق، شعرلرينى اوخوماغا جان آتيرلار.

ايندى ايسه شعرلريندن بير نئچه اؤرنك:

حسرت

دنيزه دؤنمك ايسته ييرم؛

ماوى آيناسيندا سولارين،

بوى وئريب گؤرونمك ايسته ييرم؛

دنيزه دؤنمك ايسته ييرم!

گمى لر گندهر،

آيدين افق لره، گمى لر گندهر!

گرگين دوم آغ يئلكن لارى شيشيرتمه ز كدر.

آنجا ق عمر و م گمى لرده بير گون سونا يئتر.

و مادام كى بير گون اؤلوم مقدر:

من سولاردا باتان بير ايشيق كيمى،

سولاردا سؤنمك ايسته ييرم!

دنيزه دؤنمك ايسته ييرم!

دنيزه دؤنمك ايسته ييرم!

۱۹۲۶

دمیر قفسده دولانان آسلان

دمیر قفسده دولانان آسلانا باخ.

باخ گۆزلرینه:

پولاد، چیلپاق

ایکی خنجر کیمی داشییر ساری گۆزلرینده

کینینی.

ایتیرمه دن تمکینینی

یاخینلاشیر

اوزاقلاشیر

گلیر

گئدیر.

تاپانمازسان بند وورماغا یئر

توکلو قالین بوینوندا اونون.

یانارکن کوره گینده شاللاق ایزلری

چؤکمە ییر دیزلری

یالی تیکان – تیکان تیکیلیر مغرور باشیندا...

یاخینلاشیر

اوزاقلاشیر

گلیر، گئدیر

گئدیر، گلیر...

زندانبین دوواریندا قارداشیمین کۆلگهسی

گاه ائنیر، گاه یوکسهلیر...

۱۹۲۸

خایین

بو آدم ساتدی یولداشینى؛

ساتدی قیزیل مجمه یی ده یولداشى نین

قانلى - كسيك باشىنى...
بو ادامىن آياقلارىنا دولاشير
قورخو،
كۈلگە كىمى...
قارانلىق بىر سو كىمى
ياشاير بو ادام.
گونش باتىنجا هر آخشام،
داش كوچه لردە آروادى نين اۋرتوگونە بورونەرک،
بارماقلارى نين اوجوندا سورونەرک،
سىزە دوغرو ياخىنلاشان او دور.
سىز تانييىن اونو
قلىبىنن بويوندا سالاناراق سسلەنن
ملعون زينقرووندا
و بىلىن كى اونون
تۈكۈر پارچا - پارچا جذام مرضى
روحونون اتىنى...
بو ادام بوگون آجدير
آجدير اما،
ايتىردى بو ادامدا
قدرتلى و بۈيۈك آجلىق بئله قدسىتىنى...
آ دوستلار، بو ادام
گونش باتىنجا بىر آخشام
ساتدى يولداشىنى؛
ساتدى قىزىل مجمەيى دە يولداشى نين
قانلى - كسيك باشىنى...

۱۹۲۹

كرم كىمى

هاوا قورقوشوم کیمی آغیر.

باغیر

باغیر

باغیر

باغیریرام.

یئیین گلین!

قورقوشوم

اریت -

- مه گه

چاغیریرام...

او دئییر کی منه:

سن اؤز سسینله کول اولارسان ا...ی!

کرم کیمی

یانا - یانا...

"درررر...د"

چوخ

همدرد

یوخ"

اوره ک -

- لرین

- قولاق -

- لاری

کاردی... کار...

هاوادا قورقوشوم آغیرلیغی وار!...

منسه دئییرم اونا:

کول اولاییم

کرم

کیمی

یانا

یانا.

من یانماسام

سن یانماسام

بیز یانماساق،

نئجه چیخار قاران -

- لیقلار،

آیدین -

لیغا...

هاوا تورپاق کیمی بویلو

هاوا قورقوشوم کیمی آغیر.

باغیر

باغیر

باغیریرام.

یئیین گلین!

قورقوشوم

اریت -

- مه گه

چاغیریرام...

۱۹۳۰

ترجمه‌ی فارسی:

هوا همچون سرب سنگین است!

غریو

غریو

غریو سر می دهم.

بشتابید

از برای ذوب

کردن

سرب

صلا در می‌دهم...

او می‌گوید به من که :

- هی! تو با ندای خودت خاکستر می‌شوی

- هم چون

- کرم

- سوزان و

گدازان...

درررد

بسیار است

هم درد

نیست.

گوش

دل -

- ها

کر است...

هوا چون سرب سنگین است...

من می‌گویم به او که :

بگذار بسوزم

هم چون کرم

سوزان و

گدازان...

من نسوزم

تو نسوزی

ما نسوزیم،

چه سان

رسد

سیاهی‌ها

به روشنا —

— ییها...

فضا چون خاک آبستن

هوا چون سرب سنگین است.

فریاد

فریاد

فریاد می آرم

بشتابید

از برای ذوب

کردن

سرب

صلا در می‌دهم... ۴۳۴

وداع

سلامت قالین

دوستلاریم منیم

ساغلیقلا قالین!

سیزی قلبیمده،

قلبیمین ایچینده

مبارزه می باشیمدا آپاریرام.

سلامت قالین

دوستلاریم منیم

ساغلیقلا قالین!...

شکل‌لرده کی قوشلار کیمی

دوزولوب قوملوغون اوستونه

دستمال توولامایین منه،

ایسته‌مز...

من دوستلارین گۆزوندە اۆزومو
بوتون هیکلیمله گۆرورم...

آ دوستلار،

آ دؤیوش دوستی،

ایش قارداشی،

آ یولداشلار آ....!!!

تک هیجا سیز الوداع...

قاییمی گئجه‌لر اۆزو کلیدلیه‌جک،

پنجره‌مده تور توخویاجاق هۆرومچک،

و من بیر دؤیوش ماهنی‌سی کیمی

اوخویاجاغام

زندان تور کوسونو.

یئنه گۆروشه‌ریک

دوستلاریم منیم

یئنه گۆروشه‌ریک.

بیرلیکده گونشه گولوب،

بیرلیکده دؤیوشه‌ریک...

آ دوستلار

آ دؤیوش دوستی

ایش قارداشی

آ یولداشلار آ....!!!

الوداع...

۱۹۳۰

ترجمه‌ی فارسی:

وداع

خداحافظ یاران من

خداحافظ!

شما را در وجودم

در اعماق وجودم
و مبارزه ام را در مغزم همراه می‌برم.
خداحافظ
یاران من
خداحافظ!
نمی‌خواهد
بسان پرندگان تابلوی نقاشی
در ساحل شنی صف کشیده
به من دستمال تکان دهید!
من در چشمان یاران، خودم را به طور تمام قد می‌بینم...
ای یاران
ای هم‌زمان
ای همراهان
ای رفیقان!
تنها یک کلمه: الوداع!
شب‌ها کلون پشت در را خواهید کشید.
سالها تارهای خود را بر پنجره‌ها خواهد تنید
و من بسان سرود رزم سرخواهم داد
نوای زندان را.
ما باز دیدار خواهیم کرد
یاران من
باز دیدار خواهیم کرد...
همه باهم به خورشید می‌خندیم...
همه باهم می‌ستیزیم...
دوستان
دوست هم‌رزم
برادر هم‌کار
رفقا

الوداع! ۴۳۵

آنجا، بئله بؤیوک بیر شاعیری، فرزانه کیمی بؤیوک بیر عالیمین تانیتماسی دوغرودان دا دهیرلی دیر. بو کتابین شعرلرینی اوستاد فرزانه درین بیر حؤرمتله و بؤیوک بیر ماراقلا توپلامیش، سئچمیش و اوستادانه ده چئویریپ و ایرانلی لارا – ایستر فارس وطنداشلاریمیزا و ایستر سه ده دوغما آذربایجانلیلارا تقدیم ائتمیشدیر. اما اوستادین اوره ک خسته لیگینه مبتلا اولدوغو اوچون، بو کتابین نشری اوستادین حیاتی چاغیندا ال وئرمیر و چاپ امکانی اولمور. اوستادین غیرتلی قارداشی، قارداشی نین یاریمچیق قالماسین دئییه – اثرینی ان گؤزهل بیر شکیلده چاپا حاضر لاییر. اوستادین خانیمیمی اخترخانیم دا بو چالیشمادا اورتاق اولور. هر ایکسی نین ده اللری آغریماسین.

فرزانه بو اثرینده، ناظیمین اثرلرینی سئچمیش و فارسچایا چئویرمیشدیر. بورادا هم تورک و هم فارس ادبیاتی نین اینجه لیکلریله تانیش اولدوغونو، هابئله بونلارین اینجه لیکلرینی یاراتماغا گوجونو گؤروروک. بو اثرین گؤزهللیگی بوراسیندا دیر کی هر صفحه نین مقابیلینده فارسچا ترجمه نی وئرمکله، اوخوجویا یکی دیله شعرین گؤزهللیک و اؤزه للیک لرینی توتوشدورماغا امکان یارادیر. شاعیرین شعرلریندن گؤزهل اؤرنک لر سئچیب و هر اوخوجو بو اثری اوخودوقدا ذوق آلیر؛ شاعیرین دونیاسی و دنیا گؤروشویله تانیش اولور و هر یکی دیلین لذت لرینی آلا بیلیر. نچه شعر و ترجمه لرینی بیرگه اوخویالیم:

شاعیر

هر گون داها دالغین گؤروردوم اونو،
بیر ایس سیز شهرین سوکاکلاریندا
ان آجی گولوشون سئزدیم یولونو
ایری گؤزلرینین نملی آغیندا.
بیر گون باخمیشدیم من گئتدیگی یئره
کیمدیر دئییه سوردوم من گئچنلره
دئدیلر بیر شاعیر کوسگوندو شهره
مرثیه دولاشیر دوداقلاریندا.

شاعر

هر روز اندیشناک می‌دیدم اورا
در کوچه‌های ساکت شهر.
اثر تلخ‌ترین زهرخندها را
در سفیده‌ی چشمان او جاری دیدم.
روزی سر کشیدم آنجا که می‌رفت
از عابران پرسیدمش که او کیست؟
گفتند شاعری است رنجیده از شهر
مرثیه می‌پیچید در لبانش.^{۴۳۶}

مملکتیمی سئویرم

مملکتیم

مملکتیمی سئویرم.

چینارلاریندا کوف اوشدوم، زیندانلاریندا یاتدیم.
هئج بیر شئی یاتیرا بیلمز ایچ سیخینتیمی
مملکتیمین ماهنیلاری و توتونو کیمی.
مملکتیم:
بدرالدین، سنان، یونس امره و ساکاریا،
قورقوشوم قیه‌لر و کارخانا بورولاری
منیم او اوزوندن بئله گیزله‌یه‌رک
آسیلی بیغلاری آلتیندان گولن خلقیمین اثری دیر.
مملکتیم:

مملکتیم نه قدەر گئنیش:

دولاشماقلا بیتمز – توکنمز کیمی گلیر انسانا.
ادیرنه، ایزمیر، اولوقیشلا، ماراش، ترابوزان، ارزروم
ارزروم یا ییلاسینی یالنیز تورکولریندن تانیرام

و گونئییه

پامبیق ایشینده ایشلرین لر اوچون
توروسلاردان بیر کره دو اولسون کئچمه‌دیم دئییه اوتانیرام.

میهنم را دوست دارم

میهنم.

میهنم را دوست دارم.
در چنارهایش تاب رفتم، در زندانهایش خوابیدم.
و هیچ چیز اندوه دلم را نمی‌زداید.
مانند ترانه‌ها و توتون میهنم.

میهنم:

بدرالدین، سنا، یونس امره و ساکاریا
گنبدهای سربی و دودکش کارخانه‌ها
این همه گنبد دست آورد خلق من است
که خنده‌ای پر آرم بر زیر سبیل‌های آویخته‌ی خود دارد.

میهنم:

میهنم چه بیکرانه است.
آنچنان پهناور است که گویی سفر را در آن پایانی نیست.
ادرنا، ازمیر، اولوقیشلا، ماراش، ترابوزان، ارزروم.
بیلتق ارزروم را تنها با نغمه‌هایش می‌شناسم.
و برای رفتن به جنوب
به سوی پنبه کاران پنبه زارها
از اینکه نتوانستم و لو یکبار از "توروسها" بگذرم
بسی شرمگینم.^{۴۳۷}

بدیعی ادبیات ترمین لرینه آچیقلامالار

فرزانه جنابلاری، ۶۰ ایل تامام آذربایجان ادبیاتی نین قایغیسین چکمیش و بو اوزون زماندا هئج بیر زمان قلمی یئره قویمامیش، حتی خسته لیک چاغلاریندا و قوجالیغیندا دا اونا انرژی بخش ائدهن همان یازیب - پوزماق اولموشدور. شوبهه یوخدور کی بو کتاب - بدیعی ادبیات ترمین لرینه آچیقلامالار - قیسسا بیر زمانین ایشی اولایلمز. بلکه اوزون ایللرین یارادیجیلیغی کیمی ده یرلندیمک اولار. بورادا توپلاناتان دئییم لر، ترمین لر، تکجه آذربایجان ادبیاتینا عاید دئییل، بلکه بوتون دونیا ادبیاتینا عاید اولان مساله لر دیر. بو اثر بوتون یازارلارا، طلبه لره و معلم - لره ده بیر آکادمیک قایناق دیر. اثرین دیلی چوخ ساده، آخجی، و بوتون علمی سویه نی داشییان بیر اثر دیر. هر بیر آراشدیریجی و یا اوخوجو اؤز ایسته دیگی موضوعلار حاققیندا ده - یرلی، دوزگون و آکادمیک معلوماتی بورادان آلا بیلیر. بورادا ادبی مکتبلر، اینجه لیک لر، ادبی صنعت، ادبیات ساحه سینده لازم اولان ترمین لری تاپماق مومکوندور. بو دئدیگیمیز معلومات ۴۰۰ صحیفه لیک بیر کتابدا توپلانمیش و بوتون ادبیات ماراقلیلارینی سئویندیریر.

سیده حمیده رئیس‌زاده - سحر^{۴۳۸}

سیده حمیده رئیس‌زاده- سحر تخلصو ایله چاغداش
شعریمیزده، اؤزهل بیر یئره مالیک‌دیر. بلکه ده بیرینجی
شاعیریمیزدیرکی یئنی نسل ایچینده آذربایجان شعرینه مارات
یارادیب و شعریمیزه طرف چکیبدیر. سحر خانیم «ماویلر»
اثریله خالقیمیز، اؤزهللیکله گنج‌لر آراسینده اؤزونه یئر آچدی.
سحر ۱۳۳۱ ایلینده اردبیلده آنادان اولدو. ۴۳۹ دیلینده آنا
یوردونون دانشیق شیوه‌سی دویولور. سحرین اثرلری بونلاردیر:

- (۱) ماویلر
- (۲) یاشیل ماهنی
- (۳) آیلی باخیش
- (۴) بیر دسته تزه گونش
- (۵) دیوان قوسی تبریزی

و بیر شعر دفتری ده فارسجا اولراق «حکایت در...» آدیندا.

سحر خانیم پارلاق بیر اولدوزکیمی «ماویلر» دونیاسیندا آنادان اولدو و ساوالان قده‌ر
اوجالادی. بیر «یاشیل ماهنی»نین بوتون مصراع‌لاریندا آراز حسرتی‌نی «حسرت ادبیاتیمیزدا»
سسلندی و خالقیمیزین اوره‌یینده بیر ایچیم محبت‌کیمی سرگییه سربلیدی و باشقا بیر «آی
باجاسیندان بیر ماوی گوی یئره باخدی». «آیلی باخیش» باخیشلارا سئوینج باغیشلادی و
کینه‌لری قارقیشلادی. بئله‌لیکله شعریمیزین ایلا‌هه‌سی آذربایجان ادبیاتیندا قاناد چالراق بیر
ادبیات دیره‌یی کیمی شهرت قازاندی. سحرین گلمه‌یی شعریمیزی دیرچلده بیلدی و
شعریمیزده مئیدان آچدی :

بیر دایان، زیروه‌یه دیز قوی، گلیرم

۴۳۸ امید زنجان، سایى ۱۱۵ و ۱۱۸، ۱۵ فروردین و ۵ اردیبهشت ۱۳۷۵ / سایى ۱۶۲۸۰ تیر ۱۳۷۸.

- نوید آذربایجان، سایى ۵۳۰، ۳ خرداد ۱۳۹۳.

(۴۳۹) رضا غفاری، آذربایجانین خانیم شاعیرلری، تبریز، ۱۳۸۰، ص ۱۱۱.

(-) عزیزه جعفرزاده، آذربایجان آشیق و شاعیر قادنیلاری، باکی، ۱۹۹۱.

سانماکی، خسته یم، ایز قوی، گلیرم
بیر چاناق سؤزده، ده نیز قوی، گلیرم
بیر دؤیوش مئیدانی چن ساخلامنه! ۴۴۰
شاعیرین ایلک شئعرلرینده، حسرت و نیسگیلر، گیزلین اولورسادا دویولور. بوتون
مصرعلرینده بیر تامارزی‌لیق، نیسگیل‌لیک یاتیپ:
گلیرم قاندا قالان قلبیمی غمدن آلاسان،
گلیرم من قوتارام سنده، فقط سن قالاسان،
سازکیمی تئلریمین ماهنی‌سی میضراب دیله‌ییر،
نولا گیزلین آلاسان قوینووا، گیزلین چالاسان؟!
سحرین شئعری‌نین داها گؤزه‌للیکلریندن، سربست شئعرلری‌دیر. سحر بو ساحه ده، تکجه
مئیدان آچماییب، بلکه زیروه‌یه ده یاخینلاشیبدیر. سحر خانیم، ماویلیکده قاناد چالاراق یاشیل
سئودایا ال اوزادیر و باجاریقلی بیر قارتال کیمی غرورلانیپ:
بو بؤیوک‌لوکده‌ن اوتانماقلا، دیللک‌لر
چکیلیر دال - دالیا
سیغماییر عشق دیلک گؤزگوسونه
سن کی‌مسن ؟

مئهل‌لی بیر سن جالانیرسان
جانیمین آیناسینا.
قیناما،
یاساق اولموش بیر من
کی خمیر ایچره اولوب - سن
ایندی.
شاعیر ۱۳۴۵جی ایللردن - چوخ گنج ایکن شئعر دونیاسینا قدم قویوب و شئعر ماراقلی -
لارینی حئیرتده قویور. اونون شئعرینده آی، اولدوز، گونش بیر سیمگه کیمی ایشه آپاریلیپ. تازا
مضمونلار، شاعیرانه دویغولار دالغالانیر. ماویلر کیتابیندا، شاعیریمیز اولدوزلارا آداخلانمیشدیر
ماویلر:

او زامانکی اوره ییمین قاپ- باجاسی

عاطفه لر توفانیندا سینمامیشدی

اولدوزلارا آداخلاندیم.

آیلی باخیش:

اؤزومو زامانلارا حاخلادیم، اوره ک اؤلکه سین سنه ساخلادیم.

سحری گونشله آداخلادیم

نییه مدعی دئمه ییم سنه؟ ۴۱۹

شاعیریمیز، کوتله وی بیر شئعر سئوه نلرله اوز- اوزه گلدیکده بیلیردی سؤزو چوخدور.

شاعیرین سؤزو اولماسا، داها شاعیر دئییل. آنجاق شاعیریمیز سؤزو او قدر چوخدور کی اوره کده

ساخلاماغا یئر قالمیر. پس دئمه لی دیر و گؤزه ل ده دئییر. آنجاق بو سؤزلر بوللو- بوللو سؤزلردیر

وبیری ده آغیر گئجه لر دن دئمکدیر:

گئجه آغیر

گئجه اوزون

گئجه باخیشلارا گئییم

فیکره دالیب اؤز- اؤزومه دیله ییرم:

- گلسه گره ک اونو دئییم،

بونو دئییم.

ماویلر گؤیلر چارشابلارین آچان زامان

ایکی تاققا!

ایکی سلام!

دویغو گولو ماراقلانیر

کلمه لره آداخلانا.

اوره ییمین چیلغین- چیلغین چیرپینماسی

قویمور سؤزلر دوداقلانا.

گئجه آغیر

گنج‌ه اوزون

گنج‌ه دویغولارا گئییم،

نه‌یی دئییم؟ نه‌یی دئییم؟

سحرین ماویلر اثرینده، ایلک دفعه اولاراق، ادبی دیلیمیزی تنقیدی شئره گتیرمیش و توپلومون رومان‌تیک شئریله دیللنمیشدیر:

گنج‌ه‌دیر..

باخیرام آی باجاسیندان

باشقا بیر ماوی گۆیه.

اوردادا وار ائله بیل:

گنج‌ه یوردون قانا دؤنموش دنیزیندن

نئچه بیر غم‌لی بولود

چنلی داغ

قانلی سؤیود. ۴۴۲

بو شئعده، فارس شئع‌رینین سؤزجوکلریله اوز- اوزه گلیرسک ده سر بست شئعده تازالینغی واردیر. بئله‌لیکله چاغداش شئع‌ریمیزده یئن‌ی بیر جیغیر آچمیشدیر کی قاباقجا باشقا بیر شاعیرده گۆرمه‌میشدیک. بورادا، سربست شئع‌ردن علاوه، قوشما و غزل ده واردیر. بونلاردا عشق، سئودا، محبت دیله گلیر؛ آنجاق قاباقکی شاعیرلرله فرق‌لی‌دیر، ائله بودور کی سحرین شئعی چوخلارینی قیدیکلیر؛ چوخلاری‌نین اله‌نه قلم وئیر. بو حرکتین آردیجا، معاصیر شئع‌ریمیز آخیب گلیر. چوخلو گنج شاعیرلریمیزده، غزله باغلی شاعیرلرده بیر حرکت یارادیر و سحرین اثری اونلارا بیر اؤرنک اولور. ماویلر دالیجا، یاشیل ماهنی گلیر. بورادا غزله چوخ یئر وئرمیش. سونرا آیلی باخیش گلیر. باخیشلار بیر آزدا ده‌ییشیلیب؛ آما غزل‌لر بورادا او قدهر چوخالیر کی سحری بیر غزل شاعیرینه چئویریر. بلکه ده قوسی تبریزی‌نین دیوانی اوستونده ایشله مک، شاعیریمیزی بئله عیرفانی بیر دونیا یا حکیمیشدیر! چونکی قوسی تبریزی‌دن سونرا چاپ ائتدیگی اثر «بیر دسته تزه گونش» داها عیرفان دونیاسیندا بوغولموش بیر شاعیر ایله اوز- اوزه گلیریک.

ماویلردن گئچیب یاشیل ماهنی یا ۴۴۳، سحر خانیمدا بیر یولون اولغونلاشماسینی گۆروروک

۴۴۲) سحر، همان، ص ۹۷.

۴۴۳) رئیس زاده (سحر)، یاشیل ماهنی، تهران، ۱۳۶۹.

و بو یولدا شاعیرین دوروملا و توپلوملا ساواشینا شاهد اولوروق. آیلی باخیشدا، شاعیرین باخیشی ده‌یشیلیر، گۆزه‌للیکلری ده‌دویوب، آنیر. آنجاق بیر دسته تزه‌گونشه‌چاتینجا، سحر خانیم ساواش دونیاسیندان آیریلیب، فردی دویغولارینا آسلانیر؛ عیرفان عالمینه‌سیغیناراق آیاغینی رئالیزمدن کسیر؛ دونیادان قیریر، اؤز ایچینه‌جومور و کلاسیک ادبیاتا اوز چئویریر. بونون داوامیندا، زماندان قیریب قدیم زمانلارا چۆکمک منطقی گلیر. توپلومسال شاعیر عاریف بیر شاعیر، چئوریلیر؛ آنجاق زمانه‌میز بئله‌بیر شاعیر ایستیر؟

سحرخانیم نییه‌گنج شاعیرلریمیز طرفیندن آلقیشلانیردی؟ ایندی بیر کلاسیک‌شاعیرله اولشدیکده‌امودلاری قیریلیر. سحرخانیمی آی، اولدوز، گونش آداخلی‌سی‌تانیشان‌گنج شاعیرلریمیز، ایندی اونو خولیلارلا دالمیش غزللر شاعیرلریمیز- قوسی کیمی گۆرورلر وبو غزلی اوخویاندا:

من کلمه، سن معنا کیمی. من آرزی، سن سینا کیمی

من شیشه، سن مینا کیمی، وصلینله‌بلندیر منی

سن دویغو من دیوانه‌تک، سن باده‌من پیمانہ‌تک

سن شعله‌من پروانه‌تک، یاندر منی، یاندر منی...

ایندی بو شاعیرله‌قوسی‌نین‌فرقی‌نه‌دیر؟ تکجه‌دییه‌بیلهریک‌دیلی‌بو‌گونوموزون‌دیلی‌دیر، یوخسا همان پروانه، همان دیوانه، همان پیمانہ و میخانه‌دیر. دوغرودان دا، بو شعر همان قوسی نون غزلی دئییلدیر؟

بو‌گون، ادبیات‌تاریخینده، هر شاعیرین شعر ائتکی‌سینی‌آراشدیرماق‌اوچون، گون‌موضوعالارینا‌نجه‌توخوندوغو، توپلوم‌ایله‌رابطه‌سینی‌آیدینلاشدیرماق‌لازیم‌دیر. هنج شعر توپلومدان‌آیری‌اولاراق‌ده‌یرلنمز. سحر خانیمین‌دا‌ایلك‌اثرلری‌توپلوموم‌اوره‌ییندن‌قوپوب‌گلن‌موضوعلار و اونلا‌ویقونلاشان، گنج‌لریمیز‌ایستکلرینه‌دوزگون‌جوابلار‌وئره‌رک‌یارانیردی. بونلاردا‌چوخ‌ساده و گاهدان‌عوامانه‌توصیف‌اولونورسادا، اوندا‌اولان‌صمیمیت‌دانیلماز‌دیر. اونون‌عاطفی‌توخونماسی، عینی‌حالدا‌ساده‌لیگی و صمیمیتی‌اوره‌یه‌یاتیردی و شعرلری‌تنقیدی‌اولاراق، خالقیمیزین‌روحیه‌سینی‌گۆسته‌ریردی. ماوی‌لرده‌دوشونجه، مئیدان‌آچیردی، شعر فورمالاری‌دا‌چئشیدلی‌اولاراق‌اوخوجونو‌دالیجا‌چکیردی. بورادا‌میللی‌منلیک‌آچیقلا‌نیرکن، شعر دؤیونوردو. ایکینجی‌کیتابیندا- یاشیل‌ماهنی‌دا- گۆزه‌للیکلر‌چوخ‌راق‌گۆز‌اؤنونه‌گلیر و شعرین‌وورغوسو‌داها‌آرتیلیر. بورادا‌یاخشی و صمیمی‌شعرلریله‌چوخ‌راستلا‌شیریق. شعرلر بورادا‌اویناقلی، دوروملو و اوره‌ک‌اوخشایان‌دیر. توپلومسال‌اعتراض‌آزالیب و

اونون یئرینه یاشاییش گۆزهل ساحه‌لرینه باخیلیر.

ماویلر ده بیر سیرا سربست شئعرلر نثره یاخین‌دیر، گاهدان وزنین پوزولماسی، حتا آخساقلیغی نظره چارپیر. بو ضعف، یاشیل ماهنی‌دا آزالیب و شئعرلر موسیقیه یاخینلاشمیشدیر. بورادا اینسان دویغولارینا آرتیق اؤنم وئرلمیش، البتده اجتماعی آغیرلیغی آزالما قیمتینه^{۴۴}. بورادا تصویرلر، ایهاملار قول-قانا آچیر و کلمه‌لرین گۆزهللیگی ده نظره آلینیر:

گیزلین بیر گولوش طرحی وار گۆزلرینده

یاغیش ماهنی‌سینا بنزهر

دنیز پاریلتی‌سی کیمی

انتظار دملرینده کی آیاق سه‌سی

یاخینلاشیر.

باخیشلاری‌نین سمتیندن

بایرام هاوالارینداکی

قرارسیز لیغین ایزی تک

یاشیل موشتولوقلار کیمی

سئویم یقینی‌دیر سانکی.

بو شئعر باشدان باشا گۆزهل سؤزجوکلر، تصویرلرله دولودور. اؤزوده فردی احساسلاردان اوزاق، عمومی بیر دویغو ترنوم ائدیر. بورادا محتوا ایله فورم بیرله‌شیر، یاخینلاشیر، اویقونلاشیر و هونر یارادیر. بورادا تصویرلرین یارانماسی، شاعیرانه بیر خیالین قول قانا آچماسی، او بیر طرفدن اجتماعی موضوع خشونتدن آرا آچاراق بو شئعری گۆزهل و اوره‌یه یاتیملی ائدیر. آیلی باخیشدا^{۴۵}، سحرخانیم اؤزونه دالیر، آیاغینی جامعه‌دن ائشیگه چکیر. داها جامعه، خالق ایله ایشی یوخدور. اؤز ایچینه دالیر، عاریف اولماق ایسته‌ییر. بو باخیشین آیلی اولماسی، شاعیری خولیلار دونیاسینا آپاریر، داها شئعیرنده خالقین اوره‌ک دؤیونتوسو، توپلومون پروبلئم-لری و یولدان کئچن-هر کیم اولورسا-شاعیره مربوط اولمور. شاعیر اؤزونو سؤیله‌مک ایسته‌ییر. پریشان‌لار ایزیندن قالان آشفته‌لیگی بیان ائتمک ایسته‌ییر. بورادا داها کلمه‌لرده تکرار خطینه دوشور، قافیه‌لر اؤنم تاپیر، سؤزلر آلچاقلانیر؛ بیت‌لر بیر-بیرینه باغلی‌لیقی آزالیر. اینسان، توپلوم، نظام شاعیره اثر قویمور؛ شاعیر اؤزونده‌دیر.

۴۴) م. کریمی، گونش آدخالیسی، شعر آراشدیرماسی، امید زنجان هفته‌لیگی، نمره ۳۶۹، ۱۳۷۷.

۴۵) سیده حمیده رئیس زاده (سحر)، آیلی باخیش، تهران، ۱۳۷۴.

البته بونو اینانیریق، عارفانه شئعده بورادا باغیمسیزدیر^{۴۴۶}؛ اوره کدن قوپماییب، اوریه‌ده اوتورمور. چونکی بو دنیا ریاکارلیق، اؤزونو به‌زه‌مه، اؤزوندن دم وورما دونیاسی‌دیر. مین ایل بئله دونیادا یاشاییب، آچاق- اوجالاریلا تانیش اولموشوق. بوگون او دونیالارا بیرده سفربرلیک ائتمک، رئال دنیادان و بو قدهر پروبلئم‌لری آرخادا قویوب اونوتماق هر کسین الیندن گلمز. واقعیت‌لری اونوتماق اولماز. کلاسیک شعر بوتون وارلیغی ایله کئچن زمانلارا عایید اولاراق کئچن زمانلاردا قالمالیدیر. «بیر دسته‌تزه گونش» اثرینه چاتاق زمان، سانکی ۲۰۰ ایل گئری دؤنموش اولوروق. «اؤزوندن اؤزونه یئتیشمک سفرینده» اولان شاعیر، ائله خولیا اهلینه و اونلارین ذوقونا خوش گلر. بورادا سؤز صنعتی ده آچاقلانیر؛ شاعیرین دانیشیغی دا ریاکارانه اولور. سؤزلر، قافیله‌لر تکرارلانیر، داها اوخوجودا عاطفه یارادا بیلیمیر. بورادا، ال دیزی‌میزه ووروب بیر گؤزه‌ل، دویغولو، دوشونجه‌لی صنعتکاریمیزی الدن وئردیگیمیزه حاییفسیلانیریق. هانی او ماویلر شاعیری؟ هانی او یاشیل ماهنی‌لار اوخویان شاعیر؟

(۴۴۶) همت شهبازی، نقد شعر معاصر آذربایجان، تبریز ۱۳۸۳، ص ۲۸۳.

هاشم ترلان عائله‌سی سراب شهریندن باکییا کؤچوب و هاشم باکیدا آنادان اولموشدور آنجاق ۱۳۱۶ ایلینده بوتون ایران مهاجری ایرانا کؤچوروله‌رک، هاشم‌دا ایرانا دؤنور و یئنه سراب یاخینلیغیندا زنگیلاباد کندینده - آتا بابا یوردوندا ساکن اولور، آنجاق ایکینجی دنیا ساواشیندا کندی ترک ائدیپ تهرانا کؤچور و عورونون سون گونلرینه دک تهراندا قالیردی. هاشم تحصیلینی باکیدان آلمیش و تهراندا بیر زامان نجّار و بیر خیّاط کیمی ایشده ایشله‌یر آنجاق یازیب - یاراتمادان بیر آن دایانمیر.

هاشم هله اوشاق ایکن شعر دئییب و باکیداکي ژورناللاردا شعرلری چاپ اولوردو. هاشم ترلان تبریزده «وطن یولوندا» درگی‌سینده شعرلره چیخمیش ائدیپ و شاعرلر مجلسینده فعالجاسینا اشتراک ائدیپ. ۱۳۲۵ ایلیندن سونرا توتولوب، دوستاق اولور و سونرا سورگون ائدیلیپ. سلام‌الله جاوید ۱۳۴۲جی ایلدن تهراندا دوستلار گؤروشو عنوانیندا بیر ادبی ییغینجاق قورور^{۴۴۸} و هاشم ترلان بو مجلسین فعال عضولریندن اولور. اونون «آلولو شعرلر» کتابی بؤیوک رغبتله خالق طرفیندن قارشیلانمیشدیر. ترلانین اصل یارادیجیلیغی اسلامی انیقیلاییمیزدان سونرا یئنی بیر روح‌لا گئنیشلنمیش و یئنی اثرلر خالقیمیزا بخش ائتمیشدیر.

شاعر ترلان ۱۳۲۱جی ایلدن شعر و صنعت دونیاسینا قدم قویوب و ۱۳۲۴جو ایل ده «آذربایجان شاعرلر مجلسی‌نین» گنج عضولریندن اولور. ۱۳۲۵^{۴۴۹}جی ایل حادثه لریندن سونرا دیل و ادبیاتیمیز پهلوی‌لر طرفیندن سهرت تضییقه اوغراییر و شاهین استبدادی حکومتی، آزاد

(۲) م. کریمی، هاشم ترلان، اینجی دنیزیم، سای ۸، ۱۳۹۴.

یحیی شیدا، ادبیات اوجاغی، جلد ۱، تبریز، ۱۳۶۴.

(-) مرحوم احمد شایا (آلو) جنابلازی‌نین یازدیغی مقاله دن آدیغیم معلومات اساسیندا یازیلیمیشدیر. بو مقاله‌لرین الیازما نوسخه‌لری الیمده دیر.

(-) جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتالوژیسی، باکی، ۱۹۸۶.

(-) دوکتور علی قافقازیالی، ایران تورک ادبیاتی آنتالوژیسی، ارزروم، ۲۰۰۲، جلد ۶.

(۴۴۸) سلام الله جاوید، دوستلار گؤروشو، تهران، ۱۳۵۸.

(۴۴۹) دوستلار گؤروشو، همان.

نفس آلماق ایسته‌ینلرین سسینی سینهدده بوغور و هئچ نوع اجتماعی تشکیلاتا فعالیت اجازه‌سی و امکانی وئرمیر.

درین انقلابی عنعنیه مالک اولان ایران خالقلاری ۱۳۲۹جو ایلدن ضد استبدادی و ضد استعماری مبارزه‌سینی گئیشلندیریر و ملی - مستقل روزنامه‌لر انتشارا باشلاییر و ۱۳۳۰جو ایلدن آذربایجان دیلینده شعرلر بعضی روزنامه‌لرده چاپ اولور. همین دؤرلرده شاعر ترلانیین شعرى روزنامه‌لرده گؤزه چارپیر.

ترلانیین شعر و صنعت دونیاسینا قدم قویماسیندان ۷۰ ایل کئچیر. منجه بیر شاعیرین عؤمرونو گونله، هفته و آيلا، ایل ایله معین‌لشدیرمه دوزگون دئییل. شاعرین عمرونون باشلانغیجی شعر و صنعت دونیاسینا گلمه‌سی گوندن باشلانیر.

ترلان حاقلی دیر دئییه:

«قوجالیقدان سؤز دوشنده

ترلان ایله یاریشما سن»

وطن سئوه‌ریک هر آذربایجانلی نین خصوصیه آذربایجانلی شاعرین سون غایه‌سیدیر:

«سالام اودلار یوردو / سالام ای وطن / تاییم، توانیم منیم / وطنیم منیم»

وطن، بو بویوک معنا، اونون وصفینی یازماغا عَمَّان گئیش‌لیکده الهام گره‌ک‌دیر. هر عاجز

قلمده او قدرت یوخدور بو گؤزهل و درین معنایی تصویر ائده بیلسین

«دوغروسو دونیایا سیغمایان وطن

بو عاجز قلمه نئجه سیغیشسین؟

شأنینده یازماغا سن ای وطن

قلمی، الهامی بیر عمان گره‌ک.

او قدر عزیزسن، اوجاسان کی سن،

وصفینی ائتمه‌یه سلیمان گره‌ک.» ۴۵۰

تبریز! آذربایجانیمیزین چیرپیلنن اوره‌یی، یاد ائللری لره باج وئرمه‌ین شَهر، بوتون

شاعرلریمیزین شعرینه عنوان اولان شهر:

«ای عزیز تبریزیم قهرمان شهر

قلبیم سنيله‌دیر هر آخشام سحر؛

آلاندا حسنونی بیر زمان کدر
من نئجه یانماییم اودونا تبریز؟

یئنه تازه‌لندی کهنه دردلریم
شاعیرین دوشوبدور یادینا تبریز
هر سؤز باغچاسیندان بیر چیچک دریب
بو شعرى باغلادیم آدینا تبریز.»

تبریز! قوینوندا یوزلر قهرمان بسله‌ییب و یئتیرمیش شهر، مشروطه انقلابی‌نین سؤنموش
چیراغینا یاغ تۆکوب، گونش کیمی نورلانديران شهر، باشدا مدرک سرداریمیز و اونون دوزگون
سیاستی و تبریز اهالی‌سینین اونا و سایر مشروطه رهبرلرینه اعتمادی، استبداد هجوملارینی
سیندیردی و مشروطه‌نی ایرانا قایتاردی:

«حیدرین کؤکسوند چیرپینان اوره‌ک
مبسیونون کؤنلوند مقدس دپلک
ستارین الینده بئش آچیلان توفنک
یازدی مشروطه نی آدینا تبریز.

ای دوغما ائلریم، ای تبریزلیلر
قوربانى اولدوغوم امیر خیزلیلر
وورون دامغالانسین ایکی اوزلولر
دئسینلر آدینا داستانلی تبریز.

تبریز: بو، قهرمان شهر، بو، آچیلماز محکم قالا، همیشه دوشمن قارشى سیندا یئنیلمز سنگر
اولوب آذربایجان و آذربایجانلی افتخار ائده بیلر کی، تکجه بورادان اولان هجو ملار دفع اولوب و
بو یولدان گلن باسغیچیلار اوزون مدّت وطنیمیزده یووا سالیب و حاکمیت ائده بیلمه‌ییب:

«بیر سیر اولموسان سن استبدادا،
ئللرین دارگونه گلیب امدادا
قارانلیق یوللاری قویوب آرخادا
شرقه دوغرو گئدهن کروانلی تبریز.

گئتدیکجه بوغولان سنلر اوجالیر
دوشمن ائل گوجونه باخیب قوجالیر
سنین ساغلیغینا ایندی ال چالیر
سئوینیر هر یئنه ایرانلی تبریز.»

بیر ملتین وارلیغینی آلیندن آلماق اوچون آن کسرلی واسطه او ملتین دیلینی آرادان
آپارماق دیر. پهلویلر و ایندیسه بیر عده دؤنوکله دیلیمیزی محو ائتمه یه جان آتیرلار. دؤتوکله ده
پهلوی شووینیزمی کیمی دیلیمیزی واهی بیر دیلین لهجه سی سانیرلار. أمما:

«انسانلار دا سنین دوغما دیلین وار
آذربایجان آدلی بیر سئوگیلین وار
ظلمتی بوغماغا جوشان سئلین وار
آغ گونه بویلا نان عصیانلی تبریز.

دوستلار هر سؤزون، دیلین شکر، قند
یادلارین گؤزونه تیکانلی تبریز.»

شیرین، آهنگدار آذربایجان دیلی دوشمن لر طرفیندن مختلف هدهلره معروض قالیر. بایاغی
دلیل لرله ایسته ییرلر بو دیلین اؤز تویونو کورلاییب و اونو میدان دان چیخار سینلار. لاکین ائلیمیز
و ائله باغلی شاعرلریمیز دیلیمیزی قورو یورلار و قورویا ققلار:

«منیم دیلیم بو دونیادا
آخاری وار بولاق کیمی.
ائللریمین وجودوندا
قول آتیب دیر بوراق کیمی.

جانیم گئدر، قانیم گئدر
گئتسه آلدن شیرین دیلیم.
دده قورقود قارا گئیهر
قلبی اولار دیلیم - دیلیم.»

ترلان «من و آنا دیلیم» عنوانی شعرینده اؤز آنا دیلینه فخر ائده رک یازیر:
«منیم دیلیم، شوخ دیلیم، شعر ی دوزلو، سؤزو تر،

فضولی نین حکمتی چوخ شاهلاری تیتیره در.

اؤز ديليمدير عرش ده اولدوزلاری دیندیره ن

دار گؤزلری حسادت یه هریندن ائندیره ن

دیلیمیزین طالعی اویونجاق می سانیرسان؟

اؤزونون ناحق لیین منه حق می سانیرسان

ای منه منلیییمدن یاخین اولان حال ديليم

بیر گون گلر آخارسان دوداقلاردان بال ديليم»

ترلانین شعری هجوم چاغی قاراقوش دور، صداقت ده گؤیرچین و قارانقوش. اونون شعر

دونیاسی وطندن الهام آلیر، وطن اوچون نغمه چالیر. ائل - وطن دردیله دردلهنیر:

«دالغا - دالغا، دالغالارا یاییل شعریم

وطن داردا، کؤنول داردا آییل شعریم

ساجیل نورون ساچاخلا سین پرده - پرده

سسین گل سین قارا روزگار اُسن یئرده

وطن دردی، سنین دردین، منیم دردیم

بو عشقیله توخوم سپدسم، اَلَم در دیم

اوخو شعریم

اوخو شعریم»

ترلانین ائله، وطنه اینامیندان و دؤنمز عنادیندان قانایب، جوشان شعری، خالقین ظفر

بایراغی کیمی دالغالانیب - دئییر:

«دئدیم ظفر بایراغی تک آچیل، آچیل!

کؤنولره شفق کیمی ساجیل، ساجیل!

جهان دؤنسه، کؤنول دؤنمز بو سئودادان

دیلک چاغلار، یانار، سؤنمز بو سئودادان»

معاصر شاعر اؤز هوسلری اوچون، ایلنجه اوچون شعر یازمیر. بوگون شعر ائللرین آزادلیق،

استقلال، گؤزهل اخلاقیات، بشری حسلر اویاتمادا خالقین کسکین سلاهی دیر. شعر مَلّت لَرین

هویتینی، ملی غرورونو ترنم ائدیر. شعرین دهیری خالقین اونا مناسبتی ایله، خالق وئردییی ده

یرله اؤلچولور. شاعیر همین مسأله یه بئله یاناشیر:

«گول تاخمیشام هر بئیتینه اینجه - اینجه

خوشدور منه ائللر سئوه سنی منجه

یوخسا شعریم، نه سن منسن، نه من منم

شورانلیقدا بیتنه منسن، ایتنه منم»

شاعیرین شعرینی، شعر دیلینی ائلی قانماسا، اوندان لذت آلماسا، داها او، شعر دئییل، شورانلیقدا بیتنه هرز آلاتدیر. شاعر اگر اوخوجو اوچون، ائشیدهن اوچون یازیرسا، گرک اوخوجونون ایستهیینی، دیلهیینی اونون اؤز دیلینده، او، باشا دوشه‌ن دیلده ارائه ائتسین. اؤز خالقینین ساده سؤزلرینی نجه و هارادا ایشلتمه سرینی و اونا هنری شکیل وئرمه رمزینی باجارسین. اوزدن ایراق اجنبی «سؤزجوکلی» ایله مه‌لزلمیش شعر کیمسه‌نین رغبتینی جلب ائده بیلمز:

«شعر - صنعت گلزارینین مین سَرّی وار

بیرده اونا شکیل وئرن رسّام گرک

هر کلمه‌نین، هر بیر سؤزون اؤز یئری وار

یوخسا شعر - صنعت اؤلوب، گولمه‌یه‌جک»

خودپرست‌لر: اودو اؤز قاباغینا ائشنلر، هر شیئی اؤزلری اوچون ایسته‌ینلر شاعر ترلان طرفیندن تنقید آتشیته توتولور:

«اؤزون بیلیب،

اؤزو گؤروب،

اؤزگه سیندن اوز دؤنده رن

انسان دا وار

مندن اوتوب، قارداشیما ده‌یسین - دئیهن

بوتون دنیا قارشیمدا باش اُیسین - دئیهن

انسان دا وار»

آمما حقیقی انسانی شاعر ترلان بئله تصویر ائدیر:

«انسان دا وار

ائل دردینه یانا - یانا قیلینج اولوب

ائلیم دئییب

اوبام دئییب

انسان بیلر انسانلیغین معناسینی درین - درین»

شاعر اۆز ائل - اوباسى اوچون يازماليدير و عهد - ايلقاريندا دوز اولماليدير. ترلان «جاوان شاعره» خطاباً يازير:

«كۆنول وئرهك ائل وارينا

بابالارين ايلقاريندا

هر بير سۆزون آخاريندا

اينجى كيمى دوز اويناسين

جاوان شاعر ياز بوآندا

سن اوياندا، من يو ياندا

هر كۆنول عطرين دوياندا

دوداق گولسون، گۆز اويناسين»

قرن لر جايناقلاريندان قان سوزولن، ائليميزى مانجاناق كيمى سيخان شاهلار حاكميتىنى ائليميزين شانلى انقلابى دئويرير. ترلان بو حادثهنى اورهك سئوينجى ايله قارشىلاير:

«بهار گلير، يئر آييلير،

طبيعته جان ياييلير

انقلابين وارليغيندان

ائلريميز ائل ساييلير.

گونو - گوندن اوجالميشام

شاه باشيندان تاج آلميشام

يوز ايل عۆمور آزدير سنه

شاعر دئمه قوجالميشام.»

وطنيميزين تاريخينده ۲۲ بهمن انقلابى آن بؤيوك حادثهدير. بو واقعه شاعريميزين طرفيندن آچيق اورهكله استقبال اولوندو.

«بو ائلرين كوله ينده انقلاب

يوز مين شهيد قان گۆلونده بوغولدو

حسرت ايله اورهيونده انقلاب

قوی سسیمیز دونیالاری دولانسین
 آلریمیز آل اوستونه قالانسین
 ماهنی کیمی اوره کله جالانسین
 خان چوبانین توتیهینده انقلاب»

بشریت صلح و دینج حیات ایسته ییر. توفنک سسی، توپ نعره سی، قان و باریت قوخوسو،
 اؤلوم یوخوسو، پارچالانمیش نعش لر، اوچورولموش بینالار انسانلارین اوره یینی بولاندریر. شاعر
 ترلانین بیر شعر «جنگ و صلح» عنوانلی دیر. بو شعرده صلح و محاربه نین دئییشمه سی تصویر
 اولونور:

«آدیم صلح دور، بو دنیا دا دوغولموشام باهاردان من
 الهام الیر بوتون وارلیق منیم کسکین قدر تیمدن
 حقّی ده وار، چونکی ائللر مندن اومور سعادت
 انسانلارا من وئریرم خئییر ایله، برکتی»

محاربه توره تدییی جنایت لردن دانیشاراق دئییر:
 «قانلی سییام گۆزهل لییین، انسانلیغین، طبیعتین
 سئومه ییرم بهاری من، دوشمانی یام هر صنعتین
 حظّ آیرام توکولدو کجه انسانلارین قیزیل قانی
 سئوینیرم گۆردو کومجه من، خرابه زار بو دنیانی
 هر گلینین اؤز ساچینی یولان زمان گۆرنده من
 اؤز آرزوما چاتمیش کیمی شاد اولورام اوره ییمدن»

قطبلاشمیش دنیا میزین بیر قطبونده ظالم لر، دیگرینده مظلوملار. بو قطب ده وارلی دولت-
 لر، باشقا قطبده یوخسول ملت لر. بیر قطب ده استعمارچیلار، بیر قطبده مستملکه لر دایانیب.
 بو ایکی قطب اورتاسیندا کسگین مبارزه گئدیر بو اؤلوم - دیریم دؤیوشونده مستضعف خالقلار
 بیر - بیرینه یاردیم اولمالیدیرلار. شاعر ترلان صهیونیست لری عرب اؤلکه لرینه اتدیکلری
 باسغینی اوره ک آغریسی ایله خاطرلاییر:

«قارا مدهش بیر خبردن کدرلندی بوتون جهان
 صهیونیست لر هجوم اندیب عربلره اوتانمادان
 اسرائیلین عسکرلری یئنه آرمیش اؤز حدینی
 قوجا مصرین، سوریانین آیاخلا ییب سرحدینی

قاچاق سالیب فلسطینین مّلتینی اؤز ائلیندن»
آلمیش ایلدن آرتیق دیر کی، فلسطین مسأله‌سی بشریتین وجدانینا دوشموش چیرکین
لکه‌دیر. دئمک اولار دنیانین آن مظلوم مّلتی فلسطین‌لی‌لردیر. فلسطین‌لی‌نین دردی شاعر
ترلانین اؤز دردی‌دیر:

«او، بیر عرب کئشیک‌چی‌سی، عسکری دیر تانیرام
قلینده کی اغیر دردی من اؤز دردیم سانیرام.»
ترلان نه تکجه فلسطین دردینی اؤز دردی بیلیر، او، ایرلندلیلرله ویتناملا همدردلیک ائدیر.
او، تجاوزکار صهیونیستلره و داشناکلارا نفرت یاغدیریر:
«دئسه: هانی قاراداغین قان قارداشی قارا باغیم
غیر تیمه گووه‌نمه‌دیم دئیهم گرک
شعرتیمه گووه‌نمه‌دیم دئیهم گرک.»
دیریلیک مرکب مسأله‌دیر؛ انسان دوغولور، بیر مدّت یاشاییر، سونرا اؤلور. بو یاشایشین
عمومی قایداسیدیر. ترلان بئله حیات حاقدان یازیر:

«انسان گلر بو دنیا،
انسان کؤچر بو دنیادان
انسان وار کی، لال سؤکیمی
آخار گئدر
باشین چکر اؤز قینینا
دالداران دان باخار گئدر.»
لاکین انسان اؤزوندن بیر ایز و اثر قویدوقدا حیات عمومی قایدانی اوتوب - کئچیر دئمک
اولار ابدیتته چئوریلیر:

«انسان وار کی، شلاله تک
هارای سالیر داغا - داشا
منلیگینه گوتور حیات
وجدانی نین آتشیینه
یانیر قات - قات،

بابک کیمی
هم یاندیریر

هم ده یانیر.»

آرزو ائده ک شاعریمیز ترلانیلن عمرو داه‌ا اوزون، داه‌ا محصولدار اولسون، طبعی، الهامی اینجی چیچکلرله دولسون. شعرینین سسی شلاله تک داغا - داشا هارای سالسین
آرزو ائده‌ردیک هاشم ترلانیلن یوزونجو دوغوم ایلی داه‌ا عظمت‌لی، داه‌ا طنطنه‌لی اولسون،
آنجا نه یازیق کی بیز بو گؤرکملی شاعریمیزی آذر آییندا الدن وئردیک. آمما شاعر یئنه ده
وطن حسرتی ایله یاشادی:

قوی دئییم سسیمی ائشیتسین عالم
غربت اؤلکه لرده یوز ایل ده گزسم
وطن تورپاغینین حسرتینده‌یم
خیالیم اوزاقدان سیزی قوجاقلار
داغلار، آداغلار.

هاشم ترلان وزن طالعلی شاعر‌دیر. او، آنا دیلینی جاندان سئویر و آذربایجان اوشاقلاری‌نین
آنا دیلینده دانیشدیغی زامان توپوق ووردوقلاری شاعری کدرلندیریر و بئله دیله گلیر.

فارس دیلین طوطی تک دئییب گولنده
بو داغدان بوداغا قونورسان گولوم
بس نه اوچون اؤز آنا دیلین گلنده

دیلین توپوق وورور، دونورسان گولوم؟

آنجا بونو آرتیرماق لازیم‌دیر کی هاشم ترلان اؤز وطنینی و آنا دیلینی، هابئله خالقینی
سئودیگی کیمی، بوتون انسانلارین و بشریتین طرفداری دیر. او انگلیسلی «بابی ساندز»^{۴۵۱}
اوچون شعر قوشور و «ای عرب» عنوانلی شعرینده عرب ملت‌لرینه مراجعت ائدیر. بئله بیر
شاعر، اثرمنی یرتیجیلاری‌نین قاراباغدا تۆره‌تدیگی جنایت‌لری یاد ائده‌رک قولدورلارا بئله دئییر:

تورپاغیمدا یئر شوملادیز،
ائتدیک مین بیر کرم سیزه
سوفرده دوز - چۆره ک یئبدیر
غنیم اولسون سُفرم سیزه.^{۴۵۲}

(۴۵۱) هاشم ترلان، دورنالار گلنده، تهران، ۱۳۷۷، ص ۸.

(۴۵۲) هاشم ترلان، دورنالار گلنده، تهران، ۱۳۷۷، ص ۸.

روحو شاد، یولو گندهرلی اولسون!

ارشد نظری

شعر حاققیندا - شعر موسیقی ایله بیرگه گئدیر-
دئییلیر؛ بوگون بوندان ایره‌لی گندهرک شعر ی بیر رقص
تعریف ائدی‌لر. بو رقص‌ده، جمله‌لر موسیقی یارادیر،
سؤزجوکلر اویناییر، شعر رقصه‌ گلیر و اوخوجودا باشقا
بیر حال یارادیر. شعر تعریفینده دیل، دوشونجه و دویغو
اساس ساییلارکن، شاعر دیل ایله طرفدیر. نثری یول

گئتمه‌یه بنزه‌دیب، شعر ی رقص ساییرلار. یول گئندنه بیر هدفه چاتماق گؤز اؤنونه آلینیر،
آنجا رقصده بیر یئرده دایانیب موزون حرکتلره انسان اؤزونده و تماشاچیسیندا نشاط یارادیر،
انسانا حرکت وئریر، شنلیک وئریر و ذوق یارادیر. شعر بیر رقص‌دیر کی بیر یئرده دایارنارکن
کلمه‌لر - سؤزجوکلر گؤزل - گؤیچک اویناییرلار؛ بوتون کلمه‌لر، دئیملر و جمله‌لر گؤزل -
یاراشیقلی بیر - بیرینه یاپیشیب، اویناییرلار. هر بیر ی اؤزل بیر اینجه‌لیک، ظریف بیر گؤزللیگی
آچیق - آیدین گؤسته‌یر. موسیقی ایله موزون حرکتلر بیرله‌شیر. هر ائشیده‌نین قولاغیندا
سسله‌نن نغمه‌لر جان وئرگی اولور، شنلیک یارادیر، انرژی وئریر. آنجا بونلار رقص ایله برابر
درین دویغو یارادیر، دوشونجه یارادیر. شاعیرده و شاعیری دینله‌ین لرده ده بیر دوشونجه و دویغو
یارادیر. بیر محدود یئرده اولورسا دا، فیکیر دونیانی گزیر، دالغالانیر، روح اوچور، و دوشونور.
بورادا اوچان دوشونجه‌دیر، هر یانی گزه‌ن دویغودور، دویغو ایله دوشونجه هر یانا باش چکیر.
بئله‌لیکله بیلمس‌ل شعر یارانیر.

دوغرودان دا شعره شعریت وئرهن اونداک ی دوشونجه‌دیر. اونداک ی دویغودور و اونداک ی دیل‌دیر.
شاعیر دوشونجه‌لی اولمالی‌دیر. چوخ زادلاردان اوزاق گزه‌رک، سانکی اونلارین ایچینده‌دیر.
سیاسته قاتیلمامالیدیرسا، آنجا ان سیاسی اولمالیدیر. شاعیر هامیدان بیر باش - بیر بویون

اوجادا دورمالی و اولمالیدیر. او، کلیتی گۆرمه‌لی، اینجه‌له‌مه‌لی، آراشدیرمالی و یازمالی‌دیر. او ظالمی هر پالتاردا اولسا دا، گۆروب - تانییب، ظولمونو تانیئتدیرمالیدیر. ظلم هر پالتاردا گیزلنسه ده، آشکارا چیخاریب خالقا گۆسترمه‌لی‌دیر.

بوگونوموزون شعرینه گلدیکده آذربایجان شعرى دونیایلا دانیشمالی و بشریتة سؤز دئمه‌لی-دیر. سئویندیریجی حال بودور کی شعریمیز زامانلا آددیملايیر، زامانیمیزین شاعیرلریمیز عموماً، ارشد نظری جنابلاری اؤزه‌للیکله انسان سئور، بشریتة باغلی شعرلریله تانیینرلار. میانایا گلدیکده شاعیرلری‌نین شعرلرین گۆروب و اوخوموشوق، بیلیریک بو شعرلرده باریش، سئوگی و انسان سئورلیک دالغالانیر. شاعیر، سحره دک یاتا بیلمه‌ییر؛ چونکی بالیشیندا اولان له‌لک‌لر - بیر قوشون اوولان‌دیغینی و قانادلاری‌نین سیزیلتی‌سینی سحره دک سسله‌ییر و شاعیر بوتلاری دینله‌ییر. شاعیر، تفنگ‌لرین لوله‌سینده هورومجکلرین تور توخودوغونو آرزیلاییر. بنله بیر شاعیرین شعرینده سئوگی آخیر، محبت دامیر. سؤزلری یوموشاق، اینجه اولاراق جانا یاتیر.

بو شاعیر تنقیده ده یول وئیریر. توپلوموموزو آراشدیراندا و اونا باخمادا تنقیده اوز گتیریر، گۆرور کی امنیت خالانین - بیر قادینین ساچی گۆروننده - آبرسی قاینار، اوتومبیل اولاییندان یاد آنده‌رکن الی بیر قادینا دیمه‌دن قیدیقلانار دیک یئری، و سوزر تاماهی. شاعیر بو چیرکین فیکیرلی آدمالاری دا گۆرور، آنجاق تنقیدی ده یوموشاق و شیرین‌دیر. اونلاری اوتاندریر؛ حیا ائتمه‌یه چکیر.

ارشد نظری جنابلاری بو شاعیرلر سیراسی‌نین اؤنونده گئدیر. ارشد بی‌یین شعرینده اورکک چیرانلار سوزوب کئچیر؛ هره اؤز هایینا قالدیغی بیر زاماندا، شاعیر وطنینن هایینا قالیر. وطنینی باغرینا باساراق اوندان پای اوممایاراق، هیچ کیمه ده وطندن کسب پای وئرمیر. اونون بوتون انسانلاردان ایسته‌یی بودور: ماهنیلارا گولله سسی قاتمايین، اوشاقلارین دیله‌یینی گۆینتمه‌یین! بو انسان سئورلیک و بشریتة محبت دئییلدیرسه، بس نه‌دیر؟

دئییرلر آذربایجان چاغداش شعرى بوتون نفرت‌دیر. بوتون عصیان‌دیر، بوتون اعتراض‌دیر. اولسون، نفرت ده مقدس‌دیر؛ بیلیریک نفرتی تانیمايین، سئوگینی ده، محبتی ده تانیماز. نفرتله - سئوگی بیر سگه‌نین ایکی اوزودور. بیر ائلین وطنینی پارچالایانلار، دیلینی یاساقلانلار، ائلین نفرتینه لایق‌دیرلر! دیلیمیزی یاساغا اوغرادان، نفرتیمیزی قازانیرسا، انسانلارا دوزگون باخانلار سئوگیمیزدن پای آلاجاقلار. بوگون شعریمیز شاعیرلریمیزله برابر اؤزلیکله ارشد نظری کیمی شاعیرلریمیز دونیایا و بشریتة اوز دوتوب صلح - باریش، سئوگی، انسان سئورلیک ماهنیلارینی ترنم ائدیرلر. قوی دیلیمیزی یاساقلایانلار نفرتیمیزی بیل سینلر، آنجاق پاک دوشونورلر، ساده

ياشاينلار و انسان دويغولو حيات سورنلر سئوگيلريميزى قازانلار. شعريميز بوگون بوتون انسانلار آزادلىق، اؤزگۇرلوك، بارىش، بير - بيريى سئومك و نهايت سئويپ - سئويلمك ايستهيپر. ارشد جنابلارينين بو سؤزو، بو حاقدا سؤزومون سونوجو اولاييلر:

اثلين سئومهين، باشقا انسانلارى دا سئوه بيلمز؛

وطنينى سئومهين، جهان وطنى دن سؤز آچا بيلمز!

- بير يالانچى كيمي سؤزو ده يالان - پالان اولارا!

آذربايجان ادبياتى مختلف دؤورهلرى باشدان كئچيردهرك، بوگون يئنى جيغىرلار آچير. ادبياتيميز، شعريميزه آرخالاناراق، دونيا ادبياتيله آياقلاشماق گوجوندهدير. بوگون بئله اومولور: شعريميز اؤز يولونو تاپيب، گلهجهيه اومودلا، يئنى باخيشلا يورومهلىدير. بير زامانلار شعريميز نفرت شعرى، مبارزه شعرى، داينيش شعرى آدلانيردى. شوبههسيز بو قونولار هميشه شعرده اولمالىدير؛ آنجاق شعريميزده سئوگى و محبت دالغالارى دا چوخ اولموش، فقط اونودماغا جان آتانلار دا اولموشدور. آنجاق يئنى حركتلرده، بونو آچيلان جيغىرلاردا گؤز اؤنونده چابا گؤستهرن قونو: انسان سئوهريلىك، سئوگى و بشريت اوچون چاليشمالار گؤرونمكدهدير. شعريميز باشدان باشا انسان سئورليكله جانلانير، سئوگى ايله بسلهنيپر، بوتون دونيا و بشريته جان يانديپر. بوگونكو شعريميزده دالغالانان انسان سئورليكدير، اومانيسمدير، سئوگى و محبتدير. چاغداش شاعيرلريميزين شعرلرينده تفنگ لولهسينى هؤرومچك توتماسينى آرزىلاماق انسان سئورليك دئييل بس نهدير؟ ظالimlerله دؤيوشمك انسان سئورليك دئييل، بس نهدير؟ باهارى چوخ سئويپ، قيشا قارشى داينماق انسان سئورليك دئييل، بس نهدير؟ شاعير باهارى گؤي قورشاغينا آند وئير قانادى قيريلميش قوش كيمي گلمه سين؟:

چوخداندير يولونو گؤزلورم باهار

گلنده بئله گل، - قيشا اوخشاما.

گليرسن ياشيللى - محبتلى گل،

ظاليمايييلميش باشا اوخشاما.

سنى آند وئيرم گؤي قورشاغينا

قانادى قيريلميش قوشا اوخشاما.

شاعيرين اورهيىنده، ذهنيىنده، ديليىنده ده اينجهليكلر ترنمدهدير. بئله دانيشيق انسان سئورليكدن دئييل، بس نهدير؟ نهايت آنانى مقدس بير سئوگى ايله سئومك، اونا بئله شاعيرانه سؤز قوشماق انسان سئورليك دئييل، بس نهدير؟ آنا اوچون نجه شعر يازديغينى شاعيرين

دیلیجه قولاق آسین:
ایسته‌دیم آناما بیر شئعیر یازام
اویاندی شیرین یوخودان
شئعیریمین گئجه یاریلاری
قولاق سانجیسینا،
قونداق قوخوسونا.
سیزیلدادی شئعیریمین سوتسوز دۇشلیرى
آجیخمیش دوداقلاریم.

ایسته‌دیم آناما بیر شئعیر یازام
بیچاق کسدى بارماغیمین کۆرپه‌لی‌یین
سارغی ائتدی بارماغیما
ساچلارینی شئعیریم.

ایسته‌دیم آناما بیر شئعیر یازام
قیزیلجا چیخاریب —
سپدی اوشاقلیغیم.
کوت گئتدی شئعیریمین یاناقلاری
تندیری‌نین اوره‌یینده.
آیاغیم بودره‌مه‌میش
دامین قیرناسیندان
اوچوقلادی شئعیریمین دوداقلاری.

ایسته‌دیم آناما سون شئعیرین یازام،
یومدو گۆزلرینی خاطیره‌لردن
گئییب آغ پالتارین یوخ اولدو شئعیریم!
شاعیرین دیلینده و سۆزونده گۆزل عبارت‌لر، ایماژلار و استعاره‌لر ده بوللو — بوللو اولور. شاعیر
اوره‌یی، انسانلارین ظریف و کئچرگی اورک دۇیونتولرینه باغلی‌دیر. او، آشاغی صنف‌لرین جبهه‌سی -

نين مودافيعه چيسيدير. ائله گۆزل صحنه لر يارادير كي انسان و هر اوخوجو حيران قالير. شاعير
چئوره سينده اولان اولايلازا تفاوتسوز اولماميش؛ بويون بوروب اعتناسيز كئچمه يير؛ بلكه
اوخوجوسونو دا بو صحنه لره چكيب گتيرير:

حاييف اولسون دئدى سوپور گه چي

كۆرپه بالاسي نين آغزي دولوسو

كوچه ده ازيلميش بير ضاي آلمايا

اوره ييمدن قوپوب دوشدو

قپ- قيرمیزی شعير يمين

تورشا شيرين جنازه سي

شاعير ياشاديغي دؤوراندا بوتون ضديتلري گؤرور، "قورخا - قورخا ياشايرام" دئيير. شاعير
اجتماعي و درين دوشونجه لريني ده چوخ ساده و شاعيرانه بير ديل ايله سؤيله مكده دير. ان ساده
سؤزجوكلردن يارارلانا راق، درين سياسي باخيشلاري دا جانلانديرير و امپرياليسم دونياسيني
تضادلاريني گؤزل سيمگه لرله آچيقلايير. دونيادا اولان ترور حادثه لرينه اشاره ائدير؛ آنجاق اؤز
وطنينده اولان حادثه لري اونوتمور. ۱۱ سېتامبر اولاييندا ائكيز تاي بورجلاريني يادا سالاراق،
اونون آرديندا انسانلاري قانا بوياما حركتلي گؤرور؛ آنجاق سورغوسو بودور كي وطنينده اوز وئره ن
قاراداغ دپره نيشي نيه انسانلاري اوياتمير؟ نيه دنيا بو آنالارين بالالارينا اوخودوغو نغمه لري
اڭشيتمه يير :

دونيانين كۆرپه لي يين ترپتمك چين

قاراداغ لايلاسي اڭشيتمه ييب دنيا

يوخسا

نه يينه گر كدير بير بئله نيفرت؟

ارشد نظري بئله اينانير كي ظاليملرين خيال قفسي تاريخه قوشولوب، سورگون گئده جك دير.
شاعير سرحدلرين دووارين پوزماق ايسته يهرك، وطني وطنه قاتماق ايسته يير:

آسيلميش بير خوروزون

بوغازيندا ياشيرام.

سرحدلرين دووارين

سيله - سيله شعير يمدن

پارچالانميش وطني

بیر - بیرینه قوشورام.

نظرینین دیلی ساده، همن سادهلیکده گۆزل، آخیجی و درین معنالی دیر. اونون ایشلتدیگی سۆزجوکلر بزرکسیر - دوزکسیر، هر جوره پیتلاشیقلیقدان اوزاق، یونتالانمیش و گۆزللشمیش حالدا دیله گلیر. سۆزجوکلر اینجه، خالق دیلیله دوشونکلی و ساده اولاراق عینی حالدا معنالی و گۆزل دیرلر. دوشونجه‌نی و دویغونو یاخشی پایلایا بیلیر. شاعیر اوره‌یی تورپاغا باغلیدیر؛ هر انسان گۆزل میوه‌لری یئمهی سئویر، آنجاق شاعیر انسانلاردان بئله ایستیر کی میوه نی ده یئییر یئ، آنجاق "اینجیتمه باغی" و باغبانی:

گیریرسن بیر باغا، دئمیرم باخما
یام - یاشیل بوداغا، دئمیرم باخما
آلینی اوزالیدی قوپارماگیلان
باغمانین تیتره‌یه‌ن یارپاق اوره‌یین!

کۆرپه مومالارین دری‌سین سویم
آغاج دکن کیمی آغاجی اویم
کئچیب آیاغینی هر یانا قویم
اینجیتمه باغمانین تورپاق اوره‌یین!

شاعیرین دونیاسی گۆزلیکلر دونیاسی دیر، اینانج، سئوینج و آزادلیق دونیاسی دیر، یوموشاق، ظریف دویغولار دونیاسی دیر. اونون دیلینده بو اینجه‌لیکلر، بو گۆزلیکلر و بو سئوگی‌لر دبلله-نیر:

اینانجین گونئی دیر
اوره‌یین آسان
جانیم سینیرسن آزادلیق کیمی
یوموشاق چۆره‌یه آند ایچه بیللم

ایندی‌میز جهنمه
یانیرام سونرامیزا
بو سویوق سرین‌لییی
کیم سالدی آرامیزا؟

بو یارا ساغالماز دای
آت بیزی آپارسین چای
اؤرمودان قوۋوزانان دوز
سپیلیر یارامیزا!

آنجاق شاعیر بیلیر کی محبت دونیاسی نین قارشینی آلانلار هله ده چوخدورلار. هله ده باریش،
سئوگی و محبت دونیاسینا پاسدار دایانیب، آزادلیق قارشینی آلانلار وار. بیلیر کی اؤزونه تای
باریشا اورکلری یانان شاعیرلر یوردوموزدا آز دئییلدیر. او جمله دن یوردداشی اولان بؤیوک
شاعیریمیز "یارای" دا بئله بیر سیخینتی - بوغونتودادیر. شاعیر شاعیره دایاق دورماسا، کیم
دایاق اولاجاق؟ - دوشونه رک یارای اوچون اورک وئریر، دایاق اولور^{۴۵۳}:

سیخسادا زمانه داریخما شاعیر
آلچاق دوشمانلارین گؤزو دار اولار
بیرده باخماگیلان آغاریب ساچین
اوجا زیروه لرین باشی قار اولار.

دایانسادا بیر گون بو یئر کوره سی
اونون آغیر یوکون داشییاجاقسان
محبت نامینا، صولج نامینا
ایستی اوره کلرده یاشییاجاقسان.
و بئله بیر شاعیری گؤردوکده اورکله نیر و تک اولمادیغینا اینانیر:

یاندیرمایان شاخدا یادا
یارپاق یارپاق آسه ریک بیز
قایمیزدان گیرن یادا
قیزیل خوروز کسریک بیز.
تک دئییل میشم
باخاندا گوز گویه
قالانینی گؤردوم بیر آخشامین
پاییز زیروه سیندن سوزولوردو

غريب

غريب.

دئديم جهنمه

من تك دئييل ميشم!!

ارشد نظرى، سئوگى شاعيرى دير؛ هر يئرده باجاريرسا، اؤز شاعيرانه باخيشيني اورتايا قويماغا و سئوگى لرى ديريلتمه يه چاليشير. او، سئوگى لرین ماهيتيني ده آراشديرمادان چكىنمه يير:

سئوگى لر سئلاحي قويسالار يئره

اورتادا بير بئله ناحاق قان اولماز

چوخلو بو سئومه لر آليش - وئريش دير. . .

شاعير بير دويغولو انسان كيمي قيزلارين اينجه روحلاريني اوخشاير و بئله ديله يير:

من باهار اولسايديم

بير ده يقه ده يوبانماز ديم

اوغلان اوره يى گئيه ره ك

تئز گيررديم پنجره دن

گول آچارديم اونون ايستى نفسينده

بلكه سيلمه سين اؤزونو

اونسوز باهار اولماز.

شاعير گاهدان ائله شيرين و انسانليق دويغوسونو ديله گتيرير و يار ايله بيرلشديگى زامان، خوروزون سحرى آچيلديغيني خبر وئرمه سيندن اينجيير:

بوگون اينجى ميشم سندن آي خوروز

سن ده اوره ييمه زهر جالادين

چوخذاندير يولونو گؤزله دييم او

خبرسيز گل ميشدى اوره ك ائويمه.

تزه ايسته ييردى ايستى قول لارى

قوينومو اوخشاسين

سن بيردن بيره،

شيرين گئجه ميزه سحر جالادين.

شاعيرين اوره يى اينجه اولور، تئز داريخير، تئز ده سينار. شاعير هر لحظه سيندن بهره آپايرب

سئوگیدن دانیشماغی بگهنیر. اونون اورهیی دؤیونور، اونون دا سئوگیسینی گؤرنده رنگی آتیر. او
دا ایستیر اورهک وئریب – اورهک آلسین:

طبیعت ان بوتون گؤزه‌للیینی
توپلاییب پای وئریب او دلی قیزا؛
آما نه دانیشیر، نه ده بیر دینیر،
سوکوتو اود ووروب یاندریر منی.
دئیرم ائل منی قیناماسایدی
عاغلیمی وئره‌دیم او عاغلیسیز!

۱۳۹۴جو ایلین خرداد آییندا گؤزل و صفالی بیر گئجه‌سینده ارشد بی‌ین ۶۰ ایللیک آنادان
اولماسینی میانا شاعیرلری طرفیندن خاطیرلاما تۆره‌نی قوروب، آذربایجانین بوتون کیچیک –
بؤیوک، یاخین و اوزاق شهرلریندن ادیبلر، شاعیرلر، بیلگینلر – ارشدی جاندان سئونلر
توپلاشیپ گلmişدیلر. بو توپلانما گؤستریدی کی ارشد نه قدر آذربایجان سئویرسه،
آذربایجان دا اونو سئویر! اوزاق یوللاردان گلن قوناقلار گئجه یاریسینی کئچهرک، گؤزلرینده
هئج بیر یورقونلوق اثری اولمادان هله ده جان ائویندن ارشد حاققیندا دانیشیب – ائشیتمه‌لری
ایزله‌ییردیلر. سحره یاخین بو تۆره‌ن داوام تاپاراق، آذربایجان ادیبلر و شاعیرلرینه بیر خاطیره
گئجه‌سی یاراندى. سانکی دوغرودان دا آذربایجان اورهیی اورادا دؤیونوردو. اولسون کی
شاعیریمزین یورایلیگینی گؤرک.

سؤزومون سونوندا ارشد نظری جنابلارینا و گؤزل – حؤرمتملی عائله‌سینه شن حیات و اوزون
عؤمور دیله‌ییرم.

30/11/2015کانادا – ونکوور

اٲل اوغلو^{٤٥٤}

صدیار وظیفه، اٲل اوغلو تخلوصو اسله تانینان شاعیر، آراشدیریجی و محقق کیمی چاغداش ادبییاتیمیزدا چالیشیر. اٲل اوغلو ١٣٣٨جی ایلده قاراداغ ماحالیندا دنیا یا گؤز آچیب و نٲچه – نٲچه اثرلرله چاغداش ادبییاتیمیزدا چیخیش ائدیبدیر. بوگونلر، آذربایجان شعر ی دیرچه لیش دؤورانین کٲچیریر، شعریمیزین اؤز سازی، اؤز سؤزی واردیر. بوتون شعر ساحه لرینده اینجه سؤز، شاعیرانه دویغو، لیریکانین آن گؤزهل اؤرنکلری بیرسیرا شاعرلریمیزده، توپلومسال مسئله لر، سیاسی پروبلملره توخونما آیری بیر شاعرلریمیزده، حیاتا و ورغونلوق،

فلسفی باخیش، تاریخی دوروملار، و... و... آیریجا شاعرلریمیزده واردیر... هر نه ایستهرسن شعریمیزده، شاعرلریمیزده واردیر. دویغو اینجه لییی، دوشونجه درینلییی، آنلار هیجانی، گؤزهللیکلر، داها... ان اعلا درجه ده آختاریب – تاپماق لازمه، قیسسا بیر آختاریشدا، بلکی ده بیر باخیشلا بورادا تاپماسی ممکن! ایندی اٲل اوغلونا گلدیکده، بونلارین هامیسینی تاپا بیله – رسن. آخی، اٲل اوغلو تکجه شاعر دئییل، بلکه سؤز صراف ی دیر، شعر آراشدیرماسیندا داها مهارتلی بیر یازیچی دیر.^{٤٥٥} ادبی تنقیدی اثرلری اورادا – بورادا، چٲشیدلی درگی لرده چاپ اولموش و نٲچه کتابی دا الده دیر. الیمیزده اولان قوشمالار اثری شاعر یارادیجیلیغی نین بیر بوجاغی دیر. اٲل اوغلو شعره اوز گتیره ن گونده ن دویغولو طبعی، کسگین قلمی، دوشونن بئینی، اونون شعرینه آخیب، محبت، سئوگی، صداقت و صمیمیت اونونچون قلاووز اولوب، سونرا شعر دونیاسینا قدم قویوبدور. اٲل اوغلو شعرلرله اوره کلره یول آچیر، اوره کلری بزه ییر، دیلله نغمه اولور. وطن، اٲل – اوبا شاعر اوچون مقدس سؤزلری اولور، عشق، سئوگی، محبت داها دا مقدس،

^{٤٥٤} بهار زنجان، سایى ٨٠، ٢٧ آذر ١٣٨٢.

^{٤٥٥} اٲل اوغلو، قوشمالار – قوشمالار، تهران، ١٣٨٢.

شعرلری آخجی، ساده اورهیه یاتانديرسا اونون صمیمی و شاعرانه روحوندان الهام آلدیغیندان - دیر. شاعرین روحو شعرلرینین هر بندینده بویلائیپ اؤزونو گؤستهیر، ائله باغلیلیق، وطنه سئودا، انسانلار محبت سطیر - سطیر شعرلرینده دالغالانیر. بئله شاعره مینلر آلقیش، مینلر عشق اولسون.

شاعرین خیال پریسی اؤلکهنین اوستونده قول - قاناد آچیر، صفالی ائولره باش چکیر، معصوم اوشاقلارین دوداغیندا اگولوشور، گلین - قیزلارین اورهکلرینده، اؤرتوسوز، گؤی اوزونده پارلایان آی کیمی اؤلکه اوستونده خومار - خومار نور جالاییر، داغلارینا دره لرینه ایشیق ساچیر، شاعر طبیعتین بوتون گؤزهللیکلرین اؤز وطنینده گؤرور و اؤلکه سینه، یئر باغلی اولدوغونو اونودماییر، الهامینی دا اؤلکه سیندن، تورپاغیندان آلدیغینی سؤیله ییر:

یوخ، منی اوزاغا آپارما الهام

تورپاغا باغلی یام، تورپاق یئریمدیر.

منی سئونلرده ن چوخ اوزاق اولسام

لاپ آفاق آلتلاری اوزاق یئریمدیر.^{۴۵۶}

دوغرودان دا طبیعتین گؤزهللیگینی تورپاغا باغلی شاعرین گؤزوندهن گؤرمک نه گؤزهلدیر؟! شاعر اوره ییله دویماق داها گؤزهل! شاعر یانیندا طبیعتله - عشق بیر - بیرینه باغلی دیر:

ائل اوغلو یام، داغلار عشقیم

داغلی - داغسیز آغلار عشقیم

گؤی گورلایار، چاغلار عشقیم

داغلار آچار اتگینی.^{۴۵۷}

شاعر خالقینا باغلی دیر. بو باغلیلیغی نئچه - نئچه شعرلرینده گؤرمک اولور

دادماق اولور قارداشلیغین دادینی

بول دوزوندا، چؤره گینده خالقمین

غم هاواسی چالیر سادا زامانا

سئوینجلریم سیغیشماییر کامانا

بیر گون اولار اوره ک دولو کامینا

قوجالارین گره گینده خالقیمین.

(۴۵۶) ائل اوغلو، قوشمالار - قوشمالار، مقدمه: م. کریمی، تهران ۱۳۸۲، ص ۴۷.

(۴۵۷) همان، ص ۸۹.

شاعر انسانلیغی اوخشاییب بزه‌نن انسان آدینالایق بیر یاشاییشین تَمَل داشلارینی تشکیل
اُدهن شرافتلی صفتلری سیرالاییب، عینی زاماندا یاراماز و چرکین صفتلری قامچیلایر،
یاخشی انسانلاری باغرینا باساراق، قارا اوره‌ک آدمالاری درین نفرتله یاد ائدیر. ائل قایغی‌سینی
چکه‌رک بوتون انسانلارا خدمت بسله‌دیگینی سسسیز- سمیرسیز ایره‌لی آپاریر و صلح سسینی
گۆیه قووزاییر:

ای دمیر پیلته‌لر آلوانمایین قاناسیز آرزیلار داها یانمایین
سبز ای اراده هئچ اوسانمایین سئوگی محبتی، سئوگی نغمه‌سی
صلحون گور سسی دیر، صلحون گور سسی دیر.
آنالار، آنالار! سبز مله‌شمه‌یین اوزاقدان اوزاغا یئلکه‌لشمه‌یین
آجیقلار، آجیقلار! مرمیلشمه‌یین آنا طبیعتین، آنا لایلاسی
صلحون گور سسی دیر، صلحون گور سسی دیر.
قورخولار، قورخولار! چکیلین گئدین ایناملار، ایناملار! گۆیه‌رین- بیتین
بیلکلر، بیلکلر گۆیو تیتره‌دین یئریم دنیا، یئریم عشقی- هوسی
صلحون گور سسی دیر، صلحون گور سسی دیر.^{۴۵۸}

بورادا شاعر اوزونو بوتون انسانلارا توتوب-دانیشیر، هامینی صلحه چاغیریر. آنالارین
لایلاسینی، آنالارین آرزیسینی صلح نغمه‌سی اوچون بایراق بیلیر، ایناملار گۆیه‌رمه‌سینی،
قورخولارین ایتیپ گئدمه‌سینی دیله‌ییر، شاعر اوره‌یینی تانیماق ایسته‌یرسین، گل بورایا!
شاعرین اثری قوشمالار عنوانیندادیر. قوشما آذربایجان ادبیاتیندا چوخ قدیم‌تاریخه مالکدیر،
عاشیق‌لاریمیز شاعرلریمیزدن آرتیق بو شعر فورماسیلا تانیشدیرلار، خالقیمیز چوخ قدیمدن
اوره‌ک دویونتولرینی بو فورمایا تۆکولر. قوشما نه غزل دیر، نه قصیده. قوشما شاعرین یوخ،
خالقین اوره‌یی‌نین یاغی دیر. او، جانین اریدیب قوشمایا تۆکوب. و الی گۆزه‌تن دئمیشکن
قوشمانی دوداقدان ییرلرلار، دوشلرده اوینادادلار، اوره‌کلرده گزديرلر، گۆیلره گۆتوروب دان
اولدوزونا گۆسته‌رلر، آيا، ایرماقلارا گۆسته‌رلر، دالغالاردان دوزمه قیلیب بویونا سالارلار، اونو
اورمانا گۆتوروب قوشلار، آغاجلار، دومانلار، بولودلار، اوخشارلار. قوشمانی کوراوغلویا، نیگارا
دییه‌رلر، قوشما شاعیر اوره‌یی‌دیر، قوشما شاعر دیله‌یی‌دیر. قوشما تورک شعرینده ۳-۷ بنددن
عبارت ایکی مصراعلی بندلردیرکی ایلك بندين بیر و اوچ مصراعلاری ایله ایکی و دؤرد
مصراعلاری قافیه باغلار. ایکینجی دن یئددینجی بنده دک اوچ مصراع هم قافیه اولاراق

دۆردونجو مصراعلار، ایلک بندین مصراعسیلا بیر قافیهدده اولار. بونلار تکجه قورولوش فورماسی- دیر، یوخسا محتوا جهتیندن خالقیمیزین اصیل شعرى قوشمالاردادیر. شاعر قوشمانی قوشماز، قوشما شاعرى قوشار. قوشما؛ شاعرى، شاعر ائدهر. بئله قوشما شاعرى بوغونتولو هاوا توتماز، آخی شعره، شاعره نه بوغونتو؟ نه داغ، نه دومان؟ شاعر اؤزو داغدیر، اؤزو دوماندیر، اؤزو بوغونتودور، اؤزو شاعردیر. قوشما قوشان شاعر اؤز اوزونتولرینی، اورهک سؤزلرینی، آجیقلى- آجیناجقلى دویغولارینی آیا- اولدوزا، دورنالارا، خزره، ساوالانا،... سؤیلهیر. دوغرودان یادیمدان چیخمامیش: قوشمانین ایچ بؤلگولری نه قدر گؤزهل و ثابت اولورسا قوشما همن او قدر گؤزه- لدر. قوشمانی قوشما ائدهن فورما یؤنه سیندن اونون ایچ بؤلگولری دیر، یوخسا اورهیه یاتماز. اوندان تکجه سؤزلریدیر اورهیه یاتان اولایا اولمایا! قوشما بیر انسانین، تکجه شاعرین آرزوی و ایستک- لرین سؤیله میر بلکه بوتون انسانلارین سعادت و خوشبختلیگین ایسته ییر. شاعر بوردا وطن سئوهرک، وطن عشقیله آلیشیب آلولاناراق بوتون انسانلاری سعادت و خوشبختلیگین ایسته ییر. شاعر بوردا وطن سئوهرک، وطن عشقیله آلیشیب آلولاناراق بوتون انسانلاری سئویر، بوتون انسانلارا حرمت بسله ییر. تکجه انسان یوخ، طبیعتین قوجاغیندا اولان هر مارالا، هر آغاچا، چایا، داغا- داشا اورهیی یانیر. اونلارلا صحبت دایانیر. شاعر اورهیی بئله دیرسه، قوشما دا بئله دیر. ائل اوغلو قوشمالاریندا بونالارین هامیسی واردیر. تکجه شعرین فورما جهتیندهن ایچ بؤلگولری ثابت دئییلدیر. شعریمیزی چولقلایان نیسگیل دویغوسویلا برابر گوجلوملی شعورا مالیک اولاراق، ائل اوغلو شعرلرینده گؤزهل اؤرنه کلهر گؤرمک اولار. ائل اوغلو شعرلرینی چولقایان باشندان باشا وطن عشقی، ائل قابیغیسی، دیل سئوگیسی دیر. شاعر بدییی یارادیجیلیغا، اینجه روحا، حساس دویغویا مالک دیر. ائل اوغلو بوتون انسانلارا سؤنمز و صاف سئوگیسینی بیلدیرمکدن چکینمیر، انسان کیمی یاشاماغی انسانلارا لایق بیلیر، انسان دوشمانلارینی قامچیلاییر.

ئل اوغلونون باشقا اثرلریندن «ایلر قانادیندا» کتابینی آد آپارماق اولار. بو اثر، شعر آنتالوژیسی اولاراق چاغداش شعریمیزی آراشدیریر و ۳۰ شاعریمیزین یاشاییشی ایله شعرلری گلیر.^{۴۵۹}

ئل اوغلو، جسارتله نظامی گنجوی نین تورکجه شعرینی ایلک دؤنه اولاراق چاپ ائتدیرمیش و علمی آراشدیرماسیلا گؤسته رمیشدیر کی خدیویه کتابخاناسیندا ساخلانیلان تورکجه دیوانین ایلک ۲۱۰ بیتلیک شعر، گنجه لی نظامی نین دیر و باشقا شعرلر بو دیواندا قارامانلی نظامی نین دیر. او، علمی بیر سویه نی الده توتاراق، بو بیتلرین شاعیری گنجه لی نظامی دان باشقاسی

اولمادیغینی ثبوت چاتدیرمیشدیر. بو نظری، بوگون دیلچی عالم لریمیز پروفیسور نظامی خودیف، پروفیسور آزاده آراسلی، پروفیسور صدیق و باشقالاری دا قبول ائتمیش و بو دیوانین ۲۱۰ بیت شعرینی نظامی نین یاراتدیغی بیلیمیشلر.^{۴۶۰}

۴۶۰ نظامی گنجوی، دیوان ترکی، به همت ائل اوغلو، تهران، اندیشه نو، ۱۳۸۲.

نیگار خیای ۴۶۱

چاغداش ادبیاتیمیزین گۆرکملی، دوشونجهلی و دویغولو شاعرهسی. نیگارخانیم خیای ۱۳۳۷ جی ایلده مشکین شهر آدلانان خیایو شهرینده آنادان اولوب، بوگون بوتون آذربایجانیمیزین آدلی-سانلی بیر قیزی کیمی تانیلیر^{۴۶۲}. اونون یاراتدیغی اثرلر و شعرلر، هر آذربایجانلی نین اوره یینی آلیشدریب، اوندا وطن سئوگیسی، انسان سئوهرلیک و سئوگی دویغولارینی او یادییر. بو گون نیگارخانیمی اوچ شعر

دفتری و ایکی چئویرمه اثریله تانیییرق؛ شعر دفترلری: (۱) «منیم شعریم»، (۲) «کۆلگه ده کی سس» و (۳) «شهر جیر یغیندا نیگار» و چئویرمه لری دوکتور غلامحسین ساعدی نین «بیل عزالیلاری» ایله «توپ» رومانی دیر. نیگار خانیم «منیم شعریم» کیتابیندان «کۆلگه ده کی سس» دفترینه قدهر اوزون بیر یولو شعریت عالمینده دویغو و دوشونجه کۆرپوسوندان کئچیب و ساده بیر دنیا دان، ساده دیل دن دوشونجه، حکمت، توپلومسال گۆروشلری الده ائتمک اوچون پیتلاشیق بیر شاعرانه دنیا یا آدیملامیشدیر. شاعرین بو دفترینده بؤیوک، انسانی قورخودان قورخولار واردیر. شاعر حقلی اولاراق هاوانین آغیرلیغین^{۴۶۳} (ص ۲۸) دویور، معناسیز گولومسه مه لر، ریاکار سالاملاردان (۳۱)^{۴۶۴} قورخور و بیلیرکی ایتی پیچاقلار گیزلی-گیزلی دوغراماقدادیر (ص ۳۲). اینانیر کی گوموش آی دارا چکیلیر و گؤیون ماتملی ذیروه لرینده پاریل مجموعه دن پایینی گۆتورور (ص ۳۴) شاعرین قورخوسو جیلرده گیزلنن اللردن دیر (ص ۳۶) و اتی نین – سوموینون آردیندا گزینن گۆزلردن (ص ۳۶). شاعر یاشماقلی نجابت لردن (ص ۴۰) دانی شیر و انسانلارین انسانلیق داماری نین بیلگی سایار دویمه لرینده فی رلانماسیندان (ص ۴۲). هر حالدا، شاعر آداملارین بیرهرینه قارغیش اوخویار سا دا، انسانلیغین بیتؤونه آلقیش اولسون

(۴۶۱) امید زنجان، شماره ۲۹۹، ۲۶ آبان ۷۸. / بهار زنجان، سایه ۴۴، ۱۳ اسفند ۱۳۸۲.

(۴۶۲) م. کریمی، اولدوزلاراله نیر، امید زنجان، آبان ۱۳۷۶.

(۴۶۳) نیگار خیای،

(۴۶۴) همان، ص ۳۱.

دئیر (ص ٥٤).

شاعرین اوچونجو شعر دفترینه گلدیکده اینجه دویغولارلا برابر درین دوشونجه لری گؤروروک و شاعریمیزین شعر عالمینده ذیروه لری فتح ائتدیگینی اینانیریق. خالقینا باغلی اولان شاعر خالق ایله اوجالار، خالق ایله بؤیویه. عشق اولسون بئله بیر شاعیره. ساعدی نین اثرلری آذربایجان دیلی ایله اولماسادا آذربایجان دامارلاریندا آخیر و بو دوم- دورو قانی نیگار خانیم یئنی دن آذربایجان دیلینده دیریتیمیشدیر. ساعدی نین درین دوشونجه لرینی ساعدی نین آنا دیلینه چئویریب خالقینا اتحاف ائتمیشدیر. بودا نیگار خانیم خالقیمیزا، دیلیمیزه و دوشونجه میزه اولان رسالت، تعهد و سئوگی سیندن دیر. ساغ اولسون بئله بیر دوشونن انسانی.

نیگار ١٣٦٥ جی ایلدن شعره باشلایارق، ساده و آخچی بیر دیل ایله باشلاییر و منیم شعریم اثرینی یارادیر.

منیم شعریم

مینیم وارلیق شعاریمسان

قارائلیق دؤنگه لرده پارلایان ایوان چیراغیمسان

منیم دویغو دیاریمدا جلالیم، تاجداریمسان

دئمک سئوگی سوراغیمسان

ائیشلرده، یوخوشلاردا

اوره کلر تک جوشان، جوشغون بولاغیمسان

منیم داشقین خیالیمسان

منیم دوغما ملالیمسان

منیم گیزلین اؤزومسن

اؤزومدن باشلانان

سونسوز سواآلیمسان.^{٤٦٥}

شاعر، ایلک اؤنجه، شاعر اولمادان قاباق، شعرین نه اولدوغو سورغوسونا جاواب وئره رک شعره باشلاییر و شعردن گوج آلماق ایسته ییر:

منیم شعریم

منه گؤستر منی

منی دیندیر
منه آچ انسانین ایچ سرینی، بیلدیر
منه اینسان آدیمدان دئی
الیمدن توت
منه یوکسک یولومدان دئی
منه دوغما باخیشلاردان سوزهن
سئودالی یاشدان دئی
اورهک چیرپینتیسیندان
گور آخان قانلی داماردان دئی
منی دینجالت
اورهک وئر تابلاشیم
چاشقین حقیقتلر ایچینده آختاریم
پاسلار باسان حقی. ۴۶۶
شاعر توپلوما آیاق آچدیقدا هله شک و شُبْهه ایچینده دیر، سانکی قورخونو ایزله ییر،
دیسکینیر:
آداملار آراسیندا داریخیرام
بیلیمیرم احساسلار نه بیچیمده دی
ماسکالار دونیاسیندا کاریخیرام
بلکه ده چاشقینلیق
اؤز ایچیمنده دی.
شاعیر ایلک دفترینده مین سورغو ایلا اوز- اوزه گلیر، حقیقتی آراماق ایسته ییر، وارلیغی،
عشقی آختاریر، گونشله، آیلا، اولدوزلا دانیشیر، شاعرلیک اوچون بلکه ده ایلک آددیملار دیر
بونلار. اؤزونو سیناییر، اؤزونه آرخالانیر و خیال قوشونون قانادلاریلا اوچوشاچیخیر و گاهدان
گؤزل ده اوچوشلاری اولور. شاعیریمیز، آنجاق بیر قادین دیر، هله ایلر و عصرلر بویو آياقلاریندا و
الیرینده ایزی قالان قاندالار هله اؤزونو گؤسته ریر:
مطبخیلر درین ظلمتینده
بؤجوک تک

اوغرون – اوغرون
 قیدالانان دئیلیم
 قانادلاریم قارتان ایله پهلە وورور
 اوچوش آهنگینه آلولانیر
 آلیشیر...
 گیزلی اوکتانلاریمدان حیرته دالارسان
 اؤزلوگومو غریانلاسام من.
 بوردادیرکی فریاد قوپاریر: «بوراخین یاشاییم»:
 اورە کده آغری
 اورە کده سیزی
 اورە ییم بیر اوزده، باشیم مین اوزده
 اورە ک چیرپینتیلی بیر قوش یوواسی
 باشیم فیرتینا میدانی، یانغی دریاسی.
 بوراخین یاشاییم بو قارا نفسی
 یورغون-یورغون تۆوشه ییم
 بوینوما قویولان حیات پاییمی
 بوراخین ائشیدیم
 ایچمده بوغولان های – هاراییمی
 بوراخین...
 شاعرین «کیمین قیزیام» شعرى، اؤزونو تانیتدیرماق اوچون آیدین آددیملاریندان ساییلیر.
 بو شعرینده شعارلار وارسادا، یئنه زامانیمیزین باشقا شاعرلریندن بیر بوی – بوخون یوخاری دیر:
 من ساوالان گۆیلرینین
 قاتارلانان دورنا سییام
 داغلار داغی سهندیمین
 زیروه سی نین سال بوزویام...^{۴۶۷}
 شاعر اولماق ایسته یین کیمسه، چتین لیکلره دؤزمه لی و اؤزونو باشقالاریندان آییرمالی دیر.
 بئله دیرکی دئییر:

«دايان» دئديم تاريخه

عصيان دئديم طالعه

داز بوغازدان باغيرديم.

آنچاق شاعرين ديلي و سئچديگي بيان نورمو، هابئله فورمالاري شاعرانه دير و يئني ديل دن يارارلانا راق، گؤزهل ايمازلار، تميز و دورو سؤزجوكلر قوللانير.^{٤٦٨} ديلي و سؤزلى سادە و روان اولاراق شاعرانه دير:

دئيرم كاش باخاندا

درين گؤره بيله يديم

كوكسونده كي اوره يين

چيرپينماغين گؤره يديم

كاش گونشدين اوره يه

ساجاق هؤره بيله يديم

اوندا كيمسه اؤزونو باشقالادا بيلمزدى

كيمى اؤزو اؤزنه

«صادق آدام» دئمزدى...

شاعر گئت گئده اؤزونو آچيقلاير، اؤزونو تانيير و تانيتديرير، تعريف ائدير:

دئمك يوكسك دوشونجه لر

آغ قانادلى دويغولارين

ائولادى دير.

دويغوم منيم دوشونجه م دير

تانيرم منيم دويغولاريم

اونسوز منيم نه وارليغيم؟

او، سئوگيدن دانيشاندا دا قيسسا و آيدين دانيشير، سؤزو دولاشديرير بوروشدورمور:

من «يارى» يام

«يارى» م هانى؟

ايتيرديگيم بيتؤلوكدن

بير پارا يام، پارام هانى؟

٤٦٨ م. كريمى، اولدوزلار الدنير، اوميد زنجان - ياشيل خيال، زنجان، ١٣٧٦.

وشاعیر اورەییندە «یووا» سالماق بئله سادە و محکم دیر:

قوندون اورەییمین باش بوداغینا

هی «قوش دیلی» اوخودون

اریشی مندن اولدو

آرغاجی سندن

یئرلی - دیبلی آباد یووا توخودون.

بئله دوشونورم کی شاعر بو دفتریندە هله اجتماعی گۆروشلره ال تاپمامیش، هله اورەییله

دانیشیر؛ سئوگیدن اورە کدن، یاردان سۆز قوشور آنجاق توپلومدا اولان آخساقلیغی دا گۆرور.

شاعر دوغرودان دا دیل آچماغا تلەسیر:

چوخ زاماندى

دیل آچماغا جان آتیرام

کۆتۆکلەنیب بو داقلا نیب

جانلانیرام

دیل آچیرام.

دیل آچدیقدا، اجتماعی باخیشلار یاخینلاشیب، دردلی - هئچ اولماسا سورغو - سوآلا

آلیر:

او گۆزەللیک سئوہن انسان

او گونش یوردونا محراب سالان انسان

نئجه بیر الجه چۆره ک قوومادا

گۆزدن دوشر اولدو؟

ایندی داها دردلی ده تانییر، حقیقتلری گۆرور، ائلینه دؤیونن اورەیی، ائل دردینی دویور و

ائلی نی سسلەمەیه اوز گتیریر:

وارلیغا اۆزگەلیگی قاتیبلار

بیزی بیزدن آلیب اوجوز ساتیبلار

قوی باغیریم، کار یاتانلار دینلەسین

کیم اینانار کوراوغولار یاتیبلار؟

من بو ائللین اوغولویام، قیزیام

تاریخیمین قاندا سۆکن آغرییام

من یئنی عصرین یئنی نسلیه‌م

حقیقت پوسکورن حق بوغازی‌یام.

«منیم شعریم» دفترینده، نیگارین آستا-آستا بوی آتیب شاعر اولدوغونا شاهد اولوروق و
دفتری وارقلا‌دیغی یئتگین بیر شاعرله اوز-اوزه گلیریک و نهایت بئله بیر زیروه‌یه ال تاپیر:

اؤزونو ابدی‌لشدیرمک ایسته‌دی

بوتون کائناتا

اوستونله‌مک ایسته‌دی

وارلیغی کوره‌یینه قالادی

قانونی قانینا جالادی

درد چکدی

درد چکدی

دردی سانجینا دولدو

سانجی چکدی

سئوگی دوغدو.

و بئله بیر شاعر «یونلیک نغمه‌سی» اوخویارق کهنه‌لیکی داغیدی، محو ائله‌ییر و
ایکینجی دفتری اولان «کؤلگه‌ده کی سس» دفترینی یارادیر. نیگارین بیرینجی شعر دفتری
ساده ایدیه، «کؤلگه‌ده کی سس»^{۴۶۹} اثری درین باخیشلی، دُنیا گؤروشلو بیر شاعرین اثری‌دیر.
اوندا دوشونجه عالمی، حکمت، توپلومسال گؤروش‌لر گؤز اؤنونده جانلانیر. دیلی ساده اولورسادا
معنالاری آغیر‌دیر. زامانین آغیرلیغی‌نی دا دویماق اولور:

نه قوشما؟ نه غزل؟

دونیا بوشالمیش عاشیقلاردان

عاشیقلار سازلاریلا قویلان‌دی

آمانسیز حسرت‌ه قاپسان‌دی.

بولبول از برله‌یه بیلمه‌دی

شاعیرین غزلین

توستولو بوداقلار اوستونده گیجه‌لدی

۴۶۹) نگار خیای، کؤلگه‌ده کی سس، تهران، انتشارات اندیشه نو، ۱۳۷۶.

نه قوشما؟ نه غزل؟

دار آغاجی قالدیردی بوگون

قوجا قافیه لر

شعرین شوه چه سینه

ردیف لرین ایله کی یی دوگونلندی

سؤزلرین بوغازیندا

نه قوشما؟ نه غزل؟^{٤٧٠}

سانکی شاعیر بورادا شعریمیزده اولان سنتلره حمله گتیریر، چوخلو شعارلاری یئرلی-

دییلی سوپورمک ایسته ییر و اعتراض سسینی قالدیریر:

ریاکار بوروقلو خیوانلاردا

ماشینلار فیتینه دولموش دالانلاردا

چئلی بئل... چئلی بئل... باغیر تیلاری

کور اوغلو... کور اوغلو... فریادلاری

لووغادی

یالاندی.

داغدان-باغدان قوشماق

دره نی - دوزو، دهنیزه سیریماق

قیسیر دیولاری بوشونا یاشاتماقدی

ساوالانین بویون-بوخونون اوخشاماق

کهلیک لرین فره سینی

دره لرین تره سی اوخشاماق

هانکی چیرک سوزهن چیپانلارا

نئشتردی؟

بئله بیر دوشونجه یه ال تاپان شاعر، داها بو دفترینده عشق دن، سئوگی دن دانیشماق ایسته -

ییر، بلکه سئوگی باغیشی دیله یه رک، درد لر دن دانیشماغی اوستون توتور:

آی... سئوگی!

آی انسان یاراشیغی
منی باغیشلا
سنین سن پنجره‌نی آچمادیغیما
منی باغیشلا!
من سنین غم یاغار پنجره‌ندن چوخ باخمیشام
من سنی
درده باخان پنجره‌ندن چوخ سئومیسیم.
آنجاڭ:
ایندی
کۆرپه باغیر ساقلار
ات، چۆره‌ک و پورتقال حیسینده
تۆۋشه ییر
قارینلار قورولدا ییر.
شاعر داها قرینه‌لردن باخیر باسان زنجیرلری قیرماق ایسته‌ییر و هرزادی آراماق
فکرینده‌دی:
قرینه‌لر زینجیری
کیمین بوینوندا پاخیرلاندی؟
چوروک قالانین، تاхта قاپیسینا
کیمین قوللاری باغلاندی؟
کیمین اوره‌یی
کامپیوتر دویمه‌سیندن آسیلدی؟
شاعیرین دونیا داها بوش – بوشونا گولوب – هیریلداماق یئری دیئیل. اونون دنیاسی داها
قارانلیقدیر، هاواسی اسگیک و اکسیژنی آز دیر:
هاوا آغیر دیر آغیر
بئینیم اووولدا ییر
گۆزلریم یاغیر.
نئیلیرم؟ نئیلیرم گولو – چیچه‌یی؟
گۆبوم گونش سیزدی

تورپاغیم سوسوز
 هاوا آغیردیر آغیر.
 شاعرین چئوره سینده اولان قارانلیق گاهدان قورخولودور چونکی گولومسه مه لر هامیسینی
 معناسیزدیر و سالاملار ریاکارانه و انسانین پایى بوردا نه دیر؟
 بیر آن چکیلسه یدی
 بو دومان بوچن
 ایتیردیگیم گوزگومو
 تاپاردیم من.
 گوموش آی دارا چکیلیز
 بو دونیادا سازاق اسیر، قیلینجلی نفسلر آغاجلارین گووده سیننه سوواشیر و هامی یالقیزدیر
 یالقیز. بورادادیر کی شاعر قورخور:
 من قورخورام
 قورخورام
 هر آن یاخینلاشاراق
 ناخیشین چئویره ن بولودلاردان قورخورام
 جیبلرده گیزلنه ن اللردن قورخورام
 اتمین
 سومویومون آردیندا
 گزینهن گۆزلردن
 قورخورام. ۴۷۱
 شاعر، ایندی قارانلیغی تانییر، دردی بیلیر، یالقیزلیغی دویور، آنجاق اؤزونو ایتیرمه ییر چونکی
 قبارلی اللری حقیقت آرایان گؤرور. او ریاکارلیغی گؤرور آنجاق اونا باغیریر و هله اوبالاردا محبت
 اوجاقلارینین سؤنمه دیگینی دویور و اولاردان پای ساخلاماغی دیله ییر و بئله سؤیلور:
 اوجاقلی اوبالار!
 محبت بوروقلو توسولرینیزدن
 منه پای ساخلایین
 قبارلی اللر!

قابرلی اللرا!
حقیقتین اینجلمیش بئلینه
سئودا کالایاغیسیندان
قارا قورشاق باغلایین.
شاعر دردی تانییرسا، سوسوب اوتورماغی بگه نمیر:
درد ایله نئشتر آراسیندا اوتورماق
آنلامسیز آخ وایلارا آلدانماماق.
شاعرین گوژو داها یاخشی - پیسی یاخشی سئچیر. حسرت ایله نفرتی دویور و آیلی گوژ
ایله باخیر:
بیر گوژله
یاشاما باخیریق
حسرت باخیشی.
بیر گوژله
اؤلومه آخیریق
نفرت آخیشی.
حسرت باخیر، باخها... باخ
نفرت آخیر، آخها... آخ
شاعر، ایکینجی دفترینده ده آددیم-آددیم ایره لی گئدیر، سانکی دولقونلاشیر، بیر زامان
تانیمادیغی اوچون ظلمتدن قورخورسا، ایندی قورخماییر، هئچ بلکه «گونش بایراغی»نی دا اله
آلماق ایسته ییر و اوخوجولارینا «یاشات!» دئییر:
یاشات!
یاشات سئوگی آمانیندا، شعرینی
کسکین پیچاق کیمی
سال قایالارا دیرماشال
یارالی آددیملارین گره کی کیمی.
یاپیش!
یاپیش اونودولموش سایغی لارین
باکیره اته ییندن.

شاعر اوقارانلیق دونیا یا بیر پنجره آچیر و خالقیندا اینانچ، یارادیر. بیر یئرده کی قارانلیغی
قورویان قوروچولار، قارا آغی نی، صاباحین اینجه دامارینا ایچدیریرلر، شاعر باغیریر:

منه باخ! منه باخ!

قارامتیل قامتینه دؤن منه باخ!

قوجا گونشین پیچیلتی سی

قولایمدا سیرغالانیدیر.

نیگار خانیم داها بوردا بیر درین دوشونجه لی شاعر اولراق، یاشاییشین دؤنگه لی – بوروقلو
یوللارینی گؤرور، انیش – یوققوشونو گئری قویوب، اوخوجولارینا دوزگون یولوگؤسته ره رک
«قایلمامغه!» سؤیله ییر و «یاشام یوللاری» نی نشان وئیر، سانکی بیر شاعر «دوغولور».

دوغوش:

سؤزلریمی سوسله یه مم

اؤیره نمه دیگیم یاراشیقلار ایله

نه اومورسان؟ نه؟

آغریلاری اوخشادیغیم

منه باغلی دگیل، هئچ

دوغوش سانجی سی گوجوندن دیر

دوغوش سانجی سی گوجونون

بونجا گور باغیرتیلار

باخین! باخین

بارماقلاریم بویلودور، بویلو، درد بویلوسو

من اؤزومو دوغاجایام.

و بئله لیکله نیگار خیای نین اوچونجو شعر دفتری اولان «شهرین جیزیغیندا نیگار...»^{۴۷۲}
اثرینه چاتیریق. شاعر بو دفترینی «سلام» و «خوش گلدین» دییه رک، شعره بویلو اولدوغوندان
دانی شیر:

منی دیندیرمه

دیندیرمه منی

هااای... هااای...

۴۷۲) نیگار خیای، شهرین جیزیغیندا نیگار ...، تبریز، ۱۳۸۳.

شعر یاغارام...

شاعر اولماق ایسته‌ین، نیگار، «دنیا مطبخی»ندن باش قالدیریر و ده‌یرلی بیر شاعر کیمی
اؤزونو گؤسته‌یریر. نیگار، بورادا داها گؤرکملی، یاراشیقلی و گوجلو آذربایجان شاعری‌دیر، دیلی
گؤزهل، و وقارلی، مؤحکم موضوعلاری آل – الوان و صنه‌تی دیل و فورم باخیمیندان عینی
ساده‌لیکده شاعرانه‌دیر. آنجاق آنا دیلینه باغلی اولاراق، شاعران اوزاق شعر سؤیله‌ییر. اونا
«سوس!» دئمیشرلر، آنجاق شاعرلیکده اونلار سوسمامیش:

«سوس!...»

دیلینی ده توپوریئر!»

تورانلیق بیر آخشامدا

بؤیله دئدیله منه!...^{۴۷۳}

البته!

تیخ تیخ توپورولجک ایره نجلر وار...

وار!...

همده یئر ده‌ییل،

اوزلرینه توپوره‌جه‌یم...

و آیاغیم آلتیندان سوپوره‌جه‌یم،

منه سوس دئییه‌نلری...

آنجاق شاعریمیز «شعریمه تشککور» اوخویاراق شعر دفتیرینی بیتیریر:

ساغ اول شعریم!

آلنی آچیق،

اوزو آغ اول شعریم... یاشا!

مندن اوره‌کلی چیخدین قباغا!

یوخسا من هارا

جوشمالارا صداقت هارا؟

سرحدلره جسارت هارا؟

بئله‌لیکله ده‌یرلی بیر شاعریمیز، ادبیات دنیامیزدا گزینیر؛ اللری وار اولسون.^{۴۷۴}

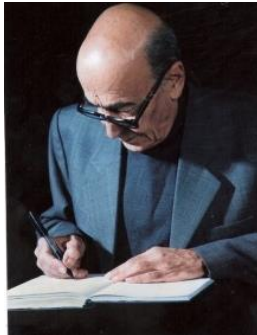
^{۴۷۳} همان، ص ۶۷.

^{۴۷۴} غلامحسین ساعدی، به‌یل عزالیلاری، چئویرن: نیگار خیاوی، تیریز، ۱۳۸۲.

نیگار خانیم ساعدی‌نین اثرلری ده آنا دیلیمیزه چئویرمه‌ده اؤزوندن باجاریق گؤسترمیش^{۴۷۵}
و ده‌یرلی بیر ایشه‌ال وورموشدور. آنجاق بئله اوموروق کی گلن نسيلمیز ائله بیر دیلده اثرلرینی
یازسینلار کی داها بئله زحمت‌لره دوشن اولماسین.

(- غلامحسین ساعدی، توپ، چئویرن: نیگار خیای، تبریز، ۱۳۸۲.
۴۷۵) رضا غفاری، آذربایجانین خانیم شاعیرلری، تبریز، ۱۳۸۰، ص ۳۹۱.

حلاج اوغلو

آذربایجانین بؤیوک- بیلگین سیمالاریندان بیرى دؤکتور ترابى اونلارچا دهیرلى کتابلارین مؤلفى دیر کى آنا دىلى نین خدمتینده «اينالى داغى» اثريله هميشه قالارقى اولاجاقدیر. آذربایجانین بىلىک عالمینه و بشریت سعادتينه خدمت گؤستهرن عالملى آز اولماميشدير؛ دؤکتور على اکبر ترابى دا بو سیرا شخصیتلردن ساييلير. ترابى جنابلارى بير عؤمور اؤلکه ميزین اؤیره تیم دونياسينا خدمت ائديب و دهیرلى اثرلرین یاراتماسیلا بو خدمتلى هميشه- ليک ساخلاييبدير. تورک شئعرلرينده «حلاج اوغلو» مشروطه قهرمانلارینی یاد ائدهرک تخلوصونو سئچميشدير.

حلاج اوغلو ۱۳۰۵ جى ایلده تبریزده آنادان اولوب، ایلک تحصیلاتینی اؤز دوغما شهرینده بیتیرمیش، عالی تحصیلاتینی دا بلژیک و فرانسادا سونا چاتدیرمیش و «سوریون» یونیورسیتیه- سى نین سوسیولوژی رشته سینده دؤکتورا درجه سینى الده ائتمیش، اؤز وطنینه قايیداراق، علملر فلسفه سی و مردم شناسی درسلىنى تدریس ائتمیش و علمی تحقیقلى ایران بىلىم یوردلاریندان دهیرلى اثرلر ساييلميشدير. عالیم، یونیورسینه فعالیتى ایله یاناشى گؤزه ل و علمی کیتابلارین مؤلفى دیر. کتابلارین نین چوخو دؤنه- دؤنه چاپ اولوب و خالق طرفیندن قارشىلانیبدیر، عالم اثرلریندن آشاغىداكى کیتابلارى آد چکک اولار: مردم شناسى، جامعه شناسى و دینامیسم اجتماع، شناخت علمی جامعه، فلسفه ی علوم، جامعه شناسى روستایى، مبانى جامعه شناسى، نظرى در تاریخ ادیان، لغات و اصطلاحات، جامعه شناسى در ایران امروز، مکاتب جامعه شناسى معاصر، جامعه شناسى و ادبیات، جامعه شناسى هنر و ادبیات، اینالى ائل داغى و ...

اینالى ائل داغى اثرى ۱۳۷۲ ده نشر اولاراق گورولتولو آلقیشلارلا قارشیلاندى. دوغرودان دا بو اثرده شاعرین و بؤیوک عالیمین قدرتلى اراده سی نین، ائل - اوبایا، دوغما خالقیمیزا و شانلى تاریخیمیزه بسله دیگى اینامین عطرىنى دویوروق. اینالى داغى، تاریخ بویو قوجامان تبریزین طبیعى دایاناغى و گؤرکمی اولدوغو و اونون قیزیل بویالى قامتى هر سحر هر تبریزلى نین گؤزو

اۋنۇندە جانلاندىغى حالدا، بو تېرىزە لايىلای چالان و يوز ايللر بويو تېرىزىمىزىن كىشىگىندە قالان داغىن حاققىندا چوخلو مطبلر يازىلمىشىدىر. آنجاق دۇكتور ترابى نىن بو داغا توخوندوغو چوخ دە يرلى و اۋنملى دىر، چونكى بىر جامعه شناس عالم كىمى و خالقينا - وطنينه اورەك دولوسو سئوگى سى اولان بىر بۇيوك اينسانىن ياناشماسى كىمى دوغرودان دە يرلى دىر. حلاج اوغلونون بوراداكى گوجلۇ دوغۇ و دوشونجه سى، اونو چاغداش شئىرىمىزىن پارلاق اولدوزو كىمى گۇز اۋنۇندە جانلاندىرىر. هر اوخوجو بو اثرى اوخوياندا «سەندىه» نىن حال - ھواسىنى دويور. حلاج اوغلونون بو مجموعه دە ائىنالى دان علاوه آيرى شعرلىرى دە واردىر او جملەدن «سۇنمز اولدوزلار»، «شانلى آشىق، يئنى دنيا»، «شعرىن عيارى» هر بىرى اۋز يئرىندە دوشونجه ايله دولو اثرلردىر. پروفىسور زەتابى دئمىشكن «مشروطه انقلابىندان برى، آذربايجان شاعرلىرى اۋز ائللرى نىن آرزو و دىلكلىرىنى، شن و كدرلى آغىر گونلىرىنى، اىگىدلىك و قهرمانلىقلارنى، هم دە شەرلرلىمىزىن مشهور تارىخى آبيدەلىرى نىن دىلىندە، يا اونلاردا خطاب، و يا بو ديارىن مشهورىئر، داغ و جغرافى آدلارلى دىلىندە اونلاردا خطاب دئمه يە باشلامىشلار. بىريانىن «ارك» - ە حصر ائتىدىگى گۇزەل منظومەنى، شەريارىن «حيدر بابا» و سەند «داغلارينا حصر ائتىدىگى منظومەلىرىنى، موسوى اردبىلى نىن «ساوالان» داغينا حصر ائتىدىگى منظومەسىنى، ائله جە دە م. شىسترلى نىن «مىشووون افسانەلىرى» اثرىنى گۇسترمك اولار. (البته بو سىرادا يوزلرجه اثرى مختلف آبيدلرە خىطاب يازىلدىغىنى سىرالاماق اولار). بوتون بو اثرلرە شاعرلىر، آبيدەلىرى و داغلارلى جانلاندىرارق، اونلارلىن دىلىندە جامعه نىن كىچىدىگى تارىخى يولو، اونداكى مختلف حادىثەلىرى، خالقىن بو گونكو حياتى، دوشونجهلىرى و صاباحىندان سۇز آچمىشىدىر. ائىنالى داغى تېرىزىن تارىخى بويو كىچىردىگى بوتون تارىخى حادىثەلىرىن شاهدلى اولموشدور. بو قوجامان و اورەيى سىرلرە دولو داغىن اورەيىنى آچىپ دانىشدىرماق شرفى «حلاج اوغلو» نا قسمت ايمىش». ٤٧٦

معاصر ادبىياتىمىزدا، شەرىمىز باشدان باشا جامعه يە، اونون حياتى، بوگونو و گله جەيى، آرزى و دىلكلىرى، جوشغون احتراملارلى، چتىن لىكلىرلە يورولمادان مبارزەلىرى، ظولم و عدالتسىزلىگە باش ايمەمەلىرى، هميشە گونش سوراغىندا اولمالارلى، صبر و طاقت ايله برابر عناد و دۇنمىزلىك - لرى شەرىمىزىن اساس موضوعو و آپارىچى سورەسى اولموشدور. بىر سىرا اجتماعى و ادبى علتلرە گۇزە شەرىمىزە اساس مضمونو تشكىل ائدەن جامعه مىزىن حياتى واقعيتلىرى و تارىخىلە علاقه دار اولان حقيقتلردىر و ٥٠ ايل تامام بو واقعيتلردن آسىلاراق شەرىمىزىن

موضوعو داغلار، تاریخی آبیدهلەر، جغرافی آدلار خطاب سؤیلەنن سؤزلر اولموشدور. «حیدربابایا سلام» بیر مکتب یاراتمیش و اوندان سونرا ارک قالاسی، سهند داغی، ائل دایاغی، ائینالی داغی، و هر شهرین و حتا کندين داغی، درهسی، بولاغی و یا باشقا بیر آبیدهسی او یوردون شاعرینه بیر سمبل اولاراق ائلی نین، یوردونون، حتا اؤزونون دردلرینی سؤیلەمەیه مخاطب اولموشدور. بئله لیکله محمد بی‌ریا «ارک» قالاسینا، موسوی اردبیلی «ساوالانا» یئنه شهریار «سهند»ه، م. شبسترلی «میشوو» و نهایت حلاج اوغلودا تبریزین باشی اوستنده دایانان «ئینالی» داغینا خیطاب، جامعەنین دردلرینی سؤیلەمەیه باشلامیشدیر.

«ئینالی داغی تبریزین تاریخ بویوکچیردیگی بوتون تاریخی حادثەلرین شاهیدی اولموشدور. بو قوجامان و اورەیی سّرلرله دولوداغین اورەیی نی آچیب دانیشدیрмаق شرفی، حلاج اوغلونا قسمت اولموشدور.^{۴۷۷} تبریزین منلیگینه سمبول اولان باشی اوجا ائینالی داغی نین اورەیینده بو دیارین تاریخینی اؤزونده عکس اتتدیرەن آیناسی، سینەسینده آلاولاری، دردلری، زبانه چکن شعلەلری، دئمک ایستەدیگی سونسوز سّرلر، سؤزلر و حیکایەلری واردير. بو آلولار و شعلەلردن دیر کی اونون یاماجلاری، دره و تپەلری، هر یازچاغی آل بایراغلی لالەلرله بزەنیر. حلاج اوغلو بو لالەلرله اولو بابالارینین باشدان گئچیردیگی حادثەلرله تانیس اولور، شاعیر گؤزویله بونلاری گؤرور و شعرینده داشلاری، توپراقلاری، گوللری- چیچکلری دیله گتیریر. اونلارین اورەک خزینەسی نی آچاراق، کئچمیشی ایله تانیس اولماق ایستەیر و اوخوجولارینا چاتدیریر. او، ائینالی داغی نی ائلی ایله بیرگه گؤرور و بئله سسلەنیر:

یاشاییرسان ائل ایله بیرگه، ائل ایله گؤرونورسن

باخاراق تبریزه باغ- باغ آچیلیرسان، سئوینیرسن.

شانلی تاریخینی گؤزدن کئچررکن اؤیونورسن.

بو دیارین بوتون تاریخینه شاهد اولان ائینالی داغی نی دیله گتیرمک، شاعرین مقصدی اولور و تاریخین دردلریندن، بوگون.

یارالاریندان دانیشیر و بئله لیکله ده خالقیمیزی اؤز دردلریله، وارلیغی ایله، منلیگی ایله تانیس اتتدیریر. حلاج اوغلو بو اثریله ایستەیر کی بوتون چاغداش شاعرلریمیز هر جور بدبین- لیکدن اوزاق اولاراق، اومودلو و خوشبین لیکله، پاریلدایان گؤزلرله گلەجهیین ایشیقلی اوفوقلارینا باخسینلار و ائل- اوبایا عشق و اومود اینجیسی یاغدیرسینلار:

گلەجکلر اوفوقون سئیر ائلهین شاعر، او قارتال

(۴۷۷) دوکتور علی اکبر ترابی (حلاج اوغلو)، ائینالی، ائل داغی، تبریز، ۱۳۷۲، مقدمه دوکتور زهتابی، ص ۲۰.

قوی نسیللرلە پر آپسین
 ال اوجا زیروہ یە چاتسین
 ابدیتلە یاناشسین
 خیالیندان اؤلومو- ایتگینی آتسین
 باخراق ائل- اوبایا تاریخی آنسین
 داھا حاقلی اولاراق سؤنمەیی دانسین
 داغا دۇندوکدە صلابتلە دایانسین
 بولود اولدوقدا بوتون میرواری تۆکسون
 ھاوالانسین.

البتدە حلاج اوغلو تکجە اثری بو ائینالی داغی دئییلدیر، بلکہ چوخلو شعرلری واردیر، آنجاق
 ھامیسیندا، ائلدن- اوبادان مودافیعە ائتمک، ائل سئوہرلیک، انسان سئوہرلیک، وطن سئوگیسی
 و بشریت قایغیسی اونلارین ھامیسیندا دالغالانیر. اودلار یوردو، قاقاق نبی، شانلی تبریز
 دوغولارینی دیلە گتیریر. ائینالی ائل داغی شعریندەن نچە سطر بیرگە اوخویالیم:
 شھریمین منلیگی آل آلنی آچیق ائینالی داغیم!
 سؤیلە «عاشیقلر» یوین اودلو دیلیندن،
 باش اوجا شانلی ائیلیندن،
 تاریخین چنلی بئیلیندن
 بو بۆیوک ائلر اوچون قلب دە آئینەلرین وار.
 توپلائیپ تجربە تاریخ بویو گنجینەلرین وار.

قلبیوین داغلارین، ائی ائل داغی، آی ائینالی داغیم!
 بو آسن یئل سازی سؤیلر،
 اویانار سۆزلری دینلر

ھامی یئرلر ھامی گۆیلر،

سینەن ایچرە نە آلوولار

نە اوجا شعلەلرین وار،

گنجلر قانی تۆرە تمیش نە قیزیل لالەلرین وار.
 سن ووروشدون اوجا شانلی ایگید ائینالی داغیم!

قارلا، طوفانلا، دومانلا الی یالین؛
آجی اولموشسادا چوخ خاطره قلبینده، داریخما!
بیر صدفلی سازی دیندیر،
دئییه جکدیر کی
واریندیر:
بایاتی، قوشما، گرایلی
او شیرین دیلده نه بالین؛
سؤیله آی ائینالی نه شیرین دیل - دوداغین وار،
بیلیرم من، آتالاردان بابالاردان سوراغین وار.

نه دیر او ائل سسی
گوللر نفسی،
ائینالی داغیم!
سؤیله تا بلکه سؤنه قلبینده داغیم؛
گرچه «کهلیکلی بولاغلار»
بو یانان کؤنلومه آغلار.
او اوزاقلاردا چمنلر،
او چمنلرده گزه نلر:
نه گول اوزلر،
نه گؤزو یاشلی بولودلار،
نه آچیق قلبلی دوزلر
گول - چیچک رنگلی پروانه لرین وار،
دلی کؤنلون قوشونا دانه لرین وار

ائینالی! قوی داها جینگیلده یه شاعرلریوین اودلو سلامی،
جینلاماندا او «بولود» قوی ائشیده عکس صدامی:
سن دئدین بوی بیزه قورقود بابادان «سازلی سؤز» ایله،
نه اوزاقلاردا قالان اولدوزو سئچدین؟!

سن دولاشدين آ «بولود! ائل - اوبايا ياشلى گۆز ايله،

ياغاراق، تارلالارى، كۆوشنى كئچدين.

ايلديرىمدان نه اوراقلار قايرىب، توولادىن الده

نه قارانلىقلارى بيجدين؟!

نه اوجا سسىله، گورولتويله باغىردىن،

هامىنى حقه چاغىردىن.

قوى اوسس، داغ - درهده سسلنهرهك هر يئره گئتسىن،

حاق سسى قوى او جاليب يئر كوره سىندن گۆيه يئتسىن،

دده قورقود سازى دىر توزلو سازىم، كور بونو گۆرسون!

حق سئوهنلر بۇيودور بو سۆزوموز، كارلار ائشيتسىن!

آي گۆزهل ائىنالى آي دردلر يمين اورتاغى داغىم!

گۆروم «حيدربابا» نى باشى اوجا قاف كىمى قالسىن،

اودلو «حاللاج» سسى - بو ائل نفهسى - عرشه اوجالسىن

گۆرمه ييم حق «سۆنمز» ي «منسىزله مه ده» بير ده سوزالسىن

گۆرمه ييم حق «هاراي» ي، اود «آلاو» ي بير ده قارالسىن

قوى او ياسلى قولونو شاختا سازىن بوينونا سالسىن،

باساراق سىنه سىنه ائل سازىن عاشىق كىمى چالسىن،

قلىبى نىن آغرىسى قويسون،

كدهرى بلكه آزالسىن.

جوشدور او شانلى سهندىن «بولود» ون

تاكى قىزىشسىن،

ياراسى بلكه ساغالسىن

«سازىنىن سۆز» كىتابىندىن يئنى بير صفحه آچىلسىن،

گئجهلر ظلمتلى گئتسىن،

شن گونش نورو ساچىلسىن،

«بولود» ون گۆزلرى ياشلا يئنه دولسون،

«قول - بويون اولماق ايله ايستى گونشله»

تۈزەدن بىردە دوغولسون،
يئنى دن اۋز «آتاسىندان – ددە قورقوددان – آد آلسىن».
توك پاپاق باشدا، باشى عرشە دايانسىن،
اىلدىن الھام آلاق، قوی داھادا باشى اوجالسىن.
گلەجکلر اوفوقون سئیر ائلەين شاعر، اوقارتال
قوی نسیل لرلە پر آچسىن،
ابدیتلە ياناشسىن، ان اوجا زیروەيە چاتسىن،
خیالیندا اۋلومو – ایتگینی آتسىن،
باخاراق ائل – اوبایا تاریخی آنسىن.
داھا حقلى اولاراق سۆنمەگى دانسىن
داغا دۆندۈكدە، صلابتە دايانسىن
بولود اولدوقدا بوتون میروارى تۆكسون،
ھاوالانسىن.

دوكتور مبین

دوكتور مبین آذربایجانین دهیرلی شاعری عالیمی، گؤرکملی حکیمی دنیا سویه‌سینده تانیلمیش بیر عالیمی‌دیر. مبین، شیمشک تخلصو ایله شعرلر سؤیله‌ین انسان سئوهر بیر حکیم‌دیرکی عمرونو انسانلار خدمتینده کئچیرمیش و بشریت لایق چابالار گؤستمیشدیر.

مبین ۱۳۰۶ ایلینده تبریزده آنادان اولوب، طبیب بؤلومونده یونیورسیته‌نی بیتیرمیش و ۱۳۳۷ جی ایللردن ایراندا جۇدام خسته-لرینی بیر یئره توپلایاراق، «باباباغی» نی قورموش، ۱۳۴۱ جی ایلده

دنیا بهداشتی طرفیندن اوروپایا چاغریلیب، اسپانیا، پورتغال و آفریقا اؤلکه‌لری - مالی، نیجیریه و داها آیری اؤلکه‌لرده آراشدیرمالار و آختاریشلار ایره‌لی سوروب، چوخلو تجربه‌لر الدهه ائده‌رک اؤز وطنینه دؤنموش، جودام خسته‌لرینی یاشاماغا اومودلاندیرمیش و بو خسته‌لیگی آرادان قالدیرماغا باشلامیشدیر. ایندی، بو بؤیوک انسان سئوهر حکیم، بشریت خدمت گؤسته‌ره‌رک، علمی ایشلرله یاناشی، انسانلارین روحلارینی تمیزلهمه‌یه، اوره‌کلرده اینجه‌لیک، شادلیق یاراتماق اوچون ده الینه قلم آلیب، ملی روحلو شاعر کیمی خالقیمیزین معنوی وارلیغیندان مدافعه ائدیر. او، اوشاقلار بسله‌دیگی محبتی یارادیجیلیغیندا گؤستمه‌یه چالیشیر و گؤزه‌ل شعرلرله اوشاقلارین تربیه و ذوق آماقلارینا یاردیم ائدیر. او، بو ساحه‌ده نئچه - نئچه کتابلار یازمیشدیر.

(۱) آچیل چتریم، آچیل

(۲) گل باهاریم، گل

(۳) قوش یوواسی

(۴) لای لای مارالیم لای لای

(۵) آغ گول، آغا گول، آبی گول

دنیا سویه‌سینده اوشاق ادبیاتی اوغروندا چالیشان ادیب‌لرین اؤنونده گئندن عالملردن تانییر. آنجاق «جوداملی سارا» آدلی اثریله دونیانین قالارقی شخصیت‌لریندن اولماسینا دا لاییق

گۇرولور. عاليم، بو اثرينده انسان روحونون گۇزەللىكليرىنى تصويره چكىب و بير جذاملى قيزين گۇزەللىكليرىنى اونون جذاملى خستەليگينه باخمىياراق، بوتون اينسانلارين گۇزو اؤنونده جانلانديرير.

شمشك بۇيوك بير يازيچى، دهيرلى بير شاعردير و آنا ديلينه دريندن محبت بسلهيير. جوداملى سارا اثرى تكجه آذربايجانا يوخ، بلكه بوتون بشريته باغيشلانان اؤلمز بير اثردير. البتده شاعيرين باشقا اثرلرى ده واردير كى آنادىلى ادبيياتيندا يئرلهشير:

قانلى چيچك

شيطان در شعر شهريار

عمادالدين نسيمي شاعر طبيعت

به ياد شهريار

تبريز، گنجينه نهفته در بستر تاريخ

نظامى گنجوى

و باشقا اثرلرى.

دوكتور مبین، ايلکين عاليمديركى ايراندا اونون هئىکلى اؤز حياتيندا قورولموش و قدیر بیلن خالقیمیز اونون شأینده نئچه- نئچه قورولتایلار، شعر آخشاملاری و شنلیک تۇره نلری قوروموشلار. چکيجی حادثه بوراسیدير کى مبین بير فرهنگسرا دوزهلدهرک اوشاقلار اوچون ده بۇيوك بير سالون دوزهلدیب، اورادا قولچاقلار و اويونچاقلار توپلاييب يوخسول اوشاقلارين استفادهسى اوچون بير گۇزەل يئر ياراتميشدير. بو فرهنگسرادا کيتابخانا و باشقا سالونلاردا واردير.

محبت تشنه سى (يئتيم اوشاقلارا)

محبت، دريادير

اوج سوز - بوجاق سيز

محبت ايچينده

من بوغولموشام

کيم بيلير

بلکه ده بيرگون

محبت گۇرمه ميش

من دوغولموشام

آتاسیز، آناسیز
سارماشیق کیمی
ساریشیب حیاتا
یاپراق آچمیشام

اؤلومون آیندهن
گۆز- گۆز ائيله ییب
اوزولوب، قیریلیب
بۇرا قاچمیشام.

یاشماق

بیر ادبی آخیم کیمی^{۴۷۸}

آذربایجان چاغداش ادبیاتی سرعتله گلیشمه ده دیر. دوم - دورو آخار بیر سودور. زینه آرخ اولورسا دا، بیر گوجلو سئله چئوریلمه یینه اینانیرام. بو آخیم هر نه چیرک، یارا، ظولم - ظولمت واردیرسا یویوب آپارمادادیر. بونا دریندن اینانیرام.

ادبی آخیم، بیر ساییدا ادیبلر و یا شاعیلرین روحوندا چاغلاشیب گلر. آنجاق زمانه نین، دورانین ایستک لری، درد لری، دوروملارینی اؤزوندە ساخلایار و گلن نسیللره پای وئره ر. آذربایجان چاغداش ادبیاتیندا بیر نئچه ادبی آخیم گؤز اؤنوندە جانلانیر، ترپه نیر، یولون آچیب - ایره لی گئدیر. آنجاق یاشماق، بو آخیملار ایچینده ان گرگین، درین، محتشک و اوریه یاتان بیر آخیم دیر؛ آنجاق قالارقی دیر ده!

بو آخیمین یارانماسیندا بلکه ده اون ایل کئچمه میش، ساده بیر درگی - "یاشماق" - ایله باشلاسا دا، آردیجا ۵۰ - ۶۰ کتابی چکدی. گنجلر بونا قاتیلاراق، اورتا یاشلیلار بلکه نیسگیل ندیلر؛ آنجاق قوجامانلار دا - بوتون تاریخ لرده اولدوغونون ترسینه - آلقیشلاریلار. بو گونوموزون دیلینه - ادبیاتینا - شئعینه اوره ک باغلایان الی قلملی تاپمادییم بو آخیمین قارشیندا دایانسین، اونا زیل باخسین؛ بلکه هامینی آلقیشدا گؤردوم - آنجاق قارشیندا دایانان اولورسا دا - ساده دئییم شعر و اتدب مولکونه لاییق گؤرمه دیم.

بو گنجلرین یارادیجیلیقلاری ۵۰ - ۶۰ کتاب اولاراق، بوگون ادبیات گوندوزوموزون ایشیقلی و پاریلدایان بیر گونشی دیرلر. آنجاق بونو دا آرتیرمالییام کی بونلارین عصاره سین - سعید موغانلی نین سون کتابی اولان - "شعرلر توپلومو و قوجاغین امنیت - گؤزون تروریست" کتابی دیر. من بورادا بو کتابی آراشدیرماق ایسته میرم، ادبی آراشدیرما و یا تنقیدی سونرالارا بوراخیرام. أمما تانیتمی لازیم دیر. بو کتاب آلتی اثری اؤزوندە ساخلاییر:

آدیم هیجان‌دیر - وطن شعرلری، ایلک شعرلر
 قوجاغین امنیت، گۆزون تروریست، سئوگی شعرلری
 آدین آزادلیقدیر، گۆلومه دوشور، زیندان شعرلری
 شاعیرین ایشی سئومک‌دیر، سون شعرلر
 سنسیر یالقیز قالیب تبریز، نثر - شعرلر
 دیلدن دیله بندم، عرب دیلیندن چئویرمه‌لر

"یاشماق" درگی‌سی بیر اؤیرنجی‌سل درگی اولاراق، بیر نئچه اؤیرنجی‌نین یارادیجیلیقلارینی توپلایاراق، شعر، نثر، حیکایه، ادبی آراشدیرما، کاریکاتور، طرح، گرافیک، دیل و باشقا موضوعلارلا اورتایا گلدی. ایک باخیشدا باشقا درگی‌لرله فرقلی اولدوغونو هامی باشا دوشدو. بو فرقی دوشونمک ده چوخ چتین دئییل ایدی. بو حرکت داوام ائتدی، هر بیر گنجین اؤز شعرلری تکلیفدا بیر - بیرینین یاردیمی و نظرلریله اورتایا گلدی؛ بو کتابلار آز حجملی اولورسالار دا بیر دوشونجه‌دن یارانان دویغولارلا باغلانیردی و همین باغلانتی‌لار اورتاق بیر دیلی اورتایا گتیریر. اللر سیخیالیر، سانکی بیر ملتین اللری‌دیر بیرله‌شیر. عشق اولسون بئله بیر حرکت!

ادبی آخیم‌لارین هر بیر اجتماعی آخیم کیمی اؤز یولو وار، سؤزو وار و گوجو واردیر. باخیشی هر یانی بورویور. هر شئی توخونور. هئج بیر زادی اؤز باشینا بوراخمیر. آخیم دئیگیمیز بیر بؤیوک پازل‌دیر. بیر ملتین گئجه‌جه‌یینی، تاریخینی، وارلیغینی، داشین - توپاغینی، دیلین - کولتورونو، دوستون - دوشمانلارینی، دونیین - بوگونون و صاباحین، ایگیدلرین و هر زادینی بیر قاتار واگونلاری کیمی داليجا چکیر. یوخ، اؤزونده آپاریر. بلکه ده بیر پازل دیر، مختلف مهره‌لرله. آما بو مهره‌لر چوخ ساییلی اولاراق، هامیسی بیر صبغه‌ده بیر چایدا، بیر آخیمدا آخیر؛ توپلانیر. بو مهره‌لر: تاریخ، گئجه‌جک/ بوگون/ گله‌جک/ شاعیرلر/ مورخلر/ ایشچی لر/ موسیقی/ هنر/ ادبیات/ سیاست/ سئوگی/ نفرت/ و یوزلرجه، بلکه ده مینلرجه باشقا - باشقا موضوعلاری اؤزونده ساخلاییر و اؤزو ایله چکیر. آما هامیسی دوزگون سئچیلیمیش و ... - سؤزوم بوردادیر... بئله اولماسایدی اونا آخیم دئمک اولمازدی: یاشماق آخیمی‌نی ائله بونا گۆره بونا وئیرم چونکی موضوع بیرلیگی، بیر دوشونجه ایله بیر - بیرینه باغلانمیش مهره‌لری ایچینه آلیر و دوم - دورو بیر آرخدا آخیر و اولور: یاشماق ادبی آخیمی!

بونو دا آرتیرمالیام یاشماق آخیمی‌نین کونسانتره‌سی و یا عصاره‌سی - ائله سعیدین اؤز یارادیجیلیغی‌دیر. اونون دویغوسال و شاعیرانه سؤزلرینده - دوشونجه‌سل باخیشلی شعرلرینده، هر بیر کلمه‌سینده بو پازلین مهره‌لرینی گۆروروک. آنجاق منجه بو مهره‌لرین هامیسی دوزگون

سئچيلميشدیر. باخین، اونون شعرلرینده تاریخ بویو کئچهجه ییمیز، ایگیدلریمیز، اولایلار، حرکتلر، حتا باخیشلار بیر - بیر ساییلیر. سؤزو اوزاتمادان بو مهرهلری بیر شعر ایله آراماق اولار:

"ساواشدان سونرا" عنوانلی شعرینی اؤرنک گتیریرم. بو شعرین باشیندا بیر قیسسا شعرى گتیرمیش:

"قوپار اوره ییمدن سئوگینی قوپار
آخی سئوگیلی سیز ده یاشایار آدام
آپار هر نه یینی سئوگیلی آپار
وطن سیز سئوگی نین قانینا قادم."

بو قیسسا شعر، بیر باشلانیش کیمی اصلی شعرین ایچینده نه اولاجاغینی دوشوندورور. وطن معناسی و اونون یئرینی سئوگی ایله و سئوگیلی ایله ده آچیقلایر. سونرا "اتحاف" بؤلومو گلیر: (ایران عراق ساواشیندا یارالانیب، بو گون کانسئر خسته لییی ایله ال به یاخا اولان، قورد اوره - کلی، شیر بیلکلی آتام و آتام کیمی دؤیوشوب پئشمان قاییدانلارا اتحاف...) بو اتحافدا دا چوخلو سؤزلر وار. بیر بالانین آتاسینا باخیشی، ایران - عراق ساواشینا و سونوجونا باخیش، اؤزو ایله خالقینی بیر باخیشدا گؤردویو و... گؤز اؤنونده دیر. ایندی بو شعرى بیرگه اوخویالیم:

"قونشولار هانسی سا بایرامی تبریک ائدیرلر
"سن ایچ" سویونو توتارکن
حکیم لر شربت تۆکور بوغازینا آتامین
آتام آلاهدان گیلئی لنمه ده
عزرائیله
آتام سیلاح سیز دؤیوشچودور
شلمچه ده یاغلی خوره ک پایلامیش ایل لرجه
گون اورتا دئسرلریله آشیق آلماسی
و گنجه لر تر دسمالی، استامینو فنن
قووه چیراغی، دمیر پاپاق
آتام انقلابچی دیر
شاهستون داوالاریندا ساپاند آتمیش

الاحواز چۆللۈكلریندە بالیق كنسئروی پایلامیش
 آتام یاراسیز یارانمیش
 و ایندی "كانسئر" خستەلییی ایله ال به یاخادا
 ساواشین قورتاریش بایرامینی تبریک ائدیرلر
 ساققال گودو کچولر
 ساچی ساققاللی تۆکولموش آتام
 زهر ایچیرن کیمی قورتاران ساواش
 "كانسئر" ایچیردیلن کیمی قورتاریر آتامی
 ساده جه گۆزلری یئشه ریر آغلاماغا
 هم ده خاطرلایا بیلیر
 کیمه آتما کومپوتو وئرمیش
 کیمه "سامیان" یئر آلماسی.

"باکری" یه سالام وئردییینی ده اونودماییب هله
 حکیم لرین "سوروم" لاریلا یاشایان آتام."

.....

آنجا ق اؤزونوز بو شعرى اوخویور و اورادا اولان اشاره لر دقت بویورون. ناظیم حکمتدن
 دانشدیغینی، آتاسی نین دؤشچوا ولدوغو و بوگون ده خستەلیکله دؤیوشمه لرینی، "اؤزدیمیر
 آصیف" دن، "اونودولمایان شعرلر" دن، "جمال ثریا" دان، "حیدیربابا" دان، "خلیل رضا" دان،
 "داوام ائدیر ۳۷" دن و اردبیل دوستاغی نین ۳۷ جی اوتاغیندا عباس لیسانی دان سؤز آچیر...
 سعیدین هر هانسی شعرینی اوخویورساق بئله — بئله موضوعلارلا اوز — اوزه گله جه ییک.
 ایندی باشقا شعرینی — شعر آدلان دیرمیر، بلکه "نثر شعر" آدینی وئیر — بیرگه اوخویالیم:
 "لئیلیم لئی... لئیلیم لئی... لئیلیم لئی..."

بو شعرینی ده اتحاف ائتمیش: "اؤزو (اؤین) ده اوتوروب، بیزی زیندان لارا قیشقیران گلین باجیم
 "لئیلی حیدری" نین گؤیسل دویغولارینا..."

شعر:

آه ائی...

لئیلی...

لئیلی...

لئیلی...

سنین آدینلا تانینیر اورئیر حاجی بیلی...

آدینلا اویونور شعر. آدینلا سئویشیر فضولی بابام. آدین نظامی لرین چیبان گؤنرتیسی دیر، آدین
نظامی نین آپاق سئوگی سی. آدین واحیدلرین چاخیر مزه سی:

"دئمه مجنونا دلی بلکه ده لئیل دلی دیر

عشق اولان یئرده بوتون عاقل و دانا دلی دیر."

بوشعرین ده بیر پارچاسینی وئرمکله، سیزی بو شعرین داوامینی اوخوماغی ایسته بیرم. بورادا
دا شاعیرین دونیاسی نین گئنیشلییینی گؤرمک لازیمدیر. هر نه قدهر بو آلان گئنیش اولدوقجا،
بو ادبی آخیمین دونیاسی گئنیش دیر. دوغرودان دا بو آخیمین دونیاسی هم گئنیش و هم
درین دیر. اولور کی من بیر یازار کیمی بونلارین بیر سیرا باخیشلاری و یا دنیا گؤروشلریله
راضیلاشماپام، آنجاق اوست - اوسته دوراندا گنجلر اوچون بوندان آرتیق انتیظار اولماز. همین
آدینی چکدیم شعرده ان گؤزهل تعبیرلرله و ایماژلارلا اوز - اوزه گلیریک. باخین بورادا اولان
سؤزلره: "و سن نازلی باجیم، لئچه یینی منه پای گؤندهر، قارداشلیق انگینلییینده اولان کیشی
سؤزجو بو سویا گئتمکده دیر. بیر کامیون کالایغی لازیمدیر ساعات قاباغیندان ارکین
کیشیلییینده چاتانا کیمی... و قورخوموزو شعره بوشالتماغا بیر قیرمیزی خودکار..."

نهایت، منجه، یاشماغین عصاره سی اولان "سعیدین یارادیجیلیغی" نین هر بیر سطرینده
شاعیرانه بیر دویغو و بیر دوشونجه ایله اوزله شیریک. شعر، منجه اوچ "د" حرفیله باشلانیر: دیل/
دویغو/ دوشونجه. بو هر اوچو ده سعیدین شعرلرینده واردیر و بو شعرلری اوخودوقجا، شعر
ایچیریک. بو ۶ قیسسا دفترده - بیر کتاب اولراق یوزلرله قونو ایله تانیش اولوب و سوسوز بیر
انسان کیمی سو کنارینا چاتدیقدا اؤزونو ساخلا یا بیلمیر. من سعیده یئنی باشاریلار دیله ییب،
باشی اوجالیغینی، دویغولاری نین داها درینلشمه سینی و دوشونجه لری نین داها یوکسه لیشینی
آرزیلاییب، دیلیمیزین دیرچه لیشینه اینانیرام. سعید اولارکن و اونون یوزلرجه یولداشلاری
وارکن، دیلیمیز و مدرن شعریمیز اولاجاقدیر و دنیا شعریه آياقلاشماغا دا اینانا بیلیرم... سون
سؤزوم بودور کی، یاشماق ادبی آخیمی، ایللرله یاشایاجاق و دیلیمیزی ده یاشاداجاق. دیلیمیز
اؤلن دئییل... شعریمیزده دیرچلمه ده...

کیان خیاو^{۴۷۹}

توکل کیان خیاو اسلامی انقلابندان سونراکی شاعیرلریمیزدن دیر کی شعرلری مختلف درگی‌لرده چاپ اولاراق ادبیات دونیاسیندا آددیم آتمیش و آز بیر زماندا شهرت قازانمیشدیر. او، ۱۳۵۹ ایلینده دوغولموش و یئنی یئتمه زمانیندان شعره ماراقلی اولاراق، یاراتدیغی شعرلره آذربایجان گله‌نکسل شعرینده یئنی بیر جیغیر آچماغا چالیشمیش و یئنی بیر باخیشلا تازا بیر آچی دان شعره باخیب و آزونه مخصوص شیوه ایله شعر سؤیله‌مه‌یه باشلامیشدیر. اونون شعرلرینده سئوگی، وطن، آنادیلی – تورکی اؤزل بیر یئر توتور و دئمک اولار یئنی بیر باخیشلا و تازا بیر سؤزله شعر میدانینا گیرمیشدیر. کیان خیاو، آذربایجان و آنادیلیندن دانیشان زامان – بوگون شاعیرلریمیزین قونوسو اولاراق – شعار و ئرمیر، بلکه بئله قونولاری دوشونجه و دویغو ایله اویغونلاشدیریپ، ان گؤزل سؤزجوکلر سئچه‌رک چاغداش دیلیمیزده یئنیلیکله سؤیله‌ییر:

شعرلریم

قارانلیغا آتیلان ایپک سلاحدیر،

بو سبیدن،

سونو آیدین صاباحدیر.

در زبان شعری کیان خیاوین شعر دیلیده، وطن ده اؤزل بیر بیان تاپیر و سنتی دیلده تکرارلانا بیر شیوه ایله یوخ، بلکه یئنی بیر طرزده دیله گلیر:

من وطن دئیلم کی

سینیق سازلار دیاری یام

قیریق ماهنی‌لار یوردو.

سنه‌لر دیر ایتیرمیشم

او داغلاریمدا اولایان بوزقوردو.

شاعر شعرینی اؤزو ایسته‌دیگی کیمی ایره‌لی آپاریر و اوخوجونو اؤزویله چکیر. بئله‌لیکله اوخوجو اونون شعرینی دوشونور و شاعیره اؤنملی اولان بودور کی اوخوجوسونو اؤزو و سؤزو ایله یاناشدیریپ و تاریخی تعهدونا عمل ائتسین:

دئىن دىيەجەينىزى، دوستلاريم!
من شاعىرلىك درامىنى اويناييرام حياتدا
سئييرچىلر
اىستر باشا دوشسونلر
اىستر سالونو ترك ائديب گئتسىنلر.
كيان خياو شئعرينده، چوخلو ايشه گئدەن قونولار اولانلاردان بيرى دە "اؤلوم" قونوسودور.
شاعىر، اؤلومو ياشايشين داوامى و آردى بىلەرک، بلکە دە زيروه تانيير. اونونجا، شاعىرلر تىكجە
سينىفلردىرلر كى اؤزولرى اؤز اؤلوملرىنى سئچىب و معين ائديرلر:
اؤلوموموز اؤز اليمىزدەدير بىزيم.
اؤلومون اوزونه باخاراق دىك - دىك
نە زمان اىستەسك اؤلە بىلەرىك.
آنجا شاعىر اؤلوم داليجا گزمير، بلکە اؤلومو ياشايشين گۆزلىكلرى اوچون ضرورى بىلير و بو
شئعرينده بئله داوام ائدير:
قالدير ايچك اؤلومو،
ياشامىن ساغليغىنا!
او، باشقا بير شئعرينده دە بئله سؤيلور:
حياتا تاپشيرين منى سئومەسىن!
من چوخدان آدلاشمىشام اؤلوم قىزىنى.
دئمك كيان كياو عاشقانه و اودلو بير باخيشلار ياشايشا، اؤلومه، سئوگيه و بوتون دونيايا
باخير، بئله اودلو اورەكلە و وطن سئوگىسىلە دولو، خالقىنين و آنادىلىنە شئعەر قوشور و بو
سئوگى اونون هر بير بيت شئعريندن شعلە چكىر و آلولانير. او، بئله شئعرينى دە بير سئومەلى
سىلاح كىمى سئوگى و وطن يولوندا ايشە آپارير:
بودور، تام ايکى گۆزلىرىنين اورتاسيندا
شعريمين هر كلمەسى بير گوللە.
بومباردومان ائدير اونلارى سؤزلىرىم.
اونلار منە گوللە آتير
من اونلارا شعرلە قارشىلىق وئيرم.
اونلارين دىلين كسىرە سؤزلىرىملە.

بوگون قان تام اوره کلرینده دیر
 گولله لرله قانا نئجه باتار انسان، گؤرسونلر!
 آغیز آچمارام اونلارا
 داشدان کیمی دورموش آغیز آچمارام.
 فقط

هله اوزون – اوزون
 قارانیغا سیخاغاغام شعرلریمی.
 یا ساغدان، یا سولدان
 یا اؤندن، یا آرخادان
 بیر یئرلریندن بئله
 یارالایاغاغام تام اؤزوم کیمی.

شوبهه یوخدور کی کیان خیاو آذربایجان یئنی ادبیاتیندا یئنی بیر طرح تۆکه رک، تازا ادبی
 آخیملارا ائتکی بوراخان شاعیرلر سیراسیندان تانینیر و هله لیک بیر چوخلو فرصت لر ده الده
 واردیر.

یئنه شوبهه ائتمیرم کی چاغداش آذربایجان ادبیاتی یوزلرجه کیان خیاو کیمی شاعیرلرینه
 آرخالاناراق و زنگین کئچمیشیمیزه دایاق دایاناراق، بشریت اوچون خدمت گؤستریمک اوچون
 آیدین گله جک گؤزله مک اولار. بئله آیدین گونه گؤز تیکمه لی ییک!

میانادا اولدوزلار الهنیر

محمد شیخ الاسلامی

محمد شیخ الاسلامی میانانین شاعیرلری آراسیندا آدلی - سانلی بیر شاعیر تانینیر. شیخ الاسلامی، حاق سئون تخلصو ایله تانینیر و شعرلری دیلرده ازبر اوخونور. حق سئون ۱۳۳۶جی ایله دونیا یا گؤز آچیب، آشیق شعرینه ده درین علاقه بسله یه رک شعرلری نین ایله هام قاینایا اولموشدور. ایندی حق سئون دن بیر شعر ی اوخویالیم:

دوستاق اولدوم دیار - دیار

سوروند...

ایلر کئچدی

هئچ بیر، گؤر من گؤروندوم؟

شعیریم تکیں بولودلارا بوروندوم

شاخ قامتیم دار ایپیندن آسلاندی

دووارداکی سازین تئلی پاسلاندی.

جلیل درهمجانی

میانانین آدلیم و گنج شاعیرلرینده بیرسی ده جلیل درهمجانی دیر کی "تونقال" تخلصو ایله یازیب - یارادیر. تونقال بیلیم یوردونو بیتیرمیش و شعره درین مارق بسله یه رک، ادبی ییغینجاقلارین دا بینوره سینی قویانلاردان سایلییر. بورادا بیر نئچه قیسسا شعرینی بیرگه اوخویالیم:

یازیق کؤنلوم

گیزله نیب سئوگی لر

سینیق گولوشلر آرز دیندا

سوچسوز اوشاق گؤزلریم

جایناق آتیر یانلیشلارا

هورومجکلر یووا سالارکن
دوداقلاریمایئنه سئودا امیرم
یاساقلاردان
ه....ی منیم یازیق کؤنلوم
پارایا دالدانیب
سن اومان سئوگی
سن یالقیز قالا جاقسان
یالقیز، یازیق کؤنلوم!

۲

بیر دوندوروجوم اولسایدی
دوندوراردیم اوره گیمی
بو شیطانلی هاوادا
کیفسیمه سیم - دئییه!

۳

سئوگی دنیزینده مایاغیم سن سن
کوره گیم سینیق دیر
یئلکه نیم جیریق
ئئیلهرم اوندا کی سن ده سؤنه سن؟

۴

سن گئتدین
من ده هارایلاریمدا دیله ییرم سنی
گونش سولدو
قانداللی آرزیلاریم
یالوارارکن اولدوزلارا
ایزلرینی گزیردی سنین

قانادی سینمیش دورنادان

سن گئتدیم

گونش سولدو

دورنا اؤلدو

اؤز هارایلاریمدا ایزله ییرم سنی.

ابوالفضل حسینجانی

میانانین گنج شاعیرلرینده بیرى ده ابوالفضل حسینجانی دیر کی ۱۳۶۱ ایلینده میانا شهرینده
آنادان اولوب و آنادیلینده بسله دییی مارقلا یازیب - یارادیر. ایندی حسینجانی دان ایکی شعرى
بیر گه اوخویالیم:

خوش گلیبس

سالام!

خوش گلیبس اؤلکه میزه

سؤیله نهلر واردی سنین خورجونوندا -

پای وئرسن بوتون قاران کۆرپه لر

پاییز؟

سون شعر

تا پیدالاندی سوکوت توفنگی ایلن

هارایلان شاعیر

آسیلدى، گولله لندی

دانین ایلک پرده سینده

بیر الینده کاغیز، بیر الینده قلم

یازدی سون شعرینی، یازیلمامیش!

ابراهیم احمدی - آیدین ار

آیدین ار تخلصو ایله شعرلر یازان شاعیریمیزن اصیل آدی ایراهیم احمدی دیر کی میانانین گنج شاعیرلری آراسیندا تانینمیش و فعال بیر شاعیردیر. "آیدین ار" ۱۳۵۱ ایلینده میانانان دونیا یا گۆز آچیب، ادبیات ساحه سینده درس اوخویاراق، لیسانس آلمیش و شعره مارق گۆسته- ره رک آنادیلینده گۆزل شعرلرین یارادیجیسی اولموشدور. ایندی آیدین اردن ایکی شعرى بیرگه اوخویالیم:

قاراچی

داغلار آغلار یارالی

داغ دره دن آرالی

یوواسیزدان سورمایین

هارالیسان هارالی؟

گونش گۆیون اورتاسیندا، بیر بوزارمیش یاماق کیمی

بالتا - بالتا کسلیلردی، یاشیل لیقلار.

بویلو قادین قان ایینه، یئریکلرکن بیر بیرله

ساواشماقدا دوغولمامیش اکیز تایلار.

دوداقلاردان اؤپوش سورگون گندهن چاغدا

بؤلوک - بؤلوک وارلیغیمی، قالاق - قالاق نیسگیل لر قاتیپ چاتدیم اؤز یوکومو

یولا دوشدوم قاراچیلار کروانیلا، او اوبادان بو اوبایا

داشییارکن یوخلومومو، سیلینمه دی گۆز ائویمدن قارا دومان

یئنه بالتا، یئنه یالان

اۆلکه - اۆلکه هارایلانیم، قاراچیلار هاراییندا

داغلار آغلار یارالی

داغ - دره دن آرالی

یوواسیزدان سورمایین

هارالیسان هارالی؟

یانغین ایستک

باشیم گۆیده اولدوزلاری تالان ائدیر

آیاغیمدا پاسلی قاندال

بۇيۇم اوجا
اليم قيسسا
دامارلاريم ايلان كيمي
اۈزلوگومده قالخا — قالخا
سورونركن
قابار — قابار اللريمده
اولدوزلانير
يانغين ايستك!

ارشاد نظري

ارشاد نظري ميانانين دهيرلي شاعيرلريندن بيرى دير كى اورادا مختلف درنكلر يولا سالاراق، ادبى فعاليتى ميانا شهرينده يئرینه سالميشدير. او، بير نئچه دوستو ايله برابر ميانادا "چنلى تئل" آديندا ادبى ييغينجاقلارى بير ادبى درنگه چئويرميش و گنج شاعيرلرى دؤوره سینه توپلاميشدير. ارشد نظري ۱۳۳۹ جو ايلده آنادان اولوب، گنج ياشلاريندان شعر و ادبياتا مارق بسله ميش و مختلف يۇنلرده چالشميشدير. اونون شعرلريله برابر، قيسسا حيكايه لرى و مقاله- لرى ده اوخوجولارين رغبتيني قازانميشدير. ايندى بير نئچه قيسسا شعريني اوخوباليم:

۱

ايصلاحات
توسباغا قيندا
قارى قورباغا
چپر آلتيندا
"ايصلاحات"
باغيريرلار
اولمايا گونش،
باتيدان چيخيپ!

۲

یول گئدیر
چوخذاندی سنله ویداعلاشدیغیم قاتار
بئینیمده یول گئدیر
بایرامدا یوللا گۆزلریمی
یولدا قالماسین.

۳

یاپیشدیردیم اوره ییمی
قایمیزین اورتاسینا
یار گلرسه اونو دؤیسون
او دؤیونسون.

۴

قورباغا گۆلو
داش آتاندا قورباغانین گۆلونه
بیر نچه آن، قورباغالار گیزلهر
سوندان یئنه هه نیرتیلر اوجالار
باشلارینا داش دا یاغسا دیللهر.

۵

بزهک
بیر گۆزهلی بزه دیلر
بزه دیکجه کیفیرلندی
اونو گۆره ن کدرلندی
آمما اؤزو چوخ یهیندی
چوخ سئویندی!

بیر کیفیری بزه دیلر

گۆزهل اولدو

اونو گۆره ن چوخ به يندی

اؤزو باخدی کدرلندی

نه سئویندی

نه ده دیندی.

بختیار نصرت^{۴۸۰}

بختیار نصرت معاصر ادبیاتیمیزدا اؤزونه یاخشی بیر یئر دوتور. اونون شعرلری دولغون و انقلاب محتوالی اثرلردير. پهلوی رژیمینده شعرلرینین چاپینا امکان تاپمایان شاعیر، اسلامی انقلابیمیزدان سونرا "قیزیل قان" کتابینی چاپا یئتیردی و شهرت قازاندی. نصرت بوتون شعر آخشاملاریندا – دانشگاهلاردا شعرلر اوخویارکن گورولتولو آلفیشلارلا اوز به اوز اولموشسدور. نصرت "یاشیل خیال" صفحه سیله ده علاقه سینی قیرمامیشدیر.

بختیار ۱۳۱۳ ایلینده آنادان اولوب، ۱۵ یاشیندان شعره اوز گتیریب و دیپلم آنادان سونرا بیر شاعیر کیمی تانیلمیشدیر. ایندی ایسه تهراندا مسکن قوروب، اورادا یاشاییر. شاعیر، شاهین ظولمونه قارشی دایانیر، آنادیلین قدغن اولدوغو شاعیری عصیان چاغیریر و شاهلیق استبدادیندان کدرلنه رک خارجی مزدورلارین وطندن آرینماسینی آریلاییر:

اثلیمین دیلینی دوشمان باغلا ییر

اوغولسوز آنا تک کؤنلوم آغلا ییر

یازدیغیم اینجی لر اوره ک داغلا ییر

دوشمانا غلبه چالینسین گره ک

یوردومدان اجنبی آرینسین گره ک.

بختیار نصرت وطن نغمه کاری دیر. اجنبی لرین یوردوموزدا قورقو قوردوقلارینی گۆره ن شاعیر بو دوروما دؤزه بیلیمیر:

آند اولابا بکین قانلی الینه

گون تکین پارلایان شانلی ائلینه
 کوراوغلو، آیوازین چنلی بئلینه
 دوشمانی قویماریق آنا یوردونا.
 انقلاب باشلایان گونلر، تبریز ده بهمنین ۲۹ دا شاعیر دئییر:
 ای ایگید دوغان قهرمان آنا
 باخ گۆزل تبریز چالخانیب قانا
 بیز ده گل قوچ تک گیرهک میدانا؛
 انقلاب گونلرینده ایران ملتینین قادین - کیشیلرین ال - اله وئریب شاهلیق قالاسینی
 بیخماغا چالیشانلاری گۆردوکده دئییر:
 باجی - قارداشیلا وئریب ال - اله
 فعله لر آلماغا اندیب تاخت و تاز
 دئییر کی وئر سیلاح باغلايیم بئله
 آسلانین ائره که گی - دیشی سی اولماز.
 آمریکانین جاسوسخاناسی - امام خطینین اؤیرهنجی لری طرفیندن اشغال اولاندا، شاعیر بئله
 دئییر:
 دانشجولار، مرد اوغوللار
 افشا ائدین، افشا ائدین
 انسان قانین سورانلاری
 آنا یوردو اجنبی لره ساتانلاری
 ایکی اوزلو انتظام تک خائنلری
 مئی یئرینه آل قان ایچیب
 باش یاسدیغا قویانلاری
 رسوای ائدین، افشا ائدین!
 بورادا بختیار نصرتدن یئنی بیر شئعر تقدیم ائدیب، شاعیر اوچون گله کده یئنی نائلیت دیله -
 ییرم:
 دانی شیرام
 بو گئجه سراپین سیرتیق یئلرینه
 بلور چنلرینه

قوناغام.

اولدوزلار آلیشیر
گوموش دوگمه لی زیروله لرین
یاخاسیندا گونشین سونگولری سانجیلیر
سئیره ک بولدولارین
تنگه لرینه.

بو گئجه سراپین سیرتقی یئلرینه
بلور چنلرینه
قوناغام.

قونموشام کؤلگه لرین یوموشاق قانادینا
بیر الیمده ناظیمین کتابی
بیر الیمده نردوانین
شعری واراقلانیر.

لاچینلارین

قانادلاری

ساچلاریمی یئل پیله ییر!

اوزولمه یه غصه دن

اوره ییمین یوللاریندا

دانیشیرام.

داود اهری^{۴۸۱} (قارانقوش)

داود خراط اهری ۱۳۳۸ جی ایلده اهر شهرینده آنادان اولوب، اؤز شهرینده دیپلم آلاندان
سونرا یوگوسلاویا گنبدی اورادا طب اوخویور. آما آغیر بیر خسته لیگه اوغراییب اؤز وطنینه
قاییدیر و تهراندا تحصیلینه داوام ائدیر.

قارانقوس سربست شعرلرين يازاري دير. اينديه قدير "ياشيل خيال" دا چوخلو شعرلري چاپ اولوبدور. شاعير دردلي بير شاعير دير. او، ملتين يوخلاديغيندان آجيري، آما هئچ زامان بدبين دئييلدير. چونكي بيلير ملت اويانماسا دا دايانمير:

بو ملت اويندي

كندينه اينانمادي

چاي آخدي دا اينان آخانمادي

آما دايانمادي...! (آغيرليق شعريندان)

و بو گويرچينلرين يومولو گوزلريندن آجينير:

آمان - آمان

گوزلري باغلانميش

بيزيم گويرچينلر! (او گئجه لر)

شاعير اينانير كي انسانلارين چئوره سينه چكيلميش حصارلار زامان كئچئيگجه ييخيلاجاقدير.

نئجه كي دئيير:

ظلمانين آخماسينا ييخيلميش

اوچولموش اسكي حصار. (اسكي حصارلار)

شاعيرين حسرتلريني شعرلرينين عنوانيندان دويماق اولار: گلمه دي، آذربايجان فولكلورونا،

شعرينه مارقا گؤسته ريب و ياخشيجاسينا تانيش دير. "گئجه روياسي" شعرينده اينانير كي:

گله جكده

دنيزدن آت گله جك!

قيرآتين بئلينده

چنلي - چمنلي بئله

روشن گله جك.

من گئده رم

دايانمارام...

دوغرودان دا اينانمالي ييق هر ايل "قارا قاشقا" ساوالانين "آت گؤل" ندين چيخيب زامانين

بابكيني هارايلا، چاغيرار، تاپماديسا گؤله قايدار. آما بو زامانين بابكي كيم اولاجاق؟ آت گؤل

شاعيرلريميزه ايلهام چاناغي دير؟

شاعير ناغيللار دونياسيندا و باشقا شئعرلرينده قولكولوروموزدان يارارلانديغيني گؤستهير.
بونلار هاميسي بو زمانهميزين شاعيرلري اوچون قايناق دير.
قارانقوش بير درين دويغولو، ظريف احساسلى شاعيردير. انسانين هر لحظه سينده بير دويغو
يارانير؛ شاعير بير كيمسه دير كي بو آنلاري آشكار ائتمه كي باجارير. قارانقوشون بو ساحه ده اوخو
بوشا گئتمير:

يوخ داها

گؤزله مه من گول گتيرم.

اونا بير گون گول آپارديم

تيكاني كؤنلومو ياردى

منى داندى.

گولو آتديم يئره

اوندان برى بير خاطيره قالدى

داها منده نه كؤنول وار؛ -

يوخ داها

گؤزله مه من گول گتيرم!

داود اهرى دن اليميزده اولان شئعرلر بير كتاب حجيجه اولار. آرزىلاييريقي بونلار بو تئزليكه
بير كتاب شكلينده چاپ اولوب ياييلا، بلكه بوتون وطنداشلاريميز اونون شاعيرانه
دويغولاريندان، دوشونجه لرinden فايدالانسينلار. شاعير اوچون باشاريلا ديله ييب، بير شئعيرنى
اوخوماغا قوناق ائديرىك:

چيلله گئجه سى

نهایت ناغيل

سونا چاتدى،

ناغيل سؤيله ين دئدى:

- "يئتيشدى يئره گئچدى.

گؤيدن اوچ آلا دوشدى

بيرى منيم

بيرى اؤزومون

بيريسى ده ناغيل دئيه نين!"

دئديک: "نئجه، نئجه
بیزلره آلمان یوخدور؟"
اوندايدی کی داعوا قويدو
ناغیل سؤیله یین ده قورخو
دئدی: - "آی اوشاقلار!
هله هارداسینیز
گلین ساداشاق
سحره جن وقت چوخدور
بو ناغیلاردان نه چوخدور!"
یئنه باشلادی:

- "بیری واریمیش
بیری یوخ ایمیش!
بیری آج ایمیش
بیری توخ ایمیش!
آلله دان دا سووای
هئچ کس یوخ ایمیش...!"

سنه ساری ٤٨٢

خوی شاعیر و یازارلاریندان بیر اثر

بوگون آذربایجان چاغداش ادبیاتی نه دئمک ایسته ییر؟ نه یی ایزله ییر؟ سؤزو نه دیر؟ هر ادبیاتدا - هانسی دیلده اولورسا - او دیلده یازان شاعیرلر باجاریق، دوشونجه و دویغو عالمی جانلانیر. ایندی ایسه بیزیم آنادیلیمیزده یازان شاعیرلر - بو ادبیاتین اصیل معمارلاری - داها اورتا عصرلر کیمی یارین رعنا بویونا وورولوب، قاشینی کامانا، گؤزونو باداما اوخشاتماییر.

يئريشینه - دوروشونا حيران قالمايیر؛ ادبیاتیمیزین گلیشمه یولو انسان سئورلیک، انسانا محبت، سئوینچ، انسانا حۆرمەت اولموشدور.

شاعیرلریمیزی بیر - بیر نەزردن کئچیردەمک اوچون، چوخ اوزاق گئتمک گرەک دئییلدیر. "سنه ساری" کتابی بیر شئعر توپلوسو اولاراق خوی شەهری نین چاغداش و گنج شاعیرلرینین شەعرلریندن بیر اۆرنک دیر. بورادا اوزە چیخان شەعرلرین موضوعو و شەعرلرین جانلاندیغی ساحە، نەظر وئرمک اوچون یئترلی دیر. دوغرودان دا بئله شاعیرلرین اولماسیلا چاغداش ادبیاتیمیز ایرە-لی گئدیر و دوزگون انکشاف یولونو تاپیر و بیز اینانیریق شەعریمیز زمانلا آددیملايیر، گون موضوعلارینی آراییر، ایندی شەعریمیزین اصیل موضوعو انسان سئورلیک، ائل دردینی سؤیله-مک، ائل دیلەیینی تصویره آلماق، انسانین ایستک و ایدئیلارینی آراشdırماقدیر. بو شەعرین اؤن پلانیندا دایانان انسان و اونون ایستکلری، ایدئیلاری، وارلیغی و حۆرمەتی دیر. شەعریمیز انسانلارا باغلی اولاراق فردی ایستک - دویغولاری یوخ، بلکە توپلومسال ایستکلری آنلاتدیریر. آذربایجان شەری نین قول - قانادلاری آچیلیب، یئنی سۆز دئمەیه جان آتیر؛ ایندی شەعریمیزین اۆز سازی و اۆز سۆزو واردیر. شەعریمیز انسانا محبت، یوردا رغبت، ائله حۆرمەت بسلەمەیی باغیریر؛ بوتون بشریتە اوز چئویریب اۆز وارلیغیندان مودافیعە ائدەرک انسانلاری گۆرەللیگە، دوستلوغا، انسانلیغا چاغیریر. شەعریمیز یاساقلاردان کئچیب، آیاقدان زنجیرلرینی قیریب و بوگون دونیا یا سۆزونو دئمک ایستەيیر؛ انسانلارلا قونوشور، انسانا خاطر یاشاییر. انسانا خاطر دیرچەلیر و انسانا خاطر دۇيوشور. شەعریمیزین گئنیشلیگی قول - بوداغینا دقتلە باخاندان سونرا جسارتلە دئیە بیلەریک یوردوموزون و دیلیمیزین ادبیاتی قاباقجیل، دۇيوشکن و گۆزل بیر ادبیاتدیر. بو ادبیات دیلیمیزین گۆزەللیگیندن، ائلیمیزین آغیر و حۆرمەتلی یاشاییشیندان و یوردوموزون غوغالی باشیندان تۆرەنمەسینی گۆستەریر؛ نە قەدەر باشی بلالی اولورسا دا، بوگون قانдалلاری سیندیریب انسانلاری باغیریر.

سنه ساری کتابی بو دەیرلی و گئنیش ساحەلی ادبیاتیمیزدان بالاجا بیر اۆرنک دیر و نە قەدەر دە گۆزەل بیر اۆرنک! خوی شەهریندە چالیشان و یارادان گنج لریمیزین چوخونلوغونو بیلەرک، بورادا تکجە آلتی شاعیرین شەعرلی یئرلەشیر: علی قەدیم خانی، ل. خوشبخت، یحیی صلاحلو، رسول سفیدگر شەھانقی، حمید آرغیش و قارابولود.

بو شاعیرلری یاخیندان گۆرمەسم دە، اثرلریلە دۆنە - دۆنە تانیشام. بونلارین یارادیجیلیقلاری اۆلکەمیزین طالعیلە باغلی اولوب، اۆزلری وطن، ائل و دیل نیسگیل لریلە تارتیشان، ائل - اويا دردینی چکن، وطن قایغیسینا قالان درین دوشونجەلی، اینجە دویغولو و انسان سئور

شاعیرلردیلر. بونلارین اثرلری وطنیمیزین هر بوجاغیندا آلیشان اوجاقلارین اودو و کۆزو اولموشدور. غزئتلرین تورکجه ادبی صحیفه‌لرینین بزه‌یی اولموش؛ نئجه کی امید زنجان درگی‌سی‌نین "گونش" ستونونو ایشیقلااندیران بو عزیزلرین یارادیجیلیقلاری اولموشدور.

دوغرودان دا آنا دیلیمیزین ادبیاتی‌نین دیرچلمه و چیچکلنمه‌سینه سبب اولان بئله – بئله گنج‌لرین همت و غیرت‌لری اولموشدور. وورغون دئمیшли "هنر‌سیز مل‌تین یوردو گونش‌سیز بیر قارالیق‌دیر". یوردوموزو ایشیقلا دول‌دوران، "اول‌لار یوردو" عنوانینا گووه‌نن آنا وطنیمیز بو هنر صاحب‌لری‌نین همت‌لریندن آسیلی‌دیر. یوز آفرین، مین آلقیش بو هنر صاحب‌لرینه!

چاغداش ادبیاتیمیزین چئشیدلی قوللاری و قانادلاری وار‌دیر. شاعیرلریمیزین ده بوتون ساحه‌لرده یئنی سۆزلری وار‌دیر، آما "سنه ساری" شعر توپلوسوندا هامیدان آرتیق گۆز اؤنوندە جانلانا ائل قایغیسی و وطن دوغوسودور. سانکی شاعیرلر وطن سئورلیگی، ائل – اوبایا محبت و سئوگی بسله‌مه‌یی، انسانا حؤرم‌ت و سئوینج، داها دوغروسو بو ساحه‌لرده ایره‌لی سورولن گۆزل ایدئیلاری قبول ائده‌ک، اؤز یارادیجیلیقلاریندا اؤن پلانا آلمیشلار.

باخین! شاعیر سارماشیقدان کۆریو سالاراق سئلده‌ن کئچیر ائله ساری، وطنه ساری؛ بو جان‌دان کئچمه‌لر انسانلار اوغروندا‌دیر. او بیر، شاعیر کیملیگی‌نی سازین‌دان – سۆزون‌دن، ایزین‌دن و توزون‌دان بللی اولدوغونو ایسته‌ییر. خوشبخت شاعیر، یارینی تاریخین قیزیل صحیفه‌-لرینده، دردلی اوره‌یی‌نین درینلیگینده، آتاسی‌نین آشیقلار سۆزلرینده، وطنین کدرلی تورپاغیندا گۆروب، نیسگیل‌له‌نیر؛ چونکی شاعیر اؤزونو تاریخین توتغون سسی آنلا‌ییر.

ایندی اینانیریک کی بو گۆرکملی شاعیرلرین شعرلرینده تاریخ بویلا‌نیر، وطن سسله‌نیر، انسان سئویلیر، گونش گیزی اولورسا دا، سحر ایشیقلا‌نیر.

بو ده‌یرلی و دردلی گنج شاعیرلریمیزه بؤگون نائلیت‌لر دیله‌ییب گله‌جه‌ییمیزین گونشلی و ایشیقلی گونلری بو عزیزلرین یارادیجیلیقلارین‌دان آسیلی اولماغینا درین‌دن اینانیرام. عزیز اوخوجولاری بو شعر دفترینی اوخوماغا دعوت ائدیرم.^{۴۸۳}

۴۸۳ سنه ساری کتابی 1378جی ایلده رنجاندا "زنگان انتشاراتی" طرفین‌دن یایلمیش‌دیر.